WŁADYSŁAW REYMONT

KAIMIECIAI

WŁADYSŁAW ST. REYMONT

KAIMIEČIAI

ROMANAS

Iš lenkų kalbos vertė
FABIJONAS NEVERAVIČIUS

Tyrai
KAUNAS * 1994

PAVASARIS

I

Buvo pavasario priešaušris.

Balandžio diena tingiai kėlėsi iš tamsos ir rūkų guolio, tarytum bernas, kuris atsigulė nusidirbęs ir dar nepasilsėjęs turi keltis paryčiu, stvertis plūgo ir eiti arti.

Ėmė aušti.

Tačiau tebebuvo dar visiškai pastirusi tyla, tik rasa sodriai lašeno nuo medžių, sumigusių neperveriamoj pilkumoj.

Dangus tarytum žydra, drėgmės prisirinkusi ir rasota marška jau kiek blaivėsi ties juoda, tylia ir tamsoje pradingusia žeme.

Rūkai lyg melžiant suputojęs pienas laikė užlieję plynes ir žemus laukus. Kažkur dar nematomuose sodžiuose lenktyniaudami ėmė giedoti skėtrūnai.

Paskutinės žvaigždės geso lyg miego įveiktos akys.

O rytuose kaip iš po atvėsusių pelenų įsidegančios žarijos sušvito raudonos aušros.

Rūkai staiga susiūbavo, pasipūtė ir tarytum pavasario potvynio vandenys sunkiai judėdami nuslinko į juodus laukus arba it smilkytuvo dūmai melsvomis gijomis vyniojosi į dangų.

Diena jau aušo ir grūmėsi su blykštančia naktimi, kuri glaudėsi prie žemės it stori peršlapę kailiniai.

Pamažėli dangų užliejo šviesa, jis vis labiau leidosi prie žemės, jau net kur ne kur miglų apsupti medžių vainikai išsiveržė į šviesą, o vėl kitur, aukštumose, išniro iš nakties kažkokie pilki, rasos prisisunkę laukai; čia vėl tvenkiniai sušvytravo it apsitraukę veidrodžiai, čia viešmenys tarsi ilgos, rasotos gijos traukėsi per skystėjančius rūkus ir aušras.

Diena darėsi vis aiškesnė, aušros sunkėsi į negyvas žydras taip, jog ėmė žėrėti it krūvinos dar nematomų gaisrų pašvaistės, ir taip puikiai viskas nušvito, kad jau ir girios sustojo aplink juodu lanku, o didelis kelias, apsodintas eilėmis palinkusių, tarytum nuilsusių nuo sunkaus kopimo į kalną tuopų, vis aiškiau kilo į šviesą; kaimai, nuskendę pažemio tamsoje, kur ne kur kyšojo į aušras lyg kokie juodi akmenys iš putoto vandens, o kai kurie artimesni medžiai jau žvilgėjo it sidabras, visi rasoti ir aušrų nušviesti.

Saulės dar nebuvo, tačiau galėjai jausti, kad kiekvieną akimirksnį ji išsiris iš liepsnojančių aušrų ir užkris ant pasaulio, kuris baigė atsigulėti, sunkiai merkė miglomis aptrauktas akis, truputį raivėsi, pamažėli budo, bet dar tebetingėjo saldžiame poilsio miege, nes radosi dar didesnė, dar labiau ausyse spengianti tyla, tarytum žemė būtų kvapą sulaikiusi — vien tik tylus it kūdikėlio alsavimas vėjas papūtė iš miškų, net rasos nubyrėjo nuo medžių.

Ir štai iš tos nualpusios aušrų pilkumos, iš dar mieguistų tamsių laukų, tarytum bažnyčioje, įsimeldusioje ir nuščiuvusioje, kai kunigas rengiasi per pakylėjimą iškelti Švenčiausiąjį — staiga iššovė vieversio balsas...

Išsprūdo kažkur iš dirvų, suplazdėjo sparnais ir suskambo kaip gryno sidabro varpeliukas, pakilo blan-

kiame danguje it kvapus pavasario dvelkimas, veržėsi aukštyn ir skambėjo per visą pasaulį toje šventoje saulėtekio tyloje.

Beregint ir kiti ėmė kilti, sparneliais plazdenti, į dangų veržtis ir nirtulingai čiulbėti, ir visiems gyviams rytą skelbti.

O po jų ir pempės sudejavo sukliko balose.

Ir gandrai garsiai suklegėjo kažkur dar pilkumoje nematomuose sodžiuose.

O saulė jau tuoj tuoj turėjo pasirodyti...

Ogi ir pasirodė ji iš tolimų užgirių, kilo iš prarajos, tarytum nematomos Dievo rankos būtų kėlusios milžinišką, auksinę, liepsnojančią patiną ant mieguistų laukų ir, laimindamos spinduliais pasaulį, gyvus ir mirusius, gimstančius ir sudūlėjusius, būtų pradėjusios šventas dienos mišias, ir viskas tarytum puolė žemėn ir prieš jo didybę ir nutilo, ir merkė niekingas akis.

Ir štai pasidarė diena, sakytum beribė džiaugsmingos šviesos jūra.

Rūkai it kvapūs dūmai veržėsi nuo pievų į auksiną dangų, o paukščiai ir visi gyviai prapliupo džiugiomis giesmėmis lyg nuoširdžia padėkos malda.

O saulė vis augo, kilo viršum juodų miškų, viršum nesuskaičiuojamų sodžių, vis aukščiau, ir didelė, liepsnojanti, šilta it šventa Viešpaties malonės akis apglobė pasaulį savo galinga ir saldžia valdžia.

Kaip tik tuo tarpu pamiškėj ant smėlėtos aukštumos, iš už dvaro lubinų stirtų palei platų duobėtą kelią, pasirodė Agota, Klombų giminaitė.

Ji grįžo elgetavusi. Dar per bulviakasį išėjo Dievo duonos, o dabar štai atgal į Lipcus traukė, kaip tie paukščiai, visuomet pavasarį grįžtą į savo lizdus.

Ji buvo sena, paliegusi, silpna, vos bekrutanti, at-

rodė nelyginant sukrypęs, sutrūnijęs pakelės gluosnis, kuris vos bežemba ir merdi smiltynuose; vilkėjo, žinoma, skarmalais, su ubagės lazda rankoje, su ryšeliais ant nugaros, apsikarsčiusi rožančiais.

Išslinko iš už stirtų pačiu saulėtekiu ir skubiai trepsėdama kėlė į saulę savo pilką veidą, sudžiūvusį tarsi bergždi pernykščiai pūdymai; tik jos, pilkos, paraudusios akys spindėjo džiaugsmu.

O kaipgi!.. Po ilgos ir sunkios žiemos ji grįžo į savo brangų sodžių, tai bėgo tekina, net jos ryšeliai tabalavo pašonėse ir skambėjo rožančiai, tiktai jau stigo kvapo, dusulys smaugė skaudančią krūtinę, tad turėjo sustoti, sulėtinti žingsnį ir jau ėjo sunkiai, nuilsusi, tik alkanomis akimis lakstydama po apylinkę ir šypsodamasi pilkiems, žalsvais rūkais aptrauktiems laukams, kaimams, pamažėli išslenkantiems iš ūkų gelmių, dar nuogiems medžiams, bundantiems palei kelius arba vienišai stovintiems sargyboje laukuose, visam pasauliui!

Saulė jau buvo pakilusi per du stuomenis, ir galėjai matyti kad ir tolimiausius laukų pakraščius; viskas dar tebežibėjo rožine rasa, juodos dirvos žvilgėjo saulėje, vandenys mirgavo grioviuose, vieversių balsai skambėjo vėsiame ore, o kur ne kur, palei akmenų krūvas, tebebaltavo paskutinės sniego maršk̃os; kai kuriuose medžiuose lyg gintariniai karoliai virpėjo geltoni pumpurai, užuovėjose ir apšilusiose valkose iš po pernykščių surūdijusių lapų stiebėsi auksini jaunos žolės daigai, žvelgė geltonos purienų akys; ir švelnutėliai pūsčiojo vėjelis ir sklaistė drėgnus, gaivius kvapus laukų, tingiai skendinčių saulėje, o visur buvo taip pavasariškai, apstingai šviesu, nors dar šiek tiek pilka, ir viskas dvelkė tokia palaima, jog Agotos

siela jau veržėsi lėkti kaip paukštis, džiaugsmo apsvaigintas, kad skrenda į platųjį pasaulį.

— O Jėzau mano! Jėzau brangiausias! — vos išvaitojo ji, kiek prisėdusi ir lyg suglobdama visą tą pasaulį į savo virpančią ir didžiai jautrią širdį.

Vaje! Juk tai pavasaris skrido neapglėbiamais laukais, vieversių balsai skelbė jį pasauliui, ir šventa saulė, ir glamonėjąs, saldus ir šiltas vėjas tarsi motinos pabučiavimas, ir dar slaptas kvėpavimas dirvų, su pasiilgimu laukiančių žagrės ir grūdų, ir visur sklindančio džiaugsmo kunkuliavimas, ir šiltas, gaivus oras, tarytum pritvinęs to, kas netrukus taps žalumu, žiedais ir varpomis,— visa skelbė pavasarį.

Vaje! Pavasaris ėjo tarytum ponaitis, apsisiautęs saule, aušriniu ir jaunu veideliu, su žydrų vandenų pynėmis, nuo saulės plaukė, virš žemės skriejo balandžio rytais, o iš išskėstų rankų leido vieversius, kad garsintų linksmybę, o paskui jį džiaugsmingai klykdamos traukė virtinės gervių, ir vilkstinės laukinių žąsų plaukė blankiu dangumi, ties pievomis svyravo gandrai, o prie trobų krykštavo kregždės ir giedodama traukė visa sparnuočių giminė; kur tik žemę palietė saulės apsiaustas, ten kilo virpančios žolės, tvinko lipnūs pumpurai, veržėsi žalios metūgės ir šlamėjo nedrąsūs lapeliai; kilo naujas, tarpus, galingas gyvenimas, o pavasaris jau skriejo per visą pasaulį nuo rytų iki vakarų, tarytum didis Dievo pasiuntinys, nešantis malonę ir pagailą...

Vaje! Pavasaris gaubė susmegusias, įsukrypusias lūšnas, gailestingomis akimis žvilgčiojo po stogais, žadindamas baimingas, aptemusias žmonių širdis, ir jie kėlėsi iš sielvartų ir rūpesčių, tikėdamiesi geresnio likimo, gausingesnio derliaus ir tos su ilgesiu lauktos laimės valandos...

Žemė skambėjo gyvybe tarytum atgijęs varpas, kuriam įdėta nauja širdis, širdis nulieta iš saulės, ir skamba skardžiai, gaudžia džiaugsmingai, žadina miegančius ir gieda apie tokius dalykus, apie tokius stebuklus ir galias, jog net širdys plaka džiaugsmu pritardamos, net ašaros pačios rieda iš akių, net žmogaus siela prisikelia nemirtingomis galiomis ir iš laimės klūpodama apglėbia savimi visą žemę, kiekvieną pabrinkusį grumstelį, kiekvieną medį, kiekvieną akmenį ir debesį kiekvieną,— visa, ką mato ir jaučia...

Taip jautė ir Agota, pamažėli kiūtindama ir rydama ištroškusiomis akimis tą brangią žemę, tą šventą žemę, ėjo tarytum girta.

Ir tik tąsyk, kai Lipcų bažnyčios varpelis sučiulbėjo it paukštelytis, šaukdamas pamaldų, senė staiga atsipeikėjo ir puolė keliaklupsčia:

...kad šventa savo pagalba padarei, jog pargrįžau...

...kad, Viešpatie, pasigailėjai vargdienės...

Kur begalės ir kalbėti, kad ašaros it sodrus lietus užliejo jai širdį ir tekėjo išsekusiu veidu, ji tik kažką murmėjo ir taip drebėjo viduje, jog nei rožančiaus nebesugraibė, nei maldos žodžių, kurie išlakstė po sielą degančia rasa; tad greit pašoko ir nuėjo, atidžiai žvalgydamasi po laukus ir balsiai kalbėdama maldos žodžius, staiga grįžusius atmintin...

O kad jau buvo įdienoję ir rūkai visiškai išsisklaistę, tai Lipcai pasirodė prieš ją kaip ant delno, stovėjo kiek įklony, prie milžiniško tvenkinio, žydruojančio tarsi veidrodis iš po balzganos, plonutėlės dangos, nusėdę palei vandenį ratu žemų, plačių trobų, kurios it kūmutės labai įsišnekusios gūžojo dar nuoguose soduose. Kur ne kur viršum šiaudinių stogų

rūko dūmai, kitur švytįavo saulėje stiklai, ten vėl pro juosvus sodus baltavo naujai nubaltintos sienos.

Kiekvieną trobą ji jau galėjo matyti skyrium. Kaimo pakrašty, prie kelio, kuriuo ji ėjo, stovėjo malūnas; jo duslus gausmas sklido vis aiškiau, o bemaž priešais, kitame gale, iš didžiulių medžių kyšojo aukšti balti bažnyčios mūrai, mirgėjo langai ir auksinis kryžius, ant bokšto, o greta jos raudonavo klebonijos čerpės. Aplinkui, kiek tik akis siekė, mėlynu vainiku stūksojo girios ir tįsojo neįžvelgiami laukai, tolimi kaimai, it pilki vikšrai, pasislėpę soduose ir prisigūžę prie žemės; išsivingiavę keliai, akmenų krūvelės, eilės palinkusių medžių, smėlėtos kalvos, retai apžėlusios kadugiais, ir siaura gija upelio, kuris žybčiodamas tekėjo į tvenkinį tarp trobų.

O arčiau, aplink kaimą, dideliu ratu sklaistėsi Lipcų žemė, sukarpyta juostomis nelyginant pašukinės drobės marškos, patiestos pakrantėse ir supjaustytos gabalais. Laukai tįsojo ir vinguriavo greta laukų, atskirti vieni nuo kitų stačiomis ežiomis, kuriose tankiai kerojo kriaušės, stypsojo erškėčiais apaugusiós akmenų krūvos, auksinėj šviesoj ryškiai skyrėsi pilki ir it mazgotės sučiurę pūdymai; žali rėžiai žiemkenčių, čia vėl pernykštės bulvienos juodavo arba ir šiemetiniai arimai, o vietomis duobelėse pilkavo vanduo ir sruvo tartum lydytas stiklas; už malūno driekėsi rusvos pievos, kuriose varlinėjo klegantys gandrai, ir kopūstadaržiai, taip dar vandens užlieti, kad tik pažliugusių lysvių keteros kyšojo it gružai; viršum jų skriejo ratus baltapilvės pempės, o kryžkelėse stovėjo sargyboje šventi kryžiai ir kitokie Viešpaties atvaizdai, ogi viršum visos tos apylinkės, kiek įdubusios toj vietoj, kur buvo prisigūžęs kaimas, kybojo

įsiliepsnojusi auksinė saulė, skambėjo vieversių čiulbesys, tarpais iš kūčių sklido gailus galvijų baubimas, čia vėl kažkur žąsys klykavo gageno, skraidė garsūs žmonių šūkavimai, o tarpais vėjas pūsčiojo maloniu, šiltu dvelkimu, nupūsdamas visus tuos garsus, ir tada žemė apsisiausdavo tokia tyla ir susimąstymu, tarytum šventą gimdymo ir pradėjimo valandą.

Betgi laukuose dar maža kur tegalėjai matyti dirbant, tik už kaimo triūsė keletas moterų, kratančių mėšlą, net gręžiąs nosį kvapas plaukė ištisa juosta.

— Pamigo, dykūnai, ar ką, tokia puiki diena kaip reta, o į dirvas maža kas teišėję... žemė net prašosi plūgo! — murmėjo ji pasipiktinusi.

Ir norėdama būti dar arčiau rėžių, ji pasuko iš kelio į takelį, einantį pagrioviu, kur jau skėtėsi į saulę rausvos šimtažiedžių blakstienos ir tankiau žaliavo žolė.

Teisybė, laukuose buvo taip tuščia, kad net nuostabu! Juk gerai ji atsimena, kaip kitais metais šiuo laiku raudonuodavo rėžiai sijonais ir net drebėdavo nuo merginų dainų ir rykavimo; suprato, kad tokiam orui esant, karščiausias laikas vežti mėšlą, arti, sėti, o šiandien kas? Vienas vienintelis vyras, kurį pamatė kažkur laukų viduryje, kažką sėjo, sulinkęs vaikščiojo į vieną ir kitą galą, barstydamas pusračiu kažkokius grūdus.

— Turi būti, žirnius sėja, jei taip anksti... Man rodosi, bene Dominikienės vaikinai, nes kaip tik jų laukai ten... O, tegu jums dera, tegu duoda gailestingas Viešpats Dievas, gaspadoriai jūs mano brangūs! — šnibždėjo nuoširdžiai.

Takas buvo nelygus, sunkus, užgriozdintas naujais kurmiarausiais, akmenimis, o vietomis purvinas, ta-

čiau ji.to nepaisė, palaimiai ir širdingai įsižiūrėdama į kiekvieną rėžį, į kiekvieną laukelį skyrium.

— Kunigo rugiai vešlūs, šaunūiai pakilę!.. Teisybė, kai traukiau į svietą, bernas arė jiems dirvą, o klebonas kažkur čia sėdėjo sau, gerai pamenu..

Ir vėl kepėstavo, sunkiai atsidūsėdama ir pilnomis ašarų akimis žiūrėdama aplinkui.

— Še, Ploškos rugiai... turbūt vėlyvi, o gal kiek vandens nugulėti.

Vargiai pasilenkė, liesdama drebančiais pasenusiais pirštais drėgnus laiškelius ir glostydama juos su meile, lyg vaikui plaukus.

— Borynos kviečiai, šitoks plotas! Žinia, ar tai jis ne pirmas gaspadorius Lipcuose?.. Bet kažko pageltę, rasi pašalę, ar ką... sunkios žiemos čia būta...— svarstė ji, iš priplotų rėžių ir įspaustų į žemę, susipurvinusių žiemkenčių laiškų atspėdama didžiulių sniegų ir polaidžio vandenų pėdsakus.

— Iškentė žmoneliai nemaža, privargo! — atsidūsėjo, prisidengdama akis delnu, nes priešais, nuo kaimo, ėjo kažkokie vaikinai.

— Žinia, vargoninkų Mykolas su kurio vargoninkiuku. Matyti, velykinių sąrašų daryti į Volią eina, kad su tokiomis pintinėmis... Žinia, kad ne kas kitas.

Tarė pagarbintą, aniems priėjus, be galo norėdama su jais kiek pasišnekučiuoti, bet vaikinai murmtelėjo į pasveikinimą ir greitai nuėjo sau, kalbėdamiesi tarpusavy.

— Taigi tokius ve mažyčius juos pamenu, o jie nepažino manęs! — Liūdna jai pasidarė.— Taigi, o kur čia ir pažins, kur čia atsimins tokią ubagę! Bet Mykolas gerokai išaugęs, turbūt jau kunigui vargonais groja...

Galvojo vėl žiūrėdama į kelią, nes iš kaimo išėjo kažkoks žydas, priešais stumdamas geroką veršį.

— O iš ko jis pirktas? — paklausė ji.

— Iš Klombienės! — atsakė, grumdamasis su žalmargiu veršiu, kuris spyrėsi, gręžiojosi ir gailiai bliovė.

— Ne kitaip, kaip žalmargės bus, žinia... dar prieš rugiapjūtę ji pasilakstė... o gal ir palšosios... Puikus veršis...

Atsigręžė ūkiškai pasigėrėti, bet jų jau nebebuvo ant kelio: veršis ištrūko iš rankų, šoko į lauką ir užrietęs uodegą nukūrė per lauką į kaimą, o žydas su atsilapojusiu palaidiniu bėgo jam už akių.

— Pabučiuok jam į uodegą ir gražiai paprašyk, tai grįš...— sušnibždėjo ji patenkinta, žiūrėdama į lenktynes.

— O ir Klombų lauke nė gyvos dvasios! — pastebėjo ji, tačiau nebeturėjo laiko svarstyti: kaimas buvo jau taip arti, jog pajuto dūmų kvapą ir pamatė soduose vėdinamas duknas, tad aprėpė akimis visą sodžių, ir jos širdį suvirpino giliausias, dėkingas džiaugsmas, kad Dievas leido sulaukti jai to pavasario, ir štai ji grįžtanti pas saviškius, grįžtanti pas gimines...

O juk galėjo pasimirti žiemą tarp svetimųjų, nes sunkiai buvo susirgusi, bet gailestingiausiasis Jėzus leido jai grįžti...

Taigi tuo tik ir penėjo savo sielą per ilgą žiemą, tuo tik ir stiprinosi kiekvieną valandą ir tuomi gynėsi nuo šalčių, skurdo ir mirties...

Atsisėdo po krūmais kiek apsigerbti prieš įeidama į kaimą, bet ar turėjo jėgų, ar galėjo turėti, jei toks ją apėmė džiaugsmas, kad kiekvienas kaulelis

virpėjo skyrium, o širšdis skausmingai spurdėjo nelyginant smaugiamas paukštis?

— Yra dar gerų ir gailestingų žmonių, yra...— šnibždėjo, rūpestingai apžiūrinėdama ryšulėlius. Kaipgi: susirinko tiek, kad turėtų užtekti laidotuvėms.

Juk daugelį metų ji apie tai tik ir galvojo, į tai tik ir dėjo visą sielą, kad Dievo skirtai mirties valandai atėjus, numirtų savo kaime, troboje, lovoje, paklotoje duknomis, po eile šventųjų paveikslų, taip, kaip visos gaspadinės mirdavo. Per visą gyvenimą ji taupė tai paskutinei ir šventai valandai.

Jau turėjo ji pas Klombus palėpėj skrynelę, o joje nemažas duknas, priegalvius ir paklodes, ir naujus impilus, ir visa tai buvo švaru, visiškai nevartota, kad kartais nesuterštų, kad būtų parengta, na ir todėl, kad nebuvo kur viso to pakloti. Argi turėjo ji kada savo trobą arba lovą? Visuomet kur kerčioje, kokiam guolyje, čia vėl kūtėje, kaip pasitaikydavo, kur geri žmonės leisdavo, ten ir priglausdavo galvą. Niekad nesiveržė į priekį, tarp galingųjų ir turtingųjų, nesiskundė likimu, nes nuoširdžiai tikėjo, kad visa pasaulio tvarka Dievo valios nustatyta ir žmogus nuodėmingas jos nepakeis.

Tad tik slapčiomis, tylutėliai, atsiprašinėdama Dievą už puikybę, svajojo, kad gaspadoriškai būtų palaidota,— to tik baimingai maldavo...

Nenuostabu tad, kad dabar, jėgų likučiais parsivilkusi į kaimą, jausdama, jog paskutinioji jos valanda ateina, ėmė minėti, kad kartais ko neužmirštų.

Bet ne, turėjo viską, kas reikalinga — žvakę graudulinę nešėsi su savim, išprašė ją, saugodama kažkokį numirėlį, ir buteliuką švęsto vandens turėjo, ir nau-

ją šlakstyklę turėjo nusipirkusi, ir Čenstakavos Panelės Švenčiausios šventą paveikslėlį, kurį reikia laikyti rankose merdėjimo valandą, ir keliasdešimt auksinų laidotuvėms... o gal užteks ir šventoms mišioms prie grabo su žvakėmis ir pašlakstymu, kad ir bobinčiuj! Žinia, jog nedrįso net galvoti, kad kunigas lydėtų ją į kapus.

Kurgi jau čia šitaip!.. Ne visi gaspadoriai susilaukia tokios garbės, o ir visų pinigų vien tam neužtektų!

Gailiai atsiduso ir pakilo.

Bet keistai nusilpusi buvo, diegė jai krūtinėje taip, jog vos pajudėjo, kiekvienu akimirksniu vis turėjo ilsėtis.

— Kad nors ligi šienapjūtės pratraukčiau arba ligi ankstybosios rugiapjūtės,— svajojo, saldžiai šliedamasi akimis prie vis artėjančių trobų.

— O paskui jau atsigulsiu ir mirsiu, Jėzau brangiausias, mirsiu...— tarytum baimingai aiškinosi dėl tų nuodėmingų savo vilčių.

Tačiau beregint užgulė ją rūpestis: o, kas priims ją į trobą tą merdėjimo valandą?

— Pasiieškosiu gerų ir užjaučiančių žmonių, o gal ir gražį kokį pažadėsiu, tai lengviau sutiks... Žinia, kokia čia pareiga rūpintis svetimais ir trobą sau teršti.

O kad tai galėtų įvykti pas Klombus, pas gimines, to ji nė pagalvoti nedrįso.

— Tiek vaikų, troboj ankšta, o dar ir vištos dabar peri, tai ir joms nėra vietos, ir negarbė būtų tokiems gaspadoriams, kad po jų stogu ubagė giminaitė mirtų...

Galvojo sau be pagiežos, sukdama į kelią, einantį kiek pakeltu pylimu, kuris saugojo žemas pievas ir kopūstadaržius nuo tvenkinio potvynių.

Šalimais pylimo dunksojo malūnas, bet taip žemai, kad miltuoti jo stogai vos kyšojo viršum kelio; jis visas drebėjo ir dirbo dusliai ūždamas.

O kairėje spindėjo tvenkinys, saulė vilko auksinius plaukus per tylius, nuo dangaus žydrynės pamėlynavusius vandenis, palinkusiais alksniais apaugusiose pakrantėse gagendamos plasnojo žąsys, o ant dar kiek purvinų kelių kirbinėmis lakstė vaikai, šūkaudami iš džiaugsmo.

Lipcai stovėjo abipus tvenkinio, kaip ir anksčiau, kaip ir visuomet, rasi nuo pat pasaulio pradžios, apaugę sodais ir aptverti tvoromis.

Agota vilkosi vargiai, vien akimis skubiai lakstydama ir viską pastebėdama. Malūninko namuose, kurie stovėjo kiek tolėliau nuo kelio ir buvo panašūs mažne į dvarą, pro atvirus langus plevėsavo baltos užuolaidos, o pati malūninkienė sėdėjo prieš slenkstį viduryje cypaujančio būrelio geltonų tarytum vaškinių žąsiukų ir juos mylavo.

Senė tarė pagarbintą ir praėjo tylėdama, džiaugdamasi, kad jos neužjuto pasieniais drybsą šunes.

Perėjo tiltą, po kuriuo vanduo ūždamas vertėsi ant malūno ratų; iš čia keliai skyrėsi lyg rankos, apglėbusios visą tvenkinį.

Valandėlę svyravo, betgi noras viską apžiūrėti įveikė, ir ji pasuko kairėn, kiek tolimesniu keliu.

Kalvė, kuri stovėjo pirma nuo krašto, buvo uždaryta ir tyli; kažkoks vežimo pirmagalys ir keli surūdiję plūgai gulėjo palei suodinas sienas, bet kalvio

nebuvo matyti, tik vienmarškinė kalvienė darže palei kelią pureno lysves.

Dabar senė stovinėjo ties kiekviena troba, atsiremdama į žemas akmenines tvoras ir smalsiai žvalgydamasi po sodybas, tarputvorius, atdaras priemenes ir langus. Tarpais ją lodavo šunes, bet apuostę ir tarytum pažinę saviškę, grįždavo drybsoti saulėje palei trobą.

O ji dabar ėjo pamažėli, žingsnis po žingsnio, vos kvėpuodama iš nuoilsio, o dar labiau iš nuoširdaus džiaugsmo.

Slinko tylutėliai, nelyginant tas vėjas, kuris tarpais pūsčiojo į tvenkinį ir rausėsi ruduose alksnių pumpuruose, o buvo pilka ir nepastebima lyg tos tvoros ar kur ne kur jau džiūstanti žemė arba lyg liesas šešėlis, kurį klojo ant žemės nuogi medžiai, tad jos niekas ir nepastebėjo.

Ir džiaugėsi ji visa širdimi, kad viską atranda taip pat, kaip buvo palikusi rudenį.

Matyti, pirkiose ruošė pusryčius, nes rūko kaminai, o vietomis pro atdarus langus ėjo virtų bulvių kvapas.

Kad ir šūkavo vienur kitur vaikai, ar kai kada imdavo baimingai gagenti žąsiukus saugančios žąsys, kaime buvo kažkaip keistai tylu ir tuščia.

Saulė jau buvo pakilusi lig pusiaukelės į dienovidį ir sijojo tarytum gryną auksą, ir ėmė žiūrėtis tvenkinyje, o tuo tarpu niekas neskubėjo į laukus, nė vienas vežimas nesudardėjo tarputvoriuose, negirgždėjo į dirvas traukiami plūgai.

— Į jomarką bus išvažiavę, ar ką? — galvojo, dar atidžiau žvalgydamasi į trobas.

Iš belapių sodų naujais rąstais geltonavo vaito daržinės, o greta prisigūžusi Gulbaso troba buvo nu-

plėštu stogu, net styrojo gegnės nelyginant nuogi šonkauliai.

— Vėjas nuplėšė, bet mat tinginys, nenorėjo pataisyti! — murmėjo.

O greta senoj pakrypusioj lūšnoj gyveno Pričkai: pro išdaužytus stiklus kyšojo šiaudų gniūžtės.

Štai ir šaltyšiaus troba, galu į kelią, pagal seną madą.

Tučtuojau už jos Ploškų namai, abiem galais gyvenami.

Paskui Balcerekų sodyba: būtų ją pažinusi kad ir kažin kur, nes namai buvo žymūs, mat merginos pilkas sienas nutepliojo kalkėmis ir langų rėmus nudažė mėlynai.

O tenai, plačiame, sename sode, įsikūrę Borynai, pirmieji Lipcų gaspadoriai ir didžturčiai. Saulė mirguliavo švariuose langų stikluose: sienos švytravo tarytum naujai išbaltintos; sodyba buvo erdvi, trobesiai sustatyti eile, o tokie tiesūs ir puikūs, kad ne kiekvieno ir pirkia tokia buvo; tvoros sveikos, ir viskas taip tvarkinga, jog ir pas kokį olandą kolonijose geriau nerastum.

O toliau Golombų namai.

Ir kitų, kuriuos visus tarsi poterius atmintinai ji žinojo. Bet visur buvo tylu, tik soduose raudonavo vėdinami patalai ir įvairūs drabužiai, ir kur ne kur triūsė vienmarškinės moterys, kasiodamos lysves.

Sodų užuovėjose, jau leido žalias pynes iš apipuvusių galvų bastučių sėklojai, palei sienas iš pilkos žemės tįso blankios lelijų iltys, kryklių šakelių priedangoje dygo daigai, medžiai stūksojo su pritvinusiais, lipniais pumpurais, o visur patvoriuose žaliavo dilgėlės ir įvairiausios piktžolės, ir agrastų krūmai buvo apipūkšnoti šviesiu jaunučiu žalumu.

O kad ir tikriausias pavasaris stačiai iš dangaus byrėjo ir tvinksėjo kiekvienam pabrinkusios žemės grumstely, bet Lipcuose atrodė kažkaip liūdna, tylu ir nuostabiai tuščia.

— O vyriško tai nė pasižiūrėti nėra. Ne kitaip, kaip tik į teismą bus išvykę, ar gal į susirinkimą juos sušaukė.

Taip ji sau aiškino, įeidama į kiaurai atdarą bažnyčią.

Jau buvo po mišių, klebonas klausė išpažinčių, keliolika žmonių iš tolimesnių kaimų sėdėjo suoluose tylėdami ir susikaupę, tik tarpais sunkūs atodūsiai nuskriedavo per bažnyčią arba koks garsesnis maldos žodis.

Iš smilkstančio prieš didįjį altorių ant virvės pakabinto žibintuvėlio į aukštus langus, pro kuriuos liejosi saulė, traukėsi melsvų dūmų juostos, už stiklų čirškėjo žvirbliai, tarpais su šiaudeliais snapuose skraidydami po atbrailomis, o tarpais pro didžiąsias duris krykštaudamos įpuldavo kregždės, apskriedavo klajodamos kelis ratus tyloje ir mūrų vėsumoje ir skubiai išlėkdavo į šviesų pasaulį.

Tik trumpą poterį tesukalbėjo, taip mat skubinosi pas Klombus, bet tuoj prieš bažnyčią kaktomušom susidūrė su Jagustynka.

— Jagata! — sušuko toji, nemažai nustebusi.

— Taigi gyva dar aš, gaspadine, gyva! — norėjo jai ranką pabučiuoti.

— O pasakojo, kad jau kojas pakratei kažkur šiltuosiuose kraštuose... Bet tau toji lengva Dievo duonelė ne į sveikatą, nes man rodos, kad jau pas Abraomą rengiesi...— kalbėjo, pašaipiai ją apžiūrinėdama.

— Jūsų teisybė, gaspadine... taigi jau vos beparvilkau kaulelius... nusibaigsiu jau netrukus pamažėli, nusibaigsiu...

— Pas Klombus skubinies?

— O kurgi eičiau. Juk giminės...

— Noriai priims, nemenkus ryšelius neši, o ir pinigėlių rasi kiek turi susimezgusi mazgeliuose, tai žinia, noriai pripažins už giminę.

— Ar sveiki jie? Nežinot? — Nesmagu jai pasidarė nuo tos pajuokos.

— Sveiki... tik Tomas mat truputį sirguliavo, tai dabar gydosi kalėjime.

— Klombas! Tomas! Nesakykit taip, man ne juokas!

— Pasakiau, ir dar pasakysiu, kad ten ne vienas sėdi, o su gera kompanija, nes su visu kaimu... Ir margai nieko nepadės, kai teismas duris užtrenks ir grotomis užtvers.

— Jėzau Marija, Juozapai šventas! — sudejavo ir lyg stulpas sustojo nustebusi.

— Bėk greičiau pas Klombienę, tai papenėsi ten save už medų saldesnėmis naujienomis. Chi, chi! Švenčia sau vyrai, net gražu! — pašaipiai nusijuokė, o jos piktos akys šaudė neapykantos liepsnas.

Agota nusivilko apsvaiginta, negalėdama įtikėti girdėta naujiena, sutiko keletą pažįstamų moterų, kurios pasveikino ją geru žodžiu, kalbindamos apie šį ir tą, tačiau ji, tarytum negirdėdama kalbų, vis kraupesnės baimės viduje krečiama, jau tyčia lėtino žingsnį, kad tik nutęstų skaudžių naujienų patikrinimą. Ilgai sėdėjo palei klebonijos tvorą, beprasmiškai žiūrėdama į kunigo namus. Priebuty ant vienos kojos stovėjo gandras ir tarytum saugojo besišvaistančius geltonais sodo takais šunis, o Jambrožis su merga dė-

liojo naujas velėnas palei gėlyną, kuris nelyginant geležinis šepetys jau raudo jaunais įvairiausių gėlių daigais.

Tik kiek sustiprėjusi, pagužomis nukiūtino tarputvoriais į Klombų kiemą, čia pat greta klebonijos.

Aišku, virpėdama ėjo, ramstydamasi tvoromis ir lakstydama persigandusiomis akimis po sodą ir gilumoj stovinčią trobą; palangėje iš auseklių garsiai čiaupsėjo karvės, priemenė buvo kiaurai atdara, senė net pamatė kiemo purve atsidrėbusią kiaulę su paršiukais ir uoliai po mėšlą besikapstančias vištas.

Pakėlusi jau ištuštintą auseklį, mat kažkaip drąsiau buvo jai įeiti, nešant ką rankoje, įslinko į didelę tamsią trobą.

— Tegul bus pagarbintas! — vos beiškukčiojo.

— Taigi per amžius! O kas ten? — atsiliepė po valandėlės mikčiojąs balsas iš kamaros.

— Taigi čia aš, Agota! — O Jėzau, kaip jai suspaudė po krūtine!

— Agota! Vaje, žiūrėkit! Agota! — greitai kalbėjo Klombienė, pasirodžiusi ant slenksčio su pilna sterble žąsiukų, o paskui ją šnypšdamos ir gagendamos virtavo senės.— Na, tai ačiū Dievui! O žmonės pasakojo, kad dar per Kalėdas pasimirei, tik nežinia kur, manasis jau buvo besirengiąs į kanceliariją sužinoti. Sėskis... rasi pavargusi. Žąsiukai kaip tik ritasi...

— Gražiai išsirito, kad tiek daug jų!

— Taigi bus bemaž kapa, be penkių. Eiva prieš trobą, nes reikia juos palesinti ir pasaugoti, kad senės nesumindžiotų.

Rūpestingai iškilnojo visus iš prijuostės, sudėjo žemėn, tie ėmė kirbėti lyg geltoni kamuoliukai, o senės pradėjo džiaugsmingai gagenti ir vadžioti virš jų snapais.

Klombienė atnešė ant lentutės prikapotų kiaušinių su dilgėlėm ir kruopom ir pritūpė prie jų, budriai žiūrėdama, nes senės gnaibė mažyčius, mindžiojo ir vogė lesalą kaip tik galėdamos, keldamos rėksmingą triukšmą.

— Balnotos bus visos,— pastebėjo, sėsdamasi pašalėje.

— Žinia, geros veislės. Vargoninkienė išmainė kiaušinių, aš už vieną tris savo daviau... Gerai, kad jau pargrįžai į trobą... darbo tiek, kad jau nežinia nė į ką pirma kibti.

— Tuoj imsiuos darbo, tuoj... tik kiek sustiprėsiu... buvau susirgusi ir visai netekau jėgų... bet... tegu tik atsikvėpsiu... tuoj...

Norėjo pakilti, norėjo eiti... imtis kokio darbo, bet, vargšelė, tik susverdėjo palei sieną ir dejuodama parpuolė.

— Matau, kad visai pakvėžai, darbas jau nebe tau,' nel — tarė Klombienė tyliau, žiūrėdama į jos pamėlynavusį, suputusį veidą ir susirietusį stuomenį.

Susirūpino pažiūrėjusi ir išsigando, kad ne tik pagalbos iš jos nesusilauks, bet dar, ko gero, ir rūpesčių gali prisidėti.

Matyti, Agota tai nujautė, nes baimingai, atsiprašinėdama atsiliepė:

— Nebijokit, neužimsiu jum vietos, nesisprausiu prie dubens, ne, tik atsikvėpsiu ir eisiu sau... norėjau tik pamatyti visus... pasiklausinėti... bet eisiu sau...— Ašaros plūdo jai į akis.

— Juk nevarau pačios, sėdėk, o kai norėsi eiti sau, tai eisi...

— O kur vyrai? Turbūt lauke su Tomu? — pagaliau paklausė.

— Tai ar nieko nežinai? Gi kalėjime visi!

Agota tik rankas supynė nebyliu skausmo šauksmu.

— Pasakė jau man tą žodį Jagustynka, ale negalėjau įtikėti.

— Tikriausią teisybę pasakė, taip yra, taip!

Išsitiesė sulig tais prisiminimais, o sulysusiu jos veidu ėmė byrėti ašaros.

Agota žiūrėjo į ją kaip į paveikslą, nedrįsdama daugiau klausinėti.

— Vajezau! Sūdna diena čia buvo kaime, kai suėmė visus ir į miestą išsivarė, paskutinioji valanda, sakau tau, dyvai, kad gyva dar tebesu ir šviesią dienelę matau! Taigi ryt jau bus trys savaitės, o man rodosi, kad tai vakar atsitikę. Tik vienas Macekas pasiliko troboj, žinai, ir mergos, kur mėšlą dabar į lauką vežti išvažiavo, o aš viena, varguolė nelaiminga!

— A žiūte! Bestijos... savus vaikus trypia kaip kiaulės! — staiga sušuko žąsims: — Ziul, ziul, ziul!

Šaukė žąsiukus, nes visi būriu su motinomis prieky nutraukė į patvorius.

— Tegu pasilaksto, varnų niekur nematyti, budriai pasaugosiu.

— Pasijudinti negali, tai kur čia paskui žąsiukus lakstysi!..

— Jau truputį liga mane paliko, kai tik žengiau į šitą trobą.

— Tik pasaugok... paruošiu tau ko valgyti, o gal pieno atšutinti?

— Ačiū, gaspadine, betgi Gavėnios subata, tai netinka man su pienu valgyti... karšto vandens duokit kokį puodelį, duonos turiu, įsitrupinsiu ir sočiai užvalgysiu.

Tad ir atnešė jai beregint Klombienė karšto virinto vandens dubenėly, įdėjusi kiek druskos, o senė

prisitrupino duonos ir pamažėli sau valgė, pūsčiodama į šaukštą; Klombienė tuo tarpu atsisėdo ant slenksčio ir, akimis gaudydama patvoriuose besiganančius žąsiukus, vėl ėmė kalbėti:

— Nuo girios prasidėjo. Ponas slapčiomis nuo Lipcų pardavė ją žydams. Netrukus ėmė kirsti. Tokia skriauda, ir teisybės niekur rasti negalėjo, tai ką turėjo daryti? Pas ką eiti skųstis? O be to, ponas taip papyko ant viso kaimo, kad net kampininko nė vieno prie darbo nepaėmė. Taigi susitarė ir nuėjo visu kaimu, kiek tik žmonių buvo, savo ginti. Sakė, kad visų nenubaus, jeigu jau kas ir būtų, ir niekas apie tai nė nepagalvojo, nes kaipgi? Tai už ką čia baustų? Juk tik savo geru rūpinosi. Nuėjo į kirtimą, sumušė kirtėjus, kam geruoju nepasitraukė, sumušė dvarokus ir visus iš girios išvijo... Savo padarė, ir teisingai, mat, kol iš miško neišskirs, kieno kas yra, niekas neturi tiesos judinti. Bet per tai daug mūsiškių nukentėjo, senį Boryną parvežė su perskelta galva; eigulys jį taip ištaise, o jį patį vėl Borynų Antanas už tėvą nudobė.

— Vajezau, nudobė, negyvai?!

— Negyvai, o senis lig šiol dar tebeserga ir visai be proto guli, žinia, jis daugiausia nukentėjo, bet ir kitiems kliuvo: Dominikienės Simui koją permušė, Matas Golombas taip buvo sumuštas, kad net parvežti jį gavo, Stachui Ploškai makaulę praskėlė, o ir kitiems taipgi nemaža teko, kad ir neatsimenu jau, kiek kuriam! Niekas dėl to per daug nesirūpino ir nedejavo, nesgi savo parodė, grįžo triukšmingai, dainuodami, lyg po laimėto karo, visą naktį iš džiaugsmo karčiamoj gėrė, o labiau prikultiems degtinės į trobas nešiojo.

O taip gal į trečią dieną, sekmadienį, pasileido šlapdriba, ir nuo pat ryto pasidarė tokia dargana, kad sunku buvo nosį iškišti laukan. Kaip tik buvom besi-

rengią bažnyčion eiti, ogi Gulbasų berniokai ėmė po kaimą šaukti: „Stražnikai atvažiuoja!"

Tai netrukus ir privažiavo jų gal koks trisdešimt, o su jais valdininkai ir visas teismas; apsistojo klebonijoje. Tai jau ir neišpasakosiu, kas darėsi, kaip pradėjo teisti, klausinėti, užrašinėti ir vyrus iš eilės areštuoti... Niekas nesispyrė, visi buvo tikri dėl savo teisybės ir visi kaip per išpažintį liudijo ir gryną teisybę sakė. Tik pavakarėj pabaigė ir išsyk norėjo visą kaimą draug su visom bobom imtis, bet kilo toks riksmas ir vaikų verksmas, kad vyrai jau ėmė mietų dairytis... Matyt, klebonas bus ką pasakęs, kad mus paliko, net ir Koziolienės, kuri smarkiai visems grasė, nepaėmė, tik vienus vyrus išvarė į kalėjimą, o Borynų Antaną liepė virvėmis surišti!

— Vajezau! Virvėmis liepė surišti!

— Ir surišo, bet jis sutraukiojo jas kaip patrešusius siūlus, net išsigando visi, toks visiems pasirodė lyg pablūdęs ar velnio apsėstas, o jis stojo prieš juos ir į akis jiems tarė:

— Sukaustykit mane stipriai grandinėmis ir žiūrėkit, o jei ne, tai visus užbakinsiu ir sau ką blogo padarysiu...

Taip buvo įpykęs, kad jam tėvą užmušė, pats davė rankas sukaustyti, pats kojas atkišo, taip jį ir išvežė...

— Vajezau mano brangiausias! O Panele Švenčiausia! — vaitojo Agota.

— Vis tebematau, kaip juos ėmė, ir lig mirties neužmiršiu...

— Paėmė manąjį su vaikais... paėmė Ploškus...

— Paėmė Pričkus...

— Paėmė Golombus...

— Paėmė Vachnikus...

— Paėmė Balcerekus...

— Paėmė Sochus...

— ...ir tiek dar kitų paėmė, kad daugiau kaip penkiasdešimt vyrų išsivarė į kalėjimą...

Kad jau žmogaus protas neišgali apsakyti, kaš čia darėsi... kokios kilo kruvinos raudos, kokie riksmai, vaitojimai... ir tie baisūs keiksmai.

O čia ir pavasaris užėjo, sniegai bematant nutirpo, dirvos padžiūvo, žemė net prašosi dirbama, metas arti, metas sėti, metas visiems darbams, o nėra kas dirba!

Tik vienas vaitas pasiliko, kalvis ir keletas senių, kur vos bepakruta, o iš bernų tai tik tas puskvailis Jasius Griova!

O čia ir gimdymų metas užeina, jau kitos sugriuvo, ir karvės taip pat ima vesti, vištos, žąsys visur peri, apie vyrus irgi reikia galvoti ir vežioti jiems čia maisto, čia kokį pinigą, čia švarių marškinių, o ir kitokių darbų tiek, kad jau nežinia ko ir stvertis pirmiausia, pati viena juk neapsidirbsi, o samdininkų iš kitų kaimų gauti negali, nesgi kiekvienas pirma savo apsidirbti turi...

— Tai jų greit nepaleis?

— Dievas žino, kada! Važiavo į valdžią kunigas, važiavo ir vaitas ir sako, kad kol tardymo nebaigs, tai nepaleis, o teismas tai mat vėliau bus, bet jau trys savaitės praėjo, o dar nė vienas negrįžo. Rokas taip pat ketvirtadienį buvo nuvažiavęs sužinoti.

— Boryna ar tebegyvas?

— Gyvas, bet vos bepučia ir proto neatgauna, kaip rąstas guli... Buvo Hanka parvežusi daktarų ir šiaip nusimanančių, o vis nieko nepadeda...

— Žinia, kur čia padės daktarai, jei kas mirtimi serga!

Abi nutilo, apsiblaususios nuo tų atsiminimų. Klombienė įsižiūrėjo pro sodą į tolimą tuopų kelią, einantį miesto linkui, ir ėmė tyliai verkšlenti, vis šluostydamasi nosį.

O paskui uoliai triūsdama ruošė pietus ir pamažėli pasakojo viską, kas per žiemą įvyko kaime ir ko Agota visiškai nežinojo.

Senė net nuleido rankas ir palinko prie žemės iš pasibaisėjimo ir nustebimo, nes tos naujienos lyg akmenys kraičiojo ant jos ir vėrė sielą tokia širdgėla ir skausmu, kad ėmė tyliai kukčioti.

— Dieve brangus, ten sviete vis galvojau apie Lipcus, bet kad tokie dalykai būt pasidarę, tai nė galvon man nebuvo atėję... taigi per ilgą savo gyvenimą nieko panašaus nesu girdėjusi! Nelabasis čia apsigyveno, ar ką jau?

— Taigi, kad taip atrodo!

— O gal tik Dievo koronė už žmonių piktumą ir griekus!

— Turbūt, kad ne kitaip, Dievas baudžia kad ir už tokius mirtinus griekus, kaip kad Antano su pamote. O ir nauji nusikaltimai vis tebedaromi visų akyse!

Agota jau bijojo daugiau klausinėti, tik pakėlė drebančią ranką ir ėmė skubiai žegnotis, karštą maldą vapaliodama!

— Tokia nelaimė užgriuvo visus ir Boryna taip pat guli be kvapo, o sako,— nuslopino balsą, baimingai dairydamasi,— kad Jagusė jau kaip reikiant susidėjo su vaitu... Nebeliko Antano, nebėra Mato, ir kitų bernų pritrūko, tai jau geras bet koks, kad tik pataikytų... O sviete, sviete! — sudejavo, siaubingai užlaužusi rankas.

Senė daugiau nebeatsiliepė, staiga pasijuto tokia nuvargusi ir taip tų naujienų sujaudinta, kad nušliaužė į kūtę pasilsėti.

Tik jau per patį saulėlydį pamatė ją traukiančią į kaimą pasikieminėti, o pargrįžo, kai Klombų jau buvo susėdę vakarienės.

Jos laukė šaukštas ir vieta, tiesa, ne pirmoji, bet visgi ir ne paskutinioji, nes greta Klombienės; tačiau ji nedaug tevalgė, lyg ėkštus kūdikėlis, tyliai pasakodama apie pasaulį, apie tas atlaidų vietas, kur buvo vaikščiojusi, ir visi labai tuo stebėjosi.

O kai jau nusileido naktis ir net stikluose žaidusios žaros prigeso ir kaimas visiškai aptilo, troboj užžiebė šviesą ir pamažėli ėmė rengtis gulti, tąsyk Agota išsitraukė savo ryšelius į šviesą ir iš lėto imliojo įvairius parneštus dalykėlius.

Visi ją apspito glaudžiu ratu, sulaikę kvapą, ir nuostabu, kaip dar jos neprarijo degančiomis akimis.

O ji visų pirma davė kiekvienam po šventą paveikslėlį, o paskui merginoms po varstį karolių, tokių gražių, net mirguliavo spalvomis; riksmas dėl to pakilo troboj, nes viena per kitą spraudėsi prie veidrodėlio taikydamosi, džiaugdamosi ir gurklius pūsdamos, nelyginant kalakutai; o ir berniukams atsirado po gražų, aštrų peiliuką, ir visas pakas machorkos Tomui, o pagaliau ir Klombienei ištraukė plačią, banguotą, spalvotais siūlais apkraštuotą apykaklę, šeimininkė iš didelio džiaugsmo net rankomis suplojo...

Ir visi labai džiaugėsi, ne kartą ir ne du apžiūrėdami tas grožybes ir džiugindami akis dovanomis, o ji, be galo patenkinta, su dideliu malonumu pasakojo, kiek kas kainavo ir kur pirkta.

Ligi vėlybos nakties išsėdėjo visi, šnekučiuodamiesi dar apie nesančius.

— Net baimė už koserės ima, taip tylu kaime! — pastebėjo pagaliau Agota visiems nutilus ir atsiradus gūdžiai, mirtinai tylai.— Kur čia tau, kitais metais pavasarį tai net visas kaimas, būdavo, dreba nuo šūksmų ir juoko!..

— Nes kaip iškastas kapas atrodo visas kaimas, rodos, tik akmeniu užversk ir kryžius pastatyk... kad net ir poterių nebus kam sukalbėti nei mišių užpirkti...— liūdnai patvirtino Klombienė.

— Teisybė! Jei leisite, gąspadine, tai jau eičiau į palėpę, kaulus man gelia iš kelionės, ir akis jau miegas merkia.

— Taigi mik, kur tik patiks atsigulti, juk vietos netrūksta.

Senė beregint susirinko ryšelius ir buvo priemenėj jau belipanti kopėčiomis, kai Klombienė pro atviras duris ėmė jai sakyti:

— Vaje! Būčiau kad kiek užmiršusi pasakyti, kad pasiėmėm tavo duknas iš skrynelės... Marcicha per Užgavėnes susirgo raupais... toks buvo šaltis, nė kuo apkloti... tai pasiskolinom iš tavęs.. duknos jau išvėdintos, užnešim ant aukšto kad ir ryt...

— Duknos... jūsų valia... žinia, jei reikėjo... žinia...

Taip sugriebė jai kažkas už gerklės, jog žodžio nebeištarė; apgraibomis prislinko prie skrynelės, pritūpė ir, pakėlusi dangtį, skubiai ėmė drebančiomis rankomis klaidžioti ir graibyti savo mirtinį kraitį...

Aišku... duknų nebuvo... o naujutėles buvo palikusi... su švariu užvalkalu... nė karto nevartotas... taigi jas pripešiojo iš ganyklose susirankiotų plunksnelių... kad turėtų paskutinei mirties valandai...

Ogi pasiėmė jas... pasiėmė...

Tokia gaili rauda ją pagavo, kad nuostabu, kaip širdis neplyšo.

Ir ilgai ji kalbėjo maldą, graudžiomis ašaromis ją laistydama, ilgai ir skausmingai verkė ir tylutėliai skundėsi savo skriauda Jėzui brangiausiam...

Išnakčiai jau turėjo būti, nes gaidžiai pragydo pusiaunakčio, o gal prieš oro permainą.

II

Rytojaus dieną buvo Verbų sekmadienis.

Gerokai dar prieš saulėtekį, bet jau visai išaušus, iš Borynų trobos išėjo Hanka, tik vienu sijonu ir apsisiautusi kažkokia skara, nes lauke smarkiai žvarbino.

Pažvelgė net už tarputvorių, į juosvą kelią, rasų prisigėrusį, kur ne kur apšerkšnijusį. Dar buvo tuščia, niekur nė ženklo gyvybės, tik kibirkščiavo sausa aušra ir siautė apmirusius medžių vainikus žydrais rūbais, o patvoriuose baimingai tykojo nakties likučiai.

Sugrįžo į priebutį ir sunkiai priklaupusi, mat diena po dienos laukėsi, ėmė kalbėti maldą, mieguistomis akimis klaidžiodama po laukus.

O diena iš lėto sklaistėsi balzganais gaisais, žaros byrėjo tarsi pro rėtį, užpildamos brėkštais rytų pusę, kuri kėlėsi vis aukščiau, tarytum aukso baldakimas ties spinduliuojančia, bet dar nematoma monstrancija.

O kad iš nakties dar tebebuvo šalna, tai tvoros, tilteliai, stogai ir akmenys spindėjo šerkšnais, o medžiai stūksojo kaip nubalę debesys.

Kaimas dar tebemiegojo nuskendęs pažemio santėmy, ir tik kai kurios arčiau kelio stovinčios trobos buvo kiek prasikalusios baltintomis, švytinčiomis sienomis, o rūkų apgaubta tvenkinio lygme traukėsi il-

gos, juosvos tėkmių juostos, nelyginant bestingstąs lydytas stiklas.

Kažkur be paliovos dardėjo malūnas, ir kažkoks nematomas upeliūkštis kirbėjo per akmenis, tyliai, tykojamai vapaliodamas.

Gaidžiai giesmininkai giedojo jau plyšdami, ir įvairūs paukšteliai tylutėliai šnekučiavosi soduose, tarsi kalbėdami visuotinę maldą, kai Hanka atsipeikėjo; miegas buvo ją pavergęs, ir nuilsę, nepasilsėję kaulai traukė po duknom, bet ji nesidavė, šerkšnu persibraukė akis ir pagavus nutrūkusį maldos žodį, nuėjo į kiemą žiūrėti galvijų ir kelti miegančiųjų.

Visų pirma atidarė kiaulidę, kur meitėlis stengėsi atsikelti ant priekinių kojų, bet, smarkiai nupenėtas, griuvo ant storo pasturgalio ir kriuksinčiu knysiu vadžiojo paskui ją, kol ji grobstinėjo jam ėdalą ir pridėjo šviežio.

— Kelnės taip tave nusveria, kad ir ant kojų nebepastovi; mažiausia per keturis pirštus bus lašinių.— Su malonumu pačiupinėjo jam šonus.

Paskui atidarė vištidę, prieš slenkstį pabėrusi kiek kiaulės ėdalo vištoms primasinti, ir jos skubiai ėmė leistis nuo laktų, o gaidžiai ėmė skardžiai giedoti.

Greta užtvertos žąsys pasveikino ją gagendamos ir šnypšdamos; ji išvijo lauk žąsinus, tie beregint pakėlė karą su vištom, o ji ėmė iš po perinčių gūžtose kiaušinius ir žiūrinėjo juos prieš šviesą.

„Beregint ims įkaltis",— pagalvojo, klausydamasi, kaip tyliai, vos juntamai kalė snapeliais kiaušiniuose.

Kaip tik ir Lapa išlindo iš būdos, jai einant į arklidę, rąžėsi ir žiovavo, nekreipdamas dėmesio į šnypščiančius ant jo žąsinus.

— Va dykaduonis, lyg bernas per naktį miega, užuot sergėjęs!

uo pavizgino uodegą, vamptelėjo džiaugsmingai, puolė pro vištas, net plunksnos pasipylė, ir kad ims veržtis prie jos, šokinėti ant krūtinės, rankas laižyti,— norom nenorom paglostė jam kaktą.

— Kitas ir žmogus toks jautrus nėra, kaip tas gyvulys. Pažįsta, bestija, šeimininką! — Išsitiesė truputį, vadžiodama akimis per apšerkšnijusius stogus, nes ten ant šelmens jaukiai krykštė eilute sutūpusios kregždės.

— Petrek! Diena jau kaip jautis! — sušuko, belsdama kumščiu į arklidės duris, o nugirdusi murmant ir atsklendžiant velkę, tuoj atidarė antrąsias, į karvidę.

Karvės eile gulėjo prieš ėdžias.

— Vitek! Taigi miega, kerėpla, lyg po vestuvių!

Berniukas bematant nubudo, pašoko iš gulto, skubiai ėmė trauktis kelnes ir kažką baimingai murmėti.

— Užmesk karvėms šieno, kad paėstų ligi pamilšiu, ir tuoj ateik bulvių skusti. O Balnei neduok, tegu pati ją liuobia,— kietai pridūrė, nes tai buvo Jagusės karvė.

— Taip ją liuobia, kad karvė net baubia ir iš bado šiaudus iš po savęs ėda.

— O tegu pastimpa, ne man nuostolis! — atkakliai sušnibždėjo.

Vitekas dar kažką murmtelėjo, bet jai išėjus, griuvo skersai guolį su diržiuku rankoje dar valandėlę snustelti.

O Hanka dar užėjo į klojimą, kur ant plūkto buvo supiltos ir apklotos šiaudais sėklinės perrinktos bulvės, ir pažiūrėjo į pašiūrę, kur buvo dedami įvairūs

ūkio padargai. Lapa šoko prieš ją, vis sukdamas prie žąsinų ir keldamas su jais karą, o ji, atidžiai viską apžiūrėjusi, ar nėra kokio nuostolio iš nakties, kaip kasdien kad darydavo, nuėjo prie perlipos pasižiūrėti laukų ir žiemkenčių.

Vėl pradėjo kalbėti pertrauktą maldą.

Ir saulė jau buvo pakilusi, per sodus dvelktelėjo liepsnų vėtra, net šerkšnai sukibirkščiavo ir rasos ėmė lašėti nuo medžių; ir vėjas sujudo ir pamažėli sukrutėjo šakose, vis gausiau ėmė skambinti vieversiai, o kaime, ant kelių, radosi judėjimas, buvo girdėti iš tvenkinio semiamo vandens talaškavimas, vienur kitur girgždėjo surūdiję vartai, kažkur gageno žąsys arba ir žmogaus balsas skambėjo rytmečio tyloje.

Kaimas budo kiek vėliau, nes buvo sekmadienis, ir kiekvienas noriai ilgiau po duknom lepino išvargintus kaulus.

Hanką nieko nepaisė, nugrimzdusi į save, į tas įvairias mintis, kurios ją taip apraizgė, jog maldą vien lūpomis tekalbėjo, nutolusi nuo jos širdim, visa paskendusi atsiminimuose.

Pakėlė tylias, džiaugsmo apsvaigintas akis į plačius laukus, užsklęstus tolimo miško sienos, kurioje sklaistėsi saulėtekio liepsnos taip, jog iš melsvų tankmių veržėsi gintarinės storulės eglės; o visi laukai tarytum virpėjo auksinėse bundančiose aušrose; žiemkenčiai javai šlapia, žalsva vilna gaubė rėžius, o kur ne kur vagose srauteliais žvilgėjo vandenys, tarsi sidabriniai upokšniai, nuo laukų sklido drėgnas vėsus dvelkimas draug su šventa pavasario tyla, kurioje viskas auga ir į pasaulį ateina...

Bet ne į tai ji žiūrėjo, ir ne tai jai rūpėjo.

Užplūdo atsiminimai negandų, bado, Antano neištikimybės, sugėlė skausmai, tarytum kalamos vinys

žalojantys, ir liūdesio ir rūpesčių tiek, jog jai net buvo nuostabu, kaip įstengė visa tai įveikti, ir įveikė, ir susilaukė štai, kad Dievas permainė viską į gera...

Juk vėl ji ūkyje, ant žemės.

O kas įstengs ją iš čia išplėšti? Kas pajėgs tai padaryti?

Tiek jau iškentė, tiek išvargo per tą pusmetį, jog kitas žmogus per visą gyvenimą tiek negauna iškentėti, tad dabar jau pakels, ką ponas Dievas norėjo jai užkrauti, ištvers ir sulauks, kad Antanas susitvarkys ir kad tos žemės bus jų per amžius.

Jau trys savaitės, o jai rodosi, lyg viskas vakar buvo, kai vyrai ėjo į girią...

Ji tada nėjo draug su kitais, nes jos būklėje buvo sunku ir pavojinga...

Tik tąsyk labai rūpinosi Antanu, nes tuoj žmonės jai pasakė, jog jis su visu kaimu nesusidėjęs ir neišėjęs: suprato, kad jis tai iš keršto seniui padarė, o gal tuo laiku su Jaguse kur susitiko...

Graužė ją tai, bet ji nėjo jo sekti.

O čia preš pat pietus parlekia Gulbasiukas ir rėkia:

— Sumušėm dvarokus! Sumušėm! — ir kaip patrakęs nukūrė toliau.

Ji susitarė su Klombiene, ir abi išėjo pasitikti. Dominikienės sūnus kaip tik parbėga ir iš tolo šaukia:

— Boryna užmuštas, Antanas užmuštas, ir Matas, ir kiti!..— pamojavo rankomis, kažką sumurmėjo ir krito taip, jog reikėjo jam net peiliu dantis praverti, kad galėtų truputį vandens įpilti,— tiek buvo nualpęs iš nuovargio.

O jai siela iš baimės į vienalytį akmenį sustingo.

Laimė, kad kol vaikiną atgaivino, jau išsirito žmonės iš girios į kelią ir ėmė pasakoti, kaip buvo, o ne-

trukus ir ji pati pamatė greta tėvo vežimo Antaną gyvą; buvo it lavonas pamėlynavęs, kruvinas ir visai pakvaišęs.

Aišku, kad ją sugriebė rauda ir skausmas draskė, bet susitramdė, o ir tėvas, senis Bylica, nusitempė ją į šalį ir tyliai pasakė:

— Senis bematant pasimirs, Antanas visai apkvaišęs, o Borynos troboje nieko nėra, dar, ko gero, kalvis ten įsikraustys, ir tąsyk jau niekas jo neiškrapštys!..

Suprato beregint, tekina parkūrė į trobą, pasiėmė vaikus ir kas tik buvo parankėj, šiokias tokias drapanėles, kitką paliko Veronkai globoti, ir pagūžomis persikėlė į seną vietą, į Borynos trobos antrąjį galą.

Dar Jambrožis tebetvarstė Boryną, dar žmonės nebuvo išsiskirstę, dar visas kaimas virte virė džiaugsmu, sklido sužeistųjų dejavimai, o ji tylutėliai įsikraustė ir apsigyvęno amžinai.

Ir sergėjo budriai: taigi juk ir Antano čia buvo žemė, o senis vos bekvėpavo ir kiekvieną akimirką galėjo kojas nukratyti.

Juk žinia, kas pirmas griebs palikimą ir įsmeigs į jį nagus, to lengvai neatplėši, to ir teisė bus.

Ką jai reiškia kalvio šauksmai ir grasymai, kuriais jis draudė jai čia apsigyventi, smarkiai papykęs, kad jinai jį aplenkė!

Bene klaustis ką turėjo leidimo — stvėrėsi žemės ir, nelyginant kalė, saugojo ir gynė savo, įsitikinusi, kad senis netrukus mirs ir kad Antaną suims, nes taip ją buvo įspėjęs Rokas.

Tad kieno gi globai ji galėjo save pavesti? Juk žinoma, kad jei pats žmogus neprisidės, tai jam ir Dievas nepadės.

Ne ašaromis ir ne verkšlenimu pasieksi savo, o tik kietais atkakliais nagais — jau ji tai žinojo, žinojo!

Tad, nors ir suėmė Antaną, ji greitai nurimo, nes ką gi padarysi, žmogau, prieš likimą? Kuo atsispirsi, krisleli?

O kur ir laiko rastum ilgai dejuoti ir skųstis, kai tokį ūkį pasiėmė ant savo galvos!

Viena juk paliko, tarytum keras kryžkelės pagairėj, bet nesišalino darbo ir nebijojo žmonių. O prieš ją buvo Jagna; buvo kalviai, tokie įniršę ant jos, kad Dieve saugok; buvo vaitas, kuris turėjo savo sumanymų dėl Jagnos ir todėl smarkiai ėmėsi ją globoti; net ir klebonas buvo prieš ją, Dominikienės nuteiktas.

Betgi neįveikė jos, ji niekam nepasidavė, kasdien vis giliau įaugdama į žemę ir tvirčiau laikydama rankose valdžią,— praėjo vos dvi savaitės, o jau viskas vyko pagal jos valią, jos išmanymu ir galia.

O ji pati ir nepavalgydavo kaip reikiant, ir nepamiegodavo, nepasilsėdavo, plušo nelyginant tas jautis junge, nuo aušros ligi vėlybos nakties.

Tačiau nepratusi taip dirbti ir viską savo galva tvarkyti, iš prigimties nedrąsi ir dar Antano užguita, dažnai pasijusdavo prislėgta, net rankos jai nusvirdavo.

Bet stiprino ją baimė, kad iš ūkio neišvarytų, ir įniršis prieš Jagną.

Pagaliau, iš kur toji jos galia plaukė, iš ten plaukė, gana to, kad nenusileido,— visų akyse augo, įgijo vis daugiau pagarbos ir kėlė nusistebėjimą.

— Žiūrėkit! Anksčiau atrodė ligi trijų nesuskaitanti, o dabar štai jau ir gerą vyrą atstotų,— kalbėjo apie ją pirmiausios kaimo gaspadinės; net Ploškienė ir kitos dabar noriai ieškojo jos draugystės, mielai padėdamos jai gerais patarimais ir kuo tik galėdamos.

Žinia, ji dėkinga širdimi viską priimdavo, bet per daug vis dėlto nesusidraugaudavo ir nesidžiaugdavo jų malonėmis, nes nelengva jai buvo užmiršti nesenas skriaudas.

Ji nemėgo bet ko plepėti, tad ir nebuvo reikalinga kaimynių postringavimų ir stovėjimo tarputvoriuose paliežuvauti.

Ar maža turėjo savų rūpesčių, kad dar svetimais galvą sau kvaršintų!..

Kaip tik dabar ji prisiminė Jagną, su kuria įnirtingai, tyliai ir neatlyžtamai kovojo, Jagusę, kurios vien pats prisiminimas buvo nelyginant dūris širdin, net ir dabar pašoko iš vietos, skubiai žegnodamasi ir mušdamasi į krūtinę maldos pabaigai.

Dar labiau papyko, kam troboje visi dar tebemiegojo ir kieme tebebuvo tylu.

Aprėkė Viteką, nuvijo nuo gulto Petreką, kliuvo ir Juzei, kad saulė jau per stuomenį pakilusi, o ji tebedrybso.

— Tik paleisk iš akių valandėlę, tai visi kerčiose miega!

Murmėjo, kurdama ugnį krosny.

Išvedė vaikus į priebutį ir, įspraudusi jiems į rankas po riekelę duonos, pašaukė Lapą su jais žaisti, o pati nuėjo pažiūrėti Borynos.

Bet tėvo gale dar tebebuvo visiškai tylu, tad ji piktai trenkė durimis; tačiau tai neprikėlė Jagnos, o senis gulėjo taip pat, kaip jį buvo palikusi vakar: ant raudonai dryžuoto patalo šmėksojo pamėlynavęs apšepęs veidas, sudžiūvęs ir toks apmiręs, kad buvo panašus į iš medžio išdrožtus šventuosius; plačiai atvertos akys žiūrėjo priešais nejudėdamos, visiškai nieko ne-

matančios, galva buvo aprišta skarmalais, o plačiai atmestos rankos karojo negyvos, tarytum pakirstos šakos.

Pataisė jam patalą, nutraukdama duknas labiau ant kojų, nes troboj buvo karšta, o paskui ėmė po truputį pilti jam į burną šalto vandens: gėrė lėtai, net gurklys krutėjo, bet pats nesijudino; vis tebegulėjo lyg nugriautas rąstas, tik akyse kažkas sušvytėjo, kaip upė iš patamsių kad sumirga ir akimirksnį sušvinta.

Gailiai atsidūsėjusi prie jo, vėl trenkė klumpe į kibirą, įniršusi sviedė žvilgsnį į miegančiąją.

Tačiau Jagusė ir dabar nepabudo; gulėjo sau ant šono, veidu į trobos vidurį, duknas, matyti, dėl šiltumo, nusitraukusi lig pusiau krūtinės, pečiai ir kaklas buvo nuogi, nuraudę ir pamažėli judėjo nuo tylaus alsavimo; pro praviras vyšnines lūpas tartum balčiausi perlai žvilgėjo dantys, o palaidi plaukai draikėsi po baltą priegalvį, leisdamiesi net ant žemės, tarytum gryniausi linai, saulėj išdžiovinti.

— Suakėti tau nagais tą marmuzę, tai nebesididžiuotum prieš kitas savo gražumu! — sušnibždėjo Hanka su tokia neapykanta, net jai per širdį nuėjo ir patys pirštai jau tiesėsi draskyti, tačiau ji nesąmoningai pasitaisė plaukus ir pasižiūrėjo veidrodėlin, kuris kabėjo ant lango staktos; bet greitai pasitraukė, išvydusi savo sulysusį, geltonai dėmėtą veidą ir paraudusias akis.

„Jokio susikrimtimo, sočiai prisiryja, šiltai išsimiega, vaikų negimdo, tai bepig būti gražiai!" — pagalvojo taip karčiai, jog išeidama trenkė durimis, net stiklai suskambėjo.

Nubudo pagaliau Jagna. Tik senis vis tebegulėjo nejudėdamas, įsižiūrėjęs priešais save.

Jau trys savaitės taip gulėjo, nuo to laiko, kai parvežė jį iš girios. Tik tarpais lyg ir nubusdavo, šauk-

davo Jagną, paimdavo ją už rankų, norėdavo kažką pasakyti ir vėl nutirpdavo, neprataręs nė vieno žodžio.

Rokas jau buvo parvežęs jam iš miesto daktarą, kuris jį apžiūrėjo, kažką užrašė popierėly, paėmė dešimtį rublių ir vaistai nemaža kainavo, o lygiai tiek tepadėjo, kiek ir nemokami Dominikienės užkalbėjimai.

Netrukus visi suprato, kad jis jau nebeišsiris, ir paliko ramybėje. Juk žinia, kad jeigu kas mirtimi serga, tai nors kažkokių vaistų ir daktarų vežk, vis vien turės mirti; o jeigu skirta pasveikti, tai ir be jokio gelbėjimo pasveiks.

Tad tiek dabar jį bežiūrėjo, kad dažnai keisdavo jam ant galvos šlapius skudurus, duodavo vandens atsigerti ar truputį pieno, nes valgyti negalėjo, mat viskas jam atgrįždavo.

Ir sprendė žmonės, o labiausiai Jambrožis, nes buvo didelis praktikas, kad jeigu Boryna neatgaus sąmonės, tai mirtis jam bus lengva ir greita. Tikėjosi jos kiekvieną dieną, o ji nėjo; net jau ir nusibodo toks laukimas, nes reikėjo gi jį žiūrėti ir kiek globoti.

Tai Jagnos šuniška pareiga buvo jį žiūrėti ir prie jo stūksoti — bet ką padarysi, kad ji ir valandos neįstengdavo troboj pasėdėti? Senis buvo jai ligi gyvo kaulo atsipykęs ir vargino nuolatinis karas su Hanka, kuri stūmė ją šalin nuo visko ir saugojo pikčiau nei kokį vagį — tad ir nenuostabu, kad traukė ją į pasaulį, kad norėjo lėkti į tuos prišildytus dienovidžius, tarp žmonių, į laisvę, tad ir pavesdavo priežiūrą Juzei ir leisdavosi nežinia nė kur, dažnai tik vakarais tepargrįždavo...

O Juzė tiek jį težiūrėjo, kiek prie žmonių akių; kvaila dar buvo mergiūkštė ir lakstakoja. Tad turėjo Hanka pasiimti ant savo galvos ir ligonį, nes nors kalviai ir po dešimt sykių per dieną užsukdavo į trobą,

bet tik jos saugoti, ar ko iš trobos neišnešanti, o labiausiai tai laukė, gal senis dar prakalbės ir turtą paskirstys.

O be to, riejosi nelyginant šunes prie stimpančio avino ir spyriojosi urgzdami, kuris pirmas įleis iltis į dūblius ir kokį gabalėlį sau išsiplėš; kalvis, ką tik pamatęs, kas tik po nagais jam pakliūdavo, tą ir griebdavo, kad ir seną virvagalį ar lentos galą; iš nagų reikėdavo jam plėšti ir kiekvienam žingsny saugoti, tad nė viena diena nepraeidavo be barnių ir plūdimosi.

Sakoma: ankstybasis dantis rakinėja, vėlybasis akis krapštinėja, ir teisybė,— betgi jau kalvis tai mokėjo keltis kad ir vidurnaktį, lėkti kad ir į dešimtą kaimą, jei tik kur užuosdavo gerą pelną; gobšus pinigų buvo vyras ir toks landus, kaip retai kuris kitas.

Štai ir dabar, vos tik Jagna iš lovos išvirto ir sijonus užsivilko, sugirgždėjo durys, ir jis tylutėliai įslinko, eidamas tiesiai prie ligonio.

— Ar nekalbėjo ko? — pažvelgė iš arti jam į akis.

— Taigi gūli kaip gulėjęs! — burbtelėjo kišdamasi plaukus po skarele.

Dar tebebuvo basa, vienmarškinė, kiek mieguista ir tokia daili, kažkokia degančia šilima ir geidulingumu dvelkianti, kad jis nužvelgė ją primerktomis žlibėmis.

— Ar žinai,— prisikišo prie pat jos,— vargoninkas man išsiplepėjo, kad senis turįs nemaža gyvo pinigo, nes dar prieš Kalėdas norėjęs paskolinti vienam Dembicos žmogui penkiasdešimt rublių; tik nesutarė dėl procentų. Tie pinigai turi būti kur nors troboj paslėpti... Budriai žiūrėk Hankos, jeigu ji pagriebtų pirma mūsų, tai jau nebeišvystų jie svieto... Galėtumei pama-

žėli slapčiomis apieškoti visas kerčias, tik kad niekas nesuprastų... Ar girdi?

— Kurgi ne! — apsigaubė pečius skara, nes jis tarytum graibė ją savo vagiliškomis žlibėmis.

Apsuko keletą ratų po trobą ir lyg netyčia vis žvilgčiojo už paveikslų, uoliai ieškodamas, kur tiktai kliuvo.

— Ar turi kamaros raktą? — dėbtelėjo žlibėmis į mažas užrakintas duris.

— Taigi kabo prie kryželio, palei langą.

— Kaltą buvau jam paskolinęs, bus jau koks mėnuo, o dabar man reikalingas, ir niekur negaliu jo rasti. Manau, gal kur tarp šlamštų užsimetęs.

— Ieškokitės patys, aš ten tai jau neieškosiu.

Jis pasitraukė nuo durų, nes priemenėj pasklido Hankos balsas, pakabino raktą į vietą ir stvėrėsi kepurės.

— Rytoj paieškosiu... skubu namo... Rokas ar parvažiavo?

— O ką aš žinau? Pasiklauskit Hanką!

Dar kiek pastovėjo, pasikrapštė rudus ūsus, o akys kaip vagys lakstė po kerčias; nusijuokė kažko pats sau ir išėjo.

Jagna nusimetė skarą, ėmė kloti lovą ir kitus ruošos darbus dirbti, tarpais svaidydama tykojančius žvilgsnius į vyrą, ir visą laiką taip vaikščiojo po trobą, kad nesusidurtų su jo amžinai atmerktomis akimis.

Aišku, kad jis buvo jai šlykštus, bijojo ir neapkentė jo visomis išgalėmis už visas patirtas skriaudas, o kai jis šaukdavo ją ir paimdavo savo karštomis lipniomis rankomis, ji apmirdavo iš pasišlykštėjimo ir baimės, taip nuo jo dvelkė mirtimi ir lavonu; bet vis dėlto gal tik ji vienintelė nuoširdžiai norėjo, kad jis pasveiktų.

Tik dabar ji suprato, ko neteks jam mirus; prie jo jinai jautėsi esanti šeimininkė, visi jos klausė, o kitos moterys ir merginos norom nenorom turėjo jai nusileisti, ją gerbti ir pirmą vietą užleisti — kaipgi! Juk Borynienė buvo — o Motiejus, nors namie būdavo kandus it šuo ir gero žodžio nepratardavo, betgi žmonių akyse didžiai ja rūpindavosi ir žiūrėjo, kad tik kas neišdrįstų jos nepagerbti.

Nesuprato ji to anksčiau, tik tada, kai Hanka įsikraustė į trobą ir ėmė vyrauti, nustūmė ją nuo valdžios, pasijuto esanti apleista ir skriaudžiama.

Ne žemė juk jai rūpėjo — kas ten nauda?.. Tiek terūpėjo, kiek pernykštis sniegas, o kad ir buvo jau pripratusi prie valdžios ir labai noriai didžiuodavosi turtais, pūsdavosi ir didžia vesdavosi savo ūkiu, tai ir dėl to nebūtų verkusi, nes pas motiną jai taip pat nebuvo blogai — bet tik vienas dalykas baisiai ją skaudino, kad turi nusileisti Hankai, Antano moteriai; tai degino ją ligi gyvo kaulo, kėlė pyktį ir norą viską tyčia daryti priešingai.

Aišku, kad ją ir motina įkalbinėjo, kalvis kiršino kasdieniu siundymu, nes pati savaime ji gal ir lengvai būtų nusileidusi: taip jai įgriso tie karai, jog ne kartą norėjo viską mesti ir persikelti pas motiną.

— Ir nedrįsk! Sėdėk, kol numirs! Saugok savo! — griežtai įsakinėjo senė.

Tad ir sėdėjo, nors neapsakomai tuo bodėjosi — kurgi ne? — per ištisas dienas nebuvo į ką burnos atverti, nei pasijuokti, nei išbėgti pas ką...

O namuose vaitojo senis, neatstojo visuomet vaidytis pasirengusi Hanka, ėjo nuolatinis karas, toks, kad jau visiškai nebeįmanoma buvo ištverti.

Pas motiną taip pat negalėjo nusėdėti.

Tad ir lakstė su verpstu po trobas — bet ar galėjo ir ten pabūti, jeigu kaime liko vien moterys, surūgusios, nusiverkusios, rėksmingos lyg tos kovo dienos, ir visur tarytum nepaliaujama litanija skundai, o niekur nė vieno berno, nors pasižiūrėti!

Kad jau nei vietos nebegalėjo sau rasti, nei savęs sutvarkyti.

Be to, vis dažniau ir dažniau ją aplankydavo atsiminimai apie Antaną.

Teisybė, į pat galą, prieš jį suimant, buvo labai jam atšalusi, ir tie susitikimai jau atrodė vien baimė ir kančia; galop jis ją taip smarkiai nuskriaudė, kad siela pritvino apmaudo, tai prisiminus... Bet vis dėlto buvo pas ką išeiti, žinojo, kad tenai, prie stirtos, kiekvieną dieną, prieblandai užėjus, jis laukia jos ir žiūri... kad yra kažkas, ko malonu klausyti... Tad, nors ir drebėjo siela iš baimės, kad jų nesusektų, nors jis ne kartą ir aprėkdavo ją, kam ilgai laukti teko, ji noriai bėgdavo pas jį, pamiršusi visą pasaulį, kai jis apglėbdavo ją stipriai, lyg ugningas slibinas, ir imdavo, nesiklausdamas leidimo... Nė galvoj jai nebūdavo priešintis, kai jis suspausdavo, ir tokiu karščiu persmelkdavo, net ji viduje nualpdavo.

Dažnai ligi vidurnakčio negalėdavo užmigti, vėsindama nuo bučinių įsiliepsnojusį veidą į šaltą sieną, ligi esybės gelmių sujaudinta, kupina tų saldžių, ugnimi deginančių atsiminimų!

O dabar ji nelyginant mietas viena, niekas jos nebeseka, niekas neturi valios ant jos, bet ir ji prie nieko nebesiveržia, niekas ten už perlipos jos nebelaukia ir niekas nebeprievartauja...

Kad vaitas paskui ją slankioja, gnybteli kartais, saldžius žodelius šneka, prie tvorų spaudžia, į karčiamą vaišinti traukia ir norėtų į save palaužti, tai tik

dėl to jam leidžia, kad jai didžiai nuobodu ir nebėra su kuo kitu pasijuokti, bet jis tiek teprilygsta Antanui, kiek šuo gaspadoriui!

Ir dar tyčia, iš keršto visam kaimui ir anam, ji taip daro.

Paniekino jis ją ir pažemino prieš pat galą!

Kaipgi — visą naktį ir visą dieną išsėdėjo troboj prie senio, net ir miegojo jos lovoj, nė žingsnio iš trobos nebuvo išėjęs, o jos tartum nė matyti nematė, nors vis stoviniavo priešais jį kaip šuo, akimis maldaudama pasigailėti.

Nepasižiūrėjo net į ją, tėvą tiktai matė ir Hanką su vaikais, dar šunį.

Tai gal dėl to ir ji visiškai neteko jam širdies, ir viskas joje persimainė priešingai; nes kai jį apkaustė grandinėmis, jis pasirodė jai kažkoks kitoks; visai svetimas ir toks abejingas, kad neįstengė jo net ir pasigailėti, o dar su slepiamu džiaugsmu žiūrėjo į Hanką, kaip toji plaukus draskosi, daužydama galvą į sieną, ir staugia nelyginant kalė šuniukus skandinant.

Kerštingai džiaugėsi jos kančia, su pasibjaurėjimu nugręždama akis nuo jo baisaus, lyg pamišusio veido.

Toks tąsyk jis pasidarė jai svetimas, kad net neįstengė jo dabar prisiminti, lyg vieną kartą tematyto žmogaus.

Be juo geriau atsiminė aną Antaną, aną iš meilės ir šėlimo dienų, iš susitikimų ir glėbesčiavimų, bučinių ir įsiliepsnojimo... aną, prie kurio dabar dažnomis nemigo naktimis veržėsi jos siela ir kančios draskoma širdis šaukė sielvartu ir neapsakomu ilgesiu.

Prie ano... prie ano laimės dienų Antano veržėsi Jagusės siela, nežinodama nė kame jis yra ir ar tebegyvas plačiame pasaulyje...

Štai ir dabar slinko jis per jos atmintį tarytum malonus sapnas, su kuriuo sunku išsiskirti, kai staiga pasklido rėksmingas Hankos balsas.

— Kaip nuluptas šuo, taip draskosi ir komanduoja! — sušnibždėjo prižadinta iš prisiminimų.

Saulė jau žvilgčiojo skersomis, raudonindama apytamsę trobą, sode džiaugsmingai čireno paukščiai, darėsi vis šilčiau, nes nuo stogų, tarsi stikliniais karoliais, varvėjo šalna, o pro atvirą langą draug su rytmečio vėjeliu sklido besitalaškuojančių tvenkiny žąsų klykavimas.

Sukiojosi po trobą lyg dagilėlis, tyliai niūniuodama, nesgi buvo sekmadienis ir buvo jau laikas rengtis su verbomis bažnyčion; jau nuo vakar puode stypsojo raudonos gluosnio metūgės, apkibusios sidabriniais pumpurais; buvo kiek pavytusios, nes ji pamiršo pripilti vandens. Kaip tik rūpestingai ėmė jas gaivinti, kai Vitekas suriko pro duris:

— Gaspadinė liepė, kad savo karvę pasišertumėt, alkana, net baubia!

— Pasakyk jai, kad nekištų nosies prie mano karvės! — sušuko ji visu balsu, klausydamasi, ką anoji loja atsakydama.

— Ogi lok, kol liežuvis pavargs: nesupykinsi manęs šiandien!

Ir ramiausiai ėmė rinktis iš skrynios šventadienius drabužius. Išdėliojo juos lovoj, ir taip jai bežiūrint, kuriais čia apsivilkti einant bažnyčion, ūmai, kaip kad debesis užgula saulę ir visas pasaulis sutemsta, taip ir jos sieloje keistai aptemo. Kam čia taisytis ir puoštis? Kam?

Ar toms bobų žlibėms, pavydžiai vertinančioms kiekvieną jos kaspiną ir paskui už tai valkiojančioms ją liežuviais?

Paliko drabužius su apmaudu ir, atsisėdusi ant palangės, ėmė šukuotis šviesius, vešlius plaukus, liūdnai žvilgčiodama į visą jau saulėje ir sodriose rasose žvilgantį kaimą; kur ne kur iš nuogų sodų baltavo trobos ir veržėsi į viršų stulpai mėlynų dūmų, o antroj pusėj tvenkinio, visiškai medžių užstotu keliu, tarpais praeidavo moterys; ji matė vandeny atsispindinčius raudonus jų sijonus ir kaip jie slinko pro jau blankstančius pakrantės medžių šešėlius; paskui baltomis virtinėmis praplaukė žąsys, atrodė, tarytum jos plauktų per žydrą atsispindinčio dangaus gelmę, palikdamos užpakaly savęs juosvus, pusapskričius ratilus, it žalčiai tyliai sliuogiančius; žemai skriejo žvalios kregždės, švytruodamos baltais pilveliais, o dar kažkur girdyklose mykė karvės arba lojo šuo.

Veikiai metė mąsčiusi apie tuos daiktus ir paskandino akis aukštybėse, aukštai, kur drėgname danguje ganėsi kaimenės debesų, panašių į baltas garbanotas avutes, o iš po jų aukštybėmis traukė kažkokie nematomi paukščiai, ir tik graudžiai barstėsi ant žemės pratisas, vaitojantis jų klykavimas, net krūtinę jai surėmė nuo tų balsų, ir staigus, seniai jau tykojęs ilgesys sugniaužė širdį; ji vadžiojo prigesusiomis akimis per įsisiūbavusius medžius, per vandenį, kur plaukė žydroje pasinėrę debesys, per visą pasaulį, tačiau nieko nematydama pro pritvinusį ilgesį, net svarios ašaros ėmė riedėti pablyškusiais jos veidais, lyg žvilgantys pertraukto rožančiaus karoliai, ir pamažėli biro viena paskui antrą, kažkur į pačią sielos gelmę liejosi.

Argi galėjo ji suvokti, kas jai pasidarė?

Jautė tik, kad kažkas ją iš vidaus plėšo, kelia ir traukia, kad eitų štai į pasaulio kraštą, kur akys veda, kur neša tas neįveikiamas ilgesys. Ir verkė ji taip bejėgiškai ir bemaž neskausmingai, lyg medis, apkrau-

tas žiedais pavasario rytmečiu, kai saulei pašildžius ir vėjams susverdinus, sodriai rasoja, įsispiria į žemę, pritvinsta gyvybės sulčių, o žieduotas šakas tiesia į dangų...

— Vitek! Paprašyk gražiai tą ponią pusryčių! — vėl suriko Hanka.

Jagna tarytum atsipeikėjo, nusišluostė ašaras, baigė šukuotis ir skubiai nuėjo.

Hankos troboj jau visi sėdėjo pusryčių. Dubeny garavo bulvės, Juzė buvo aplaisčiusi jas grietine, atšutinta su svogūnais, o kiti tuo tarpu badė šaukštais, godžiomis žlibėmis įsisiurbę į valgį.

Hanka atsisėdo pirmojoje vietoje, viduryje priešais suolą, ant kurio valgė, Petrekas sėdėjo gale, o greta jo tupėjo ant žemės Vitekas; Juzė valgė stovėdama ir vis pripildydama dubenį, o vaikai sėdėjo palei krosnį su geroku dubeniu, šaukštais gindamiesi nuo Lapos, kuris tarpais imdavo ėsti draug su jais.

Jagnos vieta buvo nuo durų, priešais Petreką.

Valgė pamažėli, tarpais žvilgčiodami iš padilbų.

Veltui Juzė plepėjo šį ir tą, ir Petrekas pridurdavo kokį žodį, o pagaliau ir Hanka ėmė kalbinti, sujaudinta jos apsiverkusių liūdnų akių,— Jagusė nė prasižiot neprasižiojo.

— Vitek, o kas tau tokį guzą įdėjo? — paklausė Hanka.

— Į ėdžias užsigavau! — išraudo lyg vėžys ir persibraukė skaudamą vietą, nuovokiai žvelgdamas į Juzę.

— Ar jau parnešei verbų?

— Tuoj lėksiu, tik pavalgysiu,— aiškinosi, skubiai baigdamas valgyti.

Jagna padėjo šaukštą ir išėjo.

— Vėl kažkokia musė jai įkando! — sušnibždėjo Juzė, pripildama Petrekui barščių.

— Ne kiekvienas moka taip vis tratėti, kaip tu. Ar jau pamelžė karvę?

— Pasiėmė milžtuvę, tai gal jau nuėjo į kūtę.

— Va, Juze, Palšei reikia išspaudų išvirti.

— Jau krekeną atleidžia, mėginau šiandien.

— Atleidžia, tai greit jau ir atsives...

— Buliuką atsives,— tarė Vitekas, stodamasis pavalgęs.

— Kvailas! — paniekinamai sukuždėjo Petrekas, kiek atleisdamas diržiuką, nes buvo kaip reikiant privalgęs, ir nuo kuragalio užsirūkęs papirosą, išėjo drauge su berniuku.

Moterys tylėdamos ėmėsi darbo. Juzė mazgojo indus, o Hanka klojo lovą.

— Ar eisit su verbomis į bažnyčią?

— Eik su Viteku, ir Petrekas gali, tik tegu arklius pirma apruošia; aš liksiu, žiūrėsiu tėvą, o gal ir Rokas pargrįš ir ko naujo parneš apie Antaną...

— Gal Jagustynkai pasakyti, kad ryt ateitų padėti bulvių rinkti? Ką?

— Gerai, pačios vienos neapsidirbsim, o jau skubiai reikia jas perrinkti.

— O ir mėšlą reiktų iškratyti!

— Petrekas ryt ligi pietų žada baigti vežti, tai nuo pietų draug su Viteku imsis kratyti, ir tu padėsi, kiek spėsi...

Už lango pakilo žąsų gagenimas, įbėgo užduseęs Vitekas.

— Tu jau nė žąsinams nedūodi ramybės!

— Gnaibytis norėjo, tai tik gyniausi nuo jų!

Metė ant dėžės visą saują dar drėgnų nuo rasos, pumpurais nusėtų gluosnio virbelių. Juzė ėmė juos rinkti į puokštes, raišiodama raudonais vilnoniais siūlais.

— Ar gandras tau kąlstelėjo į galvą? — paklausė jį tyliai.

— Aišku, kad ne kas kitas, tik neišduok...— Pasižiūrėjo į šeimininkę, imančią iš skrynios šventadienius drabužius.— Taigi papasakosiu, kaip buvo... Apžiūrėjau, kad naktį jis paliekamas lauke... prisėlinau vėlai, kai klebonijoje visi jau miegojo... ir jau buvau jį bečiumpąs... o kad ir kalstelėjo man snapu... būčiau jį apsukęs švarkeliu ir išnešęs... bet suuodė šunes... pažįsta juk mane, bet taip užpuolė pasiutėliai, kad turėjau bėgti, dar ir kelnes man perplėšė... bet nedovanosiu...

— O kai kunigas sužinos, kad paėmei iš jo gandrą?

— O kas jam pasakys?.. O atimt atimsiu iš jo, nes jis mano.

— O kur jį paslėpsi, kad vėl iš tavęs neatimtų?

— Jau aš tokią slėptuvę išgalvosiu, kad ir stražnikai nesuuos... O paskui, kai užmirš, atsivesiu jį į trobą ir pasakysiu, kad naują prisiviliojau ir prisijaukinau — negi pažins kas, Juze? Tik neišduok manęs, tai tau kokių paukščiukų parnešiu arba ir kiškelį jauną.

— Ar aš berniukas, kad su paukščiukais žaisčiau? Kvaišeli, persirenk tuoj, tai drauge eisim į bažnyčią.

— Juze, ar duosi man verbą nešti? Ką?

— Matyk, ko užsimanė!.. Juk tik moterys gali nešti pašventinti.

— Prieš bažnyčią atiduosiu tau, tik per kaimą...

Taip karštai prašė, kol ji prižadėjo, skubiai atsigręždama į kaip tik įeinančią Nastę Golombaitę, jau išsirengusią bažnyčion, su verbomis rankose.

— Ar neturėjai kokių žinių iš Mato? — paklausė Hanka pasisveikinusi.

— Tik tiek, kiek vaitas vakar parvežė: sako, jis sveikesnis esąs.

— Tiek ir težino vaitas, kaip ir nieko arba ką pats išsigalvoja, ko nė būt nebuvo.

— Ir klebonas tą pat sakęs.

— O apie Antaną tai nė žodžio pasakyti nemokėjo.

— Sako, Antanas sėdįs skyrium, o Matas drauge su kitais.

— Ė... taip tik loja, kad galėtų po trobas su naujienom landžiot...

— Ar ir pas jus buvo?

— Kasdien užeina, bet pas Jagusę; turi su ja kažkokių reikalų, tai susitinka ir prie žmonių akių šnekučiuojasi tarputvoriuose.

Tai ji pasakė tyliau, primygtinai, žiūrėdama prolangą, nes iš priebučio ėjo Jagna, puikiai pasišvietusi, su knyga rankose ir su verbomis. Ilgai žiūrėjo paskui ją.

— Pavėluosit, merginos: žmonės jau visu keliu traukia.

— Dar neskambino.

Tačiau ir varpai beregint griausmingai atsiliepė, šaukdami į Dievo namus, ir gaudė lėtai, ilgai ir skardžiai.

Netrukus visi išėjo iš trobos bažnyčion.

Hanka pasiliko viena, užkaitė pietus, kiek apsirengė ir pasiėmusi vaikus atsisėdo su jais priebuty iššukuoti ir išutinėti, nes šiokiadieniais amžinai stokojo laiko.

Saulė jau aukštai buvo pakilusi, ir žmonės iš visur rinkosi bažnyčion, kiekvienu akimirksniu vis išsipildavo iš tarputvorių, tad ant kelių tarsi aguonos rau-

donavo moterų apdarai ir skambėjo klegesys ir šūkavimai vaikų, kurie žaidė mėtydami akmenėlius į vandenį ir į paukščius; tarpais sudardėdavo vežimas, pilnas prisėdęs žmonių iš kito kaimo, čia vėl praeidavo pro šalį kažkokie, matyt, svetimi vyrai, tardami pagarbintą, kol pagaliau visi praėjo ir ištuštėję keliai aptilo.

Švariai išutinėjusi vaikus, Hanka nuvedė juos ant šiaudų prie rūsių, tegu ten patys sau žaidžia, pasižiūrėjo kunkuliuojančių puodų ir sugrįžo į seną vietą, pusbalsiu kalbėdama rožančių, nes iš knygos nemokėjo.

Diena jau ėjo į pietus, kaimą apsiautė visai šventadieniška tyla, nebesigirdėjo jokių balsų, tik tiek, kiek žvirbliai čireno ir krykštavo kregždės, lipdydamos gūžtas po atbrailomis. Oras buvo šiltas, ankstyvas pavasaris tik ką palietė žemę ir pajudino medžius; dangus kybojo jaunas, žydras ir nuostabiai žvilgąs; sodai stūksojo nejudėdami, tiesdami į saulę pritvinkusiais pum purais nusėtas šakas, tvenkinio pašalių alksniai lyg alsuodami krutino geltonus gurgučius, o tuopų pupuolės, nurudavusios, lipnios ir kvapnios, tarsi medum aplietos, žiojosi į šviesą lyg jauniklių paukščiukų snapeliai...

Palei trobas saulė jau gerokai kaitino, net ir musės jau laipiojo sušildytomis sienomis, o tarpais ir bitė pasirodydavo, zirzdama puldavo ant besistiebiančių iš patvorio saulučių arba uoliai skraidydavo virš krūmų, kurie lyg žalios liepsnos veržėsi jaunais lapeliais.

Bet nuo laukų ir nuo girių dar tebepūtė žvarbus, drėgnas vėjas.

Matyti, mišios buvo jau įpusėjusios, nes tyliame ir tarytum pavasariu kunkuliuojančiame ore rąžėsi toli-

mas giedojimas, vargonų gausmas ir tarpais lyg sodrus lietus pabirdavo alpstantys varpelių garsai.

Laikas slinko lėtai ir tyliai, nes saulei užkopus į aukščiausią vietą, net ir paukščiai nutilo, tik vienos varnos, it vagys tykojančios žąsiukų, praskriedavo žemai virš tvenkinio, erzindamos rėkti žąsinus; ir gandras taip pat vieną kartą kažkur suklegėjo ir praskrido taip žemai, jog didžiulis jo šešėlis nuslinko žeme.

Hanka karštai meldėsi, žiūrėdama vaikų ir tarpais užsukdama pas senį.

Bet ką gi, jis gulėjo kaip visuomet, nejudėdamas ir įsižiūrėjęs priešais.

Taip jis iš lėto ir merdėjo, ėjo į savo laiką pamažėli, diena po dienos, nelyginant varpingi javai, saulėje nokstantys aštriam pjautuvui... Nebepažinojo nė vieno žmogaus, nes net ir tada, kai šaukdavosi Jagnos ir ją už rankų imdavo, žiūrėdavo į kitą pusę, bet Hankai atrodė, kad jai prabilus, krutina lūpas, ir akys jo sujuda, lyg ką pasakyti norint...

Ir taip vis nebuvo jokios permainos, jog žiūrinčiuosius net rauda sugriebdavo.

Vajezau, kas galėjo pamanyti! Toks gaspadorius, toks galvočius, toks didžturtis, kad antro tokio ir nerastum, o dabar šit guli lyg perkūno perskeltas medis, pilnas dar žalių šakelių, bet jau mirčiai į nasrus paskirtas...

Nei miręs jis, nei gyvas, ir jau visas Dievo malonės rankose.

O, žmogaus likime, nenumaldomas likime!

O, dieviškoji likimo galia, kuri atsirandi, kai niekas to nesitiki, ar šviesią dieną ar tamsią naktį, ir visuomet žmogų krislelį nušluoji į karčios mirties šalį!..

Ji mąstė prie jo graudžiai, žiūrėdama į dangų, atsidūsėjo sykį ir antrą, pabaigė rožančių ir turėjo stvertis vidudienio melžimo, nes dūsauk nedūsavus, o darbas visų pirma.

Kai sugrįžo su pilnomis milžtuvėmis, visi buvo jau parėję. Juzė pasakojo, ką sakė kunigas iš sakyklos ir kas buvo bažnyčioje; troboj ir priebuty radosi klegesys, nes su Juze atėjo keletas jos vienmečių, ir jos visos drauge rijo švęstus pumpurėlius, kurie, sako, apsaugą nuo gerklės skaudėjimo.

Juoko buvo smagaus, nes kitos negalėjo nuryti ir užspringdavo, net vandens turėdavo atsigerti, čia vėl reikėdavo kumščiu per nugarą padaužyti, ką su dideliu džiaugsmu atlikdavo Vitekas.

Tik Jagna negrįžo pietų; matė ją einant su motina ir kalviais. Tik spėjo atsikelti nuo dubenų, kai įėjo Rokas. Šoko visi džiaugsmingai sveikintis, nes jis buvo jiems pasidaręs artimas, lyg tikras senelis, o jis sveikinosi ramiai, kiekvienam pasakė ką ir į galvą pabučiavo, o kai jam padavė valgyti, tai nevalgė: buvo smarkiai pavargęs ir rūpestingai dairėsi po trobą. Hanka tykojo jo akių, o klausti nedrįso.

— Mačiausi su Antanu! — tarė tyliai, į nieką nežiūrėdamas.

Ji pašoko nuo skrynios, baimė ją perkėrė ir širdį sugniaužė, kad nė žodžio negalėjo išspausti.

— Jis visai sveikas ir linksmas. Kad ir sergėjo mus stražnikas, kalbėjausi su juo gerą valandą.

— Ar su tais geležiniais sėdi? — baimingai išspaudė ji žodį.

— Kur ten!.. Paprastai, kaip ir kitil.. Nėra jam ten taip jau bloga, nebijok.

— Koziolas pasakojo, kad ten muša ir prie sienos rakina.

— Gal ir būna taip kur kitur... už kitką... bet Antano nė nepalietė,— pasakojo.

Sunėrė ji rankas iš džiaugsmo, o šypsnis it saulė perskrido.

— O man išeinant, pasakė, kad nieko nepaisydama dar prieš šventes paskerstumėt meitėlį, nes ir jis norįs velykinio kumpio paragauti.

— Badu jį ten marina, vargdienį, marina! — pratisai suvaitojo ji.

— O kad tėvas sakė, kai pasipenės, tai parduosiąs jį,— įsikišo Juzė.

— Sakė, bet jei Antanas liepia paskersti, tai dabar po tėvo jo pirma valia,— pakėlė aštrų, nepalenkiamą balsą.

— Ir dar sakė, kad laukuose lieptumėt daryti viską, ką tik reikia, į nieką nesidairydama. Aš papasakojau jam, kaip išmintingai čia šeimininkaujat...

— Ar pasakė ką į tai? Ar pasakė?

Džiaugsmas it verdančiu vandeniu ją perpylė.

— Tiek man pasakė, kad jei panorėsit, tai apsiteksit.

— Apsiteksiu, apsiteksiu! — sušnibždėjo, ir jos akys nušvito nepalaužiama valia.

— O kas pas jus naujo?

— Ogi nieko, kaip ir buvę... Ar greit jį paleis? — paklausė su baimės virpuliu.

— Gal tuoj po švenčių, o gal kiek vėliau, kai baigs tardymą... O tai nusitęs, mat visas kaimas, tiek žmonių...— atsakė išsilenkdamas, nežiūrėdamas jai į akis.

— Ar klausė apie namus, apie vaikus, apie... mane... apie visus?..— baimingai teiravosi.

— Klausė, aišku, iš eilės pasakojau.

— Ir apie visus kaime?..

Baisiai ji norėjo žinoti, ar ir apie Jagną klausė, bet ką gi, stačiai kalbėti nedrįso, o aplinkiniu keliu, taip, kad nieko nepajutęs pats prasitartų, kad ir ilgai vargo, bet nesugebėjo, o ir tam patogus laikas praėjo, nes jau pasklido po kaimą garsas, kad jis pargrįžęs ir netrukus, dar prieš mišparus, pradėjo rinktis moterys, norėdamos šį tą išgirsti apie saviškius.

Jis išėjo prie jų priešais trobą ir, atsisėdęs pašalėje, pasakojo, ką buvo apie kiekvieną skyrium sužinojęs, ir kad ir nieko blogo nepapasakojo, vis dėlto būryje vis kildavo tylus bobiškas verkšlenimas, o kitur ir garsi rauda, ir koks graudus žodis ištrūkdavo...

O paskui jis nuėjo į kaimą, užsukdamas bemaž į kiekvieną trobą, o atrodė lyg koks šventasis, su balta barzda ir pakeltomis akimis, kuris visur nešė paguodos žodžius, ir jam kur užėjus, tarytum šviesos prisipildydavo trobos, o širdyse pražysdavo viltys, pasitikėjimas imdavo stiprinti dvejojančius, tačiau drauge ir ašaros sodriau imdavo byrėti, ir atnaujinti atsiminimai sunkiau slėgti, ir graudumas pakildavo su didesniu ilgesiu...

Nesgi teisybę vakar pasakė Klombienė Agotai, kad kaimas pasidarė panašus į iškastą kapą; teisybė, nes Lipcuose atrodė nelyginant po maro, kai daugumas gyventojų jau išvežta į kapus, arba kai karas sutrempia ir išmuša vyrus taip, jog ištuštėjusiose trobose lieka vien bobų vaitojimai, kūdikių verksmas, raudos, dūsavimai ir gyvas, skaudus skriaudų atminimas.

Kad ir neapsakysi, kas darėsi iškankintose sielose!

Trečia savaitė jau baigėsi, o Lipcai vis negalėjo nurimti, priešingai, vis labiau augo skriaudos ir neteisybės jausmas, tad ir nenuostabu, kad kiekvieną prieaušrį, kai tik pabusdavo iš miego, kiekvieną vidurdienį ir kiekvieną pavakarę — ar trobose, ar lauke, kur tik

susirinkdavo žmonių, be paliovos tarsi ubagų malda sklisdavo skundai ir dejonės, o širdyse žėrėdavo keršto troškimas, nelyginant velniškos piktžolės, net kumščiai patys gniaužtavosi, ir kruvini, pikti žodžiai ištrūkdavo it perkūnai.

Tad aišku, kad Roko žodžiai lyg žarsteklis, kuriuo neatsargiai išgraibstoma, prigesusi ugnis, kad liepsna vėl su nauja jėga išsiveržia, padarė tiek, jog visų skriaudų atsiminimus ištraukė prieš akis, ir maža kurie benuėjo mišparų, tik rinkosi visi tarputvoriuose, pakeliui būrėsi ar į karčiamą traukė, šnekučiuodamiesi, verkdami ir keikdami...

Viena tik Hanka pasijuto ramesnė ir taip apsidžiaugė tuo vyro pagyrimu, taip dvasioje dėl jo sustiprėjo, pasidarė tokia kupina vilties, taip troško darbo ir norėjo parodyti, jog viską įveiks, kad neįmanoma net ir apsakyti.

Kai tik moterys išsiskirstė, netrukus atėjo kalvienė pasėdėti prie ligonio, o Hanka su Juze nuėjo į kūtę apžiūrėti meitėlio.

Išleido jį į kiemą, tačiau meitėlis buvo toks nupenėtas, kad beregint pargriuvo mėšlyne ir nieku gyvu nebenorėjo judintis.

— Nebeduok jam šiandien ėsti, tegu apsivalo.

— Kaip tik ir pamiršau jį po pietų pašerti...

— Tai ir gerai šį kartą, reikės rytoj jį griauti. Ar pašaukei Jagustynką?

— Pažadėjo ateiti dar šiandien pavakarėj...

— Apsirenk ir bėk pas Jambrožį, tegu rytoj, kad ir tuoj po mišių, ateina su indais meitėlio mėsinėti.

— Kaži ar galės, klebonas užsakė, kad rytoj du kunigai atvažiuos spaviedoti?

— Ras laiko!.. Žino, kad degtinės nepašykštėsiu, o jis tik vienas temoka puikiai mėsą ištaisyti. Ir Jagustynka padės.

— Tai gal ryt anksti rytą man reiktų į miestą nuvažiuoti druskos ir prieskonių...

— Mat užsimanė prasivėdinti. Nereikia: visko gausim pas Jankelį, pati tuoj ten nueisiu ir parnešiu.

— Juzka! — sušuko dar jai pavymu.— O kur Petrekas su Viteku?

— Turbūt išėjo į kaimą, nes Petrekas pasiėmė smuiką.

— Jei sutiksi juos, tai parvaryk, reikia, kad atneštų iš pašiūrės lovį prie trobos, anksti rytą reiks išplikyti.

Juzė patenkinta, kad galėjo ištrūkti į kaimą, nukūrė pas Nastę drauge su ja paieškoti Jambrožio.

O Hanka į karčiamą neišsirengė, nes netrukus atpėsčiavo jos tėvas, senis Bylica, tad ji kiek pavalgydino jį, džiaugsmingai pasakodama, ką Rokas buvo parvežęs iš Antano, tačiau nebaigė visko pasakoti, kai su riksmu įbėgo Magdė.

—, Eikit greičiau, tėvui kažkas pasidarė!

Iš tikrųjų, Boryna sėdėjo ant lovos krašto, dairydamasis po trobą. Hanka pribėgo prie jo palaikyti, kad nenugriūtų, o jis vadžiojo akimis per ją ir staiga įsmeigė jas į duris, pro kurias kaip tik netikėtai įėjo kalvis.

— Hanka!

Pasakė aiškiai ir garsiai, net ji viduje nutirpo.

— Taigi aš čia. Tik nesijaudinkit, daktaras užgynė,— šnibždėjo išsigandusi.

— O kas lauke?

Jo balsas buvo kažkoks įskilęs, svetimas.

— Pavasaris eina, šilta...— mikčiojo ji.

— Ar jau atsikėlė?... Metas į lauką...

Jie nežinojo, nė ką pasakyti, tik žiūrėjo vienas į kitą, o Magdė prapliupo verkti.

— Savo ginkit! Nepasiduokit, vyrai!

Šaukė, bet žodžiai jam trūko; jis ėmė drebėti ir lenktis Hankos rankose, kalviai norėjo ją pavaduoti, tačiau ji nepaleido jo, nors jai tirpo ir rankos, ir strėnos. Žiūrėjo visi į jį su baime, laukdami, ką dar pasakys.

— Miežius reikia sėti pirmiausia... Prie manęs, vyrai!.. Gelbėkit!..— staiga baisiai sušuko, įsirėžė ir krito aukštielninkas, akys jo užsimerkė, ir jis pradėjo gargėti.

— Miršta!.. Vajėzau!.. Miršta!..— rėkė Hanka, iš visų jėgų jį kratydama.

O Magdė tuoj ėmė jam spausti į bejėgišką ranką užžiebtą graudulinę.

— Kunigo, greičiau, Mykolai!..

Tačiau kalviui dar nespėjus išeiti, Boryna atvėrė akis, išmetė iš rankų graudulinę, ši net subyrėjo į gabalėlius.

— Jau jam geriau, kažko ieško...

Kalvis šnibždėjo, pasilenkęs prie jo, bet senis gana stipriai jį atstūmė ir visai sąmoningai sušuko:

— Hanka, išvaryk tuos žmones.

Magdė verkdama puolė prie jo, bet jis, matyti, jos nepažino.

— Nenoriu... nereikia... išvaryk...— atkakliai kartojo.

— Nors į priemenę išeikit, nesipriešinkit...— maldavo Hanka.

— Išeik, Magde, aš iš šitos vietos nepasijudinsiu,— atkakliai iškošė kalvis, suvokdamas, kad senis nori Hankai kažką slaptai pasakyti.

Senis tai išgirdo ir pakilęs taip rūsčiai pažiūrėjo, rodydamas jam ranka į duris, kad šis išsinėšino nelyginant paspirtas šuo, nusikeikęs šoko prie verkiančios priebuty Magdės, tačiau ūmai nutilo, apsidairė ir puolė į sodą; prisėlinęs pagužomis prie galinio lango, prisišliejo klausytis, nes kaip tik toje vietoje buvo lovos galvūgalis, tad pro stiklus buvo galima šį tą nugirsti.

— Sėskis čia prie manęs...— įsakė senis, aniems išėjus.

Aišku, kad atsisėdo ant kraštelio, vos beišlaikydama neverkusi.

— Kamaroj rasi kiek pinigų... paslėpk, kad tau jų neišplėštų...

— Kame?

Ji jau net drebėjo iš susijaudinimo.

— Grūduose...

Jis kalbėjo aiškiai, pasilsėdamas po kiekvieno žodžio, o ji, slopindama viduje kažkokią baimę, visa paskendo jo keistai žvilgančiose akyse.

— Antaną gink... pusę ūkio parduok, bet jo neduok... neduok... tavo...

Nebebaigė, pamėlynavo ir griuvo į patalą, jo akys prigeso ir apsitraukė rūku, dar vapėjo kiek ir lyg mėgino pasikelti.

Hanka suriko iš baimės, beregint atbėgo kalviai, ėmė gaivinti, lieti vandeniu, bet jis jau nebeatsipeikėjo ir kaip anksčiau gulėjo nutirpęs, nejudėdamas, su atvertomis akimis, tolimas nuo to, kas aplink jį darėsi.

Ilgai dar jie sėdėjo prie jo; moterys tyliai verkė, o nė vienas nepratarė nė žodžio; jau ir sambrėškis ėmė leistis, troba grimzdo šešėliuose, kai jie visi drauge išėjo į gęstančią dieną; tik tvenkinyje dar tebesmilko saulėlydžio žarų likučiai.

— Ką jis pasakė? — griežtai paklausė kalvis, užstodamas jai kelią.

— Girdėjai.

— Bet ką vėliau sakė?

— Tą pat, ką ir prie jūsų...

— Hanka, nepykink manęs, bus blogai...

— Tiek aš tavo grasymų bijau, kiek to šuns...

— Ir kišo tau kažką į saują...— viliūgiškai pridūrė jis.

— O ką, tai ryt už daržinės rasi...— pašaipiai tyčiojosi ji.

Puolė ją, ir gal būtų nutikę kas bloga, bet tuo tarpu priėjo Jagustynka ir beregint saviškai prašneko:

— Taip sau taikingai, draugiškai šnekučiuojatės, kad per visą kaimą skamba...

Kalvis išplūdo ją kiek lenda ir nukūrė į sodžių.

Netrukus užėjo tamsi naktis, dangų uždengė debesys, kad nė vienos žvaigždės mirgesys neprasiveržė, sukilo vėjas ir lėtai nušliaužė medžiais, net jie gūdžiai ir liūdnai suošė; vėl artinosi oro permaina.

Hankos troboj buvo šviesu ir gana triukšminga, ugnis spragsėjo krosnyje, baigė virti vakarienė, keletas vyresniųjų moterų su Jagustynka priešaky šnekučiavosi apie šį bei tą, o Juzė su Naste ir Jasiuk Griova sėdėjo priebuty, nes Petrekas traukė smuiku tokias gailias gaidas, kad joms net verkti norėjosi; tik viena Hanka negalėjo nusėdėti vietoje, vis svarstydama Borynos žodžius, ir dažnai vis žvilgčiojo į antrąjį trobos galą...

Bet ką gi?.. Dabar neįmanoma kamaroje ieškoti: troboj sėdėjo Jagna, dėliodama į skrynią šventadienius apdarus.

— Petrek, liaukis, juk jau bemaž Didžiosios savaitės pirmadienis, o jis dilina ir dilina, griekas!

Apibarė, pati taip virpedama viduje, jog net verkti norėjo. Aišku, jis liovėsi, ir visi suėjo į trobą.

— Apie tą pono brolį, apie kvailąjį Jackų, kalbamės! — aiškino viena.

Tačiau Hanka negalėjo suprasti, apie ką jos kalba, nes šunes vis garsiau ėmė loti tarputvoriuose, o ji vėl pažvelgė pro duris, dar labiau juos siundydama. Lapa nirtulingai puolė į sodą...

— Uzia jį, Lapa!.. Griebk jį, Rudi!.. Uzia!..

Tačiau šunes staiga nutilo ir grįžę linksmai cypavo.

Ir ne vieną sykį tą vakarą tas pats kartojosi; jai kilo baimingas įtarimas.

— Petrek, užrakinėk viską nakčiai, čia turbūt kažkas slankioja, matyti, savas, kad šunes nenori pulti.

Netrukus visi išsiskirstė, ir beregint miegas apsiautė visus namus, tik Hanka dar išėjo pasižiūrėti ir patikrinti, ar visos durys užrakinėtos, o paskui ilgai stovėjo palei sieną, baimingai klausydamasi...

— Grūduose... tai jau žinia, kad kurioj nors statinėj... Kad tik kas manęs neaplenktų!..

Šaltas baimės prakaitas apipylė ją, ir širdis ėmė smarkiai plakti.

Tą naktį ji beveik visai nemiegojo.

III

— Juze, kurk ugnį ir kiek tik yra puodų visus pripilk vandens ir užkaisk, o aš lėksiu pas žydą prieskonių.

— Pasiskubink, Jambrožis tuoj ateis.

— Nebijok, su aušra neatkibilkštuos, pirma turi bažnyčią apruošti.

— A jau, tik paskambins ir tuoj atsiras, mat Rokas žadėjo jį pavaduoti.

— Suspėsiu dar, tik šūktelk berniokams, kad greičiau išgrandytų lovį ir atneštų į priebutį. Kai Jagustynka ateis, tegul išplauna auseklius, taip pat ir statines reik išnešti iš kamaros ir nuritinti į tvenkinį, kad subrinktų; tik neužmiršk akmenų pridėti, kad vanduo jų nenuneštų. Vaikų nekelk, tegu sau miega vabalai, daugiau vietos bus...— griežtai įsakė Hanka ir, pasirišusi galvą skarele, skubiai išslinko į ankstų ir smarkiai patižusį rytą.

Tik ką pakilusi diena buvo debesuota, šlapia ir bjauriai žvarbi; žili ūkai rūko iš pabjurusios žemės, lašendami smulkiu ir šaltu lieteliu, nuslidinti kėliai pilkavo pritvinę vandens, o pajuodusios trobos tik tik kyšojo iš darganos, peršlapę medeliai, susisukę, atrodė nelyginant kokie virpantys šešėliai, tarytum iš gumuluotų, pieniškų rūkų padaryti, ir žiūrėjo į vos bemėlynuojantį tvenkinį, po kurio susiraizgiusia danga pliauškėjo tylus be paliovos vandenį plakančių lašų kliunksėjimas, o visur buvo tokia dargana, kad vos begalėjai matyti pasaulį, ir dar tebebuvo tuščia.

Tik tada, kai bažnyčioje sudejavo suskambo varpelis, kur ne kur ėmė radonuoti sausesnėmis vietomis slenkančių bažnyčion moterų apdarai.

Hanka skubėjo, tikėdamasi, kad gal pakeliui prie posūkio ties bažnyčia susitiks su Jambrožiu, tačiau jis dar nebuvo išėjęs, tik kaip ir kasdien tuo laiku prie tvenkinio sukiojosi aklas klebono kuinas, traukdamas ant pavažų statinę, vis stovinėjo ir krapaliojo po kelduobes, tik vien uosle ieškodamas vandens, nes bernas, pritūpęs tarputvoriuose, pasislėpęs nuo darganos, rūkė papirosą.

Ir kaip tik tada prie klebonijos privažiavo vežimėlis, pakinkytas nupenėtais sarčiais, o iš jo išlipo riebus ir raudonas Laznovo kunigas.

„Spaviedos mat, ogi ir Slupios klebonas tuoj turi atvažiuoti".

Pagalvojo, veltui dairydamasi Jambrožio, o paskui, daugiau nedelsdama, nuėjo palei bažnyčią, dar šlapesniu keliu, nes apsodintu didelėmis tuopomis, taip nuskendusiomis darganoje, jog jos šmėkščiojo tarsi judrūs šešėliai, regimi pro rasotą stiklą; praėjo pro karčiamą ir pasuko dešinėn pabjurusiu lauko keleliu.

Pamanė suskubsianti dar aplankyti tėvą ir pasikalbėti su seserimi, su kuria buvo jau visiškai susitaikiusios, kaĩ persikėlė pas Boryną.

Visi sėdėjo troboje.

— Nes tai Juzka vakar plepėjo, kad tėvas negaluojąs,— prašneko įeidama.

— Ė... kad tik nereiktų padėti, tai drybso sau po kailiniais ir stena, ir liga atsikalbinėja,— apsiblaususi atsakė Veronka.

— Šalta čia pas tave, kad net šlaunys šiurpsta.

Ji susipurtė, nes iš tikrųjų pro stogą varvėjo kaip pro rėtį ir aslą dengė patižęs purvas.

— Taigi, bene yra kuo kūrenti! O kas parneš sausuolių? Argi aš pajėgsiu bėgti tokį galą į girią ir vilkti ant kupros, kad tiek kitokių darbų, jog nežinia, nė ko pirmiausia stvertis! Ar galiu viena viską apspėti!

Atsidūsėjo abi dėl savo liūdno likimo ir vienatvės.

— Kai Stachas buvo, tai rodėsi, kad nieko troboj nėra, o kai jo nėra, tai tik dabar matyti, kę vyras reiškia. Ar nevažiuoji į miestą?

— Žinia, kad norėčiau kuo greičiausiai, bet Rokas sužinojo, kad tik per šventes ims prie jų leisti, tad

sekmadienį išsirengsiu ir nuvešiu vargšeliui ką nors Velykų valgių.

— Nuneščiau ir aš savajam šio to, bet ką gi galiu? Duonos riekelę?

— Nesirūpink, pataisysiu daugiau, kad dviem užtektų, ir drauge nuvešim.

— Dėkui tau už tavo gerumą, savo laiku atsilyginsiu, kad ir atidirbdama.

— Iš širdies duodu, o ne už darbą. Buvau gerokai susigiminiavusi su vargu ir žinau, kaip tas šuo kanda, pamenu...— sušnibždėjo gailiai.

— Visą amželį žmogus su juo bičiuliaujiesi, gal tik į kapus nuo jo pabėgsi. Turėjau kiek pinigėlių atsargos; maniau sau: pavasarį nusipirksiu kokį paršelį, papenėsiu ir bulviakasiui pasidarysiu keletą auksinų. O dabar Stachui turėjau duoti keliolika auksinų, čia grašis, ten du, ir išplaukė lyg vanduo, o naujo pinigo neprisideda. Tiek ir uždirbom, kad su visais drauge ėjo..

— Nekalbėk niekų, savu noru ėjo su kitais, savo gero ginti, ir jūs taip pat gausit kokį margą savo miško...

— Gausim!.. Kol saulė patekės, rasa akis išės; kas pinigų turi, tam ir muzika griežia, o tu, vargdieni, manykis badu ir džiaukis, kad gausi kada nors pavalgyti!..

— Ar trūksta tau ko? — nedrąsiai paklausė Hanka.

— O ką aš turiu? Tiek, kiek žydas ar malūninkas bargan duoda! — sušuko, sielvartingai išskėsdama rankas.

— Nieko negaliu tau padėti, kad ir iš gryniausios širdies norėčiau; ne ant savo gyvenu ir pati turiu gintis kaip nuo šunų, ir žiūrėti, kad manęs pačios neiš-

grūstų iš trobos... kad jau kartais ir proto netenku iš rūpesčių!

Atsiminė ji šią naktį.

— Užtat Jagusei dėl nieko galvos neskauda: ji ne tokia kvaila, naudojasi, kiek tik lenda...

— Kaip tai?

Pakilo ir neramiomis akimis suėmė seserį.

— Nieko didelio, tik tiek, kad ligi valios pagyvens gerai; puošiasi, kieminėjasi ir kasdien šventadienį darosi. Antai vakar matė ją karčiamoj su vaitu; alkieriuj sėdėjo, o žydas vos spėjo nešioti puskvortes... Ne tokia ji kvaila, kad senio gailėtųs... — kandžiai pridūrė.

— Viskam ateina galas! — niauriai sušnibždėjo Hanka, užsitraukdama ant galvos skarelę.

— Bet kuo pasinaudos, to jau niekas iš jos neatims; gudri, bestija...

— Lengva gudrauti tam, kas nieko nežiūri! Taigi šiandien meitėlį skerdžiam, ateik pavakarėj, padėsi...— pertraukė tuos karčius išvadžiojimus Hanka ir išėjo.

Užsuko pas tėvą į kitą galą, į savo senąją trobą, senis vos buvo matyti guolyje, tik tyliai vaitojo.

— Tėve, kas yra?

Pritūpė prie jo.

— Nieko dukrel, nieko, tik drugys mane krečia ir duobukėj baisiai spaudžia...

— O kad čia šalta ir drėgna kaip lauke. Atsikelkit ir ateikit pas mus, vaikus pasaugosit, mat mes šiandien meitėlį skerdžiam. Ar valgyt nenorit?

— Valgyti?.. Taigi, truputį... mat vakar užmiršo man duoti... o kaipgi... ir patys tik bulves su druska... ogi Stachas kalėjime... Ateisiu, Hanuse... ateisiu...— džiaugsmingai stenėjo, lipdamas iš guolio.

O Hanka, kupina minčių apie Jagną, kurios ją smaigstė lyg aštrūs peiliai, nulėkė į karčiamą pirkinių.

Aišku, kad dabar jau žydas nebereikalavo pinigų iš anksto, o tik skubiai svarstė ir seikėjo visko, ko tik ji norėjo, dar pakišdamas prieš akis vis naujų dalykų, norėdamas privilioti pirkti.

— Duok, Jankel, ką sakau!.. Aš ne vaikas, žinau, ko atėjau ir ko reikalinga! — išdidžiai sudraudė jį, nesiveldama į kalbas.

Žydas tik šypsojosi, nes ji ir taip paėmė prekių už keliolika auksinų; mat ir degtinės daugiau paėmė, kad ir šventėms užtektų, o be to, pitliuotos duonos, dvi eilutes bandelių, silkių ar ne tuziną, o galop net ir mažą buteliuką arako; vos begalėjo pakelti ryšulį.

„Jagna tai gali naudotis, o aš ar šuo? Juk dirbu kaip jautis!"

Taip ji galvojo, grįždama namo, tačiau beregint pasigailėjo padariusi nereikalingų išlaidų, ir jei nebūtų gėdinusis, būtų grąžinusi žydui araką.

Troboje rado jau didelį pasirengimų sąmyšį. Jambrožis šildėsi prie krosnies, savo papročiu spyriodamasis su Jagustynka, kuri smarkiai sukosi su indų plikymu, net visa troba buvo pilna garų.

— Tik kol pareisit laukiau paskambinti paršui vėzdu per galvą!

— Kad ir pasiskubinot taip greitai!

— Rokas mane pavaduoja zakristijoj, klebono Valekas papūs dumples vargoninkui, o Magdė iššluos bažnyčią. Viską taip padariau, kad tik jūsų neapvilčiau. Kunigai tik papusryčiavę imsis spaviedoti! Bet kad ir šalta šiandien, net kaulai pastiro! — gailiai sušuko.

— Dantis ugnyje džiovina ir skundžias, kad šalta! — nustebo Juzė.

— Kvaiša — viduje šalta, kad net toji mano medinė koja sustiro.

— Tuoj paruošiu jum kai ko sušilti. Juze, greit užmerk silkes.

— Duokit, kokios yra, tik degtine užpilkit, tai beregint visą druską ištrauks.

— O pats tai vis saviškai, kad ir vidurnaktį kas suskambintų stikliukais, tuoj atsikelsi ir girtuokliausi,— kandžiai įgėlė Jagustynka.

— Tavo teisybė, bobut, bet man taip rodos, kad tau liežuvis sustiro, ir mielai jį pamirkytum degtinėj, ką? — juokėsi, trindamas rankas.

— Dar manęs ir neįveiktum gėrimu, senas kriene.

— Kažkodėl maža žmonių beeina bažnyčion,— pertraukė juos Hanka, labai nepatenkinta tais prisikalbinėjimais degtinės.

— Dar yra laiko, dar sulėks, tekini bėgs savo griekų iškratyti.

— Ir patinginiauti, ko naujo išgirsti ir naujų griekų prisirinkti.

— Jau nuo vakar merginos rengėsi,— iš kažkur sucypė Juzė.

— Aišku, mat savo klebono joms gėda,— krimstelėjo senė.

— Bobut, tau jau metas būtų atsisėsti bobinčiuj atgailoti ir rožančiaus varstyti, o ne kitus apkalbinėti!

— Palauksiu, kol tu, šlubi, greta atsisėsi!

— Man dar neskubu, pirma tau gražiai paskambinsiu ir kastuvu kapelį sulyginsiu...

— Neliesk manęs, aš pikta! — tyliai suurzgė senė.

— Lazdele užsidengsiu, ir neįkąsi, o dantukų juk gaila, nes jau paskutinieji...

Jagustynka turstelėjo piktai, bet nieko neatsakė, nes Hanka kaip tik pripylė stikliuką ir užgėrė juos,

o Juzė padavė silkę, kurią senis padaužė į kojos medinį galą, nunėrė odą ir, pačiškinęs ant žarijų, skaniai suvalgė.

— Gana dykinėti! Prie darbo, žmonės! — staiga sušuko jis, nusivilko kailinius, atsiraitė rankoves ir, dar kiek pagalandęs peilį, paėmė iš kerčios storą medžgalį, kuriuo grūdamos kiaulėms bulvės, ir žvaliai išdrožė laukan.

Ir visi paskui jį išėjo į kiemą, o jis su Petreku vilkų iš kūtės smarkiai besispiriantį meitėlį.

— Geldą duokit kraujui, greičiau! — sušuko.

Atnešė beregint, o paršas kasėsi į kampą ir tyliai kriuksėjo.

Visi apstojo ratu, tylėdami žiūrėjo į jo baltus šonus, riebų nukarusį pilvą ir gerokai šlapo, nes lijo sodriau ir sodus užgriuvo rūkai; tik vienas Lapa vis lojo, lakstydamas aplinkui. Kažkokios moterys sustojo tarputvoriuose, ir užsikorę ant tvoros, smalsiai žiūrėjo keli vaikai.

Jambrožis persižegnojo, pagalį užsikišo už nugaros ir ėmė sėlinti prie paršo iš šono. Staiga sustojo, atmetė ranką, pasilenkė skersas, įsirėžė ir kad trenks meitėliui per galvą į tarpuausį, tas net sužvieręs parpuolė ant priešakinių kojų, o paskui kad pataisys dar kartą jau abiem rankom, tas ir pargriuvo ant šono ir ėmė spardytis; tąsyk vienu akimirksniu atsisėdo jam ant pilvo, sušvytravo peiliu ir ligi kriaunų įvarė jį į širdį.

Pakišo geldą, kraujas čiurkštelėjo lyg iš švirkšto, net ant kūtės sienos, ir kliunksėdamas ėmė tekėti, garuodamas lyg verdąs vanduo.

— Šalin, Lapa! Žiūrėk tik: jukos užsimanė, Gavėnia juk! — prakalbo pagaliau senis, nuvijo šunį ir sunkiai atsidūsėjo. Buvo kiek pailsęs.

— Ar priebuty plikysit?

— Trobon įnešiu lovį, juk reikia jį pakabinti mėsinėjant.

— Troboj ankšta, buvau maniusi.

— Turit gi antrąjį galą, tėvo, tenai daug vietos, seniui tas nekenks... tik greičiau, nes kol neatšalęs — šeriai lengviau pešasi! — įsakinėjo, raudamas meitėliui nuo nugaros ilguosius šerius.

Ogi netrukus meitėlis, jau nuplikytas, nupeštas, numazgotas, kabojo Borynos troboj ant brankto prie sijos.

Jagnos nebuvo: iš pat ryto išėjo į bažnyčią, nė nenumanydama, kas čia turėjo įvykti; vienas senis gulėjo kaip paprastai lovoj, įsižiūrėjęs kažkur nesąmoningomis akimis.

Iš sykio ruošėsi tyliai, dažnai žvilgčiodami į ligonį, kadangi jis nė nesijudino, netrukus jį pamiršo, triūsdami apie meitėlį, kurs jų neapvylė, nes lašiniai ant jo nugaros buvo gerų šešių pirštų storumo, o ir taukų nemaža.

— Apgiedojom, parlydėjom, metas jau ir degtine jį apšlakstyti! — šaukė Jambrožis, plaudamasis rankas ant lovio.

— Eikit pusryčių, rasis ko ir išgerti.

Aišku, kad prieš imdamas srėbti barščius su bulvėmis, išgėrė gerą gurkšnį, tačiau prie stalo sėdėjo trumpai, tučtuojau ėmėsi darbo ir visus ragino, o ypač Jagustynką, su kuria drauge dirbo, mat ji, kaip ir jis, mokėjo taisyti ir sūdyti mėsą.

Hanka padėjo kiek galėdama, o Juzė graibstėsi visko, kas tik papuolė, kad tik troboj ir prie mėsinėjimo galėtų pasilikti.

— Padėk mėšlą mėžti, tegu greičiau veža, nes man atrodo, kad šiandien nebaigs, dykūnai! — šaukė Hanka ant jos.

Žinia, kad su dideliu gailesčiu išlėkė į kiemą ir visą pyktį išliejo ant vaikinų, užtat nuolat buvo girdėti jos tarškėjimas — nes ir kaipgi! — išvarė ją, kai troboj tuo tarpu darėsi vis triukšmingiau, mat kas akimirksnis įpuldavo kokia kūma, lyg pasikieminėti, o išvydusi pakabintą meitėlį, skėtriodavo rankomis ir imdavo balsu stebėtis, kad toks didelis, toks nupenėtas, kad tokio nesą turėję net malūninkas ir vargoninkas.

Hanka didžiai tuo džiaugėsi, smarkiai pūtėsi, kad mėsinėja meitėlį, ir nors truputį gaila jai buvo degtinės, nieko nepeši, būtinai turėjo, nes toks jau buvo gaspadorių paprotys, tokią šventę švenčiant; tad ir vaišino, duonos su druska paduodama užkąsti, ir su malonumu klausydamasi tų pataikių žodelių ir pati kalbėdama, nesgi vos tik viena išeidavo už slenksčio, žiūrėk, jau kitos priemenėj sutrepsėdavo klumpėmis, purvą nuo jų kratydamos, lyg pakeliui į bažnyčią ir tik vienam akimirksniui teužėjusios — ir traukė taip, lyg į kokius atlaidus, o dar vaikų būrys sukinėjosi kerčiose ir pro langus žiūrėjo, tad Juzė dažnai turėjo juos vaikyti.

Mat ir kaimę radosi netikėtas sujudimas, vis daugiau žmonių klampojo keliais, tarpais dardėjo vežimai iš kitų sodžių ir ties tvenkiniu tarsi procesijoj vis raudonavo bobų apdarai, nes žmonės traukė išpažinties, nepaisydami blogų kelių nei apsiverkusios, nemalonios dienos, tokios nepastovios, kad dažnais šuorais lijo, čia vėl šiltas vėjas šlitinėjo po sodus, arba net ir sniego kruopos byrėjo, tokios stambios, lyg grūstinės, o vienu tarpu užėjo tokia valanda, kad saulė prasiveržė pro debesis ir it auksu aptraukė pasaulį — kaip paprastai kad būna ankstyvą pavasarį, kai oras dėl savo graikštumo darosi panašus į vieną kitą merginą, ku-

riai tinka ir juoktis, ir verkti, ir linksmintis, ir gailestis dažnai muša į galvą, o pati ji nė nesuvokia, kas jai darosi.

Aišku, kad pas Hanką niekas blogo oro nežiūrėjo, ir darbas bei kalbos taip ritosi, jog net skambėjo. Jambrožis sukosi, ragino kitus, savo papročiu juokus krėtė, bet dažnai turėdamas eiti pasižiūrėti bažnyčion, ar viskas ten sklandžiai vyksta, skundėsi žvarbiu ir vis šaukė, kad duotų jam ko susišildyti:

— Susodinau kunigus, žmonėmis apverčiau, tai ligi vidurdienio ir nepasijudins.

— A jau, Laznovo klebonas ilgai neištvers: pasakojo žmonės, kad jam gaspadinė nuolat puodą turinti padavinėti!

— Bobut, žiūrėk savo nosies, neapkalbinėk kunigų! Jis to nemėgo.

— O apie tą slupiškį pasakoja, kad visuomet spaviedodamas buteliuką kvepalų laikąs saujoj ir nosį užsikemšąs, nes mat žmonės jam smirdi, ir kad vieną kurį išspaviedojęs, blogą orą skarele išsklaidąs ir iškvėpinąs...

— Užčiaupk kakarinę: neliesk kunigų!..— pratrūko papykęs.

— Ar Rokas yra bažnyčioj? — skubiai prakalbo Hanka, taip pat didžiai nepatenkinta tuo Jagustynkos lojimu.

— Nuo pat ryto sėdi. Mišioms tarnavo ir viską tvarko, kas reikia.

— O kame Mykolas?

— Su vargoninkiuku išėjo į Žepkus surašinėti.

— Žąsim aria, smėlį sėja, ir klojasi jam neprastai! — atsidūsėjo Jambrožis.

— Kur tau ne! Jau mažų mažiausiai už kiekvieną užrašytą po kiaušinį gauna...

— O už išpažinties korteles tai skyrium ima po tris grašius nuo žmogaus. Kasdien matau, kokius maišus parvelka su visokiausia nauda. Vienų kiaušinių vargoninkienė praėjusią savaitę pardavė gal dvidešimt dvi kapas,— tarė Jagustynka.

— Kai čia stojo vargoninkauti, tai atpėsčiavo su vienu ryšeliu, o dabar ir keturiais dvaro vežimais jo neišvežtum.

— Vargoninkas jau daugiau kaip dvidešimt metų Lipcuose gyvena, parapija didelė, jis dirba, triūsia, pinigus tausoja, tai ir prasisiekė,— aiškino Jambrožis.

— Prasisiekė! Plėšia žmones kiek tik galėdamas, o kol padarys kam ką gero, tik ir žiūri į svetimas rankas, po trisdešimt auksinų ima už palaidojimą,— kad lotyniškai pabliauna ir vargonus pabirbina.

— O vis dėlto jis savo darbo mokytas ir dažnai gauna galvą pasukti.

— Žinia, kad mokytas, kada ploniau subliauti, o kada storiau ir kaip ką iškaulyti.

— Kitas būtų pragėręs, o jis sūnų į kunigus leidžia.

— Tai ir jam garbės bus iš to, ir pelno nemaža,— nirtulingai vis šnekėjo senė.

Nutraukė kaip tik geriausioj vietoj, nes tuo tarpu įlėkė Jagusė ir it apstulbusi sustojo tarpdury.

— Meitėliu stebiesi? — juokėsi Jagustynka.

— Ar negalėjot savo pusėj mėsinėti! Visą trobą man užterš,— sušvykštė, visa raudoniu nutviskusi.

— Turi laiko lig valiai, gali išsiplauti! — šaltai, primygtinai atsakė Hanka.

Jagusė šoko į priekį, lyg bartis, bet nurimo, tik pasisuko po trobą, pasiėmė rožančius nuo kryželio ir,

kažkokia skariūkšte apklojusi sujauktą lovą, išėjo, žodžio netarusi, nors lūpos jai drebėjo iš slepiamo pykčio.

— Padėtumei, tiek daug darbo! — pasakė jai Juzė priemenėj.

Paleido ant jos gerklę taip papykusi, jog net žodžių negalėjai suprasti, ir nulėkė it pasiutusi. Vitekas pasekė ją ir pasakė, kad nulėkusi tiesiai pas kalvį.

— Ogi tegu sau eina: pasiskųs, tai jai kiek palengvės!

— Vėl teks jums kariauti! — tyliai pasakė Jagustynka.

— Tamstele, tai juk vien karu begyvenu! — ramiai atsakė Hanka, nors buvo išsigandusi, nes aiškiai numanė, kad bematant čia atbėgs kalvis ir be smarkaus barnio neapsieis.

— Tik ir lauk jų! — užjaučiamai tarė Jagustynka.

— Nebijok, ištversiu, manęs neišgąsdins,— atsiliepė Hanka šypsodamasi.

Jagustynka net galvą palingavo nustebusi, nuovokiai pažvelgusi į Jambrožį, kuris jau nutraukė darbą.

— Nueisiu bažnyčion, vidurdienio paskambinsiu ir tuoj grįšiu pietų! — tarė.

Ir grįžo netrukus, pasakodamas, kad kunigai jau sėdį prie stalo ir stiprinąsi, kad malūninkas atsiuntęs visą bučių žuvų ir kad po pietų dar klausysią išpažinčių, nes žmonių laukią daug.

Greit papietavę, tik gerokai tuos pietus apšlakstę, nes Jambrožis vis gailiai skundėsi, kad degtinė esanti per silpna su tokiomis sūriomis silkėmis, vėl visi ėmėsi darbo.

Jambrožis kapojo skerdieną į dalis ir pjaustė raumenis dešroms, o Jagustynka, paklojusi paltis ant sta-

lo, pataisyto iš nukeltų durų, pjaustė lašinius, rūpestingai juos sūdė, kai įlėkė kalvis.

Iš jo veido buvo matyti, kad tik tik save tramdo.

— Nežinojau, kad net tokį meitėlį sau pirkaisi! — pradėjo kandžiai.

— O pirkaus ir mėsinėju, matai!

Ją pervėrė baimė.

— Puikus meitėlis, mokėjai gal trisdešimt rublių.

Ėmė atidžiai jį žiūrinėti.

— O lašiniai jo stori, tokių tik paieškoti! — nusijuokė senė, prikišdama jam prie akių paltį.

— Ė... ne visus trisdešimt mokėjau, kiek mažiau! — pašaipiai atsakė Hanka.

— Borynos meitėlis! — prasiveržė staiga kalvis, nebegalėdamas sulaikyti pykčio.

— Žiū, koks gudruolis: net ir iš uodegos pažįsta kieno! — tyčiojosi senė.

— O kokią teisę turėjot paskersti? — sušuko įpykęs.

— Nešauk, čia ne karčiama, o teisė tokia, kad Antanas per Roką liepė jį paskersti.

— O ką čia Antanas gali liepti? Ar tai jo, ką?

— O žinia, kad jo!

Jau sustiprėjo viduje, sukaupė jėgų kovai.

— Jis visų!.. Brangiai už tą meitėlį užmokėsi!

— Ne tau turėsiu atsiskaityti!

— Tai kam?! Teisman bus paduotas skundas.

— Tylėk, užčiaupk valgomąją, nesgi ligonis čia guli, o visa tai jo...

— Bet jūs valgysit.

— Žinia, kad pačiam nė pauostyti neduosiu.

— Pusę kiaulės duosi, tai pragaro nekelsiu,— švelniau sušnibždėjo kalvis.

— Prievarta nė vienos kinkos negausi.

— Tai geruoju duok tą ketvirtį ir lašinių paltį.

— Jei Antanas lieps duoti, tai duosiu, o be jo įsakymo — nė kaulelio.

— Pasiuto boba!.. Ar tai Antano meitėlis, ką? — vėl jį pagavo pyktis.

— Tėvo, tai tas pats kaip ir Antano, nes tėvui sergant, jis čia viską tvarko už jį, ir jo protu viskas daroma. O paskui bus, kaip Dievas duos...

— Kalėjime tegu sau tvarko, kiek jam leidžia... Ūkis jam mat kvepia. Išvarys jį su geležiniais pančiais į Sibirą, ir ten galės sau ūkininkauti! — sušuko apsiputojęs.

— Šiukštu tau jį liesti!.. Gal ir išvarys... bet tu vis tiek neapžiosi tų rėžių, kad ir dar blogesnis Judošius žmonėms pasidarytum! — rūsčiai kalbėjo, staigios baimės dėl vyro nukrėsta.

Kalviui net kojos suvirpėjo ir rankos ėmė drebėti ir purtinti drabužius, tokį jis pajuto norą griebti ją už gerklės, vilkti per trobą ir spardyti, bet susivaldė: žmonių čia buvo — svaidė į ją įsiutusių žlibių žvilgsnius, negalėdamas nė žodžio išspausti. Bet ji neišsigando, paėmė mėsos pjaustomą peilį ir gyvai, su patyčia pažvelgė į jį, net jis prisėdo ant skrynios, ėmė suktis papirosą ir paraudusiom žlibėm lakstė po trobą, kažką mintyse svarstydamas ir skaičiuodamas, nes greit atsikėlė ir geraširdiškai tarė:

— Eiva į antrąjį galą, pasakysiu kai ką dėl susitaikymo.

Nusišluosčiusi rankas nuėjo, palikusi kiaurai atdaras duris.

— Nenoriu su jum nei bylinėtis, nei vaidytis,— pradėjo, užsirūkydamas papirosą.

— O kad nieko nepeši su manim kariaudamas!

Ji buvo jau nusiraminusi.

— Ar dar ką sakė tėvas vakar?

Kalvis jau buvo švelnus, šypsojosi jai.

— Ne... gulėjo tylus, kaip ir šiandie kad guli...

Jai kilo įtartinas budrumas.

— Meitėlis tai menkniekis, mažas daiktas, skersk jį sau ir valgyk, tavo valia... ne man nuostolis. Dažnai žmogus plepi, ko paskui gailiesi. Užmiršk, ką sakiau! Čia svarbesnis dalykas yra... Žinai, kaime kalba, kad tėvas turįs nemaža gryno pinigo kažkur troboj paslėpęs...— nutraukė, įsigręžęs akimis jai į veidą.— Apsimokėtų paieškoti, neduok Dieve mirtų, tai dar kur užsimestų ar kas svetimas pačiuptų.

— Negi pasakys, kame paslėpęs!

Jos akys buvo visiškai neįspėjamos.

— Tau jis išgiedotų, kad tik gudriai už liežuvio patrauktum.

— Tegu tik protą kiek atgauna, tąsyk pamėginsiu paklausinėti...

— Jeigu tu gudri būtum ir nieko neplepėtum, tai pinigams atsiradus tik mudu žinotume, ir daugiau niekas. Jei atsirastų kiek daugiau pinigo, tai ir Antaną būtų lengviau iš kalėjimo išpirkti... o kam čia kitiems apie tai žinoti?.. Jagnai užtenka užrašo... o gal ir bylai iškelti užtektų, tuos jos margus išbylinėti... O Gželiai į kariuomenę ar maža siuntinėjo! — šnibždėjo pasilenkęs prie jos.

— Teisybę sakai, aišku...— mikčiojo Hanka, saugodamasi, kad ko neišsiplepėtų.

— Aš manau, jis bus kur nors troboj paslėpęs... O kaip sakai?

— O ką aš žinau, kad jis nė žodžio apie tai neprasitarė...

— Apie grūdus kažką vakar tau sakė... ar neatsimeni, ką? — mygo kalvis.

— Taigi apie sėją minėjo.

— Ir apie bačkas kažką kalbėjo,— priminė, nenuleisdamas nuo jos akių.

— O kaipgi! Bačkose supilti grūdai sėjai! — sušuko, apsimesdama nesuprantanti.

Jis tyliai nusikeikė, bet dabar jau tikresnis buvo, kad ji kažką žino; išskaitė iš jos slaptingo veido ir iš per daug jau atsargių ir baimingų akių.

— O ką tau patikėjau, to niekam nepasakok...

— Tai ar aš plepė, kuriai nieżti lakstyti su naujienomis pas kūmas?..

— Taigi tik įspėju... Bet saugok gerai, nes jeigu seniui kartą jau buvo prašvitę makaulėj, tai beregint gali ir visai diena išaušti...

— Na... tegu kuo greičiau tai įvyksta!..

Jis kartą ir antrą apmetė ją lipniomis žlibėmis, pasipešiojo ūsus ir išėjo, palydėtas tykojančios pašaipos kupinų jos akių.

— Judošius, bestija, galvažudys!

Išsiveržė neapykanta, žengdama paskui jį keletą žingsnių; juk jau nebe pirmą kartą jis sviedė jai akysna grasymus ir gąsdinimus, kad Antaną į Sibirą išvarys ir ten prie vienračio prikaustys.

Aišku, juo aklai netikėjo, numanydama, jog iš piktumo loja, kad tik ją išgąsdintų ir tuomi lengviau iš trobos išgraužtų.

Bet jeigu ir taip, krimto ją baimė dėl vyro. Teiravosi tad dažnai, kur tik galėdama, kokia bausmė gali jo laukti, liūdnai numanydama, kad visai sausas iš to jis neišbris.

— Pagal teisybę jis tikrą savo tėvą gynė, bet eigulį nudėjo, tai jau, žinia, jį turi nubausti, kaipgi...

Taip sakė išmintingesnieji, ir ji jokios teisybės negalėjo suvaikyti, nes kiekvienas kitką išvedžiojo. Ad-

vokatas mieste, pas kurį buvo ją nusiuntęs su laišku kunigas, pasakė, kad gali būti visaip: ir visai prastai, ir ne blogiausiai, tik pinigų bylai reikią nešykštėti ir kantriai laukti. O kaime labiausiai ją gąsdindavo, nes kalvis plepėjo ką tik pramanydamas ir visus nuteikė.

Tad ir nenuostabu, kad ir dabar jo žodžiai tarsi akmenys užgriuvo jai sielą. Darbe kojos tirpo iš baimės, kalbėti nebegalėjo, taip ją vėrė būgštavimas, o be to, kalviui išėjus, atlėkė Magdė ir atsisėdo prie ligonio, lyg vaikydama nuo jo muses, kurių nebuvo, o iš tikrųjų viską budriomis akimis sekė.

Bet, matyti, netrukus jai nusibodo, nes pasisiūlė prie darbo padėti.

— Nesivarginк, patys apsiruošim, ar maža savo troboj plušėti gauni!

Hanka atkalbinėjo tokiu balsu, kad Magdė atstojo, tik retkarčiais baimingai prabildavo, mat iš prigimties buvo nedrąsi ir nešneki.

O pavakariop vėl parsirado Jagusė, bet dabar jau su motina.

Pasisveikino, lyg būtų taikingiausiai gyvenusios, ir taip bičiuliškai, taip maloniai, net sujaudino Hanką; ji atsiteisė joms tuo pačiu, nešykštėdama malonių žodžių ir net degtinės, tačiau laikėsi budriai. Bet Dominikienė atstūmė stikliuką.

— Didžioji savaitė! Kurgi čia gersi degtinę!

— Ne karčiamoj ir gera dingstimi, tai ne griekas! — teisino Hanka.

— Žmogus mielai sau pataikauja ir visuomet dingstimis mielai dangstosi...

— Išgerkit, gaspadine, su manim, aš ne vargoninkas! — sušuko Jambrožis.

— Tegu tik stiklas suskamba, tai pats beregint imi šokinėti,— sumurmėjo Dominikienė, imdama tvarkyti ligonio galvą.

— Tai... vienas bažnyčios varpelį išgirdęs, atgailodamas mušasi krūtinėn, o antras nuo buteliuko skambėjimo stiklelio aplinkui dairosi...

— Guli sau tas vargšelis, guli ir nieko nebenuvokia! — gailiai sušuko Dominikienė, prie Borynos pasilenkusi.

— Ir dešros nevalgys, ir degtinės neparagaus! — pašaipiai taikėsi prie jos Jagustynka.

— Tau vien juokai galvoje! — piktai subarė ją.

— O ką? Verkdama vargo nesumažinsiu. Tiek mano gero, kiek pasijuokiu.

— Kas sėja pikta, tegu dagoja liūdesį ir daro atgailą!..

— Ne veltui sakoma, kad Jambrožis ir prie bažnyčios tarnaudamas mielai su grieku susigiminiuotų, kad tik galėtų sau pataikauti ir pasinaudoti! — išdidžiai tarė Dominikienė, apmesdama jį rūsčiomis akimis.

— Geram priešintis, ir su piktu giminiuotis, sugeba, tik tas, kas nepaisó, kokį paskui gaus atpildą,— pridūrė tyliau, lyg grasydama.

Trobą apsiautė tyla. Jambrožis piktai nusigręžė, bet susilaikė nuo aštraus atsakymo, nes žinojo, kad ir taip vėliausiai ryt po mišių klebonas žinos kiekvieną jo tartą žodį; ne veltui Dominikienė nuolat tūnojo bažnyčioj... O ir kiti taip pat susigūžė nuo jos apuokiškų žlibių; net ir atkaklioji Jagustynka baimingai nutilo.

O kaipgi, visas kaimas jos bijojo; jau ne vienas savo kailiu buvo pajutęs jos piktų žlibių galią, ne vieną jau susuko, ne vienas apsirgo, jos užkeiktas.

Dirbo tylomis, baimingai palenkę galvas; vien tik jos baltas veidas, sudžiūvęs ir išvagotas, tarsi iš ly-

dyto vaško, švaistėsi po trobą. Ir ji taip pat nė žodžiu neatsiliepė, taip nirtingai draug su Jagna rengdamasi padėti, jog Hanka nedrįso užginti.

O kai Jambrožį klebono bernas pašaukė bažnyčion, jos liko vienos ir uoliai krovė mėsą ir paltis į ausekliusir statinę.

— Šitam gale kamaroj bus mėsai šalčiau, mažiau troba kūrenama...— patvarkė senė, ritindama drauge su Jaguse indus kamaron.

Šitai įvyko taip greit, jog Hanka nespėjo pasipriešinti, dar nesusivokė, o jos jau įritino į kamarą; tad smarkiai papykusi skubiai ėmė tempti į savo galą, kas tik buvo pasilikę, pasišaukusi pagalbon Juzę ir Petreką.

Visai jau temstant, kai užžiebė žiburį, visi suskato skubiai kimšti dešrų, vėdarų ir tų storųjų vyniotinių, Hanka kapojo mėsą su kažkokiu niauriu įsiutimu, taip buvo sujaudinta.

— Nepaliksiu toj kamaroj, kad surytų ar išneštų! Kad tu nesulauktum! Tai klasčius boba! — sušnibždėjo pagaliau pro dantis.

— Iš ryto, tylutėliai, kai išeis bažnyčion, reik viską perkelti į savo kamarą, ir bus po visam. Juk neatmuš jum! — patarinėjo Jagustynka, kimšdama mėsą į ilgas žarnas, kurios vinguriavosi po stalą nelyginant raudoni, riebūs žalčiai; tarpais ji vis kabindavo jas ant kartelės ties krosnimi.

— Tegu tik pamėgina! Susitarė mat ir atlėkė!

Vis dar negalėjo nurimti.

— Kol Jambrožis pargrįš, dešros bus jau gatavos...— užkalbinėjo senė.

Bet Hanka nutilo, labai įdarbusi, o labiausiai svarstydama, kaip čia reiks atsiimti tas paltis ir kumpius.

Ugnis traškėjo krosnyje ir taip smagiai liepsnojo, jog visoj troboj buvo raudona; puoduose parpsėjo įvairūs virinami skanėstai, iš kurių taisė vėdarus, o vaikai kažką baimingai vapaliojo prie geldos su kraujais.

— Vaje, net šleikštu darosi nuo tų kvapų! — atsidūsėjo Vitekas, patraukęs nosimi.

— Neuostinėk, kad negautum per kuprą! Karves pagirdyk, paliuobk ir akselio nakčiai pripilk... Jau vėlu! Kada gi apsiruoši?..

— Tuoj Petrekas pareis, pats vienas juk neapsiruošiu...

— O kur jis išėjęs?

— Ar nežinot?.. Padeda ruoštis aname gale!..

— Ką? Petrek! Tučtuojau liuobtis!

Hanka staiga sušuko į priemenę su tokia galia, kad Petrekas tuo akimirksniu išlėkė į kiemą.

— Ogi pakrutink kinkas ir pati savo trobą apruošk!.. Ar nematėt, ponia atsirado, rankelių gailis, bernu pasivaduoja! — šaukė, įpykusi paskutiniškai, versdama iš puodo rūkstančius plaučkepenius, tuo tarpu lauke sudardėjo kažkieno ratai ir suaimanavo varpelis.

— Taigi kunigas su ponu Dievu važiuoja pas kažką! — paaiškino į trobą įėjęs Bylica.

— Kas gi čia būtų susirgęs? Nebuvo girdėti!..

— Už vaito trobos nuvažiavo! — sušuko pro langą užduseęs Vitekas.

— Pas kurį trobelninką, ne kitaip...

— O gal pas jūsiškius, pas Pričkus, juk anoj pusėj gyvena...

— A jau! Sveiki buvo, tokiems bestijoms nieko blogo neatsitiks,— sušnibždėjo Jagustynka, tačiau kad ir nesantaikoj gyveno su vaikais ir nuolat bylinėjosi, vis dėlto sudrebėjo:

— Tik sužinosiu ir tuoj parlėksiu...

Skubiai išbėgo.

Bet geras vakaro galas praėjo, ir Jambrožis suskubo grįžti, o jos vis nebuvo; senis kaip tik pasakojo, kad kunigą šaukę Agotai, Klombų giminaitei, kuri šeštadienį iš elgetavimo parėjo.

— Tai kaip? Ar ji ne pas Klombus?

— Pas Koziolus ar pas Pričkus prisiglaudė merdėti.

Tik tiek ir pasišnekėjo, didžiai įdarbę ir, be to, vis trukdomi, nes Juzė, o tarpais ir pati Hanka dažnai palikdavo darbą, išbėgdamos kieman vakaro ruošos.

Vakaras traukėsi pamaži, labai įkyrėjo ir prailgo, nes ir tamsa užgriuvo pasaulį, jog net savo kumščio nebūtum įmatęs, kirto žvarbus lietus, vėjas vis plakėsi į sienas ir niokė sodus taip, jog medeliai ošdami blaškėsi tamsoje, o tarpais vėjas įsiveržda vo į krosnį, net nuodėguliai išvirsdavo į vidurį trobos.

Konę pačiu vidurnakčiu baigė dirbti, o Jagustynka dar nebuvo grįžusi.

„Dargana ir purvas, tai nebenorėjo apgraibomis pėsčiuoti!" — pagalvojo Hanka, išėjusi prieš guldama į kiemą.

Iš tikrųjų, oras buvo toks, kad net ir šuns būtų gaila laukan varyti, vėtra tokia, kad stogai braškėjo, lietaus prisisunkę debesys, palšl ir pritvinę, ritosi drumzlinu dangumi, o aukštybėse niekur nė vienos žvaigždės; ir nė vieno žiburėlio nemirgėjo naktyje visiškai pradingusiose trobose. Kaimas seniai jau miegojo, tik vėjas ūžavo laukuose, grūmėsi su medžiais ir švilpdamas taškė tvenkinio vandenis.

Tuoj visi sugulė, daugiau nebelaukdami.

O Jagustynka tik rytojaus rytą atsirado, bet tokia apsiblaususi, nelyginant toji purvina, vėjuota ir šalta

diena; tik sušilo troboje rankas ir nedelsdama nuėjo į klojimą perrinkti ten krūvomis suverstų bulvių.

Bemaž viena dirbo, nes Juzė dažnai atsitraukdavo krauti mėšlo, kurį jau nuo pat aušros skubinosi vežti Petrekas, jau šiandien gerai Hankos aprėktas, kam vakar tingėjo ir nesuskubo; tad jis smarkiai skubėjo, Viteką stamantrino, arklius botagu plakė ir važinėjo, net purvas taškėsi.

— Dykūnas, rupūžė, dabar ant arklių atsigriebia! — tarė senė, kažką sviesdama į žąsis, nes visu pulku buvo atvirtavusios į plūktą ir ėmusios gnaibyti bulves, bjauriai gagendamos. Paskui ją prakalbino Juzė, bet ji neatsiliepė, sėdėjo lyg apuokas atidžiai po nuleista skarele slėpdama kažkodėl paraudusias akis.

Hanka iš sykio tik vieną kartą buvo prie jų priėjusi, mat troboj tykojo Jagnos išeinant, kad galėtų pasiimti mėsą į savo kamarą ir kartu apieškoti statines su grūdais. Bet lyg tyčia Jagna nė žingsnio iš trobos nesitraukė, tad Hanka nebegalėdama ištverti, ėmė lankyti ligonį, čia vėl, kažkuo atsikalbėjusi, įlindo į kamarą.

— Ko ten ieškai? Aš gi žinau, kur kas padėta, tai parodysiu! — sušuko Jagna, eidama įkandin, tad anoji turėjo išeiti, vos tik sukišusi rankas į grūdus, o juk pinigai galėjo būti kur nors giliau, pačiame dugne...

Beregint suprato, kad Jagna ją saugo, tad noromis nenoromis liovėsi, savo sumanymą atidėjusi parankesniam laikui.

„Reikia imtis ruošti skerstuves",— pagalvojo, gailiai žiūrėdama į sukabintas ant kartelės dešras; mat toks buvo Borynų ir kitų turtingesnių ūkininkų paprotys, kad paskerdę kiaulę, tuoj pat rytojaus dieną artimiesiems giminėms ir tiems, su kuriais bičiuliavosi, nusiųsdavo dešros ar mėsos gabalą.

— Žinia, nelengva, bet duoti reikia, nes pasakytų, kad gaili...— staiga tarė Bylica, pataikydamas į pat gailius jos rūpesčius.

Tad nors ir gniaužė gailis širdį, sunkiai atsidususi ėmė ruošti lėkštelėse ir dubenėliuose, ne kartą per trumpus gabalėlius pakeisdama ilgesniais, kai kuriems čia pridėdama po galelį vėdaro, čia vėl atimdama, o pagaliau, nuvargusi ir įskaudusi, pašaukė Juzę.

— Apsitaisyk gražiai ir išnešiok žmonėms...

— Vajezau, tiek daug visko!..

— O ką darysi, kad reikia! Prieš vėją nepapūsi! Tas ilgesniąsias nešk visų pirma dėdienei; kaip galvažudys koks žiūri į mane, loja, bet nieko nepeši; šitas su dubenėliu vaitams: žaltys jis, bet su Motiejum gerai sugyveno bičiulystėj, gali dar kuo padėti; visas vėdaras, dešra ir gabalas šoninės Magdei, kalviams: tegu neloja, kad patys vieni ryjame tėvo meitėlį; žinia, tuo jiems snukio neužkimši, bet priekabių bus mažiau... Pričkienei štai šitą dešrą: išpuikusi ji, pasipūtėlė, liežuvinga, bet pirmoji pagalbos ranką ištiesė... Klombienei tą paskutinį...

— O Dominikienei nieko nepasiųsi?

— Vėliau duosiu, po pietų... žinia, kad reikia... su tokia tai kaip su mėšlu: nekibink ir dar iš tolo lenk. Nešk gražiai, tik neužsiplepėk su merginom, nes darbas laukia.

— Duokit ir Nastei, jos tokios vargšės, net druskai neturi...— tyliai paprašė.

— Tegu ateina — duosiu kiek. Tėve, Veronkai paimkit, vakar buvo žadėjusi ateiti...

— Malūninkienė ją pavakarėj pašaukė kambarių tvarkyti, matyt, svečių laukia šventėms.

Ir ilgai dar mikčiojo naujienas, bet Hanka, išsiuntusi Juzę, apsitaisė šilčiau ir nubėgo Jagustynkai padėti ir bernų paraginti.

— Laukėm jūsų vakarienės,— pasakė nustebusi, kad senė vis tyli.

— Ė... prisivalgiau ten žiūrėdama, kad net ir šiandien dar spaudžia po krūtine...

— Tai, sako, Agota susirgusi?..

— Taigi, pas Koziolus baigiasi vargdienė.

— Tai kaip čia dabar, ar ne pas Klombus guli?

— Tik tokius per gimines laiko, kam nieko nereikia arba kas su pilnom saujom ateina; o kitus, kad ir tikrus gimines, šunimis užpjudyti žiūri...

— Na ką čia šneki! Juk jos neišvarė!

— A jau, parsivilko pas juos subatoj ir tą naktį susirgo... Sako, Klombienė pasiėmė jos duknas ir bemaž nuogą paleido į svietą...

— Klombienė! Negali būti, tokia gera moteris, gal taip tik kalba.

— Išgalvojusi nekalbu, tik tą, ką kiti man sakė...

— Ir pas Koziolienę guli! Ogi kas būtų pamanęs, kad ji tokia gailestinga!

— Už pinigus tai ir kunigas gailestingas. Koziolienė paėmė iš Agotos dvidešimt auksinų grynais pinigėliais ir už tai žada ją laikyti pas save ligi pat mirties, mat senė mano, kad toji netrukus pasimirs. Bet laidotuvėms skyrium, o senė ne šiandien, ryt pasibaigs, neilgai laukti... ne...

Staiga nutilo, veltui stengdamasi nuslopinti kukčiojimus.

— Tai kas pačiai, ar sergi? — su užuojauta paklausė Hanka.

— Tiek jau žmonių vargo privalgiau, kad pagaliau ir mane įveikė. Žmogus ne akmuo, ginasi pats nuo sa-

vęs, kad ir tuo pykčiu ant viso pasaulio, bet apsigint neapsigina; ateina toks metas, kad daugiau nebeištveria ir širdis subyra į gailų smėlį.

Pratrūko rauda ir ilgai drebėjo, garsiai šluostydamasi nosį, o paskui vėl ėmė skausmingai kalbėti, taip, jog jos žodžiai lyg karčios ir deginančios ašaros lašėjo į Hankos sielą.

— Ir galo nematyti tam žmonių skurdui. Kunigui išvažiavus, atsisėdau prie Agotos, o čia atlekia Pilypienė, kur už tvenkinio gyvena, ir šaukia, kad jos vyriausioji baigias... Žinia, nulėkiau... Vajėzau, troboj gyvas spelgas... Langai šiaudų gniūžtėmis užkamšyti... viena tik lova tėra lūšnoj, o visi kiti kaip šunes guolyje rangosi... nemirė mergina, tik iš bado ją taip suspaudė... bulvių jau pritrūkę, duknas jau pardavę... kiekvieną kvortą kruopų turi išmaldauti iš malūninko, niekas nenori nei bargan duoti, nei paskolinti ligi naujo derliaus... nes ir kas gi? Nėra kas padeda, Pilypas juk draug su kitais kalėjime. Tik iš jų išėjau, o čia vėl Gregorienė sako, kad Fliorka Pričkienė sugriuvo ir pagalbos reikalinga... Niekšai jie ir mano skriaudikai, kad ir tikri vaikai... bet užėjau, dabar ne laikas skriaudas minėti... Na ir tenai vargas dantis iššiepęs; mažų vaikų pilna, Fliorka serganti, nė skatikėlio grynų nėra ir nėra kas padeda... žemės juk negrauš... nėra kas viralo išvirtų, laukai apleisti, nors jau pavasaris... nes Adomas kalėjime drauge su kitais... Pagimdė berniuką, sveiką kaip ridikas; kad tik gerai augtų, nes Fliorka sudžiūvusi lyg skiedra, nė lašelio pieno krūtyse neturi, o karvė dar neapsiveršiavusi... Ir visur taip bloga, o jau pas kampininkus kaip, tai sunku ir apsakyti... Nėra nei kam dirbti, nei kur uždirbti; nei pinigų, nei pagalbos iš niekur... Jau galėtų Dievas taip padaryti, kad

nors lengva mirtimi mirtų, nevargtų žmonės, kurie vargingiausi.

— O kuriem čia kaime taip jau gerai klojas? Visur vargas ir širdgėla.

— A jau, ir gaspadoriai nemaža rūpesčių turi... vienas rūpinasi, kuo geriau vėdarą prisikimšti, o kitas — kam už didesnius procentus pinigus išskolinti... bet nė vienas nesirūpina vargšu, kad tasai ir patvory stiptų... Dieve mano, vienam kaime gyvena, tik ežia teskiria, o niekam tai miegoti nekliudo... Žinia, kiekvienas ponui Dievui palieka rūpintis vargdieniais ir Dievo Apvaizdai viską suverčia, o pats noriai prie pilno dubens savo pilvą džiugina ir šiltais kailiniais ausis užsidengia, kad tik vargdienių dejavimų nebūtų girdėti...

— O ką padarysi? Kuris jau čia toks turtuolis, kad visiems stingantiems ištektų?

— Kai neturi noro, tai ir neištenka! Čia ne pačiai prikišu, ne ant savo gyveni, ir gerai žinau, kaip pačiai sunku, bet yra tokių, kurie galėtų padėti, yra; o malūninkas, o kunigas, o vargoninkas, o ir kiti...

— Jei kas jiems tai primintų, gal ir pasigailėtų...— užstojo Hanka.

— Kas jautrios širdies, tas ir pats nugirs kenčiančiųjų šauksmus, tokiam nereiks apie tai iš sakyklos skelbti! Vaje, tamstele, jie gerai žino, kaip vargšams žmonėms einasi, nes tuo vargu sotinas ir iš jo tunka... Malūninkui dabar rugiapjūtė, nors ligi priešpjūtės dar toli: miniomis traukia žmonės pas jį miltų ir kruopų už paskutinį skatikėlį, bargan, už atodirbį ar už gerą procentą; o kad ir duknas žydui parduotum, o valgyti reik nusipirkti...

— Teisybė, dykai niekas neduos...

Atsiminė savo neseniai išgyventą vargą ir sunkiai atsidūsėjo.

— Ligi vėlybos nakties išsėdėjau prie Fliorkos, moterų buvo daug susirinkusių ir pasakojo, kas kaime darosi, pasakojo....

— Vardan Dievo Tėvo! — staiga sušuko Hanka, pašokdama į kojas, nes vėjas taip trenkė klojimo duris, jog nuostabu, kaip jos nesubyrėjo. Ji šiaip taip atidarė jas vėl ir stipriai parėmė mietais.

— Smarkiai pučia, bet kažkoks šiltas, kad tik lietaus neatpūstų.

— Ir be to jau ratai lauke ligi stebulių grimzta.

— Kad nors pora smagiai saulėtų dienų, ir beregint pradžiūtų, juk pavasaris.

— Kad bent sodinti pradėtume prieš šventes!

Šnekučiavosi tarpais, uoliai dirbdamos, o pagaliau ir visai nutilo, tik renkamų bulvių barbėjimas tebuvo girdėti, nes smulkias mėtė į vieną krūvą, o kiek papuvusias į antrą.

— Bus kuo papenėti kiaulę ir karvėms gėralui užteks...

Bet Hanka tarytum ir negirdėjo, vis galvodama, kaip čia vikriau prieiti prie tų tėvo pinigų; tad tik tarpais žvilgčiojo pro duris į lauką, į išsidraikiusius, su vėtra besigrumiančius medelius. Nuspurinti, mėlyni debesys ritosi dangumi tarsi išdraikyti pėdai, o vėjas vis kilo ir pūsčiojo kažkaip iš apačios, šiaudiniai trobų stogai šiaušėsi tarytum šepetys. Be to, traukė drėgnas šaltis, smarkiai pakvipęs iš diendaržio vežamu mėšlu. O kaime buvo kone tuščia, tik prabėgdavo pasišiaušusios, vėjo varomos vištos, žąsys tupėjo užuovėjoj patvoryje ant tyliai pypsinčių žąsiukų, o kas ketvirtis valandos privažiuodavo Petrekas, apsukdavo ratą, sustodavo tiesiai priešais klojimą, paplakdavo rankomis, arkliams

pamesdavo gniūžtę šieno ir, su Viteku prisimėžęs vežimą, paremdavo jį dumbravuose ir važiuodavo į lauką.

Čia vėl tarpais rėkdama įpuldavo Juzė, išraudusi, be kvapo, sujaudinta to dešrų nešiojimo, ir sutratėdavo.

— Vaitams nunešiau, dabar lėksiu pas dėdienę... Jie troboj sėdėjo, jau baltina trobą šventėms, taip dėkojo, taip dėkojo...

Pasakojo plačiai, nors niekas jos už liežuvio netraukė, ir vėl skuto į kaimą, atsargiai nešdama balta skarele aprištus dubenėlius su skerstuvėmis.

— Tarškalas mergina, bet sumani,— tarė Jagustynka.

— Žinia, kad didžiai sumani, bet tik visokiems pokštams ir pasipramogavimams...

— Ko nori... taigi dar vaikas, mergiūkštė...

— Vitek, pažiūrėk, kas ten įėjo trobon! — staiga sušuko Hanka.

— Gi kalvis ką tik įėjo!

Kažkokio blogo nujautimo paliesta, Hanka nubėgo tiesiai į tėvo galą; ligonis gulėjo kaip paprastai aukštielninkas, Jagna siuvo kažką po langu, troboj daugiau nieko nebuvo.

— O kur Mykolas dingo?..

— Turi čia kur nors būti, ieško rakto ratams, kurį kadaise Motiejus buvo pasiskolinęs,— aiškino, nepakeldama akių.

Hanka pažvelgė į priemenę, jo ten nebuvo; pažvelgė į savo galą: tik vienas Bylica sėdėjo su vaikais prie krosnies ir drožinėjo jiems malūnėlius; net ir kieme ieškojo; niekur nė ženklo; tad puolė tiesiai į kamarą, nors durys buvo uždarytos.

Ir išties ten stovėjo kalvis, lig alkūnių sukišęs rankas į grūdus, ir uoliai juose graibstėsi.

— Ar tai gal miežiuose raktą bus paslėpęs? Ką? — sviedė uždususi, vos beatsipūsdama iš piktumo, grasinamai atsistojusi prieš jį.

— Žiūriu, ar nesupeliję, ar tinka sėklai...— mikčiojo, netikėtai užkluptas.

— Ne paties dalykas!.. Ko čia įlindai? — sušuko Hanka.

Nenorom ištraukė rankas ir vos slopindamas pyktį sumurmėjo:

— O tu kaip kokį vagį mane sergsti...

— O ką aš žinau, ko čia atėjai, ką? Matai! Į svetimą kamarą lįs ir graibstysis po bačkas; gal dar spyneles imsi laužyti, skrynias rakinėti... ką? — šaukė ji vis garsiau.

— Nesakiau tau vakar, ko mums reikia ieškoti, ką?..

Jis vertėsi būti ramus.

— Man melavai, miglą į akis pūtei, o pats kitką darai. Permatau tavo judošiškus sumanymus, permatau...

— Hanka, užvožk valgomąją, o jei ne, pats užvošiu! — bloga lemdamas subliovė.

— Tik pamėgink, galvažudy tu! Tik paliesk mane nors vienu pirštu, tokį riksmą pakelsiu, kad pusė kaimo subėgs ir pamatys, kas tu per paukštelis! — grasė ji.

Jis atidžiai apsižvalgė, peržvelgė sienas ir pagaliau, smarkiai plūsdamas, nusileido.

Pasižiūrėjo vienas antram į akis iš arti ir su tokia galia, kad jei būtų galėję, tai mirtinai būtų pervėrę vienas antrą tomis įsiliepsnojusiomis žlibėmis.

Hanka net vandenį gėrė, ilgai negalėdama nurimti po to susijaudinimo.

„Reikia juos rasti ir saugiai paslėpti, nes jei jis užtiks, tai beregint pavogs",— galvojo ji, eidama atgal jaujon, bet staiga nuo pusiaukelės grįžo.

— Sėdi troboj, žiūri, o svetimus leidi kamaron! — išdidžiai šūktelėjo Jagnai, atidarius duris.

— Mykolas ne svetimas; tokią pat turi teisę, kaip ir pati! — Jagna visiškai neišsigando jos šauksmo.

— Loji kaip šuo, gerai, matyti, susikalbėjai su juo; bet žiūrėk, tegu tik dings kas iš trobos, tai, kaip Dievą myliu, paduosiu teisman ir tave nurodysiu, kad padėjėja buvai... įsikalk tai į galvą!..— rėkė Hanka įniršusi.

Jagna pašoko iš vietos, griebdama saujon, kas buvo po ranka.

— Muštis nori! Mušk! Tik pamėgink, tai tą dailų tavo snukutį taip ištaisysiu, kad net raudonais apsipilsi, ir tikroji motina nebepažins!..

Grasė nirtingai šaukdama ant jos, ką tik seilė ir pyktis ant liežuvio nešė.

Ir nežinia, kuo visa tai būtų baigęsi, nes jau nagus buvo išskėtusios, vis arčiau veržiamosi viena prie antros, jei ne Rokas, kuris atėjo pačiu laiku, tad Hanka, susigėdusi jo žvilgsnio, kiek atlyžo ir nutilo, tik iš viso pykčio trenkė išeidama paskui save duris.

O Jagna pasiliko troboj, negalėdama iš išgąsčio nė pajudėti; jos lūpos virpėjo tarsi drugio krečiamos, ir širdis plakėsi, ir ašaros ėmė it žirniai byrėti. Galiausiai atsipeikėjo; sviedė kampan rankoj laikytą kočėlą ir puolė lovon, skausmingos, nenuraminamos raudos purtoma.

Tuo tarpu Hanka pasakojo Rokui, dėl ko jos susipyko.

Jis kantriai klausėsi jos spiegimo ir verkšlenimų pilno pasakojimo, bet negalėdamas iš jo nieko suvokti, griežtai nutraukė ir ėmė rūsčiai ją barti, net paduotą valgį nustūmė ir, didžiai papykęs, dairėsi kepurės.

— Jau, matyti, teks man eiti į svietą ir niekad daugiau Lipcų nebelankyti, jei jūs čia tokie. Iš viso to tik velniui džiaugsmas arba žydams, kurie juokias iš krikščionių žmonių kvailumo ir barnių! O Jėzau gailestingas, ar maža vargo, ar maža ligų, ar maža bado, tai dar ir pavieniui už plaukų griebiasi ir pykčio prideda.

Net užduso nuo tos prakalbos, o Hanką pervėrė toks gailesys ir baimė, kad jis papykęs neišeitų sau, jog pabučiavo jam ranką, iš visos širdies atsiprašinėdama...

— O kad žinotumėt, su ja jau visai ištverti nebegaliu, viską daro tyčia ir mano skriaudai. Juk ji mus skriaudžia, čia gyvendama... o kaipgi, juk tiek žemės jai užrašyta... O ar nežinot, kokia ji yra... Kaip dūksta su bernais... kokia ji... (ne, neįstengė prikišti Antano) o dabar, sako, jau su vaitu susidėjusi...— pridūrė tyliau.— Tai jau žinia, kad kai tik pamatau ją, toks pyktis užverda, kad jau stačiai, rodos, peiliu galėčiau ją nudurti...

— Kerštą palikit Dievui! Ji taip pat žmogus ir skriaudas jaučia, o už savo nuodėmes sunkiai gaus atgailoti. Sakau jum: neskriauskit jos!

— Tai ar aš ją skriaudžiu?

Didžiai nustebo, niekaip negalėdama suvokti, kaip čia Jagna būtų skriaudžiama.

Rokas kramtė duoną, vadžiodamas paskui ją akimis ir kažką svarstydamas, pagaliau paglostė vaikų galveles, kurios glaudėsi prie jo kelių, ir susirengė išeiti.

— Užsuksiu pas jus kurią dieną vakare, o dabar tik tiek pasakysiu; palikit ją ramybėje, dirbkit savo darbą, o visa kita Dievas sutvarkys...

Tarė pagarbintą ir išėjo į kaimą.

IV

Rokas pamažu kėbrino keliu palei tvenkinį, viena, todėl, kad vėjas tarp jį plakė, jog vos begalėjo išsilaikyti ant kojų, o antra, kad smarkiai buvo susisielojęs dėl visko, kas darėsi kaime; tad tik tarpais pakeldavo įkaitusias akis į trobas, rimtai galvojo ir gailiai dūsavo. Nes taip bloga buvo Lipcuose, kad jau blogiau nė būti nebegalėjo.

Ir ne tai buvo blogiausia, kad daugelis badą kentė, kad ligos plito, kad labiau vis vaidijosi ir į čiupras kibosi, kad net ir mirtis dažniau stverdavo savo aukas negu kitais metais — lygiai taip buvo ir pernai, ir seniau; prie to žmonės jau buvo pripratę, gerai susivokdami, kad kitaip jau nebus... Blogiausias, pats blogiausias dalykas buvo tas, kad žemė dirvonavo, nes nebuvo kas ją dirba...

Pavasaris jau ėjo per visą pasaulį drauge su paukščiais, traukiančiais į pernykštes gūžtas, aukštesnėse vietose dirvos jau buvo pradžiūvusios, vandenys atslūgę ir žemė kone prašėsi arklių, mėšlo ir šventų grūdų...

Betgi kas tau eis į laukus, kad visos dirbti tinkamos rankos buvo kalėjime... Juk kaime liko bemaž vien tik moterys, o čia ne jų jėgoms ir ne jų galvoms darbas.

O dar ne vienai artėjo laikas gimdyti, kaip paprastai būna pavasarį, ir karvės ėmė veršiuotis, viščiukai ir žąsiukai kaltis, kiaulės vestis, daržuose taip pat jau buvo laikas sėti ir sodinti, bulves reikėjo iš rūsių išimti ir perrinkti prieš sodinant, vandenį nuo laukų nuleisti, mėšlą mėžti — tai kad ir ligi alkūnių rankas nudirbtum, o be vyro nieko nepeši... O dar juk ir galvijus reikia apruošti, akselio pripjauti, pagirdyti, mal-

kų priskaldyti arba ir iš miško parsivežti, o ir kitokių kasdieninių darbų begalės; kad ir su tais vaikais, kurių visur buvo kaip aguonų,— o Jėzau! — kaulų jau nebejautė, pavakarėj strėnos tirpdavo iš nuovargio, o darbų nė pusės nebūdavo padaryta — nesgi kur tie visų skubiausieji — lauko darbai?..

O žemė laukė; šildė ją jauna saulė, džiovino vėjai, kiaurai smelkė šilti vaisingi lietūs, brinkino ūkanotos ir įšildytos pavasario naktys — taip, jog žolės jau leidosi žaliu šepečiu, kilo į viršų žiemkenčiai, viršum rėžių čireno vieversiai, po pievas braidė gandrai ir gėlės jau kur ne kur veržėsi iš pelkynų į žvilgantį dangų, į dangų, kuris kasdien lyg šviesi ir jauki marška kėlėsi vis aukščiau, ir vis toliau siekė ilgesio kupinos akys, net ligi kaimų ir girių švarplių, neįžiūrimų žiemos prietėmiuose; visas pasaulis budo iš mirtino miego, rąžėsi ir linksmai, džiaugsmingai puošėsi pavasario šventei...

O kaimynystėje visur, kur tik akis pasiekia, dirbo taip uoliai, jog ištisomis dienomis, ar tau lietus, ar giedra, skambėjo linksmos dainos ir kūkavimai; laukuose žvilgėjo plūgai, judėjo žmonės, žvengė arkliai ir linksmai dardėjo vežimai, ir tik Lipcų laukai driekėsi tylūs, tušti, apmirę ir liūdni tarytum kapinės...

O kur dar sunkūs rūpesčiai kalinamaisiais...

Bemaž kasdieną traukdavo į miestą su ryšeliais pokeletą žmonių beviltiškai maldauti, kad paleistų nekaltus.

A jau! Ar pasigailės kas skriaudžiamų žmonių, jei jie patys teisingumo neišsikovos!..

Bloga buvo, taip bloga, kad net svetimi žmonės, iš kitų kaimų, jau ėmė suvokti, jog Lipcų skriauda yra visų kaimiečių skriauda. O kaipgi, juk tik beždžionės

gali gaurus draskytis, o žmogus su žmogumi turi išvien eiti, kad ir jo paties neištiktų toks pat galas.

Tad ir nenuostabu, jog kiti kaimai, kad ir vaidijęsi anksčiau su Lipcais dėl ežių ir įvairių kaimyniškų nuostolių arba ir iš gryno pavydo, kam lipciečiai didžiavosi prieš kitus ar savo kaimą laikė visų geriausiu, dabar metė vaidus ir nusikratė pykčio, nes dažnai koks žmogelis iš Rudkų, ar ir Vilkos, ar iš Dembicos, o net ir Žepkų šlėktų atslinkdavo į Lipcus slaptai pažvalgyti.

O sekmadienį po sumos arba, kaip kad vakar, suvažiavę išpažinties atlikti, vis uoliai klausinėjosi apie kalinamuosius, kartu rodydami rūsčius veidus, ugningai plūsdami ir draug su lipciečiais gniauždami kumščius iš pagiežos skriaudėjams ir didžiai gailėdamiesi nuskriaustų žmonių likimo.

Kaip tik apie tai ir mąstė dabar Rokas, drauge darydamas kažkokį svarbų sprendimą, nes vis labiau lėtino žingsnį, dažnai slėpdamasis nuo vėjo už storesnių medžių ir lyg nieko aplink save nematydamas, žiūrėjo į tolimus laukus...

Pasidarė kažkaip šviesiau ir šilčiau, tik tas įkyrus vėjas tebekilo su kiekviena valanda, tad vien ūžesys skrido per visą pasaulį, ir plonesnieji medeliai dejuodami linko, pliekė šakomis tvenkinį, o vėjas vis siuto, plėšė nuo stogų šiaudus ir laužė trapesnes šakeles, pūtė dabar jau aukštai ir tokia jėga, kad viskas judėjo: ir sodai, ir tvoros, ir trobos, ir pavieniai medžiai, net atrodė, tarytum jie skrenda drauge su juo vienon pusėn, net ir toji blanki saulė, išsilukštenusi iš atsidrėbusių debesų, atrodė taip pat bėganti dangaus plotais, apipustytais smėliu, o ties bažnyčia pulkas kažkokių paukščių su pašiurpusiomis plunksnomis, negalėdami

įveikti srovės, leidosi vėtros nešami ir baimingai klykdami daužėsi į varpinę ir įsisiūbavusius medžius...

Tačiau, kad ir nemalonus ir kiek žalingas, vėjas smarkiai džiovino dirvas; jau nuo ryto rėžiai gerokai pabalo, o nuo kelių vanduo nykte nyko.

Rokas ilgai stovėjo susimąstęs, visą pasaulį užmiršęs, bet staiga sujudo, nes drauge su vėtra jį pasiekė kažkokie pikti balsai.

Gyvai apsidairė: anapus tvenkinio, priešais šaltyšiaus trobą, tarputvoriuose raudonavo būrelis moterų ir kažkokie žmonės viduryje...

Nuskubėjo smalsaudamas, nežinojo, kas gi čia būtų galėję įvykti.

Tačiau iš tolo pamatęs stražnikus su vaitu, pasuko į artimiausią tarputvorį, o iš tenai ėmė atsargiai sėlinti sodais prie būrio, mat kažkodėl jis nemėgo lįsti į akis valdžios vyrams.

O klegesys darėsi vis rėksmingesnis, moterų vis daugėjo, vaikai taip pat kirbinėmis subėgo iš visų pusių, sprausdamiesi prie vyresniųjų ir kumščiuodamiesi tarpusavy, tai net ankšta pasidarė tarputvoriuose, ir visi išgriuvo į kelią, nepaisydami nei purvo, nei šakomis plakančių įsisiūbavusių medžių. Kažką visi drauge tratėjo, čia vėl ištrūkdavo kažkokie atskiri balsai, bet ką jie rėkavo, jis negalėjo suprasti, nes vėjas draskė žodžius. Tik pamatė pro medžius, kad pirmavo Ploškienė; stora, nusipenėjusi, išraudusia burna, ji visų garsiausiai šūkavo ir taip įnirtingai veržėsi su kumščiais prie vaito nosies, jog vaitas traukėsi, o kiti visi teigė jai riksmu, nelyginant pulkas įsiutusių kalakutų. O Kobienė sukiojosi pašaliais, veltui norėdama prisigrūsti prie stražnikų, ties kuriais vis grūmojo sugniaužti kumščiai, o kur ne kur jau ir lazdą ar palaikis šluotkotis...

Vaitas aiškino kažką, susirūpinęs kasydamasis galvą ir sulaikydamas savimi bobų spaudimą, o stražnikai atsargiai išslinko iš minios prie tvenkinio ir nuėjo į malūną; vaitas nutraukė paskui juos, tarpais atsilodamas ir grasydamas berniūkščiams, kurie pradėjo svaidyti jam į pakulnę purvu.

— Ko jie norėjo? — pāklausė Rokas, įeidamas į moterų tarpą.

— Ko! Ogi kad sodžius duotų dvidešimt vežimų ir tiek pat žmonių ir kad tučtuojau važiuotų taisyti kelio miške...— paaiškino jam Ploškienė.

— Kažkoks didesnis valdininkas žada pro ten važiuoti, tai dėl to liepia užpilti kelduobes...

— Pasakėm, kad nei arklių, nei vežimų neduosim.

— O kas gi važiuos?

— Tegu pirma paleidžia mūsų vyrus, tai jie pataisys jiems kelią.

— Poną tegu užkinko!

— Patys imtųsi darbo, užuot landę po trobas!

— Judošiai, skriaudikai! — šaukė viena per kitas vis garsiau.

— Kai tik išvydau stražnikus, tuoj kažką negero pajutau...

— Juk jau nuo pat ryto jie tarėsi su vaitu karčiamoj.

— Prisilakė arielkos ir aida vaikščioti po trobas, varyti žmones į darbą...

— Vaitas juk gerai žino, turėjo valdyboj pasakyti, kas Lipcuose darosi,— atsiliepė Rokas, veltui norėdamas perrėkti įniršusius balsus.

— A jau, jis vieną dūdą su jais pučia!

— Ir pats pirmas juos visur pjudo.

— Ir tuomi tik rūpinas, iš ko turi naudos,— sušuko vėl bobos.

— Įkalbinėjo duoti aniems po dvylika kiaušinių nuo trobos arba po vištą, tai, sako, išeis ir kitus kaimus į darbą pavarys.

— Ir akmenų neduočiau, ne tik kiaušinių!

— Dar ir pagaliu pridėčiau!

— Tylėkit, moterys, kad neapskųstų jūsų už valdžios užgavimą!

— Tegu baudžia, tegu sukiša į kalėjimą, didžiausiai valdžiai viską papasakosiu, kokiomis skriaudomis gyvename!..

— Vaito mat bijosiu!.. Ponas, ar nematėt!.. Tiek jis man tereiškia, kiek toji baidyklė žvirbliams!.. Užmiršo, kad žmonės jį išrinko, tai ir vėl gali nuo valdžios nuversti! — rėkė Ploškienė.

— Dar ir baustų!.. Ar gal mokesčių nemokam, gal bernų neduodam į naujokus, gal nedarom, kaip prisako!.. Maža dar jiems, kad vyrus mums atėmė!..

— O kai tik pasirodo, tuoj ką nors kokia nelaimė ištinka.

— Šunį man nušovė per rugiapjūtę!..

— Mane į teismą atidavė, kam suodžiai užsidegė!..

— O mane, kad linus už jaujos pernai džiovinau?

— O Gulbasiuką kaip sumušė, kam akmenį į juos paleido!..

Šaukė visos drauge, veržđamosi į Roką, jog šis net ausis užsikimšo nuo to riksmo.

— Tik nutilkit!.. Kalbomis nieko nepadėsi! Tylėkit!..— šaukė jis.

— Tad eikit pats pas vaitą ir jam išdėstykit, o jei ne, tai visos ten traukiame su šluotomis! — atkakliai rėkė Kobienė.

— Nueisiu, tik išsiskirstykit!.. Juk kiekviena šitiek darbo turite troboj... Jau aš išdėstysiu, gerai jau,

gerai!..— karštai prašė jis, bijodamas, kad stražnikai negrįžtų.

O kad ir vidudienio suskambino bažnyčioj, tai jos ėmė iš lėto skirstytis, garsiai postringaudamos ir stovinėdamos priešais trobas.

O Rokas skubiai nuėjo į antrąjį kaimo galą už smuklės, į šaltyšiaus namus, kur dabar jis gyveno, nes ten mokė vaikus tuščioj Sikorų troboj. Šaltyšiaus nebuvo namie, buvo išvažiavęs į apskritį su mokesčiais.

Sochienė tuoj ramiai, tvarkingai papasakojo jam, kaip viskas buvo.

— Kad iš to triukšmo tik neišeitų ko blogo!..— pabaigė ji pagaliau.

— Vaitas kaltas. Stražnikai daro, kas jiems įsakyta, o jis žino, kad kaime kone vienos bobos likusios, kad nėra kas laukus dirba, o čia dabar — kelių taisyti! Nueisiu pas jį, tegu sutvarko, kad pabaudų neuždėtų mokėti!..

— Visą taip atrodo, lyg kas keršytų Lipcams už girią!..— pasakė ji.

— O kas keršys?.. Ponas?!. Taigi, tamstele, o ką jis bendro turi su valdžia?..

— Tai jau vis viena ponas su ponu sutarti moka, draugystėj gyvena, o juk grasė, kad keršys Lipcams!..

— O Dieve! Kad jau ir ramios dienelės nebėra!.. Vis kas nors naujo!..

— Kad tik dar blogiau nebūtų! — atsidūsėjo ji, sudėdama rankas lyg maldai.

— Suskrido it šarkos, o jau burnojo, Dieve saugok!..

— Kurgi ne, kam nieżti, tas ir kasosi!..

— Riksmu nepadėsi, tik naują nelaimę gali prisišaukti!..

Jis buvo suirzęs ir išsigandęs, kad vėl kokia nauja bėda neužgriūtų kaimo.

— Ar grįžtat prie vaikų?

Jis buvo pakilęs nuo suolo.

— Paleidau savo mokyklą, dabar šventės; o antra, jie namie turi padėti: tiek visur darbo!..

— Buvau iš ryto Volioj samdininkų pasidairyti, po tris auksinus per dieną siūliau už arimą, ir pavalgyt duočiau, o nė vieno neprikalbėjau. Kožnas pirma savo dirba: kur čia tau kitu rūpinsis! Žada ateiti po savaitės arba po dviejų!..

— O Jėzau! Kad žmogus teturi dvi rankas, ir tas silpnas!..— sunkiai atsiduso jis.

— Pats jau ir taip padedi žmonėms, padedi!.. Kad ne paties protas ir gera širdis, nežinia, kas su mumis visais ir būtų!..

— Jeigu galėčiau, ko noriu, tai jau nebebūtų vargo sviete! Ne!

Išskėtė rankas sunkia negalia ir skubiai išėjo pas vaitą. Tačiau negreit ten nukako, nes pakeliui užeidinėjo į trobas.

Kaimas buvo jau kiek aprimęs; dar vienur kitur tarputvoriuose rėkavo nirtingiausios, bet dauguma jau buvo išsiskirsčiusios ruošti pietums viralo, o ant kelių vien tik vėjas ūžavo, kaip pirma, ir blaškė medelius.

Tačiau tuoj po dienovidžio, kad ir siautė įkyri vėtra, visur suknibždėjo žmonės, ir sodybose, daržuose, priešais pirkias, priemenėse ir trobose kaip aviliuose užvirė darbas ir nepaliaujamas bobų tratėjimas — nes juk vien moterys ir merginos triūsė, o jei pasitaikydavo koks berniukas, tai vien toks, kuris dar marškinius dantyse laiko ir daugiausia tik piemenauti tinkamas, nes visi vyresnieji draug su tėvais suimti sėdėjo.

Jos sukosi sparčiai, dar paragindamos viena kitą, nes vakar, kunigams suvažiavus išpažinčių klausyti, buvo pasidariusios ubagišką šventę ir kone visą dieną ištupėjo bažnyčioje, o šiandien vėl susitrukdė dėl stražnikų.

O čia juk ir šventės artėjo, Didysis antradienis lipo ant sprando, tai ir darbo prisidėjo, ir visokių rūpesčių — čia aplink trobas reikėjo apsiruošti, čia vėl vaikams šį tą pasiūti, o ir sáve truputį apžiūrėti, į malūną nuvažiuoti, apie Velykų stalą pagalvoti ir dar tiek įvairių įvairiausių dalykų, kad jau kiekvienoj troboj šeimininkės suko galvas kaip čia viską ištaikyti; atidžiai apžiūrinėjo kamaras, bene ras ką smuklininkui parduoti arba į miestą išvežusios bene gaus vieną kitą taip reikalingą skatiką. Keletas moterų net ir išvažiavo tuoj po pietų, po šiaudais veždamos ką nors parduoti.

— Kad neužgriūtų jums kur! — įspėjo Rokas Gulbasienę, kuri važiavo pro šalį tokiu padvėsusiu kuinu, jog vos bepašliaužė prieš vėją.

Ir beregint pasuko į jos trobą, pamatęs, kad merginos, belipdydamos plyšius, negali pasiekti viršulangės. Padėjo joms, dar ir kalkių sienoms baltinti pritaisė bertuvėj, ir gerą teptuką iš šiaudų nutaikė.

Ir nuslinko toliau.

Vachnikų vežė mėšlą į netolimą lauką, bet taip puikiai joms sekėsi, kad pusė išsikratydavo pro lentas ant kelio, o merginos, dviese įsikibusios į apynasrį, traukė arklį, nes šis nenorėjo jų klausyti. Priėjo ten Rokas, mėšlą vežime priplakė kaip reikiant, o arklį taip perliejo botagu, jog ėmė traukti klusnus it vaikas...

O pas Balcerekus vėl: Marysė, toji, kur po Jagnos Borynienės buvo laikoma dailiausia kaime merga,

sėjo žirnius čia pat, tuoj už tvoros, į juodą, gausiai įmėžtą žemę; tačiau judėjo nelyginant musė dervoj, galvą apsisukusi skara, apsivilkusi tėvo miline ligi žemės, kad vėjas sijonų ant galvos neverstų.

— Neskubėk taip, dar suspėsi!..— nusijuokė Rokas, žengdamas į rėžį.

— O kaipgi... Didžiajam antradieny gorčių žirnių pasėjęs — prikulsi maišą! — sušuko ji.

— Kol baigsi sėti, tai pirmieji tau sudygs! Tik per tankiai, Maryse, per tankiai... jei ir išdygtų, tai susivels kaltūnais ir išguls!

Parodė jai, kaip reikia sėti pavėjui, nes, kvaila, to nenumanė ir sėjo kaip pakliuvo.

— O Lauras Socha man sakė, kad tu viską sugebanti! — pasakė tarytum netyčia, eidamas greta jos vaga, pilna dumblo.

— Tai kalbėjotės su juo?..— sušuko, staiga sustodama kvapo atgauti.

Ji išraudo baisiai, bet klausinėti bijojo.

O Rokas tik nusišypsojo, bet nueidamas dar pasakė:

— Per šventes pasakysiu jam, kaip smarkiai darbuojies!..

O pas Ploškus, Stacho pusbrolius, du berniukai čia pat prie kelio arė bulvieną: vienas arklį varinėjo, o antras arė; tik buožgalviai buvo abu, vos arklio uodegą tepasiekią ir be jokios jėgos, tad aišku, jog plūgas jiems šlitinėjo lyg pasigėręs bernas, o arklys nuolat vis į tvartą suko; tad ir plakė jį abu bendrai susidėję, ir plūdo bardamiesi tarpusavy.

— Įveiksim, Rokai, įveiksim, tik per tuos rupūžes akmenis plūgas vis iššoka, o ir kumelė traukia prie

kumeliuko...— su ašaromis aiškinosi vyresnysis, kai Rokas atėmė iš jo plūgą ir ėmė skrosti vagą po vagos, drauge mokydamas, kaip laikyti kumelę.

— Dabar tai jau ligi vakaro visą rėžį suarsim!..— agniai šūkavo berniukas, baimingai dairydamasis, ar kas nepastebėjo Roką jiems padedant, o seniui nuėjus toliau, tuoj atsisėdo ant plūgo pavėjui, taip, kaip tėvas darydavo, ir užsirūkė papirosą.

O Rokas ėjo toliau per sodybas, žiūrėdamas, kur ir kam dar galėtų padėti.

Ramino barnius, sprendė ginčus, patarinėjo, o kur reikėjo, ten ir darbe, kad ir sunkiausiame, padėjo; pavyzdžiui, Klombams malkų priskaldė, matydamas, jog Klombienė negali įveikti stavariuoto kelmo, Pačesienei vandens atnešė iš tvenkinio, o kitur vėl išdykaujančius vaikus klausyti privertė...

O jei pastebėdavo, kad kur nors per daug jau liūdi ir skundžiasi — linksmus juokus krėtė, pokštavo... Ir su merginomis noriai apie mergiškus reikalus šnekučiavosi, ir vaikinus minėjo, su moterimis kalbėjosi apie vaikus, apie rūpesčius, apie kaimynes ir apie viską, kas bobų giminei džiaugsmą sudaro — o vis tam, kad prie linksmesnių minčių žmones atvestų...

O būdamas žmogus išmintingas, dievobaimingas, pasaulio nemaža matęs, iš pirmo pažvelgimo žinojo, ką reikia tarti ir kam, kokia pasakėčia ištraukti sielą iš liūdesio, kuris yra reikalingas juoko, kuris bendros maldos arba kieto, protingo žodžio, ar kuriam pagrasyti reikia...

Betgi buvo jis toks geras ir užjaučiąs, jog ir neprašytas, o ne vieną naktelę sargino ligonis, stiprino savo gerumu vargdienius, žmonės net labiau už kunigą ėmė jį gerbti...

Ir pagaliau pasirodė jis žmonėms tarsi tas Viešpaties šventasis, Dievo malonę ir paguodą po namus nešiojas.

Bet kur tau! Ar galėjo jis visų vargus įveikti? Ar galėjo parblokšti likimą ir išmaitinti alkanus, pagydyti sergančius arba pats vienas atstoti visiems tas stokojančias rankas?..

Daugiau, negu vieno žmogaus jėgos pakelia, plušėjo, padėdamas ir gindamas žmones — betgi visam kaimui tai buvo tik krislelis, tiek, lyg kas per šutrą rasa drėkintų ištroškusias lūpas, atsigerti neduodamas!..

O kaipgi! Juk kaimas buvo didžiulis, vienų pirkių daugiau negu penkiasdešimt, ir dirbamos žemės driekėsi plotas nemažas, ir galvijų apruošti, o ir pilvų išmaitinti reikėjo galybė.

O kad visa nuo to meto, kai suėmė vyrus, laikėsi labiau Dievo Apvaizda negu žmonių pastangomis, tad ir nenuostabu, jog sulig kiekviena diena vis daugėjo vargo, reikalų, aimanų ir kybelių...

Rokas gerai visa jautė ir žinojo; tačiau tik šiandien, eidamas iš trobos į trobą, išvydo, koks nusmukimas visur prasideda...

Nes maža, kad laukai stovėjo nedirbami, kad niekas nebearė, nebesėjo, nebesodino, nes ką ten dirvoje truputį knaisiojosi, tai vien vaikų žaidimas buvo,— bet jau iširimas ir apleidimas buvo matyti kiekvienam žingsny, vietomis tvoros jau griuvo, kitur pro nuplėštus stogus kyšojo gegnės ir grebėstai, kybojo iškrypę vartai tarsi permušti sparnai, plakdamiesi į sienas, o ir troba ne viena tursinosi, veltui prašydama pagalbos.

Ir visur palei trobas vandenys rūgo, visur purvo ligi kelių ir netvarka pasieniais, kad net ir praeiti buvo nelengva, o kiekviename žingsnyje tokia pragaištis, jog

net širdis gniaužėsi; užtat jau ir karvės dažnai baubė iš bado, ir arkliai stačiai mėšlu apžėlė, nes nebuvo kas nuvalo.

Net ir veršiai, purvini lyg kiaulės, slankiojo nežiūrimi keliais, ūkio padargai nyko po lietum, plūgus graužė rūdys, šlajose drybsojo kiaulės, o jau kas palinko, tas nutrūko, kas griuvo palaužtas — taip jau ir liko, nes kas gi pakels ką? Kas pataisys? Kas blogį įveiks ir didesniam blogiui už akių užbėgs?.. Gal moterys?..

Betgi joms, vargšelėms, vos ne vos jėgų ir laiko užtenka atlikti kas skubiausia! Aišku, tegu tik vyrai grįžtų, beregint viskas kitaip klotųs...

Tad ir laukė jų grįžtant, laukė kaip išganymo, laukė diena po dienos, stiprindamosi viltimi...

Bet vyrai vis negrįžo, ir nieku gyvu negalėjai sužinoti, kada juos paleis. Tad tik nelabajam buvo džiaugsmo ir naudos iš tos žmonių pragaišties, iš tų kiršinimų, barnių ir peštynių, iš tos širdžių kančios varge ir sielvarte...

Jau po pasaulį sklaistėsi žila prieblanda, kai Rokas išėjo iš paskutinės lūšnos už bažnyčios, iš Golombų, ir nukėbrino pas vaitą į antrąjį galą kaimo...

Vėjas vis tebeūžė, kaskart labiau smarkaudamas ir taip blaškydamas medžius, jog pavojinga buvo eiti, nes dažnais tarpais į kelią vis kraičiojo šakų nuolaužos.

Tad senis, susimetęs į kuprą, sėlino pačiais patvoriais, vos beužmatomas toje keistoje pilkoje prieblandoje, lyg iš sutrinto į dulkes stiklo.

— Jeigu pas vaitą einat, tai žinokit — jis malūne; troboj jo nėra! — staiga priešais jį atsirado Jagustynka.

Jis be žodžio pasuko į malūną, nes nekentė tos lojikės.

Pasivijo jį ir, greta tipendama, kone stačiai į ausis sušnibždėjo:

— Užsukit pas manuosius, pas Pričkus, ar pas Pilypienę... užsukit!..

— Kad tik ką padėti gebėčiau — užsuksiu...

— Jau taip cypė, taip prašė, kad pas juos užsuktumėt... užeikit!..— karštai maldavo ji.

— Gerai, bet pirma turiu su vaitu pasikalbėti.

— Dėkui! Dieve atlyginkl

Pabučiavo drebančiomis lūpomis jam ranką.

— O jums kas?

Nustebo, nes visuomet juodu viens su kitu lyg kariaudavo.

— Kas čia bus... tik kad kiekvienam užeina toks metas, jog nelyginant užuitas ir benamis šuo būni patenkintas, jei gera ranka jį paglosto...— sušnibždėjo apsiašarojusi, tačiau kol jis suskubo jai tarti gerą žodį, ji greit nuėjo sau.

Tačiau Rokas ir malūne vaito nerado; jis, girdi, su stražnikais į miestą išvažiavęs,— taip pasakė malūninko bernas, kviesdamas jį pasilsėti į savo kamaraitę, kur jau sėdėjo nemaža bobų iš Lipcų ir vyrų iš kitų kaimų, laukiančių eilės. Rokas mielai būtų ten ir ilgiau pasėdėjęs, bet Teresė, kur vyras kareiviuos, buvusi ten drauge su kitais, beregint prisigretino prie jo ir nedrąsiai, tylutėliai ėmė klausinėti apie Matą Golombą.

— Buvot pas vyrus, tai gal ir jį matėt... ar sveikas? Ar nenusiminęs? O kada jį paleis?..— klausinėjo, nežiūrėdama jam į akis.

— O kaip tavasis laikosi kariuomenėj? Ar sveikas? Ar greitai pargrįš? — paklausė pagaliau ir jis, smogdamas jai rūsčiomis akimis.

Ji nuraudo ir pabėgo į malūną.

O jis palingavo galvą dėl jos aklumo ir nuėjo paskui, norėdamas šio to ją pamokyti ir įspėti dėl nuodėmės, tačiau malūne, kad ir žibėjo lemputės, negalėjo jos įžiūrėti pro skrajojančias miltų dulkes; ji pasislėpė nuo jo. Malūnas taip dardėjo, vandenys su tokiu nepaliaujamu ūžesiu liejosi ant ratų, o vėjas tarytum didžiausiais maišais vis pliekė į sienas ir stogą, jog viskas taip drebėjo ir kratėsi, kad, rodėsi, beregint sugrius; tad Rokas liovėsi ieškojęs ir nedelsdamas išėjo pas anas vargšes.

Tuo tarpu užėjo jau visiška naktis; pro įsisiūbavusius medžius kur ne kur virpėjo užžiebti žiburiai nelyginant vilkų žlibės, tačiau lauke buvo nuostabiai šviesu, soduose galėjai matyti pasislėpusias trobas, o net ir laukus akys siekė; dangus kybojo aukštas ir tamsus, juodai mėlynas, bemaž švarus, nes tik vienur kitur tarytum sniegu nubarstytas, o ir žvaigždės vis dažniau ėmė rodytis, tik vėjas nerimo; priešingai, dar didesnę jėgą įgavo ir jau ritosi per visą pasaulį.

Ir pūtė taip kone visą naktį, jog maža kas teįstengė akis sumerkti kokią valandėlę, nes vėrė trobas kiaurai, medžiai plakė sienas ir daužė stiklus, o vėjas tarytum pečiais vertė ir draskė sienas, žmonės net pagalvojo, kad visą kaimą atplėš nuo žemės ir po laukus išbarstys.

Tik pačiu priešaušriu kiek aprimo; bet tik spėjo skėtrūnai aušrą nurėkti ir nuvargę žmonės sumigti, o čia kad ims griaustiniai trenkti ir ristis viršum pasaulio, kad sumirgės kruvinais saitais žaibai, o paskui pratrūko baugus lietus. Kiti net pasakojo, kad kažkur į girias perkūnai trenkę.

Tačiau išaušus visiškai nurimo, liovėsi liję, ir šilima, tiesiog dvelkte padvelkė nuo laukų; paukščiai ėmė džiaugsmingai čiulbėti, o kad saulė ir nesirodė, tačiau

vietomis žemi, balzgani debesys prasiskleisdavo ir dangus gražiai žydruodavo... Žmonės sakė, kad bus giedra.

O kaime kilo dejavimai ir šauksmai, nes po vėtros pasirodė tiek žalos, kad ir nesuskaičiuotum: ant kelių eilėmis gulėjo nulaužti medžiai, stogų lūženos, tvoros, jog negalėjai nė pravažiuoti.

Ploškams sugriovė tvartus ir užgulė visas žąsis. Ir kiekvienoj troboj pasirodė koks nuostolis, tad visi tarpu tvoriai kirbėjo moterų, o vaitojimai ir raudos byrėjo tarsi sodriausias lietus.

Kaip tik ir Hanka buvo išėjusi laukan pasižiūrėti ūkio ir patikrinti nuostolių, kai į kiemą įpuolė Sikorienė.

— Tai ar nežinai?.. Stachų trobą sugriovė!.. Tikras Dievo stebuklas, kad jų neužspaudė! — rėkė jau iš tolo.

— O Jėzau Marija!..

Apmirė iš išgąsčio.

— Atlėkiau pačios, nes jie ten visai proto netekę, tik verkia, tik verkia...

Tik skarelę ant galvos sugriebusi, Hanka tekina nubėgo, o žmonės, beregint sužinoję apie nelaimę, tankiais būreliais traukė paskui ją.

Pasirodė teisybė: iš Stacho trobos belikusios tik sienos, tik dar labiau sukraipytos ir į žemę susmegusios; stogo nebuvo visiškai, tik kažkokios sutriuškintos gegnės svyravo čiukuro vietoj; kaminas taip pat įgriuvęs, palikęs iš jo vien nedidelis strypas, kyšąs nelyginant išpuvęs dantis; žemė aplinkui apversta išdraikytais stogo šiaudais ir sutriuškintais rakandais.

Veronka sėdėjo pasieny ant krūvos suverstų daiktų ir, apglėbusi rankomis raudančius vaikus, bliovė kone plyšdama.

Pripuolė prie jos Hanka, ir žmonės apsupo guosdami, tačiau ji nieko negirdėjo ir nieko nematė, smaugdamasi vis sunkesne rauda.

— Vai našlaičiai mes vargšai, našlaičiai nelaimingi!..— vaitojo skausmingai, ir ne vienai moteriai ėmė iš gailesčio ašaros lietis.

— Ir kurgi dingsim nelaimingi? Kur galvas priglausim? Kur eisim?!..— šaukė be proto, glausdama vaikus...

O senasis Bylica, susitraukęs ir pamėlynavęs it lavonas, vis vaikštinėjo aplink griuvėsius ir spietė vištas į būrį, čia vėl prie trešnės pririštai karvei pamesdavo gniūžtę šieno arba pritūpęs pasieny švilpdavo šuniui ir žiūrėjo į žmones lyg kvailas...

Visi manė, kad jis visiškai proto neteko.

Staiga visi sujudo, prasiskyrė ir nusižeminę lenkėsi iki žemės, nes netikėtai atėjo klebonas.

— Ambrazas ką tik pasakė man apie tą nelaimę. O kur Stachienė?

Atidengė ją, pasitraukdami į šalį, tačiau ji nieko nebematė pro ašaras.

— Veronka, gi pats kunigas klebonas atėjo! — pašnibždėjo jai Hanka.

Tąsyk pašoko, o priešais išvydusi kunigą, griuvo jam po kojų, pratrūkdama dar verksmingesne rauda, dar labiau ėmė vaitoti.

— Nusiraminkit, neverkit!.. O ką padarysi?.. Dievo valia... na, sakau: Dievo valia! — pakartojo dar, tačiau toks susijaudinęs, kad pats vogčiomis ašaras šluostėsi.

— Ubagais teks mums eiti, ubagais, į svietą!

— Na, nešaukit, geri žmonės neduos jums pražūti, ir ponas Dievas kuo kitu padės. Neužgavo jūsų? Ką?

— Dievo malonė!

— Tikras stebuklas.

— Galėjo lig vieno visus nuspausti, kaip tas Ploškienės žąseles.

— Taigi nė viena gyva koja galėjo nebeišeiti! — kalbėjo viena po kitos.

— O iš galvijų ar turit kokių nuostolių? Ką? Iš galvijų, sakau!

— Viešpats kažkaip apsaugojo, prieangy buvo viskas, o prieangio neužgriuvo.

Kunigas šniaukštė taboką, ašaringomis akimis žiūrinėdamas tą krūvą griuvėsių, likusių iš trobos, nes stogas buvo suiręs visiškai ir drauge su lubomis įgriuvęs į vidų, tad pro išdaužytus stiklus buvo matyti tik sulūžusių pūzrų ir supuvusių stogo šiaudų krūvos.

— Dar laimingi esate, nes galėjo visus jus užgriūti... na, na!

— O tegu ir būt užgriuvę, tegu visus būt užmušę, tai neturėčiau žiūrėti į tą pragaištį, nebūčiau susilaukusi tokio vargo ir nelaimės... O Jėzau, Jėzau! Be niekur nieko likau su tais našlaičiais... Ir kur dabar dingti, kur pasidėti? Ką daryti? — ėmė vėl baubti, sielvartingai taršydamasi plaukus.

Kunigas bejėgiškai išskėtė rankas, mindžikuodamas nuo kojos ant kojos.

— Sausiau bus! — nedrąsiai sušnibždėjo viena moteris, pakišdama jam lentgalį, nes jis stovėjo purve ligi kojų riešų. Užsistojo ant jo ir, šniaukšdamas taboką, svarstė, ką čia dar galėtų pasakyti paguodai.

Hanka karštai susirūpino seserimi ir tėvu, o visi kiti grūdosi apie kunigą, įsmeigę į jį akis.

Iš kaimo ėjo vis daugiau moterų ir vaikų, net purvas kliunksėjo po klumpėmis, vis didėjančiame būryje šnibždėjo baimingi balsai, nesiliovė vaikų verksmas ir Veronkos jau tyląs kukčiojimas, ir visų veiduose, vos matomuose iš po užtrauktų ant akių skarelių, tykojo

gailesys, ir driekėsi debesingas susirūpinimas, sakytum tas virš galvų kabantis dangus, ir ne vienu skruostu riedėjo karštos ašaros...

Bet viduje visi jie buvo ramūs, nusižeminę kėlė tą Dievo bausmę. O kaipgi? Jeigu taip kiekvienas žmogus imtųs širdin svetimus vargus, tai savų pakelti nebeužtektų jėgų, o be to: ar pataisysi, jei nelaimė jau įvyko? Ar užbėgsi už akių?

Kunigas staiga priėjo prie Veronkos ir tarė:

— O visų pirma tai turite padėkoti Viešpačiui Dievui, kad išgelbėjo nuo mirties...

— Taigi, teisybė, tai jau kad ir paršelį pardavusi, o mišioms atnešiu...

— Nereikia, pasilaikyk pinigus skubesniems reikalams, aš ir be to tuoj po švenčių atlaikysiu mišias jūsų intencija.

Ji karštai nubučiavo jam rankas ir apglėbė kojas, širdingai dėkodama už gerumą ir gailestingumą, o jis peržegnojo ją laimindamas ir galvą apkabino, o vaikus, su klyksmu besiglaudžiančius prie jo kelių, geraširdiškai priglaudė ir tarsi geriausias tėvas paglamonėjo...

— Tik nenusiminkit, nenusiminkit, viskas į gera pavirs. O kaip tai įvyko?

— Kaip? Nuėjom gulti tuoj iš pat vakaro, užtat, kad gazo nebuvo lemputėj, ir malkų pritrūko pasikurti. Jau smarkiai pūtė, net troba braškėjo, bet aš nė kiek nebijojau, nes ir ne tokias vėtras juk buvo atlaikiusi. Išsyk nemiegojau, mat pūsčiojo kiaurai per visą trobą, bet paskui, matyt, užsnūdau. O čia staiga kadgi trenks, kad sudrebės, kad duos kažkas į sienas! Vajezau!.. Maniau, visas pasaulis griūva. Šokau iš lovos ir vos spėjau vaikus sugriebti į glėbį, o čia jau viskas braška, lūžta, ant galvos krinta.. tik spėjau išbėgti į

priemenę, ir paskui mane troba sugriuvo... Dar nė minčių nesusigaudžiau, jau ir kaminas nudardėjo trenkdamas... O lauke taip pūtė, kad sunku buvo ir nustovėti, ir vėjas draskė stogą. O čia naktis, ligi kaimo galas kelio, visi miega, ir nemanyk, kad išgirstų šaukiant... Į bulvių rūsį sulindom su vaikais ir taip išsėdėjom, ligi išaušo.

— Viešpats apsaugojo jus. Kieno toji karvė prie trešnės?

— Taigi mano, vienintelė mano maitintoja!

— Bus pieninga, nugara lyg rąstas, strėnos aukštos... Veršinga?

— Šiom dienom turi apsiveršiuoti.

— Atveskit ją į mano karvidę, vietos užteks, ligi žolės gali ten pastovėti... Bet kur jūs pasidėsit?.. Sakau: kur?..

Staiga kažkieno šuo ėmė loti ir įsiutęs puldinėti žmones, o nuvarytas šalin, atsitūpė ant slenksčio ir veriamai užkaukė.

— Pasiuto, ar ką? Kieno jis? — paklausė kunigas, šiek tiek slėpdamasis už bobų.

— Taigi čia mūsų Rudis... žinia, gaila jam, kad toks nuostolis... jautrus šunelis...— mikčiojo Bylica, eidamas jo raminti.

O kunigas atsisveikindamas tarė pagarbintą, pamojo Sikorienei, kad eitų paskui jį, ir ištiesęs abi rankas supuolusioms bučiuoti moterims, pamažėli nuėjo sau.

Matė, kad ilgai su ja kažką kalbėjosi ant kelio.

O bobų padermė, truputį pasiplepėjusi ir pagailestavusi nelaimės ištiktosios, ėmė gana skubiai skirstytis, staiga prisiminusi pusryčius ir neatidėliotinus darbus.

Prie griuvėsių pasiliko tik pačių šeima ir svarstė, kaip čia nors šį tą ištraukus iš užgriuvusios trobos, kai grįžo uždususi Sikorienė.

— Taigi pas mane persikelkit, į antrąjį galą, kur Rokas vaikus mokė... Teisybė ten nėra židinio, bet įsitaisysit pečiuką ir užteks jums...— tarė greitai.

— Tamstele, o kuo gi aš jumi už butą mokėsiu!

— Ne jūsų galva. Rasit kokį grašį, tai užmokėsit, o jei ne, tai kokį darbą padėsite dirbti, arba ir šiaip sau, už dėkui gyvenkit. Juk tuščia troba stovi! Iš širdies prašau, o kunigas šiuos pinigus jums siunčia pirmai pagalbai!

Ištiesė jai prieš akis trirublinę.

— Duok, Dieve, jam sveikatos! — sušuko Veronka, bučiuodama tą popierėlį.

— Geras, kad kito tokio ir nerastum! — pridūrė Hanka.

— Karvei klebono tvarte taipgi nebus blogai! Žinia...— pasakė senis.

Ir tuoj prasidėjo kraustymasis.

Sikorų troba stovėjo prie pat kelio, ties posūkiu į kaimą, gal per du šimtus žingsnių nuo Stachų. Tad nelaukdami ėmė ten kraustyti išlikusią mantą ir patalus bei indus, kuriuos greitomis įstengė ištraukti iš po griuvėsių. Hanka net savo berną pašaukė, kad padėtų, o galop ir Rokas atėjo, agniai ėmėsi darbo, tad iki suskambinant vidudienio Veronka jau buvo apgyvendinta naujajame bute.

— Kampininkė dabar likau, kone ubagė! Keturios kerčios, ir tos pačios dykos, net paveikslo nėra, nė vieno sveiko dubens! — karčiai skundėsi dairydamasi.

— Atnešiu tau kokį paveikslą ir indų, kokių tik rasiu atliekamų. Stachas pargrįš ir su žmonių pagalba greit trobą pastatys, ilgai taip nebūsi...— geraširdiškai ramino ją Hanka.— O kur tėvas?

Norėjo jį pasiimti pas save.

Senis buvo pasilikęs prie griuvėsių, sėdėjo ant slenksčio ir tvarstė šuniui šoną.

— Renkitės su manim, pas Veronką naujam bute ankšta, o pas mus juk atsiras jums kokia kertelė.

— Neisiu, Hanuse... žinia... pasiliksiu... čia gimęs, čia ir mirsiu.

Kiek ji prašė, kiek ne, kiek aiškino,— nenorėjo, ir tiek.

— Priemenėj sau guolį pasitaisysiu... žinia... o jei liepsi, tai pas jus pavalgyti ateisiu... vaikus už tai tau prižiūrėsiu... žinia... Tik šunelį pasiimk, šoną jam sužeidė... žinia... sargas tau bus... didžiai budrus.

— Dar sugrius sienos ir jus prislėgs! — prašė ji aiškindama.

— Ė... dar jos perstovės ne vieną žmogų... Šunelį pasiimk...

Tad nebemygo daugiau, jeigu jau jis nenorėjo. Teisybę pasakius, ir pas ją buvo ankšta, o su seniu naujas vargas prisidėtų.

Liepė Petrekui pririšti Rudį už saitelio ir vestis namo.

— Pavaduos Margį, anas kažkur pabėgo. Ė, vėpla tu! — sušuko nekantriai, nes Petrekas negalėjo įveikti šuns.

— Kvaiša... dar čia kandžiosies... ten kasdieną gausi ėsti... žinia, ir gulėsi šiltai... Rudi! — draudė jį senis, padėdamas rišti prie saitelio.

Hanka išbėgo pirma, norėjo dar pareidama užsukti pas seserį.

Nustebo, radusi troboje keletą moterų ir Veronką, vėl apsiašarojusią.

— Ir kuo aš nusipelniau iš jūsų šitiek gerumo? Kuomi? — verkšleno.

— Nedaug teišgalim, visur skurdas, bet ką atnešėm, tai imkit; iš grynos širdies duodam,— pratarė Klombienė, spausdama jai į delną geroką ryšelį.

— Tokia nelaimė jus ištiko!

— Juk ne akmeninės žmonių širdys, ir kiekvienas su vargu pasižįsta.

— Ir vyro netekusi esi, kaip ir kitos.

— Tai tokiu laiku pačiai sunkiau kaip kitoms.

— Ir Dievas labiau tave mėgina...— kalbėjo visos drauge, dėdamos prieš ją ryšelius, nes bendrai buvo susitarusios ir atnešė jai, ką tik kuri galėdama: ir žirnių, ir miežinių kruopų, ir miltų...

— Žmonės brangūs, gaspadinės, tikros močiutės! — graudžiai kukčiojo, glėbesčiuodama jas taip karštai, jog visos apsiverkė.

„Yra dar gerų žmonių pasaulyje, yra!.." — susigraudinusi galvojo Hanka. O čia staiga ir vargoninkienė įsirito pro duris, kepalą duonos pasikišusi po pažastim ir į popierių įsuptu lašinių gabalu nešina.

Hanka, nelaukdama jos prakalbos, skubiai išlėkė namo, nes kaip tik ėmė skambinti vidudienio.

Lauke buvo šviesu, saulė nesirodė, tačiau diena sijojo nuostabiai saulėtą vaiskumą; dangus kybojo aukštai lyg kokia žydra marška, vienur kitur apdrėbta nuspurusių debesų skaromis, o apačioje dirvos buvo išsiliejusios į neaprėpiamus, matomus kaip ant delno, vietomis žaliuojančius, o kitur nuo rugienų ir pūdymų palšus, tarytum stiklais vandens klanais žvilgančius plotus.

Skardžiai čivireno vieversiai, o nuo laukų, nuo girių, nuo melsvų tolių per visą pasaulį plaukė gaivus pavasario oras, prisisunkęs šiltos drėgmės ir tuopų pumpurėlių medaus kvapo.

Kaimo keliai knibždėjo žmonių: jie tempė į tarputvorius vėtros nulaužtas šakas ir medžius.

Oras buvo toks ramus, kad pirmu pumpurų žalsvumu apipūkšnoti medeliai vos pastebimai svyravo.

Nesuskaičiuojamas debesis žvirblių sukiojosi prie bažnyčios, net juoda buvo nuo jų ant klevų ir išsikerojusių liepų, nelyginant nuo suodžių, o klegesys ir kurtinąs čirškėjimas sklido per visą kaimą.

O ties lygiu, žvilgančiu tvenkiniu garsiai gageno žąsiukus saugoją žąsinai ir skardžiai taukšėjo kultuvės, nes išsyk keliose vietose bobos skalbė.

Visur buvo sąmyšis, visi darbavosi, tarp trobų skambėjo šūksniai, buvo matyti kirbinės vaikų ir soduose raudonuojančios moterys.

Priemenės ir trobos buvo kiaurai atdaros, ant tvorų tik ką išdžiaustytas žlugtas, soduose vėdinami patalai, kur ne kur baltinamos sienos, šunes vaidijosi su kiaulėmis, kurios knisinėjosi grioviuose, o kitur gailiai baubdamos kilnojo iš už aptvarų raguotas galvas karvės.

Ir vežimų nemaža išvažiavo į miestelį pirkinių šventėms. O pačiu vidudieniu ilgomis vežėčiomis atvažiavo senas prekijas Judka su savo žyde ir vaiku.

Jie važiavo nuo pirkios prie pirkios, lydimi smarkiai puolančių šunelių, ir reta iš kurios trobos Judka išeidavo tuščiomis rankomis, nes jis nebuvo apgavikas, kaip smuklininkas ir kiti, mokėjo neblogą kainą, o jei kam priešpjūtei reikėdavo, tai ir paskolindavo už nedidelį procentą. Gudrus buvo žydas, visus kaime pažinojo ir nusivokė, kaip kurį prakalbinti, tad vis ir tempė į vežimą veršį ar kokių grūdų puspūrį vilko, o žydė skyrium savarankiškai prekiavo, atsinešdama kiaušinių, gaidžių ar kokią išsišėrusią vištelę arba ir ritinėlį drobės; mat ji daugiausia mainais prekiavo, įkalbinėjo parduoti už kaspinėlius, už mezginėlius, už

raiščius, sagteles, už visą tą krautuvėlę pasvaitų, kurių bobų padermė visuomet godi; visa tai ji nešiojo didžiulėj dėžėj, gundydama godžiausiąsias...

Kai atvažiavo prie Borynų trobos, Juzė tuoj puolė cypdama:

— Hanuse, nupirkit raudonų raištelių!.. Ir dažų kiaušiniams marginti reikia... ir siūlų nebeturim! — melste meldė Hanką.

— Rytoj nuvažiuosi į miestą, tai ir apsipirksi ko reikia.

— Mieste dar ir pigiau, ir ne taip apmonys! — patvirtino Juzė, apsidžiaugusi, kad gaus nuvažiuoti į miestą, ir jau net neliepiama išlėkė pas prekiautojus, šaukdama, kad nieko nereikia ir nieko neparduos.

— Pavaryk vištas, kad kuri neįsikinkytų į žydų vežimą! — sušuko Hanka pridurmu, iškišusi galvą iš trobos.

Tuo tarpu Teresė, kur vyras kareiviuos, suko į tarputvorius, lyg bėgdama nuo žydės, kuri kažką šaukė jai pavymu.

Įpuolė į trobą, nė žodžio negalėdama ištarti, tik mikčiodama ir baisiai raudonuodama, tokia kažko susirūpinusi, kad net ašaros pakibo ant ilgų jos blakstienų.

— Kas tau, Terese? — paklausė Hanka, didžiai pagauta smalsumo.

— O kad man tie apgavikai tik penkiolika auksinų teduoda, o sijonas visai naujas! Taip reikia pinigų, kad nors į žemę lįsk kasti...

— Parodyk... ar brangiai nori? — ji buvo godi apdarų.

— Kad nors trisdešimt auksinų! Sijonas naujutėlaitis, septynios uolektys ir pusė sprindžio medžiagos išėjo, grynos vilnos daugiau nei keturi svarai... ir dažytojui užmokėjau.

Išskleidė jį troboj, tai suspindėjo ir sumirgėjo it vaivorykštė ir taip žėrė spalvomis, kad net akis reikėjo merkt.

— Puikumėlis — ne sijonas! Bet ką gi, labai gaila... man pačiai reikia pinigų šventėms. Ar negalėtum palaukti ligi Atvelykio?

— A jau! O kad man tuoj, kad ir šią valandėlę reikia!

Skubiai susisuko sijoną, nugręždama veidą, tarsi susigėdusi.

— Gal vaitienė nupirks, jiems lengviau pinigą išleisti.

Paėmė jį dar kartą pasižiūrėti, prie šono taikyti ir, gailiai atsidūsėjusi, grąžino Teresei.

— Ar savam į kariūmenę pinigų nori nusiųsti?

— Taigi... rašė... skundžiasi, kad vargsta... Pasilikit su ponu Dievu!

Ir kone tekina išbėgo iš trobos, o Jagustynka, ausekly grūsdama bulves kiaulei, ėmė juoktis pilvą susiėmusi.

— Taip ją prispyrėt, kad nuostabu, kaip sijono nepametė beskubėdama! Jai pinigų reikia Matui, o ne vyrui.

— Tai juodu taip pasižįsta! — didžiai nustebo Hanka.

— Še tau! Kalbat, lyg girioj gyventumėt...

— O iš kur galiu žinoti?

— Taigi Teresė kiekvieną nedėlią laksto pas Matą ir kaip tas šuo per kiauras dienas tyko prie kalėjimo, ir neša jam ką tik galėdama.

— Vajezau! Ar tai savojo vyro neturi, ar ką jau?

— Žinia, bet anas kariūmenėj, toli ir kaži ar bepargrįš, o moterėlei sunku vienai; o Matas buvo čia pat

parankėj, ir vyras kaip slibinas. Tai ko čia jau gailėtųs?!..

Hankai atėjo galvon Antanas su Jagna. Ji giliai susimąstė.

— O kai Matą suėmė, susidraugavo su jo seserim, su Naste, net ir apsigyveno jų troboj, ir dabar abi drauge laksto į miestą. Nastė lyg pas brolį, bet labiausiai kad Dominikienės Simas jos neužmirštų...

— Kad jūs ir žinot viską! Na, na!

— Visų akyse daro viską, kvailiai, tai bepigu matyti. Paskutinį sijoną parduoda, kad šventes Matui turėtų iš ko sutaisyti! — kandžiai tyčiojosi.

— Vaje, vaje, kokie tie žmonės!.. Ir man reiktų nuvažiuoti pas Antaną.

— Toks kelio šmotas, pati sunki, dar apsirgsi, ko gera... Ar negali Juzė ar kas kitas? — tik tik susilaikė nepaminėjusi Jagnos.

— Pati nuvyksiu, Dievas duos — nieko neatsitiks. Rokas sakė, kad per šventes leis pasimatyti, nuvyksiu... Beje, reiktų paltis apversti kita puse.

— Trečia diena jau sūdosi, žinia, reikia; tuoj nueisiu.

Ir nuėjo, bet dar greičiau grįžo kažkokia sumišusi ir pasakė, kad trūksta geros pusės mėsos.

Hanka šoko į kamarą, paskui ją įlėkė Juzė, ir atsistojo abi išsigandusios prie auseklio, svarstydamos kur galėjo dingti.

— Čia ne šuns darbas: aiškiai matyti — peiliu apipjaustyta... svėtimas vagis taip pat nebūtų atėjęs tų kelių svarų... Tai Jagusės darbelis! — nusprendė Hanka, nirtulingai šokdama trobon, bet Jagnos ten dar nebuvo, tik senis gulėjo, kaip visuomet akis išsproginęs.

Dabar ir Juzė prisiminė, kad rytą išeidama iš namų, Jagusė kažką slėpė po prijuoste, bet ji pamanė,

kad tai koks drabužėlis, kurį įsitaisė šventėms draug su Balcerekaite.

— Pas motiną nunešė... Kam patinka, tas neklausia, kieno...

Sulig tais Jagustynkos žodžiais Hanka sušuko papykusi:

— Juze! Pašauk Petreką!.. Reikia tuos likučius perkelti į mano kamarą.

Tuo akimirksniu ir perkėlė; Hanka ta proga norėjo ir statines su grūdais perritinti į savo galą, kad laisvai galėtų jose paieškoti, bet metė tą sumanymą: per daug jų buvo, ir galėtų dar kas pranešti kalviui.

Visą popietę kaip šuo tykojo Jagnos, o kai pagaliau toji parėjo prietemoj, Hanka tuoj puolė ją už mėsą.

— Ir suvalgiau!.. Tokia pat ji mano kaip ir jūsų, tad atsipjoviau gabalą ir suvalgiau! — įžūliai atsakė, ir nors Hanka visą vakarą nedavė jai ramybės, atkakliai vis murmėdama, daugiau neatsiliepė nė žodžio, tarytum tyčia erzino. Net vakarienės atėjo lyg niekur nieko ir šypsodamasi žvilgčiojo jai į akis.

Hanka kone pasiuto iš pykčio, kad negalėjo jos įveikti.

Užtat visą vakarą kibo prie visų dėl menko nieko, gulti visus anksčiau nuvarė, nes ryt Didysis ketvirtadienis ir reikės imtis tvarkytis.

Ir pati atsigulė anksčiau negu paprastai, tačiau ilgai naktį negalėjo užmigti ir, išgirdusi šunis pašėlusiai lojant, išėjo į kiemą.

Jagnos troboj dar tebebuvo su šviesa.

— Vėlu jau, gaila gazo, dykai jo niekas neduoda! — suurzgė priemenėj.

— Deginkit ir jūs, kad ir visą naktį! — atsakė jai pro duris.

Ir vėl taip papyko, kad tik po pirmųjų gaidgyscių užsnūdo.

O anksti rytą, tik auštant, Juzė, kad ir didžiausia miegalė būdama, pati pirmutinė pašoko iš lovos, priminė, kad reikia važiuoti pirkinių, ir nubėgo žadinti bernų, kad kinkytų arklius, o paskui net labai įžūliai ėmė smarkauti, kai Hanka liepė Petrekui pakinkyti į vežimą bėrąją.

— Aš kryplėse ir akla kumele nevažiuosiu! — rėkė žliumbdama.— O ką, ar aš kokia ubagė, kad mėšlinėm kryplėm mane vežiotų? Juk mieste visi žino, kieno aš duktė! Tėvas niekad to nebūtų leidęs...

Tokį pakėlė pragarą, kad pagaliau ir laimėjo, ir išvažiavo gražiaisiais ratais, pora arklių, su bernu ant priekinės sėdynės, kaip kad gaspadinės paprastai važinėdavo.

— Ir raudono nupirk, ir auksinio, ir kokių tik bus popierių! — šaukė jai pavymu Vitekas iš daržėlio, kur jis nuo pat aušros kapojo grumstus ir pureno žemę, nes Hanka dar šiandien žadėjo pasėti ten rasodą. O gaspadinei kiek ilgiau užtrukus troboj ir nesirodant, jis bėgo į kelią ir drauge su kitais berniukais barbeno patvoriais, nes varpai nuo pat ryto buvo aptilę, kaip kad paprastai kiekvieną Didįjį ketvirtadienį.

Oras nusistovėjo toks kaip vakar dieną; tik šiandien buvo kažkaip liūdniau ir tarytum tyliau. Naktį buvo šalna, tad rytas kėlėsi pražilęs rasomis, ūkanotas ir šaltas, ir net gerokai dienai išaušus, vis dar tebečvireno kregždės ant stogų susigūžusios, ir garsiau gageno žąsys, išvarytos į tvenkinį, bet kaimas vos išaušus pakilo ant stačių kojų.

Ligi pusryčių buvo dar toli, o jau kilo sąmyšis ir judėjimas, vaikai, išvyti iš trobų, kad nekliudytų, lakstė keliais, barbendami ir barškindami klebekliais.

Reta kuri buvo nuėjusi mišių, kurios šiandien buvo laikomos be vargonų ir be varpų.

Nes artinosi jau pats paskutinis laikas imtis šventėms tvarkytis, o svarbiausia keptis duoną ir minkyti tešlą kepiniams ir prašmatnioms bandelėms, tad kone visose trobose langai ir durys buvo aklai uždarinėti, kad nesušaltų tešlos, krosnyse spragsėjo ugnis, o iš kaminų į apsiniaukusį dangų smelkėsi dūmai.

Tvartuose baubė galvijai, graužd ami iš alkio lovius, kiaulės knisosi darželiuose, vištos kapstėsi ant kelių, o vaikai dirbo ką tik užsimanydami — kibo vieni antriems į čiupras ir lipinėjo į medžius varnų lizdų, mat nebuvo kas juos sudraudžia, nes visos moterys taip buvo užsiėmusios,— minkė tešlą, ritino kepalus, klojo duknomis auseklius ir minkytuvės su tešla, kišo pyragus į krosnis,— jog tarytum visą pasaulį užmiršo, tik rūpinosi, kad nesuzmektų ar nesudegtų pyragai.

Ir visur dėjosi tas pats: pas malūninką, pas vargoninką, klebonijoj, pas ūkininkus ir pas trobelninkus, nes kad ir vargingiausieji, o vis turėjo paruošt sau šio to šventėms, nors ir patikin paėmę ar už paskutinį puspūrį, kad tik galėtų vieną kartą per metus, per Velykas, lig sočiai privalgyti mėsos ir įvairiausių skanėstų.

O kadangi ne visų pirkios buvo su duonkepėmis krosnimis, tai soduose tarp trobų sukiojosi merginos su glėbiais pliauskų, o tarpais ties tvenkiniu pasirodydavo miltuotos, atsilapojusios moterys ir tarytum altorėlius per procesiją atsargiai nešdavosi didžiules lentas ir geldas, pilnas duknomis apklotų pyragų.

Net ir bažnyčioje virė darbas: klebono bernas vežė iš miško eglaites, o vargoninkas su Roku ir su Jambrožiu rengė Viešpaties Jėzaus grabą.

Rytojaus dieną, penktadienį, darbas dar labiau įsismagino, tad maža kas bematė vargoninko sūnų Jasių, kuris iš klasių parvažiavo švenčių ir vaikštinėjo po kaimą, žvilgčiodamas tiktai pro langus, nes nei užeiti pas ką, nei pasikalbėti su kuo nebuvo įmanoma.

Kur čia tau! Nė įeiti neįeisi į jokią trobą, nes visur kiemai, o net ir sodai buvo užgriozdinti spintomis, lovomis ir visokiais rakandais, mat šiandien visu smarkumu baltino pirkias, šveitė grindis, prieš trobas švariai valė šventus paveikslus, sustatytus pasieniais.

Ir visur buvo toks judėjimas, toks sąmyšis, tokia skuba, kad visi lakstė tekini, vienas antrą dar raginda mi skubėti ir vis didesnę maišatį keldami; net ir vaikus įkinkė į darbą — kuopti purvo iš kiemų ir geltonu smėliu takų barstyti.

O kadangi pagal seną paprotį nuo penktadienio ryto ligi sekmadienio nederėjo valgyti šilto viralo, tad alkó visi po truputį Dievo garbei, tenkindamiesi sausa duona ir keptomis bulvėmis.

Aišku, tomis dienomis ir pas Borynus viskas buvo kaip ir pas kitus; gal tiek skirtumo, kad daugiau rankų prie darbo ir mažiau rūpesčio dėl pinigo, užtat jie anksčiau už kitus baigė ruošą.

Penktadienį, pačia sambrėška, Hanka su Petreku baigė baltinti kambarius ir trobą, tad ėmė skubiai praustis ir rengtis bažnyčion, nes kitos moterys jau ėjo į pamaldas, — dalyvauti padedant į grabą Jėzaus kūną.

Krosnyje ūžė smarki ugnis, o katile, kurį ir dviese nelengva buvo pakelti, virė visas kiaulės kumpis, greitomis vakar parūkytas; mažesniame puode parpėjo verdamos dešros. Troboje sklido tokie kvapai ir taip vėrė šnerves, jog Vitekas, kuris sėdėdamas tarp vaikų kažką drožinėjo, vis traukė orą nosimi ir dūsavo.

Palei krosnį, pačioje liepsnos šviesoje, draugiškai sėdėjo Jagna su Juze ir uoliai dažė kiaušinius, kiekviena slėpėsi ir skyrium dėjo savo, kad tik labiau kitą viršytų. Jagusė savo dažomus kiaušinius visų pirma nuplovė šiltu vandeniu ir sausai nušluosčiusi lipdė ant jų įvairius raštus iš lydyto vaško, o po to paeiliui leido į tris puodelius su verdančiu vandeniu. Tai buvo kruopštus darbas, nes vaškas vietomis nenorėjo laikytis arba kiaušiniai trynėsi rankose ir sproginėjo virdami, bet pagaliau nudažė jų daugiau negu puskapį ir kad ims viena antrai rodyti ir girtis gražiau numargintais!

Kur ten Juzei lygintis su Jaguse! Rodė savo, virtus su rugių daigais ir svogūnų lukštais, geltutėlius, išmargintus baltais lamstais ir tokius dailius, kad reta kuri taip mokėtų, bet išvydusi Jagusės, išsižiojo nustebusi ir pagavo ją liūdesys. Kurgi ne! Juk net akys raibo: buvo raudonų, geltonų, violetinių ir it lino žiedas žydrų, o ant jų primarginta tokių dalykų, kad stačiai nepatikėtum: gaidžiai, giedą ant tvorų, kituose žąselės šnypšė ant purvyne drybsančių kiaulių, vėl kitur pulkas baltų karvelių ant raudono lauko, o kiti su tokiais lamstais ir raštais, tarsi ant šalčio išmargintų stiklų.

Stebėjosi visu tuo, žiūrinėdamos vėl ir vėl, o kai Hanka su Jagustynka grįžo iš bažnyčios, taip pat ėmė žiūrėti, tačiau nieko nepasakė, tik senė, apžiūrėjusi visus, sušnibždėjo nustebusi:

— Iš kur tau ir eina šitai?.. Na, na...

— Iš kur?.. Ogi šiaip iš galvos į pirštus ateina!

Ji buvo labai nudžiugusi!

— Klebonui reiktų keletą nunešti!

— Rytoj šventins, tai paduosiu jam, gal paims...

— Tokie čia dyvai, kad klebonas bus jų nematęs!.. Didžiai nustebs mat!..— pašaipiai burbtelėjo Hanka, Jagnai išėjus į savo galą. Buvo jau vėlu.

Ir kaime visi ilgai tą naktį vakarojo.

Buvo apsiniaukę ir tamsu, nors ramu; tik malūnas įkyriai dardėjo, o trobose kone ligi pat vidunakčio švietė langai, tad šviesa gulė ant kelių ir virpėjo tvenkinyje draug su vandeniu: žmonės mat taisėsi šventadienę aprangą ir ėjo visokią ruošą.

Šeštadienis išaušo visiškai šiltas ir skystų miglų apsuptas, tačiau kažkodėl taip linksma buvo lauke, kad žmonės, nors ir pavargę po vakar dienos darbų, gyvai kėlėsi vėl iš naujo triūsti ir rūpintis.

O priešais bažnyčią netrukus viskas ėmė net drebėti nuo šūksmų ir lakstymo, nes toks jau buvo pramžinas paprotys, kad kiekvieną Didįjį šeštadienį rinkosi iš pat ryto laidoti avižinio kisieliaus ir užkasti silkės, tų didžiausių vargintojų per Gavėnią. Nebuvo nei bernų, nei vyresniųjų, tad susitarė vieni piemenukai, tik Jasiaus Griovos vadovaujami, nutvėrė kažkur didelį puodą kisieliaus ir pridėjo į jį dar visokių šlykštybių.

Vitekas leidosi įkalbamas ir nešė ant nugaros puodą sūrdėtyje, o antras berniukas greta vilko už virvės silkę, nudrožtą iš medžio. Kisielius su silke ėjo poroj prieky, o paskui juos visa kirbinė kitų, barbendami, klekendami ir rėkdami kiek tik gerklės leido. Jasius vedė juos visus, nes, kad ir apykvailis ir lepšis būdamas, išdaigoms turėjo gerą galvą ir sugebėjo jas krėsti. Eisena apėjo tvenkinį ir ties bažnyčia buvo jau besukanti į tuopų kelią, kur turėjo būti laidotuvių apeigos, tik staiga Jasius taip šveitė kastuvu per puodą, jog tas subyrėjo skeveldromis, o kisielius su šlykštybėmis apipylė Viteką.

Kilo tokia linksmybė, jog kiti net griuvinėjo ant kelio, bet Vitekas papyko ir stačiai dykom rankom puo-

lė Jasių, paskui susimušė ir su kitais, kol pagaliau ištrūko ir baubdamas nurūko į trobą.

Dar ir Hanka pridėjo jam nuo savęs už visiškai subjaurotą švarkelį ir išvarė į girią parnešti bruknių šakelių ir pataisų.

Ir Petrekas pasijuokė iš jo, nepasigailėjo ir Juzė, uoliai barstanti smėliu plačius tarputvorius ligi pat kelio; smėlio parsivežė nuo kapinių, nes ten buvo geltoniausias; nubarstė visą kiemą ties priebučiu ir takelį pašalėj, tad visą trobą apjuosė tarytum geltonu patiesalu.

O Borynos pirkioj jau ėmė taisyti Velykų stalą.

Troba buvo išplauta ir smėliu pabarstyta, langai ir sienos švarios, nuo paveikslų nuvalyti voratinkliai, o Jagusės lova gražiai apklota skara.

Hanka su Jaguse ir Dominikiene, kad ir nesikalbėdamos tarpusavy, po galiniu langu, šalia Borynos lovos, pastatė didelį stalą, apklotą plonyte, baltute staltiese, kurios kraštus Jagusė aplipdė plačia raudonų karpinių juosta. Vidury, tam krašte, kur nuo lango, pastatė kryželį, padabintą popierinėmis gėlėmis, o priešais, ant apverstos čerpės, padėjo avinėlį, taip išmoningai Jagnos iš sviesto padarytą, jog atrodė kaip gyvas: turėjo akis, įspaustas iš rožančiaus žirnelių, uodega, ausys, nagos ir vėliavėlė buvo iš raudonos supašytos vilnos. Tik po to pirmu ratu gulė pitliuotos duonos kepalai ir kvietiniai pyragai, su pienu užmaišyti, su sviestu minkyti, paskui ėjo geltonutėliai, razinų it vinių prikalinėti papločiai; buvo jų ir mažesnių, skirtų Juzei ir vaikams, buvo ir tokių skanumynų su sūriu ir su kiaušiniais, apibertų cukrum ir saldžiom aguonom, o galiausiai pastatė didelį dubenį su ritiniu dešrų, apdėtų nuluptais kiaušiniais, ir keptuvėj visą kumpį bei geroką gabalą galvos vyniotinio; ir viskas buvo padabinta mar-

gučiais; dabar belaukė Viteko pareinant, kad galėtų apkaišyti žaliomis bruknių šakelėmis ir apjuosti visą stalą pataisais.

Tik baigė, o čia jau ir kaimynės ėmė pamažėli rinktis, nešdamos kiekviena savo su dubenimis, geldomis ir čerpėmis, ir dėjo viską ant suolo palei stalą, mat kunigo buvo liepta rinktis su velykiniais valgiais tik pas keletą kur stambesnių ūkininkų, nes visų apvaikščioti neturėjo laiko.

Lipcai buvo čia pat, tad šventindavo pačioj pabaigoj, dažnai jau temstant.

Išsiskirstė ilgai neužsiplepėjusios, nes norėjo spėti nueiti į bažnyčią,. į ugnies ir vandens pašventinimo apeigas, pirma užliejusios židinius namuose, kad paskui, grįžusios iš bažnyčios, vėl juos pakurtų tąja nauja, švęsta ugnimi.

Ir Juzka ten nulėkė, pasiėmusi vaikus.

Bet užsibuvo gana ilgai, nes jau pačiu dienovidžiu tegrįžo moterys, atsargiai dengdamos nuo vėjo ir saugodamos bažnyčioj užžiebtas žvakes.

Juzė parnešė pilną butelį vandens ir ugnies, kuria Hanka tučtuojau pakūrė jau sudėtas malkas ir pirmoji nugėrė švęsto vandens, iš eilės duodama visiems,— mat jisai saugojo nuo gerklės ligų,— o paskui pašlakstė juo gyvulėlius ir vaisinius medelius sode, nes tai didino derlių ir lengvino galvijams vesti.

O paskui, matydama, kad nei Jagna, nei kalvienė nepasirūpina seniu, nuprausė jį šiltu vandeniu, sušukavo susivėlusius plaukus, pervilko jam marškinius ir guolį. Boryna leido daryti viską, nepasijudino nė karto; kaip ir visuomet gulėjo įsižiūrėjęs į save ir negyvas...

Tuoj po vidudienio kaime pasidarė tarytum šventė, vieni kiti dar tebebaigė prastesniuosius darbus, bet dau-

guma jau rengėsi šventadieniškai, šukavosi, prausėsi ir šveitė vaikus, užtat ne viena troba plyšo nuo gynybos šauksmų.

Ir nekantriai laukė kunigo, kuris tik prieš sutemas parvažiavo iš dvarų ir tuoj pasirodė kaime, apsivilkęs kamža.

Vargoninko Mykolas nešė jam iš paskos dubenį su švęstu vandeniu ir šlakstytuvą.

Hanka net į kelią išėjo jo pasitikti.

Jis skubėjo, greit įpuolė į trobą, sukalbėjo maldą, pašlakstė Dievo dovanas ir pažvelgė į pamėlynijusį, apšepusį Borynos veidą.

— Neina geryn? Ką?

— Taigi, žaizda beveik užgijusi, o jam nė kiek ne geriau.

Kunigas pašniaukštė tabokos, perbraukė akimis per susispietusius tarpdury ir priemenėj.

— Kur tas berniukas, kur man gandrą pardavė?

Juzė iš už krosnies išstūmė į vidurį trobos susigėdusį Viteką.

— Še griveną, tau nusisekė, vištas taip vaiko iš daržo, kad nė vienos nelieka!.. O rytoj kurios pas vyrus eisit?

— Bent pusė kaimo rengiasi!..

— Tai ir gerai, kad tik santaikoj ir ramiai, o į rezurekciją ateikit, dešimtą valandą pradėsiu, sakau: dešimtą! O kuri miegos bažnyčioj, tą Jambrožiui liepsiu išvesti! — rūsčiai pridūrė išeidamas.

Sujudo paskui jį visu būriu, lydėdami pas malūninkus.

Vitekas, rodydamas Juzei sidabrinę griveną, piktai sušnibždėjo:

— Neilgai jau mano gandrelis klebono vištas vaikys, ne!..

Nubėgo juodu kas sau, nes tuo tarpu gaspadinė grįžo į priebutį.

Temo iš lėto, sambrėškis tylutėliai biro žemėn, skandindamas sodus, namus ir aplinkinius laukus žydroj, vos perregimoj blandoj; kur ne kur bolavo prie žemės prikritusių trobų sienos ir pro sodus virpėjo užžiebti žiburiai, o aukštybėse, šviesiame danguje, blizgėjo blankus jauno mėnesio pjautuvas.

Kaimas apsisiautė šventadieniška tyla ir sutemomis, viršum trobų iškilusioj bažnyčioj sužėrėjo visi langai, ir pro didžiules atdaras duris veržėsi plati šviesos juosta.

Netrukus sudardėjo pirmieji vežimai, privažiavo prie šventoriaus, ir iš tolimesnių kaimų žmonės būriais ėmė rinktis, o ir iš Lipcų trobų vis ėjo bažnyčion, nes dažnai pro atidarinėjamas duris į nakties tamsą kraičiojo šviesos juosta, skęsdama tamsiame tvenkiny; šiltame, miglotame ore sklido trepsenimai ir slopinami pasikalbėjimai. Sveikinosi ant kelio, nepažinę vieni antrų naktį, ir sakytum kokia upė pamažėli ir be paliovos vis labiau tvindami, traukė prisikėlimo.

Borynų namuose ūkio saugoti pasiliko tik šunes, senis Bylica ir Vitekas drauge su Klombų Maceku uoliai drožinėjo gaidelį, kurį žadėjo nešioti, eidami dinguso rinkti [1].

Visų pirma Hanka išsiuntė bažnyčion Juzę su vaikais ir berną; pati žadėjo kiek vėliau nueiti. Buvo jau apsitaisiusi, tačiau delsė, tarytum ko laukdama, vis stoviniavo priebuty ir sergėjo kelią. Tik tada, kai išėjo Jagna su kalviene ir kai išgirdo, kad kalvis su vaitu

[1] Lenkų kaimiečių senas paprotys: antrąją Velykų dieną jaunimas dainuodamas vaikšto po kaimą ir laistosi vandeniu; kas nenori būti aplietas, turi „atsipirkti" — duoti dinguso: kiaušinių, dešros ir pan.

nuėjo link bažnyčios, ji grįžo į trobą, kažką tyliai įsakiusi seniui Bylicai. Jis atsistojo saugoti tarputvoriuose, o ji pirštų galais įslinko į Borynos kamarą... Po gero pusvalandžio išėjo iš ten, kažkaip rūpestingai segiodamasi kikliką; jos akys žėrėjo ir rankos virpėjo.

Pakalbėjo kažką, ko niekas nesuprato, ir nuėjo prisikėlimo.

V

Keliuose buvo tuščia ir tamsu, trobose geso žiburiai ir ėjo jau paskutinieji žmonės, tik bažnyčios aikštė buvo tirštai pristatyta vežimų su iškinkytais arkliais, tamsoje girdėjai vien kanopų trepsėjimą ir prunkštimą, o šalia varpinės juodavo dvarų karietos.

Hanka bobinčiuj dar kartą pasigraibinėjo apie kikliką ir, nuleidusi skarą ant pečių, ėmė smarkiai spraustis į priekinius suolus.

Bažnyčia jau buvo tartum grūste prigrūsta, susispaudę žmonės gumulavo ir kunkuliavo nelyginant vanduo, ošdami maldomis, atsidūsėjimais, pasveikinimais, kosėjimais, ir siūbavo nuo sienos iki sienos taip, jog nuo tos spūsties svyravo į suolus sukaišiotos vėliavos ir eglutės, kuriomis buvo apkaišytas altorius ir visos sienos.

Tik spėjo ji nusigrūsti į savo vietą, o čia ir klebonas iš zakristijos išėjo pamaldų laikyti, ir beregint iš spūsties ėmė veržtis gaisūs atodūsiai ir plačiai skečiamos rankos. Klaupėsi žmonės nuolankiai, vis labiau spausdamiesi, ir visa minia atsidūrė keliaklupsčia, petis prie peties, siela prie sielos, lyg koks laukas, nusodintas galvomis, ir vien akys ribėjo tame kiek siūbuojančiame žmonių rėžyje ir skrido tarsi drugiai lengvai

plevendamos prie didžiojo altoriaus, į tą statulą, į prisikėlusįjį Kristų, kuris stovėjo nuogas, sukruvintas, žaizdotas, vien raudona skraiste prisidengęs, su vėliavėle rankoje.

Staiga bažnyčią apsiautė tyla lyg pavasario vidudienį, kai saulė kepina, vėjas nurimsta ir palinkę javai šnekasi varpomis, ir tik kažkur aukštai, žydroj padangėj, saldžiai skamba vieversių giesmės...

Skendo maldoje po truputį, iš lėto, ir jau visur krutėjo lūpos, ir poteriai su atodūsiais tylutėliai, bet vis sodriau šlamėjo, tarytum tas lietutis, šnarenąs į lapus; galvos linko vis žemiau, tarpais iš kažkur ištrūkdavo aimana, čia vėl kažkieno rankos maldaujamai tiesdavosi į altorių, čia vėl sučirpdavo gaili, it mažo paukštelio, rauda minioje, kuri nelyginant žemučiai kerai baimingai glaudėsi aukštų ir tamsių it praamžina giria skliautų šešėlyje, nes kad ir žėrėjo altoriai, bažnyčią gulė tirštas santėmis, mat pro langus, o labiausiai pro didžiules atviras duris spraudėsi juoda naktis ir iš už debesų žvilgčiojo blankus mėnulio pjautuvas.

Viena tik Hanka negalėjo susikaupti melstis, virpėjo viduje, tokia išsigandusi, tarsi dar tebebūtų ten, uošvio kamaroj.

Šiurpas ją krėtė, ji jautė ant rankų berlią grūdų vėsą ir vis gūžčiojo pečius, norėdama pajusti tarp krūtų įglaustą ryšulėlį.

Taip ją išblaškė džiaugsmas ir drauge kažkokia baimė, jog dažnai rožančius slydo jai iš pirštų, ji miršo maldos žodžius, vadžiodama liepsnojančiomis akimis po minią ir nieko nepastebėdama, nors šalimais sėdėjo Juzė, Jagusė su motina ir kitos.

Suoluose šalia altoriaus meldėsi iš knygų Rudkos bei Modlicos ponios ir Vulkos panelės, o ponai stovėjo zakristijos tarpdury, kažką šnekučiuodamiesi, ant

altoriaus pakopų, iš tolo, stovėjo malūninkienė ir vargoninkienė, labai išsišvietusios. O prie grotelių, ten, kur buvo vieta pirmiesiems Lipcų gaspadoriams, kurie visuomet per pamaldas budėdavo, baldakimą nešiodavo ties kunigu ir jį už parankių vedžiodavo per procesijas, dabar susiplakę į krūvą klūpojo kitų kaimų vyrai, ir vargais negalais begalėjai tarp jų įžiūrėti vaitą, šaltyšių ar raudoną kalvio makaulę.

Ne vienos moteriškės akys skrido tenai, su ilgesiu ieškodamos savųjų... bet veltui: ten buvo Dembicos, Volios, Žepkų vyrų, buvo visos parapijos vyrų, tik lipciečių tenai nebematė, tik tų pačių pirmųjų šiandien nebebuvo. Užtat suspurdėjo moterų širdys nelyginant pabaidyti paukščiai, ne viena galva raudodama prie žemės pripuolė, ne viena gaili aimana išsiplėšė iš spūsties, o skausmingi našlaičio dalios prisiminimai degino gyva ugnimi.

Kurgi ne! Didžiausios visų metų šventės, Velykos, ir tiek svetimų žmonių prisirinkę, ir visų veiduose, kad ir kiek sukritusiuose nuo pasninko, tvyro džiaugsmas, jie pučiasi, didžiuojasi išsigašinę, šakojasi bažnyčioj lyg kokie ponai, įžūliai vadžioja akimis, pirmas vietas užima, o anie, Lipcų vargdieniai, ką dabar veikia, ką? Kalėjime, tamsiuose rūsiuose alkani ir sušalę karčią nuoskaudą kremta, širdgėla minta ir ilgesiu...

Visiems gyviams džiaugsminga diena išauš, tik ne jiems... nuskaustiems vargšeliams... Visi drauge pargrįš į trobas džiaugsmingai leisti švenčių, naudotis poilsiu, valgiu, pavasario saule, bičiuliškai šnekučiuotis, kaip ponas Dievas liepęs, tik ne tos apleistos Lipcų našlaitės...

Pačios vienos, įskaudusios, pagužomis išsiskirstys į tuščius namus ir su ašaromis ragaus velykinių pyragų, o drauge su ilgesiu, su rūpesčiais miegoti atguls.

O Jėzau mano, Jėzau! Draskėsi gailesčiai, nusmaugtos raudos skraidė aplink Hanką, net ji atsipeikėjo, staiga išvydusi pažįstamus veidus ir ašarų pritvinusias akis... Net Jagusė nukorė galvą ant knygos ir lašino sunkias ašaras į baltus lapus, o motina ėmė ją baksnoti, versti, kad atsipeikėtų, bet kur tau! Ar galėjo ji nurimti, jei Antanas įsmigo jos atmintin kaip gyvas, ji kaip tąsyk, per Kalėdas, girdėjo karštą jo balsą, ir jai pasirodė, kad jis klūpo greta, glausdamas galvą prie jos kelių... tad ir suspaudė gailis širdį, ir ašaros pačios pabiro nuo staigaus ilgesio...

Laimė, kunigas pradėjo pamokslą ir bažnyčioje kilo triukšmas, nes žmonės kėlėsi klūpoję, vis labiau spausdamiesi prie sakyklos ir atkraginę galvas į kunigą, kuris pasakojo apie Viešpaties kančią ir kaip tie bjaurūs žydpalaikiai jį nukryžiavó už tai, kad atėjo pasaulio išganyti, kad nuskriaustiesiems norėjo teisybės, kad varginguosius užstojo. Taip jis graudžiai tas Viešpaties nuoskaudas žmonių akims rodė, jog net karšta darėsi, ir ne vieno vyro kumštis gniaužėsi keršyti, o bobų padermė balsu žliumbė, darydama tvarką aplink nosis.

Ilgai mokė, viską aiškiausiai išdėstė, net kai kuriems akys jau ėmė merktis, snaudulio pavergtos, o kerčiose žmoneliai jau kaip reikiant snūduriavo; tačiau galop jis kreipėsi tiesiai į žmones ir, išsilenkęs iš sakyklos, ėmė smarkiai grūmoti kumščiais ir šaukti, kad kiekvieną dieną, kiekvieną valandą ir kiekvienoj vietoj Jėzus kankinamas mūsų nuodėmių, žudomas mūsų pykčio, bedievystės ir neklusunumo Dievo įstatymams, kad kiekvienas žmogus jį kryžiuoja savyje, nežiūrėdamas jo žaizdų ir švento kraujo, pralieto dėl mūsų išganymo!

Tai kad prapliupo verksmu visi žmonės, ir raudos, kukčiojimai it viesulas nusiaubė bažnyčią širdį virpi-

nančia aimana, net kunigas liovėsi kalbėjęs. Tik kai jau vėl aptilo, jis ėmė toliau sakyti, bet dabar jau džiaugsmingai ir sustiprindamas, apie Viešpaties prisikėlimą. Apie tą pavasarį, kurį Viešpats iš didžios savo malonės kasmet nuodėmingam žmogui teikia ir teiks ligi to laiko, kol Jėzus vėl grįš į pasaulį gyvųjų ir mirusiųjų teisti, išdidžiųjų nužeminti, nuodėmingųjų į pragaro ugnį amžinai nutrenkti, o teisingųjų savo dešinėje pasisodinti amžinoj garbėj! Ir ateis tas laikas, kai visos neteisybės liausis, visos nuoskaudos bus atlygintos, o kenčiančiųjų raudos nutils, ir piktas nebeviešpataus...

Ir taip karštai jis tai sakė, taip širdingai, jog kiekvienas žodis tarytum saldybė liejosi į širdis ir it saulė šildė sielas, visus apglėbė nuostabi malonė, tik Lipcų žmonės suvirpėjo iš gailesčio ir skriaudų atsiminimai taip skausmingai sugniaužė jiems širdis, jog prapliupo visi bendru verksmu, šauksmais, kukčiojimais ir puolė kryžium ant grindų, gailia aimana, skausminga širdgėla maldaudami pasigailėti ir išgelbėti...

Užvirė bažnyčioj, kilo bendras verksmas ir šauksmai, tačiau beregint kiti susiprato ir ėmė kelti Lipcų moteris, sodinti jas ir stiprinti gerais žodžiais, o gerasis kunigas, šluostydamasis rankove ašaras, šaukė, kad Viešpats Jėzus tuos mėgina, kuriuos myli, kad nors jie ir nusikaltę, bausmė greit pasibaigsianti, tegu tik pasitikį Viešpaties gailestingumu, ir beregint pargrįšią jų vyrai...

Nurimo po tų žodžių, gerokai joms palengvėjo, ir pasitikėjimas įžengė į jų širdis.

O kai tučtuojau po to kunigas užgiedojo prie altoriaus prisikėlimo giesmę, kai vargonai sugriaudė iš visų jėgų, kai varpai suskambėjo per visą pasaulį, o klebonas su Švenčiausiuoju sakramentu ėmė leistis į žmones, eidamas mėlyname smilkalų debesyje ir var-

pų skambesyje — iš visų gerklių išsiveržė giesmė, minia susiūbavo, deginanti įkvėpimo vėtra išdžiovino ašaras ir pagavo sielas taip, jog staiga visi drauge, tarsi kokia žmonių giria, įsisiūbavusi ir vienu didžiu balsu giedanti, sujudo procesija paskui kunigą, kuris laikė iškėlęs monstranciją ir ji lyg aukso saulė žėrėjo viršum galvų, tarytum spinduliuojanti saulė pamažėli plaukė pro nesuskaičiuojamą spūstį, pro žėrinčias, vos bematomas smilkalų dūmuose šviesas, apsiausta giesmių ir visų žmonių akių, ir visų širdžių su meile nešama...

Ėjo aplink bažnyčią viduje, iš lėto, žingsnis po žingsnio, spausdamiesi baisioj spūsty ir iš visų jėgų giedodami, o vargonai vis gaudė, o varpai nesiliaudami skambino...

Aleliuja! Aleliuja! Aleliuja! Ūžė bažnyčia, net mūrai drebėjo, giedojo visų širdys ir gerklės, o liepsningi, ugnies pritvinę balsai tarsi rojaus paukščiai skriejo didžiuliu džiaugsmo šūksmu, suko ratus po skliautais lyg apakę karšty ir plaukė į pavasario naktį, kažkur į saulę skrido, į platųjį pasaulį, ten, kur žmogaus siela įkvėpimo pagauta tepasiekia...

Kone prieš patį vidurnaktį baigėsi pamaldos, ir žmonės ėmė skubiai grūstis laukan. Tik Hanka dar pasiliko, nes taip buvo įsimeldusi, taip ją paveikė kunigo žodžiai, tokį įkvėpė pasitikėjimą, o džiaugsmingos giesmės ir prisiminimai to, ką ji šiandien pasiekė, taip ją sustiprino, jog visą savo džiaugsmą dėjo Jėzui po kojų, meldėsi užmiršusi visą pasaulį. Tik Jambrožis žvangindamas raktus privertė ją išeiti iš jau tuščios bažnyčios.

Net ir baimė dėl Antano, kuri tiek laiko gyveno joje ir kiekviena proga staugė, dabar tarsi staiga išgaišo — tokia ji pasijuto rami ir savimi pasitikinti.

Dairėsi saviškių, iš lėto traukdama į namus, nes

vežimai dardėjo vientisa grandine ir žmonės ištisais būriais ėjo šalikele, vos bematoma, nes mėnulis jau buvo nusileidęs ir lauke buvo tamsu. Palši debesys slinko aukštybėmis, kaskart uždengdami tamsiai mėlynus dangaus laukus, kuriuose mirgėjo tolimos žvaigždės.

Naktis buvo šilta, tyli ir dėl sodrių rasų drėgna, nuo laukų traukė lengvutis vėjelis, prisigėręs arimų ir pelkynų vėsumos, o keliais sklaidėsi medum dvelkiantys tuopų ir berželių kvapai. Žmonės kirbėjo tamsiame kaime, ir vienur kitur neužstoto tolio šviesoje sudūluodavo galvos; visur buvo girdėti žingsniai ir balsai, o šunes smarkiai puldinėjo iš tarputvorių, ir trobose šen bei ten ėmė žybčioti žiburiai.

Apžiūrėjusi praeidama tvartą ir kūtę, Hanka įėjo trobon. Ten jau visi rengėsi gulti.

„Tegu tik pargrįžta ir gaspadoriauja, tai nė žodeliu neprikišiu jam, kas buvo.— Taip nusprendė, rengdamasi gulti.— O jei ir vėl susidės su ja?" — pagalvojo staiga, išgirdusi Jagną grįžtant savo galan.

Atsigulė lovon, kurį laiką klausydamasi. Kaimas buvo tylus, tik nuo tolimų kelių sklido paskutiniųjų vežimų dardėjimas ir tuščiuose toliuose mirštantys balsai.

— Jau gal Dievo nebūtų ir teisybės ant svieto! — sušnibždėjo jūsčiai, bet pristigo jai vieko svarstyti ir beregint įveikė miegas.

— — — — — — — — — — — — — —

Rytojaus dieną Lipcai sukilo labai vėlai.

Diena jau skleidėsi tarsi žydra akis, dar miego giedravalkiu aptraukta, tačiau visiškai jau matoma ir žvilganti, o kaimas vis tebemiegojo.

Nesiskubino šokti iš guolių, nors aušo Viešpaties prisikėlimo diena. Saulė beregint iškilo iš rytų ir sužė-

rėjo tvenkiniuose ir rasose, plaukė aukštu, blankiu dangumi, tarsi savo šiluma ir šviesa visam pasauliui giedodama Aleliuja!

Didžiulė ir spindulinga, ji kilo pro žemus rūkus, pro sodus, trobas ir laukus; netrukus sučiulbo paukščiai, smagiais balsais suskambo varpai, stuošė girios, papūtė vėjas, suvirpėjo jauni lapai, o žemė taip sudrebėjo, jog tankūs javų želmenys tylutėliai susiūbavo ir rasos tarsi ašaros pabiro žemėn.

Štai! Linksma diena mums prašvito! Kristus prisikėlė! Aleliuja!

Prisikėlė jis, nukankintas ir žiauria mirtimi nužudytas! Prisikėlė ir vėl gyvas, iš tamsybių, iš speigų, iš darganų pakilo mieliausias! Iš žiaurios mirties ištrūko, žmonių laimei įveikė kas neįveikiama ir štai šiuo pavasarišku laiku, šiuo vaisingu metu skrieja viršum žemės, toje šviesiausioje saulėje užslėptas, ir sėja aplinkui linksmybę, žadina miegančius, prikelia mirusius, ištiesia sulinkusius, duoda vaisių bergždiesiems.

Aleliuja! Aleliuja! Aleliuja!

Štai kuo visas pasaulis skambėjo tą dieną.

Tik Lipcuose buvo tyliau ir liūdniau negu kitais metais šiuo laiku.

Ilgai pamigo, nes jau tik geru pusryčiu, saulei iškilus viršum sodų, trobose visi sujudo, sugirgždėjo durys ir sutaršytos galvos žiovaudamos ėmė dairytis į orą, kuris švyksojo saulėje, skambąs vieversių čyruliavimu, nubarstytas jaunu žalumu.

Ir Borynų pamigo. Viena tik Hanka truputį anksčiau atsikėlė, prižadino Petreką, kad rengtų vežimą ir arklį, o pati ėmė ruošti lauktuves. Tuo tarpu Juzė šveitė smarkiai rėkiančius vaikus, pati taip pat apsitaisė šventadienio drapanėlėmis, o kieme, prie šulinio,

Petrekas su Viteku baigė visai švariai praustis; senis Bylica žaidė su šuneliu priebuty, dažnai patraukdamas nosimi,— ar gal jau pjausto dešras.

Švenčių papročiu nekūrė krosny ugnies, tenkindamiesi šaltais valgiais. Hanka nešė juos iš tėvo galo, skirstydama į lėkštes, kad kiekvienam po lygiai tektų gabalas dešros, kąsnis kumpio, luitelis sūrio, kiaušinių ir saldaus pyrago...

Tik kai jau pati apsitaisė, tada šaukė visus prie valgio ir net Jagusės nuėjo; toji netrukus atėjo taip puikiai išsišvietusi ir tokia daili, jog atrodė tarsi aušra, o žydros jos akys kaip žvaigždės žėrėjo iš po šviesių, lygiai sušukuotų plaukų. Bet ir kiti visi buvo šventadieniškai apsitaisę, net akys raibo nuo spalvingų sijonų ir kiklikų, o ir Vitekas, kad ir basas, vilkėjo naują švarkelį su žibančiomis sagomis, kurias išsiprašė iš Petreko, o šis šiandien pasirodė su visai nematytais naujais drabužiais: vilkėjo tamsiai mėlyną žiuponą ir geltonai ir žaliai dryžuotas kelnes, buvo švariai nusiskutęs, plaukus nusikirpęs vienodai kaip ir kiti, lygiai su kakta, marškinius susirišęs raudonu kaspinu, tad kai įėjo, visi nustebo dėl jo persimainymo, o Juzė net delnais suplojo:

— Argi čia Petrekas?! Taigi tikroji motina tavęs nepažintų!

— Rudžio odą nusimetė, tai vyras kaip žvakė...— pastebėjo Bylica.

Bernas tik nusišypsojo, akimis sekiodamas Jagusę ir rydamas seilę, nes Hanka, persižegnojusi balsu, ėmė vaišinti kiekvieną iš eilės degtine ir kvietė prie stalo. Apsėdo suolus, ir net Vitekas, kad ir nedrąsiai, prisėdo ant kraštelio.

Ir valgė sau iš lėto, tyloje gardžiuodamiesi velykiniais skanėstais, nes juk per tiek Gavėnios savaičių

išsipasninkavo. Dešros buvo kvapios, gerokai įdėta česnakų, tad po trobą pasklido tokie kvapai, kad ir šunes ėmė sukaliotis tarp žmonių ir gailiai cypauti.

Niekas neatsiliepė, kol numarino pirmą alkį; šauniai darbavosi, toje iškilmingoje valgymo tyloje sklido čiauškesiai, atsikvėpimai ir degtinės kliuksėjimai, mat Hanka niekam negailėjo, dar ir pati vertė gerti.

— Ar greit važiuosim? — pirmas atsiliepė Petrekas.

— O kad ir tuoj po pusryčių.

— Jagustynka norėjo kartu su jumis į miestą,— įsiterpė Juzė.

— Jei ateis laiku, tai važiuos; laukti nelauksiu.

— Pašaro ar pasiimti?

— Vienam kartui, vakare grįšim.

Ir vėl valgė toliau, ne vienam net žlibės išsprogo nuo to malonumo, veidai išraudo, o sotumas pritvindė širdis šilimos ir didžio džiaugsmo. Pamažėli valgė sau, apdairiai kimšdami, kad kuo daugiausia įtalpintų ir kiek galint ilgiau jaustų burnoj skanėstus. Ir tik Hankai pakilus, visi taip pat ėmė keltis nuo dubenų su geroka našta pilvuose, o Petrekas su Viteku, ko nespėjo suvalgyti, nusinešė į arklidę.

— Tuoj kinkyk arklius! — įsakė Hanka ir, paruošusi vyrui ryšulį su Velykų stalo skanumynais, tokį, kad vos galėjo pakelti, ėmė rengtis į kelionę.

Arkliai jau laukė prieš trobą, kai įpuolė uždususi Jagustynka.

— Bemaž teko jūsų laukti!..

— Tai jau atsigavėjot? — gailiai atsiduso, patraukdama nosimi.

— Atsiras dar ir jums šis tas, sėskit, užkąskit ko nors...

Aišku, kad nereikėjo išalkusios vargšelės versti, taip įsikibo į valgį, nelyginant vilkas, ir šlavė viską, kas tik po ranka pasitaikė.

— Viešpats Dievas žinojo, kam kiaulę sutverti! — sušnibždėjo kiek užvalgiusi.— Tik tas nuostabu, kad nors jai gyvai leidžia liūge gulėti, negyvą uoliai degtinėje mirko! — juokavo saviškai.

— Gerkit į sveikatą, tik greitai, nes laiko maža.

Netrukus ir išvažiavo. Jau sėdėdama vežime, Hanka kartojo Juzei, kad neužmirštų tėvo, tada mergina tuoj pat pritrupino įvairiausių dalykų lėkštėn ir nunešė. Neatsiliepė jos kalbinamas, net ir nepažvelgė į ją, bet ką jam burnon įkišo, tą godžiai suvalgė, žiūrėdamas kaip ir visuomet savo negyvu žvilgsniu. Gal ir daugiau būtų valgęs, bet Juzei pabodo, tad išlėkė į kiemą pasižiūrėti, kaip kone iš kiekvienos trobos važiavo arba ėjo moterys su ryšuliais, net keliolika vežimų dardėjo į miestą, o pagrioviais traukė virtine raudonai apsitaisiusios moterys, ryšulėliais ant kupros nešinos.

O išaidėjus paskutiniems dardėjimams, kaimą užgulė nuostabiai liūdna tyla ir tuštuma; diena ėmė vilktis lėtai, nyku ir gūdu liko keliuose, nebuvo nei įprastų tuo metu dainų, nei žmonių, tik keletas vaikų sukaliojosi prie tvenkinio, svaidydami akmenis į žąsis.

Saulė kilo aukštyn, užliedama žemę šviesa, pasidarė šilta, net ir musės jau zvimbė po stiklus, kregždės pašėlusiai šaudė po vaiskų orą, tvenkinys mirgėjo liepsnose, o medžiai, tarsi sulydyti žalumu, žvilgėjo jaunais lapeliais, skleisdami medaus kvapus; nuo didžiulių laukų, apsiaustų žydros, tarpais dvelkė vėsokas žeme kvepiąs pūsčiojimas ir skambėjo vieversių giesmės: visas pasaulis alsavo pavasariška, tylia palaima,

o nuo tolimų kaimų, vos beįžiūrimų, saulės ūkanose panirusių, tarpais skrido sodrūs šauksmai ir taukšėjo pistoletų šūviai.

Tik Lipcuose buvo tuščia ir gedulinga, tartum po šermenų, tik girdyti paleisti galvijai landžiojo, kur tik norėjo, kasydamiesi į medžius ir būbaudami į žaliuojančius laukus. Lygiai tušti buvo tarputvoriai, lygiai ir atdaros priemenės, tik vietomis saulėtoje pusėje baltais pasieniais kai kas sėdėjo ir šildėsi, kitur vėl prie atvirų langų šukavosi merginos, o senės, susėdusios ant slenksčių, utinėjo vaikus.

Taip ir slinko mieguistos ir liūdnos tylos valandos, tarpais vėjas supurtydavo medžius, tie tylutėliai sušlamėdavo, lenkdamiesi ant pirkių ir tarsi baimingai žvilgčiodami į tuščias trobas, arba žvirbliai visu pulku čirškėdami pasikeldavo iš sodo į kelią, arba pasklisdavo trumpi šūksmai vaikų, vejančių varnas nuo viščiukų.

Dieve brangiausias, ne taip būdavo anksčiau tokią dieną, ne taip!..

Saulė jau kopė į dienovidį, viršum kaminų, kai Rokas atkiūtino pas Borynus, aplankė ligonį, pasikalbėjo su vaikais ir atsisėdo priebuty prieš saulutę. Skaitė sau kažką iš knygos ir atidžiai žvalgėsi į kelius. Netrukus atėjo kalvienė su vaikais ir, aplankiusi tėvą, atsisėdo trobos pašalėje.

— Jūsiškis ar namie? — paklausė Rokas, ilgai tylėjęs.

— Kur ten!.. Į miestą su vaitu išvyko.

— Visas kaimas šiandien ten.

— Žinia, bent Velykų skanėstais pasidžiaugs, vargšeliai.

— O judvi su motina nevažiavot? — paklausė Rokas išeinančią Jagną.

— O kam manęs ten reikia! — išėjo į tarputvorius, su ilgesiu žvelgdama į laukus.

— Su nauju sijonu šiandien! — sušnibždėjo Magdė atsidūsėdama.

— Amžinatilsį motutės, ar nepažinai jo, ką? Ir karolius visus užsikabino ant kaklo, ir tuos didžiulius gintarus amžinatilsį motutės! — gailiai aiškino jai Juzė.— Tik skarelė jos...

— Teisybė... tiek drabužėlių paliko amžinatilsį, tai mums nė paliesti jų neleido, o jai viską atidavė, ir ji pučiasi sau dabar...

— A jau, dar kažkada skundėsi Nastei, kad suplėkę ir dvokia...

— Kad jai taip velnio mėšlas kvepėtų!

— Tegu tik tėvas pasitaisys, tuoj imsiu prašyti karolių, puikios virtinės paliko, ilgos kaip botagai ir kaip didžiausi žirniai!

Magdė daugiau nebeatsiliepė; sunkiai atsidūsėjusi ėmė utinėti mažylį vaiką. Juzė taip pat nurūko kažkur į kaimą. Vitekas palei tvorą dar kažką triūsė prie gaidelio, o vaikai drauge su šunimis dūko priešais trobą, prižiūrimi Bylicos, kuris budėjo juos sergėdamas it gaidys, o Rokas lyg ir užsnūdo.

— Ar baigėt lauko darbus?

— Bulves tik pasodinom ir žirnius pasėjom.

— Kiti ir to nepadarę!

— Suspės dar; sakė, kad per Atvelykį paleis vyrus.

— O kas toks žinąs tai pasakojo?

— O daug kas kalbėjo bažnyčioj! Koziolienė ketina eiti pono prašyti...

— Kvaiša, bene ponas juos kalina?

— Kad užtartų, tai gal paleistų...

— Užtarė jau ne kartą, ir nieko nepadėjo...

— Kad tik norėtų, bet nenori, piktas ant Lipcų, manasis sako...— staiga nutraukė, palenkdama sumišusį veidą prie vaiko galvutės, kurią laikė tarp kelių. Rokas veltui laukė kokio žodžio.

— Tai kada Koziolienė ketina ten eiti? — paklausė jis smalsiai.

— Tuoj po pietų ir eis...

— Tiek tepelnys, kad pasivaikščios ir kitu oru pakvėpuos.

Ji nebeatsakė nieko, nes iš kelio į tarputvorius įėjo ponas Jackus, pono brolis, apie kurį buvo kalbama, kad truputį kvaišas, nes visuomet su smuiku vaikštinėjo, kryžkelėse po kryžiais griežė ir tik su žmonėmis bičiuliavosi. Ėjo sulinkęs, smuiku po pažastimi nešinas, įsikandęs pypkelę, liesas, aukštas, su geltona barzdele ir lakstančiomis akimis. Rokas pakilo pasitikti. Matyti, buvo pažįstami, nes tuoj abu nuėjo prie tvenkinio ir ilgai ten sėdėjo ant akmenų, tyliai šnekučiuodamiesi. Jau seniai buvo nuskambinta dienovidžio, kai juodu išsiskyrė. Rokas grįžo į priebutį, tačiau buvo kažkoks apsiblausęs ir nelinksmai žiūrėjo.

— Sumenko ponelis, vargiai bepažinau! — atsiliepė Bylica.

— Tai pažinojot iš seniau? — nuslopino balsą, žvilgčiodamas į kalvienę.

— O kaipgi... Nemaža išdykavo, jaunas būdamas, nemaža... Nevidonas buvo merginoms... Volioj nė vienos nepraleisdavo... gerai pamenu, kokiais žirgais važinėjosi... kaip naudojosi... pamenu...— miknojo senis.

— Sunkią atgailą už tai pasiėmė, sunkią!.. Tai pats būsi kaime seniausias, ką?

— Jambrožis gal senesnis, nes, kiek tik pamenu, jis visuomet buvo senas.

— Pats sakosi, kad giltinė jį užmiršusi! — pridūrė kalvienė.

— Giltinė tai nė vieno neužmirš, tik ji vis dar palieka, kad labiau išsistovėtų, nes kietas jis, žinia... išsisukinėja, kaip galėdamas... žinia...— tyliai mikčiojo Bylica.

Nutilo ilgam.

— Pamenu, kai Lipcuose iš viso penkiolika gaspadorių tebuvo,— vėl prašneko jis, nedrąsiai tiesdamas pirštus į Roko taboką.

— O dabar keturiasdešimt gyvena! — padavė jam tabokinę.

— Ir nauji jau laukia dalybų, ar derlingi metai, ar ne, o žmonės visuomet dera, žinia... o žemės nedaugėja... dar praeis kiek metų, ir pritrūks visiems...— Ėmė smarkiai čiaudėti.

— Tai kad ir dabar jau ankšta kaime! — tarė kalvienė.

— Teisybė, o kai vaikinai apsives, jų vaikams ir po margą neteks, žinia... ,

— Tad turi eiti į svietą! — pasakė Rokas.

— O su kuo eis? Dykais nagais vėjo graibstyti?

— O vokiečiai, žiūrėk, Slupioj atpirko žemę iš pono ir dabar statosi... po du valaku kiekvienai sodybai,— kalbėjo Rokas gana liūdnai.

— Taigi... kalbėjo kažkas... mat vokiečiai kitokie žmonės, mokyti ir turtingi, prekiauja drauge su žydais ir žmonių skriaudomis pelnosi... o tegu kaip mūsų žmogus tuščiom rankom kabintųs į žemę, tai nė trijų sėjų neišlaikytų... ir visi lig vieno išsiparduotų... Lipcuose ankšta, žmonės dūsta, o anas tiek turi žemės, kad dirvonais stovi...— parodė dvaro žemes už malūno, bėgančias kalvomis iki miško, kur stūksojo lubinų stirtos.

— Podlesėje?

— Kaip tik greta mūsų laukų pati tinkamiausia išpirkti žemė, bent trisdešimt ūkių galima būtų tenai išrėžti... žinia... bent trisdešimt... bet ar ponas parduos, kad pinigų nereikalingas... toks turtuolis...

— Taigi! Turtuolis, o pinigų vaikosi kaip gružas dumblo, jau net ir iš prastų žmonių skolinasi ir kur tik galėdamas. Žydai jį spaudžia dėl įmokų, duotų už mišką, mokesčiai nemokėti, dvarokams nemoka, jie dar negavę ordinarijos, kurią per Naujus metus turėjo atiduoti, visiems prasiskolinęs, o iš kur paims, kad valdžia uždraudė girią kirsti, kol su kaimu susitaikys? Nebeišsilaikys jis ilgai Volioj, ne! Sakė, jau dairosi parduoti, kad tik kas pirktų...— netikėtai išsiplepėjo kalvienė, bet kai Rokas norėjo ją dar labiau patraukti už liežuvio, ji kažkaip užsikirto ir, kažką nereikšmingo pasakiusi, susišaukė vaikus ir išėjo namo.

— Matyti, nemažai žinanti iš savo vyro, tik bijo išplepėti... Aišku, kad tos gretimos žemės derlingos, pievos du kartu pjaunamos, aišku...— balsiai galvojo senis, įsižiūrėjęs į pagirio laukus, kur už stirtų buvo matyti palivarko trobesių stogai, tačiau Rokas jo nesiklausė, nes pamatęs Koziolienę, stovinčią prie tvenkinio su kitomis moterimis, skubiai nuėjo prie jų.

— Chi... chi... pergalėjo poną... Dievuli brangus, o žmonės mokėtų pasinaudoti... Aišku, antras kaimas išaugtų, rankų ir žemės išalkusių žmonių niekad nepristigs... žinia...— svajojo Bylica, tursendamas paskui vaikus, kurie net į kelią išriedėjo.

Ėmė skambinti mišparų.

Saulė jau ritosi link girių, ir medžiai ėmė kloti ilgus šešėlius ant kelių ir ant tvenkinio, pavakarės tyla taip užgulė pasaulį, jog buvo girdėti dar tolimas veži-

mų dardėjimas, paukščių klykavimai pūdymuose ir tylus, širdį veriąs vargonų griežimas bažnyčioje.

O kad kai kas jau ėmė grįžti iš miesto, tai visi tilteliai subildėjo nuo klumpių, taip buvo bėgama pasiklausyti naujienų.

Po mišparų, pačiu saulėlydžiu, kunigas išvažiavo į Vulką. Jambrožis pasakė, kad į dvarą, į pokylį, o tik jam išvažiavus, vargoninkai visa šeima nutraukė į svečius pas malūninkus; Jasius vedė puikiai įsiganiusią motiną ir linksmai sveikino iš tarputvorių žiūrinčias merginas.

Laukus gobė tylus prietėmis, saulė nusileido, ir vis plačiau driekėsi žaros, net pusė dangaus žėrėjo kruvinomis liepsnomis, tarytum žarijomis apiberta, vandenys ėmė kruvinai gruzdėti ir sušvito langų stiklai, o nuo miesto važiavo vis daugiau vežimų ir vis garsiau skambėjo šauksmai kiemuose.

Tik Hanka dar nepargrįžo, tačiau prie trobos buvo linksma ir triukšminga; pas Juzką atėjo vienmečių mergaičių, ir jos nelyginant margi dagilėliai čiauškėdamos nusėdo trobos pašalę ir gonkas, smagindamosi juokais su Jasium Griova, kuris atlėkė paskui Nastusę, nors ji dabar vijo jį nuo savęs, taikydama į kitą. Juzka vaišino jas kuo tik galėdama, kiaušininiu pyragu ir dešromis.

Nastusė, būdama vyriausia, pirmavo ir labiausiai tyčiojosi iš bernioko, kuris buvo skrabalas, o norėjo vaidinti šaunų berną; jis stovėjo prieš merginas su dryžuotomis kelnėmis, su nauju švarkeliu, skrybėlę užsidėjęs ant šalies, įsisprendęs ir juokdamasis kalbėjo:

— Jūs turite mane branginti, nes pats vienas bernas kaime likau!

— Nebijok, yra kas laksto paskui karves!

— Baidyklė, tik bulvėms skusti tetinka!

— Vaikams nosis šluostyti! — rėkė viena per kitą, pratrūkdamos garsiu juoku, bet Jasius nesumišo, švirkštelėjo seiles pro dantis ir tarė:

— Aš nebranginu tokių kvailų mergiūkščių!.. Žąsis jums dar ganyti!

— Pats pernai užpakaly karvės uodegos šoko, o dabar bernu dedasi...

— Ir kasdien kelnes pamesdavo, nuo jaučio bėgdamas.

— Vesk Jankelio Magdę, ji tau kaip tik pora.

— Žydo vaikus žiūri, tai ir tau nosį nušluostyti mokės.

— Arba su Jagata apsiženyk, tai vedžiosi ją po atlaidus,— svaidė į jį pašiepiamai.

— O kai nusiųsčiau pas kurią piršlius, tai tuoj į Čenstakavą nueiti apsižadėtų ir visas pėtnyčias sausai valgytų! — atsakė jis.

— Argi tau motina leis, kad troboj tu reikalingas puodų šveisti ir vištų žiūrėti,— sušuko Nastė.

— Papyksiu ir nueisiu pas Marysę Balcerekaitę!

— Eik: Marysė jau laukia tavęs su ražu arba ir dar su kuo geresniu...

— Tegu tik ji tave pamato, tuoj šunis paleis.

— Ir nepamesk ko nors bėgdamas! — juokėsi Nastusė, patampiusi jam už kelnių, nes visi jo drabužiai buvo lyg išaugtinai pasiūti.

— Amžinatilsį senelio batus baigia nešioti.

— O liemenė iš impilo, kurį anuomet kiaulės sudraskė.

Byrėjo žodžiai lyg kruša drauge su juoku; jis juokėsi kartu su jomis ir šoko Nastės apkabinti, tačiau kažkuri pakišo jam koją, ir jis griuvo kaip ilgas pasieny, ir nebegalėjo atsistoti, nes jos nuolat jį stumdė.

— Palikit jį ramybėj, ar galima taip...— ramino Juzė, padėdama jam atsikelti, nes kad ir skrabalas, jis vis dėlto buvo ūkininko sūnus ir šioks toks giminė jai.

O paskui sumanė žaidimą: gužučių gaudyti.

Vanagu išrinko Jasių, užrišusios jam akis, pastatė jį priešais gonkas ir staiga išlakstė rėkdamos į visas puses lyg žvirbliai. Jis ėmė jas gainioti, išskėtęs rankas, vis krapaliodamas ant tvorų ir sienų; taikė ant juoko, bet nelengva buvo kurią pagauti, nes jos šaudė aplink jį lyg kregždės ir stumdė pralėkdamos, tai net dundėjo priešais trobą, nelyginant būrį kumeliukų kas būtų varęs per gruodą, o cypimai, klegesys ir juokai taip skambėjo, jog net po visą kaimą sklido.

Santėmis jau tirštėjo, saulėlydžiai baigė gesti, o žaidimas buvo pačiame įkarštyje, kai staiga kieme pratrūko vištų kvaksėjimas.

Juzka tuoj tekina nubėgo tenai.

Prie pašiūrės stovėjo Vitekas, kažką slėpdamas užpakaly, o Gulbasiukas užsiglaudė už plūgų, ir jo tiktai kakta baltavo.

— Nieko, Juze... Nieko...— šnibždėjo sumišęs.

— Vištą smaugėt... plunksnos tebelaksto...

— Ne... Tik gaidžiui iš uodegos truputį išpešiau, mat man reikia savo paukščiui. Bet ne mūsų gaidys, ne, Juze! Gulbasiukas iš kažkur atnešė... savo...

— Parodyk! — griežtai įsakė.

Sviedė jai po kojų vos gyvą paukštį, visiškai nupešiotą.

— Turbūt, kad ne mūsų! — tarė, negalėdama pažinti.— Bet parodyk tą savo padarą.

Jis ištraukė jau visiškai padarytą gaidį: buvo nudrožtas iš medžio ir aplipdytas tešla, į kurią prismaigs-

tė plunksnelių, ir atrodė lyg gyvas, net ir galva su snapu buvo pritaisyta tikrojo gaidžio, užmauta ant iešmelio.

Jis stovėjo ant raudonai nudažytos lentutės, kuri taip išmoningai buvo pritaisyta prie mažo vežimėlio, jog Vitekui pajudinus ilgą grąžulą, gaidys ėmė šokuoti ir skėsti sparnus, o Gulbasiukas taip užgiedojo, kad net vištos ant laktų atsiliepė.

— O Jėzau, taigi kaip gyva dar tokio stebuklo nesu mačiusi! — pritūpė greta.

— Ar geras, ką? Pataikiau, Juze, ką? — šnibždėjo pasididžiuodamas.

— Ar pats tai išgalvojai? Iš savo galvos?

Negalėjo atsistebėti.

— Ogi pats! Tik Jendrekas atnešė man gyvą gaidį... o šiaip — pats, Juze...

— Vajergutėliau, taigi juda kaip gyvas, kad ir medinis. Parodyk jį merginoms!.. Tai dyvysis!.. Parodyk, Vitek!

— Ne, rytoj eisim dinguso, ir pamatys. Dar tvorelės trūksta aplink jį, kad nenukristų.

— Tai paliuobęs karves ateik į trobą dirbti, šviesiau bus...

— Ateisiu, tik dar kaime turiu reikalų...

Ji grįžo į kiemą, bet merginos buvo jau baigusios žaisti ir ėmė skirstytis, nes artėjo naktis, pirkiose žiebėsi žiburiai, ir žvaigždelės kur ne kur pasirodė, o nuo laukų traukė vakaro vėsuma.

Visos moterys jau buvo grįžusios iš miesto, o Hankos vis dar nebuvo.

Juzė paruošė gausią vakarienę: barščių su dešromis ir riebiai uždarytų bulvių. Ėmė viską dėti ant stalo, nes Rokas laukė, vaikai kaulijo valgyti ir Jagna tolydžio kaišiojo nosį į trobą, o tuo tarpu tylutėliai įs-

linko Vitekas ir tuoj pritūpė prie garuojančių dubenų. Buvo kažkoks keistai nuraudęs, maža tevalgė ir tik šaukštu dantis barškino, taip mat drebėjo jam rankos; nepavalgęs išbėgo.

Juzė pagavo jį kieme ties tvartu besemiantį į skverną kiaulių ėdalą iš lovio ir tuoj smarkiai užpuolė: kas jam pasidarė?

Išsisukinėjo kiek galėdamas, melavo, bet pagaliau pasakė teisybę:

— Taigi atsiėmiau iš klebono savo gandrą!

— O Jėzau Marija! O ar niekas tavęs nepamatė!

— Ne, klebonas išvažiavęs, šunes buvo nuėję ėsti, o gandras stovėjo priebuty! Tai susekė Macius ir atlėkė pasakyti! Petreko švarkeliu susukau jį, kad netvotų man snapu, ir nusinešiau į slėptuvę! Tik nę žodelio niekam neprasitark, mano tu brangiausia! Po kokių dviejų savaičių atsivesiu jį trobon, pati pamatysi, kaip vaikštinės po priebutį, ir niekas juk jo nepažins. Tik neišduok manęs!

— A jau! Argi esu kada tave išdavusi? Tik man nuostabu, kad išdrįsai, o Jėzau!

— Savo atsiėmiau. Pasakiau, kad nedovanosiu, ir atsiėmiau... Gal tam jį buvau prisijaukinęs, kad kiti juo džiaugtųsi, taigi mat!..— sušnibždėjo ir nulėkė kažkur į lauką.

Netrukus pargrįžo ir draug su vaikais atsisėdo prieš krosnį savo gaidelio baigti.

O troboj pasidarė kažkaip mieguista ir liūdna. Jagusė nuėjo į savo galą, o Rokas sėdėjo prieš pirkią drauge su Bylica, kuris jau nosimi kelius siekė, taip jį siautė snaudulys.

— Eikit namo, nes ten jūsų laukia ponas Jackus! — sušnibždėjo jam Rokas.

— Manęs laukia... ponas Jackus... taigi bėgu... manęs?.. Na... na,— mikčiojo nustebęs, jau visiškai atsipeikėjęs, ir išėjo.

O Rokas pasiliko pašalėje, šnibždėjo poterius, įsižiūrėjęs į naktį, į tuos neperregimus dangaus tolius, kur net ribėjo nuo žvaigždžių mirksėjimo, o apačia, pažemiu, jau kilo smarkiai raguotas mėnulis ir badė tamsybes.

Pirkose žiburiai geso iš lėto, sakytum miego merkiamos akys; aplinkui driekėsi tyla, tik tylutėliai virpėjo lapeliai ir šnarėjo tolimas upokšnis. Tik malūninko namuose žėrėjo langai, ir ten linksminosi ligi vėlybos nakties.

Borynų troboj jau nutilo, visi sugulė, užgesinę žiburį, tik aplink puodus, pastatytus su vakariene židiny, tebežėrėjo žarijos, kažkur kerčioj cirpė svirplys, tačiau Rokas vis dar sėdėjo lauke, laukdamas Hankos. Tik apie patį pusiaunaktį sudundėjo kanopos tiltu palei malūną, ir netrukus į kiemą įdardėjo vežimas.

Hanka buvo nuostabiai liūdna ir tyli, ir tik jai pavakarieniavus ir bernui išėjus į tvartą, Rokas išdrįso paklausti:

— Mateisi su vyru?

— Visą popietę su juo išsėdėjau! Jis sveikas ir nenuliūdęs... Liepė jus pasveikinti... Ir kitus vyrus taip pat mačiau... žada juos paleisti, tik niekas nežino kada... Ir pas tą, kuris žada ginti Antaną teisme, taip pat buvau...

Nesakė to, kas jai tarsi akmuo slėgė širdį, tik šiaip visokius niekus, ne apie Antaną, bet staiga pravirko, ir kad ir užsidengė rankomis veidą, ašaros ėmė varvėti pro pirštus.

— Ateisiu rytoj rytą... pasilsėk dabar: prikratė tave smarkiai... kad tik nepakenktų.

— O tegu jau pastipčiau kartą, kad nebereiktų kentėti! — pratrūko ji.

Jis palingavo galvą ir išsinešdino be žodžio, bet priešais trobą nuramino ir į būdą suvarė kažkodėl piktai lojančius šunis.

O Hanka, kad ir prigulė tuoj prie vaikų, kad ir nuvargusi buvo, užmigti negalėjo. Kaipgi!.. Juk Antanas taip ją priėmė, nelyginant įgrisusį šunį... Ką buvo atvežusi, skaniai pavalgė, tuos keliolika auksinų paėmė, nepaklausęs, iš kur juos gavusi, ir net jos nepagailėjo, kad buvo ilgos kelionės išvargināta!..

Ji papasakojo jam, kas ir kaip daroma ūkyje — jis nepagyrė, priešingai, daug ką piktai prikišo... Apie visą kaimą klausinėjo, o apie vaikus nė neužsiminė... Ėjo pas jį su ištikima ir mylinčia širdimi, didžiai pasiilgusi jo malonėjimų; juk tikra jo žmona buvo ir jo vaikų motina, o jis jos net nepriglaudė, nepabučiavo, nesusirūpino jos sveikata... Kaip svetimas atrodė ir kaip į svetimą į ją žiūrėjo, nelabai klausydamasis jos pasakojimų, tad galop ji ir kalbėti nebegalėjo, skausmas ją smaugė ašaros tvindė, o jis tada net suriko, kad žliumbti pas jį nebevažinėtų! Dieve brangiausias, nuostabu, kaip nekrito negyva... Tai še tau už tą sunkų triūsą dėl jo gero, už darbą ne pagal jėgas, už visas tas kančias — jokio atlygio; nė vieno pamaloninamo žodelio, nė vieno paguodos žodelio!

— Jėzau, įžvelk maloningai, padėk, neišlaikysiu! — vaitojo, įsikniaubusi visa galva į priegalvį, bijodama prikelti vaikus, ir kiekvienas kaulelis skyrium drebėjo verksmu, skausmu, pažeminimu ir baisiu nuoskaudos pajutimu!

Negalėjo palengvinti sau širdies ten, jam matant, nei paskui, grįždama, prie žmonių, tad tik dabar pasidavė sielvartui, leido kančiai draskyti širdį ir graudžioms ašaroms lietis.

— — — — — — — — — — — — —

O rytojus, Velykų antroji diena, pakilo dar giedresnė, dar labiau rasota ir žydrų rūkų apsiausta, bet drauge ir labiau saulėta ir kažkokia iš viso linksmesnė. Paukščiai giedojo balsiau, o šiltas vėjas vaikėsi po medžius, jie net šnibždėjo, tarytum tyliai poteriaudami; žmonės šoko iš guolių gyviau, atidarinėjo duris ir langus, bėgo pasižiūrėti į platųjį pasaulį, į žalumu apibertus sodus, į tuos neaprėpiamus laukus, pavasario peraustus, kibirkščiuojančius rasomis, skendinčius džiaugsmingoj saulėj, į rėžius, kuriuose jau vėjo siūbuojami žiemkenčiai lyg palši, suraukšlėti vandenys plaukė namų linkui.

Žmonės prausėsi priešais pirkias, šūksmai skraidė per sodus, vienur kitur iš kaminų jau rūko dūmai, tvartuose žvengė arkliai, girgždėjo vartai, kitur vėl sėmė vandenį iš tvenkinio, kaimenės traukė gerti, gageno žąsys, o kai suskambo varpai ir milžiniški, dangų siekią garsai ėmė gausti ir sklisti po kaimą, po laukus, po tolimas girias, dar smarkiau kilo šauksmai, o širdys gyviau ir linksmiau plakti ėmė.

Berniukai jau lakstė su švirkštais ir laistėsi vienas kitą arba tykojo už medžio prie tvenkinio. Laistė ne tik praeivius, bet ir kiekvieną, kas tik pro slenkstį nosį iškišdavo, net ir sienos jau buvo sulaistytos, ir priešais trobas tyvuliavo valkos.

Užvirė visi keliai ir sodybos, riksmai, juokai, vaikymasis augo vis labiau, nes ir merginos dūko, laistydamos viena kitą ir lakstydamos po sodus, o kad jų buvo

daug ir visos suaugusios, tai beregint įveikė berniukus, išvaikė juos į visas puses. Net Jasių Griovą, kuris su ugniagesių švirkštu tykojo Nastės, užpuolė Balcerekaitės, apliejo vandeniu ir dar į tvenkinį įstūmė dėl patyčių...

Tačiau jis, papykęs iš gėdos, kad merginos jį įveikė, prisišaukė pagalbon Borynų Petreką, ir juodu taip gudriai nutykojo Nastę, jog pagavo ją į savo nagus, atvilko prie šulinio ir taip smarkiai išmaudė, kad ji rėkė plyšdama... O paskui, pasiėmę dar Viteką, Gulbasiuką ir keletą vyresniųjų, pagavo Marysę Balcerekaitę ir tokią jai ištaisė maudynę, jog net jos motina atbėgo su vėzdu gelbėti, taip pat ir Jagną prispyrė kažkur ir gerokai sučiurino, net ir Juzės neaplenkė, kad toji ir maldavo, ir verkdama nubėgo skųstis Hankai.

— Skundžiasi, o pati patenkinta, net akys jai žiba išdaigoms!

— O ir mane tie padūkėliai suliejo ligi gyvo kailio! — linksmai skundėsi Jagustynka, įpuolusi į trobą.

— A jau, tie pakaruokliai niekam nedovanos! — bambėjo Juzė, vilkdamasi sausais drabužiais, tačiau nepaisydama baimės, paskui išėjo į priebutį, nes keliai net dundėjo nuo vaikymosi ir atrodė, kad visas kaimas dreba nuo šauksmų: berniukai siuste pasiuto iš džiaugsmo, aidėsi visa kirbine, vydamiesi kiekvieną, patekusį po švirkštu, net šaltyšius turėjo išvaikyti padaužas, nes niekas negalėjo nosies iškišti iš trobos.

— Pati, matyti, nesveikuoji po vakarykščios? — sušnibždėjo Jagustynka Hankai, džiovindamasi nugarą prieš krosnį.

— Taigi, drebu viduje, ir nuolat mane spardo, o be to, širdis pyksta...

— Atsigulk. Reiktų pačiai atsigerti čiobrelių arbatos! Susikratėt vakar! — smarkiai susirūpino, tačiau su-

kvipus pačiršKintam vėdarui, atsisėdo drauge su kitais pusryčių, godžiai ieškodamasi didesnio gabalo.

— Užvalgykit ir jūs, gaspadine: alkinimasis sveikatos nepataisys...

— O kad mane purto nuo mėsos; arbatos išsivirsiu.

— Žarnoms praskalauti ji gerai, bet jeigu atsigertumėt degtinės, pavirintos su taukais ir šaknelėmis, tai greičiau padėtų...

— Kur ne, ir numirėlį prikeltų tokie gydalai!..— nusijuokė Petrekas, kuris sėdėjo greta Jagusės, žvilgčiojo jai į akis, paslaugiai paduodamas visko, į ką tik ji pažiūrėdavo, ir nuolat ją kalbindamas, tačiau, jai menkai teatsakinėjant, ėmė klausinėti Jagustynką apie Matą, apie Ploškų Stachą ir apie kitus.

— O kaipgi, mačiau visus, drauge sau sėdi, o jų kambariai tai visai kaip dvare, aukšti, šviesūs, su grindimis, tik su geležiniu voratinkliu languose, kad jie kartais neužsimanytų pasivaikščioti. Maitina juos irgi ne blogiausiai. Pietų atnešė jiems žirnienės; paragavau, skani, tartum iš seno čebato išvirta ir ratų tepalu užDaryta; o paskui šutintų sorų padėjo... na, Lapa užpakalinę koją pakeltų ant jų, bet pauostyti nepauostytų. Už savo pinigus maitinasi, o kuris neturi skatiko, poteriais sau valgį taiso,— pasakojo pašaipiai.

— Ar greit pradės juos leisti?

— Sakė, jau per Atvelykį kai kurie grįšią! — sušnibždėjo tyliau, baimingai dairydamasi į Hanką, o Jagną tarytum kas išmetė iš vietos, nes nebaigusi valgyti išbėgo iš trobos, o senė ėmė pasakoti apie Koziolienę.

— Grįžo vėlai ir tuščiomis, tik po dešrų pasikratė ir dvaro pasižiūrėjo! Sako, tenai kitaip kvepia, nekaip prastoj troboj!.. Ponas jiems pasakęs, kad niekam padėti negalįs, nes tai komisoriaus ir valdžios reikalas,

o jeigu net ir galėtų, tai vis tiek neužstotų nė vieno lipciečio, nes dėl jų jis pats labiausiai nukentėjęs! Žino, kad jam uždraudė girią parduoti, ir kupčiai jį dabar po teismus tampo. Sako, smarkiai plūdo ir šaukė, kad jei jis dėl mužikų turįs eiti ubagais, tai visą kaimą tegu maras išsmaugiąs!.. Koziolienė jau nuo pat ryto su ta žinia po trobas laksto ir graso keršysianti.

— Kvaiša, ką gi ji padarys jam grasymais!

— Vaje, ką čia žinai, juk kitas pačiupinėja kitam strėnas, kad ir menkiausias būdamas...— nutraukė, šokdama palaikyti bepuolančios į sieną Hankos.

— Vai Dievuliau! Kad tik nebūtų per anksti, prieš laiką,— šnibždėjo išsigandusi, tempdama ją į lovą, nes jos rankose apalpo, prakaitas stambiais lašais ištryško geltonai dėmėtame jos veide. Gulėjo vos bekvėpuodama, o senė actu trynė jai smilkinius, ir tik kai pakišo po nosimi krienų, Hanka atsipeikėjo, atmerkė akis, bet ėmė žagsėti.

Visi išsiskirstė ruoštis, tik vienas Vitekas pasiliko ir, nutykojęs patogią progą, ėmė prašyti gaspadinę, kad jį leistų su gaidžiu.

— Gi eik, tik drabužių nesučiurink ir gražiai elkis! Šunis pririšk, kad neišlėktų paskui jus į kitus kaimus! O kada eisi?

— Ogi tuoj po pamaldų.

Jagustynka įspraudė galvą pro langą ir paklausė:

— O kurgi šunes, Vitek? Išnešiau jiems ėsti, šaukiu, ir nėra nė vieno!

— Teisybė, taigi ir prie tvarto rytą nebuvo! Lapa! Rudi! Ciū ciū ciū! — šaukė, išbėgęs į kiemą, tačiau jie neatsiliepė.

— Turbūt į kaimą išlėkė, nes Klombų kalė vaikosi...— paaiškino.

Niekas ir nemanė sukti galvos, kur dingo sunes — juk tai paprastas dalykas. Tik po kurio laiko Juzė kažkur kieme išgirdo lyg tylų cypimą, bet nieko ten neradusi, pabėgėjo į sodą, manydama, kad Vitekas perią kailį kokiam svetimam šuniui: sodas buvo tuščias ir tas cypimas nutilo; bet grįždama užtiko Rudį: gulėjo negyvas palei galinę trobos sieną — jo galva buvo perskelta...

Pakėlė tokį riksmą, kad visi subėgo.

— Rudis užmuštas! Tikriausiai vagys!

Į visus dvelktelėjo baimė.

— Tai jau ne kas kitas, vardan Dievo Tėvo ir Sūnaus! — sušuko Jagustynka, staiga pamačiusi krūvą išverstos žemės ir didžiulę duobę, iškastą po sienos apačia.

— Pasikasė į tėvo kamarą!

— Duobė, kad arklį išvilktum!

— O duobėj pilna grūdų!

— O Jėzau, gal dar ten tebėr galvažudžiai! — suriko Juzė.

Puolė visi į Borynos galą. Jagusės jau nebebuvo, tik senis gulėjo, atsigręžęs į vidų, o visuomet tamsioj kamaroj buvo šviesu, šviesa ėjo pro skylę, ir visi lengvai pamatė, kad viskas sumaišyta, vienas jovalas, grūdų ant žemės priversta drauge su drabužiais, numėtytais nuo karčių; net linų ir vilnų verpalų sruogos mėtėsi suveltos ir sutaršytos. Iš sykio neįmanoma buvo patikrinti, ko trūksta.

Bet Hanka tučtuojau suvokė, jog čia greičiausiai bus kalvio darbas; net karštis ją pervėrė, pagalvojus, kad jeigu ji vieną dieną būtų pasivėlinusi, jis būtų radęs ir pasiėmęs pinigus... Pasilenkė ties duobe, slėpdama nuo žmonių pasitenkinimą ir kažką tikrindama už kikliko.

— Ar netrūksta ko tvarte? — tarė ji, lyg nujausdama ką.

Laimė, niekur nieko netrūko.

— Užrakinėta visur buvo gerai! — atsiliepė Petrekas ir staiga šoko į bulvių rūsį, atvertė nuo angos dideles duris ir iš ten ištraukė cypiantį Lapą.

— Žinia, kad vagys jį ten įmetė, bet ar ne nuostabu, šuo piktas ir leidosi...

— Ir niekas naktį negirdėjo lojant!

Pranešė apie įvykį šaltyšiui; tad vienu akimirksniu žinia pasklido po kaimą, žmonės tekini bėgo žiūrėti, svarstyti ir dejuoti. Netrukus sodas buvo pilnas žmonių, kurie spraudėsi lyg prie klausyklos, kiekvienas kišo galvą į duobę, savaip kalbėjo ir atidžiai žiūrinėjo Rudį.

Atsirado ir Rokas ir, nuraminęs apsiverkusią ir rėkiančią Juzę, kuri kiekvienam skyrium pasakojo, kaip čia buvę, nuėjo pas Hanką, kuri vėl atsigulė lovon, tačiau buvo kažkokia nuostabiai rami...

— Išsigandau, kad per daug to į širdį nepaimtum! — prašneko jis.

— Ė... dėkui Dievui, nieko nepaėmė... pasivėlino...— nuslopino ji balsą.

— Ar numanai, kas?..

— Galvą dėčiau, kad kalvis.

— Tai, matyt, kažką iš anksto numatęs medžiojo?

— Žinia... bet jam išsprūdo, tik jumi tai sakau...

— Aišku, už rankos reikėtų pagauti arba liudininkų turėti... Na, na, ir ko žmogus nesiryžta dėl pinigų!..

— Net ir Antanui neprasitarkit, mano brangiausias! — prašė ji.

— Juk žinot, kad aš negreitas plepėti, o juk lengviau užmušti žmogų negu jį pagimdyti. Pažinojau jį, kad jis sukčius, bet tokio dalyko tai nebūčiau įtaręs.

— Jis ir blogesnių gali, gerai jį pažįstu...

Atėjo vaitas su šaltyšium ir ėmė smulkiai apžiūrinėti, apie viską klausinėdami Juzę.

— Jeigu Koziolas nesėdėtų kalėjime, manyčiau, kad tai jo darbelis...— sušnibždėjo vaitas.

— Tylėkit, Petrai, nes Koziolienė ateina prie mūsų,— kumštelėjo jam šaltyšius.

— Matyti, kažko išsigando, kad nieko neišnešė.

— Turbūt reiktų stražnikui pranešti... naujas darbas, velnias papainiojo, kad žmogus net ir švenčių ramiai negali atšvęsti.

Staiga šaltyšius pasilenkė ir pakėlė geležinį kruviną virbą.

— Štai kuo nudėjo Rudį!

Geležis ėjo iš rankų į rankas.

— Iš tokio virbo akėčkuolius kala.

— Galėjo pavogti kad ir iš Mykolo kalvės.

— Kalvė jau nuo pėtnyčios uždaryta.

— Reikia kalvį paklausinėti, ar jam neprapuolė.

— Lygiai galėjo pavogti, lygiai galėjo ir atsinešti, vaitas jumi tai sako, kalvio juk nėra namie, o kas daryti, tai mano ir šaltyšiaus reikalas! — pakėlė balsą, šaukdamas, kad dykai čia nesigrūstų, bet eitų namo.

Niekas jo nepabūgo, tačiau jau buvo metas rengtis bažnyčion, tad netrukus ir išsiskirstė, nes jau ir kitų kaimų žmonės traukė virtinėmis palei tvoras ir vis dažniau tiltu dundėjo vežimai.

O kai jau kiemas visiškai ištuštėjo, į sodą įslinko Bylica ir kad ims apžiūrinėti savo šunelį, gaivinti jį ir tylutėliai šnekėtis.

Ir troba ištuštėjo, visi išėjo bažnyčion, tik viena Hanka pasiliko lovoje, kalbėdama sau poterius ir galvodama apie Antaną, o kadangi pasidarė tylu, mat senis vaikus buvo išsivedęs į kelią, tai netrukus kietai užmigo.

Jau ir dienovidis užėjo, puikiai sušildytas ir toks tylutėlis, kad net žmonių giedojimas sklido iš bažnyčios ir skambėjo stikluose, jau nuskambino pakylėjimo, o ji vis miegojo. Pagaliau ją pažadino dardėjimas vežimų, smarkiai lekiančių kelduobėmis, nes toks jau buvo antrosios Velykų dienos paprotys, kad po sumos lenktyniuodavo, kuris pirmas pasieks savo trobą, tad tik ir šmėkščiojo pro medžius žmonių prisigrūdę vežimai ir botagais plakami arkliai. Taip liepsningai lenktyniavo, kad net troba drebėjo, ir dardėjimas bei juokų klegesys skrido po šalį tarytum vėtra.

Ji norėjo atsikelti, pasižiūrėti, tačiau jau grįžo namiškiai, ir Jagustynka, ruošdama pietus, ėmė pasakoti, kad prigriuvo tiek žmonių, jog nė pusės netilpo bažnyčioje, kad visi dvarai buvo suvažiavę, o po sumos klebonas buvo susišaukęs gaspadorius į zakristiją ir kažką su jais tarėsi, o Juzė pasakojo apie ponias, kaip jos buvo išsišvietusios.

— Kad žinotumėt, tos panelės iš Volios tai tokius sturplius kelia ant užpakalių, lyg kalakutai, išskėstas uodegas pastatę.

— Jos šienu tas vietas iškemša arba skarmalais,— aiškino senė.

— O per liemenį tokios plonos, kaip širšės, botagu jas perkirstum, negali permanyti, kur tuos pilvus susikemša... Iš arti žiūrėjau.

— Kur? Ogi po gorsetu pakiša. Pasakojo man viena dvarokė, kambarine Modlicos dvare buvusi,— sako, kitos panelės badauja ir naktį diržais veržiasi, kad tik

nesustorėtų. Tokia dvaro mada, kad kiekviena ponia atrodytų plonutėlė kaip basliukas, tik per užpakalį išpūsta.

— Kaime kitaip, nes iš liesų bernai juokiasi.

— Kurgi ne! Mergina turi būti kaip krosnis, visur apaugusi, kad prie jos prisiglaudus, būtų kaip prie karštos krosnies,— pasakė Petrekas, įsižiūrėjęs į Jagusę, kuri traukė puodus.

— Žiūrėk, baidyklė, išsidykinėjo, mėsos užėdė, tai mat kokie gardumynai ateina jam galvon! — sudraudė jį Jagustynka.

— Tokia kai juda prie darbo, tai nuostabu, kad sijonas netrūksta...

Norėjo dar kažką sūraus pasakyti, bet atėjo Dominikienė Hankos apžiūrėti ir išvarė jį lauk iš trobos.

Netrukus ir pietus padavė priebuty, mat buvo šilta ir saulėta. Jauna žaluma žvilgėjo, pamažėli virpėdama šakelėse ir mirgėdama tarytum drugiai, iš sodų sklido paukščių čiulbesys.

Dominikienė uždraudė Hankai keltis iš lovos, o tuoj po pietų atėjo Veronka su vaikais; prie lovos pristūmė suolą, ir Juzė prinešė valgio nuo Velykų stalo ir butelį degtinės su medum, nes Hanka, kad ir vargiai, bet oriai, gaspadoriškai vaišino seserį ir kaimynes, kurios senu papročiu ėmė viena po kitos traukti pasisvečiuoti, jos pagailėti, degtinės išgerti, saldžiu pyragu pasigardžiuoti ir apie kaimyniškus įvairumynus pasišnekučiuoti, o labiausiai papostringauti apie tą įsirausimą po kamara.

O namiškiai šildėsi prieš trobą, šnekučiuodamiesi su žmonėmis, kurie vis ėjo į sodą ir galvojo bei svarstė prie duobės. Ji dar tebebuvo neužversta, nes vaitas uždraudė tai daryti, kol atvažiuos raštininkas ir stražnikai.

Jagustynka nežinia jau kelintą kartą apie tai pasakojo, kai iš kiemo išsigrūdo berniukai su gaidžiu. Juos vedė Vitekas, dailiai išsigašinęs, net batuotas ir su Borynos kaškietu ant šalies, o greta jo būryje ėjo Klombų Macius, Gulbasiukas, Jendrekas, Kuba, Gželios kreivaburnio sūnus, ir kiti. Rankose jie laikė vėzdus, per pečius turėjo persikabinę krepšius, o Vitekas po pažastim glaudė Petreko smuiką.

Iškilmingai išėjo į kelią ir visų pirma nutraukė pas kleboną, nes taip kitais metais pradėdavo bernai. Drąsiai suėjo į sodą prieš kleboniją, išsirikiavo eilėn, iškišo į priekį gaidelį. Vitekas užgriežė smuiku, Gulbasiukas ėmė sukioti gaidį ir giedoti, o visi kiti, mušdami lazdomis ir trepsendami kojomis, sutartinai, cypdami užtraukė:

Mes atėjome dinguso!
Apie Jėzų pagiedosim,
Apie Jėzų ir Mariją —
Duokit mums ko, gaspadinės!..

Ir ilgai giedojo, vis drąsiau ir balsiau, kol išėjo klebonas ir padalino jiems po penkias kapeikas; pagyrė gaidelį ir maloniai atsisveikino...

Vitekas net sukaito iš baimės, ar nepaklaus kartais apie gandrą, tačiau, matyti, jis nepažino jo kitų būryje ir nuėjo sau į kambarius, o paskui dar atsiuntė per merginą saldaus pyrago. Tąsyk jie užtraukė dar giesmelę dėkodami ir nusirito pas vargoninkus.

O paskui lankė kaimo trobas drauge su visa minia vaikų, rėkiančių ir taip besispraudžiančių, jog turėjo ginti gaidelį nuo spūsties, nes kiekvienas norėjo plunksneles pačiupinėti ir grąžulėlį pajudinti.

Vitekas vedė juos, vadovaudamas ir visko budriai žiūrėdamas, koja davinėjo ženklą pradėti, o stryku

rodė, kada traukti plonutėlę gaidą, o kada storą; jam šeimininkės įdavinėjo dovanas. Jie taip iškilmingai ir taip triukšmingai vaikštinėjo, jog po visą kaimą sklido dainos ir smuiko griežimas, o žmonės didžiai stebėjosi, kad tokie bambliai, vos pakilę nuo žemės, o padaro visai kaip bernai.

Jau ėjo vakarop, truputį paraudusi saulė ritosi viršum girių, žydru dangumi slankiojo balti debesėliai, tarsi nesuskaičiuojamas pulkas žąsų, ir vėjas judėjo kažkur aukštybėse, siūbuodamas nurudavusių tuopų viršūnes, o kaime darėsi vis judriau ir triukšmingiau: vyresnieji šnekučiavosi prieš trobas, nusėdę slenksčius, merginos dūko prie tvenkinio arba, susikabinusios per liemenis, vaikštinėjo sūpuodamosi, traukdamos dainelės, lyg tie aguonų žiedai ar nasturtos kirbėjo tarp medelių, atsispindėdamos vandenyje tarytum veidrodyje, vaikai lakstė su dingusininkais, o kiti ėjo ežiomis į laukus.

Jau skambino mišparų, kai storoji Ploškienė, pirma aplankiusi Boryną, įėjo pas Hanką.

— Buvau pas ligonį, o Jėzau, taigi guli kaip gulėjęs... Kalbinau: nė nepažvelgė į mane. Saulė šviečia jam į lovą, tai graibstinėja ją pirštais, lyg į rieškutes norėdamas susisemti, ir kaip mažutis kūdikėlis graibosi joje! Stačiai verkt norisi pamačius, kas pasidarė žmogui,— pasakojo, sėsdamasi prie lovos, bet išgėrė degtinės, kaip ir kitos, siekė pyrago.— Ar jis valgo dabar, man rodos, kad pasitaisęs?

— Dabar jau valgo, gal jam į sveikatą eis!..

— Berniukai į Volią nuėjo su gaideliu! — sutratėjo įpuolusi Juzė, bet išvydusi Ploškienę, išsinešdino prieš trobą prie Jagusės.

— Juze, metas liuobtis! — sušuko Hanka.

— Žinia, kam šventės tai šventės, o pilvas niekad alkio neužmiršta! Ir pas mane buvo su gaideliu... Apsukrus tas jūsų Vitekas! Ir, matyti, geras berniukas.

— Teisybė, prie išdaigų pats pirmutinis, tik prie darbo reikia lazda varyti!

— A jau, taigi su šeimyna visur vienodas vargas! Malūninkienė skundėsi man dėl mergų, kad pusės metų išlaikyti negalinti.

— Greitai jos ten užsitaiso vaiką... Šviežia duona padeda!

— Duona kaip duona, bet vis mat čia bernas įtaiso, čia sūnelis, tas, kur mokslus eina, po namus apsisuka, o sako, kad ir pats malūninkas nė vienos nepraleidžiąs... Tad ir sunku mergą metus išlaikyti. Tiesą pasakius, šeimyna greit išdyksta... Štai mano piemuo, matydamas, kad bernų dabar nebėra, per šunį mane laiko ir pavakarių liepia pieno duoti! Kur tai girdėta!

— Laikau berną, tai man ne naujiena, ko jie užsimano, bet sutikt su viskuo turiu, nes, ko gero, išeis pačiu darbymečiu, ir ką gi veiksiu be jo tokiam ūky!

— Kad tik jum kuri jo neatkalbėtų,— tarė tyliau.

— O gal žinot ką? — smarkiai susirūpino.

— Pasiekė mane šis tas iš šalies... gal meluoja, tad nepasakosiu. Na, bet šneku šneku, o ko aš čia atėjusi? — kai kurios prižadėjo subėgti, pasikalbėsime, našlaitės, ateikit ir jūs... kaipgi dabar Borynienės nebūtų, jei visos pačios pirmutinės susirinks.

Gerinosi, bet Hanka atsikalbinėjo silpnumu, nes iš tikrųjų pasijuto truputį įsigėrusi.

Didžiai dėl to nuliūdusi, kad ji atsisakė, Ploškienė išėjo Jagnos kviesti.

Tačiau ir Jagusė atsikalbinėjo, sakydama, kad jau kažkur pakviestos abi su motina...

— Nueitumėt, Jagna, juk ilgitės bernų, o pas Ploškienę tikriausiai užsuks Jambrožis arba kuris ubagas, vis bent kelnių kvapas...— sušnibždėjo Jagustynka iš pasienio.

— O jūs tai vis saviškai, žodžiu lyg peiliu duriat...

— Man linksma, tad ir linkiu kiekvienam, ko jam reikia! — tyčiojosi.

Jagusė net pašoko iš pykčio ir išėjo į kelią, bejėgiškai vadžiodama akimis po laukus ir vos sulaikydama raudą. Aišku, kad ji labai ilgėjosi!

Kas iš to, kad visur buvo jausti šventės, kad žmonės judėjo, kad juokai ir šūksmai pleveno viršum kaimo, kad net pilkuose laukuose raudonavo moterys ir skambėjo dainelės?..— jai buvo liūdna ir taip kažkodėl graudu, jog negalėjo ištverti. Nuo pat ryto kažkas ją taip draskė ir traukė, jog lakstė pas pažįstamus, keliais, į laukus vaikščiojo ir net, rodos, tris kartus persirengė, viskas veltui, nepadėjo: traukė ją vis labiau kažkur lėkti, kažką veikti, kažko ieškoti...

Tad ir dabar pasuko net į tuopų kelią ir ėjo, įsižiūrėjusi į didžiulį, raudoną saulės rutulį, krintantį ant girių; ji ėjo per tuos šešėlių ir šviesuolėčių slenksčius, kuriuos saulėlydis klojo pro medžius.

Ją apipūtė sambrėškos vėsuma, o tylus, įšilęs laukų alsavimas kiaurai vėrė džiugiu virpėjimu; nuo kaimo skrido tilstąs klegesys, ir iš kažkur skriejo pratisas smuiko balsas, kuris kibo į širdį lyg tas nuo auksinių rasų subrinkęs voratinklis, išsidriekė tylutėliame tuopų šlamėjime, santėmiuose, kurie jau ropojo vagomis ir tykojo erškėčių krūmuose.

Ėjo, kur akys vedė, nė nežinodama, kas ją neša ir kur.

Giliai dūsavo, tarpais skėsčiojo rankas, tarpais bejėgiškai stovinėjo ir vadžiojo įkaitusiomis akimis, ta-

rytum ieškodama kažkokios prieglobsties iškankintai sielai, bet ir vėl ėjo toliau, ausdama mintis lieknas ir nykias, tarsi tos šviesios gijos vandenyse, kurių nepagausi, nes susidrums ir pradings nuo rankos šešėlio. Žiūrėjo į saulę, nematyadama nieko, tuopos, virtinėmis palinkusios ant jos, atrodė jai lyg ūkų apsiausti atsiminimai... Vien tik jautė, kad plėšo ją ligi skausmo, ligi šauksmo, ligi raudos, kad traukia kažkur į tolį taip, jog, rodos, įsikibtų į tuos paukščius, lekiančius saulėlydžio pusėn, ir nuskristų į pasaulio kraštą. Augo joje kažkokia jėga, deginanti ir tokia graudi, jog ašaros temdė akis ir liepsnos tvino po ją visą: skynėsi lipnias, kvapnias tuopų metūges, vėsindama jomis įkaitusias lūpas ir akis...

Tarpais atsisėsdavo po medžiu ir susirietusi, kumščiais veidą parėmusi, nugrimzdavo savyje be sąmonės, šliedamasi prie kamieno ir rąžydamasi... ir vos bekvėpuodama...

Tarytum ir joje pavasaris užtraukė savo kaitrią giesmę, ir audrinosi joje kažkas ir kažkas prasidėti norėjo, kaip tose derlingose dirvose, tįsančiose pūdymais, užgimsta gyvybė pavasarį, kaip tuose nuo augimo jėgos apsvaigusiuose medeliuose ji gieda ir kaip visur ima tarpti, pirmai saulei pašildžius...

Ji virpėjo viduje, jai degė akys, o nutirpusios kojos bejėgiškai gniužo ir vos ją bekėlė. Ji norėjo verkti, dainuoti, vartytis ant minkštučių, šaltomis rasomis it perlais nubarstytų želmenų, čia vėl sugriebdavo ją pašėlęs noras šokti į erškėčius, spraustis pro dygias tankmes ir pajusti laukinį grumtynių skausmą.

Staiga pasuko atgal ir, išgirdusi smuiko garsus, nubėgo į ten. Ū! Taip ėmė suktis galva, tokia svaiginanti aistra ją pervėrė, kad, rodos, būtų puolusi šokti, į

ūžiančios smuklės spūstį, į klegesį, į girtuokliavimą net, kad ir į pačią pražūtį, ū!..

Keleliu nuo kapinių į tuopų kelią, užlietą raudonomis saulėlydžio liepsnomis, kažkas ėjo su knyga rankoje ir tarpais stabčiojo po baltais berželiais.

Tai buvo Jasius, vargoninko sūnus.

Ji norėjo tik iš už medžio pasižiūrėti į jį, tačiau jis ją pamatė.

Net ir pabėgti neįstengė, kojos tarsi kabinosi už žemės, ir akių negalėjo nuo jo atplėšti; artinosi šypsodamasis, dantys žvilgėjo tarp raudonų lūpų, buvo tęvas, nuaugęs ir balto veido.

— Lyg ir nepažinai manęs, Jaguse?

Net jai po krūtine spustelėjo nuo to balso.

— Kurgi nepažinčiau!.. Tik ponas Jasius dabar toks dailus, toks kitoniškas...

— Žinoma, metai juk eina... Buvote pas ką Budose?

— Taip sau tik vaikštinėjau, juk šventės. Ar maldaknygė? — nedrąsiai palietė knygą.

— Ne, apie tolimus kraštus ir apie jūras!

— O Jėzau! Apie jūras! O tie paveikslėliai ar taip pat nešventi?

— Pasižiūrėk! — pakišo jai knygą po akių ir rodė.

Stovėjo petis į petį, nesąmoningai į kits kitą remdamiesi šlaunimis ir suglaudę žemai nulenktas galvas. Aiškino jai, o ji kėlė į jį nuostabos kupinas akis, nedrįsdama kvėpuoti, susijaudinusi ir vis labiau glausdamasi geriau pasižiūrėti, nes saulė jau buvo nusileidusi į užgirį.

Staiga jis visas pasipurtė ir truputį atsitraukė.

— Temsta jau, laikas namo! — tarė tyliai.

— Eikiva!

Ėjo tylėdami, kone visai apkloti medžių šešėlių. Saulė nusileido, ant laukų draikėsi melsvi santėmiai, žarų šiandien nebuvo, tik pro storus tuopų kamienus švytėjo danguje auksinis potvynis; visas pasaulis geso.

— Ir visa tai teisybė, kas ten parodyta? — sustojo ji.

— Viskas, Jaguse, viskas.

— O Jėzau, tokie vandenys didžiausi, tokie kraštai, kad patikėti sunku.

— Yra, Jaguse, yra! — šnibždėjo jis vis tyliau, žvilgčiodamas jai į akis iš taip arti, jog ji sulaikė kvapą, ją nukrėtė šiurpas, ir ji palinko krūtimis į priekį, laukdama, kad ją apkabintų ir priremtų prie medžio; net jos rankos išsiskėtė, ir ji buvo pasiruošus duotis, bet Jasius skubiai atsitraukė.

— Turiu greičiau eiti, labanakt, Jaguse! — ir nulėkė sau.

Gerą valandėlę pastovėjo, kol įveikė save ir galėjo pasijudinti iš vietos.

„Apkerėjo mane, ar ką jau!" — galvojo, vilkdamasi sunkiai, galva jai svaigo, rąžuliai tampė.

Stojo vakaras, šen bei ten žybčiojo žiburiai, o iš smuklės sklido muzika ir prislopintos kalbos.

Pažvelgė pro langą į nušviestą vidų: viduryje stovėjo ponas Jackus ir griežė smuiku, o prie smuklininko stalo svyravo Jambrožis ir rėksmingai kažką pasakojo kampininkams dažnai vis siekdamas stiklo.

Staiga kažkas tvirtai ją apkabino per liemenį, ji net šūktelėjo riesdamasi ir plėšydamasi.

— Pačiupau tave ir nepaleisiu... įsigersim truputį... eikš...— šnibždėjo vaitas, nepaleisdamas jos iš nagų, ir pro šonines duris įsitempė į alkierių.

Niekas to nematė, nes lauke buvo gana tamsu ir maža kas ėjo keliu.

Kaimas jau tilo. Rimo klegesys ir tuštėjo tarputvoriai, žmonės skirstėsi namo, šventės ir saldaus dykinėjimo dienos baigėsi, už slenksčio stovėjo šiokiadienis rytojus ir kaišiojo iltis tamsoje, tad nę vieną sielą smaugė baimė ir iš naujo gulė rūpesčiai...

Kaimas nuliūdo ir apkurto, tarytum labiau prie žemės prisigūžė ir glaudėsi į nebylius sodus, kur ne kur žmonės dar sėdėjo pašalėse, baigdami valgyti velykinius skanėstus ir tyliai šnekučiuodamiesi, kitur anksčiau rengėsi gulti, niūniuodami šventas giesmes.

Tik pas Ploškienę buvo daug žmonių ir triukšmo: susirinko kaimynės ir, nusėdusios suolus, oriai tarpusavy šnekučiavosi. Pirmoje vietoje sėdėjo vaitienė, o greta jos storulė liežuvinga Balcerekienė kažką įrodinėjo; ir liesoji Sikorienė buvo, ir nuolat niurzgianti Borynienė, ligonio brolienė, buvo ir kalvienė su jauniausiuoju vaiku prie krūtinės, ji šnekučiavosi su tylia dievobaiminga šaltyšiene; ir daugiau moterų buvo, pačių pirmutinių kaime.

Sėdėjo pasipūtusios ir išpampusios, nelyginant pereklės gūžtoj, ir visos su duksliais šventadieniais sijonais, su skaromis, Lipcų mada ant pečių nuleistomis, su kykais, panašiais į baltus ratus, suklostytais ties kaktomis, su iškeltomis lig ausų rievėmis, ant kurių buvo pasirišusios tiek karolių, kiek kuri turėjo. Linksminosi dailiai, veidai pamažu raudo, ir pasitenkinimas jas siautė. Uoliai taisėsi sijonus, kad nesusiglamžytų, ir jau ėmė sėstis viena arčiau kitos ir tyliau postringauti, nes dabar apkalbinėjo čia pat esančias.

O kai užėjęs kalvis pasakė grįžtąs tiesiai iš miesto, jos pralinksmėjo kaip reikiant. Jis buvo vyras liežuvingas, kaip reta kuris, o kad jau kiek išgėrė, tai ėmė

porinti tokius juokingus dalykus, jog visos už pilvų stvėrėsi; troba sudrebėjo, o jis juokėsi visų garsiausiai, net Borynų kieme buvo girdėti.

Ilgai linksminosi, nes Plošk ienė ar ne tris kartus siuntė pas žydą degtinės.

O Borynų dar tebesėdėjo prieš trobą, Hanka buvo atsikėlusi ir sėdėjo drauge su kitais, apsisiautusi kailiniais, nes po saulėlydžio atvėso.

Kol buvo šviesu, Rokas jiems skaitė iš knygos, o Hanka, dažnai dairydamasi, tyliai įsakinėjo Juzei:

— Eik pažvelgti į kelią...

Bet nieko nebuvo, ir jis skaitė, kol vakaras aptemdė žemę, o paskui dar ir pasakojo įvairių dalykų, nes visi buvo labai susidomėję. Juos apklojo naktis, ir jie vos bežymėjo ties balta namo siena; vakaras stojo tamsus ir šaltas, žvaigždės nepatekėjo, gūdi tyla apglėbė pasaulį, tik kažkur kliunksėjo vanduo ir urzgė šunes.

Susiplakė į krūvą ir Nastusė su Juze, Veronka su vaikais, Jagustynka, Klombienė ir Petrekas susėdo kone prie pat Roko kojų, o Hanka kiek nuošaliau ant akmens.

Jis pasakojo visokias istorijas apie lenkų tautą, čia vėl šventus padavimus, čia tokius stebuklus apie pasaulį, kad kur ten suprasi ir atsiminsi!

Klausėsi, ausis ištempę, neišdrįsdami atsipūsti nei pasijudinti iš vietų, ir visa siela gėrė tuos saldžius žodžius, kaip žemė geria sodrų ir šiltą lietų.

O jis, bemaž nematomas akims, iškilmingu, tyliu balsu pasakojo:

„Po žiemos ateina pavasaris kiekvienam, kuris jo laukia dirbdamas, melsdamasis ir pasirengęs."

„Pastikėkit, nes nuskaustieji visuomet laimi."

„Aukų krauju ir darbu reikia sėti žmonių laimę, o jei kuris pasėjo, tam išdygs ir jis susilauks pjūties."

„Bet kuris tik kasdiene duona besirūpina — tas prie Viešpaties stalo neatsisės."

„Kuris tik skundžiasi blogiu, nedarydamas gero, tas dar blogesnį blogį daro."

Ilgai pasakojo ir taip išmintingai, kad ir neatsimintum, ir vis tyliau, vis graudžiau, o kad buvo nakties apsiaustas, tai atrodė, tarsi tas šventas balsas sklinda iš žemės arba kad tai balsas mirusiųjų Borynų kartų, kurias tą prisikėlimo naktį Dievas į pasaulį paleido, ir kad tai jos kalba dabar iš sutrūnijusių sienų, iš palinkusių medžių, iš tirštos nakties norėdamos įspėti saviškius, kad atsipeikėtų.

Visų sielos kybojo ant šitų žodžių, plakančių į širdis tarsi varpas, ir skriejo į pritemusius ilgesius, į nesuvokiamus svajų stebuklus.

Niekas net neišgirdo, kad visame kaime ėmė loti šunes, kad kažkas šaukė keliuose ir sudundėjo žemė nuo bėginėjimo.

— Podlesė dega! — suriko kažkieno balsas per sodą.

Išbėgo į kelią.

Ir iš tikrųjų: dvaro trobesiai Podlesėj liepsnojo, iš tamsos it raudoni kerai veržėsi liepsnų liežuviai.

— Ir žodis tapo kūnu! — sušnibždėjo Jagustynka, prisiminusi Koziolienę.

— Dievo bausmė.

— Už mūsų skriaudas! — kryžiavosi tamsoje balsai.

Trankėsi trobų durys, žmonės tekini, pusiau teapsirengę pludinėjo į kelią, ir vis didesnė minia grūdosi ant tilto prieš malūną, iš kur geriausiai buvo matyti, ir netrukus visas kaimas jau buvo ten.

O gaisras su kiekvienu akimirksniu vis augo, palivarkas stovėjo ant kalnelio pagiry, tad nors ir per

gerus du varsnus nuo Lipcų, kaip ant delno buvo matyti įsigalinti liepsna. Juodoje miško sienoje kirbėjo ugnies liežuviai, ir veržėsi kruvini, susigumulavę debesys. Vėjo nebuvo, ir ugnis kilo vis aukštyn, trobesiai degė tarsi sakuotos plėšos, juodi dūmai kilo stulpais, o kruvina, susitaršiusi pašvaistė išsiliejo tamsybėje it ugnies upė ir sįūbavo viršum girios.

Veriantys būbavimai perskrodė orą.

— Jaučių tvartas dega, daug neišgelbės, nes tik vienos durys tėra.

— O dabar stirtos suliepsnojo!

— Ir daržinės jau ugnyje! — šaukė baisėdamiesi.

Atbėgo kunigas, kalvis, šaltyšius, o pagaliau ir vaitas iš kažkur atsirado ir, nors toks girtas, jog vos besilaikė ant kojų, ėmė rėkti ir varyti žmones, kad lėktų dvarui į pagalbą.

Tačau niekas neskubėjo to daryti, ir tik piktas niurzgėjimas kilo minioje:

— Tegu vyrus paleidžia, tai jie bėgs gelbėti!

Nieko nepadėjo keiksmai ir grasymai, net ir klebono verksmingi maldavimai: minia stovėjo nepajudinama ir niauriai žiūrėjo į ugnį.

— Rupūžės dvaro bernai! — sušuko Kobienė, grūmodama kumščiu.

Tik vaitas su šaltyšium ir kalviu nuvažiavo prie gaisro, ir tai su tuščiomis rankomis, nes nei kobinių, nei kibirų bobos neleido jiems pasiimti iš trobų:

— Lazdų paragaus, kuris paims ką! Tegu prasmenga bjaurybė! — užriko visos kaip viena.

Buvo jau susirinkęs visas kaimas, net ir patys mažiausieji, kuriuos rėkiančius motinos supo rankose, ir gumulavo didžiulė, niauri minia; maža kas teprabildavo, ir tai pašnibždomis, tik sotino godžias akis ir dū-

savo, nes kiekvieno širdyje kerojo rūsčiai nuslėptas džiaugsmas, kad tai už Lipcų skriaudas Viešpats Dievas poną ugnimi nubaudęs.

Ligi vėlybos nakties degė, tačiau niekas namo nėjo: kantriai laukė galo. Viršum palivarko tyvuliavo ištisa ugnies jūra ir veržėsi į dangų surioglintomis bangomis. Degantys stogų šiaudai ir malksnos lakstė į patamsius kruvinu lietumi, o nuo raudonų pašvaisčių, kurios pleveno tamsybėje lyg kokios liepsningos marškos, raudo medžių viršūnės ir malūno stogai, tvenkinys atrodė, tarytum jį būtų kas apibėręs blankiomis žarijomis.

Vežimų dardėjimas, žmonių šauksmai, galvijų baubimas, baisingas pragaišties siaubas veržėsi iš gaisro, o kaimas vis tebestovėjo sakytum gyvas mūras, įaugęs į žemę, akis ir sielas besotinąs kerštu...

Nuo smuklės pusės sklido kimus girto Jambrožio balsas:

Oi, Maryt, sakau dorai,
Gerą alų tu darai!

VI

Tokią keistą žinią išgirdusi, Hanka net pakilo nuo patalo, bet Jagustynka laiku ją pačiupo ir įspaudė į priegalvius:

— Nesijudink, juk nedega niekur!

— Kad tokį dalyką pasakė, lyg jam būtų galvoj negerai; apsiplaukit smilkinius švęstu vandeniu, tai atsipeikėsit.

— Ne, Hanuse, aš sveiko proto ir pasakiau teisybę, kad ponas Jackus nuo vakar gyvena drauge su manim... taigi... — mikčiojo Bylica, lenkdamasis nusičiaudėti, smarkiai pašniaukęs.

— Matyt, jau visai iškvaišo! Pažiūrėkit, gal jau grįžta, vaiką man badu numarins.

— Nuo bažnyčios pusės dar nieko nematyti! — paaiškino po valandėlės Jagustynka, vėl imdamasi tvarkyti trobą ir barstydama ją smėliu.

Senis protarpiais atkakliai čiaudė. Net ant suolo atsisėdo.

— Triūbijat kaip mieste ant rinkos!

— O kad stipri taboka pono Jackaus, visą pakelį man davė... visą..

Dar buvo anksti, pro langą žvilgčiojo šviesi ir šilta saulė, medžiai sode svyravo nuo vėjo, o pro atviras priemenės duris spraudėsi palinkę žąsų kaklai ir raudoni, šnypščiantys snapai, o visas pulkas purvinų ir pypsinčių žąsiukų ritosi ant aukšto slenksčio. Staiga kažkur suurzgė šuo, žąsys pakėlė klegesį, o vištos pereklės, tupinčios ant kiaušinių, ėmė baimingai kvaksėti ir šokti iš gūžtų.

— Bent į sodą išvarykit, gal žolės paskabys.

— Išvarysiu, Hanuse, ir nuo varnų pasergėsiu...

Beregint troboj aptilo, tik medžių šlamėjimas sklido iš lauko, ir truputį suposi po juodom lubom kabą sodeliai.

— Ką bernai dirba? — paklausė ilgai tylėjusi Hanka.

— Petrekas aria bulvieną pakalnėj, o Vitekas bėriu akėja rėžius linams ties kiaulduobėmis.

— Ar dar šlapia ten?

— Žinia, klumpės smarkiai klimpsta, bet suakėjus veikiau išdžius.

— Kol žemė sušils sėjai, gal jau atsikelsiu...

— Savim dabar tesirūpinkit, o darbo jums nieks nepavogs.

— Ar karvės jau pamilžtos?

— Pati pamilžau, nes Jagusė milžtuves sustatė prie kūtės ir pati kažkur nuėjo sau.

— Laksto nuolat po kaimą kaip tas šuo, nieko nepadeda, niekuo nepavaduoja. Beje, pasakykit Kobienei, kad jai žemės kopūstams duosiu, Petrekas užmėš iš jos tvarto ir suars, bet po keturias dienas už rėžį! Pusę atidirbtų prie bulvių sodinimo, o likusias per rugiapjūtę.

— Ir Koziolienė taip pat norėtų rėžio linams už atodirbį.

— Tiek ji atidirbs, kiek šuo priverks. Tegu sau kitur ieško, gana pernai prilojo visam kaimui ant tėvo, kad ją nuskriaudęs.

— Kaip jums patinka, jūsų žemė, jūsų ir valia! Vakar, jums gimdant, Pilypienė buvo užėjusi, bulvių norėjo.

— Ar už pinigus?

— Atidirbtų; pas juos troboj pinigėlio nė su žiburiu nerastum, badu stimpa.

— Kokį puspūrį valgyti tegu tuoj pasiima, o jei daugiau reikės, tai tik pasodinus, nes nežinia, kiek liks. Pareis Juzė, atmieruos, nors kokia iš tos Pilypienės darbininkė!.. Tik dėl slisties...

— O iš kurgi gaus dvėselės? Nepavalgo, nepamiega, o kasmet gimdo.

— Pražūtis, o Jėzau, rugiapjūtė dar už jūrų marių, o priešpjūtė už slenksčio.

— Kur čia už slenksčio! Troboj jau, ir taip pilvus varžo, kad kitas vos bedvėsnoja!

— Ar išleidot kiaulę?

— Atsigulė pasieny, bet paršiukai dailūs, apvalūs lyg bandelės.

Tarpdury atsistojo Bylica ir ėmė mikčioti:

— Žąsis palikau po agrastais. Taigi atėjo per Velykas ponas Jackus ir sako: „Apsigyvensiu pas tave, Bylica, už kampininką ir gerai užmokėsiu..." Pamaniau sau: tyčiojasi iš prasto žmogaus kaip paprastai ponas, tai sakau: „Pinigų man reikia ir kambarių laisvų turiu!" Nusijuokė, davė man pakelį peterburginės, apžiūrėjo trobą ir sako: „Jeigu jūs galit čia gyventi, tai ir aš galėsiu, o trobą pamažėli ištaisysim, kad ir dvarą atstos!"

— Še tau, toks bajoras, ponų brolis! — stebėjosi senė.

— Pasidarė sau guolį greta manojo ir gyvena: man išeinant, ant slenksčio papirosą rūkė ir žvirblius grūdais masino.

— O ką gi jis valgys?

— Savus puodus atsinešė ir arbatą vis verdasi ir geria...

— Be reikalo to nedaro, čia kas nors turi būti, kad toks ponas...

— O tas yra, kad jau visiškai pakvaišęs! Kiekvienas žmogus visuomet triūsia ir rūpinasi, kad būtų geriau, o toks ponas norėtų, kad jam būtų blogiau? Nieko kito, tik proto neteko,— kalbėjo Hanka, pakėlusi galvą, nes tarpuvarty pasklido balsai.

Grįžo iš bažnyčios pakrikštiję. Juzė pirmutinė nešė kūdikį priegalvyje, apklotą skara, Dominikienei prižiūrint, o paskui jas traukė vaitas su Ploškiene, kūmai, užpakaly šlubavo Jambrožis, negalėdamas paspėti.

Prieš peržengiant slenkstį, Dominikienė paėmė kūdikį ir peržegnojusi ėmė su juo senu papročiu eiti aplink visą trobą, stabtelėdama prie kampų ir ties kiekvienu skyrium sakydama:

— Rytuose — čia pučia...

— Žiemiuose — čia šalta...

— Vakaruose — čia tamsu...

— Pietuose — čia šildo...

— O visur saugokis piktos dvasios, žmogaus siela, ir tik Dievu pasitikėk.

— Lyg ir dievobaiminga, o žiūrėk, kokia raganautoja iš tos Dominikienės! — juokavo vaitas.

— Malda padeda, bet ir užkalbėjimai nepakenks, žinia! — sušnibždėjo Ploškienė.

Triukšmingai suėjo į trobą. Senė išvystė kūdikėlį ir, kokį jį Dievas sutvėrė, nuogutėlį ir it vėžys raudoną, padavė motinai į rankas.

— Parnešam jum, motin, tikrą krikščionį, kuriam per šventąjį krikštą duotas Roko vardas. Tegu auga sveikas ir suteikia džiaugsmo!

— Ir tegu tuziną Rokų priperi! Stiprus bernas: šaukė taip, kad nereikėjo nė gnaibyti per krikštą, o druską taip spjaudė, kad nors plyšk juokais...

— Nes jis tokios giminės, kuri degtinės neatsižada...— atsiliepė Jambrožis.

Berniukas cypė ir spardėsi po duknas, o Dominikienė ištrynė jam akis, lūpas ir kaktą degtine ir tik po to pridėjo Hankai prie krūties. Įsisiurbė į ją lyg slibinas ir nutilo.

Hanka nuoširdžiai dėkojo kūmams, bučiuodamasi su visais ir atsiprašinėdama, kad krikštynos ne tokios, kokios turėtų būti Borynos vaikui.

— Po metų pagimdysit ketvirtąjį, tada atsigriebsim! — juokavo vaitas, šluostydamasis ūsus, nes stikliukas jau artėjo prie jo.

— Krikštynos be tėvo tai lyg nuodėmė be atleidimo,— neatsargiai pasakė Jambrožis.

Sulig tais žodžiais Hanka taip sugrudo, jog net moterys ėmė ją guosti ir glėbesčiuoti; galop, nuraminusi

širdgėlą, ji ėmė kviesti, kad imtųsi valgių, nes kiaušinienė su dešromis jau kvepėjo iš dubens.

Jagustynka vaišino svečius, nes Juzė liūliavo kūdikėlį, migdydama jį didelėj geldoj, mat senasis lopšys buvo be pavažų.

Ilgai grumšėjo šaukštai, o niekas nė žodelio nepratarė.

O kai į priemenę priėjo vaikų ir visi ėmė kaišioti galveles į trobą, vaitas metė jiems saują saldainių, ir jie beregint cypdami ir pešdamiesi išsirito į kiemą.

— Net ir Jambrožis užmiršo turįs liežuvį burnoje! — prašneko Jagustynka.

— Nes tylomis sau galvoja, kad berniukui reikia ūkio ir merginos.

— Žemė — tėvų rūpestis, o mergina — kūmų.

— Nepritrūks to gero, ne! Siūlyte jas siūlo ir dar primoka, kad tik kas imtų.

— Matyti, vaitienė ilgisi mažylio: mačiau, kaip ant tvoros vėdino savo nabagėlių drabužėlius!

— Sako, vaitas į rudenį žada iškelti krikštynas!

— Šitokias pareigas eina, o ko reikia neužmiršta!

— O kad liūdna troboj be vaikų riksmo! — tarė vaitas rimtai.

— Teisybė, kad ir rūpesčių su jais nemaža, bet yra kuo pasivaduoti, ir džiaugsmo turi...

— Brangenybės! Ir už auksą prakiši, kai už jį permoki! — murmėjo Jagustynka.

— Žinia, kad būna ir blogų, perniek tėvus laikančių, bet obuolys netoli nuo obels terieda, tad ką žmogus pasisėjo, tą ir pjauna! — atsidūsėjo Dominikienė.

Jagustynka susirūstino, jausdama, kad čia ją užgėlė.

— Bepigu jums juoktis iš kitų, kad turite tokius gerus sūnelius, kurie ir suverpia, ir pamelžia, ir puodus iššveičia, lyg darbščios merginos.

— Nes dorybėje auginti ir klusnumo mokyti.

— Teisybė, net patys snukius atkiša mušami! Kaip nori žiūrėk — gyvas tėvas! Teisybė, obuolys netoli nuo obels rieda, teisybę pasakėte, o kai atsimenu, ką jauna būdama su bernais išdarinėdavot, tai man nenuostabu, kad Jagusė panaši į jus, visai tokia pat: kad ir baslys, o jei tik su kepure ant šalies ir užsigeis... ji neatsakys iš gerumo,— šnypštė jai palei ausį, net ano-ji išblyško, vis žemiau lenkdama galvą.

Jagna tuo metu ėjo per priemenę, Hanka pašaukė ją, degtine pavaišino — išgėrė ir, į nieką nežiūrėdama, nuėjo į savąjį galą.

Vaitas apsiblausė, veltui laukdamas jos grįžtant.

Kalba kažkodėl nesimezgė, jis klausėsi ir slaptai sekiojo ją akimis, kai vėl pasirodė ir išėjo į kiemą.

Ir moterys nebenorėjo plepėti; tik senės smaigstėsi įsiutusiomis žlibėmis, o Ploškienė tyliai šnekučiavosi su Hanka. Vienas tik Jambrožis nepamiršo butelio ir, kad ir niekas neklausė, paistė kažką ir melavo nebūtus dalykus.

Vaitas ūmai pakilo ir lyg už trobos nuėjo, tačiau vogčia per sodą nusėlino į kiemą. Jagusė sėdėjo ant kūtės slenksčio ir pirštu girdė juodmargį veršiuką.

Vaitas baimingai apsidairė ir, kišdamas jai už kikliko saldainių, sušnibždėjo:

— Še, Jaguse, ateik temstant į alkierių, tai gausi šio to geresnio.

Ir nelaukdamas atsakymo, skubiai grįžo į trobą.

— O-o, veršis jūsų nusisekęs, gerai už jį gausite,— kalbėjo atsisegiodamas rudinę.

— Auginti paliksim, nes jis dvaro veislės.

— Pelno bus tikrai, užtat kad malūninko bulius jau niekam nebetikęs. Apsidžiaugs Antanas tokiu prieauglių.

— Vajezau, kada jis pamatys jį? Kada?

— Greit jau, aš, vaitas, jumi sakau, tai tikėkit.

— Juk visų diena po dienos laukia.

— Sakau, kad netrukus grįš, juk šitą žinau iš valdžios...

— O blogiausia, kad laukai nenori laukti.

— Laiku neužsėjus, baisu pagalvoti apie rudenį.

Sudardėjo kažkieno vežimas. Juzė, pasižiūrėjusi pro duris, tarė:

— Klebonas su Roku pravažiavo!

— Kunigas vyno mišioms važiuoti rengėsi,— paaiškino Jambrožis.

— Nuostabu, kad Roką paėmė ragauti, o ne Dominikienę! — šaipėsi senė.

Dominikienė nesuskubo atsikirsti, nes tuo tarpu įėjo kalvis, ir vaitas pakilo kreipdamasis į jį su stikliuku.

— Pasivėlinai, Mykolai, tai pasivyk dabar mus!

— Greit jus, kūmai, pasivysiu, nes jau bėga čia jūsų...

Tik baigė tai sakyti, kai įpuolė uždusęs šaltyšius.

— Eikit, Petrai, raštininkas su stražnikais jūsų laukia.

— A, kad tu surūgtum, nė valandėlės ramybės! Bet ką darysi, pareigos visų pirma..

— Atsikratykit jais greit ir grįžkit.

— Taigi bus, matai, kada — apie gaisrą Podlesėj kamantinės ir apie tą pasikasimą pas jus...

Išbėgo draug su šaltyšium, o Hanka, įrėmusi akis į kalvį, tarė:

— Kai ateis rašyti, tai jiems papasakokit viską, Mykolai.

Jis pešiojosi ūsus ir įsmeigė žlibes į kūdikį, lyg žiūrinėdamas jį.

— O ką gi aš jiems sakysiu?.. Tiek, kiek ir Juzė galėtų!

— Juk merginos prie valdžios nesiųsiu, nedera, o jūs pasakysite, kad, kiek žinoma, iš kamaros nieko neišnešė ir kitkas niekas neprapuolė, tad jau... Dievas vienas težino... ir...— kosėdama nupurtė duknas, kad tik neparodytų jam pašaipaus veido, bet jis tik atsikrenkštė ir išėjo.

— Sukčius, rupūžė,— nusijuokė lengvai.

— Jau ir taip trumpos buvo krikštynos, tai dar ir nutrūko! — skundėsi Jambrožis, siekdamas kepurės.

— Juze, atpjauk jam dešros, tegu sau namuose krikštynas tęsia.

— Ar aš žąsis, ar ką, kad sausą dešrą ryčia?

— Užsiliekit degtine, kad nesiskųstumėt.

— Gudrūs žmonės sako: skaičiuok kruopas, pildamas į puodą, į pirštus dirbdamas nežiūrėk, bet stikliukų vaišindamas neskaityk...

— Kur stikliukais skambina, ten girtuoklis mišioms tarnauja!

Šnekučiavosi taip, nesigailėdami degtinės, bet nepraėjo nė pusvalandžio, ir šaltyšius ėmė lakstyti po trobas ir šaukti, kad visi rinktųsi pas vaitą, nes raštininkas ir stražnikas liepią susirinkti.

Tai supykino Ploškienę, ji įsisprendė ir paleido ant jo kakarinę:

— Įsikišk sau į... užantį... vaito įsakymus! Ar čia mūsų reikalas? Ar kvietėmės juos, ar turime laiko stražnikam, ką? Mes ne šunes, kad sulig kiekvienu švilptelėjimu lakstytume! Jei jiems ko reikia, tegu ateina ir

pasiklausia! Visiems vienas kelias! Neisim! — suriko, išbėgdama į kelią prie būrelio išsigandusių moterų, kurios rinkosi ties tvenkiniu.

— Prie darbo, kūmos, į laukus, kas turi reikalą į gaspadines, tas turi žinoti, kur jų ieškoti. A jau, kad jie nesulauktų, kad bile kam įsakius viską mestume ir eitume stovėti prie durų kaip šunes! — šaukė, smarkiai įniršusi.

Po Borynų ji buvo pirmutinė gaspadinė, tad kitos jos paklausė, išlakstė tarytum pabaidytos vištos, o kad daugumas nuo pat ryto jau dirbo laukuos, kaimas ir iš viso ištuštėjo, tik vaikai žaidė prie tvenkinio ir senės šildėsi saulėje.

Aišku, raštininkas supyko ir smarkiai išplūdo šaltyšių, bet norom nenorom turėjo drožti į laukus... Ilgai gavo maklinėti po rėžius, klausinėdami žmonių, ar kas nežino ko apie gaisrą Podlesėj. Tiek jam pasakė, kiek ir pats žinojo, nes kas gi išduos stražnikams ką žino tik vienas sau?

Tik be reikalo sugaišo ligi pietų, prisivalkiojo po balas ir susipurvino ligi juosmens, nes dirvos dar vietomis tebebuvo klampios.

Tiek buvo dėl to įpykę, jog kai atėjo pas Boryną aprašinėti to pasikasimo, vyresnysis keikėsi kiek tik įmanydamas ir, susidūręs priebuty su Bylica, šoko prie jo kumščius sugniaužęs ir šaukė:

— Tu, šunsnuki, kodėl nesergsti, kad vagys pasikasa, ką? — ir jau ėmė jam motiną negražiai minėti.

— Ogi sergėk sau, tam ir esi pastatytas, o aš tau ne bernas, girdi! — tučtuojau atkirto skaudžiai įsižeidęs senis.

Raštininkas riktelėjo, kad užčiauptų valgomąją, su valdžios žmogumi kalbėdamasis, nes į cypę pakliūsiąs

už įžūlumą, bet senis jau visiškai įsiuto. Išsitiesė išdidžiai ir rūstus, svaidydamas žiežirbas akimis, sugargėjo:

— O tu kas per ponas? Valsčiui tarnauji, valsčius tau moka, tai ir dirbk, kaip vaito įsakytas, ir nekibk prie gaspadorių! Matai, skarmalius, kažkoks raštininkėlis! Atsiganė mūsų duona, ir niekina dabar čia žmones... Ir tau atsiras didesnė valdžia ir sudraudimas...

Vaitas su šaltyšium puolė jo raminti, nes siuto vis labiau ir jau virpančiomis rankomis ko nors kieto graibėsi aplinkui.

— Gi uždėk man pabaudą, užmokėsiu ir dar magaryčių tau pridėsiu, jei man patiks! — šaukė.

Jie nebekreipė į jį dėmesio, tik smulkiai viską aprašinėjo ir klausinėjo namiškius apie pasikasimą, o senis murmėjo panosėj, vaikščiojo aplink trobą, žvalgėsi pakampiais ir net šuniui įspyrė, negalėdamas nurimti.

Baigę norėjo šio tc užkąsti, tačiau Hanka liepė pasakyti, kad pieno ir duonos kaip tik pristigę, teturį tik bulvių, likusių nuo pusryčių.

Tada jie išsinešdino į smuklę, paskutiniais žodžiais plūsdami Lipcus.

— Gerai pasielgei, Hanuse, nieko jie tau nepadarys. O Jėzau — amžinatilsį ponas, kad ir turėjo teisę, bet niekad manęs taip nekoneveikė, niekad...

Senis ilgai negalėjo užmiršti įžeidimo.

Tuoj po pietų užsuko kažkuri kaimynė, sakydama, kad jie dar tebesėdį smuklėje, o šaltyšius nulėkęs Koziolienės.

— Gaudyk vėją lauke! — nusijuokė Jagustynka.

— Turbūt ji sausuolių į mišką išėjo!

— Varšuvoj sėdi nuo vakar dienos, vaikų nuvažiavo į prieglaudą, žada parsivežti du auginiu, iš tų, iš pamestinukų...

— Kad badu juos numarintų, kaip ir anuos prieš porą metų?

— Gal taip ir geriau vargdienėliams: nebereiks skursti visą gyvenimą kaip šuneliams...

— Ir benkartas žmonių vaikas... sunkiai ji Viešpačiui Dievui atsakys.

— Juk tyčia nemarina, pati dažnai nepavalgo ligi sočiai, tai iš kurgi ims vaikams...

— Moka už išlaikymą, ne iš pasigailėjimo ji juos priglaudžia! — rūsčiai tarė Hanka.

— Penkiasdešimt auksinų per metus už kiekvieną, nedidelė kupeta...

— Nedidelė, nes išsyk prageria, o vaikai paskui badu stimpa.

— Ne visi: ar neišaugo jūsų Vitekas, ogi ir tas antras, kur pas ūkininką Modlicoj!

— Taigi Viteką mūsų tėvas paėmė dar tokį mažytį, kad marškinius įsikandęs tebelakstė, o troboje atsiganė. Taip pat buvo ir anam.

— Taigi ar aš ginu Koziolienę?.. Tik sakau, kaip man atrodo. Reikia moteriškei ieškotis kokio uždarbio, nes neturi ko į puodą kišti.

— Žinia, Koziolo nėra, tai nėra kas vagia.

— O su Jagata tai nenusisekė: senė, užuot numirusi, ėmė ir gražiausiai pasveiko, ir išsikraustė iš jos. Dabar vaikšto po kaimą ir skundžiasi, kad Koziolienė kasdien jai prikaišiodavusi, kam delsianti mirti, kam jai nuostolį daranti.

— Greičiausiai grįš pas Klombus: kur daugiau ieškos prieglobsties?

— Nebegrįš: papyko ant giminių. Klombienė nenoromis išleido ją nuo savęs, nes senė turi patalus ir pinigų nemaža, tačiau ji nenorėjo likti: nusigabeno skrynias pas šaltyšienę ir dairosi, pas ką galėtų ramiai pasimirti.

— Pagyvens dar, o kiekvienuose namuose dabar pravers, kad ir žąselių ganyti ar karvių žiūrėti. O kurgi vėl toji Jagna dingo?

— Tikriausiai pas vargoninkus panelei karbinėlius siuvinėja.

— Laikas mat bovytis, lyg troboj darbo nebūtų!

— Taigi jau nuo pat švenčių nuolat ten sėdi,— skundėsi Juzė.

— Sutvarkysiu aš ją, kad atmins man... Parodykit man vaiką.

Paėmė jį ir, vos nukrausčius stalą po pietų, visus išvarė į darbą. Pati viena liko troboje, tarpais klausėsi, ką veikia vaikai, žaidžią palei trobą, senio Bylicos prižiūrimi, o antrajame gale kaip paprastai vienišas gulėjo Boryna, žiūrėjo į saulę, kuri pro langą gulė troboj judria juosta, ir grabaliojo joje pirštais, kažką patylomis kalbėdamas, tarsi pats vienas paliktas kūdikėlis.

Kaime taip pat buvo tuščia, nes giedra laikėsi rinktinė, ir kas tik nors kiek pakrutėjo, tas ėjo į laukus, prie darbo.

Nuo pat švenčių nusistojo gražūs orai, kasdien darėsi šilčiau ir giedriau.

Dienos jau ėjo ilgos, rytais rūkų apsiaustos, pilkos ir tyliai šiltos dienovidžiais, o per saulėlydžius švitančios žaromis,— tikro pavasario dienos.

Kai kurios slinko iš lėto, tarytum saulėje įsikibirkščiavę upokšniai, vėsokos, kaip jie, ir tokios pat vaiskios, lengvai talaškuojančios į krantus, tuščios ir mels-

vos, ir tik kai kur gelsvos nuo pienių, šimtažiedžių nubaltintos arba pažaliavusios nuo gluosnių metūgių.

Užeidavo ir visiškai šiltos, prikaitintos, drėgnokos, saulės pergautos, kvepiančios žalumynais ir tokios augimu tvinstančios, tokios pavasario pritvinkusios, tokios jėga svaigstančios, jog vakarais, nutilus paukščių balsams ir sumigus kaimui, galėjai jausti, kaip žemėje veržiasi šaknys ir auga daigai, ir atrodė, kad girdi tylutėlį sprogstančių pumpurų šnabždėjimą, diegų kilimą ir visokio gyvio balsus...

Tačiau buvo ir kitokių, į anas visiškai nepanašių.

Be saulės, miglinos, pilkai melsvos, žemos, pilvotais debesimis užverstos, šutrios, sunkios ir svaiginančios it degtine,— tada žmonės jautėsi lyg girti; medeliai rietėsi virpėdami, o visi gyviai, apimti kažkokio gašlumo, kažkur veržėsi ir lėkė nežinia nei kur, nei ko; norėjosi šaukti, rąžytis arba klajoti kad ir po tą šlapią žolę, kaip tai darė apkvaišę šunes.

Čia vėl užeidavo lietingos jau nuo pat aušros, tarsi pašukinėmis gijomis apraizgytos, jog nebūdavo matyti nei laukų, nei kelių, nei peršlapusiuose soduose susigūžusių trobų. Lietus lydavo pamažėli, nuolat, be atlydžio, tarytum vyniodavosi nuo kažkokio nematomo verpsto lygutėlės, pilkos, virpančios gijos, rišdamos dangų su žeme, ir viskas tik kantriai kiūtodavo ir šlapdavo, ir klausydavosi sodraus talaškavimo ir kunkuliavimo srautų, kurie baltais urduliais risdavosi nuo juosvų laukų.

Priprasta tai buvo, kaip kiekvienais metais ankstyvą pavasarį, tad niekas tuo nesirūpino, ne laikas buvo ką svarstyti, nes aušra vijo žmones į darbą, o tik vėlybos sutemos atgal juos parvarydavo, tad vos užtekdavo laiko pavalgyti ir kiek pailsėti.

Ir Lipcai kiauras dienas būdavo tušti, saugomi tik senių, šunų ir vis labiau trobas uždengiančių sodų; tarpais prakiūtindavo koks ubagas, lydimas šunų lojimo, arba vežimas pradardėdavo į malūną, ir vėl keliai tįsodavo tušti, o nebylios trobos žvelgdavo pro sodus perdegusiais stiklais į plačius, neaprėpiamus laukus, kurie lyg žemių jūra supo visą kaimą, į laukus, kurie tarsi tikroji motina glaudė prie savęs savo vaikus ir laikė juos gaivinančiame glėbyje prie pritvinkusios krūties.

Aišku, dienos ėjo darbščios, šiltos, lietaus šlakstomos, kartą net purus sniegas ėmė dribti, apdengė laukus tarytum žile, bet labai trumpai, nes beregint jį sugraužė saulė — tad ir nenuostabu, jog kaime aptilo barniai, vaidai ir visos bylos, nes darbas įjungė visus į sunkų jungą ir visų sprandus palenkė prie žemės.

Kiekvieną rytą, rasotai aušrai tik atmerkus pilkas akis ir pirmiems vieversiams sučvirenus, kaimas pašokdavo į kojas, kildavo sąmyšis, vartų trankymas, vaikų verksmai, į griovius genamų žąsų gagenimas, ir beregint jau vesdavo arklius, vaikinai traukdavo plūgus, kraudavo bulves į vežimus ir skirstydavosi į laukus taip greitai, jog per ketvirtį valandos kaime jau būdavo tylu ir tuščia. Net ir mišių bemaž niekas į bažnyčią nebeužsukdavo, tad dažnai vargonai ūždavo tuščioj bažnyčioj, nusklisdami į artimesnius laukus, ir tik varpeliui suskambėjus žmonės laukuose klaupdavosi rytinės maldos.

Į darbą ėjo visi, tačiau laukuose to nebuvo žymu; tik atidžiau įsižiūrėjęs, pamatydavai plūgą, darbe įsirėžusį arklį, kitur vėl vežimą ant ežios ir moteris, kurios it raudoni vikšrai kapstinėjosi didžiuliuose plotuose po giedru ir aukštu dangumi.

O aplinkui, nuo Rudkos, nuo Volios, nuo Modlicos, nuo visų kaimų, matomų per melsvą orą sodų viršūnėmis ir baltomis sienomis, sklido ir virpėjo triukšmingi, pilni šūkavimų ir dainų darbymečio atgarsiai. Kiek akimi pasieki už kaimo ribų, visur galėjai matyti sėjančius vyrus, ariančius plūgus, žmones, sodinančius bulves, o smėlėtose dirvose jau ir dulkės kilo nuo akėčių.

Tik Lipcų laukai tįsojo nualpusioj tyloj liūdni, apkurtę, tarsi nederlingos dykvietės ar jaunagiry džiūstantys medeliai! Nes jie buvo apleisti, Dieve brangus, kone tikri dirvonai, taigi juk tos moteriškos rankos nepavadavo nė dešimties vyrų, nors visas kaimas triūsė nuo aušros ligi nakties.

O ką gi jos vienos galėjo padaryti? Sukosi vien apie bulves ir apie linus, o visuose kituose laukuose vis balsiau cypavo kurapkos, čia vėl koks kiškelis nušokuodavo taip pamažėli, jog galėjai suskaičiuoti, kiek kartų kyštels iš rugių baltas pauodegys; varnos ištisais pulkais strapinėjo po pūdymus, kurie tingiai tįsojo saulėje, veltui laukdami žmogaus rankos.

O kokia žmonėms buvo iš to nauda, kad dienos ėjo nepaprastai puikios, tiesiog nuostabios, kad kildavo rytais lyg sidabru aplietos aukso monstrancijos, kad buvo žalios, kvepiančios žolėmis, šiltos ir giedančios paukščių balsais, kad kiekvienas griovys buvo auksinis nuo pienių, kad kiekviena ežia mirgėjo lyg šimtažiedžiais siuvinėta juosta, o pievos buvo nubarstytos gėlėmis lyg rožiaspalviais pūkais, kad kiekvienas medelis tryško pritvinusiu žalumu, kad visas pasaulis kaupėsi tokiu pavasariu, jog atrodė, kad žemė ims virti ir kunkuliuoti nuo pavasariško karščio!..

Kas iš to — laukai nearti, nesėti, nedirbti gulėjo tarsi sveiki ir stiprūs bernai besiraivą saulėje, ištiso-

mis savaitėmis nieko neveikią, tik dykinėją, o riebiose, derlingose dirvose, javų vietoj, žėlė piktžolės, šovė į viršų usnys, o žemumose virpėjo balandos, rudavo rūgštėlės, iš rudeninių arimų smarkiai dygo varpučiai, o rugienose kilo lieknos devynvaistės, ir varnalėšos it išpuikėlės kūmos plačiai atsidrėbė paežiais; visa, kas ligi tol gyveno baimėje ir slapstėsi, dabar linksmai dygo, sparčiai augo, veržėsi iš pašalių į dirvas ir vešliai viešpatavo rėžiuose.

Net kažkoks kraupumas dvelkė per tuos tuščius laukus.

Atrodė net, kad nustebę šnekučiuoja žemai prie dirvonų prisilenkę miškai, kad baimingiau vinguriuoja per dykvietes viešmenys, o erškėčiai, jau baltais pumpurais apsikaišę, kiaušės ant ežių, paukščiai keleiviai ar koks klajūnas iš svetimo krašto, net kryžiai, net tie rūpintojėliai, stovį sargyboje prie kelių,— visi dairosi nustebę ir klausia giedrų dienų ir tų dirvonuojančių laukų:

„O kurgi dingo gaspadoriai? Kur dainos, kur džiaugsmai, kur linksmybės, kur?.."

Vien tik moterų raudos jiems pasakojo, kas įvyko Lipcuose.

Ir taip slinko diena po dienos, nesikeisdamos į gera; priešingai, kone kasdien vis mažiau moterų ėjo į laukus, nes vos beapveikdavo užsigulėjusius darbus namie.

Tik Borynų viskas ėjo kaip paprastai, truputį lėčiau kaip kitais metais ir šiek tiek blogiau, nes Petrekas dar tik mokėsi lauko darbų, bet vis dėlto kažkaip ėjo, mat nestigo pagalbinių rankų.

Kad ir lovoje dar tebegulėdama, Hanka viską tvarkė taip išmintingai ir griežtai, jog net ir Jagusė turėjo drauge su kitais stoti į darbą, o ji lygiai viskuo rū-

pinosi: galvijais, ligoniu, kur arti ir kur ką sėti, taip pat ir vaikais, nes Bylica nuo pat krikštynų jau nebeateidavo, sako, sirgo. Aišku, ji per kiauras dienas gulėjo viena, tiek tematydama žmonių, kiek per pietus ir vakare, arba tik Dominikienę, kuri užsukdavo pas ją kartą per dieną; nė viena kaimynė nesirodė, net Magdė nebeateidavo, o kur Rokas, tai nė žinios nebuvo: kaip išvažiavo tąsyk su klebonu, taip ir negrįžo. Baisiai bodino ją tas gulėjimas, bet norėdama greičiau pasveikti ir įgauti jėgų, nesigailėjo riebiai pavalgyti, nei kiaušinių, nei mėsos, o be to, net liepė papjauti sriubai vištą, tiesą pasakius, nedėslią, bet vis dėlto kokių dviejų auksinų vertą.

Tad ir įveikė ligą taip greitai, kad jau per Atvelykį atsikėlė, nusprendusi eiti bažnyčion įsivesdinti: moterys ją atkalbinėjo, tačiau ji užsispyrė ir tuoj po sumos nuėjo drauge su Ploškiene.

Dar tebesvirduliavo ant kojų ir dažnai ramstėsi į kūmą.

— Net galva man sukasi, taip kvepia pavasariu.

— Diena kita — ir apsipratsit.

— Tik savaitė praėjo, o viskas pasikeitę lyg per mėnesį.

— Pavasaris greitu žirgu joja — nepralenksi.

— Kaip žalia visur, Dieve brangus, kaip žalia!

Ir iš tikrųjų, sodai kabojo virš žemės tarsi žalumo debesis, vien kaminai iš jo baltavo ir stogai kyšojo. Tankmėse nirtingai čvireno paukščiai, o apačia nuo laukų traukė šiltas vėjas, net bangavo piktžolės patvoriuose, o tvenkinys raukšlėjosi ir klostėsi.

— Puikūs pumpurai tvinsta vyšniose, bematant pražydės.

— Kad tik šalnos nenuvarytų, tai vyšnių bus lig valiai.

— Sako, kad kai duona neuždera, tai sodai paremia!

— Taip atrodo Lipcuose, taip atrodo!..— liūdnai atsiduso abi, ašaringai žiūrėdamos į nesėtus laukus.

Greitai įsivesdino, nes kūdikis ėmė smarkiai rėkti, o ir Hanka pasijuto tokia nuvargusi, kad tuoj grįžusi namo prigulė, tačiau nė atsikvėpti dar nespėjo, o jau įbėgo Vitekas šaukdamas:

— Gaspadine, gi čigonai eina į kaimą!

— Kad juos kur ir bala, tik to betrūko. Pašauk Petreką, ir darinėkit duris, kad ko neišneštų.

Didžiai susirūpinusi išėjo į kiemą.

Ir iš tikrųjų, netrukus išlakstė po kaimą visas pulkas apdriskusių, atsilapojusių, it katilai juodų čigonių su vaikais ant kuprų, tokių įkyrių, kad Dieve saugok; landžiojo visur išmaldaudamos, norėjo burti ir per jėgą veržėsi į trobas. Jų gal tebuvo dešimt, o triukšmą sukėlė tokį, kad skambėjo visas kaimas.

— Juze, suvaryk žąsis ir vištas į kiemą, vaikus atvesk į trobą, dar pavogs, ko gero! — pati atsisėdo priebuty saugoti, o išvydusi vieną čigonę, sukančią į tarputvorius, užpjudė ją šunimi. Lapa taip įsiuto, kad nepaleido, o ragana pagrūmojo lazda ir kažką sumurmėjo ant jos.

— Še, įsikišk į... savo keiksmus, vagile!

— Neapkerėtų, kad ir įleistumėt ją,— kandžiai sušnibždėjo Jagna.

— Bet ką nors pavogtų. Tokios nenusaugosi, kad ir į rankas jai žiūrėtum, o jei nori burti, tai pasivyk ją.

Matyt, pataikė į slaptą norą, nes Jagna nurūko į kaimą ir visą tą sekmadienio popietę vaikštinėjo paskui čigones. Ji nesugebėjo išrauti iš širdies kažkokios nebylios baimės, taip pat ir smalsumo burti, tad po šimtą kartų grįžo namo ir vėl bėgo paskui anas, o pagaliau

temstant, kai čigonės nutraukė miško link, ji išvydusi, kad viena įėjo į smuklę, įslinko paskui ją ir su didžia baime, kaskart vis žegnodamasi, liepė burti, nepaisydama prie šinkoriaus stalo stovinčių žmonių.

Vakare, po vakarienės, pas Juzę į priebutį suėjo merginos ir plepėjo apie čigonus, pasakodamos, ką kuriai išbūrė: kad Marysei Balcerekaitei išbūrė vestuves per bulviakasį, Nastei didelius turtus ir vyrą, Ulisei Sochaitei, kad ją prigausiąs kavalierius, tai storulei Veronkai Bartkaitei ligą, o Teresei, kur vyras kareiviuos...

— Tikriausiai benkartą! — suurzgė nuošaliai sėdinti Jagustynka.

Nekreipė į ją dėmesio, nes prie jų prisėdo Petrekas ir ėmė pasakoti įvairių dalykų, kad čigonai turį savo karalių, kuris vaikštąs visas nusisagstęs sidabrinėmis sagomis, ir kad čigonai jo taip klausą, jog jei dėl juoko įsakytų kuriam pasikarti, tai šis bematant pasikartų.

— Vagių karalius, toks galiūnas, o šunimis jį pjudo,— sušnibždėjo Vitekas.

— Šuns veislė, pagonys prakeikti! — murmtelėjo senė ir prislinkusi ėmė pasakoti, kaip čigonai kaimuose vagia vaikus.

— Ir kad pasidarytų juodi, maudo juos alksnių arbatoj, kad nė tikroji motina nebepažintų, o paskui plyta ligi kaulų išgrando tas vietas, kur per krikštą buvo patepta šventais aliejais, ir stačiai velniukais paverčia...

— Ogi, sako, jie tokių kerų ir užkalbėjimų moką, kad baisu ir sakyti! — cyptelėjo viena.

— Teisybė, tegu tik papūstų kuri į tave, ūsai išaugtų per uolektį.

— Jūs juokiatės!.. O, sako, vienam Slupios parapijos žmogui, kuris užpjudė jas šunimis, čigonė tik švystelėjo į akis kažkokiu veidrodėliu, ir šis tuoj apakęs.

— Ir, sako, žmones paverčią, kuo tik norį, net gyvuliais.

— Kuris nusilaka, tai pats geriausiai kiaule pasiverčia,

— A jau, o tas gaspadorius iš Modlicos, kur pernai per atlaidus čia buvo, ar nerepečkojo keturpėsčias, ar nelojo?..

— Pikta dvasia jį buvo apsėdusi, juk klebonas varė iš jo velnią.

— O Jėzau, kad ir yra ant svieto tokių dalykų, jog net plaukai šiaušiasi!..

— Nes pikta dvasia visur tyko lyg vilkas avių.

Baimė dvelktelėjo per širdį taip, jog visos suslinko arčiau, o Vitekas, siaubo krečiamas, tylutėliai sušnibždėjo:

— Ir pas mus kažkas vaidenas...

— Netauzyk niekų, kvaiša! — sudraudė jį Jagustynka.

— O kad mačiau, kaip kažkas vaikšto po tvartą, pripila avižų, arkliai žvengia... ir už stirtos vaikšto, mačiau, kaip Lapa ten buvo nulėkęs, urzgė, vizgino uodegą ir šlaistėsi, o nieko nebuvo... Tai tikriausiai Kubos vėlė ateina...— pridūrė tyliau, dairydamasis į visas puses.

— Kubos vėlė! — sušnibždėjo Juzė, keletą kartų persižegnojusi.

Visi sudrebėjo, šaltis pervėrė kaulus, ir kažkurioms durims sugirgždėjus, visos pašoko šaukdamos. Tai Hanka atsistojo tarpdury.

— Petrek, o kur tie čigonai apsistojo?

— Bažnyčioj sakė, kad sustojo miške, už Borynos kryžiaus.

— Reikės sergėti naktį, kad ko neišsivestų.

— Sako, arti nevagią.

— Kaip jiems pasiseka, užpernai taip pat ten buvo apsistoję ir Sochai pavogė kiaulę... Nereikia tuo pasikliauti! — įspėjo Hanka ir, merginoms išsiskirsčius, prižiūrėjo vaikinus, kad gerai užrakintų kūtę ir daržines, o grįždama žvilgtelėjo į tėvo galą, ar pargrįžusi Jagusė.

— Juze, nubėk Jagnos, tegul eina namo, šiandien nepaliksiu nakčiai atdarų durų.

Bet Juzė netrukus pranešė, kad pas Dominikienę tamsu ir kaime bemaž visi jau miegą.

— Neįsileisiu lakstakojos, tegul ligi ryto pasėdi lauke! — grūmojo užsklęsdama duris.

Gal jau labai vėlai buvo, kai išgirdusi durų draskymą, nuslinko atidaryti ir net atsitraukė, taip nuo Jagnos dvokteléjo degtinė. Matyti, buvo įsigėrusi kaip reikiant, nes ilgai graibstinėjo rankenos, ir buvo girdėti, kaip troboj kliuvo už daiktų, o paskui puolė į lovą kaip stovi.

— Žiū! Ir per atlaidus geriau nenusilaktų, na, na!..

Tačiau nebuvo lemta tai nakčiai praeiti ramiai, nes pačiu priešaušriu kaime kilo toks riksmas ir aimanos, jog kas dar miegojo, tas vienmarškinis skubiai išbėgo į kelią manydamas, kad kažkas dega...

Tai Balcerekienė su dukterimis veriančiais balsais šaukė dangų, mat vagys išsivedė jų arklį.

Vienu akimirksniu visas kaimas subėgo prie jų trobos, o jos atsilapojusios, verkdamos ir aimanuodamos, be sąryšio pasakojo, kaip Marysė auštant nuėjusi užpilti arkliui avižų, o čia durys atdaros, tvartas tuščias, ir arklio nebėra prie ėdžių.

— Gelbėk, Jėzau maloningiausias! Gelbėkit! — bliovė senė, taršydamasi plaukus ir plakdamasi į tvoras nelyginant supančiotas paukštis.

Atlėkė šaltyšius, pasiuntė vaito, bet jo nebuvo namie, atsirado tik po gero pusvalandžio, tačiau vos ant kojų besilaikė: buvo girtas, mieguistas, visiškai be sąmonės ir ėmė kažką murmėti ir vaikyti žmones taip, jog šaltyšius turėjo jį pašalinti nuo žmonių akių.

Bet ir šiaip maža kas kreipė į jį dėmesio tame sunkiame rūpestyje, kuris it akmenys užgriuvo visų sielas; visi klausėsi pasakojimų, trepsendami iš tvarto į kelią ir atgal, neįmanydami ką daryti, bejėgiai ir išsigandę, o pagaliau viena moteris sviedė balsu:

— Tai čigonų darbas.

— Teisybė, juk miške stovi! Žiūrinėjo vakar!'

— Ne kas kitas pavogė, ne! — pašoko audringi balsai.

— Lėkit pas juos atimt ir išpert vagis! — suriko Gulbasienė.

— Negyvai užmušt už tokią skriaudą!

Didžiulis riksmas išsiveržė į kylančią saulę, moterys ėmė traukiot iš tvorų baslius, grūmoti kumščiais, suktis verpetu, o kitos šaukdamos jau bėgo į priekį, kai staiga paaiškėjo nauja byla.

Atbėgo verkdama šaltyšienė, kad ir jiems pavogę ratus iš kiemo.

Visi apstulbo, tarytum perkūnas būtų trenkęs kažkur netoliese. Ilgą laiką tik dūsavo, skėtriodami rankomis ir su siaubu žvilgčiodami vieni į kitus.

— Arklį su vežimu pavogė, na, to kaime dar nėra buvę.

— Dievo bausmė puolė ant Lipcų.

— Ir su kiekviena savaite vis blogiau!

— Seniau per visus metus tiek neįvykdavo, kiek dabar per mėnesį.

— Ir kuo visa tai baigsis, kuo baigsis! — šnibždėjosi baimingai.

Staiga visi puolė paskui šaltyšių į Balcereko sodą, kur buvo matyti arklio pėdos, žymios rasoj ir purioj žemėj ligi šaltyšiaus klojimo; ten vagių pasikinkyta arklys į vežimą ir, sukant ratus po dirvas, palei malūną išvažiuota į Volios kelią.

Pusė kaimo nuėjo, tylomis žiūrėdami pėdsakus, kurie tik prie sudegusių stirtų, ties posūkiu į Podlesę, staiga nutrūko, ir daugiau nebegalėjai jų rasti.

Bet tąja vagyste visi taip susirūpino, jog nors ir labai graži buvo diena, maža kas tesiėmė darbo: visi slankiojo nusiminę, grąžė rankas, gailėdamiesi Balcerekienės, drebėdami iš baimės dėl savo naudos.

O Balcerekienė sėdėjo prieš tvartą lyg prie katafalko sutinusi iš verksmo ir vos bekvėpuodama tarpais prasiverždavo aimanomis:

— Mano sarti vienintelis, mano žirgeli brangiausias, berne mano geriausias! Taigi dešimtuosius metus teėjo, pati išauginau jį nuo mažens lyg tikrą vaiką, taigi tais pačiais metais gimė, kaip ir mano Stachas! O ką gi dabar mes, vargšės, be tavęs darysim, ką?

Taip gailiai raudojo, jog kur minkštesnės širdies žmonės verkė drauge su ja, gailėdami nuostolio, nes be arklio tai kaip be rankų, juo labiau dabar, pavasarį, kai vyrų nėra.

Aišku, apsėdo ją kaimynės, iš visos širdies guosdamos, ir visos minėjo sartį, smarkiai jį girdamos.

— Puikus buvo arklys, dar stiprus, švelnus it vaikas.

— Įspyrė mano berniukui, kūma, bet iš tikrųjų puikus buvo gyvulys.

— Teisybė, buvo su gruodu ir truputį neprimatė, bet vis dėlto keturiasdešimt rublių už jį būtų davę.

— O žaisdavo kaip šunelis, ar nenutraukiodavo duknų nuo tvorų? Ką?

— Nerasi antro tokio, nerasi! — kalbėjo skausmingai, tarytum prie kokio numirėlio, o Balcerekienė, kai tik pažvelgdavo į lovį, tuoj nauja rauda pravirkdavo, naujas gailestis suspausdavo jai gerklę, o tuščias tvartas lyg naujas kapas priminė negrąžinamą nuostolį ir skriaudą. Tik tada aprimo, kai jai pasakė, jog šaltyšius pasiėmęs Hankos Petreką, klebono Valeką, malūninko berną ir visi nutraukę ieškoti pas čigonus.

— A jau, gaudyk vėją lauke: kas pagriebs, tas dailiai ir paslėps.

Jau gerokai ėjo vakarop, kai jie grįžo pasakodami, kad niekur nė pėdsako, lyg akmenį kas būtų į vandenį metęs.

Vaitas irgi pasirodė kaime, ir nors buvo prietema, pasisodino į vežimą šaltyšių ir išvažiavo pranešti stražnikams ir raštinei, o Balcerekienė su Maryse išėjo į kitus kaimus savo ruožtu ieškoti.

Tačiau pargrįžo tuščiomis, tesužinojusios, kad kituose kaimuose taip pat pasitaiko vis daugiau vagysčių. Dėl to žmones užgriuvo dar didesni rūpesčiai, baimė dėl savo naudos, tad vaitas net liepė eiti sargybas ir, nesant vyrų, po dvi moteris drauge su vyresniaisiais berniukais turėjo kasnakt vaikščioti po kaimą ir saugoti, o be to, kiekvienoj troboj skyrium budėjo, visos merginos ėjo miegoti į tvartus ir kūtes.

Tačiau nė tas nepadėjo, ir baimė dar labiau išaugo, nes kad ir saugojo, tuoj pirmąją naktį Pilypienei, kur anapus tvenkinio, vagys išvarė paršingą kiaulę.

Stačiai nepasakytum, kas tai vargšei darėsi: taip sielvartavo, kad nė vaikui mirus labiau nebūtų galė-

jusi, nes juk tai buvo jos vienintelis turtas, iš kurio tikėjosi pragyvensianti ligi rugiapjūtės; tad ir bliovė, daužydamasi į sienas, net buvo baisu žiūrėti. Net pas kleboną nulėkė aimanuodama, ir jis, jos pasigailėjęs, davė jai visą rublį ir pažadėjo duoti paršiuką iš tų, kuriuos kiaulė atvesianti per rugiapjūtę.

Žmonės jau nebežinojo ką bedaryti ir kaip užkirsti kelią vagims. Diena stojo tikrai kaip laidotuvių, o kad ir oras pasikeitė, nuo pat ryto ėmė lynoti ir pilkas, sunkus dangus užgulė visą pasaulį, tad sielas pavergė liūdesys, žmonės vaikščiojo susirūpinę, dūsaudami ir kupini širdgėlos, su baime galvodami apie artimiausią naktį.

Kaip tyčia prieš pat vakarą staiga atsirado Rokas ir, bėgiodamas po trobas, paskleidė tokią keistą naujieną, kad stačiai nepatikėtum. Džiaugsmingai pasakojo, kad ketvirtadienį, poryt, visa talka suvažiuos kaimynai padėti Lipcams lauko darbų nudirbti.

Išsyk negalėjo patikėti, bet kai ir klebonas, išėjęs į kaimą, kuo iškilmingiausiai šitai patvirtino,— žmonėse išsiveržė toks džiaugsmas, kad jau brėkštant, kai nustojo lyti ir vien tik valkos raudonavo nuo persismelkiančių pro ūkus žarų, sukirbėjo keliai, skambėdami linksmybės šauksmais. Trobose užvirė klegesys, visi bėgiojo pas kaimynus svarstyti ir stebėtis tąja naujiena, visiškai užmiršę vagystes ir taip nuoširdžiai džiaugdamiesi ta netikėta pagalba, jog tą naktį maža kas temiegojo.

Rytojaus dieną, vos šiek tiek prašvitus, visas kaimas sukilo ant kojų: kraustė trobas, ėmėsi kepti duoną, taisė vežimus, pjaustė bulves sodinimui, ėjo į laukus kratyti krūvomis gulinčio mėšlo, o kai kuriose trobose triūsė prie valgių ir gėrimų tiems netikėtiems svečiams, nes visi suprato, jog reikia pasirodyti gražiai, gaspado-

riškai, ir dėl to ne viena višta ir žąselė, palikta parduoti, paguldė galvas, ir vėl nemaža buvo paimta patikin smuklėj ir malūne, nes Lipcuose ėjo ruoša lyg prieš didelę šventę.

Rokas, iš visų džiaugsmingiausias ir labiausiai susijaudinęs, kiaurą dieną sukaliojosi po kaimą, šen bei ten ragindamas ruoštis, ir taip spinduliavo, buvo toks nuostabiai kalbus, kad jam užėjus pas Borynus, Hanka, kuri vėl gulėjo pasijutusi nesveika, tyliai tarė:

— Akys jums žiba lyg sergančiam...

— Sveikas aš, tik toks linksmas, kaip niekad gyvenime. Tik supraskit: tiek vyrų dvi dienas viešės Lipcuose, kad visus skubiausius darbus nudirbs. Kur čia nesidžiaugsi?

— Tik man nuostabu, kad taip už dyką, be užmokesnio, kad vien už dėkui nori dirbti... to dar nėra buvę...

— O taip, atvyks už dėkui padėti, kaip ir turi tikri krikščionys katalikai! Aišku, kad taip nėra buvę, bet dėl to piktybė ir ponauja pasaulyje. Dar pasikeis į gera, pamatysi! Žmonės susipras, pagalvos, kad nėra ko į kitus dairytis, kad niekas jiems daugiau nepadės, kaip tik patys, vieni antriems reikale pasigelbėdami! Ir išaugs tąsyk visoje žemėje lyg giria neįveikiama, ir jos priešai ištirps tarsi sniegas! Pamatysit, ateis tokie laikai! — šaukė spinduliuodamas ir tiesė rankas, tarytum norėdamas meile apglėbti visus žmones ir surišti į vieną neperlaužiamą ryšulį...

Tačiau beregint pabėgo, nes jį ėmė klausinėti, kas padarė tokį stebuklą, kad atvyks padėti? Vaikštinėjo po kaimą, nes ligi vėlybos nakties trobose spindėjo žiburiai, mat kone šventadieniškai apsitaisiusios mergi nos ruošėsi, tikėdamosi, kad gal šiek tiek ir vaikinų atvyks.

O rytojaus dieną, aušrai tik nubalinus stogus, kaimas jau buvo pasirengęs, iš kaminų rūko dūmai, merginos lyg pasvilintos lakstė tarp trobų, berniūkščiai lipo kopėčiomis ant stogų žiūrėti į kelius. Kaimą apgaubė šventadieniška tyla. Diena stojo apsiniaukusi, be saulės, tačiau šilta ir kažkokia nuostabiai graudi. Soduose nirtulingai čiruliavo paukščiai, o žmonių balsai tilo, sunkiai plevendami prišildytame, drėgname ore.

Ilgai laukė, nes tik nuskambinus mišių, dusliai sudundėjo keliai ir iš po mėlynų, skystų ūkų ėmė riedėti virtinės vežimų.

— Atvažiuoja iš Volios!

— Atvažiuoja iš Žepkų!

— Atvažiuoja iš Dembicos!

— Atvažiuoja iš Pšylenko!

Šaukė iš visų pusių, bėgdami lenktynių į aikštelę priešais bažnyčią, kur jau atvažiavo pirmiejî vežimai, ir netrukus visa aikštė prisikimšo žmonių, arklių ir ratų. Šventadieniškai apsitaisę vyrai šoko iš vežimų, mesdami pasveikinimo žodžius iš visur besirenkančioms moterims, o vaikai kaip paprastai pakėlė riksmą ir apspito atvykusius.

Netrukus suėjo mišių, nes bažnyčioje jau ūžė vargonai.

O vos tik pamaldos baigėsi, kone visas kaimas išsipylė už šventoriaus vartų prie varpinės; gaspadinės ėjo prieky, merginos sukiojosi pašaliais, smaigstydamos žlibėmis vaikinus, o trobelninkės susiplakė skyrium, krūvelėn, nelyginant kurapkos, nedrįsdamos rodytis į akis klebonui, kuris beregint atėjo, visus pasveikino ir drauge su Roku ėmė tvarkyti, skirstyti, kuriam į kurią trobą reikia eiti, taikydamas turtingesniuosius pas turtingesnius nuskirti.

Vienu akimoju viską sutvarkė, nepraėjo nė pusės valandos, o jau visi vyrai buvo išgaudyti, ir priešais bažnyčią beliko vien apsiverkusios trobelninkės, veltui laukusios, kad ir joms teks nors vienas, o kaime kilo sujudimas: prieš trobas statė suolus, vienu gaistu tiekė pusryčius ir vaišino atvykusius degtine, kad greičiau susibičiuliautų. Merginos noriai tarnavo, vos paragaudamos valgių, mat daugumas atvykusiųjų buvo vaikinai, ir taip pasišvietę, tarytum į sutartuves, o ne darbo dirbti būtų atvažiavę.

Nebuvo laiko šnekučiuotis, tik pasiteiravo, iš kurių kaimų ir kuo vardu jie, net ir valgė nedaug, labai mandagiai atsikalbinėdami, kad dar neužsidirbę geresnių vaišių.

Netrukus tad, moterims vadovaujant, ėmė važiuoti į laukus.

Dabar jau pasidarė čia tarytum didelė šventė.

Tušti ir apmirę laukai atgijo, suvirpėjo balsai, iš visų kiemų dardėjo vežimai, visais takais traukė plūgai, visomis ežiomis žingsniavo žmonės, o visur, pro sodus ir pro laukus, skriejo šūksmai, veržėsi džiaugsmingi pasisveikinimai, žvengė arkliai, dardėjo perdžiūvę ratai, lojo šunes, nirtingai vaikydami kumeliukus, ir tarpus, didis džiaugsmas pripildė visų širdis ir lėkė dirvomis — rėžiais bulvėms, miežienomis, rugienomis, piktžolėm apaugusiais pūdymais, ir visur stojo žmonės su klegesiu, triukšmingai ir džiugiai, tarsi šokti.

Staiga viskas aptilo, šmaukštelėjo botagai, suskambėjo branktai, įsirėžė arkliai, ir dar aprūdiję plūgai iš lėto ėmė skrosti žemę ir versti pirmutinius juodus ir žvilgančius grumstus, o žmonės tiesėsi, traukėsi kvapo, žegnojosi, vadžiojo akimis po dirvas, lenkėsi ir stvėrėsi darbo bei triūso. Iš tikrųjų pamaldi ir šventa tyla apsiautė laukus, tarytum toje neišmatuojamoje bažny-

čioje būtų prasidėjusios pamaldos. Žmonės nusižeminę prisišliejo prie rėžių, nutilo ir nuoširdžiai atsidūsėdami barstė šventus, brandžius grūdus, sėjo darbą vaisingam rytojui, visi su pasitikėjimu atsidavė motinai žemei.

Ir vėl atgijo Lipcų laukai, susilaukė šeimininkų, nes, kiek akimi pasieksi, nuo apsiblaususių girių ligi laukų paantvalnių, visose dirvose, pilkai žalsvame ūkanotame ore, lyg po vandeniu, net kirbėjo raudoni sijonai, dryžuotos kelnės, baltos milinės, plūguose įsirėžę arkliai ir vežimai ant ežių.

Tarsi bičių spiečius apsėdo kvapnią žemę ir darbščiai triūsėsi blankios pavasario dienos tyloje — tik vieversiai balsiai čvireno, plevendami kažkur neįžiūrimi, ir tarpais pasiausdavo vėjas, susiūbuodavo medžius, išpūsdavo moterų drabužius, palenkdavo rugius ir kvatodamas nubėgdavo į girias.

Dirbo ilgas valandas neatsikvėpdami, tiek tepailsėdami, kad vienas kitas strėnas ištiesdavo, atsipūsdavo ir vėl kibdavo į rėžį. Net ir pietų nebuvo nuvažiavę nuo laukų, tik atsisėdo ant ežių pavalgyti iš lauknešėlių, bet arkliams truputį užėdus, vėl stvėrėsi plūgų, netingėdami ir nedelsdami. Tik gerokai sutemus ėmė traukti iš laukų.

Beregint sušvito pirkios, užvirė klegesiu ir maišatimi, visas kaimas nuskendo atošvaistėse, kurios pro atvirus langus ir duris veržėsi į kelią, visose trobose triūsėsi, ruošėsi ir vakarienę taisė. Kilo triukšmas, šūksmai, arklių žvengimas, vartų girgždėjimas, subliuvo veršiai, sugageno žąsys, nakčiai suvarytos į užtvaras, pasklido vaikų riksmai, visas kaimas net ūžė ir drebėjo nuo to nuostabiai džiaugsmingo triukšmo.

Tik tąsyk aptilo, kai gaspadinės ėmė kviesti prie dubenų, taip didžiai pagerbdamos vyrus, jog sodino juos

pirmose vietose, tiekdamos geriausių valgių, nesigailėjo nei mėsos, nei degtinės...

Visose trobose vakarieniavo, visur pro atdaras duris ir langus buvo matyti ratu susitelkusios galvos ir krutančios burnos, sklido šaukštų grumšėjimas, o spirgintų lašinių kvapai taip dvelkė į kiemą, jog net nosis gręžė.

Tik vienas Rokas niekur ilgiau neprisėdo, vaikštinėjo nuo trobos prie trobos, sėjo gerus žodžius, šnekučiavosi ir ėjo sau toliau pas kitus, lyg koks rūpestingas ir visko vienodai žiūrįs šeimininkas, su visu kaimu kupinas linksmybės, o gal ir dar labiau džiaugdamasis.

Net ir pas Hanką šiandien jautėsi šventė, nes kad ir nereikalinga ji buvo pagalbos, kitiems palengvinti pakvietė pas save nakvynės du vyrus iš Žepkų, kurie dirbo Veronkai ir Golombienei.

Šituos du būtent išsirinko, nes Žepkų vyrai laikė save bajorais.

Teisybė, Lipcai visuomet juokėsi iš tokios bajorijos ir nė per šuns uodegą jų nelaikė, prasčiau nei į miesto driskius ir amatininkus žiūrėjo; bet vos tik jie įėjo į trobą, Hanka tuoj pastebėjo, kad jie kitokios veislės, geresnės.

Vyrai buvo smulkūs ir liesi, miestiškai apsivilkę, juodomis milinėmis, bet labai smarkių veidų; jų ūsai kyšojo nelyginant kanapių pluoštai, ir akimis išdidžiai jie vadžiojo, tačiau buvo šnekūs ir elgėsi mandagiai, ir kalba jų buvo beveik poniška. Mokėjo prie žmonių elgtis, nes viską taip dailiai gyrė ir taip kiekvienai mokėjo malonų žodelį tarti, jog moterys net augo patenkintos...

Tad Hanka liepė paruošti geresnę vakarienę ir patiekti ją ant švaria staltiese uždengto stalo.

Ji rūpestingai juos prižiūrėjo, šeimynai taip atidžiai davinėdama įsakymus, jog visi pirštų galais apie anuos du vaikščiojo, iš akių įspėdami norus, o Jagna tarsi visiškai neteko galvos, pasišvietė tarytum į atlaidus ir sėdėjo įsižiūrėjusi į jaunesnįjį lyg į paveikslą.

— Turi jis savų panelių, į basakojes nė nežiūri,— šnibždtelėjo Jagustynka, net Jagusė visa išraudo ir pabėgo į savąjį galą.

Tuo tarpu įėjo Rokas ir dairėsi kėdutės.

— Labiausiai dėl to nustebs mūsų vyrai, kad Žepkų žmonės suvažiavo Lipcams padėti! — tyliai tarė jis.

— Ne dėl savo reikalo buvom susimušę miške, tad niekas iš mūsų piktumo nejaučia,— atsakė vyresnysis.

— Mat visuomet taip būna: kai du pešasi, trečias pelnosi!

— Teisybė, Rokai, bet jeigu du gražiai susibičiuliauja, tai trečiasis gali smarkiai į kaktą gauti,— ką?

— Išmintingai kalbate, ponas Žepecki, išmintingai...

— Kas šiandien Lipcus ištiko, ryt gali Žepkus paliesti.

— Ir kiekvieną kaimą, ponas Žepecki, jeigu, užuot draugavę ir bendrai gynęsi, ims vaidytis, skirtis ir iš pykčio priešui išdavinėti. Protingi ir sugyveną kaimynai tai lyg tvoros ir sienos: kiaulė pro juos neprasispraus ir rėžio nesuknis.

— Mes tai jau žinom, Rokai, žinom savo tarpe, tik mužikai to dar nesupranta, ir iš čia visos bėdos...

— Ir tam jau ateina laikas, ponas Žepecki: ima suprasti...

Tuoj po vakarienės visi išsirito į priebutį, kur Petrekas jau griežė smuiku pasiklausyti subėgusioms merginoms.

Vakaras stojo tylus ir šiltas, baltais kailiniais ant laukų gulė rūkai, balose rėkavo pempės, ir saviškai

dardėjo malūnas, o tarpais suošdavo medžiai. Dangus buvo aukštas, tačiau užgriozdintas palšais debesimis, tik gumulų pakraščiuose švytėjo mėnulio žaros, o iš gilių properšų, lyg iš šulinių, gyvai spindėjo žvaigždės.

Kaimas ūžė tarytum avilys prieš spiečių. Ligi vėlybos nakties žėrėjo visi langai, ir ligi vėlybos nakties tarputvoriuose ir ant kelių virte virė slopinamas šnibždėjimas ir prasiverždavo linksmas juokas; mergės kaišiojo dantis kavalieriams ir smagiai vaikštinėjo su jais palei tvenkinį, o vyresniosios moterys, susėdusios su gaspadoriais ant slenksčių, oriai šnekučiavosi, naudojosi vėsa ir poilsiu.

O rytojaus dieną, vos tik dangui nuraudus aušromis, paryčių melsvumui dar tebelaikant apsiautus žemę, visi šoko iš miego ir ėmė rengtis į darbą.

Saulė patekėjo gražiai, net laukai ir girios, šerkšnais tarytum sidabru nubarstyti, skendėjo liepsnose, drėgnuose kibirkščiavimuose ir gaiviame, vėsiame ryte. Paukščiai pakėlė didį triukšmą, suošė medžiai, sukliunksėjo vandenys, pasklido žmonių balsai, ir vėjas, purtydamas krūmus, išnešiojo po kaimą dardėjimą, šūksmus, baubimą, merginų daineles, kurios šen bei ten suplazdėjo, ir visą tą maišatį ir skubą einančių į darbą žmonių.

Pievose dar tebegulėjo baltos it sniegas miglos, tik aukštesnėse dirvose jos praskydo ir, saulės botagų sukapotos ir suvartytos, rūko sakytum iš smilkytuvo ir smelkėsi į skaistų dangų nuspurusiais pluoštais; laukai tįsojo dar šalnoti, raivydamiesi mieguisti ir purs-dami tarytum pumpurai, o žmonės iš visų pusių spraudėsi į rasotus, miegančius rėžius, lydinosi į saulėtus rūkus ir stojo į darbą dirvose tylomis — nes nuo tolimų plotų, nuo medžių, nuo mėlynų tolių, nuo ratais žvilgančių vandenų, nuo ūkų ir nuo dangaus, keliančio

žėrintį saulės skritulį — per visą pasaulį skriejo toks pavasaris ir veržėsi toks galios ir užsimiršimo svaigulys, jog net kvapo krūtinėje stigo, net siela virpėjo švenčiausiu džiaugsmu, kuris vien tyliomis ašaromis laša, atsidūsėjimu pasisako arba verčia klauptis prieš tą pavasario stebuklą, kuris matyti kad ir menkiausioj žolelėj.

Tad ir žmonės ilgai dairėsi aplinkui, pamaldžiai žegnojosi, šnibždėjo poterius ir tylomis ėmėsi darbo; paskambinus mišių, visi jau buvo savo vietose.

Rūkai netrukus išsisklaidė, ir laukai ištįso saulėtoje giedroje, kiek tik akimi galėjai aprėpti Lipcų žemes, suskaldytas žaliomis žiemkenčių juostomis, visur raudonavo sijonai, arė plūgai, vilkosi merginų valdomos akėčios, kapstėsi virtinės moterų, sodinančių bulves, ir tankiai ilgais juodais rėžiais vaikščiojo marškas persijuosę vyrai, truputį palinkę, ir pamaldžiu, berliu rankos judesiu žėrė grūdus į išpurentą laukiančią dirvą...

Ir taip uoliai visi dirbo net nepakeldami galvų, jog nė pastebėt nepastebėjo klebono, kuris tuoj po mišių atsidūrė prie savo berno, ariančio palei kelią, o paskui, visų nustebimui, vaikštinėjo po rėžius, linksmai sveikinosi, vaišino taboka, kitiems ir papirosų dalino, ten kokį malonų žodelį sviedė, kitur vaikų galveles paglostė ir su merginomis pajuokavo, kitur vėl pasėtus miežius užpuolusį žvirblių pulką nuvijo, dažnai pirmą saują sėjos kryžium laimindavo arba ir pats pažarstydavo ir visus ragino skubėti, kad ir prievaizdas geriau nesugebėtų.

Ir tuoj po pietų jis drauge su visais stojo į darbą, aiškindamas moterims, kad nors šiandien ir šventojo Morkaus diena, bet procesija įvyks tik per oktavą, gegužės trečią.

— Šiandie ne metas, gaila laiko, nes vyrai antrukart nebeatvažiuos padėti!

Aiškino ir pats iš lauko nesitraukė ligi pat galo; sutaną pasikaišęs ir lazda pasiramsčiuodamas, nes nemažą pilvą turėjo kilnoti, vaikščiojo nenuvargdamas, tik tarpais prisėsdamas ant ežių prakaito nusišluostyti nuo plikės ir atsikvėpti.

Nuoširdžiai džiaugėsi juo žmonės ir kad jam prižiūrint darbas ėjo lyg greičiau ir lengviau, o vyrai garbe sau laikė, kad pats kunigas klebonas jiems prievaizdauja.

Raudona, pilna saulė jau kabojo viršum girių, dirvos geso ir toliai ėmė mėlynuoti, kai žmonės, baigę skubiausius darbus, pradėjo traukti į kaimą; skubėjo, kad dar su šviesa suspėtų namo.

Daugelis ir nuo vakarienės atsidėkojo, greitomis tik šio to užkandę, o kiti skubėdami ėmė iš anksto paruoštus dubenis; jau pakinkyti į ratus arkliai žvengė kiemuose.

Kunigas ir vėl pasirodė kaime drauge su Roku, apėjo visus ir kiekvienam vyrui skyrium dar kartą padėkojo už geraširdišką pagalbą lipciečiams.

— Nes ką duosi tam, kuris reikalingas, tai lyg pačiam Jėzui Kristui duotum! Na, sakau jums, nors ir negreiti esate duoti mišioms, nors bažnyčios reikalų neatmenate, nors jau visi metai šaukiu, kad klebonijos stogas kiauras, kasdien melsiuos už jus, už jūsų gerumą, parodytą Lipcams...— šaukė su ašaromis, bučiuodamas besilenkiančias prieš jį pakeliui galvas.

Kaip tik buvo jie ties kalviu, suko į kitą kaimo pusę, kai jiems pastojo kelią apsiverkusios trobelninkės su Kozioliene prieky.

— Tai jau prašau malonės, klebonėli, ėjom paklausti, ar mums vyrai nepadės?

Pradėjo įžūliai pakeltu balsu.

— Nes laukėm, kad ir mums ateis eilė, o jie jau išvažiuoja...

— Ir mes, vargšės, pasiliksim be jokios pagalbos...— kalbėjo visos drauge.

Kunigas susirūpino, smarkiai išraudo.

— Ką gi padarysi?.. Neišteko visiems... ir taip ištisas dvi dienas padėjo geri žmonės... na, sakau...— vapaliojo, lakstydamas akimis per jas.

— Taigi! Padėjo, bet tik gaspadoriams, turtuoliams...— sukukčiojo Pilypienė.

— O mums, kaip kokioms maro apkrėstoms, niekas į pagalbą neskuba..

— Niekam galvos neskauda dėl mūsų, vargdienių...

— Kad nors keletą plūgų bulvėms, tai ir to ne! — šnibždėjo jos ašaringai.

— Na, matot... jau išvažiuoja... na... kaip nors padarysim... teisybė, ir jums sunku... ir jūsų vyrai su kitais... na, sakau: padarysim kaip nors...

— O su kuo gi lauksim tos pagalbos?.. Jeigu jau ir bulvių nepasisodinsim, tai tik virvės ir dairykis! — prapliupo Gulbasienė.

— Na, sakau, kad padarysim... Duosiu jums savo arklius, kad ir visai dienai, tik nenuvarykit nuo kojų... ir malūninką paprašysiu, ir vaitą, ir Borynai gal duos..

— Gal! Lauk nelaukęs! Kol saulė patekės, rasa akis išės! Eikit, moterėlės, neverkšlenkit veltui!.. Jei nebūtumėt reikalingos pagalbos, tai klebonas jum padėtų... Gaspadoriams visko yra, o jūs, vargdienėlės, graužkit akmenis ir gurkšnokit ašaras! Ganytojas tik avinais

rūpinasi, nes juos kerpa, o ką iš mūsų nupešios, gal tik utėles! — taip paleido kakarinę Koziolienė, kad kunigas užsikimšo ausis ir nuėjo sau.

O jos suėjo būrelin ir verkė graudžiomis ašaromis, balsiai skųsdamosi; Rokas ramino jas, kiek galėdamas, geraširdiškai žadėdamas kokios pagalbos išprašyti. Jis nusivedė jas į patvorį, nes žmonės jau ėmė skirstytis į visas puses, keliai pajuodo nuo arklių ir žmonių, sudardėjo vežimai, ir nuo visų slenksčių skrido karšti padėkos žodžiai.

— Dėkui. Su ponu Dievu!

— Likit sveiki!

— Atsilyginsim, progai pasitaikius!

— O šventądien visuomet užvažiuokit pas mus kaip pas gimines!

— Tėvus pasveikinkit! Ir savo moteris mums atvežkit!

— O jei kuris jūsų bus reikalingas pagalbos, visa širdimi padėsim!

— Pasilikit su ponu Dievu, ir tegu jumi uždera, geri žmonės! — šaukė, mojuodami kepurėmis ir rankomis.

Merginos ir kiek tik buvo vaikų visi ėjo greta vežimų, lydėdami juos už kaimo. Didžiausias pulkas ėjo tuopų keliu, nes juo net iš trijų kaimų važiavo. Vežimai riedėjo pamažėli, žmonės linksmai šnekučiavosi, dažnai pratrūkdami juoku.

Jau leidosi sutemos, saulėlydžiai geso, tik vandenys kur ne kur liepsnojo raudonai, laukuose gumulavo miglos, ir laukais sklaistėsi vakarinė pavasario tyla. Kažkur toli sutartinai pradėjo kurkti varlės...

Palydėjo išvykstančius ligi kryžkelės ir ten atsisveikino, juokdamiesi ir šūkaudami, ir dar arkliams

riščia nepasijudinus, kažkuri mergina užtraukė tolstantiems:

Jasiau, užsakų eiva!
Grįžta tėtis, anava,
Dunda jau tiltas —
da dana!
Dunda jau tiltas...

O bernai, atsigręždami iš vežimų, joms atsakė:

Oi, Maryt, dabar taip šala,—
Piršliai gali gauti galą,
Eisim užsakų Gavėnioj...
da dana!
Eisim užsakų Gavėnioj!..

Skambėjo rasotais laukais jauni balsai ir džiaugsmingai skrido per platųjį pasaulį.

VII

Vyrai grįžta!

Lyg perkūnas sugriaudė toji žinia ir tarytum liepsna perskrido per visus Lipcus!

Ar teisybė? Ir kada? Ir kaip?..

Niekas to dar nežinojo.

Tiek buvo žinoma, kad valsčiaus pasiuntinys, kuris dar saulei nepatekėjus buvo atlėkęs pas vaitą su kažkokiu raštu, tai pasakė Klombienei, genančiai žąsis į tvenkinį, o toji vienu gaistu puolė su ta naujiena pas kaimynus; Balcerekaitės savo ruožtu apšaukė žinią artimesnėms troboms, ir nė „sveika Marija" nebūtum spėjęs sukalbėti, o jau visi Lipcai pašoko į kojas, suskambę džiaugsmingu klegesiu, trobose net virte virė.

O buvo dar labai anksti, tik švito ir kėlėsi ankstyva gegužės diena, tačiau beregint apsiblausė ir pasidarė kažkokia pajuodusi ir šlapia; lietutis dulkė lyg

pro tankų sietą ir tylutėliai šiureno pražystančiuose soduose.

— Vyrai grįžta! Vyrai grįžta! — skriejo šūksmas per visą kaimą, triukšmingai lėkė per sodus, iš kiekvienos trobos skambėjo lyg džiaugsmo varpas, iš kiekvienos širdies veržėsi tarytum liepsna ir sklido iš kiekvienos gerklės.

Diena tik tik išaušo, o kaimas jau virė tarsi per atlaidus: vaikai šaukdami lakstė keliais, trankėsi durys, moterys rengėsi tarpduriuose, ilgesio kupinu žvilgsniu žiūrėdamos pro sužydusius medžius į pilkuojančius tolius.

— Visi grįžta! Ir gaspadoriai, ir bernai, ir vaikinai, ir visi! Jau pareina! Jau išėjo iš girios, jau eina tuopų keliu! — šaukė per kits kitą, ir iš visų tarpdurių veržėsi šauksmai, o kur karštesnės, tos it pašėlusios bėgo pasitikti; vienur kitur pasigirdo verksmai ir bėgančiųjų trepsėjimas...

Tik klumpės klepsėjo ir purvas taškėsi, taip rūko visos už bažnyčios į tuopų kelią — tačiau ilgame, lietaus užlietame kelyje telkšojo tik valkos ir pilkavo giliai įrėžtos provėžos.

Nė gyvos dvasios negalėjo įžiūrėti po pajuodusiomis nuo lietaus tuopomis.

Kad ir labai nusivylusios, nedvejodamos ir tekinos pasileido į kitą galą kaimo, už malūno, į kelią nuo Volios, nes juk ir pro ten galėjo grįžti.

Bet ką gi, ir ten buvo tuščia! Lietus kirto, pilkomis dulkėmis apklodamas platų, pilną dumbravų vieškelį; molinas vanduo tekėjo grioviais, kunkuliavo vėžėse, pačiu keliu taipgi sruveno putoti srautai, o pražydusios kryklės, suaugusios žaliuojančių laukų pakraščiais, glaudė sušalusius žiedus.

— Varnos skraido aukštai, dargana greit liausis! — tarė kažkuri viena, veltui žiūrėdama į tolį.

Paėjėjo dar kiek tolėliau, nes nuo sudegusio palivarko pusės kely kažkas sudūlavo ir artėjo į jas.

Tai buvo aklas ir visiems pažįstamas ubagas; jį už virvutės vedąs šuo nirtingai sulojo ir ėmė veržtis prie žmonių, o neregys ausylai klausėsi, tvirčiau spausdamas vėzdą gintis, bet išgirdęs kalbas, ėmė raminti šunelį ir, taręs pagarbintą, prašneko:

— Manau — jūs iš Lipcų... ką? Ir, rodos, nemaža žmonių...

Jį apspito merginos, ir kad ims pasakoti, viena antrą nutraukdamos.

— Šarkos mane apipuolė ir čiauška visos kartu! — murmtelėjo ausylai klausydamasis iš visų pusių, nes jos stovėjo visai arti jo.

Grįžo į kaimą visu būriu; viduryje vilkosi senis, svirduliuodamas ant kreivų kojų ir ramstydamasis ramentais; jo didelis aklas veidas kyšojo į priekį.

Elgetos skruostai buvo platūs ir raudoni, akys aptrauktos giedravalkio, antakiai žili ir tankūs, nosis tarsi trimitas, o pilvas išpampęs.

Kantriai klausėsi, o pagaliau supratęs, nutraukė jų tratėjimą:

— Dėl to ir skubėjau į kaimą. Vienas nekrikštas slaptai man pasakė, kad lipciečiai šiandien grįžta iš kalėjimo! Vakar pasakė, tai, manau sau, ryt sulig diena šoksiu ir pirmas tą žinią jum nunešiu. O kaipgi, tokio kaimo, kaip Lipcai, tai paieškoti reikia! O kurios čia strekinėja, aplink mane? Nes vien iš balso negaliu pažinti!

— Marysė Balcerekaitė!.. Golombų Nastė!.. Šaltyšiaus Ulisė!.. Klombų Kasė!.. Sikoraitė Hanusė! — šaukė visos drauge.

— O-o! O-o! Patys puikiausi panų žiedai išėjo pasitikti! Matau, kad pasiilgote bernų, o dabar turite ubagu pasitenkinti!.. A?..

— Neteisybė! Tėvų pasitikti išėjom,— užriko visos.

— Ak tu Dieve, taigi aš kad ir aklas, bet ne kurčias! — net avikailio kepurę giliau užsimaukšlino ant galvos.

— Kaime pasakė, kad jau pareina, tai ir išbėgom pasitikti!

— O čia dar niekur nieko!

— Dar per anksti; gerai, jei vidudieny suskubs gaspadoriai, nes vaikinai tai gal ir lig vakaro užtruks.

— Kaipgi čia dabar, drauge juos paleis, tai drauge ir pareis!

— O gal mieste užtruks?.. Ar maža ten panų?.. O ko jiems taip skubėti prie jūsų?.. Che Che! — spyriojosi juokdamasis.

— O tegu sau užtrunka! Niekas jų neverkia!

— Žinia, mieste nestokoja tokių, kurios už žindyves parsisamdžiusios arba žydams krosnis kūrena... tokios apsidžiaugs,— niūriai sušnibždėjo Nastė.

— Kuris miesto šliundras labiau vertina, dėl to nė viena nesisieloja!

— Ar seniai, dėde, Lipcuose buvot? — paklausė viena.

— Taigi seniai, kažkada rudenį! Žiemojau sau pas mielaširdingus žmones, blogiausią laiką dvare išsėdėjau.

— Gal Vulkoj, pas mūsiškį poną? Ką?

— Taigi Vulkoj! Aš visuomet bičiuliaujuos su ponais ir su dvaro šuneliais: jie pažįsta mane ir neskriaudžia! Davė man šiltą vietelę užkrosny, viralo kiek telpa, tai visą laiką virves sukau ir Viešpatį garbinau. Ir man buvo gera, ir šuneliui strėnos lašiniais apaugo!

O-o! Ponas gudrus: su ubagais bičiuliaujasi ir žino, kad terbą ir utėlių dykai gaus... Che! Che! Che! — net pilvas jam kratėsi, mirkčiojo akimis iš juoko ir vis postringavo.

— O leido Viešpats pavasario sulaukti, nusibodoman ponų pakajai ir dvaro veidmainystės, pasiilgau pirkių ir plačių laukų ir pievų... lietutis toks byra lyg tikras auksas, šiltas, ir sodrus, ir brandus, net visas oras kvepia šilta žole... O kurgi bėgat, merginos?!

Staiga išgirdo, kad jos sujudo iš vietos ir paliko jį prie malūno.

— Merginos!

Tačiau nė viena neatsiliepė: jos pamatė moteris, kurios traukė palei tvenkinį į vaito trobą, ir nurūko prie jų.

Gal pusė kaimo jau buvo ten susirinkę ko nors tikro sužinoti.

Vaitas, matyt, buvo neseniai atsikėlęs, nes su vienom kelnėm sėdėjo ant slenksčio, vyniodamas kojas autais ir šaukdamas, kad žmona duotų batus.

Pripuolė jos prie jo su riksmu, uždususios, purvinos, kitos dar nė nesipraususios ir nesišukavusios, ir visos vos bekvėpuojančios iš smalsumo.

Jis leido joms išsiplepėti, apsiavė tik ką taukais išteptus batus, nusiprausė priemenėj ir, šukuodamasis prie atdaro lango savo gaurus, pašaipiai sviedė:

— Skubu jums prie vyrų, ką? Nesibijokit, tikriausiai šiandien grįžta. Motin, duok šen tą raštą, kurį pasiuntinys atnešė... už paveikslo užkištas.

Vartė jį rankose, o pagaliau brūkštelėjęs per jį ranka tarė:

— Aiškiai čia viskas surašyta... „Kadangi valstiečiai iš Lipcų kaimo, Tymovo valsčiaus, ujezdo..." — taigi

skaitykit pačios! Vaitas jumi sako, kad grįžta, tai aišku, kad teisybė!

Metė joms raštą, kuris keliavo iš rankų į rankas, ir nors nė viena nesugraibė nė žodelio, nes buvo valdinis, įsisiurbė visos į jį, įsmeigusios akis su kažkokiu baimingu džiaugsmu, tarytum į paveikslą, kol pagaliau jį paėmė Hanka ir, suėmusi per prijuostę, atidavė atgal.

— Kūmai, ar visi grįžta? — paklausė baikščiai.

— Parašyta, kad grįžta, tai ir grįžta!

— Visą kaimą drauge ėmė, tai drauge ir paleis! — atsiliepė viena.

— Įeikit, kūma, sulijo jus truputį! — pakvietė vaitienė, tačiau Hanka nenorėjo, užsitraukė skarelę labiau ant kaktos ir pati pirmoji nuėjo atgal.

Ėjo pamažėli, vos bekvėpuodama iš džiaugsmo ir drauge iš baimės.

„Aišku, kad ir Antaną paleis, aišku!" — pagalvojo, staiga atsiremdama tvoros, nes taip jai suspaudė po krūtine, jog kone parpuolė. Ilgai gaudė orą perkepusiomis lūpomis... Dar negerai jautėsi, keistai silpna. „Grįš Antanas, grįš!" — džiaugsmas ją vertė šaukti, bet kartu ėmė varstyti kažkokios baimės, netikrumas, visiškai dar ūkanoti būgštavimai.

Ėjo vis lėčiau ir sunkiau, slinkte slinko patvoriais, nes visu keliu traukė moterys, bėgo triukšmingai, juokdamosi, šaukdamos, spindinčios džiaugsmu ir, nepaisydamos darganos, būriavosi prie trobų ar ties tvenkiniu ir nirtingai erzėjo.

Ją pasivijo Jagustynka.

— Aišku, kad jau žinot! Na, na, čia tai naujiena. Laukėm jos kasdien, o kai atėjo, tai trenkė man kaip vėzdu per galvą. Ar iš vaito grįžtat.

— Jis patvirtino ir net iš rašto paskaitė.

— Paskaitė, tai jau, matyt, tikrai! Dėkui tau, Viešpatie, pargrįš gaspadoriai, pargrįš vargdienėliai! — šnibždėjo karštai, išskėsdama rankas.

Ašaros pabiro iš jos išblukusių akių, net Hanka nustebo.

— Maniau, kad plūsti pradėsi, o pati ėmei verkti, na, na!..

— Ką jūs?! Kur čia tokiu laiku plūsi! Tik iš vargo žmogus kartais liežuvį paleidi, bet širdyje kas kita sėdi; ar nori ar nenori, turi su kitais džiaugtis arba liūdėti... Negali skyrium gyventi, ne...

Ėjo pro kalvę: kūjai triukšmingai daužėsi, raudona ugnis veržėsi iš žaizdro, o palei sieną kalvis traukė lanką ant tekinio. Pastebėjęs Hanką, išsitiesė ir įspyrė akis į karščio apimtą jos veidą.

— Tai ką!.. Susilaukė Lipcai šventės!.. Sako, kai kurie grįžta.

— Visi grįžta, vaitas skaitė! — pataisė jį Jagustynka.

— Visi!.. Juk žmogžudžių taip greit nepaleis, ne...

Hankai net galvoje ėmė ūžti, ir nuostabu, kad širdis nesprogo iš skausmo, bet atlaikė smūgį ir nueidama pasakė jam su baisia neapykanta:

— Kad tau tas šuniškas liežuvis priaugtų prie gomurio!

Paskubino žingsnį, bėgdama nuo jo juoko, kuris tarytum iltimis griebė už širdies.

Tik priėjusi gonkas, apsidairė aplinkui.

— Dulkia ir dulkia... sunku bus su plūgu ištraukti į dirvas.

Dėjosi rami.

— Rytmečio lietus ir senos bobos šokis neilgai tetruuka.

— Tuo tarpu amerikines reiks sodinti su kauptukais.

— Moterys beregint ateis, pasivėlino dėl tos naujienos, bet ateis... buvau pas jas iš vakaro, visos pažadėjo ateiti atodirbio.

Troboj jau ūžė ugnis; buvo šilta ir šviesiau negu lauke. Juzka skuto bulves, o kūdikis rėkė dangų veriančiu balsu, nors vyresnieji vaikai stengėsi jį numaldyti. Priklaupusi prie lopšio, Hanka ėmė jį žindyti.

— Juze, tegu Petrekas pritaiso kryples, mėšlą gaus vežti iš Flioros į tuos rėžius palei Pačesių rugius. Kol nustos liję, vis porą vežimų išveš... ko čia valkiosis dykas!

— Jums tai jau niekas su tinginiu nesusibičiuliaus.

— Užtat, kad ir pati nesigailiu kojų! — pakilo, užsidengdama krūtis.

— Vaje, taigi buvau užmiršusi, juk nuo pietų šventė! Klebonas užsakė procesiją, kurią nuo švento Morkaus buvo atidėjęs ligi Aštuntinių...

— Juk tik Kryžiaus dienomis būna procesijos!..

— Iš sakyklos paskelbė, kad šiandie, tai, matyti, ir be Kryžiaus dienų, galima vaikščioti prie kryžių ir šventinti laukus.

— Vaikai šiandien gaus lupti ant kapčių! — nusijuokė Juzka įeinančiam Vitekui.

— Ateina jau, ateina. Bėkit su jomis ir sakykit ko reikia. Aš pasiliksiu troboj, apsiruošiu ir išvirsiu pusryčius. Juzka su Viteku gabensit bulves į lauką! — įsakinėjo Hanka, laukiamai žvilgčiodama į kampininkes, kurios, susisupusios skaromis ir skarelėmis, kad tik akys tebuvo matyti, su pintinėlėmis rankose ir su kauptukais, rinkosi trobos pasienin ir daužė klumpes į sieną, kratydamos purvą.

Jagustynka tuoj nusivedė jas už perlipos į lauko kelelį, kur tuoj nuo stirtos tįsojo juodos, vandeniu patižusios lysvės.

Beregint stojo dirbti po dvi kiekvienoje lysvėje, atsigręžusios viena į antrą — varpė kauptukais duobutes ir, įspraudusios į jas po bulvę, užpyliojo žeme, drauge apkaupdamos skersines vagutes.

Keturios tedirbo, senė buvo lyg dvailinis arklys, tik raginti.

Bet ką gi, darbas ėjo vangiai!.. Rankos stiro nuo šalčio, vagose buvo šlapia, klumpės sėmė vandenį, ir drabužiai niekais ėjo, čiurinosi purve, nes lietus, kad ir šiltas ir vis smulkesnis, dulkė be paliovos, šlėkdamas dirvas ir plakdamasis į sodus, kurie lenkė žiedais nubertas šakas ant kelio ir su tam tikru malonumu leidosi liūties glamonėjami.

Bet jau buvo justi oro atmaina: gaidžiai giedojo, dangus vietomis kilo gerokai prasitrynęs, kregždės ėmė švaistytis ore tarytum žvalgaudamos, o varnos bėgo nuo šiaudinių stogų ir tylutėliai skriejo pažeme per laukus.

Bobos knaisėsi prisigūžusios prie rėžių, panašios į permirkusių skarmalų kamuolius, šnekučiuodamosi, dirbdamos pamažėli, ilgai ilsėdamosi, nes juk tik atidirbti buvo atėjusios. Pagaliau senė, kuri parėžiais sodino skubriukus, apsidairė aplinkui ir balsiai prašneko:

— Nedaug šiandien gaspadinių laukuose ir daržuose.

— Vyrai grįžta, tai darbas joms ne galvoj.

— Žinia, riebiai pavalgyti ruošia ir patalus šildo...

— Tyčiojies, o pačiai net kinkos virpa prisiminus! — tarė Koziolienė.

— Nemeluosiu... tikrai man Lipcai be vyrų nusibodo. Sena esu, bet stačiai pasakysiu — nors jie ir

skrabalai, rupūžės, šunsnukiai ir mušeikos, o tegu tik atsiranda kad ir koks paskutinė baidyklė, tuoj su juo ir drąsiau, ir linksmiau, ir lengviau gyventi ant svieto. Katra kitaip pasakys— pameluos kaip šuo.

— Prisilaukė jų moterys, lyg žuvėdros lietaus! — atsidūsėjo kažkuri.

— Ne viena sunkiai gaus apmokėti už tą laukimą, o visų pirma merginos...

— Nė devynių mėnesių nereiks laukt, ir kunigas nesuskubs...

— Senos, o tarškiat niekus: juk tam Viešpats Dievas ir sutvėrė moterį! Ne nuodėmė turėti vaiką! — atkariai pakėlė balsą Gželios kreivaburnio moteris.

— O jūs vis savo: vis benkartus užstojat!

— Žinia, ir kol gyva visiems į akis šoksiu ir tarsiu: ar benkartas, ar ne, visi lygiai žmonių vaikai, lygios jų teisės ant svieto ir lygiai juos Viešpats Dievas vertina, vien pagal nuopelnus ir nuodėmes...

Užrėkė ją, pašaipiai išjuokdamos. Ji paplakė rankas ir palingavo galvą.

— Padėk Dieve! Kaip sekas? — sušuko Hanka nuo perlipos.

— Dėkui! Gerai, tik šlapia.

— Ar nepritrūkot bulvių?

Ji prisėdo kiek ant karties.

— Atgabena kiek reikia; tik man rodos, kad per rupiai supjaustytos...

— Per rupiai, juk tik perpus, o pas malūninką, kur smulkesnės bulvės, tas sveikas sodina. Rokas sakė, kad tokios dvigubai brandesnės.

— Tai jau gal bus vokiška mada, nes pas mus Lipcuose per amžius bulves pjaustydavo į tiek dalių, kiek yra akučių,— priešingai suokė Gulbasienė.

— Tamstele, juk dabar žmonės ne kvailesni kaip seniau...

— A jau, dabar kiaušinis nori būti už vištą gudresnis ir būrį vadžioti...

— Kas be ko! Bet po teisybei, kai kurie, kad ir metuose, o proto neįgavę! — užbaigė Hanka, traukdamasi nuo perlipos.

— Tokia mat pasipūtusi, lyg jau ant viso Borynų ūkio gyventų,— murmtelėjo Koziolienė, žvelgdama jai iš paskos.

— Palikit ją ramybėj: grynas auksas, ne moteris! Kaži, ar rastum kur už ją geresnę ir protingesnę. Kasdien su ja sėdžiu, akis ir galvą turiu. Prisikentė ji ir perėjo kryžiaus kelius, kad neduok Viešpatie...

— Dar ne vienas kryžius jos laukia... Jagna gyvena troboj, ir kai tik grįš Antanas, tokia čia užvirs košė, kad bus ko pasiklausyti...

— Kažkas man bus bambtelėjęs, kad Jagna su vaitu susiuosčiusi,— ar tai teisybė?

Visos ėmė juoktis iš Pilypienės, kad klausia to, apie ką jau žvirbliai čirška.

— Nepaleiskit liežuvių: kartais ir vėjas klauso ir neša, kur nereikia! — sudraudė jas Jagustynka.

Prisigūžė visos prie dirvos, kauptukai mirgėjo, tarpais grikštelėdami į akmenis, o jos nirtingai plepėjo, apkalbinėdamos visą kaimą.

Tuo tarpu Hanka ėjo nuo perlipos pasilenkusi po vyšniomis, nes šakos, nulinkusios, permirkusios, tarytum nusėtos jau pabalusiais pumpurais ir lapeliais, graibstė jai už galvos.

Nuėjo į kiemą pasižiūrėti ūkio.

Nuo pat švenčių bemaž nebuvo išėjusi iš namų, nes po įsivesdinimo pablogėjo jos sveikata. Šiandieninė naujiena išplėšė ją iš lovos ir laikė ant stačių kojų,

taigi nors svirduliuodama sulig kiekvienu žingsniu, žvalgėsi po kerčias, vis labiau pykdama.

Mat karvės buvo kažkokios apnūdusios ir ligi pusės šonų stovėjo mėšluose, paršiukai kažkodėl per mažai išaugę, net ir žąsys atrodė keistai apsiblaususios, tarytum badu marinamos.

— Bent šiaudų gniužulu aptrintum arklį! — užpuolė mėšlą vežantį Petreką, tačiau bernas murmtelėjo kažką negero ir nuvažiavo sau.

Klojime naujas pyktis: krūvoj bulvių, papiltų ant plūkto, knaisėsi sau Jagusės paršas, ir vištos kapstėsi pasturlakuose, kurie jau seniai turėjo būti sunešti ant aukšto. Aprėkė už tai Juzką ir šoko prie Viteko gaurų; berniukas vargais negalais išsisuko ir pabėgo, o mergina prapliupo verkti ir aimanuoti.

— Plušu per dienas kaip arklys, o jūs vis rėkiat, Jagna kiauras dienas dykinėja, tai jai nieko nesakot!

— Na, nurimk, kvaišiuke, nurimk! Pati matai, kas čia darosi...

— Galėjau pati viską prižiūrėti? Ką?

— Na, nurimk! Neškit bulves, kad moterys nepritrūktų!

Jau liovėsi šaukusi. „Teisybė, mergaitė viena viško neaprėps, o samdiniai!.. Viešpatie pasigailėk. Nuo pat ryto jau saulės laidos laukia. Su samdiniais dirbti tai lyg vilką pasamdyti avių prižiūrėti. Be sąžinės tie žmonės".

Galvojo su kartėliu, visą pyktį išliedama ant paršo, tas net žviegdamas nukūrė, nes ir Lapa dar jį savišKai į ausį įsikandęs palydėjo...

O ji paskui užsuko į tvartą, bet čia nauja širdgėla — kumelė graužė tuščias ėdžias, o kumeliukas, maknotas nelyginant kiaulė, traukiojo šiaudus iš pakratų.

— Kubai širdis plyštų, jeigu tave tokį pamatytų,— sušnibždėjo, užmesdama jiems į užėdžius šieno ir braukydama jų minkštutes, šiltas šnerves.

Tačiau toliau nebėjo: staiga ją pagavo abejingumas, ir ašaros taip suspaudė gerklę, jog atsirėmusi į Petreko guolį, subliuvo pati nežinodama ko.

Taip neteko jėgų, jog nusmego pati savy tarytum sunkus akmuo. Nebeįstengė rungtis su likimu, Dievuli brangus, nebeįstengė, pasijuto tokia apleista, sakytum tas pagairėj augąs, vienišas medelis, turintis kęsti kiekvieną piktą nedalią! Nei kam pasiskųsti! Ir nė galo to blogo likimo nematyti! Nieko, vien tik nuodykis nuolat širdgėlomis ir ašaromis... nieko, tik amžinai vargti ir laukti, kad bus dar blogiau...

Kumeliukas laižė jai veidą; ji nesąmoningai glaudė galvą prie jo nugaros ir dar labiau raudojo.

Kas jai ūkis, kas nauda, kas žmonių pagarba, jeigu pačiai sau nė valandėlės laimės per visą gyvenimą, nieko o nieko! Skundėsi taip gailiai, jog net kumelė sužvengė, pasinešusi prie jos ir ištelėjusi grandinę.

Nusvyravo į trobą ir, prisikišusi prie krūties rėkiantį kūdikį, beprasmiškai įsižiūrėjo į suprakaitavusius, riedančių lašų išvagotus stiklus.

Kūdikis kažkodėl niurzgė, vaitojo ir verkšleno.

— Tylėk, mažyti, tylėk!.. Sugrįš tėtė, parveš tau gaidžiuką... sugrįš, sūnelį ant žirgelio pasodins... tylėk, mažyti! A-a-a, mažyti! A-aa-aa, mažyti! Sugrįš tėtė, sugrįš! — dainavo sūpuodama jį ir vaikštinėdama po trobą.

— O gal ir sugrįš! — patvirtino pati sau, staiga sustojusi.

Ją apėmė liepsna, galia ištiesė sulinkusius pečius, ir toks džiaugsmas įžengė į širdį, kad ji jau buvo bepuolanti į kamarą atpjauti jam gabalo kiaulienos, jau no-

rėjo nusiųsti jam degtinės, net žengė prie skrynios, norėdama šventadieniškai apsitaisyti dėl jo — tačiau nespėjus jai to padaryti, kalvio žodžių atminimas puolė jos skaudamą širdį nelyginant vanagas aštriais nagais; apmirė vietoje, tik dairėsi degančiu žvilgsniu po trobą tarytum pagalbos ir vėl nežinojo, ką manyti, ko stvertis...

— O jeigu nesugrįš! Jėzau! Jėzau! — suvaitojo, griebdamasi už galvos.

Bijojosi tai pratarti, o tas balsas virė širdy tarytum šaltinyje; virė, kunkuliavo ir kilo krūtinėje baimės šauksmu.

Vaikai ėmė už plaukų tąsytis ir rėkti, tad ištempė juos už durų, ėmėsi ruošti pusryčius, nes Juzka jau žvilgčiojo į trobą, godžiai uostinėdama, ar jau išvirti. Ašaros turėjo liautis tekėjusios ir skausmai turėjo prisigūžti sieloje, nes kasdieninio triūso jungas lenkė sprandą, primindamas, kad darbas negali laukti...

Tad ir sukosi kiek galėdama, kad ir pynėsi kojos, kad ir viskas kraičiojo iš rankų. Tik gailiai dūsavo, tarpais nulašindama vieną kitą ašarą ir žvilgčiodama su ilgesiu į ūkanotus tolius...

— Ar Jagusė neis sodinti? — suriko Juzka pro langą.

Hanka nukaitė puodą su barščiais ir nubėgo į antrąjį trobos galą.

Senis gulėjo ant šono, veidu į langą, tarytum žiūrėdamas į Jagną, kuri šukavosi ilgus, šviesius plaukus prieš pastatytą ant skrynios veidrodėlį.

— Ar šiandien šventė, ar ką, kad dirbti neini?..

— Juk su palaidais plaukais nelėksiu...

— Nuo aušros jau dešimt kartų galėjai juos susipinti!

— Galėjau, bet nesusipyniau!

— Jagna, nežaisk taip su manim!

— O ką? Gal atleisi mane? O gal iš algos išskaitysi? — suurzgė įžūliai, nesiskubindama šukuotis: — Ne pas jus gyvenu ir ne iš jūsų malonės!

— Tai kur? Ką?

— Savo namuose; kad žinotum...

— Tegu tik tėvas pasimirs, tuoj pasirodys, ar savo!

— Bet kol gyvas, aš galiu pačiai duris parodyti.

— Man! Man! — pašoko lyg botagu perdrožta.

— Kimbi nuolat prie manęs lyg varnalėša prie šuns uodegos! Blogo žodžio tau niekad nepasakau, o tu vis ant manęs — na ir na, kaip ant kuino...

— Dėkok Dievui, kad ko blogesnio dar nesusigriebei! — pasipūtė Hanka grasindama.

— Pamėgink: aš našlaitė, niekas manęs neužstos, bet pamatysi, kieno bus viršus!

Atmetė plaukus nuo veido, ir rūsčios įniršties kupinos jos akys smogė tarytum peiliu, Hanką išsyk pavergė toks pyktis, jog ėmė grūmoti kumščiais ir šaukti, kas tik ant seilės užėjo:

— Grasai! Tik pradėk, pradėk! Nekaltybė mat, našlaitė nuskriaustoji... Taigi... Žmonės gerai žino, ką išdarinėji! Visa parapija žino tavo darbelius. Ne sykį jau matė tave su vaitu karčiamoj, ne du sykiu! O tąsyk, kai po vidunakčio duris atidariau, grįžai girtuokliavusi, laidokavusi, girta buvai kaip kiaulė... Prieis ožys liepto galą, prieis... Nebijok, kas garsiai gyvena, apie tą tyliai šneka! Pasibaigs tavo ponystės, kad nei vaitas, nei kalvis neapgins tavęs, tu... tu!..

Net užspringo šaukdama.

— Ką darau, tą darau, o kiti tegu nekiša nosies į mano reikalus! — staiga suriko Jagna, atmesdama už pečių plaukus lyg gryniausių linų pluoštą.

Jau buvo įsiutusi, net ir muštis pasirengusi, visa virpėjo; rankos jai lakstė palei šlaunis, ir ji taip rūsčiai švytravo žlibėmis, jog Hankai puolė širdis; ji nutilo ir, tik trinktelėjusi durimis, pabėgo į savąjį galą.

Tačiau po to išsibarimo nė pasijudinti nebegalėjo, atsisėdo su vaiku po langu, o pusryčius tiekti gavo Juzka.

Ir tik tada, kai visi vėl išsiskirstė prie darbo, ji šiaip taip susikaupė ir, palikusi darbus, išsirengė aplankyti tėvo, kuris prieš keletą dienų buvo apsirgęs. Tačiau nuo pusiaukelės grįžo į trobą.

Taip viskas joje virpėjo, jog nieku gyvu negalėjo paeiti.

O paskui, kad ir atgavusi kiek jėgų, vien rankomis tedirbo, kone beprasmiškai, ir daugiausia vis galvojo apie Antaną, žvilgčiodama į tolimus laukus...

Užėjo giedra, lietus liovėsi, dar tebelašnojo nuo stogų ir nuo medžių, nes vėjas ėmė purtyti šakas, keliai tviskėjo valkomis, pasaulis darėsi vis skaidresnis.

Buvo laukiama, kad vidudienį neabejotinai pasirodys saulė, nes ir kregždės jau skraidė aukštai; padangėmis traukė būriais balti nuauksinti debesys, iš laukų veržėsi šilima, ir žiedais apsnigtuose soduose tilo paukščių klegėjimas. Ir kaimas smarkiai pagyvėjo; kone iš visų kaminų rūko, buvo gaminami gardūs valgiai, džiaugsmas veržte veržėsi iš pirkių, ir nuo trobos prie trobos sklido bobų tratėjimas, merginos šventadieniškai taisėsi, pynėsi į kasas kaspinus, ne viena tekina bėgo degtinės, nes žydas, nudžiugęs, kad grįžta vyrai, davinėjo patikin kiek kas norėjo imti; dažnai kas nors lipdavo kopėčiomis ant stogo ir atidžiai žvalgė visus kelius nuo miesto pusės...

Moterys taip įniko tvarkytis, jog reta kuri išėjo į lauką; net ir žąsis užmiršo išginti į pagriovius, ir jos

rėksmingai gageno kiemuose, o jau vaikai, šiandien laisvai paleisti ir nedraudžiami, tokias šunybes darė keliuose, kad neduok Viešpatie! Vyresnieji, pasiėmę ilgas kartis, sukiojosi liepų alėjoje, kopė į medžius ir ardė varnalizdžius; išgąsdinti paukščiai, tarsi suodžių debesis, suko ratus aukštybėse, gailiai kranksėdami; kiti, mažesnieji, gainiojo aklą klebono arklį, pakinkytą į statinę ant rogučių, norėdami jį įvaryti nuo aukštesnio kranto į tvenkinį, bet arklys, gudruolis, nesidavė ragan suriečiamas. Tarpais, lyg tyčia, jau jau atsistodavo prie pat kranto, nuleisdavo galvą, nepaisydamas riksmų, kantriai nusipurtydavo purvus ir grumstus, kurių jam anie nešykštėjo. Tačiau pajutęs, kad jie lipa ant statinės ir siekia apinasrio, atšiauriai sužvengdavo ir leisdavos bėgti, staiga pasukdamas į didžiausią išdykėlių būrį, ir anie šaukdami išlakstydavo. Geroką valandėlę jie taip žaidė, o pagaliau ir suvylė, pakišę jam po šnervėmis liepsnojančią gniūžtę, tad pasibaidęs šoko į šoną, stačiai į užkeltus Borynų tarputvorius. Išvertė vartus ir taip juose susipainiojo branktais, jog anie jį prisivijo ir kad ims pliekti botagais kiek lenda.

Būtų kojas išsilaužęs kartyse, jeigu ne Jagna, kuri išgirdusi riksmus, lazda išvaikė išdykėlius ir išvedė jį į kelią. Tačiau išgąsdintas arklys neteko uoslės, nežinojo, kurion pusėn sukti, o berniukai tykojo už medžių, tad ji nuvedė jį į kleboniją.

Vedė keliu tarp klebono sodo ir Klombų, ir tuo tarpu prie gilumoje niūksančių namų privažiavo vargoninkų vežimėlis. Vargoninkienė jau sėdėjo, o Jasius priedurėje bučiavosi su šeima.

— Arklį atvedžiau, vaikai jį baidė...— tarė ji nedrąsiai.

— Tėvai, šūktelk Valeką, tegu jį paima! Še, vėpla, arklį vieną palieki, nori, kad kojas išsilaužytų, ką? — puolė vargoninkienė berną.

Jasius, pamatęs Jagną, tik švystelėjo akimis į tėvus ir ištiesė jai ranką.

— Likit sveika, Jaguse.

— Ar jau į mokyklą?

Kažkas, tarytum tylus gailesys, suspaudė jai širdį.

— Į kunigus mokytis jį vežu, miela Boryniene! — išdidžiai pūtėsi vargoninkienė.

— Į kunigus!

Ji pakėlė į jį nustebusias akis. Jis kaip tik sėdosi ant priekinės sėdynės, nugara į arklius.

— Šitaip ilgiau matysiu Lipcus! — sušuko jis, glaudžiančiu žvilgsniu apglėbdamas samanotus tėvo trobų stogus ir rasomis žvilgančius, gėlėmis užverstus sodus.

Arkliai sujudėjo ristele.

Jagna nuėjo paskui vežimėlį, Jasius dar šaukė kažką palei namus žliumbiančioms moterims, bet vien į ją bežiūrėjo: į jos sudrėkusias akis, į tokias puikias kaip gegužės diena; į jos šviesią galvą, apipintą kasomis, kurios lyg storos virvės trimis eilėmis supo baltą kaktą, net kabodamos pusračiu apie ausis; į jos baltą veidą, tokį dailų, jog panėšėjo į lauko rožę.

O ji ėjo bemaž nesąmoningai, tarytum apkerėta jo žėrinčių akių, jos lūpos taip virpėjo, jog dantų negalėjo sukąsti, širdis palaimingai plakėsi, o akys nuolankiai bėgo paskui jį, visiškai alpdamos iš nuostabaus saldumo...

Tarytum ją būtų pavergęs miegas ir kvepiančiais užmaršties žiedais užpylęs... Tik vežimui įsukus į tuopų alėją jųdviejų akys atitrūko vienos nuo antrų, de-

ginančios grandys pasileido ir taip visiškai sutrupėjo, jog ji užsigavo žvilgsniu į tuščią pasaulį ir ūmai sustojo.

Jasius mojavo kepure atsisveikindamas. Buvo beįvažiuojąs į tuopų santėmį.

Ji dairėsi aplinkui, trindamasi akis, tarytum iš miego išplėšta.

— O Jėzau, toks savo akimis net į patį pragarą galėtų nuvesti...

Tarytum nusipurtė tuos deginančius Jasiaus žvilgsnius.

— Vargoninkų sūnus, o atrodo lyg ponaitis... Ir kunigu bus, gal dar ir į Lipcus jį paskirs!..

Apsidairė: vežimo jau nebebuvo, jos ausis bepasiekė dardėjimas ir praeivių sveikinimo balsai..

— Toks pienburnis, bemaž vaikas, bet kai pažvelgia, tai lyg kas per pusiau apkabintų, net rąžuliai ima ir galva svaigsta...

Krūptelėjo, laižydamasi raudonas lūpas, ir gašliai, stangriai įsirėžė...

Staiga ją pervėrė šiurpas. Tik dabar pastebėjo esanti vienplaukė, basa ir kone vienmarškinė, nes tik kažkokią sudriskusią skarpalaikę teturėjo užsimetusi ant pečių. Išraudo susigėdusi ir ėmė pašaliais sėlinti namo.

— Ar žinai, vyrai grįžta? — šaukė jai merginos iš tarputvorių, ir moterys, net ir vaikai, visi uždusę ir vos bekvėpuoją iš džiaugsmo.

— Na ir kas? — tarė ji vienai jau kone su pykčiu.

— Grįžta!.. Ar to maža? — stebėjosi jos šaltumu.

— Tiek gero su jais, kiek ir be jų! Kvailės! — murmėjo ji, nemaloniai paliesta, kad jos kiekviena lyg patrakusi laukė savojo...

Užsuko pas motiną. Namie rado tik Andrių; jis pirmą kartą išlipo iš guolio, jo permušta koja dar tebebuvo apvyniota skudurais; pynė ant slenksčio pintinę ir švilpavo tvorom strapinėjančioms šarkoms.

— Ar žinai, Jaguse?.. Mūsiškiai grįžta!..

— Taigi visi jau lyg šarkos tik apie tai ir šneka!

— Žinai, o Nastė stačiai iš proto kraustosi, kad ir Simas pargrįš...

— O kodėl gi? — žybtelėjo akimis rūsčiai, motiniškai.

— Ė... nieko... Man vėl ėmė koją skaudėti...— baimingai sumikčiojo.— Tylėkit, rupūžės,— sviedė pagalį į priemenę, į įsikvakšėjusias perekšles.

Jis lyg trynėsi skaudamą koją, bet iš tikrųjų žvilgčiojo į keistai apsiblaususį jos veidą.

— Kur motina?

— Į kleboniją išėjo... Jaguse, apie Nastę man tik šiaip ištrūko...

— Kvaily, manai, kad niekas nežino! Susives, ir tiek...

— Negi motina leis, kad Nastė vieną margą teturi?

— Jeigu klaus, tai neleis. A jau, bernas metuose, su protu turėtų būti, turėtų žinoti, ką ir kaip...

— Su protu jis, Jaguse, su protu, o kai užsispirs ir kibs dantis už dantį, tai ir motinos nepaklausys, tyčia apsives, savo lauką atsiims ir padarys kaip tinkamas.

— Plepėk, jei nebijai, plepėk, ale kad tik motina neišgirstų!

Ją apėmė nuliūdimas. Nes kaipgi! Tokia Nastė, ir ta rūpinasi bernu, ir ji turi savo džiaugsmų, kitos merginos taip pat. Gal jau pasius šiandien, nes juk kiekvienai vis kas nors pargrįš, kiekvienai.

— Teisybė, juk visi pargrįš...— Ją pagavo staigus nekantrus džiaugsmas, tad paliko išgąsdintą Andrių ir skubiai pasileido į trobą taisytis ir tvarkytis, kaip ir kitos, ir karštai laukti pargrįžtančiųjų, kaip ir visas kaimas šiuo metu.

Sukosi gyvai, net niūniuodama iš džiaugsmo ir ilgesio, ir ne vieną sykį buvo išbėgusi pasižiūrėti į kelią, ten, kur ir visos kaimo moterys buvo įsmeigusios akis.

— Ko taip laukiat? — paklausė ją kažkas netikėtai.

Tarytum jai kas per pakaušį trenkė, ji išblyško, rankos nusviro lyg permušti sparnai, ir širdis ėmė plakti iš gailio.

Teisybė, ir ko gi ji laukia? Juk niekas pas ją neskuba, juk visame pasaulyje ji viena vičvienaitė, lyg įkaltas mietas!.. „Gal tik Antanas!.." — pridūrė baimingai.— „Antanas!" — sušnibždėjo tylutėliai, jos širdis pritvino atodūsio, ir per atmintį dvelktelėjo prisiminimai, nelyginant nykūs rūkai, tarytum nuostabus, bet jau seniai išsapnuotas sapnas.— „Gal ir pargrįš!" — galvojo.

...Nors kalvis dar vakar tvirtino, kad jo drauge su kitais iš kalėjimo nepaleis, kad jis ilgus metus gaus ten pasilikti.

— O gal ir paleis jį! — pakartojo balsiau, tarytum mintimi ir laukimu išeidama jo pasitikti, tačiau be džiaugsmo, be užsidegimo, su kažkokiu širdyje prisigūžusiu atkarumu.

„A, tegu sau grįžta! Kas man iš jo!" — nekantriai trūktelėjo.

Senis ėmė kažką vapėti...

Nusigręžė nuo jo pasibjaurėjusi, nepadavė jam valgyti, nors žinojo, kad to jis saviškai prašo.

„Kad jau bent sykį pastiptų!" — ūmai užsirūstino ir, kad tik jo nematytų, vėl išėjo į priebutį.

Prie tvenkinio tratėjo kultuvės ir po medžiais raudonavo skalbiančios moterys. Sausas lengvutis vėjas vos vos lytėjo žalius gluosnius, tik tarpais juos virpindamas. Saulė jau buvo beišsiritanti iš už baltų debesų, ir jau tviskėjo valkos, ir tvenkinio lygme šoko auksiniai šviesuolėčiai. Lietingos miglos buvo jau nukritusios, iš už pilkų akmeninių aptvarų į dienos aiškumą vis labiau kilo pražystantys sodai, tarsi didžiuliai gėlių pėdai, dvelkiantys kvapais ir pilni paukščių čvirenimo. Malūnas smarkiai gaudė, o iš kalvės skrido skambūs, veriantys kūjų dūžiai, ir žmonių balsai, ir visas tas pasirengimų įkarštis atrodė tarsi bičių dūzgimas tarp medžių.

„O gal ir pamatysiu jį!" — galvojo, nukreipdama veidą į vėją ir į rasas, kurios sodriai lašėjo nuo džiūstančių žiedų ir lapų.

— Jaguse, tai ar neisit prie darbo? — suriko Juzka iš kiemo.

Nė galvon jai neatėjo spirtis: pasiėmė kauptuką ir tuoj nuėjo prie moterų. Ji neteko galios ir noro priešintis, net patenkinta pasidavė įsakymui, kuris ją ištraukė iš galvojimo ir netikrumo. Tik apglėbė kažkoks keistas ilgesys, ašaros tvinų į akis ir kažkur veržėsi siela. Taip įniko dirbti, jog kampininkės pasiliko toli užpakaly jos, tačiau ji nesiliovė, nepaisydama Jagustynkos kandžiojimosi, nematydama bobų žlibių, kurios nuolat apie ją lakstė nelyginant įkąsti tykoją šunes.

Tik tarpais ūmai išsitiesdavo, kaip išsitiesia ant ežios žiedais apsunkusi kriaušė ir vėjo paliesta svyruoja, žvalgosi tūkstančiais akių ir lyg ašaras barsto baltus, kvapnius vainiklapius ant įsisiūbavusių, žalių javų ir gal žiaurias žiemas mini...

Jagusė tarpais galvodavo apie Antaną, bet dažniau jos atmintyje stodavo Jasiaus žėrinčios akys ir Jasiaus raudonos lūpos, ir meilus Jasiaus balsas skambėdavo širdyje taip saldžiai, jog liūdesys pabėgo ir radosi aiškumas, ir ji dar labiau pasilenkusi prie dirvos visomis ilgesio išgalėmis laikėsi tų atsiminimų. Nes tokia jau buvo jos prigimtis, sakytum liaunus ožekšnis ar laukinis apynys, kurie visuomet turi kabintis prie kokios šakos arba vyniotis aplink stamantrų kamieną,— kad galėtų augti, ir žydėti, ir gyventi,— o netekę atramos ir patys vieni palikti, lengvai tampa bet kurio negando aukomis.

O kampininkės, sočiai apie ją prisišnibždėjusios, nusitraukė nuo galvų skaras ir skareles, mat oras gerokai atšilo, ir ėmė gyviau šnekučiuotis, dažniau rąžytis, vis nekantriau į pietus žvalgytis...

— Kozioliene, pati aukštesnė — žvilgtelėk, ar nematyti vyrų po tuopomis?

— Nei matyti, nei girdėti! — atsakė toji, veltui stiebdamasi ant pirštų.

— Kur čia tau taip greit... Be vakaro nepareis... šitiek kelio...

— Ir penkios karčiamos pakeliui! — saviškai pasityčiojo Jagustynka.

— Vargšeliai, vargdienėliai, kur ten jiems karčiamos bus galvoj!

— Tiek laiko išvargę, prisikentę...

— Tiek skriaudos jie tepatyrė, kad šiltai išsimiegojo ir sočiai pripampo...

— Taigi, tiek to gero turėjo, kiek paršai dilgėlėmis su pelais penimi.

— Verčiau sausas bulves ryti, kad tik laisvėje,— tarė Gželios moteris.

— Toks jau ten ir skanumas tokia laisvė!.. Vargšui tiek iš jos naudos, kad gali kaip tinkamas ir badu stipti, nes baudos už tai mokėti nelieps, ir stražnikas į kalėjimą už tai jo netemps!..— tyčiojosi Jagustynka.

— Teisybė, tetule, teisybė! Bet kur nelaisvė, tai vis nelaisvė!..

— O kur žirniai su spirgais, tai ne drebulės mieto sriuba! — tyčiojosi Jagustynka, ir visos pratrūko juoktis.

Pilypienė kažkuo atsikirto, bet argi galėjo susilyginti su tokia zauna ir pliopa? Jagustynka prisityčiojo iš jos kiek tik lindo ir ėmė pasakoti visokius dalykus apie malūninką, kad patikin duoda supelėjusias kruopas, o ir už grynus parduodamas apgaudinėja svoriu. O paskui jau drauge su Kozioliene tratėjo apie visą kaimą, neaplenkdamos nė klebono, ir visus savo piktais liežuviais tarytum per aštrius dyglius traukė...

Gželienė pamėgino kai kuriuos ginti, bet ją užrėkė Koziolienė:

— Pati, matyt, gintum net ir tuos, kurie bažnyčias plėšia...

— Nes visi žmonės lygiai reikalingi, kad juos kas gintų! — švelniai sušnibždėjo.

— O jau labiausiai tai Gželia, kad jį kas apgintų nuo tavo kočėlo...

— Kam, kam, bet jau gal ne tau tiktų dorybes sergėti, tu, Baltraus Koziolo boba! — tarė kietai, išdidžiai išsitiesusi.

Visos moterys nutirpo, manydamos, kad anos dvi kibs viena antrai į gaurus, tačiau jos tik perbraukė viena kitą rūsčiomis žlibėmis — ir viskas. Ir gerai — nes tuo pat metu atlėkė Vitekas šaukti pietų ir rinkti pintinių; mat po pietų ketino švęsti.

Moterys maža besikalbėjo net ir per pietus, kuriuos Hanka liepė paduoti priebuty, nes saulė jau visa buvo atsidengusi, visas pasaulis nušvito ir visi stogai ir žydintys medžiai, tarytum baltutėliu sniegu apsnigti,— skendėjo vaiskiame, kvapiame ore..

Diena išsiskleidė saulėta ir tyli, vėjas lengvai braukiojo per medžius, bet taip švelniai, tarsi motinos rankos būtų glosčiusios ir glamonėjusios vaikų veidelius.

Stojo tikras šventadienis, nes po pietų jau niekas į laukus nebėjo, net ir galvijus parginė iš ganyklų, tik kai kurie skurdžiai vedėsi už saitų liesas savo maitintojas paganyti kur ežiose ar pagrioviais.

O kai saulė per dviejų vyrų ūgį nusirito iš dienovidžio, žmonės ėmė rinktis palei bažnyčią, šildėsi pamūrėse, tyliai šnekučiavo nelyginant čiruliuojantys paukščiai klevuose ir liepose, kurie aukštu ratu supo bažnyčią ir net jos stogą siekė savo vos vos prilapojusiomis šakomis. Saulė gerokai kepino, kaip paprastai po rytmetinio lietaus. Šventadieniškai pasišvietusios moterys stoviniavo būriais, o kai kurios ilgesingai žvilgčiojo per mūrą į tuopų kelią; aklasis ubagas sėdėjo su savo šuneliu šventoriaus vartuose ir miknodamas traukė šventas giesmes, karpė ausis į visas puses ir kratė prieš įeinančius dubenėlį.

Netrukus ir klebonas išėjo su kamža ir stula, vienplaukis, net jo plikė žvilgėjo saulėje.

Borynų Petrekas paėmė kryžių, nes Jambrožis nebūtų pajėgęs eiti tokį kelią, o vaitas, šaltyšius ir kai kurios stipresnės merginos išnešė vėliavas, kurios beregint ėmė vėjyje plevėsuoti ir mirguoti spalvomis. Vargoninkų Mykolas nešė švęstą vandenį ir šlakstytuvą, Jambrožis išdalijo žvakes brolijų nariams, o vargoninkas su knyga rankoje atsistojo greta klebono. Šis da-

vė ženklą, ir visi nutraukė tylomis per žiedų žiedais išdabintą kaimą, palei tvenkinį, kurio ramiame vandenyje atsispindėjo visa ši procesija.

Nemaža moterų ir vaikų prisidėjo iš pakelių, o galop malūninkas su kalviu ėmė grūstis prie klebono.

O jau pačiame gale, visų užpakalyje, vilkosi Agota, dažnai vis kosėdama, ir aklasis ubagas suposi ant ramentų, tačiau jis, priėjęs tiltą, pasuko ir nutraukė turbūt į smuklę.

Tik praėję malūną, sustabdytą, nes ir miltuotas malūninko bernas prisidėjo prie eisenos, visi užžiebė žvakes, kunigas užsidėjo juodą, kampuotą kepuraitę, persižegnojo ir užtraukė: „Dievas mūsų prieglauda ir stiprybė..."

Pritarė jam iš visos širdies, kaip kuris mokėdamas, ir nutraukė palei upę, lankomis, kur pilna dar tebebuvo valkų, o vietomis taip klampu, jog dubdavo ligi riešų.. Dangstydami žvakes rankomis, ištįso siauru takeliu tarsi koks raudonų, dryžuotų sijonų ir skarų rožančius.

Upė mirgėjo saulėje ir tekėjo vinguriuodamasi per žalias, geltonų ir baltų gėlių kupsteliais nukaišytas lankas.

Vėliavos pleveno viršum galvų tarytum didžiuliai paukščiai geltonai raudonais sparnais, prieky siūbavo kryžius, o įsigiedoję balsai pamažėle sklido tyliu, vaiskiu oru ir leidosi ant žolių, ant šviesiai žalių gluosnių kupstų, ant žiedų baltuma tarsi švenčiausiais šydais apsiklojusių laukinės rožės krūmų.

Vanduo teškeno į nuolat purienom marguojančius krantus, lyg tyliai derindamasis su giesmėmis ir akimis, kurios skriejo į priekį, į skaidraus dangaus tolumas, į aukso žvynais įsimirguliavusią upę, į tuos ant

išdžiūvusių kalvelių dūluojančius kaimus, vos regimus žydrame ore baltai žydinčių sodų ruoželiais.

Kunigas ėjo su palyda tuoj paskui kryžių ir giedojo draug su kitais.

— Ančių nemažai vis pakyla! — sušnibždėjo jis, skersuodamas į dešinę.

— Praskrendančios kryklės,— atsakė malūninkas, žiūrėdamas į aną pusę upės, į klonius, pilnus geltonų pernykščių meldų ir alksnių, iš kur dažnais tarpais sunkiai kilo ištisi būriai.

— Ir gandrų šiemet daugiau negu pernai.

— Tur ko ėsti mano pievose, tai iš viso pasaulio susirenka.

— O aš savojo netekau, per pačias šventes kažkur dingo.

— Prie būrio turbūt prisidėjo praskrendant.

— Kas čia jūsų bus tose suvoluotose vagose?

— Kukurūzų visą margą pasodinau... čia truputį šlapia, bet, sako, bus sausi metai, tai gal ir užaugs.

— Kad tik neišeitų kaip su maniškiais pernai: dyka dirva prastovėjo.

— Kurapkoms gerai buvo: daug jų ten prisiperėjo,— juokavo tyliai.

— Taigi, ponas valgė kurapkas, o mano širmokai dykas ėdžias krimto...

— Jei užderės, tai jau klebonui geradariui atsiųsiu kokį vežimėlį.

— Dėkui, nes ir dobilai pernykščiai ne kokie; jei užeis sausros, pražus! — giliai atsidūsėjo ir vėl ėmė giedoti.

Jie kaip tik priėjo pirmąjį kapčių, kuris taip buvo apaugęs žydinčiomis laukinėmis rožėmis, jog kyšojo lyg balta kupeta, pūpsanti vienais žiedais, kuriuose dūzgė visas spiečius bičių.

Apsupo jį plastančių liepsnelių ratu, kryžių pastatė tarp rožių, vėliavos pleveno žemai palenktos, o žmonės suklaupė pusračiu tartum prieš altorių, ant kurio, tarp pavasario žiedų ir bičių dūzgimo, reiškėsi šventa didybė!..

Beregint kunigas perskaitė maldą nuo ledų ir pašlakstė švęstu vandeniu visas keturias pasaulio šalis: ir medelius, ir žemę, ir vandenis, ir tas žemai nulinkusias žmonių galvas, visą tą visuomenę, įsivirpėjusią tyliu augimo, ir galios, ir laimės džiaugsmu, visa, kas vos stojo į savosios dalios kelią, ir visa, kas jau nebegyva.

Žmonės sugaudė nauja giesme ir pakilo gyviau, linksmiau.

Nutraukė toliau, išsyk pasukę kairėn, skersai pievų, į nuožulnias kalvas. Tik vaikai liko ilgiau vietoje, mat Gulbasiukai su Viteku senu papročiu kai kuriems berniukams taisė ant kapčiaus gerą pirtį ir kilo toks riksmas, net kunigas jiems iš tolo pagrūmojo.

O už pievų išėjo į plačią ganyklą, į tankmę tėvų kadugių, kurie augo nuo krašto tartum gimtųjų laukų sargyboje. Ganykla buvo plati ir vinguriavo šen bei ten lyg upė žaliomis gausiai žieduotų žolių bangomis; net senose vėžėse kirbėjo geltonos pienės ir balti šimtažiedžiai. Kur ne kur stūksojo didelės krūvos akmenų, apaugusios laukinėmis rožėmis, tad reikėjo jas lenkti, o kitur vėl stovėjo vienišos laukinės kriaušės, visos aplipusios žiedais, įsidainavusios bičių dūzgimu ir tokios be galo nuostabios ir šventos, tarsi viršum laukų kylančios ostijos, jog norėjosi prieš jas klauptis ir bučiuoti jas pagimdžiusią žemę.

O vėl kitur berželis stovėjo palinkęs, baltutėle marška apsisiautęs ir visas aptekęs žaliomis išpintomis ka-

somis, ir toks skaistus ir virpąs, sakytum prie pirmosios komunijos einanti mergaitė.

Pamažėli jie kopė į aukštumą, apeidami Lipcų laukus nuo žiemių pusės, išilgai rugiais ošiančių malūninko dirvų.

Kunigas ėjo paskui kryžių, po jo būreliais grūdosi merginos ir kur jaunesnės moterys, o pačiame gale pavieniui arba poromis virtinėm vilkosi senės su Agota, kuri kiūtino iš tolo, užpakaly visų. Tik vaikai painiojosi eisenos šonuose, saugodamiesi kunigo akių, kad drąsiau būtų išdykauti.

Pagaliau išėjo į lygumą, kur ir rimtis radosi didesnė, vėjas visiškai liovėsi, vėliavos nukaro, o žmonės išsiskirstė per varsnas, ir moterys žalumoje atrodė lyg gėlės, o žvakių liepsnelės virpėjo kibirkštimis tarytum auksiniai drugiai.

Dangus kabojo aukštas ir giedras, tik kur ne kur gulėjo koks baltas debesėlis, nelyginant avis žydruose, neaprėpiamuose laukuose, per kuriuos skriejo didžiulė, įsiliepsnojusi saulė, užliedama visą žemę šiluma ir spindesiu.

Ir giesmė sustiprėjo: ūžtelėjo iš visos krūtinės taip garsiai, jog iš artimesnių medžių skrido paukščiai; tarpais iš po kojų purptelėdavo pabaidyta kurapka, čia koks kiškelis pašokdavo iš už grumsto ir nukurdavo kaip akis išplikęs.

— Žiemkenčiai gerai kyla,— sušnibždėjo kunigas.

— Taigi! Vakar rugiuose jau bamblį radau.

— O kas čia taip sudergė?.. Pusė mėšlo ant vagų!

— Kažkurios kampininkės bulvės, lyg karve arta.

— Juk akėčios viską lauk išvilks. Terliai, bjaurybės!

— Taigi čia klebono bernas arė,— tyliai įterpė kalvis.

Klebonas pašoko, tačiau nutilo ir, pritardamas žmonių giedojimui, ėjo akimis per tą neapglėbiamą platybę derlingų laukų, kurie, suvilnyti ir vietomis kiek iškilainūs, lyg žindančios motinos krūtys, tarytum alsavo šaldžiu tvinkimu, kad visa, kas tik pripuls prie atviros krūties, galėtų pamaitinti ir priglausti ir kad leistų užmiršti žiaurų likimą.

Ė! Akys sklido plačiai ir toli, į erdves, visa procesija atrodė lyg vorelė skruzdėlių tarp javų, o žmonių balsai tiek tesvėrė virš laukų, kiek vieversių čvirenimas.

Saulė ritosi ant laidos, auksindama javus, žiedais nusėti medžiai klojo šešėlius, o Lipcų tvenkinys spingsėjo žėrinčiais stiklais putotu žiedų baltumu apibertų sodų krantuose. Kaimas tįsojo žemiau tarytum didžiulio dubens dugne, taip užstotas medžių, jog tik kur ne kur buvo matyti pilki klojimai; vien tik bažnyčios balti mūrai viršijo viską ir spindėjo padangėse aukso kryžius.

O dešinėje einančių pusėje klojėjo lygumos tarsi pilkai žali nepermatomi vandenys, iš kurių tankiais žydinčių medžių kupstais kyšojo kaimai, pakelėse kryžiai ir vieniši augantys medžiai. Akys ten skrido lyg paukščiai, tačiau skriedamos ratu, kitų ribų nerado, kaip tik anas aplink juoduojančias girias.

— Kažko labai ramu... kad tik naktį nebūtų lietaus...— pasakė kunigas.

— Nebus: išsigiedrijo kaip reikiant, ir vėsa dvelkia.

— Iš ryto lijo, o dabar vandens jau nė ženklo.

— Juk pavasaris, tai beregint išdžiūsta,— įterpė savo trigrašį kalvis.

Pasiekė antrąjį kapčių. Jis buvo didelis didelis, lyg piliakalnis; buvo pasakojama, kad ten palaidoti žuvu-

sieji kare. Ant jo stovėjo žemas ir visiškai sutrūnijęs kryžius, papuoštas pernykščiais vainikėliais ir šventais paveiksliukais su užuolaidėlėmis, o šalia stovėjo prisiglaudęs drevėtas gluosnis, jaunais metūgiais klodamas jo žaizdas. Čia buvo kažkaip baisu ir tuščia, net žvirbliai nesitaisė lizdų uoksuose, ir nors tarp derlingų laukų aplinkui, kapčius buvo kone plikas, sudraskyti jo šonai geltonavo smiltimis, ir tik šilokai ir kerpės kur ne kur kabinėjosi ir stypsojo sausi pernykščiai devynvaistės ir durnaropės stambai.

Atlaikė pamaldas nuo maro ir, spartindami žingsnius, pasuko dar labiau į kairę, tiesiai į tuopų kelią, taikydamiesi pačia pamiške, kaip vedė siauras, smarkiai išvažinėtas kelelis.

Dabar traukė jau visi būriu, tik viena Agota pasiliko prie kapčiaus, vogčiomis nuplėšė nuo kryžiaus skudurą ir, iš tolo slinkdama paskui procesiją, vis užkasinėjo jo skiauteles laukų ribose — dėl kažkokių burtų.

Vargoninkas užtraukė litaniją, tačiau visi giedojo vangiai, tik vienas kitas skyrium ją traukė, nes moterys tyliai šnekučiavosi, vien reikalingoj vietoj rėksmingai sušukdamos: „Melskis už mus", o vaikai išbėgo į priekį lenktyniaudami ir smarkiai išdykavo, net Borynų Petrekas, dairydamasis į kleboną, papykęs murmėjo:

— Pakartuvės, bjaurybės! Dykūnai!.. Kad nusijuosiu diržą!

Smarkiai jau pailsęs kunigas šluostėsi nuo plikės prakaitą ir, žvalgydamasis į praeinamus laukus, šnekučiavosi su vaitu

— O-o, žiūrėkit, čia jau žirniai sudygę...

— Iš tikro! Turbūt ankstyvi, dirva gerai išdirbta, tai kyla it giria.

— Aš prieš pat Verbas sėjau, o tik dabar ima dygti.

— O kad kunigo klebono toj lomelėj šaltinis, o čia dirva šiltesnė.

— Ir miežiai jų jau sudygę, ir kokie lygūs, lyg mašina sėti.

— Modlicos geri ūkininkai, dvariškai laukus dirba.

— Tik mūsų laukuose dar nematyti nei avižų, nei miežių.

— Viskas pavėluota, o dar ir liūtys priplakė, tai negreit dar pakils.

— Ir taip viskas sudergta, kad neduok Viešpatie! — gailiai atsidūsėjo kunigas.

— Dovanotam arkliui į dantis nežiūri,— nusijuokė kalvis.

— A, išdykėliai, ausis nuplėšysiu, jei nesiliausit! — sušuko klebonas berniukams, kurie svaidė akmenis į būrį skersai rėžį skriejančių kurapkų.

Aptilo staiga kalbos, berniukai prisigūžė vagose, vargoninkas vėl ėmė bliauti, kalvis jam pritarė, net ausyse spiegė, o plonutėliai moterų balsai dejuodami choru pakilo taip, jog litanija išsidriekė viršum laukų, tarytum ilgo skrydžio nuvargintų ir jau iš lėto žemyn besileidžiančių paukščių pulkas.

Jie veržėsi per žalius laukus ilgu įsigiedojusiu rėžiu, net Modlicos ir dargi tolimesniuose laukuose žmonės liovėsi dirbę, ėmėsi kepures, klaupėsi ant rėžių, kitur vėl baubė galvijai, kilnodami sunkias, raguotas galvas, o dar kitur pasibaidęs kumeliukas bėgo nuo motinos ir kūrė į platųjį pasaulį.

Gal koks varsnas bebuvo likęs ligi trečiojo kapčiaus ir kryžiaus prie kelio, kai kažkas iš visos jėgos suriko:

— Kažkokie vyrai eina iš miško!

— O gal mūsiškiai?

— Taigi mūsiškiai! Mūsiškiai! — sušuko būrys, ir keliolika pasileido į priekį.

— Sustokit! Pamaldos visų pirma,— griežtai įsakė kunigas.

Aišku, pasiliko, bet trypė iš nekantrumo. Susigrūdo dar labiau į krūvą, burdamosi kaip pakliuvo, nes nuostabu, kaip ištvėrė visos vietoje, bet kunigas nepaleido, tik paskubino žingsnius.

Iš kažkur papūtė vėjas, net užgeso žvakės, vėliavos supleveno, ir rugiai, krūmai ir žiedais apiberti medžiai ėmė siūbuoti, tarytum sveikindami procesiją ir prie jos kojų lenkdamiesi. Bet žmonės, kad ir garsiai giedodami, bėgo jau tekini ir akis įspyrę pro pakelės medžius į tolimą girią, kur jau aiškiai bolavo vyrų milinės.

— Nesigrūskit gi, varnos: vyrai jums nepabėgs! — sudraudė kunigas, nes moterys jau lipo jam ant kulnų, grūsdamosi viena prie kitos.

Kilmingiausių gaspadinių eilėje ėjusi Hanka net sušuko, kai išvydo milines. Žinot žinojo, kad tarp jų nepamatys Antano, tačiau suvirpėjo džiaugsmu, ir visiškai girta viltis plėšė jai sielą taip, jog ji pasitraukė į šalį, į vagą, ir žiūrėjo, akis pražiūrėdama.

O greta motinos ėjusi Jagna pašoko iš vietos lėkti; ją pervėrė liepsnos ir pagavo toks virpėjimas, kad neįstengė dantų sukąsti; ir kitos moterys ne mažiau veržėsi prie tų, kurių tiek jau buvo išsiilgusios. Tik kai kurios merginos ir berniūkščiai ilgai neištvėrė, staiga šiūkštelėjo iš būrio lyg vanduo iš pakreiptos statinės ir, nepaisydami šauksmų, pasileido po tiesumu į kelią, net jiems blauzdos švysčiojo.

Procesija netrukus priėjo Borynų kryžių, tuoj už jo, ant Lipčų laukų ir dvaro miškų ribos, buvo ir kapčius.

Vyrai jau stovėjo tenai, po didžiuliais beržais, serginčiais kryžių; jie jau iš tolo nusiėmė kepures, ir moterų akys išvydo mylimus pasiilgtų vyrų, tėvų, brolių ir sūnų veidus, sulysusius, sunykusius, tačiau kupinus džiaugsmo, kupinus laimės šypsnių.

— Ploškai, Sikorai! Matas! Klombas! Ir Gulbasas! Ir senasis Gželia! Ir Pilypas! Vargdienėliai brangūs! Vargšeliai! Jėzau Marija, Motina Švenčiausia! — skriejo šūksmai ir karšti šnibždesiai, ir akys jau žėrėjo džiaugsmu, rankos jau tiesėsi, jau tramdomos raudos verkšleno, ir šauksmas augo krūtinėse, jau visi buvo pasirengę pulti, bet kunigas vienu garsiu žodžiu visus sulaikė, ir žmones nuramino, o atvedęs prie kryžiaus, ramiai kalbėjo maldą „nuo ugnies"; tačiau kalbėjo iš lėto, nes nuolat, kad ir nenoromis, dairėsi į šalis ir geraširdiškomis akimis klaidžiojo per sunykusius veidus.

Visi taip pat suklaupė pusračiu, ir drauge su karštomis padėkos maldomis ašaros plaukė iš įsikibusių į nukryžiuotą Kristų akių. Tik baigęs ir švęstu vandeniu pašlakstęs prie žemės besilenkiančias galvas, kunigas nusiėmė kampuotą kepuraitę ir linksmai visu balsu sušuko:

— Tegul bus pagarbintas! Sveiki, žmoneliai mieli!

Aišku, kad atsakė visi choru, grūsdamiesi prie jo nelyginant avys prie piemens, bučiuodami jam rankas ir kabinėdami kojas, o jis kiekvieną glaudė prie širdies visus į galvas bučiavo, sunykusius jų veidus glostė, rūpestingai klausinėjo ir geru žodžiu lydėjo, kol pagaliau pavargęs atsisėdo po kryžiumi, šluostydamasis prakaitą ir gerąsias savo ašaras.

O žmonės kunkuliavo tarytum verdąs vanduo.

Prasiveržė klegesys, juokai, bučiniai, džiaugsmingi verksmai, vaikų šūkavimai, karšti žodžiai ir kuždesiai, šūksmai, kurie lyg daina plėšėsi iš laimės apimtų šir-

džių, staiga užmiršto ilgesio šauksmai; moterys kiekviena traukė savo vyrą į šalį, ir kiekvienas jų siūbavo nelyginant eglutė tarp krūmų, moterų ir vaikų būry, džiaugsmo ir verksmų klegesy... Ilgokai truko pasisveikinimai, ir būtų nusitęsę ligi nakties, bet kunigas susivokė, kad metas, ir davė ženklą.

Nutraukė į paskutinį kapčių keliu, pamiške, pro žemus kadugių krūmus ir jaunas pušaites.

Kunigas užtraukė: „Gailestingoji Motin", ir visi kaip vienas žmogus pritarė didžiu balsu, net giria sudejavo ir atsiliepė aidais, nes linksmybė perpildė sielas, tokią galią teikdama krūtinėms, jog giesmė veržės lyg pavasario audra ir liepsningų įkvėpimų stulpu kilo viršum girių...

Kadangi prisidėjo daug žmonių, tai užkimšo visą kelią; tad ėjo ir mišku, tarp medžių, ir palaukėmis, net visa pamiškė kirbėjo nuo žmonių ir ūžė dangų siekiančia giesme.

Tačiau netrukus giesmė išsikvėpė, lyg debesis, išleidęs iš savęs perkūną, ir tik tie, kur ėjo pačiame priekyj, dar tebetraukė gaidą, o daugeliui jau parūpo pasišnekučiuoti su saviškiais. Tad tvarka suiro, visi sklaidėsi į šalis, ėjo šeimomis, daugelis mažesnius vaikus ant rankų paėmę, kiti, kur jaunesni, ėjo poromis, kažką vieni antriems pasakodami, dar kiti jau ir į tankmes vedėsi toliau nuo žmonių akių, o lyg vyšnios nuraudusios merginos, nepaisydamos nieko, šliejosi prie savo vaikinų. Kai kurie, matyt, iš džiaugsmo pertekliaus, plėšė garsią giesmę, net varnos skrido iš lizdų į laukus, net žvakės geso nuo smarkumo, o giria aidėjo ir lalėjo tarsi iš gilios, neperžvelgiamos gelmės.

Čia vėl plito tyla, ir buvo girdėti vien kojų tapsėjimas, ir tankmėse sproginėjo liepsningi juokai, dejuo-

jamais posmais murmėjo slopinami žodžiai arba senių barstomi poteriai.

Jau artėjo saulės laida, dangus iškilo, tarytum būtų išsipūtęs nuauksintas stiklinis burbulas, ir tik keletas išraudusių debesų blanko mėlynose aukštybėse, saulė nusileido į patį kraštelį ir pakibo viršum girių, o tarp didžiulių kamienų, žaliuose jaunuolynuose, išsibarstė auksiniai šviesuolėčiai; vieniši medžiai aikštėse atrodė degą gyva ugnimi, tankmėse pasislėpę vandenys sužėrėjo, ir visa giria stovėjo tarytum ugnyje ir kruvinuose dūmuose, ir tik vietomis, kur ištekinės eglės stiebėsi suplaktoj tankmėj ir lyg vyrai ramstėsi pečiais, ten gulė juodi santėmiai, bet ir jie kur ne kur buvo nušviesti to saulės lietaus.

Giria sviro ant kelio ir tarsi žvelgė į laukus, saulėlydžiuose šildydama aukštas viršūnes, ir stūksojo tokia tyli, jog buvo girdėti genius skambiai kalant, kažkur nirtulingai kukavo gegutė, o iš laukų sklido paukščių čvirenimas.

Kelias vietomis vinguriavo pačiu laukų pakraščiu, tada vyrai liaudavosi pasakoję, imdavo grūstis palei pakelės vagas ir eidavo atsilikę, akimis globstydami tuos žalius laukus, tirštai žydinčius, saulėlydžiuose žėrinčius medžius, tuos ilgus rėžius, kurie nuolankiai klojosi jiems po kojų, tuos tarytum vandenis švelniai įsisiūbavusius žiemkenčius, kurie džiaugsmingai šnarėdami lenkėsi gaspadoriams po kojų. Tad ir rijo jie žlibėmis tą savo motiną maitintoją, ne vienas žegnojosi, ne vienas pagarbintą tarė, nusiėmęs kepurę, o visų sielos lygiai klūpojo nebylioj, karštoj pagarboj tokiai šventai ir pasiilgtai — žemei.

Aišku, kad po pirmųjų pasisveikinimų kilo naujas klegesys, ir nauji džiaugsmai pripildė širdis, ne vie-

nam norėjosi šūktelėti miške arba pripulti prie tų rėžių ir apsiverkti.

Tik viena Hanka pasijuto išskirta iš pasaulio. Taigi juk čia pat aplinkui triukšmingai glaudžiasi moterys ir vaikai, nelyginant liekni krūmeliai, juk visi šnekučiuojasi, džiaugiasi, žvilgčiodami vieni kitiems į akis, spaudžiasi vieni prie kitų, ir tik ji viena neturi į ką prabilti! Visi žmonės kunkuliuoja nesulaikomu džiaugsmu, o ji, kad ir eina drauge su jais, jaučiasi tokia apleista ir nelaiminga, nelyginant tas tankmėse džiūstantis medis, kuriame net varna lizdo nesisuka ir joks paukštis nenutupia. Net ir pasveikinti nedaug kas ją tepasveikino — kaipgi! Kiekvienas skubėjo prie savųjų... kas jiems jinai?.. O juk tiek jų sugrįžo... net ir Koziolas, tai jau ir vėl reiks sergėti kamarą ir tvartus rakinėti... net ir tie didžiausi maištininkai: vaito brolis Gželia ir Matas... tik Antano nepaleido... gal jau ji niekad jo nebepamatys...

Ne, jau nebegalėjo ištverti, nes tie svarstymai slėgė lyg akmenys, ji vos bepavilko kojas, tačiau ėjo galvą iškėlusi, iš pažiūros didi ir kaip visuomet kupina puikybės. Kai užgiedojo, ji draug su kitais skardžiai giedojo; kai kunigas pradėdavo maldą, ji pati pirmoji kartodavo pabalusiomis lūpomis, tik per tas ilgas pertraukas, išgirdusi aplinkui prislopintus karštus šnibždesius, ji įspirdavo savo sunkias akis į žvilgantį kryžių ir eidavo, saugodamasi išdavikiškų ašarų, kurios it kokie vagys tarpais išslinkdavo iš po degančių vokų... Neišdrįso net paklausti apie Antaną — dar būtų savo kančią žmonėms parodžiusi!.. Ne, ne, tiek pakėlė, tai ir daugiau įveiks, iškęs... pakels... Įsakinėjo pati sau, drauge jausdama, kaip tvinsta degančios ašaros, kaip gailis smaugia gerklę, kaip temsta akys ir kaip sulig kiekviena minute vis labiau auga kančia.

Tačiau ne ji viena taip sielvartavo, nes ir Jagusė ne geriau jautėsi: ji ėjo skyrium nuo kitų, baimingai šuoliuodama nelyginant pabaidyta stirna. Ir ją buvo pagavęs džiaugsmas, ji išlėkė priekin ir kone pati pirmoji pribėgo prie vyrų, tačiau niekas prie jos nepripuolė, niekas jos nepriglaudė ir nepabučiavo. Dar iš tolo ji išvydo Mato galvą, aukščiau už kitų iškeltą, tad prie jo šoko jos įsižėrėjusios akys, prie jo ūmai stumtelėjo ilgesys, jau seniai pamirštas, ji net veržėsi pro spūstį su džiaugsmo šauksmu. Bet jis tarytum nė pastebėt jos nepastebėjo... Kol jį pasiekė, jam ant kaklo jau kabėjo jo motina, Nastė laikė apkabinusi per pusiau, o aplinkui karstėsi jaunesni vaikai, ir Teresė, kareivio žmona, išraudusi nelyginat burokas, apsiverkusi, laikė jį už rankos, niekieno akių nebesisaugodama.

Tarytum ją kas būtų šaltu vandeniu apipylęs; ji išpuolė iš būrio ir nukūrė į mišką, nė pati nežinodama, kas jai darosi. Nes kaipgi, ji baisiai norėjo jaustis būryje ir spūstyje, tame veriančiame pasisveikinimų klegesy, norėjo džiaugtis kaip ir kitos; juk jos širdis, lygiai kaip ir visų, buvo sklidina karščio, pasirengusi kilti ir verkti iš džiaugsmo, o štai ji turi eiti viena, toli nuo žmonių, nelyginant nususęs šuo.

Tad ir įsisiūbavo jojė sunki širdgėla; vargais negalais tramdydama ašaras ir besiveržiančius skundus, ji vilkosi tarytum niaurus debesis, kiekvieną akimirką pasirengęs pravirkti sodriu lietumi.

Keletą kartų mėgino bėgti namo, bet neįstengė: jai buvo gaila palikti procesiją, tad ir klaidžiojo paskui tarp žmonių kaip Lapa, minioj beieškąs savo šeimininkų. Niekas netraukė jos prie motinos ir brolio, kuris gudriai dingo kadugynuose ir suko ratus apie Nastę, o daugiau niekas su ja neprasidėjo, kiekvienas užsiėmęs saviškiais. Pagaliau ją nukrėtė toks apmaudas,

jog su didžiausiu malonumu būtų sviedusi akmenį į visą būrį, į tuos džiaugsmo pagautus, besijuokiančius snukius.

Laimė, kad jau visi ėjo iš miško.

Paskutinis kapčius buvo kryžkelėje, iš kur vienas kelias suko stačiai į malūną.

Saulė jau leidosi, ir nuo žemumų papūtė šaltas vėjas, kunigas paskubino pamaldas, nes jau ir Valekas laukė jo su vežimėliu.

Giedojo dar šiek tiek, tačiau viskas ėjosi nei šiaip nei taip, visi jau buvo pavargę, o vyrai tyliai klausinėjo apie sudegusį per Velykas palivarką, kurio nuodėguliai ir griuvėsiai stūksojo netoliese; be to, ir dvaro laukuose buvo daug įdomumo.

Ponas mat jojo ant savo palšės per lauką paskui kažkokius žmones, kurie tarytum matavo žemę ilgomis kartimis, o prie kryžiaus, kur keliai skyrėsi, ir palei sudegusias stirtas stovėjo geltonai nudažyti vežimai.

— Kas čia dabar būtų? — stebėjosi kažkas.

— Aišku, kad laukus matuoja, bet kad ten ne matininkai.

— Greičiausiai kupčiai, nepanašūs į kaimo žmones.

— Atrodo lyg vokiečiai.

— Turbūt, apsiaustai jų mėlyni, su pypkėmis, ir kelnės ant aulų užtraukstos.

— Taigi, panašūs į tuos olandus iš Grinbacho.

Visi šnibždėjo smalsiai išpūtę akis, tačiau į būrį ėmė smelktis kažkoks gūdus nerimas, niekas net ir nepastebėjo, kad kalvis vogčiomis išsinešdino ir kone pagužom nusėlino vagomis prie pono.

— Gal Podlesės palivarką perka?

— Jau per šventės ėjo kalbos, kad ponas dairosi kupčių.

— Tegu tik Viešpats sergsti mus nuo kaimynų vokiečių!

Liovėsi svarstę, nes pamaldos pasibaigė ir kunigas sėdosi į vežimėlį drauge su vargoninkais.

Žmonės susiskirstė būreliais ir iš lėto patraukė į kaimą; išsitiesė keliu arba ežiomis, kaip kam buvo arčiau į namus.

Saulė jau buvo nusileidusi, ir laukuose temo, o žalsvame danguje sužėravo ugningos žaros. Nuo pievų iš už malūno plaukė baltos miglos, tarsi verpalais apklodamos visas lomas. Tyloje, kuria suposi visa žemė, vien tik gandras kažkur klegėjo.

Net ir žmonių balsai užgeso, ir visa eisena pamažėle sunkėsi į laukus; tik kur ne kur raudonavo sijonas ar baltos milinės dūlavo besileidžiančiuose šešėliuose.

O netrukus kaimas pagyvėjo ir suskambėjo, nes jau iš visų pusių triukšmingai drožė žmonės, ir visi vyrai šventu kryžium sveikino seniai matytus slenksčius, ir ne vienas jų žemėn puolė prieš šventus paveikslus, balsu žliumbdamas iš laimės.

Ėmė iš naujo sveikintis, ir vėl pasigirdo bobų ir vaikų tarškėjimas, pasakojimai, tarpais nutraukiami karštų bučiavimųsi ir juokų.

Įsikarščiavusios ir tarsi pašėlusios nuo šauksmų moterys ėmė sodinti savo vargdienėlius prie dubenų, pristumdamos jiems valgį ir kviesdamos iš visos širdies.

Jau ir nuoskaudas pamiršo, ir ilgų išsiskyrimo mėnesių ir vargų nebeatsiminė, nes visi iš karštos širdies džiaugėsi sugrįžę, džiaugėsi saviškiais ir kas kartą vis glėbesčiavo, prie širdies spausdavo ir apie šį bei tą klausinėjo.

Kas jau pavalgė ligi soties, ėjo apžiūrėti ūkio ir pasidžiaugti nauda; kad ir gerokai jau sutemo, o jie

vis dar slankiojo po sdybas ir sodus, tapnodami arba liesdami pirštais žiedais apsunkusias šakas, tarytum mylimas vaikų galveles.

Kad jau ir neišpasakosi, kokiu linksmumu įsiliepsnojo Lipcai.

Tik pas vienus Borynus buvo visai kitoniškai.

Namai liko kone tušti, Jagustynka išlėkė pas saviškius, Juzė su Viteku taip pat nubėgo ten, kur buvo daugiau žmonių ir linksmiau, tad tik viena Hanka vaikštinėjo po tamsią trobą, sūpuodama rankose verkšlenantį kūdikį ir jau davusi valią širdgėlai ir skausmingoms, deginančioms ašaroms.

Bet ir čia ji nebuvo vienui viena, nes Jagusė taip pat blaškėsi santėmio apglėbtoj sodyboj, to paties liūdesio draskoma ir taip pat spurdėdama nelyginant paukštis į narvelio virbus.

Taip jau mat keistai viskas susipynė.

Jagna parlėkė pati pirmutinė, kitiems dar neparėjus, o kad ir paniurusi buvo lyg naktis, ir pikta, puolė prie darbo, dirbo viską, kas tik pakliuvo po akių, darbavosi už visus; pamilžo karves, pagirdė veršį, net ir kiaules paliuobė, net Hanka nustebo, netikėdama savo akimis. O ji nepaisė nieko ir dirbo, tarytum norėdama persidirbti ir taip pavargti, kad užmirštų kažkokią nuoskaudą ir užgniaužtų savo liūdesį ir širdgėlas.

Bet ką gi, kad ir alpo iš nuovargio rankos, ir strėnos nuostabu kaip netrūko, vis vien akyse tviskėjo ašaros ir dažnai karšta varste tekėjo per veidą, o sieloje kerojo vis tarpesnis ir nuožmesnis liūdesys.

Apsiverkusios akys nieko nebematė aplinkui, net Petreko, kuris tik jai parėjus nė per žingsnį nuo jos neatstojo ir padėdamas tyliai kalbino, ir žėruojančiomis akimis globstinėjo ją, ir tarpais taip arti prisilinkdavo, jog ji nesąmoningai pasitraukdavo. Net ir taip

atsitiko, kad jai klojime begraibstant akselį marškon, jis apkabino ją per pusiau, prispaudė prie pūnios, kažką murmėdamas ir godžiai jos lūpų siekdamas...

Nesipriešino, nesuvokdama, kur visa tai krypsta, ir pasiduodama jo valiai, tarytum net patenkinta, kad ją pagavo ir neša kažkokia galia, tačiau kai jis bloškė ją į šiaudus ir ji pajuto ant veido drėgnas jo lūpas, šoko kaip vėtra ir nutrenkė jį šalin lyg kokį gniužulą, jis net kėžterėjo į plūktą..

Baisus pyktis ją nukrėtė.

— Tu kerėbla pasmirdusi!.. Kiauliagany!.. Tik išdrįsk dar kartą prie manęs prisiliesti, kaulus tau sutrupinsiu!.. Aš tau parodysiu zulintis, net kraujais apsipilsi!.. — šaukė, puldama jį su grėbliu.

Tačiau beregint viską pamiršo ir, pabaigusi ruošą, parėjo į trobą.

Prieangy susitiko su Hanka; pažvelgė viena antrai į ašarų pritvinusias ir skausmu apsiniaukusias akis ir skubiai išsiskyrė.

Abiejų trobos galų durys stovėjo atdaros į priemenę, abiejuose galuose jau buvo užžiebtas žiburys, ir kaskart, tarsi neišaiškinamos jėgos verčiamos, abi žvilgčiojo nuo tolo viena į antrą.

O paskui, bendrai taisydamos vakarienę, sukiojosi viena greta antros, bet nė viena neprasižiojo ir nė žodelio nepratarė, tik slaptai, nelyginant vagys, sekiojo viena antrą žlibėmis. Aišku, jiedvi gerai žinojo, ko kiekviena jų šiandien kenčia, tad dažnai jų piktos ir kerštingos akys smaigstė vienos antras lyg aštrūs peiliai, o kietai užčiauptos, nebylios lūpos pašaipiai kalbėjo:

— Gerai tau šitaip! Gerai!

Bet užeidavo ir tokių valandėlių, kad imdavo viena antros gailėtis, gal būtų ir pasišnekučiavusios drau-

giškai, tik kiekviena laukė kitos pradedant, būtų ir atsakiusios geru žodžiu; net ir sustodavo šalia, laukiamai skersuodamos viena į antrą, nes jau leidosi įniršis, gaišo persenę pykčiai, o bendras likimas ir vientulystė vis arčiau lenkė jas vieną prie antros... tačiau neprilenkė, nes nuolat kas sulaikydavo; čia kūdikio verkšlenimas, čia lyg kokia gėda, čia vėl staiga atminty atsipeikėdavo skriaudos, tad pagaliau vėl išskyrė jas ir įniršis vėl sukunkuliavo širdyse, pyktis įtempė sielas, ir akys ėmė varstyti neapykantos žaibais.

— Gerai tau šitaip! Gerai! — šnypštė tyliai, pliekdamosi žlibėmis, vėl pasirengusios susivaidyti, net susipešti, kad tik visą piktumą išlietų ant antros.

Laimė, ligi to nepriėjo, nes Jagna, tik pavakarieniavusi, išsinešdino pas motiną.

Vakaras buvo tamsus, tačiau ramus ir šiltas, palšose gelmėse blykčiojo retos žvaigždės; pelkėse driekėsi balti, stori rūkų kailiai, varlės buvo jau bepradedančios kurkti, o tarpais priklysdavo pempių verkšlenimas. Žemę gaubė tamsybės, ir kur ne kur kilo į dangaus šviesumą sumigę medžiai, lyg kalkėmis apšlakstyti pilkavo sodai ir leido kvapus tarsi įkaitę smilkytuvai; kvepėjo vyšnių žiedai ir vos prasiskleidusios alyvos, kvepėjo javai, vandenys ir drėgmės prisisunkusios dirvos, o kiekvieną žiedą galėjai jausti skyrium, ir visi drauge dvelkė svaiginančiu, saldžiu kvapsniu, net galva sukosi.

Kaimas dar nebuvo sumigęs, tylūs pokalbiai virpėjo nuo slenksčių ir trobų pašalių, skendinčių santėmyje, o medžių šešėliais užtiesti, tik vienur kitur iš langų besiveržiančių šviesos dryžių suskardyti keliai knibždėjo žmonių.

Jagusė lyg pas motiną taikė, tačiau palei tvenkinį ėmė sukiotis, ratus riesti, vis dažniau stabčiodama, nes

kone kiekviename žingsnyje aptikdavo kokią stipriai susikabinusią ir tyliai besišnekučiuojančią porą.

Sutiko ir brolį su Nastuse: juodu laikė vienas antrą glėby, užsimirštinai bučiuodamiesi.

Netyčia taipgi užtiko ir Marysę Balcerekaitę su Lauru: juodu stovėjo kažkur patvory, tirštame šešėly, prisispaudę vienas prie kito, visą pasaulį užmiršę.

Pažino ir kitus iš balso, mat iš kiekvieno šešėlio prie vandens, iš patvorių, iš visur sklido šnibždesiai, įkvėpti žodžiai, kaitrūs atsidūsėjimai, kažkokie virpesiai ir trūkčiojimai. Atrodė, kad visas kaimas kunkuliuoja meile ir mylavimais, net ožkos, ir tos, vos nuo žemės pakilusios, zulinosi su berniūkščiais, vaikydamosi keliais.

Staiga nuo to visko jai pasidarė koktu, tad ėmė visus juos lenkti, sukdama tiesiai pas motiną, bet prieš pat namus kaktomušom susitiko su Matu; jis net nepažvelgė į ją, praėjo lyg pro medį; ėjo Terese vedinas, laikė ją per liemenį apkabinęs ir kažką jai kalbėjo... Juodu nuėjo, o ji vis dar girdėjo jų balsus ir slopinamą juoką.

Ūmai apsigręžė ir jau tekina, tarytum visų kaimo šunų vejama, parbėgo į namus.

O vakaras, tylus, pavasariškas, kvapnus, pritvinęs pasisveikinimų džiaugsmo, šventos laimės tylos persmelktas, plaukė nesulaikomai.

Kažkur patamsiuose, įsikvepėjusiuose soduose ar laukuose, ilgesinga gaida sučvireno birbynė, tarytum pritardama tiems šnibždesiams, pasibučiavimams ir džiaugsmams.

O pelkėse varlės užtraukė balsingą, tarpais nutrūkstančią sutartinę, kitos iš miglino it beužminganti akis

tvenkinio atsakinėjo joms pratisu, mieguistu, vis tylesniu kvarksėjimu... keliais dūkstantys vaikai ėmė jas mėgdžioti, erzintis ir šaukti:

Gandrai, gandrai, stypu, stypu,—
Ėmė gandras ir pastipo!
Ir tau smagu, ir man smagu, ir mum abiem smagu!
Smagu! Smagu! Smagu!

VIII

Diena kėlėsi nuostabi, šilta ir brandi, tarytum gerai išsimiegojęs bernas, kuris vos tik pabudęs pašoka į kojas ir, trindamasis akis, šnibždėdamas poterius, truputį žiovaudamas, dairosi darbo.

Saulė kilo giedra; raudona ir didžiulė, iš lėto ritosi į aukštą padangę tarsi į neaprėpiamą lauką, kur mėlynuose miglų pluoštuose driekėsi nesuskaitomos baltų debesų kaimenės.

Ir vėjas jau bastėsi po pasaulį lyg koks ūkininkas, visus sulig diena bekeliąs; šukavo nualpusius javus, pūtė į rūkus, kurie bėgo į visas puses, purtė nukarusias šakas, ūkčiojo kažkur kryžkelėse, čia vėl vogčia sėlino prie tebemiegančių sodų ir kušino tankmes taip, jog byrėjo paskutinieji vyšnių žiedai ir lyg snigte snigo ant žemės, lyg ašaros kraičiojo į tvenkinio vandenį.

Žemė budo, lizduose sučiulbo paukščiai, ir medžiai ėmė ošti tarsi pirmąją maldą; skleidėsi žiedai, keldami į saulę sunkias, sudrėkusias ir mieguistas blakstienas, o žvilgančios rasos barstėsi perlų kruša.

Ilgas, saldus virpesys prasidėjo visur, kas vėl budo gyventi, iš kažkur, tarytum iš žemės, iš visos gyvybės gelmės, išsiveržė nebylus šauksmas ir lyg duslus perkū-

nas praskrido viršum pasaulio taip, kaip kietai miegančią žmogaus dvasią kad dusina slogutis, jog žmogus draskosi, būgštauja, apmiršta, kol staiga atmerkia akis į saulės šviesą ir bežadžiu šauksmu sveikina dieną, džiaugiasi, kad tebėra gyvųjų tarpe, pamiršęs, jog čia nauja vargų ir skausmų diena, tokia pat, kaip buvo vakar, tokia, kaip ateis ryt, kaip bus visuomet...

Tad ir Lipcai ėmė busti ir gyvai stotis į kojas; ne viena susivėlusi galva dairėsi, vadžiodama mieguistomis akimis po platų pasaulį; kai kur žmonės jau prausėsi prieš trobas, kitur bėgo į tvenkinį vandens dar neapsirengusios moterys, kažkas skaldė malkas; stūmė į kelią ratus, kur ne kur augo iš kaminų dūmai, šen bei ten sklido šauksmai, budiną tinginius.

Tebebuvo anksti, saulė gal per kokius du stuomenis tepakilo nuo žemės ir įstrižai pro apytamsius sodus dūrė raudonomis liepsnomis, tačiau žmonės jau visur smagiai judėjo.

Vėjas kažkur dingo, ir saldžioj rimty viskas sotinosi gaiviu, kvepiančiu rytu, saulė žėrėjo vandenyse, ir nuo stogų perlų varstėmis lašėjo rasos, skaidriame ore šmaikščiojo kregždės, gandrai skrido iš lizdų varlinėti, ant tvorų giedojo gaidžiai, džiaugsmingai plakdami sparnais, o žąsys, rėksmingai gagendamos, vedėsi jaunimą į paraudonavusį tvenkinį. Kūtėse baubė galvijai, ir visur, prieš slenksčius ir tarputvoriuose, skubiai milžo karves ir iš kiekvienos sodybos ginė į kelius gyvulius, kurie ėjo siūbuodamiesi, pratisai būbaudami, kasydamiesi į tvoras ir medžius, o avys, užvertusios galvas, birbdamos spraudėsi dulkių debesy, kelio viduriu. Visus galvijus varė į aikštę prieš bažnyčią, kur keletas vyresniųjų berniukų raiti, pliauškėdami botagais ir sūriai keikdamiesi, varinėjo į krūvą besiskirstančią kaimenę ir šaukė ant pasivėlinusių.

O kai sujudo, grūsdamiesi į tuopų kelią, nes bendrinės ganyklos buvo net pamiškėje, juos apklojo rasotos, saulėje raudonuojančios dulkės, ir jau vien avių birbimas ir šunelių lojimas veržėsi iš sunkių rūkų, ženklindami kelią, kur jie išnyko.

Netrukus po jų ir žąsiganės ėmė varytis baltus, įsigagenusius pulkus, kitur kažkas varė į ežią veršingą karvę arba vedė už karčių supančiotą arklį į pūdymą.

Bet ir vėliau nelabai pritilo, nes visas kaimas ėmė rengtis prekymečio. Tai buvo gal po savaitės vyrams iš kalėjimo parėjus.

Viskas Lipcuose jau buvo begrįžtą į senas vėžes, tarytum po smarkios audros, pridariusios nemaža eibių, ir žmonės,atsipeikėję iš baimės, skųsdamiesi likimu ir aimanuodami, vėl po truputį ėmėsi darbo, kad nuostolius išlygintų.

Aišku, kad viskas dar nėjo taip, kaip turėjo eiti, nors vyrai jau ir buvo paėmę valdžią į savo kietas rankas, mat dar kiek tebetingėjo anksti keltis, ligi vėlumos lepindavosi po duknom; ne vienas tankiai užsukdavo į smuklę, tarsi naujienų apie bylą išgirsti norėdamas; dar vienas kitas ir pusę dienos prasivalkiodavo po kaimą ir prašnekėdavo su kūmais, o kiti stūmė tik reikalingiausius darbus, nes nelengva buvo po ilgo dykinėjimo smarkiai kibti į darbą,— tačiau kasdien vis ėjo geryn, kasdien vis labiau tuštėjo smuklė ir keliai, kasdien vis dažniau reikalai griebdavo už čiuprос ir lenkė galvas prie žemės, į sunkų, prakaituotą darbą įkinkydami.

Kadangi šiandien kaip tik pasitaikė prekymetis Tymove, tai retas kuris ėjo dirbti, visi rengėsi vykti.

Šiais metais priešpjūtė užėjo anksti ir tokia sunki, kad vargas net cypė pirkiose, tad kuris tik turėjo ką

parduoti, skubiai vedėsi, kiti ėjo su kaimynais pasišnekučiuoti ir stikliuko kito išmesti.

Kiekvienas turėjo savų rūpesčių, o kurgi žmonės pasismagins, kur išsiguos, stiprybės pasisems ir naujienų sužinos, jeigu ne per prekymetį arba per atlaidus?..

Tad, tik išginę galvijus į ganyklą, tuoj ėmė rengtis, taisyti vežimus ir jau ėjo tie, kurie turėjo pėsti keliauti.

Vargingieji sujudo pirmieji; Pilypienė verkdama išsivarė šešetą senų žąsų, atimtų nuo vos paaugusių jauniklių, nes jos vyras susirgo tik grįžęs, ir nebuvo ko įdėti į puodą.

Vienas trobelninkas tempė už ragų telyčią, tik tą pavasarį pasilaksčiusią.... O kad bėdos ilgos kojos ir aštrūs nagai, tai kreivaburnis Gželia, kad ir aštuonių margų gaspadorius būdamas, išsivedė už saito melžiamą karvę, o jo kaimynas, Juozas Vachnikas, varėsi kiaulę su paršiukais.

Gelbėjosi vargdieniai, kaip kuris galėdamas, nes ne vienas buvo jau taip prispirtas, jog paskutinį kuiną vedė parduoti, kaip, pavyzdžiui, Gulbasas, kurį nubylinėjo Balcerekienė dėl penkiolikos rublių, kadaise paskolintų karvei pirkti, o dabar ji grasė jam vykdomuoju raštu, tad visai šeimai verkiant, grūmojant ir aimanuojant, jis apžergė sartį ir išjojo parduoti.

Vežimai iš lėto ritosi vienas paskui kitą, nes ir gaspadoriai vežėsi, ko kuris turėdamas, mat vaitas mokesčių reikalavo ir baudomis grasė; gaspadinės taip pat ruošėsi vykti su savo nauda, ir dažnai iš po skarų kvakšėjo vištos, kitur šnypštė iš vežimo didelis žąsinas, o tos, kurios ėjo pėsčios, nešė skareles kiaušinių

ar sviesto, slapta nuo vaikų surinkto, o kai kurios net šventadienius sijonus ir atliekamas drobes tempė ant kuprų.

Vargas plakte plakė, o ligi pjūties, ligi naujo grūdo buvo dar toli.

Taip visi skubėjo, jog net ir mišios šiandien buvo kur kas anksčiau atlaikytos. Tik keletas moterų klūpojo prieš altorių, negalėdamos suskubti paskui kunigą, nes tik atkalbėjus joms poterius per pakylėjimą, Jambrožis jau gesino žvakes ir skambino raktais.

Teresė, kareivio žmona, atėjusi kažkokiu reikalu pas kleboną, sutiko jį kaip sykis pusryčių pareinant. Aišku, neišdrįso jo užkalbinti, tad atsistojo patvory, laukdama, kada jis išeis į gonkas. Tačiau kol ji suskubo prieiti, jis įsėdo į vežimėlį ir įsakė smarkiai važiuoti į Tymovą.

Ji gailiai atsiduso, ilgai žiūrėdama į tuopų kelią, kur kybojo dulkės ir pilku debesiu sklaistėsi po laukus; vežimai dardėjo vis toliau, ir tik kartais šmėkščiojo tarp medžių raudoni vorele palei kelią traukiančių moterų drabužiai.

Netrukus Lipcai aptilo, malūnas nebetratėjo, kalvė stūksojo uždaryta ir keliai visiškai ištuštėjo, nes pasilikę namie knebinėjo šį tą sodybose ir daržuose už trobų.

Smarkiai susirūpinusi, Teresė grįžo namo.

Ji gyveno už bažnyčios, šalimais Mato, vieno kambario pirkelėj su priesieniu, mat antrąjį galą jos brolis po pasidalinimo nugriovė ir nusikėlė į savo žemę, užtat tarytum skersai perrėžti šonkauliai stirksojo perpjautos sienos ir stogas, šliedamiesi prie aprūkusio kamino.

Pamatė ją Nastė, stovėdama ant slenksčio, nes jų sodybas skyrė tik siauras sodelis.

— Na ir ką? Ką jis tau išskaitė? — sušuko bėgdama prie jos.

Teresė nuo perlipos pasakojo, kas ją ištiko.

— O gal vargoninkas perskaitytų?.. Jis turėtų mokėti rašto.

— Žinia, kad perskaitytų, ale kaip čia eisi pas jį tuščiomis rankomis.

— Pasiimk porą kiaušinių.

— Motina visus išnešė į miestą; tik antiniai liko.

— Nesirūpink, jis ir antinius priims.

— Eiti eičiau, bet kažko bijau! O, kad žinočiau, kas čia parašyta! — išsitraukė iš užančio vyro laišką, kurį vaitas jai vakar parvežė iš kanceliarijos.— Kas čia galėtų būti?

Nastė paėmė iš jos rankų pajuodusį popierių ir, pritūpusi palei perlipą, ištiesė jį ant kelių, su dideliu vargu vėl mėgindama perskaityti. Teresė atsisėdo ant kartelės ir, atsirėmusi į kumščius smakrą, baimingai žiūrėjo į tuos kažkokius brūkšnelius, iš kurių Nastė tiek tesugebėjo išskiemenuoti, kad pradžioje buvo parašyta: „Tegul bus pagarbintas".

— Neišskaitysiu daugiau, nieko nebus. Matas tai tikrai sugebėtų.

— Ne, ne! — Teresė baisiai išraudo ir tyliai ėmė prašyti: — Nesakyk jam nieko apie laišką, Nastuse, nesakyk...

— Kad druko, tai iš kiekvienos knygos paskaityti gebu, literas gerai pažįstu ir žinau, kuri kokia yra, o čia nieko sudėti negaliu: vis kažkokios keverzos ir kabliukai, lyg juodais dažais išteptą musę būt kas paleidęs per popierių.

— Nepasakysi jam, Nastuse, ką?

— Taigi jau vakar sakiau, kad nesikišiu tarp jūsų. Kai grįš tavasis iš kariuomenės, ir taip viskas turės iškiltis! — tarė stodamasi.

Teresė tarytum užspringo verksmu, tik krutino ryklę, nė žodžio negalėdama išspausti.

Nastė kažko papykusi nuėjo, šaukdamasi vištas, o Teresė, įsirišusi penketą anties kiaušinių, nukėbrino pas vargoninką.

Tačiau, matyt, jai buvo nelengva, dažnai stabčiojo ir, slėpdamasi paūksmėse, baimingai žiūrėjo į nesuprantamas laiško raides.

— O gal jį paleis jau?

Baimė griebė ją už gerklės, kojos linko, širdis taip sielvartingai plakėsi, jog moteris glaudėsi prie medžių, apsiverkusiomis akimis tarytum ieškodama išsigelbėjimo.

— O gal tik pinigų prašo?!

Ji ėjo vis lėčiau; vyro laiškas taip ją sunkino ir degino, jog nuolat traukė jį iš užančio ir ėmė į rankas, kol pagaliau užrišo jį skaros kampely.

Vargoninkų namai stovėjo lyg tušti: durys buvo klaurai atdaros į tuščius kambarius, ir tik viename, kur langas buvo užleistas sijonu, kažkas garsiai knarkė iš po duknų. Nedrąsiai perslinko priemenę, žvalgydamasi į kiemą; ten tik mergė sėdėjo prieš virtuvę, keliais apžergusi muštokę, mušdama sviestą ir šaka gindamasi nuo musių.

— O kur ponia?

— Darže, tuoj ją čia išgirsit...

Teresė atsistojo šalimais, glamžydama rankoje laišką, ir užsitraukė skarą labiau ant kaktos, nes iš už trobesių slinko saulė.

Iš klebonijos kiemo, tučtuojau už tvoros, virpėdami sklido rėksmingi paukščių balsai; valkose talaškavosi

antys, kažkur patvory cypavo jauni kalakučiukai, o seniai kalakutai burbuliuodami skėtė sparnus, nirtulingai šokuodami ant paršiukų, kurie gulinėjo purve; iš paklojimio dažnai kilo karveliai, suko ratus ore ir tarpais tarytum sniego debesis tūpdavosi ant raudonų klebonijos stogų. Iš laukų veržėsi drėgnoka ir gaivi šilima, skendėjo saulėje pražydę sodai, kyšojo iš žalumos žiedais aplipusios obelys it balti, aušros apdulkinti debesys; tyliai dūzgėdamos, skrido į darbą bitės, kur ne kur sumirgėdavo drugys lyg žiedo skvetelis, iš medžių ant tvorų smarkiai čirškėdamas skraidžiojo pulkas žvirblių.

Teresei staiga iš akių pasiliejo ašaros.

— Ar vargoninkas namie? — paklausė, nugręždama veidą.

— O kurgi daugiau. Klebonas išvažiavo, tai drybso kaip meitėlis.

— Klebonas turbūt į jomarką?

— Taigi, bulių neri pirktis.

— Ar maža jis turi visokio gero?

— Kas gana turi, tas nori dar daugiau,— murmtelėjo mergė.

Teresė nutilo, jai pasidarė baisiai liūdna, kad žmonės visko turi lig sočiai, o ji vos beišminta, dažnai ir badaudama.

— Gaspadinė ateina! — sušuko mergė, smarkiai judindama menturį muštokėj, net grietinė taškėsi aplinkui.

— Tai tavo darbas, dykūne!.. Tyčia paleidai arklius į dobilus! — pasklido sode plerpus vargoninkienės balsas.— Tingėjai į pūdymą išginti. Vajezau! Kad ir negalima niekuo pasikliauti! Gal du glėbiai dobilų perniek nuganyti! Palaukš, tuoj pasakysiu, tai dėdė taip kailį tau ištaisys, veltėdi, kad ilgai atsiminsi.

— Išginiau į pūdymą, pats supančiojau ir virve pririšau prie kuolo!

— Nemeluok. Dėdė pasikalbės su tavim, na...

— Aš neleidau į dobilus, sakau gi tetai.

— O kas? Gal klebonas? — pašaipiai rėkė anoji.

— Teta įspėjo: klebonas nuganė savo arkliais,— pakėlė jis balsą.

— Pasiuto, ar ką!.. Užčiaupk valgomąją, kad nepasklistų kalbos!

— Neužčiaupsiu, į akis jam žersiu, pats mačiau. Teta ant manęs šaukia, o čia klebonas nuganė. Nuėjau priešaušriu arklių: bėris gulėjo, o kumelė ganėsi; buvo ten pat, kur juos nakčiai buvau palikęs. Nemaža pėdsakų pritrypė, dar karšti, galima patikrinti. Atpančiojau juos ir užšokau ant bėrio, gi žiūriu — mūsų dobiluose kažkokie arkliai. Tik tik aušo, genesiu nujojau prie klebono sodo, norėdamas aniems kelią pastoti, išjojau į Klombų kelelį, ogi čia klebonas stovi su brevijorium, dairosi aplinkui ir viš pavaro botagu juos gilyn į dobilus, tai...

— Tylėk, Mykol! Ar girdėti dalykai, kad pats klebonas... Seniai jau sakiau, kad anas šienas pernaimet... cit, ten kažkokia moteris stovi.

Ji skubiai nuriedėjo pirmyn, ir vargoninkas iš po duknų kaip tik ėmė šaukti Mykolą.

Teresė padavė jai ryšelį su kiaušiniais ir, apkabinusi kojas, nedrąsiai paprašė perskaityti vyro laišką.

Ji liepė jai palaukti.

Po gerokos valandėlės pašaukė ją į trobą. Vargoninkas, neapsitaisęs, vien su apatinėmis kelnėmis, gurkšnodamas kavą, ėmė skaityti.

Ji klausėsi apmirusia širdžia nes vyras rašė grįžtąs per rugiapjūtę drauge su Kuba Jarčiuku iš Vul-

kos ir su Borynų Gželia. Laiškas buvo nuoširdus, vyras rūpinosi ja, klausinėjo apie viską, kas darosi namuose, siuntė labas dienas pažįstamiems ir dvelkė džiaugsmu, kad jau pargrįžta, o gale dar pasirašęs Gželia, prašydamas pranešti tėvui, kad jis grįžtąs. Vargšelis, nežinojo, kas atsitiko Motiejui.

O Teresę tie šilti, geri žodžiai plakė lyg rimbu ir lenkė prie žemės. Tramdėsi, stengėsi neišsiduoti, ramiai sutikti tą baisią žinią, bet išdavikės ašaros kažkaip pačios ėmė tekėti įkaitusiais karoliais.

— Mat kaip džiaugiasi, kad vyras grįžta! — pasityčiodama sušnibždėjo vargoninkienė.

Teresei iš akių pabiro dar sodresnė ašarų kruša. Pabėgo, vargšelė, bijodama šauksmu pratrūkti, ir ilgai glaustinėjosi kažkur tarputvoriuose.

— Ką dabar man daryti, varguolei? Kur pasidėti? — skundėsi su bejėgišku gailesiu.

Aišku, pargrįš vyras, sužinos viską! Baimė ją pagavo nelyginant pikta, nuožmi vėtra. Jasius buvo geras žmogus, bet smarkus ir atkaklus, kaip ir visi Ploškai: savo skriaudos nedovanos, dar užmuš jį! Vajezau, gelbėk! Apie save nė galvot negalvojo. Verkšlendama ir viduje draskydamasi, atsidūrė pas Borynus. Hankos nebuvo namie: auštant buvo išvažiavusi į miestą; Jagna pas motiną kažką dirbo, namie atrado tik Jagustynką su Juze: drobes mirkytas tiesė sode.

Teresė pasakė apie Gželią ir norėjo kuo greičiausiai išsinešdinti, bet senė pasivedė ją į šalį ir nuostabiai gerąširdiškai sušnibždėjo:

— Terese, atsipeikėk, turėk protą, piktų liežuvių juk nenupjausi... Kai Jasius pargrįš, tai ir šiaip sužinos. Pagalvok, bernas mėnesiui, o vyras visam gyvenimui! Gerai tau patariu.

— Ką jūs sakot? Ką? — vapaliojo ji, tarytum nesupratusi.

— Neapsimesk kvaila, visi apie judu žino. Matą vyk šalin, kol dar laikas, tai Jasius nepatikės, jis tavęs pasiilgęs, jam lengvai įkalbėsi, ką tik norėsi. Matas priprato prie tavo duknų, bet juk nepriaugo prie jų, išvyk jį, kol dar laikas. Nebijok, Jasius taip pat ne koks kliošius... O meilė praeis kaip vakarykščia diena, nesulaikysi, kad ir gyvastimi užmokėtum; meilė tai vien gausi pavilga nedėlios dienai; juk imk kasdien valgyti — tuoj atsibos ir pradės atsirūgti. Meilė — ašaros, o šliūbas — grabas,— taip žmonės sako. Gal ir teisybė, tik tas grabas su vyru ir vaikais geresnis negu laisvė vienatvėj. Nežliumbk, bet gelbėkis, kol dar laikas. Kai tavasis už tą meilę išpers tau kailį ir išvys iš trobos, kurgi eisi? Į svietą, pražūčiai ir pajuokai! A jau, mainus padarė dėdelė: už kirvį gavo lazdelę! Nusirisi nuo vežimo — bėgsi į drangą įsikibusi, liežuvį išleidusi! Prieš vėją bebėgdama, tuoj neteksi kvapo ir jėgų, beregint paliks tave nuvažiavę! Kvaile, visi vyrai su kelnėmis, ar jis Matas vardu, ar Kuba, visi jie prisiekia, kol siekia, visi it medus, kol tu jiems miela. Apsvarstyk ir įsidėk į galvą, ką sakau, juk aš tavo dėdienė ir tik gero tau geidžiu.

Bet Teresė nebegalėjo ištverti, pabėgo į laukus ir puolusi kažkur į rugius, ten jau paleido vadžias aimanoms ir ašaroms.

Veltui ji stengėsi svarstyti senės žodžius, veltui, nes kiekvieną akimirksnį ją pagaudavo toks gailesys Mato, kad bliaudama daužėsi po rėžį nelyginant sužeistas žvėris.

Tik kažkokie riksmai netoliese pakėlė ją į kojas.

Atrodė, kad prie vaito trobos kilo smarkūs vaidai.

Aišku: tai vaitienė su Kozioliene plūdosi paskutiniais žodžiais.

Stovėjo viena priešais antrą, tvorų ir kelio skiriamos, vienmarškinės ir su sijonais, ir vos gaudydamos kvapą, dėjo viena antrą į šuns dienas, grasydamos kumščiais.

Vaitas kinkėsi arklį, tarpais pratardamas kokį žodį žmogui iš Modlicos, kuris sėdėjo priebuty ir net tūpčiojo iš smagumo, kiršinamai šūkaudamas moterims.

Šauksmai sklido toli, tad subėgo žmonių it vaidinimo pasižiūrėti: nemaža jų stovėjo ant kelio, o iš visų kaimynų tvorų ir kampų kyšojo galvos.

Kad ir barėsi jiedvi — apsaugok Viešpatie! Vaitienė, paprastai tyli ir taiki moterėlė, šiandien lyg pasiuto, rūstinosi vis labiau, o Koziolienė tyčia tarpais pritildavo ir, niekó nepraleisdama, pamažėli badė aną pašaipiais žodžiais.

— Tratėk sau, ponia vaitiene, tratėk, ir šunes tavęs neperlotų! — šaukė ji.

— Ar čia pirmas sykis, ar antras! Savaitė nepraeina, kad man kas iš trobos nepražūtų! Vištos, dedančios, viščiukai, antys, net ir senė žąsis, jau nė nekalbėsiu apie visus nuostolius darže ir sode! Kad tu paspringtum tąja mano skriauda! Kad tu ištintum! Kad tu pastiptum patvory...

— Išsikranksėk, varna, išsirėk, taigi palengvės tau, ponia vaitiene...

— Taigi šiandie pat,— kreipėsi anoji į Teresę, kuri išslinko į kelią,— taigi penkis gabalus drobės išnešiau baltinti! Nueinu po pusryčių pamirkyti, vieno trūksta! Ieškau! Lyg skradžiai žemę prasmego! Juk akmenim prispaudžiau, ir vėjo nebuvo! Drobė plonutėlė, gryniausių linų, kad ir pirktinė nebus geresnė — ir prapuolė!

— Kad tau akys kaip kiaulei taukais užgriuvusios, tai ir neįžiūrėjai!..

— Užtat, kad tu pavogei man drobę! — suriko.

— Aš tau pavogiau! Pakartok tai dar sykį, pakartok!

— Ak tu, vagile viena! Prie visų žmonių paliudysiu. Prisipažinsi, kai tave apkaustytą turmon nuvarys.

— Apvagino mane! Ar girdit, žmonės! Teisman duosiu, dievaži, visi girdėjo. Aš pavogiau, ar turi liudininkų, terba tu?..

Stvėrusi kažkokį baslį, vaitienė išsirito į kelią ir, nelyginant įsiutęs šuo puldama, nirtulingai spiegė:

— Pagaliu tau patvirtinsiu! Aš tau paliudysiu! Aš tau...

— Eikš, eikš, ponia vaitiene! Tik paliesk mane, kiaulės kūma! Paliesk mane, šunų baidykle! — suriko, bėgdama priešais.

Ji nustūmė vyrą, kuris norėjo ją sulaikyti, ir išsižergusi įsisprendė, tyčiodamasi šaukė:

— Mušk mane, mušk, tai nuo turmos nepabėgsi, ponia vaitiene!..

— Uždaryk spjaudyklę, kad tavęs pirmos neįkiščiau į cypę! — sušuko vaitas.

— Pasiutusius šunis kišk tenai, tam ir esi pastatytas, verčiau savo bobą pririšk virve, kad prie žmonių nesikabinėtų! — sugriaudė ji, nebegalėdama susivaldyti.

— Valdininkas tau sako, susiprask, moterie! — sušuko jis rūsčiai.

— Še, kur man tavo valdžia! Supranti? Grasysi dar man čia, matai, pats gal pasiėmei tą drobę savo kokios mergos marškiniams. Valsčiaus pinigų nebe-

užteko, pralakei juos, girtuokli. Nebijok, žmonės žino, ką tu išdarinėji. Pasėdėsi ir tu, ponas valdininke, pasėdėsi!

Tačiau šito jau abiem buvo per daug, tad nelyginant vilkai šoko ant jos; vaitienė pirma švilptelėjo lazda jai per snukį ir, nuožmiai suspiegusi, įsikibo nagais į gaurus, o vaitas ėmė tvoti jai kumščiais kur pakliuvo.

Baltrus akimoju šoko savajai į pagalbą.

Nelyginant šunes susiplakė į neišnarpliojamą krūvą, jau nebegalėjai permanyti, kieno kumščiai kulia it spragilai, kieno galvos maskatuoja ir kas rėkia. Užgriuvo tvorą ir nusirito atgal į kelią, tarytum vėtros sukami pėdai, vis nirtingiau grumdamiesi, griuvo žemėn į smėlį.

Dulkės pakilo iš vieno, tik šauksmai ir plūdimai buvo girdėti; ritinėjosi keliu, bakindamiesi ir dangų veriančiais balsais rėkdami.

Tarpais vienas kuris ištrūkdavo iš krūvos, tarpais ir visi vienukart keldavosi stati ir pagriebę kas pakliuvo vėl kibdavo, tąsydamiesi už čiuprų, už atlapų, už skvernų.

Riksmas, pasklido visame kaime, soduose kudakino išsigandusios vištos, ėmė loti šunes, bobos aimanavo, bejėgiškai grūsdamosi aplinkui, kol pagaliau subėgę vyrai išskyrė besimušančius.

Kiek ten buvo keiksmų, verksmo, grasymų, nė neapsakysi. Kaimynai beregint išbėgiojo, kad jų nepatrauktų liudininkais; tačiau visur lyg paslapčiomis buvo pasakojama, kaip smarkiai vaitai prikūlė Koziolus.

Nepraėjo nė valandėlės, o jau vaitas sutinusiu snukiu, drauge su gerokai mėlynėmis paženklinta ir apdraskyta savo boba, pirmas išvažiavo skundo teisman paduoti. O gal po valandos ištraukė ir Koziołai.

Senis Ploška net labai noriai, nes dykai, sutiko nuvežti juodu į miestą, kad tik bičiuliškai patarnautų vaitui.

Važiavo duoti į teismą, užtat kaip atsikėlė po mušt ynių, taip ir iškeliavo, nė kiek neapsikuopę.

Tyčia važiavo per kaimą žingsniu, kad galėtų išsipasakoti savo skriaudas ir visiems, kas tik norėjo pasižiūrėti, parodyti žaizdas.

Koziolui galva buvo perskelta ligi kaulo, kraujais apsiliejęs visas veidas, kaklas ir krūtinė, matoma iš po suplėšytų marškinių. Nelabai jam teskaudėjo, bet jis dažnai stvarstėsi už šonų ir veriamai šaukė:

— Vajezau, neišlaikysiu! Visus šonkaulius man sutriuškino! Gelbėkit, žmonės! Gelbėkit, mirsiu!..

O Magdė dejuodama jam pritarė:

— Pagaliu jį mušė! Cit, vargšeli! Sumušė tave kaip šunį, bet dar yra teisybė ir bausmė razbainikams, yra! Cit, vargdienėli! Gerai jis tau užmokės! Negyvai norėjo užmušti, matė žmonės, vos jį apgynė, tai ir paliudys teisme teisingai! — plėšė gerklę, tarpais pratrūkdama baisiu riksmu, ir buvo tokia apdaužyta, jog vargiai ją žmonės pažino. Važiavo nuoga galva, jos plaukai buvo išrauti draug su oda, ausys apdraskytos, akys kruvinos, ir visas veidas tarytum kieno suakėtas, taip nagais sudraskytas. Kad ir žinojo žmonės, kas ji per diegas, tačiau ne vienas nuoširdžiai jos gailėjosi.

— Taip sumušti žmones, na, na!

— Gėda ir Dievo rūstinimas, taigi juk vos gyvi važiuoja.

— Gerokai, sumėsinėti, ką? Ir rieznikas geriau negebėtų... Bet ponui vaitui juk viskas galima, ar jis ne valdininkas, ar ne ponas? — pašaipiai pridūrė Ploška, kreipdamasis į žmones.

Sujudino tas žmones smarkiai, nes kad ir seniai jau Koziolai buvo pravažiavę, kaimas dar ilgai negalėjo nurimti.

Teresė, kuri iš baimės buvo per muštynes pasislėpusi, tik tuomet iš kažkur išlindo, kai abi susimušusios pusės išvažiavo į teismą.

Ji tuoj užsuko pas Koziolus, nes Baltrus buvo jai dėdė iš motinos pusės. Troboj nieko nerado, tik kieme, pasieny, sėdėjo trejetas vaikelių, parvežtų iš Varšuvos.

Glaudėsi jie prie kits kito, godžiai kramtydami puspžales bulves, cypimu ir šaukštais gindamiesi nuo paršiukų. Ir tokie buvo suvargę, sulysę ir purvais aptekę, kad ją pavergė gailestis. Perkėlė juos į priemenę ir, uždariusi duris, jau tekina nubėgo su naujienomis.

Golombų namie tebuvo tik Nastė.

Matas dar prieš pusryčius buvo išėjęs pas Stachą, Bylicos žentą. Juodu dabar abu žiūrinėjo sugriuvusią lūšną, ar nepavyktų jos pakelti. Bylica vaikštinėjo paskui juos, tarpais šį tą mikčiodamas.

Ponas Jackus sėdėjo kaip paprastai ant slenksčio, rūkė papirosą ir švilpiniavo skraidantiems ratu viršum trešnių karveliams.

Saulė jau kilo į dienovidį, buvo gerokai šilta.

Įšilęs oras ripuliavo ūkais ant laukų it vanduo, javai ir sodai stovėjo tarytum įsižiūrėję į saulę, tik nuo Bylicos trešnių byrėjo peržydėję vainiklapiai, supdamiesi ant žolių lyg balti drugiai.

Buvo jau arti pusiaudienio, kai Matas baigė žiūrėti ir, šen ten dar baksnodamas kirviu, griežtai pasakė:

— Kiaurai supuvę, vieni pūzdrai, nieko iš to nebepastatysi, nieko nebus...

— Pripirkčiau šiek tiek naujų, gal...— maldaujamai sušnibždėjo Stachas.

— Pripirkit visai trobai, iš to mėšlo neišrinksit nė vieno sienojo.

— Bijokit Dievo! Ką jūs sakot!

— Taigi juk sienojai dar laikytų, tik šulus reiktų duoti naujus... ir sienas ramsčiais suremti... sąvaržomis sutraukti... taigi...— mikčiojo senis Bylica.

— Jei toks meistras esat, tai statykit pats, aš nemoku iš pūzdrų,— metė piktai, vilkdamasis švarkelį.

Tuo tarpu priėjo Veronka su kūdikiu ant rankų ir ėmė dejuoti:

— Vai, ką dabar darysim, ką?

— Kokių dviejų tūkstančių reiktų naujai pastatyti! — rūpestingai atsidūsėjo Stachas.

— Ir tai tik vienai trobai su priemene.

— Juk šiek tiek medžių gaučiau iš mūsų girios... žinia, kad šiek tiek... o daugiau pripirksiu... žinia... užtektų... Iš valdžios gal paprašyti...

— Negi duos dabar, kai dėl girios byla!.. Juk net ir sausuolių rinkti neleidžia. Palaukit su trobos statymu, kol byla baigsis! — patarė Matas.

— Lauk, kol saulė patekės, o kur žiemą dingsim? Kur? — pratrūko Veronka ir gailiai surudo.

Nutilo visi. Matas rinkosi dailidės įrankius, Stachas kasėsi galvą, o Bylica už kampo šluostėsi nosį, ir toj liūdnoj tylumoj vien tik Veronkos rauda kukčiojo.

Staiga atsikėlė ponas Jackus ir garsiai tarė:

— Neverkit, Veronka, rąstai trobai atsiras.

Visi apstulbo išsižioję, ir pagaliau Matas pirmas atsikvošėjo ir sugriaudėjo juoku.

— Gudrus žada, o kvailas džiaugiasi! Pats neturi kur galvos priglausti, o kitiems trobas mat dovanos! — pasakė aštriai, iš paniūrų žiūrėdamas į jį, tačiau ponas

Jackus nebeatsiliepė ir vėl atsisėdo ant slenksčio, užsirūkė papirosą ir kaip pirma, pešiodamasis barzdelę, vadžiojo akimis po dangų.

— Tik palaukit, netrukus ir visą palivarką jums pažadės,— nusijuokė Matas ir, gūžtelėjęs pečiais, nuėjo sau.

Tuoj iš vietos pasuko kairėn, palei daržines bėgančiu takeliu.

Nedaug žmonių tedirbo šiandien daržuose, tik vienur kitur raudonavo moteris arba vyras, kuris lopė stogą, o kitas meistravo kiaurai atlapos daržinės tarpdury.

Matas neskubėjo, noriai stoviniavo, šnekučiuodamasis su vyrais apie vaito muštynes, kaišiojo dantis merginoms ir linksmai jas kalbino, kitur vėl boboms tokį sūrų pamokslą išdrožė, kad juokas net skardėjo daržais, ir ne viena atsidūsėdama sekė jį akimis.

Nes kaipgi — buvo dailus ir nuaugęs it ąžuolas ir tarytum visų kaimo bernų karalius, juk ir stipruolis pats pirmas po Antano Borynos, ir šokėjas lygus Stachui Ploškai, ir gudruolis. O kad, be to, gabus buvo prie kiekvieno darbo, nes ir vežimą padarydavo, ir kaminą išmūrydavo, ir trobą suręsdavo, ir birbyne puikiai pagrieždavo, tai nors buvo bemaž visai bežemis, nors ir pinigai jo nesilaikė, mat buvo dosnus kitiems, o vis dėlto ne viena motina būtų mielai pragėrusi su juo kad ir visą veršį, tegu tik būtų sutikęs žentu pasidaryti, ir ne viena mergina prisileisdavo jį labai arti, vildamasi, kad po to veikiau nuneš klebonui užsakų.

Tačiau niekais ėjo visos pastangos; su motinomis jis gėrė, su dukterimis mylavosi, o nuo vedybų išsisukinėjo lyg gružas.

— Nelengva išsirinkti, mat visos geros, o dar geresnės tebeauga, palauksiu da...— sakydavo įvairias merginas peršančioms piršlėms.

O žiemą susiuostė su Terese ir gyveno su ja kone visam kaimui po akių, nepaisydamas kalbų nei grasymų.

— Kai pargrįš Jasius, tai jam grąžinsiu; dar ir degtinės jis man pastatys, kad jo pačią žiūrėjau,— juokavo jis su bičiuliais, kai grįžo iš kalėjimo, mat jau bodėjosi jąja ir pamažėli tolo nuo jos.

Ir dabar, eidamas pietų, tyčia pasirinko ilgesnį kelią, kad galėtų pakeliui pajuokauti su merginomis ir gnybtelti kuriai, jeigu pasitaikytų.

Ir visiškai netikėtai susidūrė su Jagna: ji ravėjo kažką motinos darže.

— Jaguse! — sušuko džiaugsmingai.

Jagusė pakilo ir šaute išsitiesė virš vagų it liekna pilrožė.

— Kad ir pamatei mane? Žiū, koks greitas, jau visa savaitė kaime, o tik dabar...

— Taigi dar dailesnė! — sušnibždėjo jis su nuostaba.

Ji buvo pasikaišiusi ligi kelių, iš po raudonos, pasmakrėj surištos skarelės žydravo didelės saldžios akys, vyšnių spalvos lūpose švytravo balti dantys, visas veidelis buvo nuraudęs kaip obuoliukas ir toks dailus, net prašėsi bučiuojamas. Ji išdidžiai įsisprendė ir plakė kibirkščiuojančiomis akimis su tokia galia, jog jį nukrėtė šiurpas. Jis apsidairė aplinkui ir priėjo arčiau.

— Visa savaitė tavęs ieškau ir žiūrinėju — vis veltui.

— Meluok šuniui, gal patikės. Kas vakaras džiauna dantis tarputvoriuose, kas vakaras kitai gieda, o dabar įkalbinės mat čia man ką kita!

— Tai šitaip mane sveikini, Jaguse? Ką? Šitaip?..

— O kaipgi turėčiau? Gal man reiks kelius tau apkabinti ir padėkoti, kad mane atsiminei?

— Atsimenu, ne taip mane kitados priimdavai.

— Kas buvo kitados, tai ne dabar,— nusigręžė, užsidengdama veidą, o jis ūmai prislinko ir apkabino ją godžiomis rankomis.

Piktai ištrūko iš jo glėbio.

— Liaukis, nes Teresė man akis dėl tavęs išdraskys.

— Jaguse! — tik suvaitojo jis.

— Eik prie savo kareivienės meilintis... tarnauk jai, kol dar anas nepargrįžo. Atšėrė ji tave kalėjime, daug jai kaštavai, tai dabar atidirbk! — pliauškino it botagu, ir taip paniekinamai, jog Matas užmiršo turįs liežuvį burnoj.

Jį suėmė gėda, jis raudo kaip burokas, susigūžė ir bėgte pabėgo.

O Jagną, kad ir pasakė ką jautė ir kas ją visą savaitę graužė, dabar apėmė gailis: nemanė, kad jis papyks ir nueis sau.

„Kvailas juk aš šiaip sau tai pasakiau, be pykčio! — galvojo, liūdnai žvelgdama paskui jį.— Kad ir papyko tuoj!.." Matai!

Bet jis neišgirdo, šveitė per sodą lyg šunų pjaunamas.

— Pikta širšė, maita! — murmėjo jis, lėkdamas jau stačiai namo. Jį blaškė pyktis pakaitomis su nuostaba. Kurgi tau, visad buvo tokia ramutė, burnos praverti nesugebėdavo. Taigi juk dabar taip jį sudirbo lyg šunį! Jį nukrėtė tokia gėda, jog net apsidairė, ar kartais nenugirdo kas jos koneveikimo.

— Teresę man prikaišioja! Kvaiša!.. Kas man toji Teresė?.. Žaislas, ir tiek! O kaip ji žlibėmis švystelė-

jo! Kaip išdidžiai įsisprendė! Kaip pūstelėjo nuo jos gašlumu!.. O Jėzau, nuo tokios tai net ir per snukį gauti ne gėda, kad tik pasiektum to medaus...

Pagavo jį rąžuliai, jis sulėtino žingsnius prieš trobą.

— Papyko, kad ją užmiršau... Ar čia aš kaltas... ir dėl Teresės...— susiraukė lyg acto paragavęs. Gana jam buvo tos verksnės, įkyrėjo nuolatinis jos žviegimas. Nedavė juk priesaikos jai, kad turėtų prie jos laikytis lyg uodega prie karvės! Juk ji turi vyrą! Dar, ko gero, ir kunigas iš sakyklos įvardys! Su tokia žmogus suliurbėji. Tegu jas šimtas, tas bobas! — rūstinosi viduje.

Pietūs dar tebevirė, tad jis aprėkė Nastę už vėlavimąsi ir užsuko pas Teresę. Ji sode milžo karvę; pakėlė į jį nuostabiai liūdnas akis, nuo kurių tik ką buvo nudžiūvusios ašaros.

— Tai ko čia dabar žliumbei?

Ji aiškinosi tyliai, mylinčiomis akimis apglėbusi jo veidą.

— Tešmens verčiau žiūrėtum, pieną švirkšti ant sijono!

Kietas jis šiandien buvo, visiškai netekęs gerumo; ji suko sau galvą, spėliodama, kas jam pasidarė, laikydamasi tylutėlė, nes kiekvieną kartą jai žodžiu atsiliepus, jis purkštavo pykčiu ir skersavo žlibėmis.

Jis lyg kažko ieškojo sode ir aplink trobą, bet iš tikrųjų žiūrinėjo ją vogčiomis, vis labiau stebėdamasis:

— Kurgi buvo mano akys? Tokia pakvėžėlė ir ištižusi... Nei pūkų, nei mėsos! Tešla perrūgusi. Stačiai čigonė. Nei iš stuomens, nei...

Teisybė, jos tik akys buvo puikios, galėjo prilygti Jagusei, didžiulės, it dangus giedros, juodų antakių

apriestos; tad susitikęs žvilgsniu su jomis, jis suko galvą į šalį ir tyliai plūdo:

— Sprogina žlibes lyg veršis, uodegą pakėlęs!

Erzino jį tas jos žiūrėjimas, dar smarkesnį pyktį kėlė.

— Tyčia nė nepažvelgsiu į tave, spoksok šuniui į uodegą! Neįveiksi manęs.

Pietavo drauge, tačiau jis nė karto jos nepakalbino ir net į jos pusę nepažvelgė. Tik vis prikaišiojo Nastei:

— Ir šuo nepultų tokios košės: kaip išrūkyta!..

— Kurgi ne, tik truputį prišvilusi, o žiū, kaip tau už dantų kliūva.

— Nesiginк! Musėmis ją paspirginai, daugiau jų negu spirgų.

— Jau ir musės jam kliūva! Koks išlepintas! Nenusinuodysi!

O kopūstus valgydamas, prikaišiojo pašvinkusius taukus.

— Ratų tepalu uždarius, nebūtų blogesni.

— Palaižyk ašį, tai pamatysi, o aš neragausiu! — kirtosi ji.

Kibo jis prie visko ir pragarą kėlė. O kadangi Teresė visą laiką nė žodžio neatsiliepė, tai tuoj po pietų užsipuolė ir ją, nes pamatė jos karvę, besikasančią į trobos kampą.

— Apaugusi mėšlu kaip kiautu: ar negali jos apkuopti, ką?

— Kūtėj šlapia, tai ir susidirba.

— Šlapia! Miške spyglių netrūksta; lauki, kad kas prigrėbtų ir tau į trobą parneštų? Taigi juk šonai nušus mėšle, nupus! Tiek bobų troboj, o tvarkos nė per na-

go juodymą! — rėkė jis, bet Teresė buvo nusižeminus ir nuolaidi, nedrįso gintis, tik akimis maldavo pasigailėti.

Juk ji buvo tyli kaip visuomet, klusni ir darbšti tarsi skruzdėlė, net ir laiminga, kad jis ėmė vyrauti ant jos ir dabar kietai ją valdo. O jis kaip tik dėl to vis labiau nirto. Pykino jį jos mylinčios, baimingos akys, pykino eisena, pykino nuolankus veidas, pykino, kad ji nuolat sukasi apie jį. Jau norėjo sušukti, kad pasitrauktų iš akių!

— Kad tu ištintum, rupūže! — išsiveržė pagaliau ir, surankiojęs dailidės įrankius, net nepasilsėjęs perpietės, išėjo pas Klombus, kur turėjo kažkokio darbo, taisė trobą.

Jų dar tebesėdėjo kieme prie dubenų.

Jis atsisėdęs pasieny užsirūkė papirosą.

Klombai kalbėjosi, kad grįžta iš kariuomenės Borynų Gželia.

— Tai jau pargrįžta? — paklausė jis ramiai.

— Ar negirdėjot? Taigi drauge su Teresės Jasium ir su Volios Jarčiuku.

— Rugių pjaut žada pareiti. Teresė buvo nulėkusi šiandien su laišku pas vargoninką, kad perskaitytų. Jis man ir sakė.

— Tai tau naujiena! Jasius grįžta! — nesąmoningai sušuko Matas.

Visi nutilo, tik akimis aplakstė vieni kitus, o moterys išraudo, slopindamos juoką. Jis nesuprato ir, tarytum patenkintas tąja žinia, ramiai tarė:

— Gerai, kad grįžta; gal liausis apkalbinėję Teresę.

Net šaukštai pakibo ant dubens, taip visi nustebo, o jis, apvedęs aplinkui atžariomis žlibėmis, pridūrė:

— Patys žinot, kaip ją plaka liežuviais. Ji man nerūpi, nors ir šiokia tokia giminė iš tėvo pusės, bet

pakliūtų tik man, tai gerokai liežuvninkams nasrus užvožčiau: neveikiai užmiršty! O jau bobos tai kitoms pačios blogiausios: tegu ir skaisčiausia tau bus — vis vien nepraleis ir purvu apdrėbs.

— Žinia, kad taip, žinia! — pritarė jam, įbedę akis į dubenį.

— Ar buvot pas Boryną? — paklausė neramus.

— Taigi vis rengiuos ir rengiuos, ir vis kasdien kas sukliudo.

— Už visus jis kenčia, ir visi jį pamiršo.

— Ar buvai sveikas pas jį užsukęs, ką?

— A jau, jei tik aš ten nueičiau, tuoj pasakytų, kad pas Jagną traukiu.

— Žiū! Atsargus kaip merga po nelaimės,— murmtelėjo senoji Agota, sėdėdama patvory su dubenėliu tarp kelių.

— O kad man jau įgriso lojimas.

— Ir vilkas aprimsta, kai iltys pribunka,— juokėsi Klombas.

— Arba kai guolio dairosi,— pridūrė Matas.

— O-o, tai bežiūrint pas kurią nusiųsi piršlius,— juokavo Klombukas.

— Taigi, vis svarstau, pas kurią.

— Greitai rinkis ir mane į pamerges kviesk, Matai! — cyptelėjo Kasė, vyresnioji.

— Kad nelengva: visos lygiai dailios ir viena už kitą geresnė. Magdusė turtingiausia, tik jau be dantų ir akys varva; Ulisė būtų kaip gėlelė, tik viena jos šlaunis storesnė, ir kraičio — bačka kopūstų; Pranė su prieaugliu; Marysė bernams per daug nešykšti; Ievusė, kad ir turi visą šimtą auksinų vien variokais, bet slunkė, vis po duknom guli. O visoms tik riebiai pavalgyti, saldžiai atsigerti ir nieko nedirbti. Grynas auksas tos merginos! O vėl kitų — duknos man per trumpos.

Pratrūko juoktis, net karveliai nuo stogų pakilo.

— Teisybę sakau. Matavau ne vienos, vos tesiekia man ligi pusės blauzdų, tai kaipgi žiemą galėčiau miegoti? Gal tik su batais, ką?..

Klombienė jį sudraudė, kam nešvankiai kalba prie merginų.

— Dėl juoko juk tik šneku. Juk sako, kad geras juokas ir po duknom geras.

Tačiau merginos pasipūtė nelyginant kalakutės.

— A, kad jį kur!.. Ve, koks išrankus!.. Tyčiosis čia iš visų! Jei Lipcuose tau per maža, tai kituose sodžiuose ieškokis! — sutratėjo.

— Yra jų Lipcuose yra; lengviau čia prinokusią paną užtiksi negu pinigų auksiną. Po vieną ditką ir dar su tėvo magaryčiom jas čia parduoda. Kad tik būtų kas perka! Tiek ir tėra, kad visas kaimas net dreba nuo mergų čiauškėjimo, visos jos įmanytų kasas nusikirpti; kas šeštadienis trobose nuo pat aušros šviečiasi, kaspinais dabinasi ir vištas po sodus gaudo žydui už šnapsą nunešti, o nuo pietų tik ir žiūri iš už kampų, ar neina iš katros pusės piršliai... Esu ir tokių matęs, kur nuo stogų prikyštėmis mojuoja rėkdamos: „Pas mane, Maciusi, pas mane!" O motinos kartoja: „Pas Kasę pirma, Maciusi, pas Kasę! Sūrį ir tuziną kiaušinių priedo duosiu! Pas Kasę!"

Pasakojo taip juokingai, kad vaikinai net leipo juokais, o Klombaitės pakėlė riksmą, net senis sušuko:

— Cit! Čiauška kaip šarkos prieš lietų.

Ne tuoj aprimo, tad tam žodžiavimuisi nutraukti jis paklausė:

— Ar matei, Matai, vaito karą?

— Ne. Sako, Koziolams gerokai kliuvę.

— Kad geriau ir būt negali. Baisu žiūrėti, kaip jie atrodė! Vaitas leido sau, na, na!..

— Valsčiaus duona jį pučia, tai ir spardosi.

— Svarbiausia, kad nieko nebijo. O kas gi jam pasipriešins? Kitas už tokią išdaigą gerai užmokėti gautų, o jam nė plaukas nuo galvos nenukris. Su valdininkais pasižįsta, tai ir padarys apskrity kaip norės...

— O kad jūs avinai, jei leidžiate tokiam valdyti! Niekina visus, puikuoja ant visų, o jie — nuostabu, kad kojų jam nebučiuoja!

— Patys jį išrinkom vyresnybe, tai ir gerbti turim.

— Kas jį iškėlė, tas ir nužeminti gali.

— Tik nešauk, Matai, dar kas išgirs.

— O jei praneš jam, tai žinos. Tegu tik mane užkliudo!

— Motiejus serga, kas kitas į ano vietą stos? Kiekvienas bijo būti pirmuoju, ba savo vargus vos bepakelia,— sušnibždėjo senis, kildamas nuo suolo.

Bematant atsikėlė ir kiti.

Vieni pavalgę atsigulė pogulio, kiti patraukė į kelią kaulų ištiesti ir diržo atleisti, o merginos nuėjo prie tvenkinio puodų plauti, atsivėsinti ir paplepėti. Matas tuoj pat ėmėsi tašyti trobai paramsčius, o Klombas užsirūkė pypkę ir prisėdo ant slenksčio.

— Kas vien kitais rūpinsis, tas sau vargą išrūpins! — murmtelėjo, skaniai papsėdamas.

Saulė kabojo viršum trobos, dienovidis stovėjo įkaitęs, iš laukų dvelkė šilima. Tyloje dunksojo sodai, tarp medžių mirgėjo saulė, tylutėliai klojosi į žoles peržydėję vainiklapiai, bitės dūzgė obelyse, tvenkinys tvaskėjo pro šakas, net ir paukščiai nutilo. Saldus vidudienio mieguistumas sėjosi po platųjį pasaulį.

Tad Klombas, kad neužsnūstų, nukėbrino prie bulviaduobės.

O paskui kažkodėl smarkiai papsėjo užgesusią pypkę ir spjaudėsi, galva atmesdamas plaukus, užslenkančius ant veido.

— Ar apžiūrėjai, ką? — paklausė jį žmona, iškišusi galvą iš priemenės.

— Žinia... jeigu taip virtum, vieną kartą per dieną, tai užtektų bulvių ligi naujų!

— A jau, kartą per dieną! Jauni ir sveiki, tai ir ėsti reikia.

— Neišteksim. Tiek žmonių. Dešimt burnų, o pilvai kaip pūrai. Reikės ką norint daryti.

— Apie telyčią galvoji, ką? Na, tai sakau tau, kad neleisiu jos parduoti. Daryk, kaip išmanai, o gyvulio neduosiu. Įsikalk tai makaulėn.

Jis sumojavo rankomis, lyg nuo įkyrios širšės gindamasis, ir jai nuėjus, vėl ėmė degiotis pypkę.

— Surūgtum tokia boba... Kai reikia, tai ir telyčia ne altorius!

Saulė tvieskė tiesiai į akis, paūksmės buvo nedaug, tad jis tik nusigręžė užpakaliu ir papsėjo vis lėčiau ir rečiau. Atsileido diržą, nes bulvės jam veržė pilvą, saulė kepino, ant stogo burkavo karveliai, ir tylutėlis lapų šlamėjimas taip migdė, jog jis ėmė sverdinėti ir lesinėti nosimi sieną.

— Tomai! Tomai!

Atmerkė akis, greta jo sėdėjo Agota ir baimingai žvelgė.

— Sunki jum priešpjūtė,-- kalbėjo ji tyliai.— Jei norėtumėt, tai šiek tiek skatiko galėčiau jum... Pakasynoms juos rinkausi, ale, kad jum taip reikia, tai paskolinsiu. Gaila telyčios. Prie manęs pernai atvesta... pieningos veislės. Gal man Viešpats Dievas leis prigyventi, tai grąžinsite man iš naujo derliaus. Iš savi-

kio paimti ne gėda, kai vargas spiria, ir gaspadoriui ne gėda, imkit,— įspraudė jam į delną kokius tris rublius vien auksinais.

— Laikykit sau! Kaip nors išsiversiu.

— Imkit, taigi dar pusrublį pridėsiu, imkit,— prašė tylutėliai.

— Tegu jums Viešpats atlygina. Žiū, kokia jūs gera!

— Tai jau imkit visus trisdešimt auksinų, bus lygiai,— traukė ji iš mazgelio, pridėdama po grivenų,— imkit,— prašė, tramdydama ašaras: siela jos draskėsi, lyg kiekvieną skatiką būtų plėšusi sau iš vidaus.

Pinigai nuostabiai viliojamai žibėjo saulėje. Jis geismingai markstė akis, juos žarstinėdamas: buvo nauji ir švarūs. Dūsavo sunkiai, grumdamasis su baisiu noru, jog net nusigręžė ir sušnibždėjo:

— Paslėpkit gerai, ba da kas pamatys ir pavogs jum.

Ji dar tylutėliai prašė, tačiau jau tik taip sau, dėl padorumo, nes jam nebeatsiliepus, skubiai ėmė vynioti ir dėtis tą savo lobį.

— O kodėl ne pas mus gyvenat? — paklausė jis, kiek palaukęs.

— Tai kur jau čia, darbo jokio dirbti nepajėgiu, net ir paskui žąseles nesuskumbu. Dykai duoną valgysiu, ar ką? Silpna aš, jau diena po dienos laukiu galo. Žinia — pas gimines mieliau būtų numirti, mieliau... kad ir toj kamaroj, kur telyčia stovėjo... žinia, tiktai kur čia jum tiek žygių ir rūpesčio! Gi net keturiasdešimt auksinų turiu pakasynoms... kad ir su mišioms būtų ir... gaspadoriškai... ką? Dar ir duknas pridėčiau... Nesibijokit, tylutėliai jums užmigsiu, net ir nepajusit...

netrukus...— mikčiojo ji nedrąsiai, laukimu plakančia širdimi, tikėdamasi, kad jis ją priims ir tars: „Pasilikit!"

Bet jis neatsiliepė, tarytum nesupratęs jos prašymo, tik ląžėsi, žiovavo ir pagaliau vogčia ėmė sėlinti palei trobą daržinėlės link, ant šieno...

— Toks gaspadorius... žinia... kurgi tau... aš tik ubagė, ubagė...— Ji kukčiojo viduje tylutėle, gailia širdgėla, išverktas akis siųsdama pridurmu.

Iškiūtino lėtai, dažnai pasikosėdama ir vis sustodama ties tvenkiniu. Išėjo ir vėl, kaip kasdien, pasižvalgyti sodžiuj, kur galėtų pasimirti gaspadoriškai, be apgavystės.

Ir kiūtino ieškoti teisingų žmonių. Slinko per sodžių lyg gaišlus voratinklis, kuris skrieja, nežinodamas, kur užsikabins.

O žmonės tyčiojosi ir juoko dėlei vargšelei patarinėjo, kad pas gimines turinti pasilikti, o Klombams lyg iš bičiulystės taipgi sakė:

— Juk giminė šiokia tokia, skatiko turi pakasynoms ir ilgai jūsų troboj neviešės... O kurgi dings?

Visa tai atėjo galvon Klombienei, kai vyras jai papasakojo šios dienos įvykį su Agota. Buvo jau sugulę, ir vaikams ėmus knarkti, ji ėmė tyliai prikalbinėti:

— Vietos rasis... priemenėj gali pagulėti... žąsis išvarytume į pašiūrę... išmisti bile kuo išmis... ilgai nepatrauks... pakasynoms turi... Ir žmonės nebekalbėtų... ir duknų nereikėtų jai atiduoti... žinia, ant kelio nerasi,— aiškino ji karštai.

Tačiau Klombas tik suknarkė, užuot atsakęs. Ir tik kitą rytą tarė:

— Jeigu Jagata visai neturėtų pinigų — priimčia. Ką darysi — Dievo valia, bet taip, sakys, dėl tų kelių

skatikų gerumą rodom. Taigi juk jau plepa, kad dėl mūsų išėjusi ubagais... Negalima.

Klombienė, kuri visada klausė vyro, tik gailiai atsidūsėjo dėl tų duknų ir nuėjo raginti mergų, kad skubėtų.

Mat kopūstus ketino šiandien sodinti.

Diena pasidarė tokia pat kaip vakar, puiki, saulėta, tikrai gegužiška. Tik atskriejo juokdarys vėjelis ir išdykavo laukais, net javai bangavo rėžiuose, tarytum įsisiūbavę vandenys.

Sodai suposi šlamėdami, tankiai barstydami skvetelius, o pilnos alyvų ir ievų kekės skleidė kvapus. Oras plaukė gaivus, sukvipęs žeme ir žiedais. Iš pamiškės ganyklų drauge su vėju skriejo dainos. Kalvėj skambėjo kūjai. Nuo pat ryto buvo pilni keliai žmonių ir klegesio. Moterys traukė į kopūstadaržius, rėčiuose ir pintinėse nešdamos diegus ir balsiai pasakodamos apie vakarykštį prekymetį ir apie vaito bylą.

Tad greitai, dar rasai nenukritus, sukirbėjo suraudonavo juoduose kopūstadaržiuose, suskardytuose pilnų tvaskančio vandens vagų.

Ir Klombienė su dukterimis taip pat ten nutraukė, o Klombas su Matu ir sūnumis ėmėsi ramstyti trobą.

Bet saulei pradėjus kepinti, senis paliko darbą sūnums ir pasikvietė Balcereką. Abu nuėjo Borynos aplankyti.

— Gražus metas, kūmai,— tarė Klombas, imdamas pasiūlytos tabokos.

— Puikus. Kad tik nepakepintų per ilgai.

— Šalimais vis palyja, ir mūsų gal neaplenks.

— Kirmėlių net kirba medžiuose, rodo sausrą.

— O vasarojus vėlybas, gali išdegti. Gal sergės Viešpats... O kas gi jomarke? Ar sužinojot ką apie arklį?

— Ė... daviau vyresniajam tris rublius — prižadėjo...

— Kad ir ramybės nebėra!.. Žmogus vis gyveni baimėje, lyg kiškis, ir niekas nieko padaryti negali.

— O vaitas toks, lyg tuščia vieta būtų,— atsargiai šušnibždėjo Balcerekas.

— Reikės pagalvoti apie naują,— metė Klombas.

Balcerekas pažvelgė į jį, bet senis karštai pridūrė:

— Per jį tai jau gėda visam kaimui. Ar girdėjot, kas vakar buvo?

— Ė... susimušti bet kam gali tiktis, ne naujiena!.. Aš apie kitką: kad tik už jo valdžią nereikėtų mums primokėti.

— Juk pats vienas jis nieko nedaro: taigi ir kasininkas žiūri, ir raštininkas, ir visa kanceliarija...

— Šunes mėsą sergsti! Jie sergsti, o pagaliau tu, žmogau, primokėk, kad neišsergėjo.

— Žinia, tikra teisybė! Gal žinot ką naujo?

Balcerekas tik nusispjovė ir numojo ranka; nenorėjo kalbėti, jis buvo niurna vyras, bobos užjodytas, tad juo labiau bijojo liežuviui laisvę duoti.

Priėjo Borynų sodybą.

Juzė priebuty skuto bulves.

— Užeikit, tėvas pats vienas guli. Hanka kopūstadaržy, o Jagna pas motiną dirba.

Troboj buvo tuščia, pro atdarą langą žvilgčiojo alyvų kekės, ir pro žalumynus sijojo savo šviesą saulė.

Senis sėdėjo lovoje. Buvo sulysęs, žila barzda šiurpsojo jo pageltusiame veide nelyginant šeriai, galva tebebuvo dar aprišta, jis kažko krutino pamėlusias lūpas.

Anie tarė pagarbintą, jis nieko neatsakė, net nepasijudino.

— Ar nebepažįstat mūsų? — atsiliepė Klombas, imdamas jam nž rankos.

Atrodė, jog nieko nemato, tarytum klausėsi lizdus pakraigėj lipdančių kregždžių čirenimo; o gal šlamesio šakų, kurios brūžino sienas ir retkarčiais žvilgčiojo pro langą.

— Motiejau! — ir vėl tarė Klombas, iš lėto jį purtindamas.

Ligonis krūptelėjo, jo akys ėmė virpėti, jis pažvelgė į juos.

— Ar girdit? Taigi aš Klombas, o čia Balcerekas, jūsų kūmas; ar pažįstat, ką?

Laukė, žiūrėdami jam į akis.

— Čia, vyrai! Pas mane! Mušk šunsnukius! Mušk! — suriko staiga didžiu balsu, pakėlė rankas lyg gindamasis ir griuvo aukštielninkas.

Sulig jo riksmu įpuolė Juzė ir ėmė dėti jam ant galvos šlapius skudurus, bet jis ir vėl jau gulėjo ramus, tik plačiai atmerktose akyse spindėjo kažkokia mirtina baimė.

Netrukus visi išėjo susirūpinę ir kupini pasibaisėjimo.

— Lavonas ten jau begulįs, o ne gyvas žmogus! — tarė Klombas, nukreipdamas akis į trobą.

Juzė ir vėl skuto bulves priebuty, vaikai žaidė pasieny, o sode vaikštinėjo Viteko gandras. Vėjas dangstė šakomis atdarą langą.

Kurį laiką ėjo, pasibaisėjimo tylos pavergti, tarytum iš kapo išlipę.

— Visiems šitai ateis, visiems,— ašaringai sušnibždėjo Klombas.

— Taigi, kad visiems... Viešpaties valia... ką gi, nieko nepadarysi... Vaje, būtų galėjęs dar gerokai pagyventi, jeigu ne ta giria...

— Žinia. Žuvo jis, o kiti tuo pasinaudos,— atsidūsėjo.

— Vieną sykį mirti, ne du... ar mažai priplušėjo?

— Ir mums gal ne po ilgo laiko teks paskui jį eiti.

Žiūrėjo abu kietai į pasaulį, į įsisiūbavusius laukus, į girias, matomas tarytum ant delno, į žaliuojančias dirvas, į tą giedrą, šiltą ir pavasarišką dieną, ir jų sielos stingo rezignacija ir pasidavė Viešpaties valiai.

— Nepakeis žmogus to, kas jam skirta, ne...

Ir su tuo išsiskyrė.

O kiti dar tą pačią dieną ir kitas dienas ėmė lankyti ligonį, bet jis vis tiek nieko nepažino, tad pagaliau liovėsi.

— Jam tiek tereikia, kad kas pasimelstų, greitos mirties jam paprašytų,— pasakė klebonas.

O kad visi turėjo gana savo rūpesčių ir vargų, tad nenuostabu, jog netrukus jį pamiršo, o jei pasitaikydavo kam paminėti, tai minėjo lyg amžinatilsį.

Teisybę pasakius — ir gulėjo jis, vargšelis, toks apleistas, tarytum jau kapuose palaidotas ir žole apžėlęs.

Kas jį beatmins?

Dažnai pasitaikydavo, kad ištisas dienas gulėdavo be lašelio vandens, gal ir būtų stačiai badu miręs, jeigu ne Viteko gera širdis. Vaikinas ką tik sugriebdamas nešė gaspadoriui, net ir karves slaptai pamilždavo ir girdydavo jį pienu. Mat vėrė jį nuostabus rūpestingumas dėl ligonio, o kartą berniukas išdrįso paklausti berną:

— Petrek, ar teisybė, kad be išpažinties mirę eina į peklą?

— Teisybė. Juk kunigas visuomet taip sako bažnyčioje.

— Tai ir gaspadorius į peklą nueitų? — baimingai persižegnojo...

— Toks jis žmogus, kaip ir kiti.

— A jau! Gaspadorius toks žmogus, kaip ir kiti! A jau!

— Kvailas tu kaip kopūsto galva! — įsikarščiavo Petrekas ir ilgai jam aiškino, bet Vitekas nepatikėjo; jis ką kita žinojo, visai ne taip.

Taip ir slinko dienos Borynos troboje...

O kaimas tuo tarpu virė tarsi puodas.

Vaito muštynės tai padarė, nes dabar abi pusės ieškojo liudytojų, kiekviena į savo pusę traukdama žmones.

Kad ir su Koziolais čia buvo byla, bet vaitas neapsileido ir gerokai rūpinosi. Išsyk ir laimėjo, nes daugiau negu pusė kaimo stojo už jį. Žinojo jį visi kaip piktą pinigą, bet jis buvo vaitas, ne vienu atveju galėjo padėti, o jei kaip, tai ir gerokai prispausti, tad įkalbinėjimais, saldžiažodžiavimu ir degtine jis parengė sau tokių liudytojų, kokių jam reikėjo.

Koziolas gulėjo sunkiai sirgdamas, jam buvo parkvietę ir kunigą su šventais sakramentais. Įvairiai kalbėjo žmonės apie tą jo ligą, slaptai prasitardami, kad jis tik apsimetąs, kad vaitui būtų sunkiau per teismą. Tačiau Viešpats Dievas žino, kaip ten buvo iš tikrųjų. Tik tiek gerai matė žmonės, kad pati Koziolienė per kiauras dienas lakstė po kaimą, plūsdama ir skųsdamasi. Pasakojo, kad jau pardavusi kiaulę su paršiukais vyrui gydyti, ir kone kasdien tyčia išbėgdavo prieš vaitų trobą, dangų veriančiu balsu šaukdama, kad Baltrus jau bemirštąs, Viešpatį Dievą ir žmones kviesdama paliudyti ir pagelbėti.

Vien tik vargšai ir kur jautresnės moterėlės stojo jų pusėn, o net ir vienas mažesniųjų gaspadorių, Ko-

bus, mat jis buvo žmogus neramus ir vaidingas. O kiti nė klausyt nenorėjo, per akis neigdami ką nors matę, ir ne vienas dar patarinėjo, kad vaito nekliudytų, nes vis vien nieko nepešią.

Iš to kilo nauji dalykai, mat Kobus buvo nesuvaldomo liežuvio, greitai šokdavo su kumščiais, o bobos taip pat žodžių nesirinko.

Tad vien riksmai dėl to kilo ir barniai, nes argi galėjo atsispirti gaspadoriams ir vaitui?

Net ir žydas jau tyčiojosi iš jų ir nenorėjo duoti patikin.

Nepraėjo nė savaitės, ir jau visiems užteko tos bylos ir tų verksmingų šauksmų, tad ir liovėsi klausę.

O čia nauja jiems pagalba atėjo, ir kaimas vėl užvirė.

Mat Ploška susitarė su malūninku, ir abu drauge atvirai, garsiai stojo į Koziolų pusę...

Žinia, tiek jiems rūpėjo anie, kiek tas pernykštis sniegas,— turėjo jie savų išskaičiavimų ir iš to visko rengė kažkokią naudą sau.

Ploška buvo vyras smarkiai ambicingas, užsidaręs, pasitikįs savo protu ir turtu, o malūninkas, žinia, kad už skatiką leistųsi kariamas — šykštuolis ir plėšikas.

Tad beregint tarp dviejų pusių kilo atkaklus ir užslėptas karas, nes akyse vieni antriems reiškė bičiulystę, kaip ir arkščiau sveikinosi, o kartais ir į smuklę už parankių vieni antrus vesdavosi.

Kur gudresni, tie tuoj sumetė, kad čia jiems ne teisingumas galvoje, ne Koziolų skriaudos, o kas kita, galbūt vaitavimas.

— Pasinaudojo vienas, tepasinaudoja ir kiti! — kalbėjo seniai, linguodami galvas.

Taip ir slinko dienos, o kaime kilo vis didesnis sąmyšis.

O čia vieną dieną trobose sugriaudė:

— Vokiečiai karčiamoj apsistojo!

— Turbūt į Podlesę traukia,— tarė kažkas nuovokiai.

— Tegu sau traukia su ponu Dievu!.. Kas jums rūpi? — ramino kitas.

Tačiau žmones pagavo kažkoks neramus, baimingas smalsumas. Per sodus šaukė vieni antriems tą naujieną, stovinėjo tarputvoriuose pasikalbėti apie ją, o kiti jau ir į smuklę sėlino pasižvalgyti.

Ir iš tikrųjų, teisybę sakė, priešais smuklę stovėjo penki vežimai, ir visi geležinėmis ašimis, geltonai ir mėlynai nudažyti, apdengti drobinėmis būdomis, iš kurių žvalgėsi moterys ir kyšojo įvairūs ūkio padargai, o karčiamoj, prie smuklininko stalo, gurkšnojo sau gal dešimt vokiečių.

Stamantrūs buvo, bjaurybės, nuaugę ir barzdoti, tamsiai mėlynas milines apsivilkę, su sidabrinėm grandinėm per nupenėtus pilvus, o jau jų snukiai — net žibėjo nuo geros duonos. Gargaliavo kažką su žydu.

Kaimiečiai visu būriu stoviniavo šalimais, šaukdami degtinės, žiūrėdami ir ausylai klausydamiesi, bet sunku jiems buvo suprasti nors vieną žodį. Ir tik pagaliau Matas, mokąs su žydais gargaliuoti, taip jiems kažką užšprekino, kad net smuklininkas atsigręžė nustebęs. Vokiečiai tik žybtelėjo tarpusavy žlibėmis ir nieko neatsakė, o paskui ir Gželia, vaito brolis, tarė jiems kažkokį vokišką žodį. Jie atgręžė kaimiečiams nugaras, kažką kriuksėdami tarpusavy, nelyginant kiaulės prie lovio.

— Tik vožti į tuos kiauliškus snukius! — tarė supykęs Matas.

— Vėzdu pačiupinėti jiems grobus, tai beregint prabiltų.

O Klombų Adomas karštai sušnibždėjo:

— Kad duosiu į pilvą tam pirmam, o jei mane pargriaus, tai tvokit jam!

Sulaikė jį, nes ir vokiečiai, lyg pajutę grasymus, pasiėmė ąsotį alaus ir greitai išsinešdino iš smuklės.

— Ei, pliudrakelniai, neskubėkit, kelnes pamesit!

— Kiaulės giminė! — šaukė įkandin bernai.

Bet kai tik jie išvažiavo, žydas pasisakė bernams žinąs, kad vokiečiai Podlesę jau kaip ir nupirkę, kad nuvažiavę matuoti kolonijos, kad penkiolika šeimų apsigyvensią palivarke.

— Mes smaugiamės ant rėželių, o vokiečiai ant valakų atsidrėbs.

— Tai mokėk daugiau už juos ir neprileisk jų! Pasuk galvą, kad toks gudrus nori būti!..— šaukė Gželiai Stachas Ploška.

— Kad ją velniai, tokią istoriją! — nusikeikė Matas, trenkdamas kumščiu į smuklininko stalą.— Kai įsitaisys Podlesėj, tai sunku bus Lipcuose ištverti,— taip jis tvirtino; mat buvo matęs pasaulio ir vokiečius gerai pažino.

Kiti išsyk netikėjo, bet susirūpino visas kaimas; ėmė galvoti ir svarstyti: kas iš tokios kaimynystės galėtų blogo atsitikti Lipcams?

O čia kasdien piemenys ir praeiviai pranešinėjo, kad Podlesėj jau žemę matuoja, akmenis veža ir šulinį kasa.

Ir ne vienas, smalsumo pagautas, traukė už malūno Volios pusėn ir savo akimis tikrinosi, ar teisybę žmonės kalba.

Bet kas iš tikrųjų darosi, to nieku gyvu negalėjo sužinoti.

Buvo prispyrę kalvį, nes šis jau ir su vokiečiais susiuostė ir arklius jiems kaustė, bet jis išsisukinėjo ir nei šiaip, nei taip nesakė.

Pagaliau Gželia, vaito brolis, nuėjo žvalgybos ir teisybę išdėstė.

Buvo taip: ponas buvo vienam vokiečiui skolingas penkiolika tūkstančių rublių. Atiduoti neturėjo iš ko, o anas už skolą norėjo paimti Podlesę ir likusią dalį užmokėti grynais pinigais. Ponas lyg sutiko, bet kitų pirkėjų dairosi, mat vokietis tik po šešiasdešimt rublių už margą duoda. Ponas vilkina kiek galėdamas.

— Bet sutikti turės! Dvaras pilnas žydų, ir visi reikalauja skolos! Eigulys man sakė, kad jau karvės aprašytos už mokesčius. Iš kurgi jiems užmokės? Viskas dar nuo lauko parduota! Kol su mumis bylinėjasi, juk miško kirsti jam neleis. Kitaip neišsisuks ir turės parduoti už bet kokią kainą,— tvirtino Gželia.

— Tokia žemė, po šimtą rublių už margą — ir tai ne per daug.

— Pirkit, jis parduos ir da jum ranką pabučiuos.

— A jau, brangus skatikas, kai jo trūksta!

— Vokiečiai pasinaudos, o tu, žmogau, seiles ryk!

Kalbėjosi taip, gailiai dūsaudami. Nusiminimas juos pavergė. Žinia, gaila buvo tokios žemės, nes gretima ir derlinga. Kiekvienam būtų pravertę keli margai. Taigi juk spaudėsi savo rėžiuose nelyginant skruzdėlės, taigi juk vargais negalais išmisdavo nuo pjūties ligi pjūties. Toks gabalas rinktinės žemės, kaip tik sūnums ir žentams. Naują kaimą pasistatytų, ir pievas turėtų neblogas, ir vanduo čia pat... Bet ką gi, nieko nepadarysi! Vokiečiai apsigyvens, ponaus, o tu, žmogau, nors ir stipk!

— Kur jie visi pasidės? — dūsavo seniai, žiūrėdami į dūkstantį vakarais po kaimus jaunimą, o buvo jo tiek,

kad net trobos pampo! O už ką gi pirks kas žemės, kad čia vos išmisti beužtekdavo.

Galvojo smarkiai, net pas kunigą ėjo patarimo. Nieko nepatarė: iš tuščio nepripilsi.

— Kas be pinigų, tas ir be jėgų. Vargšui visuomet kelias erškėčiais klotas!..

Bet aimanavimai ir vaitojimai taip pat nieko nepadėjo.

O čia lyg tyčia, visai jau pribaigti, kaitra ėjo vis stipryn. Dar tik baigėsi gegužės mėnuo, o kepino tarsi liepą. Dienos aušo ramios ir tvankios, saulė nuo pat tekėjimo kilo įkaitusi į gryną dangų ir taip kepino, jog kalneliuose ir smiltynuose vasarojus alpo nugeltęs, žolės pūdymuose išdegė ligi šaknų, viešmenys išdžiūvo, ir bulvės, kad ir gražiai išsyk sujudusios, dabar vos bedengė žemę skystomis virkščiomis. Tik žiemkenčiai nelabai nukentėjo, išplaukę, gražiai išaugę, taip puikiai stiepėsi aukštyn, jog net trobos pasislėpė ir tarytum prie žemės pritūpė, stogais tematomos viršum tos varpingos girios.

Naktys taip pat buvo tvankios ir tokios šiltos, kad žmonės jau soduose miegojo, nes trobose sunku buvo ištverti.

Ar dėl tų karščių, dėl rūpesčių ir vargų, dėl Ploškos siundymų prieš vaitą ar dėl sunkesnės negu kitais metais priešpjūtės, Lipcuose prasidėjo keistai barningi ir neramūs laikai.

Žmonės vaikščiojo virpėdami viduje, tik ir taikydami kam nors smigtelti skaudžiu žodeliu ir net už gerklės griebti. Visi tokie greiti pasidarė šokti prieš kits kitą, jog kaime kilo tikras pragaras. Mat kone kasdien, jau nuo pat aušros, viskas net drebėdavo nuo barnių ir plūdimųsi, nes kasdien atsirasdavo vis ko naujo: čia Kobus su pačia susimušė, net kunigas turėjo tai-

kyti ir pabarti, čia Balcerekienė su Gulbasu pripešiojo vienas antram plaukų dėl paršiuko, kuris iškniso morkas, čia Ploškienė susiriejo su šaltyšium dėl sumainytų žąsiukų, čia kilo barniai dėl vaikų, čia dėl kaimyniškų nuostolių, čia dėl bet ko, kad tik galėtų prikibti ir bartis, ir rėkti, ir skųstis iš visų jėgų,— tarytum myrius būtų užpuolęs kaimą, tiek kilo barnių, mušlynių ir bylų.

Net Jambrožis juokėsi svetimiems:

— Neblogą priešpjūtę man davė Dievas šiemet! Mirti nemiršta, niekas negimsta, niekas nesiženija, o vis tiek mane kasdien kas nors degtine vaišina, myli ir liudytoju būti prašo. Jeigu dar taip porą metų barsis, tai perniek nusilaksiu...

Aišku, blogai buvo Lipcuose.

Bet Dominikienės troboje tai gal buvo blogiausiai.

Simas pargrįžo drauge su kitais, Andrius pagijo, vargas jų nečiršKino kaip kitur, tad viskas lyg turėjo būti po senovei. Kur tau! Bernai atsisakė klausyti motinos! Stojo prieš ją atkakliai, barėsi dantis už dantį, mušami nesileido ir jokių moteriškų darbų, kaip seniau, nė nepalietė.

— Mergą sau pasisamdykit, o jei ne, tai pati dirbkit,— pasakė kietai.

Pačesienė buvo geležinių rankų ir nenuolaidžios širdies — kaipgi! Šitiek metų viską pati valdė, tiek metų niekas nedrįso jai pasipriešinti nei kelio pastoti. O čia dabar kas gi stojo? Kas prieš ją drįso? Savi vaikai!

— O Jėzau gailestingasai! — šaukė ji užsimiršime ir pyktyje, bet kuria proga griebdamasi lazdos sūnų mušti. Norėjo juos įveikti ir priversti klausyti. Bet jie nesidavė, užsikirto, kaip ir motina, ir ėmė karlauti.

Taip kone kasdien kildavo tokie riksmai ir vaikymasis aplink trobą, kad net žmonių susirinkdavo raminti.

Net ir kunigas, matyti, jos prikalbintas, buvo juodu pašaukęs ir vertė susitaikyti ir klausyti. Išklausė jį kantriai, pabučiavo jam rankas, apkabino, kaip ir tinka, kojas, bet nepasikeitė.

— Ne vaikai mudu, žinom, kas mum reikia daryti. Tegu motina pirma nusileis! — aiškinosi žmonėms.— Visas kaimas iš mūsų juokėsi...

O Dominikienė net pagelto iš pykčio ir nusiminimo, nes nieku gyvu juodu nesidavė įveikiami, o ji, be to, užuot bažnyčioje tupėjusi ir po kūmas kaip seniau laksčiusi, dabar turėjo plušėti ūkyje. Nuolat šaukėsi Jagusę pagalbon. Tačiau ir duktė nešykštėjo jai susikrimtimų ir gėdos. Pačesienė laikė vaito pusę, net ir liudijo Koziolų nenaudai, nes matė muštynes ir tvarstė vaitus.

Petras dažnai vakarais užsukdavo pas ją, lyg pasitarti dėl sveikatos, bet labiausiai išsišaukti Jagusės ir nusivesti į daržus.

Kaime nieko nenuslėpsi, visi gerai žino, iš ko ir kur rūksta, tad ir pasipiktinimas tais nuodėmingais mylavimaisi kilo vis didesnis, ir geri žmonės ne kartą jau įspėjo senę.

Bet ar galėjo ką padaryti, jeigu Jagna, nepaisydama jos prašymų ir maldavimų, viską darė lyg tyčia. Meilijo verčiau sunkiausią nuodėmę ir žmonių apkalbas, negu sėdėti atgrasioj vyro troboj. Piktasis ją pagavo ir nešė, ir niekas neįstengė jos sulaikyti.

Hankai tai net paranku buvo, ir ji dažnai sakydavo žmonėms:

— Tegu sau linksminasi, kol vaitui užgins eikvoti žmonių pinigus. Taigi jis nieko jai nesigaili ir parveža

iš miesto ką tik galėdamas, auksu ją aptaisytų, jei įstengtų. Tegu sau naudojasi ir galo žiūri. Ką man rūpi juodu!

Aišku, ar maža ją savų rūpesčių graužė! Nesigailėjo pinigų advokatui, bet dar nežinojo, kada Antano byla įvyks ir kas jam bus. O jis, vargšelis, džiūsta ten kalėjime ir Viešpaties pasigailėjimo laukia. Troboj taip pat iš lėto viskas ėmė irti. Ar galėjo viską prižiūrėti? Bernas darėsi vis įžūlesnis, matyti, kalvio kurstomas ir dirbo taip, kaip jam patiko, o dažnai, jai į miestą išvažiavus, kiaurą dieną prasivalkiodavo po kaimą. Ji paskui jam grasydavo, kad Antanas pargrįžęs kaip reikiant su juo atsiskaitysiąs.

— Pargrįš! Dar ne tokie laikai, kad žmogžudžius imtų leisti! — įžūliai atsakydavo.

Ji net tirpo iš pykčio, tik tvoti per tą bjaurų snukį, bet ar įveiks jį? Dar prikuls ją, ko gero, o kas užstos, kas parems? Reikėjo viską pakęsti ir viduje slėpti vėlesniam laikui, parankesnei valandai, nes dar ims ir išeis sau, ir viskas užgrius ant jos sprando; jau ir taip vargais negalais begalėjo įveikti darbus. Tad ir ėmė vis labiau sirguliuoti. Kurgi tau, ir geležį pagaliau rūdys sugraužia, ir akmuo tik lig laiko ištverti gali, o čia juk silpna moteriškė!

Vieną dieną, gegužės mėnesiui baigiantis, kunigas su vargoninku išvažiavo atlaidų, o Jambrožis taip nusilakė su vokiečiais, kurie dažnai užsukdavo į smuklę, kad nebuvo kas paskambintų vakaro maldos ir atidarytų bažnyčią.

Tad susirinko žmonės pamaldų į šventorių, kur greta vartų stovėjo mažutė koplytėlė su Panelės Švenčiausios statula. Kiekvienais metais gegužės mėnesį merginos išpuošdavo ją popieriniais kaspinais ir paauksuotais vainikais ir užversdavo lauko gėlėmis, gindamos

ją nuo visiško sugriuvimo, nes koplytėlė buvo iš kažkurių amžių, susproginėjusi, griuvenomis byranti, net ir paukščiai jau sukosi joje lizdus, ir tik retkarčiais, per rudens darganas, koks piemuo ieškodavo ten prieglobsčio. Šventoriaus medžiai, senutės liepos, išbėginiai beržai ir tie palinkę kryžiai ją šiek tiek užstojo nuo žiemos pūgų ir vėjų.

Žmonių susirinko nemaža, ir jie kaip galėdami paskubomis išpuošė koplytėlę žalumynais ir gėlėmis, kažkas išbarstė geltonu smėliu, ir pagaliau, prikaišioję palei statulos kojas žvakučių ir užžiebtų lempelių, visi pamaldžiai ėmė pulti keliaklupsti.

Buvo jau gerokai po saulės laidos, temo. Dangus vakaruose dar degė, visas auksu ir blyškiu žalumu apibertas, oras buvo ramus, nulinkusios beržo skaros tarytum liejosi žemėn, javai stovėjo palinkę, įsiklausę į skambų upokšnio čiurlenimą ir į tylutėlį žiogų griežimą.

Jau traukė į tvartus paskutinės kaimenės; nuo kaimo, nuo laukų, iš jau nėžiūrimų ežių tarpais prasiveržd avo kimios piemenų dainelės ir ilgi, pratisi būbavimai. O žmonės giedojo, įsižiūrėję į skaistų veidą motinos, kuri tiesė laiminančias rankas ant viso pasaulio.

Labanakt, kvepiančioji lelija,
Labanakt!

Nuo šventoriaus dvelktelėjo jaunų berželių kvapstis, ir beregint savo gerkleles ėmė bandyti lakštingalos, traukti nutrūkstančias gaidas, įgauti jėgos, kol pagaliau prasiveržė auksinės, putotos čiurkšlės, išsiliejo perlinės trelės, nuostabūs klekseninai ir aistringi, graudūs raudojimai, o netoliese, iš javų, atsiliepė pono Jackaus smuikas, pritardamas žmonėms taip saldžiai, ty-

lutėliai ir veriamai, tarsi tos aprūdijusios rugių varpos susidaužtamos būtų skambėjusios, tarytum auksinis dangus ir padžiūvusi žemė būtų tokią gegužinę giesmę užgriežusi.

Ir jau drauge visi giedojo, ir žmonės, ir paukšteliai, ir smuikas, o kai akimirksnį nuščiūdavo, kai lakštingalos taip užsitraukdavo, jog net nutildavo, o stygos tarytum atsikvėpdavo, tada sukildavo nesuskaičiuojamas varlių choras ir pritardavo sutartiniu kvarksėjimu ir pratisais kukčiojimais...

Taip ir ėjo pakaitomis.

Ilgai truko tos pamaldos, net kalvis ėmė skubėti; rėkavo stipriai, kitus nustelbdamas, ir dažnai sušukdavo užpakalin:

— Paskubėkit, žmonės...— mat kai kurie užtęsdavo gaidą.

O kartą net suriko Klombų Maciusiui:

— Nebliauk, rupūže, juk ne paskui galvijus eini.

Tad toliau giesmė jau ėjo sutartinai, ir balsai kilo drauge, tarytum karvelių būrys, ir skriejo plaukė į tamsėjantį dangų.

Labanakt, kvepiančioji lelija!
Labanakt!
Skaisčiausioji Marija!
Labanakt!

Santėmis jau tirštėjo, pasaulį gaubė tyli ir šilta naktis, o danguje įsikibirkščiavusia rasa ėmė rodytis žvaigždės, kai žmonės pradėjo skirstytis.

Merginos, susikabinusios per liemenis, traukė dainas keliais.

Hanka grįžo kūdikiu nešina ir kažko giliai susimąsčiusi, o čia prislinko prie jos kalvis ir ėjo greta.

Ji nešnekėjo; tik palei namus, matydama, kad jis neatstoja, tarė:

— Ar užeisit, Mykolai?

— Atsisėsiu priebuty ir kai ką jum pasakysiu,— sušnibždėjo jis tyliai.

Ji net nutirpo, pasirengusi kokią naują bėdą išgirsti.

— Ar buvot pas Antaną? — prašneko jis pirmas.

— Buvau, bet manęs prie jo neprileido.

— To aš ir bijojau.

— Sakykit, ką žinot! — šaltis ją pervėrė.

— Ką aš ten žinosiu!.. Tik tiek, kiek man pavyko iš vyresniojo ištraukti.

— O ką? — ji atsirėmė į pastapėlį ir stipriau prisispaudė kūdikį prie savęs.

— Pasakė, kad iki teismo Antano neišleisią.

— Kodėl?! — vargiai beišmikčiojo, virpulys ją kratė ir laužė.— Taigi... juk advokatas sakė, kad gal išleis.

— A-a! Taigi, gal kad pabėgtų! Taip sau be niekur nieko neišleis! Žinot ką, šiandien atėjau jas jus visai draugiškai. Kas tarp mūsų buvo, tas buvo; kada nors pamatysit, kad teisus buvau... Netikėjot manim... jūsų valia... bet dabar išklausykit, ką tarsiu, kaip kunigui per išpažintį teisybę pasakysiu. Antano reikalai blogi! Tikrų tikriausiai jį pasodins, gal dešimčiai metų. Ar girdit?..

— Girdėt girdžiu, tik kad ničnieko netikiu,— ji ūmai nusiramino.

— Visi netiki, kol nepačiupinėja; teisybę jums pasakiau.

— Visados tokią sakot,— nusijuokė paniekinamai.

Jis aiktelėjo ir ėmė karštai tvirtinti, kad dabar paprasčiausio draugiškumo vedamas atėjęs padėti. Ji klausėsi, vaikštinėdama akimis po ūkį, jau net vieną kartą nekantriai buvo pakilusi eiti: karvės nemilžtos

mykė kūtėj, žąsys nakčiai dar nebuvo uždarytos, ir kumeliukas lakstė tarputvoriuose su Lapa, o bernai klojime. Nebetikėjo jau nė vienu žodeliu. „Tegu išsiplepa gal prasitars, ko atėjęs",— galvojo, laikydamasi budriai.

— O ką padarysi? Ką? — atsakinėjo, kad tik ką pasakytų.

— Galima būtų padaryti,— pasakė jis dar tyliau.

Jĩ atsigręžė į jį.

— Kad taip davus užstatą, tai išleistų jį dar prieš teismą, o paskui jau jis mautų kur, kad ir į Ameriką... tenai nepavys...

— Jėzau Marija! Į Ameriką! — sušuko ji nenoromis.

— Tylėkit, aš kaip priesaiką davęs kalbu, taip ponas patarė: „Tegu bėga,— sako,— mažiausia dešimt metų... pražus vyras..." Vakar man taip sakė.

— Bėgti iš kaimo... nuo vaikų... nuo žemės... Jėzau!..— ji tiek tesuprato.

— Tik duokit užstatą, o kita ką pats Antanas nusispręs, duokit...

— Iš kurgi gausiu?.. Dieve brangus, į tokias tolybes... nuo visko.

— Penkių šimtų rublių jie nori! Juk turit tuos tėvo pinigus... paimkit juos užstatui... vėliau atsiskaitysim... dabar tik gelbėkit...

Ji pašoko į kojas.

— Nelyginant šuo vis loji ir loji! — norėjo jau eiti sau.

— Švaistaisi, kaip kvailė,— papyko jis.— Šiaip sau pasakiau... Matai, purkštaus čia dėl kiekvieno žodžio, o vyras kalėjime supus. Pasakysiu, kaip rūpinatės jam padėti.

Ji prisėdo vėl, jau nebežinodama ką ir begalvoti.

Jis plačiai papasakojo jai apie tą Ameriką, apie pažįstamus žmones, kurie ten išvyko, kad laiškus rašą ir net pinigus siunčią saviškiams. Kaip ten gera, kokią laisvę visi turi, kokius turtus užgyvena. Antanas galėtų tuoj pat bėgti: jis pažįstąs tokį žydą, kuris jau ne vieną išvedęs. Ar maža tokių jau pabėgę! O Hanka galėsianti sau išvykti paskui, kad nesuprastų. Gželia pargrįšiąs iš kariuomenės, tai galėsiąs išmokėti dalį iš tėviškės, o jei ne, tai pirkėjas irgi beregint atsirasiąs.

— Pasitarkit, su kunigu, pamatysit, kad jis patvirtins mano žodžius. Pažinsit, kad aš teisus ir iš grynos širdies įkalbinėju. Tik niekam nė šnipšt, kad stražnikai neužuostų, nes tąsyk tai nė už tūkstančius jo nepaleis ir dar grandinėmis sukaustys,— užbaigė jis rimtai.

— Iš kur imti užstatą! Tiek pinigų! — sudejavo ji.

— Pažįstu vieną tokį iš Modlicos, kuris duotų už gerą procentą... pažįstu ir daugiau... pinigų atsirastų... Čia jau aš dėtas... pagelbėčiau.

Ir ilgai dar patarinėjo ir įkalbinėjo.

— Pasvarstykit, čia reikia greitai nuspręsti.

Išėjo sau tyliai, ir ji nė nepastebėjo, kur jis dingo patamsiuose.

Buvo jau vėlu, troboj visi miegojo, tik Vitekas tebesėdėjo pasieny, tarsi sergėdamas šeimininkę; kaime taip pat visi buvo sugulę, net ir šunes nebelojo, tik vanduo talaškavo ir paukščiai giedojo soduose. Mėnulis įsirito į dangų ir ėjo sidabriniu pjautuvu per tas baisias, tamsias aukštybes. Balti, žemi rūkai dengė pievas, o viršum rugių kabojo palša žiedų dulkių migla; tvenkinys žybčiojo tarp medžių lyg ledo plotas. Net spengė ausyse nuo tos tylos, lakštingalų suokimo ir dejonių.

Hanka vis tebesėdėjo vietoj tartum prikalta.

„O Jėzau! Pabėgti iš kaimo, nuo žemės, nuo viskо!" — vis galvojo tą pat, tuopradėm.

Pasibaisėjimas ją pervėrė, su kiekvienu akimirksniu vis labiau augdamas ir širdį gręždamas baisingu gailesčiu ir baime.

Kieme ėmė staugti Lapa, lakštingalos nutilo, papūtė vėjas, ir susiūbavo šešėliai, praskrido liūdnas šlamesys.

— Kubos vėlę pamatė! — sušnibždėjo Vitekas, baimingai žegnodamasis.

— Eik tu kvailiuk! — subarė jį ir nuvarė miego.

— O kad ateina, arklių žiūri, avižų jiems pripila... daug sykių!..

Nębesiklausė jau, tyla ir vėl nusileido į pasaulį, lakštingalos suokė, o ji vis tebesėdėjo tarytum apmirusi, tarpais su kančia ir baime kartodama:

— Į svietą bėgti! Amžinai! Jėzau gailestingasis! Amžinai...

IX

Po Sekminių dar trobų apkaišymai nebuvo suvytę, kai vieną dieną anksti rytą visiškai netikėtai atsirado Rokas.

Tik po mišių ir ilgai pasikalbėjęs su kunigu, jis pasirodė kaime. Nedaug žmonių sukiojosi sodybose, nes buvo bulvių aparinėjimo metas, bet kai tik pasklido žinia, kad Rokas eina per kaimą, beregint vienas kitas nuskubėjo į kelią sveikinti jo, seniai matyto.

O jis ėjo kaip visuomet, pasiramsčiuodamas lazda, iškėlęs galvą, apsivilkęs ta pačia pilka miline ir su ro-

žančiais aplink kaklą; vėjas taršė jam žilus plaukus, o sulysęs jo veidas spindėjo nuostabiu gerumu ir linksmumu.

Vadžiojo akimis per trobas ir sodus, džiaugsmingai šypsodamasis viskam, sveikinosi su kiekvienu skyrium, ir net vaikams, kurie prie jo glaudėsi, geraširdiškai glostė galvas, o moteris pats pirmas kalbino; toks mat buvo nudžiugęs, kad viską randa kaip visuomet.

— Čenstakavoj buvau atlaidų,— atsakinėjo, kai smalsiai jį mygo, kurgi buvo dingęs tiek laiko.

Bet žmonės taip džiaugėsi jam pargrįžus, kad beeinančiam ėmė jau pasakoti Lipcų naujienas, vienas kitas ir patarimo jau klausė, o kiti norėjo guostis, pasivedę į šalį, sklaistė jam savo rūpesčius, tarytum tuos skatikus, pasidėtus juodai dienai.

— Išvargęs esu paskutiniškai, kokią dienelę pasilsėsiu,— aiškinosi kratydamasis.

Lenktyniuodami ėmė jį kviestis į savo trobas.

— Tuo tarpu apsistosiu pas Motiejų, jau esu prižadėjęs Hankai; o jei paskui mane kas priims, tai pas tą apsigyvensiu ilgesniam laikui.

Ir gyvai nutraukė pas Borynus.

Aišku, kad Hanka džiaugsmingai jį priėmė ir iš visos širdies norėjo pavaišinti, bet jis, tik padėjęs našulius ir kiek atsikvėpęs, rengėsi pas senį.

— Taigi pažiūrėkit jį, guli sode, troboj karšta. Tuo tarpu pašutinsiu jums pieno, o gal ir kiaušinių valgytumėt? Ką?

Tačiau Rokas jau buvo sode ir pagužom po šakomis ėjo pas ligonį, kuris gulėjo duknomis išdėtame kėbule, apklotas kailiniais. Į kamuoliuką susirietęs Lapa budėjo prie jo kojų, o Viteko gandras juokingai šmėkščiojo tarp medžių, tarytum sargybą eidamas.

Sodas buvo senas ir niūrus; ištarpę medžiai taip gožė dangų, kad apačioje, vejoje, tik vienur kitur raibuliavo saulės dryžiai, panašūs į auksinius vorus.

Motiejus gulėjo aukštielninkas. Įsisiūbavusios šakos, tylutėliai šlamėdamos, šešėlių marška lingavo viršum jo, ir tik tarpais, vėjui ją perplėšus, saulė aptekšdavo jam akis ir prasiverdavo gabalėlis žydro dangaus.

Rokas prisėdo.

Medžiai ošė, šuo niurnėjo ant musių, įsikrykštavusios kregždės šmaikščiojo pro juodus kamienus į žalius, įsisiūbavusius laukus.

Ligonis ūmai atsigręžė į jį.

— Ar pažįstat mane, Motiejau, ką? Pažįstat?

Lengvutis šypsnelis nuskrido Borynos veidu, jo akys suplazdeno, ir jis ėmė krutinti pamėlusias lūpas, tačiau balso neišspaudė.

— Jei Viešpats Dievas duos, tai galit dar ir pasitaisyti.

Matyti, suprato, nes papurtė galvą ir tarytum su apmaudu nusigręžė nuo jo. Ir vėl įsižiūrėjo į įsisiūbavusias šakas ir į tuos saulės tėkšmenis, kartkartėmis užliejančius jam akis.

Rokas tik atsidūsėjo, peržegnojo jį ir nuėjo sau.

— Teisybė, juk tėvas kaip ir geresnis? — klausė jį Hanka.

Jis ilgai kažką svarstė ir pagaliau tarė tyliu, svariu balsu:

— Juk ir lempa prieš užgesdama gyvesne liepsna sušvinta. Man taip rodos, kad Motiejui jau paskutinioji... Net nuostabu, kad dar tebegyvas: juk išdžiūvęs lyg drožlė...

— O kad valgyti nieko nenori, net ir pieno ne visada geria.

— Turit laukti, kad kurią dieną baigsis.

— Turbūt, kad taip, Dievuli brangus, turbūt. Tą pat ir Jambrožis vakar sakė, ir net patarė nelaukti ir grabą užsakyti.

— Liepkit padaryti, neilgai belauks, neilgai, ne... Kai siela skuba bėgti iš žemės, niekuo jos nesulaikysi, net ir ašaromis, nes kitos per amžius būtų su mumis pasilikusios,— kalbėjo jis liūdnai, stverdamasis pieno, kurį ji jam patiekė, ir iš lėto gurkšnodamas, klausinėjo, kas čia kaime darosi.

Ji kartojo tai, ką jis ateidamas jau buvo girdėjęs iš kitų, ir apie savo rūpesčius ėmė skubriai ir plačiai pasakoti.

— O kurgi Juzė? — nutraukė ją nekantriai.

— Lauke, bulves sodina su trobelninkėm ir su Jagustynka, o Petrekas išvažiavo į girią: veža Stachui rąstus trobai.

— Stato ką?

— Juk ponas Jackus davė jam dešimt eglių.

— Davė jam? Pasakojo man kažką apie tai, bet nepatikėjau.

— Kur čia patikėsi! Niekas išsyk netikėjo. Pažadėt buvo pažadėjęs, bet juk ne vienas pažada. Kvailys pažadais džiaugiasi — sakoma. O ponas Jackus davė Stachui laišką ir liepė su juo nueiti pas poną. Veronka net priešinosi, sakė, kad neitų, kam veltui batus plėš, sakė... dar pasijuoks, sakė, kad kvailiu patikėjo... Bet Stachas užsispyrė ir nuėjo. Ir, sako, tik spėjęs įduoti laišką, ponas liepęs jį pašaukti į kambarius, pavaišinęs degtine ir pasakęs: „Atvažiuok su vežimais, medsargis parinks tau dešimt eglių rąstams..." Klombas davė jam arklius, davė šaltyšius, daviau ir aš Petreką. Ponas jau laukė jų kirtime ir tuoj pats išrinko dešimt dailiausių, iš tų, kur žiemą žydams kirto. Tai dabar ir veža, mat su šakomis bus gerokų trisdešimt vežimų.

Puikią trobą pasistatys Stachas! Ką čia jau ir bepasakosi, kaip jis dėkojo ponui Jackui ir persiprašinėjo, mat teisybę pasakius visi jį laikė ubagu ir pakvaišėliu, kad nežinia, iš ko ir gyvena ir po kryžiais ar kur rugiuose groja smuiku, o kartais taip kaži ką nukalba, lyg neviso proto būtų... O jis mat toks ponas, kad ir pats dvaro ponas jo klauso!.. Kas gi anksčiau būtų tuo tikėjęs?..

— Nežiūrėkit, koks žmogus, bet kokie jo darbai.

— Bet duoti tiek medžių, kurie, kaip Matas skaito, verti kokio tūkstančio auksinų, ir tik taip sau, už dėkui — to dar nėra buvę!

— Sako, kad už tai jis senąją trobą imąs sau ligi bus gyvas...

— A jau! Tiek ji verta, kiek suskilusi klumpė! Jau galvojom, ar tame gerume nėra kokios apgavystės, Veronka net kunigą klausė. Aprėkė ją, kad kvaila.

— O kad ir teisybė. Jei duoda — imk ir Dievui už malonę dėkok.

— Kad žmogus nepratęs gauti už dyką, ir dar iš ponų! Kur tai girdėta! Ar yra kas žmogui davęs kada iš geros širdies? Kad ir menkiausio patarimo nueik, tuoj į rankas žiūri, o kanceliarijoj skatiko neparodysi, tai lieps ateiti ryt arba po savaitės... Per tą Antano bylą gerai pažinau, kokia tvarka sviete, ir nemaža pinigų jau išnešiau...

— Gerai, kad Antaną man priminėt. Buvau užsukęs į miestą.

— Tai gal matėt jį?

— Nesuspėjau.

— Ne per seniausiai buvau nuvažiavusi, tai neprileido manęs prie jo. Dievas žino, kada jį pamatysiu.

— Gal greičiau, negu manot,— tarė jis šypsodamas.

— Vajezau! Ką sakot?

— Teisybę! Vyriausioj įstaigoj man pasakė, kad galėtų Antaną paleisti prieš teismą, jeigu kas laiduotų už jį, kad nepabėgs, arba duotų teismui penkis šimtus užstato.

— Visai panašiai ir kalvis sakė! — beregint ėmė ji pasakoti pažodžiui jo patarimus.

— Patarimas geras, bet kadangi jis Mykolo, vadinasi, pavojingas: jiš čia ką nors turi sumanęs, turi. Parduoti nėra ko skubėti: iš žemės išvažiuosi eržilais, o pargrįši keturpėsčia... Reikia kitką sugalvoti... Gal kas laiduotų?.. Reikia paklausinėti tarp žmonių... Žinia, jeigu būtų pinigų...

— Gal ir atsirastų,— sušnibždėjo ji tyliau.— Turiu šiek tiek gryno pinigo, tik suskaityti neįstengiau, bet gal ir užtektų.

— Parodykit, drauge suskaitysim.

Ji dingo kažkur sodyboj ir netrukus grįžusi užsklendė duris ir padėjo jam ant kelių ryšelį.

Jame buvo popierinių pinigų, buvo ir sidabrinių, net pora auksinių ir šešios varstės karolių.

— Tai amžinatilsį motinos, buvo atidavęs juos Jagnai, o paskui, matyti, atėmė iš jos,— sušnibždėjo ji, pritūpdama prie suolo, ant kurio Rokas skaičiavo.

— Keturi šimtai trisdešimt du rubliai ir penki auksinai! Iš Motiejaus, ką?

— Taigi... žinia... davė man po švenčių...— mikčiojo nurausdama.

— Užstatui neužteks, bet galėtumėt parduoti ką iš gyvulių!

— Žinia, galėčiau parduoti senę kiaulę... ir telyčią, ji nereikalinga, žydas jau jos klausė... dar kelis pūrus grūdų...

— Na, matot, grūdas prie grūdo — ir susirinks pūras. Niekieno nepadedami išpirksim Antaną. Ar žino kas apie tuos jūsų pinigus?

— Tėvas davė man juos Antanui gelbėti, prisakydamas, kad nė žodelio niekam necyptelčiau. Jum pirmam pasisakiau. Jeigu Mykolas...

— Neišpasakosiu, būkit rami. Kai praneš man, kad jau metas, nuvažiuosiu su jumis.Antano. Išeis viskas kaip norint į gera, mano brangioji,— šnibždėjo jis, bučiuodamas ją į galvą, nes ji puolė jam po kojų dėkodama.

— Tikras tėvas nebūtų geresnis,— šaukė ji verkdama.

— Pargrįš vyras, tai Viešpačiui Dievui padėkosit. O kurgi Jagusė?

— Taigi dar prieš aušant išvažiavo į miestą su motina ir su vaitu. Sakė, pas notarą, senė mat žemę perrašo dukteriai.

— Viską Jagnai? O sūnūs?

— Iš piktumo, papykusi ant jų, kam nori dalintis. Pekla pas juos, ir nėra dienos be vaidų, o vaitas gina Dominikienę, jis buvo našlaičių globėjas po Domiriko mirties.

— O aš maniau, kad čia kitaip, nes visaip žmonės šnekėjo.

— Taigi šventą teisybę sakė. Jis Jagną labai globoja, bet taip, kad man gėda smulkiai pasakoti. Senis dar tebegargia, o toji kaip kalė... Nekartočiau kitų kalbų, bet pati užklupau juos sode, taigi...

— Duokit man kur pailsėti,— jis nutraukė ją, keldamasis nuo suolo.

Ji norėjo pakloti jam Juzės lovą, bet jis meilijo eiti į daržinę.

— Pinigus gerai paslėpkit,— įspėjo ją dar kartą ir nuėjo sau.

Ir tik apie vidudienį vėl pasirodė, papietavo ir rengėsi eiti į kaimą, tik Hanka labai nedrąsiai atsiliepė:

— Kad taip man, Rokai, padėtumėt altorių papuošti...

— Teisybė, ryt Dievo Kūno. O kur jį statot?

— Kur ir kasmet, prieš gonkas. Petrekas beregint pargrįš iš girios, parveš eglių šakų ir eglučių, o Jagustynką su Juze tuoj po pietų išsiunčiau gėlių vainikams.

— O žvakių, liktorių ar turit?

— Jambrožis pažadėjo atnešti iš bažnyčios anksti rytą.

— Kas dar statys altorius?

— Mūsų pusėj vaitas, o anoj pusėj malūninkas, ir dar vienas bus priešais Ploškus.

— Padėsiu jums, tik užsuksiu dabar pas poną Jackų ir prieš sutemstant pargrįšiu.

— Liepkit Veronkai, kad tuoj iš ryto ateitų padėti!

Jis linktelėjo galvą ir nuėjo stačiai į Stacho griuvėsius.

Ponas Jackus kaip paprastai sėdėjo ant slenksčio, rūkė papirosą, pešiojosi barzdžiukę, vadžiojo akimis po įsisiūbavusius javus ir žiūrėjo įkandin paukščių.

O priešais lūšną ir po trešnėmis jau gulėjo pora drūtų eglių ir šūsnys viršūnių bei šakų. Apie jas slankiojo senis Bylica, matavo kirvakočiu ar kokį stavarį genėjo ir be paliovos murmėjo:

— Ir tu atėjai į mūsų kiemą... taigi... matau, kad puiki... dėkui Dievui... beregint tave Matas plynai nutašys... į pamatinius tinki... sausa tau bus, nebijok...

— Kalbina lyg gyvą žmogų,— sušnibždėjo nustebęs Rokas.

— Sėskit. Iš džiaugsmo jam galvoj susimaišė, kiauras dienas tupi prie rąstų. Pasiklausykit.

— Ir tu, vargdienėle, pavargai bestovėdama girioj, tai dabar pasilsėsi... žinia, niekas jau tavęs nepalies!..— plėpėjo senis, meilės kupinomis rankomis braukydamas geltoną, sueižėjusią pušies žievę.

Prislinko storiausią, nuverstą skersai kelio, atsitūpė prie drūtgalio ir, meiliai žvelgdamas į geltonus, sakų prisisunkusius sluoksnius, murmėjo:

— Tokia drūta, ir vis dėlto tave įveikė! Ką? Žydai būtų tave į miestą išvežę, o dabar Viešpats Dievas leido tau pas saviškius pasilikti, pas gaspadorius, šventus paveikslus ant tavęs pakabins, kunigas tave švęstu vandeniu apšlakstys, žinia... ką?..

Ponas Jackus tik šypsojosi iš to ir, kiek pasikalbėjęs su Roku, pasikišo smuiką po pažastim ir ežiomis nutraukė girių link.

O Rokas po to pas Veronką sėdėjo, įvairių įvairumėlių klausydamasis.

Pasaulin jau buvo beatslenkanti pavakarė, kaitra mažėjo, ir nuo pievų jau pūsčiojo vėsūs dvelkimai; ir vėjas gerokai pūtė nuo pat pietų, net rugių laukai, parudavę nuo jaunų varpų, vilnijo susigumulavę tarytum vandenys, tarpais staigiai ir smarkiai siūbavo, sukinėjosi verpetai ir talaškavosi į kelius ir ežias, lyg jau turėjo išsilieti, bet ne, daužėsi šėmais karčiais į žemę ir lenkėsi atgal tarsi piestu stojančių eržilų kaimenė. Vėjas iš visų pusių puldinėjo juos ir blaškė lyg žaisdamas, o jie suaudrinti vėl ūžavo rėžiais, pilni šėmų gūbrių, žalių užutėkių, nuraudusių juostų, ir šnarėjimo, ir plazdenimų. Vieversiai skambėjo aukštybėse, kartais varnos būriu pratraukdavo, sverdinėdamos ore ir krisdamos pasilsėti įsisiūbavusiuose medžiuose. Saulė jau buvo paraudusi, leidosi vis žemiau, ir visa žeme,

įsisiūbavusiais laukais ir sodais, spurdančiais tarytum būriai pririštų paukščių, pamažėli sklaistėsi rausva besibaigiančios dienos žara.

Rytojaus dienos šventės proga žmonės anksčiau ėjo iš laukų namo, moterys pynė vainikus prieš trobas, vaikai nešė glėbius ajerų, palei Ploškus ir malūninką augo šūsnys berželių ir eglučių, kurias smaigstė į žemę ten, kur ketino rengti altorius, kitur jau merginos puošė sienas vainikais ir kelią vietomis lygino, užpildamos kelduobes, kažkuri viena moteris dar velėjo prie tvenkinio, net kultuvė taukšėjo, ir baimingai gageno žąsys.

Rokas kaip sykis rengėsi išeiti iš Veronkos, kai tuopų alėjoje, smarkiame dulkių debesyje, sudūlavo kažkas, belekiąs raitas. Jį kiek trukdė vežimai su Stacho rąstais, tad norėjo laukais aplenkti.

— Žiū! Arkliui duso privarysi, kur taip skubi! — šaukė jam.

Pralenkė juos ir nukūrė į kaimą visomis išgalėmis, net arkliui blužnis sužvangėjo.

— Ė! Adomai, palauk gi! — šaukė Rokas.

Klombukas stabtelėjo ir visa gerkle ėmė šaukti:

— Tai nežinot, kažkokie žmonės užmušti guli miške! Vajezau, visai kvapo netekau. Ganiau arklį pagiry, ir jau su Gulbasiuku jojom namo, o čia palei Borynų kryžių arklys kad šoks į šalį, net dėjausi žemėn. Žiūriu: koks čia velnias pabaidė arklį? O čia kadugyne žmonės begulį... Šaukėm juos, o jie nieko, guli kaip negyvi...

— Kvėša, pasakok čia niekus! — suriko žmonės.

— Patys pažiūrėkit: guli ten! Gulbasiukas taip pat matė, tik išsigandęs nulėkė į girią pas trobelninkes, kur sausašakes renka. Negyvi guli.

— Vardan Dievo Tėvo ir Sūnaus, tai jok vaitui pranešti.

— Vaito dar iš miesto nėr,— tarė kažkas.

— Tai šaltyšiui duokit žinią!.. Ties kalviu taiso kelią su vaikinais!..— šaukė įkandin Rokas, nes jis jau pasileido smarkiais šuoliais.

Aišku, kad tuo pat akimirksniu pasklido po kaimą žinia apie nužudytuosius, kilo kupinas pasibaisėjimo riksmas ir prasidėjo lakstymas, o žmonės net žegnojosi iš baimės. Ir kol saulė nusileido, gal pusė kaimo išbiro į kelius. Kažkas pranešė klebonui, tad jis išėjo priešais kleboniją pasiklausinėti; ten jau nemažu būriu ėjo žmonės, tyliai šnekučiuodamiesi, jaunesnieji pasileido truputį į priekį tuopų alėja, ir visi nekantriai laukė šaltyšiaus, kuris nuvažiavo ten važiuotas, pasiėmęs drauge Klombą ir bernus.

Ilgai laukė, nes tik jau gerokai sutemus jis sugrįžo, bet, didžiam nustebimui, vaito arkliais ir vaito ratais. Buvo kažko piktas, smarkiai plūdosi, kapojo botagu arklius ir nė nemanė stabdyti prie žmonių pulko, tačiau kažkas sugriebė arklius už apinasrių, tad turėjo sustoti ir tarė:

— Rakaliai tie vaikai, išsigalvojo nebūtus daiktus tyčia, dėl juoko. Jokių užmuštų miške nebuvo, šiaip sau kažkokie žmonės miegojo po krūmais. Pagausiu Klombuką, tai parodysiu jam, kaip gąsdinti. Susitikau pakely su vaitu ir sugrįžtu drauge su juo. Na, mažiukai!

— O kaip vaitas? Gal serga, kad guli kaip avinas? — klausinėjo kažkas, žvilgčiodamas į vežimą.

— Miega sau, ir tiek! — šmaukštelėjo arkliams ir nuvažiavo jau ristele.

— Maitos tie išdykėliai — ir išsigalvok tu man tokių dalykų!

— Tai Gulbasiuko darbas, jis pats pirmas prie visokių šunybių!

— Diržu juos pašventinti, tai negąsdins žmonių be reikalo!..

Iškalbinėjo pasipiktinę, pamažėli skirstydamiesi į namus.

Dar tebestovėjo būreliai ties žarų nuraudintu tvenkiniu, kai pasirodė kampininkės su sunkiais našuliais malkų. Koziolienė ėjo pati pirmoji, net pusiau sulinkusi po našta, ir pamačiusi žmones, atsišliejo našuliu į medį.

— Gražiai jus šaltyšius apmovė! — tarė, vos beatsikvėpdama iš nuovargio.— Užmuštų girioj nebuvo, teisybė, bet gal kas dar blogesnio.

Ir kai tik susirinko daugiau žmonių, jos balso priviliotų, ji paleido liežuvį:

— Grįžom namo pamiškės keliu pro kryžių, o čia Gulbasiukas lekia priešais ir šaukia išsigandęs: „Po kadugiais kažkokie žmonės užmušti guli!" Užmušti tai užmušti, manau, bet vis vien pažiūrėti ne pro šalį. Nuėjom... matom iš tolo, teisybė, guli kažkokie žmonės kaip negyvi... tik kojos kyšo iš po kadugių. Pilypienė mane timpčioja bėgti... Gželienė jau poterius arpuoja, ir man šaltis nugarą šiurpina, tik aš persižegnoju, prieinu arčiau... žiūriu... o čia ponas vaitas guli be kapoto, o greta jo Jagusė Borynienė... ir miega sau gražiausiai. Nusilakė mieste, buvo karšta, tai ir užsimanė pasilsėti pavėsy ir pasimyluoti. O degtine kaip dvokė — baisiausiai! Nežadinom: tegu ateina liudininkai, tegu visas kaimas pamato kas darosi! Gėda sakyti, kaip ji buvo apsinuoginusi, net Pilypienė pasigailėjusi apklojo ją prijuoste. Tikra sodoma. Aš sena, bet tokio papiktinimo dar nesu regėjusi. Šaltyšius tuoj atvažiavo ir

ėmė kelti, tai Jagna į laukus pabėgo, o poną vaitą vargais negalais į vežimą įkėlė, nusilakęs kaip kiaulė!..

— Vajezau, Lipcuose taip dar nėra buvę! — sudejavo viena.

— Kad koks bernas su merga, o čia gaspadorius, vaikų tėvas ir vaitas!

— O Boryna su giltine grumiasi, vandens nėra kas jam paduoda, o toji...

— Aš ją iš kaimo išjočiau! Aš ją, maitą, rykštėmis prieš bažnyčią nuplakčiau! — vėl ėmė rėkti Koziolienė.

— Papiktinimas pats už save šaukia; kam čia daugiau reikia? — ramino ją moterys, grąžydamos rankas.

— O kurgi Dominikienė?

— Tyčia ją mieste paliko, kad netrukdytų...

— Vajezau, baisu pamanyti, kas dabar sviete darosi.

— Toks griekas, toks papiktinimas, juk gėda kris ant viso kaimo!

— Jagna apkalbų nebijo, gatava rytoj tą pat padaryti.

Aimanavo trobose, grąžydamos rankas, ir kur jautresnės moterys — tos net jau verkė iš pasibaisėjimo ir pasipiktinimo, laukdamos visiems žmonėms rūsčios Viešpaties Dievo bausmės. Visas kaimas drebėjo nuo kalbų ir aimanų.

Tik vaikinai, susirinkę ant tilto, ėmė smulkiai klausinėti Gulbasiuką ir juoktis iš visos tos istorijos.

— Ale ir gaidys iš to vaito, na, na! Koks smarkuolis! — juokėsi Adomas Vachnikas.

— Bus jis nubaustas už tą mergišiavimą: boba jam čiuprą nupešios!

— Ir bent pusę metų neprisileis.

— Po Jagusės jam ir neskubu bus prie savos.

— Velniai griebtų! Dėl Jagnos kiekvienas ryžtųs viskam...

— Kurgi ne! Moteris kaip telyčia, kaži ar rastum dailesnę kokiam dvare: tik pasižiūri į žmogų — tuoj rąžuliai ima.

— Medus ne moteris, tad ir nenuostabu, kad Antanas Boryna...

— Liaukitės, vyručiai! Gulbasiukas meluoja vienaip, Koziolienė antraip, bobos iš pavydo dar prideda, o iš teisybės, tai nežinia, kaip ten buvo... Ne vieną aploja, kad ir doriausią,— ėmė kalbėti Matas kažkokiu liūdnu ir didžiai susirūpinusiu balsu, tačiau nebaigė, nes atsirado Gželia, vaito brolis.

— Na, kaip? Ar Petras tebemiega? — klausinėjo kur smalsesni.

— Jis man tikras brolis, bet kas taip daro, tas nuo šios dienos man šuns vietoje! Ale toji maita viskuo kalta! — pratrūko jis pasiučiu.

— Va neteisybė! — staiga suriko Petrekas, Borynų bernas, smelkdamasis su kumščiais prie Gželios.— Kas taip loja, meluoja kaip šuo!

Nustebo visi dėl to netikėto gynimo, o jis, grūmodamas kumščiais, šaukė:

— Tik vien vaitas kaltas! Ar ji karolius jam dovanojo? Ar ji į karčiamą tempė? Ar ji per kiauras naktis sode tykojo, ką? Gerai žinau, kaip jis vertė ją ir gundė! O gal ir lašų kokių jai uždavė, kad jam nesipriešintų!

— Apgynėjas, kad tave velniai! Nesišvaistyk taip, ba kelnių diržiuką pamesi!

— Kai sužinos, kad ją gini, gal tau algos pridės.

— Arba kokias kelnes po Motiejaus galvos paaukos!

Net leipo juokais ir smarkiai tyčiojosi.

— Vyras negali jos užstoti nei kas kitas, tai aš ją ginsiu... Ginsiu, po velnių, ir tegu tik išgirsiu blogą žodį — kumščio nepasigailėsiu... Lojikai, rupūžės, jeigu taip nutiktų kurio seseriai ar bobai, tuoj užčiauptų žiaunas!

— Užčiaupk tu žiaunas, bernapalaikį! Ne tavo dalykas, žiūrėk savo arklių uodegų! — sugriaudė ant jo Stachas Ploška.

— Ir žiūrėk, kad pirma ko nesusigriebtum! — pridūrė Vachnikas.

— O nuo gaspadorių traukis, utėliau tu! — primetė dar kažkuris, visiems jau besiskirstant.

— Gaspadoriai nususę, mat ponai, maitos! Aš tarnauju, bet slapčiomis puspūrių nevelku pas žydą ir nieko iš kamaros neišnešiau! Dar manęs nepažįsti! — šaukė jis įkandin skubiai einančių, mat jiems pasidarė nesmagu, tad jau nebeatsiliepdami į jo riksmus, išsiskirstė po trobas.

Jau ir vakaras užstojo, tik kažkoks vėjuotas ir nuostabiai giedras: saulė seniai jau buvo nusileidusi, o danguje dar tebesidraikė platūs užutėkiai kruvinų žarų, tarytum išknaisiotų skruzdėlynų, ir pamažėli rinkosi didžiuliai debesys. Kažkokia nerimastis sklaistėsi virš pasaulio, vėjas ūžčiojo aukštybėse taip, jog tik patys aukščiausi medžiai švaistėsi viršūnėmis, krykštaudami traukė kažkokie neįžiūrimi paukščiai, žąsys taip pat nežinia ko gageno, o šunes lojo it pasiutę, išbėgdami net į laukus. Ir trobose buvo panašiai, nes pavakarieniavus niekas nepasilikо viduje ir nebesėdinėjo ant slenksčių kaip paprastai: visi ėjo pas kaimynus, būriavosi tarputvoriuose ir tyliai šnekučiavosi.

Kaimas buvo lyg išmiręs. Nebesklido nei juokas, nei dainos, kaip kad paprastai šiltais vakarais. Visi

šnekučiavosi pašnibždomis, saugodamiesi vaikų ir merginų, ir visus aprėpė vienoks pasipiktinimas ar pasibaisėjimas.

Pas Hanką taip pat susirinko priebuty keletas kūmų; atlėkė jos pagailestauti ir ko naujo apie Jagną sužinoti. Kalbėjo iš visų pusių, bet Hanka liūdnai atsakė:

— Gėda tai ir Viešpaties rūstinimas, bet ir didelė nelaimė.

— Žinia, o ryt visa parapija sužinos.

— Ir tuoj pasakys, kad kas blogiausia, tai būtinai Lipcuose atsitinka.

— Ir ant visų Lipcų moterų gėda kris.

— Mat visos tokios šventos, kad tegu tik kas verstų, tai taip pat padarytų! — pasityčiojo Jagustynka.

— Nutilk, ne metas juokauti! — išdidžiai sudraudė ją Hanka ir daugiau nė žodžio nebeatsiliepė.

Dar ją smaugė gėda, bet pyktis ant Jagnos, kuris ją buvo pagavęs, dabar kažkur pradingo, tad kai tik kūmos išsiskirstė, ji užsuko į antrąjį galą, lyg pas Motiejų, tačiau pamačiusi Jagusę miegančią su drabužiais, uždarė duris ir apgraibom rūpestingai ją nurengė.

— Neduok Dieve tokios dalios! — galvojo ji paskui su nuostabiu gailesčiu ir dar tą patį vakarą porą kartų buvo užėjusi jos pažiūrėti.

Jagustynka, matyti, suvokė kažką, nes pasakė lyg netyčia:

— Ir Jagna ne be kaltės, bet vaitas kalčiausias.

— Teisybė, ir jam turėtų užmokėti už viską, jam! — Hanka teigė taip nirtulingai, kad Petrekas dėkingai pažvelgė į ją.

Ir gerai jiedvi pataikė, nes ligi vėlybos nakties senis Ploška ir Koziolai lakstė po kaimą, kiršindami žmones prieš vaitą. Ploška net į trobas užeidavo ir lyg juokais kalbėjo:

— Nusisekė mums vaitas, visoj apskrity nerasi šaunesnio!

Tačiau kadangi nelabai kas jam pritarė, tad jis nutraukė į smuklę. Ten jau buvo keletas smulkesniųjų ūkininkų; jis pastatė degtinės sykį ir antrą ir, jiems įkaušus, ėmė dėstyti savo:

— Vaitas gražiai mums sukas? Ką?

— Ne naujiena jam! — atsargiai metė Kobus.

— Turiu apie jį savo nuomonę ir nepleptelsiu, išlaikysiu! — murmėjo šiek tiek įgėręs Sikora, sunkiai atsirėmęs į šinkoriaus stalą.

— Turėk sau kad ir ką kitą dantyse: niekas neplėšia iš tavęs! — pratrūko Ploška ir jau tyliai ėmė kiršinti prieš vaitą tarydamas, kokį blogą pavyzdį žmonėms jis rodąs, kokia gėda per jį ir dar visokie kiti dalykai darosi.

— Turiu ir apie tave savo nuomonę, tik tau nepasakysiu,— vėl sumurmėjo Sikora.

— Nuversti jį nuo valdžios,— vienintelė išeitis, beregint jam mandrumas išdulkės! — kalbėjo statydamas naują kvortą.— Iškėlėm jį į vaitus, tai galim ir nuversti! Ką jis šiandien padarė — gėda visam kaimui, bet jis yra ir blogiau padaręs: su ponu visad vieną dūdą pūtė, valsčiui žalą darydamas, mokyklą nori Lipcuose statyti, ir vokiečius į Podlesę jis, sako, ponui papiršęs. Ogi ulioja nuolat; geria, naują tvartą pasistatė, arklį prisipirko, mėsą kas savaitę valgo ir arbatą geria — o už kieno pinigus? Ką? Žinia, kad ne už savo, tik už valsčiaus...

— Aš taip manau, kad vaitas kiaulė, bet ir tu norėtum įkišti savo knyslę į lovį! — nutraukė jį Sikoros murmėjimas.

— Nusilakė ir plepa nei šį, nei tą.

— O aš vis tiek manau, kad tavęs vaitu neišrinksim!

Atsitraukė nuo jo šiek tiek ir ilgai naktį tarėsi.

O rytojaus dieną dar garsiau ėmė kalbėti apie visą tą istoriją, nes klebonas uždraudė statyti ties vaito sodyba altorių, kaip kasmet kad būdavo. Aišku, jis viską jau buvo sužinojęs ir tuojau pat anksti rytą liepė pašaukti Dominikienę, kuri tik vidurnaktį pargrįžo, ir taip įpyko, kad vargoninką išplūdo, o Jambrožį kandikliu pašventino.

Ši Dievo Kūno diena atėjo tokia, kaip ir ankstesnės, didžiai giedra, tik keistai tvanki ir rami; nė mažiausiais dvelktelėjimais nepūsčiojo, saulė tik patekėjusi ėmė negailestingai šutinti, įkaitusiame ore alpo nuvytę lapai ir bejėgiškai linko javai, smėlys degino kojas lyg žarijos, o iš sienų tekėjo kaitros ištirpdyti gyvasakiai.

Parodė dosnumą Viešpats Dievas ir šutino vis smarkiau, tačiau žmonės kaip ir nieko nepaisė, nes jau nuo pat aušros kaime kilo sąjūdis ir smarki maišatis: rengėsi bažnyčion, o merginos, kurios turėjo nešti altorėlius ir barstyti gėles po klebono kojų per procesiją, lakstė it akis išdegusios vienos pas kitas apdarėlių taikytis ir šukuotis ir visokių įstabių naujienų pasakotis; o vyresnieji galvotrūkčiais taisė altorius: statė pas malūninkus, priešais kleboniją, vietoj vaito, ir priešais Borynus, tad Hanka su namiškiais jau nuo pat brėkšmos stojo Rokui pagalbon.

Ir jie baigė beveik patys pirmieji, o taip dailiai išpuošė, net žmonės stebėjosi, sakė, kad kur kas gražesnis negu malūninko.

Ir teisybę sakė: priešais gonkas išaugo tarytum koplytėlė, iš beržo šakų nupinta, žalumynais išdabinta; išklojo ją visą vilnonais, net akys raibo nuo spalvų, o viduryje, ant paaukštinimo, išaugo altorius, užtiestas baltutėle, plona marška ir nustatytas žvakėmis ir gėlių puodais, kuriuos Juzė aplipdė auksinio popieriaus karpiniais.

Viršum altoriaus kabojo didelis Švenčiausios Panelės paveikslas, o šalimais pakabino kitus, mažesnius, kiek tik tilpo. O dėl dar didesnio dailumo ties pačiu altorium įkėlė narvelį su juodu strazdu, kurį atnešė Nastė, paukštis krykštavo saviškai, o Vitekas tyliai švilpaudamas jam pritarė.

O visi tarputvoriai nuo pat kelio buvo nusodinti eglutėmis pakaitom su berželiais, storai nubarstyti smėliu ir primėtyti ajerų.

Juzė glėbiais nešiojo varpelius, čiobrelius ir lauko žirnelius ir tomis gėlėmis dabino koplytėlės sienas; apipynė jomis taip pat ir žvakides, paveikslus ir ką tik buvo galima, net žemę prieš altorių žiedais nubarstė, nė trobos neaplenkė, nes visos jos sienos ir langai dingo po žalumynais, o į stogo kraštą prikaišiojo meldų.

Prie darbo prisidėjo visi, išskyrus vieną Jagusę, kuri anksti rytą išsivogusi iš trobos, daugiau jau nebepasirodė.

Kad ir pirmieji jie baigė darbą, tačiau saulė jau kilo viršum kaimo ir vis daugiau dardėjo vežimų, važiuojančių iš kitų sodžių.

Tad skubiai ėmė rengtis bažnyčion.

Vienas tik Vitekas pasiliko sargyboje tarputvoriuose, nes visa kirbinė vaikų veržėsi žiūrėti altoriaus ir švil-

pauti, tad Vitekas vaikė juos žaba ir, negalėdamas įveikti, užsiundė ant jų savo gandrą, kuris, matyti, išmokytas, tykodamas slankiojo ir grasė, taikydamasis aštriu snapu į basas kojas, vaikai kaskart net rėkdami išlakstydavo.

Kaip tik ir varpelis suskambo, visiems namiškiams išėjus. Juzė bėgo pirma, visa baltai apsitaisiusi, apsiavusi kurpaites, suraišiotas raudonais kaspinėliais, rankoj laikydama maldaknygę.

— Kaip atrodau tau, Vitek? Ką? — klausinėjo, sukiodamasi prieš jį ant kulnies.

— Puikiai, kaip balta žąselė! — atsakė jis su nuostaba.

— Tiek tu ir supranti, kiek tavo gandras. Hanka pasakė, kad nė viena kaime nebus taip pasišvietusi,— plepėjo, pasitampydama kiek trumpus drabužėlius.

— Žiū!.. O keliai tau žaibuoja pro sijoną, kaip žąsies kinkos iš po plunksnų.

— Kvailas tu! Lapai į uodegą pasižiūrėk! Beje, gandrą paslėpk: klebonas ateis su procesija, dar pamatys jį ir pažins,— įspėjo ji tyliau.

— Teisybė, kad daili ir pasišvietusi, o ir gaspadinė taipgi pučiasi kaip kalakutas! — šnibždėjo jis žvelgdamas įkandin į kelią, tačiau atsiminęs įspėjimą, nudūmė gandrą į bulvių duobę, o apsaugai nuo vaikų liepė Lapai budėti prie altoriaus, tuo tarpu pats nulėkė pas Motiejų, kuris kaip ir kasdien gulėjo sode.

Kaimas jau visiškai nutilo, visi vežimai buvo pravažiavę ir žmonės praėję, keliai ištuštėjo, tik tarputvoriuose žaidė vaikai, atokaitoje drybsojo šunes ir kregždės šmaikščiojo viršum tvenkinio įkaitusiame ore, o bažnyčioje tuoj paskambinus prasidėjo pamaldos; klebonas išėjo sumos, ir vargonai griežė, o, matyti, po pamokslo suskambo visi varpai, ir žmonės suūžė tokiu

giedojimu, kad net karveliai pakilo nuo stogo, žmonės ėmė virsti pro didžiąsias duris, o viršum jų ėjo palinkusios vėliavos, žėrį žiburiai ir paveikslai, nešami baltai apsitaisiusių merginų, iškilo raudonas baldakimas, o po juo su aukso monstrancija rankose pamažėli leidosi laiptais klebonas.

Ir kai žmonės jau šiaip taip susirikiavo į procesiją, sudarę spūstyje ilgą gatvę, apkraštuotą liepsnojančiomis žvakėmis, klebonas vėl užtraukė:

Aš prie tavo durų, pone!..

O visa minia sugriaudė jam atsakymą vienu didžiu, dangų siekiančiu balsu:

Laukiu iš tavęs malonių...

Ir giedodami pajudėjo, spausdamiesi šventoriaus tarpuvartėje ir stumdydamiesi, nes buvo privažiavę žmonių baisybė, visa parapija suplaukė ir net visi dvarai, ponai vedė kleboną ir dar palydoj ėjo iš šalių su žvakėmis, o baldakimą nešė ūkininkai, tik lyg tyčia, lipciečių apmaudui, vien svetimi, iš kitų sodžių.

Visa procesija išvirto iš šventoriaus paūksmės į aikštę, net išbalusią ir kunkuliuojančią nuo kaitros, saulė siūbtelėjo į akis, tarsi gyva ugnimi degindama, tad jau pamažėli žengė, varpams skambinant, giedodami, kvepiančių smilkytuvo dūmų apsupti, gumuluose dulkių, kurios beregint pakilo, tarp šviesų ir žiedų, po klebono kojų barstomų...

Nutraukė prie pirmojo po dešine altoriaus, prie Borynų; kelias tučtuojau užsikimšo, net tvoros traškėjo ir ne vienas žmogus nudribo į tvenkinį nuo aukšto kranto, ir pakelės medžiai virpėjo nuo spūsties. Grūdosi sunkia, įsigiedojusia galvų spūstimi, tarytum kokia spalvamainė upė, o pačiu viduriu lyg laivas bangose

plaukė raudonas baldakimas, siūbavo vėliavos, šventi paveikslai ir šventos statulos, visos išdabintos tiuliais ir žiedais.

Veržėsi didžia minia, galva prie galvos, vos jau bekvėpuodami iš karščio ir spūsties, bet giedodami iš visos širdies, visa galia, visomis gerklėmis, jog atrodė, kad drauge su jais visas pasaulis gieda Viešpaties garbei — kad tos iškilios liepos, tie juodi alksniai, tie įsižėrėję saulėje vandenys, tie šmaikštūs berželiai, tie žemi sodai ir žali laukai, ir akimi neaprėpiami toliai, ir pirkios, ir visa, kas tik buvo, prisideda širdingu, džiaugsmo pritvinusiu pritarimu, ir galinga giesmė liejosi karštame ore susigumulavusi griaudimu ir kilo į blankų dangų, į saulę.

Net lapai virpėjo nuo balsų, ir paskutinieji žiedai byrėjo iš medžių.

Prieš Borynus kunigas paskaitė pirmąją evangeliją ir, truputį pasilsėjęs, nuvedė žmones prie malūninko altoriaus.

Kaitra vis didėjo, nebeįmanoma buvo ištverti, dulkės užkimšo gerkles, saulė išblyško ir giedru dangumi ėmė driektis balzgani, ilgi ruožai, o įkaitęs oras virpėjo ir raibuliavo akyse kaip verdąs vanduo — kaupėsi audra.

Jau geroką valandą truko eisena, ir nors žmonės pailso nuo kaitros ir pats klebonas buvo sukaitęs ir išraudęs kaip burokas, bet pamažėli, oriai apvaikščiojo visus altorius, prie kiekvieno klausydamiesi evangelijos ir giedodami vis naujas giesmes.

O tarpais, kai pailsusi minia nutildavo ir vien kojos trepsėdavo, toje staigioje tyloje būdavo girdėti vieversiai čvirenant laukuose, kažkur nirtingai kukavo

gegutė, ir kregždės krykštavo po šiaudiniais stogais, o varpai bambino be atlydžio; gaudė iš tolo pratisu, stipriu ir karštu balsu.

Ir nors minia vėl giedojo, nors vyrai nesigailėjo gerklių, moterys plėšėsi plonučiuke gaida, vaikai cypavo saviškai, ir skambėjo mažučiai varpeliai, ir nuo sunkaus trepsėjimo dundėjo perdžiūvusi žemė,— bet varpų balsai kilo viršum visko, giedojo grynai ir aukštai, giedojo dangų siekiančiu, kažkokiu auksiniu, giliu balsu, pergautu džiaugsmo ir linksmybės, ir taip smarkiai ir garsiai, tarytum kalė kas kūjais į saulę, jog visas pasaulis, atrodė, siūbuoja ir skamba.

O baigus prie altorių, dar ilgai truko pamaldos bažnyčioje, ilgai ūžė vargonai ir sklido giesmės.

Ir tik spėjo išsipilti priešais bažnyčią truputį atvėsti po medžiais, kokį skatiką išmesti ubagams ir išsikalbėti su pažįstamais,— jau staiga sutemo, sudundėjo tolimas griausmas, ir sausas, deginąs vėjas taip ėmė sukti, jog medžiai susiūbavo ir nuo kelių pakilo dulkės.

Artimesnių sodžių žmonės galvotrūkčiais puolė bėgti namo.

Tačiau iš pradžių tik smulkus lietelis pašlakstė, retas ir karštas, pasidarė dar šutriau ir dar tvankiau, o saulė kepino negailestingiau, ir varlės kurkė tyliau, mieguisčiau, tik kažkaip aptemo, toliai prigeso, vėl suūžė griaustiniai, ir pamėlusiuose rytuose ėmė žybčioti blyškūs, trumpi žaibai.

Audra ritosi iš rytų pusės, lyg pjautuvu traukė sunkios, tamsiai mėlynos debesų marškos, kupinos lietaus ar krušos, vėjas gūsiais veržėsi į priekį, švilpčiodamas medžių viršūnėmis ir draskydamas javus, paukščiai rėkdami bėgo į pastoges, net šunes kūrė į tro-

bas, galvijai rūko iš laukų, o keliais jau sūkuriavosi dulkių stulpai ir griausmas sklido vis arčiau.

Ir nė dviejų poterių nebūtum sukalbėjęs, o jau saulė ėmė skęsti rudose, bjauriose miglose ir švysčiojo lyg pro perdegusį stiklą; griaustiniai sudundėjo jau viršum kaimo, ir smogė tokia vėtra, kad nuostabu, kaip medžių neišrovė, bet šakas ir šiaudus nuo stogų nusinešė į platųjį pasaulį; pirmąsyk trinktelėjo kažkur į girias, visas dangus vienu akimoju pamėlo tarsi kepenys, saulė užgeso, sustaugė vėtros, ir perkūnai ėmė trankytis vienas paskui kitą, griausmai sudrebino žemę, ir žaibų liepsnos skrodė debesuotą dangų, žybčiojimais grauždamos akis.

Namai virpėjo nuo dundesio, ir visi gyviai prisigūžė iš baimės.

Laimė, audra persirito šalimais, perkūnai trankėsi kažkur toli, vėtra pralėkė, nepridariusi eibių, dangus jau ėmė giedrytis, bet prieš mišparus prakiuro sodriai lyti, ir pasikėlė toks viesulas, kad tuo akimoju paguldė javus, upė užgilo, o iš visų griovių, lauko paribių ir vagų ritosi putotas vanduo.

Tik pačiu priešvakariu nurimo, lietus liovėsi, ir prieš laidą iš debesų išniro raudonas, spindulingas saulės rutulys...

Lipcai vėl atgijo, žmonės ėmė atidarinėti duris, slinkti laukan ir su malonumu alsuoti atvėsusiu oru; viskas po lietaus kvepėjo, o labiausiai jauni beržai ir mėtos darželiuose; atmirkusi žemė tarsi įsidegė saulėje; žaravo valkos keliuose, spindėjo lapai ir žolės, degė vandenys ir džiaugsmingai čiurlendami liejosi į tvenkinį.

Lengvutis vėjelis braukiojo palinkusius javus, ir linksmas, stiprus gaivumas dvelkė iš girių bei smelkėsi į sielas, vaikai rėkaudami braidžiojo grioviais ir val-

komis, paukščiai čireno tankmėse, šunes lojo, klebono patarškos rėkė ant tvorų, o visi tarputvoriai, keliai, pirkios ir sodybos suskambo šūksmais ir kalbomis, o ten, kažkur palei malūną, kažkuri mergina net dainelę užtraukė:

Greit lietutis pradės lyt, pradės lyt, pradės lyt,—
Įsileisk mane, Maryt, oi Maryt, oi Maryt!..

O iš lauko, drauge su pargenamų kaimenių bliovimu, plėšėsi rėksmingos, greitos piemenų dainelės:

Tu žadėjai — mane vesi,
Kai tiktai rugius suveši;
O suvežęs vasarojų —
Tu kaip koks šunelis loji —
Oi dana, da dana!..

Tad ir ėmė skirstytis vežimai žmonių, kurie buvo pasilikę laukti audros praeinant, tačiau nemaža ūkininkų iš gretimų kaimų viešėjo pas lipciečius; tie, kur taip geraširdiškai buvo suvažiavę anuomet padėti moterims. Turtingieji vaišino juos namuose, negailėdami valgių nei gėrimų, o vargingesnieji nusivedė savo geradarius vaišių pas žydą, nes visuomet krūvoj drąsiau ir karčiamoj linksmiau.

Vaikinai atsigabeno muziką, tad jau nuo pačių mišparų iš karčiamos sklido smuikų dejonės, bosų dundėjimas ir tarškąs būgnelių urzgesys.

O ir kitų kaimiečių daug traukė į pasilinksminimą, nes jau tiek laiko, nuo pačių Užgavėnių, nebuvo susirinkę jokios pramogos.

Žmonių suėjo daugybė, pritrūko vietų, tad nemaža jų turėjo tenkintis, sėdėdami ant rąstų palei karčiamą, bet kad oras buvo puikus ir danguje švietė aukso žaros, tai daug kas įsitaisė pasieny, šūkaudami žydui, kad atneštų jiems gėrimų.

Kone vieno jaunimo karčiama prisigrūdo ir tuoj iš pat pradžių ėmė pilti obereką, kad net sienos ir sijos stenėjo, o šokiams pirmavo — vis tuo stebėjosi — Dominikienės Simas su Naste. Veltui jaunesnysis, Andrius, timpčiojo jį, tyliai maldaudamas, bet nieko neįveikė, nes bernas smarkiai įsismagino ir nenorėjo klausyti; gėrė degtinę ir Nastę su savo bičiuliais vertė gerti, o muzikai sugriežus, vis mėtė muzikantams grivenas, globstinėjo Nastę ir iš visos gerklės rėkavo:

— Tik smarkiai, vyručiai, iš peties, mūsiškai!

Ir švaistėsi po trobą, nelyginant įsidūkęs kumelys, smarkiai šūkaudamas ir ugningai trankydamasis kulnimis.

— Virkščias, bestija, iškratys iš batų! — šnibždėjo Jambrožis, godžiai krutindamas ryklę į greta geriančius.— O trankosi kojomis kaip spragilais: dar subyrės jam! — pridūrė garsiau artyn prisislinkdamas.

— Tik žiūrėkit, kad patys ko nepamestumėt,— murmtelėjo Matas, stovįs su savo bičiuliais.

— Šnapso išgerčiau su jumis taikos dėlei,— juokdamasis tarė Jambrožis.

— Še, tik stiklo nesuteršk, girtuokli! — padavė jam pilną stikliuką ir nusigręžė nuo jo, nes Gželia, vaito brolis, ėmė jiems kažką tyliai šnekėti, tad atsirėmė į smuklininko stalą ir atidžiai klausėsi, nepaisydami nei šokių, nei priešais juos pastatytos degtinės. Jie buvo susirinkę šeši, vsi pirmutiniai sodžiuje vyrukai, visi kilmingi ūkininkų sūnūs; tarėsi skubiai, bet kad kilo vis smarkesnis riksmas ir spūstis, tai persikėlė į žydo kambarį, nes alkierių buvo užėmę gaspadoriai su savo svečiais.

Kambarys buvo ankštas, užkimštas sujauktais patalais, kuriuose miegojo žydžiukai, tad jie vos betilpo

prie stalo. Viena taukinė rūko žalvarinėj žvakidėj, kabančioj palubėje. Gželia paleido butelį eilėn; išgėrė sykį ir antrą, tačiau kažkodėl niekas neprašneko, ko buvo čia suėję; net Matas sviedė su patyčia:

— Pradėk, Gželia, ko gi čia tupit kaip varnos lietuje!

Nespėjo Gželia pradėti, kai įėjo kalvis ir ėmė sveikintis, dairydamasis kur atsisėsti.

— Paišius, rupūžė, visad išdygsta ten, kur jo niekas nesėjo! — pratrūko Matas.— Tavo sveikaton, Mykolai! — pridūrė beregint, tvardydamas pyktį.

Kalvis išgėrė ir, taisydamas miną, tarytum juokaudamas, atsiliepė:

— Nesmalsus aš svetimų paslapčių ir, matau, čia nereikalingas...

— Tai jau! Gerai jum su vokiečiais penktadieniais lašinius su kava bubyti, tai dar geriau bus šiandie, šventą dieną...

— Kalbi, Ploška, kaži ką, kaip girtas...— murmtelėjo.

— Kalbu, kas žinoma — kasdien su jais bandžiauji.

— Kas man darbo duoda, tam ir dirbu, nesirenku.

— Darbo! Tu kitką su jais apdirbinėji,— tyliau tarė Vachnikas.

— Kaip ir su ponu mūsų girią apdirbai,— rūsčiai pridūrė Pričkus.

— Taip man atrodo, kad į teismą pakliuvau... žiū! Kad ir žino viską.

— Palikit jį ramybėj, jis daro savo be mūsų, tai ir mes imkimės savo be jo,— pasakė Gželia, aštriai žvelgdamas į jo išsilaksčiusias žlibes.

— Jeigu jus pamatytų pro langą stražnikas, pamanytų, kad tariatės prieš ką! — lyg tyčiojosi, bet iš pykčio jam drebėjo lūpos.

— Gal ir taip, tik ne prieš tave: tu per mažas ponas, Mykolai.

Jis užsismaukė kepurę ir išėjo, trenkęs durimis.

— Užuodė kažką ir atlėkė šnipinėti.

— Dar klausysis, ko gero, po langu.

— Išgirs ką apie save, tai jam praeis noras.

— Nurimkit gi, vyručiai! — iškilmingai pradėjo Gželia.— Jau esu jums sakęs, kad Podlesė vokiečiams dar neparduota, tik vis tiek bet kurią dieną jau gali važiuoti pas notarą, net ir sakė, kad kitą ketvirtadienį.

— Taigi žinom, ir reikia kaip nors tam už akių užbėgti,— nekantriai sušuko Matas.

— Patark, Gželia: iš knygos moki, laikraštį skaitai — tau vis lengviau.

— O kai vokiečiai jau nupirks ir apsigyvens už ežios, tai bus kaip Gurkuose: stačiai oro kvėpuoti pritrūks Lipcuose, ir visi mes ubagais eisim arba į Ameriką.

— Tėvai tik pakaušius krapštosi, dūsauja, o pagelbėt nepagelbsti.

— Ir ūkių mums neužleidžia! — sviedė vienas po kito.

— Didelio čia daikto — vokiečiai! Gyveno jie ir Liškuose, o mūsiškiai išpirko jų žemes visų ligi vieno, o kad Gurkuose buvo kitaip, patys žmonės kalti: gėrė, nuolat bylinėjosi, tai ir išsibylinėjo sau terbas.

— Tai ir iš Podlesės galim išpirkti ir išvyti! — šaukė Andrius Boryna, Antano pusbrolis.

— Lengva pasakyti: dabar nėra už ką pirkti, nors po šešiasdešimt rublių margą parduoda, o paskui iš kur imsi po kokį tūkstantį auksinų už tą patį?..

— Kad tėvai paskirtų kiekvienam kas priklauso, tai veikiau išeitį rastume.

— Tai žinia, aišku! Tuoj žinočiau, ką daryti! — ėmė šaukti.

— Oi jūs kvailiai, kvailiai! Juk seniai iš viso ūkio vos beišminta, o jūs pasidaliję norit pinigų pelnyti! — nutraukė juos Gželia.

Nutilo staiga, nes iš tikrųjų jis tokią teisybę pasakė, lyg su buože trenkė į pakaušį.

— Visa bėda ne todėl, kad tėvai nenori užleisti jums ūkių,— kalbėjo jis toliau,— o todėl, kad Lipcai mažai žemės beturi, kad žmonių vis daugėja, nes ko senelių laikais užtekdavo trims, dabar reikia dalyti dešimčiai.

— Šventa teisybė! Aišku, kad taip! Aišku! — šnibždėjo susirūpinę.

— Na, tai reikia nupirkti Podlesę ir pasidalyti! — išsišoko vienas.

— Pirktumeis ir dvarą, jei pinigų būt kamaroj! — murmtelėjo Matas.

— Tik palaukit, gal ir čia rasis kokia išeitis.

Matas staiga pašoko, trenkė kumščiu į stalą ir sušuko:

— Ogi laukit sau ir darykit ką tik tinkami, man jau gana, ir kai papyksiu, tai paliksiu kaimą ir eisiu į miestą, ten žmonės geriau gyvena.

— Tavo valia, bet kiti turi čia pasilikti ir kaip nors verstis.

— O kad jau nebegaliu ištverti, net velniai mane griebia: visur ankšta, kad nuostabu, kaip trobos nesugriūna, tiek jose gyvena, vargas net cypia, o čia šalimais tįso dyka žemė ir prašyte prašosi imama... bet neįkąsi, nors ir badu stiptum, nėr už ką jos nupirkti ir pasiskolinti nėr iš ko. Kad velniai kur griebtų tokį sutvarkymą!

Gželia papasakojo, kaip yra kitur, kitose šalyse.

Klausėsi giliai dūsaudami, o Matas jį nutraukė:

— Kas mum iš to, kad kitiems gera! Parodyk alkanam pilną dubenį ir paslėpk, tegu prisiryja vien iš pažiūrėjimo! Gerai jiems: kitur yra globa žmonėms, ne taip kaip pas mus, kur kiekvienas žmogus auga sau lyg kiaulgrūšė grynam lauke, ir niekam neskauda, ar užaugs, ar suskurs... kad tik mokesčius mokėtų, į rekrutus eitų ir valdžiai nesipriešintų! Ligi gyvo kaulo įgriso toks gyvenimas ir vemti verčia...

Gželia, kantriai išklausęs, vėl pradėjo savo:

— Tik vienas tėra būdas, kad Podlesė būtų mūsų.

Visi prislinko dar arčiau, kad nė žodelio nepraleistų, tik staiga karčiamą sudrebino toks riksmas, net stikliai suskambo ir muzika nustojo griežusi. Nulėkė vienas pasižvalgyti ir paskui juokdamasis pasakojo, kas įvyko: tai Dominikienė pakėlusi tokį pragarą, mat atlėkė sūnų su vėzdu, norėjo juos mušti ir jėga namo varytis, bet jie pasipriešino, motiną iš karčiamos išvijo, o dabar Simas pradėjo gerti negyvai, o Andrius, girtas kaip pėdas, bliauna kamine.

Nebeklausinėjo daugiau, nes Gželia ėmė dėstyti savo būdą, kuris buvo toks: su ponu susitaikyti ir vietoj margo girios pareikalauti keturių margų lauko Podlesėj.

Kiti didžiai nustebo ir baisiai apsidžiaugė tokiu galimumu, o Gželia dar pasakojo, kad taip padaręs vienas kaimas apie Plocką; apie tai jis skaitęs laikrašty.

— Puiku, vyrai! Žyde, degtinės! — sušuko Ploška pro duris.

— Už tris margus girios mums išpultų lygiai dvylika lauko!

— O mums dešimt — visas gyvenimas!

— Ir kad dar duotų šiek tiek krūmų kurui.

— O už ganiavas galėtų duoti nors po margą pievos.

— Ir šiek tiek rąstų troboms pasistatyti! — šaukė vieni per kitus.

— Dar truputį, ir užsimanysit, kad jums duotų po arklį su vežimu ir po karvę, ką? — šaipėsi Matas.

— Tylėkit gi!.. Dabar reikia įkalbinėti, kad susirinktų gaspadoriai, kad nueitų pas poną ir išdėstytų ko nori, gal ir sutiks.

Matas jį nutraukė:

— Kai nebus peilio po kaklu, tai ir nesutiks: jam tučtuojau reikia pinigų, ir vokiečiai jų duos jam nors ir rytoj, kad tik sutiktų... O kol mūsiškiai pasikrapštys pakaušius, kol susitars, kol sutiks vienaip daryti, kol pertemps į savo pusę bobas, praeis keli mėnesiai, ponas parduos žemę ir užpakalį atstatys: turės su kuo laukti, kaip išeis byla dėl girios. Gželios būdas protingas, tik, man taip regis, reikia jį iš kito galo pradėti.

— Tai sakyk, Matai, patark!

— Ne kalbėti, ne tartis čia reikia, o padaryti taip pat, kaip su giria.

— Kartais taip galima, o kartais ne! — murmtelėjo Gželia.

— O aš tau sakau, kad galima, truputį kitoniškai, bet galima... Pas vokiečius nueiti visu pulku ir ramiai jiems pasakyti, kad nedrįstų pirkti Podlesės...

— O jie tokie kvaili, kad beregint mūs išsigąs ir paklausys!

— Užtat jiem reikia pasakyti, kad jeigu nepaklausys ir nupirks, tai neleisim jiems sėti, neleisim trobų statytis, neleisim nė žingsnio išeiti į laukus. Pamatysit, ar neišsigąs! Išrūkysim juos kaip lapes iš urvo.

— Žinia, mat jie pagalbos neras!.. Kaip Dievą myliu, už tuos grasymus mus ir vėl sukiš į kalėjimą! — prasiveržė Gželia.

— Sukiš ir išleis, per amžius ten nesėdėsim, bet kai mus išleis, tai vokiečiams bus dar blogiau... jie ne kvaili ir pirma gerai apsvarstys, ar karas su mumis eis jiems į sveikatą... Ir ponas kitaip užgiedos, kai jam kupčius išvaikysim, o ne...

Tačiau Gželia jau nebegalėjo ištverti, šoko iš užstalės ir visomis išgalėmis ėmė atkalbinėti nuo tų įžūlių sumanymų. Dėstė, kokios iš to pasidarys bylos, nauji visiems nuostoliai, naujos bėdos, kad dar, ko gero, sukiš juos į kalėjimą kokiems dvejiem metam už tuos nuolatinius maištus... kad viską galima padaryti ramiai su pačiu ponu... Saikdino visomis šventenybėmis ir maldavo, kad neužtrauktų žmonėms naujos nelaimės. Kalbėjo ilgokai ir net išraudo, net bučiavo kiekvieną skyrium, maldaudamas ir prašydamas, kad jie atsisakytų tos minties, tačiau viskas buvo veltui, tarytum žirnius barstė į sieną, o pagaliau Matas tarė:

— Droži pamokslą kaip bažnyčioj, lyg iš knygos, o mums kitko reikia!

Tuoj visi sujudo kalbėti, šokti iš užstalės, trankytis kumščiais ir rėkti iš didelio džiaugsmo:

— Mūsų teisybė, vokiečius pulti, išvaikyti šunsnukius! Matas gudriai pataria, jo klausykim, o kas bijo, tegu po patalais slepias!

Neįmanoma jau buvo jiems ką sakyti, taip įsikarščiavo.

Tuo tarpu žydas atnešė butelį, išklausė ir, šluostydamas nuo stalo išlaistytą degtinę, nedrąsiai pasakė:

— Matas turi kėpele [2]: jis gudriai pataria.

[2] Galvą *(žyd.)*.

— Žiū! Ir Jankelis prieš vokiečius, na! — sušuko nustebę.

— Ba aš verčiau noriu būti išvien su saviškiais, vargo turiu ir aš kaip visi, ale kaip nors su Dievo pagalba galima gyventi... O kur ateina vokiečiai, ten ne tik biednas žydelis nepasipelnys, ten net ir šuo neturi ko ėsti. Kad jie išdvėstų, tegu juos tas... tfu... myrius išsmaugia!..

— Žydas, ir išvien su žmonėmis! Ar girdėjot, ką? Stebėjosi vis labiau.

— Aš žydas, bet ne girioj rastas, aš čia gimęs, kaip ir jūs, mano senelis ir mano tėvas taip pat... tai su kuo man eiti išvien?.. Ar aš ne saviškis?.. Juk kai jum bus geriau, tai ir man geriau!.. Kai jūs būsit gaspadoriai, tai aš su jumis kupčiavosiu!.. Kaip mano senelis su jūsų seneliais, ar ne?.. O kad gudriai apie vokiečius galvojat, tai aš visą butelį arako pastatysiu!.. Į jūsų sveikatą, Podlesės gaspadoriai! — sušuko, gerdamas į Gželią.

Jie gėrė daug, ir toks džiaugsmas juos pavergė, kad nuostabu, kaip žydo nepabučiavo į barzdą, pasisodino jį tarp savęs ir viską iš naujo išpasakojo, klausdami jo patarimo. Net ir Gželia išsiniaukstė ir prisidėjo vėl prie jų, kad jie neįtartų jo kuo blogu.

Pasitarimas neilgai jau betruko, nes Matas atsikėlė ir sušuko:

— Į karčiamą, vyrai, kojų ištiesti, gana šiai dienai!..

Visu pulku ten išgriuvo, ir Matas beregint atmušė iš kažko Teresę ir pasileido su ja šokti, o paskui jį ir kiti ėmė tempti merges iš kerčių, ant muzikantų šaukti ir šokti lyg viesulai.

Aišku, kad bematant muzikantai agniau sugriaudė, nes jie žinojo, kad su Matu ne juokai, kad jis užmoka, bet ir primušti netrunka.

Įsišoko karčiama smagiai, kuodai jau smarkiai garavo, tad riksmų, muzikos, trepsenimo ir ugningų šūksmų tarytum kunkuliuojančio vandens buvo pilna troba ir liejosi į platų pasaulį pro kiaurai atdarus langus ir duris, o ir už langų lauke taip pat virė linksmybė, skambėjo stikliukai, gaspadoriai dažnai vienas antrą užgėrinėjo ir postringavo vis garsiau ir vis plepiau.

Naktis jau užėjo, spėriai sužibo žvaigždės, tyliai šlamėjo medeliai, o iš pelkių sklido varlių kvarksėjimas, ir tarpais ūkčiojo baubliai, soduose ulbėjo lakštingalos, buvo šilta ir kvapu. Naudojosi žmonės poilsiu šviežiame, vėsiame ore, ir kokia pora susikabinusi vis išslinkdavo iš karčiamos ir eidavo į šešėlius... O pasieny darėsi vis garsiau, kalbėjo visi kartu, jog sunku buvo susivokti.

— ...ir vos išleidau paršelį, jis nespėjo nė knyslės įkišti į bulves, o toji prie manęs plūstis...

— Išvyti ją iš kaimo!.. Išvyti!..

— Pamenu, kad taip vienai padarė mano jaunystės metais!.. Prieš bažnyčią kruvinai nubaudė, karvėmis išvežė už kaimo laukų ribos, ir buvo ramybė...

— Žyde, visą kvortą stipriosios!

— Atėmė pieną mano palšei, atėmė!..

— Naują išrinkti, taip kiekvienas sugebės...

— Išrauti blogį, kol ilgesnės šaknies neišleido...

— Ravėk piktžoles, kol javų nenukalėjo...

— Užgerkit mane, tai pasakysiu jum kai ką...

— Jautį griebk už ragų ir nepaleisk, kol pargrius...

— Du margai ir vienas — trys margai; trys margai ir vienas — keturi margai.

— Gerk, brolau, ir tikras brolis geriau nepadarytų...

Plėšėsi iš santėmio kalbų nuotrupos, negalėjai susigaudyti nei kas kalba, nei kam, tik vienas apystoris

Jambrožio balsas aiškiai vyravo įvairiose vietose, nes jis nuolat vaikštinėjo nuo vieno būrio prie kito, čia vėl į vidų įeidamas ir visur išlenkdamas po stikliuką; buvo jau girtas girtutėlis, smarkiai sverdinėjo, bet stvėrė prie smuklininko stalo kažką už atlapų ir ėmė verksmingai maldauti:

— Pakrikštijau tave, Vaitiekau, ir tavo moteriai taip skambinau, kad net rankos man sutino: pastatyk stikliuką, broli! O jei pastatysi visą puskvortę, paskambinsiu jai amžinatilsį ir antrą bobą tau pripiršiu... jauną, derlią kaip ropę! Pastatyk, broli, puskvortę...

Jaunimas ūžavo nirtulingai, visa troba prisipildė riksmų, plevenančių sijonų ir milinių; jau ir daineles traukė prieš muzikantus, ir šoko vis pasiučiau; jau ir vyresniosios moterys kratėsi cypaudamos, o Jagustynka, įsiveržusi į vidurį, įsisprendė ir, trypdama kojomis, kimiai uždainavo:

Nebijau aš vilkų,
Nors keli užpultų!..
Nebijau aš bernų,
Nors jų būtų pulkas!..

X

Tos dienos nuo Dievo Kūno ligi sekmadienio Matui, Gželiai ir jų bičiuliams lengvai nepraėjo; Matas nutraukė Stacho trobos statymo darbus, ir kiti liovėsi dirbę, tik per kiauras dienas vaikščiojo pavieniui po trobas ir kiršino prieš vokiečius, įkalbinėdami išvyti anuos iš Podlesės.

Smuklininkas savo ruožtu taip pat nesigailėjo seilių įkalbinėti, o kai reikėjo užsispyrusius įtikinti, tai ir vaišių arba patikio, tačiau viskas ėjo lyg per gruodą;

kur senesnieji, tie tik krapštėsi pakaušius, sunkiai dūsavo ir, nedrįsdami prisidėti prie katros pusės, dairėsi kitų ir moterų, kurios visos kaip viena nė girdėti nenorėjo apie žygį prieš vokiečius.

— A jau! Kas jiems šovė į makaules! Ar maža bėdos dėl tos girios?.. Dar vieno žygio neatkalėjo, o jau naujų nelaimių nori kaimui užtraukti! — šaukė jos, o šaltyšienė, paprastai rami, net su šluota puolė Gželią.

— Jeigu versi į naują maištą, tai tave stražnikams išduosiu! Valkijozai, maitos, dirbti nenori, tai kad tik vaikštinėti! — įsirėkavo kieme.

O Balcerekienė sugriaudė ant Mato:

— Šunis nuo grandinių paleisiu, dykūnai jūs! Verdančio vandens priruošiu!

Ir visos piestu stojo prieš įkalbinėjimus, į ausis nesileido aiškinimų ir prašymų, ir nieku gyvu jų negalėjo įtikinti; užrėkė visus, ir ne viena jau ir dejonėmis ar verksmu prasiveržė.

— Neleisiu savo vyrui eiti! Pakibsiu ant sermėgos, ir nors man rankas nukirskit, nepasileisiu!.. Gana jau mes privargom!..

— A, kad jus kur velniai griebtų, kad perkūnai ištrankytų! — plūdosi Matas.— Kaip šarkos prieš lietų, rėkia ir rėkia. Taigi juk veršis veikiau supras žmogaus kalbą negu moteris protingą žodį! — skundėsi, smarkiai nusivylęs.

— Palik jas ramybėj, Gželia, nepataikysi joms į protą: reiktų visas išvanoti, arba kad tavo būtų, gal tąsyk ir paklausytų tavęs,— liūdnai guodėsi.

— Tokios jau jos yra, kad per jėgą jų neįveiksi: reikia su jomis geruoju — nesipriešinti, teigti ir pamažėli į savo pusę traukti.

Taip aiškino Gželia, neatsimesdamas iš draugės, nes kad ir buvo išsyk priešingas, bet apsvarstęs, jog kitaip negalima, visa siela tam reikalui pasiaukojo.

Jis buvo vyras kietas ir nenuolankus; ko užsispirdavo, tą turėdavo pasiekti, nors nežinia kas kliudytų; tad ir dabar nieko nepaisė: užtrenkdavo jam duris prieš nosį, jis pro langus kalbėdavo; moterys grasė jam — jis nepyko, dar ir įsiteikinėjo, o kur reikėjo — ten ir gerinosi, ne vieną kalbino, klausinėjo apie vaikus ir gyrė jos tvarką, o pagaliau pasakydavo savo, o jei nepavykdavo — eidavo toliau. Per kiauras dvi dienas apsilankė visur: kaime, trobose, daržuose, net ir į laukus ėjo, kalbindamas žmones apie šį ir apie tą, savo jiems kalbėjo, o tiems, kurie išsyk nesuvokė, lazdele braižė žemėje Podlesės laukus, rodė sklypus ir kantriai aiškino kiekvienam to dalyko naudą. Tačiau nieko nebūtų padariusios tos pastangos, veltui būtų buvęs visas triūsas, jeigu ne Roko pagalba. Taip, antai šeštadienį po pietų, supratę, kad kaimo neišjudins, jie pasišaukė Roką už Borynos tvartų ir pasisakė jam: bijojo, kad jis nebūtų jiems priešingas.

Bet Rokas trumpai pagalvojo ir sako:

— Būdas čia plėšikiškas, bet kadangi kitam jau nebėra laiko, tai aš padėsiu jums su noru.

Ir tuoj per daržus patraukė pas kleboną, sėdintį prie dobilus pjaunančio berno, kuris paskui išpasakojo, kad klebonas išsyk supyko ant Roko, šaukė, užsikimšo ausis ir nė girdėti nenorėjo, bet paskui susėdo abu ant ežios ir ilgai tarėsi. Matyti, Rokas jį įtikino, nes sutemus, kai žmonės ėmė traukti iš laukų, klebonas išėjo į kaimą ir, tarytum norėdamas atvėsti, vaikštinėjo, užeidinėjo, klausinėjo apie šį ir apie tą, o labiausiai su moterimis kalbėjosi ir kiekvienai skyrium tyliai sakė:

— Vaikinai gerai nori daryti. Reikia pasiskubinti, kol dar nevėlu. Kai jūs padarysit savo, tąsyk aš nuvyksiu pas poną ir jį prikalbėsiu.

Ir tiek padarė, kad moterys jau nebesipriešino, o gaspadoriai ėmė išvadžioti, kad jeigu klebonas ragina, tai, matyt, verta taip padaryti.

Dar visą vakarą tarėsi, bet sekmadienio rytą visi buvo pasiryžę.

Ketino eiti po mišparų ir Roko vadovaujami, mat jis mokėjo susišnekėti su vokiečiais jų kalba.

Dabar Rokas tai ir pažadėjo vaikinams; jie išsiskirstė, džiaugsmingai ūkaudami; jis sėdėjo Borynų gonkose, varstydamas rožančių ir kažką svarstydamas.

Dar buvo anksti, tik ką nukraustė dubenis po pusryčių, žirnienės ir uždaro kvapas vėrė šnerves, o Petrekas pavalgęs rąžėsi.

Diena darėsi šilta, tačiau nekaitri, kregždės tarytum kulipkos šaudė po orą. Saulė tik kilo iš už pirkios, ir paūksmėse žvilgėjo dar apdžiūvusios, sunkios žolės, iš laukų dvilkčiojo javais kvepianti vėsuma.

Troboj buvo tylu, kaip paprastai sekmadieniais, moterys sukiojosi su ruoša, vaikai, apsėdę prieš gonkas dubenį, pamažėli valgė, šaukštais ir cypimu gindamiesi nuo Lapos, kuris žūtbūt veržėsi į bendrininkus, kiaulė su paršiukais stenėjo pasieny prieš saulę, taip mat bakino ją galvomis paršiukai, ieškodami pieno, gandras vaikės vištas ir vijosi kieme dykinėjantį kumeliuką, tarpais sušlamėdavo medžiai ir įsisiūbuodavo sodas, o laukais sklido į darbą skrendančių bičių dūzgimas ir vieversio čvirenimas.

Ir kaime nusileido sekmadienio tyla, tik kur ne kur buvo girdėti balsai, kvakšėjo kažkieno višta, šaukdama

į būrį viščiukus, kažkur tvenkiny juokdamiesi ir taškydamiesi maudėsi vaikinai arba tarpais sukvaksėdavo antys.

Keliai tįsojo tušti ir įsimirgėję saulėje, maža kas praeidavo, tik vienur kitur ant slenksčių šukavosi merginos, ir kažkas tyliai grojo dūdele.

Rokas varstė ložančių, tarpais klausėsi, o labiausiai galvojo apie Jagusę; jis girdėjo ją besisukiojant po trobą, kartais ji sustodavo už jo, kartais išeidavo į kiemą, o grįždama nuleisdavo akis, ir kruvinas raudonis apliedavo jos sulysusį veidą, net jam pasidarė jos gaila.

— Jaguse! — sušnibždėjo geraširdiškai pakeldamas į ją akis.

Ji sustojo netekusi kvapo, laukdama, ką jis pasakys, tačiau jis, tarytum nežinodamas ką pasakyti, tik sumurmėjo kažką ir nutilo.

Ji nuėjo vėl į savąjį galą, atsisėdo prie atdaro lango ir, atsirėmusi į staktą, gailiomis akimis žvelgė į šviesų pasaulį, į tuos baltus debesėlius, kurie tarytum žąsys klaidžiojo giedru dangumi, ir sunkūs atsidūsėjimai veržėsi iš jos krūtinės, o iš paraudusių akių lašnojo ašaros ir pamažėli riedėjo sulysusiu, sunykusiu veidu. Žinia, ar ji maža pakėlė per tas dienas? Juk visas kaimas ujo ją nelyginant nusususį šunį; praeinant, moterys gręžiojosi nuo jos, o kitos spjaudė įkandin, draugės jos nepastebėdavo, vyrai niekinamai juokdavosi, o vakar jauniausiasis Gulbasiukas net sviedė jai į pakulnę purvu ir sušuko:

— Vaito meilužė!

O! Ją lyg peiliai suvarstė, ir nuostabu, kaip ji iš gėdos neužduso!

Dievulėli brangus, argi ji buvo kalta?.. Nugirdė ją, kad net visą pasaulį užmiršo... argi galėjo priešintis?..

O dabar visi ją puola, dabar visas kaimas bėga nuo jos lyg nuo maru apsikrėtusios, ir niekas nestoja jos ginti.

Ir kurgi ji dabar eis? Duris jai prieš nosį uždarys ir dar, ko gero, šunimis užpjudys!.. Net ir pas motiną neturi ko eiti: bemaž išvarė ją, nežiūrėdama jos prašymų nei ašarų... ir, jeigu ne Hanka, tai jau būtų sau ką blogo pasidariusi... Teisybė, viena tik Antanienė ėmėsi ją globoti iš geros širdies, neatitraukė pagalbos rankos ir dar nuo žmonių gynė...

O kad ji ir nekalta, ne, vaitas kaltas, kad ją sugundė ir privertė, o jau viskuo kalčiausias šitas senas kelmas! Pagalvojo staiga apie vyrą. „Visą gyvenimą man sugadino! Būčiau mergina, neleistų manęs nuskriausti, ne... Ir ką gi užgyvenau su juo? Nei gyvenimo, nei svieto!"

Galvojo kerštingai, gailestis kažkur dingo, o jo vietoj kilo rūstus pyktis ir taip ją rąžė, jog ėmė lakstyti po trobą. „Aišku, kad visas blogis per jį... Ir su Antanu to nebūt buvę... ir vaitas nebūtų drįsęs... ir...— skundėsi.— Gyvenčiau sau ramiai, kaip ir pirma, kaip visos gyvena... Nelabasis pastatė jį ant kelio ir motiną sugundė margais, o dabar man reikia kentėti... reikia... o, kad tave kirminai sugraužtų!"

Prasiveržė, sugniaužusi kerštingai kumščius, ir pro galinį langą pamačiusi kėbulą su ligoniu po medžiais, galvotrūkčiais išbėgo ten ir, pasilenkusi prie jo, su neapykanta sušnypštė:

— O kad tu nustiptum greičiau, tu, senas šunie!..

Ligonis išpūtė į ją akis ir kažką sumurmėjo, tačiau ji beregint pabėgo: jai gerokai palengvėjo, dabar turėjo ant ko išlieti pyktį už savo skriaudas.

Jai grįžtant, priebuty stovėjo kalvis, bet ji apsimetė jo nematanti. Jis balsiai kalbino Roką.

— Matas pasakoja, kad vesite juos prieš vokiečius...

— Prašė mane, tai eisiu drauge su jais pas kaimynus,— pasakė pabrėžtinai.

— Naujus grandinius sau rengia. Išpuiko vyrai, su ponu besibylinėdami, ir mano, jei vėl nudroš visu pulku su vėzdais ir riksmais, tai vokiečiai išsigąs ir Podlesės nebepirks.

Vos tvėrė pykčiu.

— O gal ir atsižadės pirkti, ką gali žinoti?..

— Kurgi ne! Laukus išmatavo, visi šeimas jau atsikraustė, šulinius kasa, akmenų pamatams privežė...

— Gerai žinau, kad pas notarą dar nesurašė akto.

— Man jie dievažijosi, kad viskas baigta.

— Sakau, ką žinau, ir jeigu ponas rastų geresnių pirkėjų...

— Juk Lipcai nenupirks, niekas pinigais neatsiduoda...

— Gželia čia kažką skaičiuoja, ir man rodos...

— Gželia! — nutraukė karštai.— Gželia veržiasi pats pirmas, bet jis kvailys, tik žmones mulkina ir į pikta veda....

— Pamatysim, kaip čia klosis, pamatysim! — kalbėjo Rokas šiek tiek šypsodamasis, o kalvis net sau ūsus draskė iš piktumo.

— Jackus iš kanceliarijos! — sušuko, pamatęs tarputvoriuose pasiuntinį.

— „Anai Matvejevnai Boryna" raštas iš kanceliarijos! — rečitavo Jackus, traukdamas iš krepšio kažkokį voką.

Hanka atbėgo ir nerami vartė raštą, neįmanydama, ką su juo daryti.

— Perskaitysiu,— tarė Rokas.

Kalvis norėjo žvilgtelti jam per petį, bet Rokas greitai perlenkė laišką ir ramiausiai tarė:

— Teismas praneša jums, Hanka, kad galit matytis su Antanu kartą per savaitę.

Hanka, pamylėjusi pasiuntinį, grįžo į trobą, o Rokas tik kalviui pasitraukus įėjo pas ją, džiaugsmingai šaukdamas:

— Kitkas stovi rašte parašyta, tik nenorėjau sakyti prie kalvio! Teismas praneša, kad atvežtumėt penkis šimtus rublių užstato arba garantiją, tai tąsyk Antaną paleis... Kas gi jum?..

Ji neatsakė, neteko žado, sustojo lyg įkalta, raudonis ištryško jos veiduose, paskui išbalo kaip siena, akys pritvino ašarų, ji išskėtė rankas ir, sunkiai atsidususi, dėjosi kniūbsčia prieš šventuosius paveikslus.

Rokas tylutėliai išsinešdino, pasėdėjo priebuty ir dar paskaitė tą raštą, nusišypsojo, taip pat nudžiugęs, o po kiek laiko vėl įėjo į vidų.

Hanka klūpojo vidury trobos, taip melsdamasi visa siela, jog nuostabu, kaip jai neplyšo širdis iš džiaugsmo ir karšto dėkingumo; trumpi, nutrūkstą atsidūsėjimai ir karšti šnibždesiai tarytum pripildė visą trobą žybčiojimų, veržėsi lyg širdingos ugnies stulpai po Čenstakavos Panelės Švenčiausios kojų, gyvu krauju tekėjo. Ji kone mirė iš laimės, ašaros plaukė čiurkšlėmis, o drauge su jomis nuplaukė ir visų senų skausmų atminimai, visų skriaudų atminimai.

Pagaliau ji atsikėlė ir, šluostydamasi ašaras, pasakė Rokui:

— Dabar aš jau pasirengusi, tebūnie kas bus, nes kad ir blogiausia ateitų, nebus taip bloga kaip pirma.

Jis net nustebo, tokia ji buvo pasikeitusi: akys sukibirkščiavo, kraujas sutvisko išblyškusiuose skruostuose, ji išsitiesė, tarytum numetusi nuo pečių bent dešimtį metų.

— Greit susisukit ir parduokit ką reikia, gaukit pinigų, kiek trūksta, ir važiuojam Antano parsivežti, kad ir ryt arba antradienį.

— Antanas grįžta! Antanas grįžta! — kartojo ji nesąmoningai.

— Neišsipasakokit! Kai pargrįš, ir šiaip sužinos, o paskui reikės sakyti, kad jį išleidę be užstato: kalvis nekibs prie jūsų.

Mokė ją patylom. Ji iškilmingai prižadėjo, tik vienai Juzei patikėjusi paslaptį, tačiau vos beišlaikė tą baisų džiaugsmą; vaikštinėjo tarytum girta, vis bučiavo vaikus, kalbėjo kažką kumeliukui, kalbėjo kiaulei, erzino gandrą, o Lapai, kuris vaikščiojo paskui ją cypdamas ir žvilgčiojo jai į akis, lyg ką numanydamas, ji sušnibždėjo į pačią ausį, tarytum žmogui:

— Tylėk, kvaily, juk gaspadorius grįžta!

Ir juokėsi, ir verkė pakaitomis, ilgai apie tai pasakojo Motiejui, net jis pūtė išsigandusias akis ir kažką vapėjo. Užmiršo visą pasaulį, net Juzė turėjo jai priminti, kad metas rengtis bažnyčion. Vaje, kėlė ją laimė, kėlė, ji norėjo dainuoti, norėjo lėkti per pasaulį ir šaukti javams, kurie po kojų jai lenkėsi šurgėdami, medžiams, visai žemei!

— Gaspadorius grįžta! Antanas pargrįš!

Iš to džiaugsmo net ėmė Jagną kviesti drauge eiti, bet Jagna nenorėjo, meilijo pasilikti namie.

Niekas jai apie Antaną nepasakė, tačiau ji lengvai susiprotėjo iš žodelyčių ir iš to, ką išdarinėjo Hanka. Ir ją nudžiugino toji žinia ir įsiūbavo kažkokia džiugia, tylia viltimi; nepaisydama nieko ji išlėkė pas motiną.

Ne laiku atėjo, pataikė kaip tik į smarkų barnį.

Mat tuoj po pusryčių Simas atsisėdo po langu su papirosu dantyse, šmirkštė seilėmis į trobą, ilgai gal-

vojo, ilgai svarstė, žvilgčiodamas į brolį, o pagaliau tarė:

— Taigi, motin, duokit man pinigų, užsakų turiu nunešti. Klebonas pasakė, kad prieš mišparus ateitume poterių.

— O su kuo gi ženijies? — paklausė ji pasityčiodama.

— Su Nastuse Golombaite...

Ji neatsiliepė, uoliai sukiojosi apie puodus ir apie krosnį. Andrius kišo malkas ir, kad ir ūžė ugnis, jis pūtė į ją iš baimės, o Simas, palaukęs tiek, kad vienerius poterius sukalbėtum, ir vėl prakalbo, tik kažkaip tvirčiau:

— Penkis rublius man duosit, todėl kad ir sutartuves reik iškelti...

— Tai jau siuntei piršlius, ką? — klausė ji taip pat kaip pirma.

— Buvo nuėję Klombas su Ploška.

— Ir ji priėmė tave, ką? — jai net smakras drebėjo iš juoko.

— Kaipgi! Priėmė, žinoma.

— Pasitaikė aklai vištai grūdas: kur tau nepriims, tokia griozdas.

Simas susiraukė, bet laukė, ką ji daugiau pasakys.

— Parnešk vandens iš tvenkinio, o tu, Andriau, išleisk paršą, girdi, kaip žviegia...

Juodu padarė tai bemaž nesąmoningai, o Simui vėl atsidrėbus ant suolo ir jaunesniajam ėmus kažką knebinėti krosnyje, senė kietu balsu įsakė:

— Simai, nunešk telyčiai gerti!

— Neškit pati, už mergą jums netarnausiu! — suurzgė įžūliai, dar plačiau atsidrėbdamas ant suolo.

— Ar girdėjai?! Nevesk manęs į piktumą šventą dieną...

— Jūs taip pat girdėjot, ką pasakiau: duokit pinigų, ir greičiau!..

— Neduosiu ir ženytis tau neleisiu! — pratrūko ji.

— Ir be jūsų leidimo apsieisiu!

— Simai, apsisvarstyk ir manęs nepykink!

Jis staiga pasilenkė ir nusižeminęs apglėbė ją už kojų.

— Taigi juk prašau jus, motin, juk kauliju kaip tas šuo!..

Ašaros užliejo jam gerklę.

Andrius taip pat subliuvo ir kad ims motinai rankas bučiuoti ir maldauti drauge su broliu.

Ji nustūmė juodu nuo savęs piktai.

— Neišdrįsk man priešintis, ba išvysiu tave iš trobos lauk!..— sušuko ji, grūmodama kumščiais.

Tačiau Simas jau nebeišsigando, motinos žodžiai šmaukštelėjo jam tarytum botagu, jis net užvirė, įžūliai išsitiesė, ir prigimtas Pačesių atkaklumas trenkė jam į galvą; pažengė į vidurį trobos ir tarė baisiai ramiai, durdamas motiną įsiliepsnojusiomis žlibėmis:

— Duokit šen pinigų! Ir greitai!.. Daugiau nebelauksiu ir nebeprašysiu jūsų!..

— Neduosiu! — suriko įsiutusi, dairydamasi ko griebti į rankas.

— Tai pats juos rasiu!

Šoko prie skrynelės it lūšis, vienu trūktelėjimu nuplėšė dangtį ir ėmė iš jos versti drabužius į aslą. Senė rėkdama puolė ginti, išsyk bandė jį tik atitraukti, tačiau, jam nė per žingsnį nenusileidus, kibo ranka į gaurus, antrąja ėmė mušti per galvą ir per veidą, spardyti į užpakalį ir dangų veriančiu balsu šaukti. Jis gynėsi nuo jos lyg nuo įkyrios musės, nesiliaudamas ieškoti pinigų, tačiau gavęs smūgį kažkur į jautrią vietą, nusipurtė senę su tokiu pykčiu, kad ji kėžterėjo as-

lon visu ūgiu, bet tuo pat akimoju pašoko ir, stvėrusi už žarsteklio, vėl jį užgriuvo. Jis nenorėjo tų muštynių su motina, tad dar tik gynėsi kiek galėdamas, stengdamasis atimti iš jos geležį. Riksmo pasidarė pilna troba. Andrius, nesitverdamas verksmu, bėginėjo aplink juodu ir gailiai maldavo:

— Motule, vajezau!.. Motule!..

Jagna įėjo kaip tik tuo metu ir puolė jų skirti, tačiau veltui, nes kiek tik Simas atsitraukdavo ir į šalį atšokdavo, tiek motina puldavo jį vėl iš naujo nelyginant įsiutusi kalė ir tvodavo kur pakliuvo, kol jis, skausmo įdūkintas, ėmė duoti atgal. Susikibo nelyginant šunes ir, švaistydamiesi po trobą, daužėsi į sienas ir daiktus, baisiai klykdami.

Jau ir žmonės ėmė tekini lėkti iš visų pusių, bandydami išskirti — bet ką gi: ji prisisiurbė prie jo nelyginant dėlė ir tvojo su padūkusiu įnikimu.

Pagaliau jis trenkė jai į tarpuakį, sugriebė už šonų ir lyg kūlį sviedė į vidurį trobos; ji tik pasirito ir lyg trinka visu svoriu dėjosi į įkaitusią viryklės plokštę, tarp verdančio vandens puodų, gobtuvas sugriuvo ir viskas sukrito...

Žinoma, beregint ištraukė ją iš griuvėsių, tačiau ji, kad ir baisiai nusiplikiusi, nežiūrėdama skausmo, nepaisydama gruzdančių sijonų, dar veržėsi jo mušti.

— Lauk iš čia, išgama prakeiktas!.. Lauk iš čia!..— bliovė ji kaip be proto.

Per jėgą turėjo gesinti jos drabužius ir ją laikyti, kad galėtų nors apsvilintą veidą apdėti šlapiais skudurais, tačiau ji vis tiek plėšėsi.

— Kad mano akys daugiau tavęs nebematytų!.. Kad tave...

O Simas, vos kvapą atgaudamas, sumuštas ir sukruvintas, tik spoksojo į motiną išsprogusiomis žlibė-

mis, baimė sugriebė jį už gerklės, jis visas drebėjo, negalėdamas nė žodžio išgargėti, nebežinodamas kas darosi.

Ir vos kiek aprimus, staiga senė ištrūko iš moterų rankų, puolė už krosnies prie karties su drabužiais, ėmė traukti nuo jos Simo daiktus ir mesti pro langą į sodą...

— Lauk iš mano akių! Nieko čia tavo nėra, viskas mano, nė vieno rėžio tau neduosiu, nei viralo šaukšto, nors badu stiptum! — klykė ji jėgų likučiais ir, pagaliau smarkių skausmų įveikta, griuvo baisiai stenėdama. Paguldė ją į lovą.

Žmonių tiek priėjo, kad užsikimšo troba, net ir priemenėj jau spaudėsi ir pro langus kaišiojo galvas.

Jagna jau galvos neteko, nebeįmanė ką čia daryti, nes senė stačiai staugė iš skausmo... Nes ir kaipgi, juk visas jos veidas ir kaklas buvo nuplikytas verdančiu vandeniu, rankos nusvilintos, plaukai ir akys apsvilę taip, jog ji vargiai bematė.

Simas atsisėdo daržely, trobos pasieny, smakrą parėmė kumščiais ir tarytum sustingo, visas kruvinas, mėlynėmis nuženklintas, su krešančio kraujo varvuliais ant veido, klausėsi motinos stenėjimo.

Netrukus atlėkė Matas ir, traukdamas jį už rankos, tarė:

— Eikš pas mane. Nėra tau čia ko beveikti...

— Neisiu! Mano žemė, iš tėvų paveldėta, prie savo pasiliksiu, nenusileisiu! — kalbėjo su niauriu atkaklumu, nesąmoningai stverdamasis nagais trobos kampo.

Nieko nepadėjo prašymai ir maldavimas, jis nė iš vietos nepasijudino ir liovėsi atsakinėjęs.

Matas atsisėdo greta jo, nebeįmanydamas, ką su juo daryti, o Andrius, surinkęs išmėtytas milines, kel-

nes ir marškinius, surišo jas į paklodę ir nedrąsiai padėjo priešais brolį.

- Eisiu su tavim į svietą, Simai, eisiu! — cypė, gailiai verkšlendamas.

— Po velnių!.. Pasakiau — nepasijudinsiu iš čia, tai ir nepasijudinsiu!..— suriko jis, trankydamas kumščius į sieną, net Andrius pritūpė iš baimės.

Nutilo, nes nauji, baisingi vaitojimai ir stenėjimas pasklido troboj: mat Jambrožis tvarstė ligonę, apdėjo nuplikytas vietas šviežiu, nesūdytu sviestu, apdengė kažkokiais lapais, ant jų užpylė rūgusio pieno ir viską apsuko šlapiais skudurais.

Įsakęs Jagusei, kad dažnais tarpais laistytų šaltu vandeniu, jis skubiai iššlubavo bažnyčion, nes jau skambėjo mažasis varpelis.

Metas jau buvo sumos, žmonės traukė visu keliu, dardėjo vežimai, ir nemaža pažįstamų užsukdavo pakeliui pas ligonę, net Jagna turėjo uždaryti duris smalsuoliams prieš nosis, ir tik viena Sikorienė su ja pasiliko.

Netrukus viskas nurimo. Dominikienė nutilo, iš bažnyčios sklido tylus, zirziantis vargonų grojimas, ir giesmės dvelkė pro sodus, verksmingai ir švelniai plazdėjo.

Saulė smarkiai kepino, medžiai stūksojo nejudėdami priešpietės rimtyje, tik suvirpėdavo koks virbelis ir sukirbėdavo šešėliai, paukščiai nutilo, tik subanguodavo javai ir, skambindami tylutėliu šnarėjimu, žaisdavo palšais karčiais.

Vaikinai vis tebesėdėjo prieš pirkią. Matas tyliai kalbėjo, Simas tik lingavo galvą, o Andrius, atsigulęs prieš juodu, žiūrėjo į Mato papiroso dūmus, kurie tarytum žydru voratinkliu kilo viršum šiaudinio stogo.

Jagna kibiru nešina išėjo vandens į tvenkinį.

Tada Matas pakilo, pažadėjęs užeiti dar po pietų, ketino eiti bažnyčion, tačiau pamatęs prie vandens sėdinčią Jagusę, priėjo prie jos.

Kibiras stovėjo prisemtas, ji mirkė vandeny kojas.

— Jaguse!..— sušnibždėjo jis tyliai, sustojęs greta, po alksniu.

Ji greitai užsitraukė sijoną ant kelių ir pažvelgė į jį, bet jos akys buvo tokios apsiverkusios, liūdesio ir gailesčio sklidinos, kad jam suplakė širdis.

— Kas tau, Jaguse? Ar sergi?..

Tylomis susiūbavo medžiai, berdami ant jos šviesios galvos visą liūtį mirguliuojančių šviesuolėčių ir šešėlių, tarytum žaliai auksinį lietų.

— Ne... tik man nejauku gyventi, ne...

— Kad taip galėčiau tau ką padėti, ką padaryti...— pasakė jis nuoširdžiai.

— A jau? Pabėgai tąsyk iš daržų ir jau nebesirodei...

— O kad nuskriaudei mane!.. Ar galėjau drįsti? Jaguse!..— jis buvo jau nuolankus ir geras.

— Ogi paskui šaukiau tau, nepaklausei...

— Šaukei, Jaguse? Iš tikrųjų?!..

— Sakau!.. Plyšt bešaukdama dabar galėčia, ir niekas nepaskubės!.. Kam ten rūpi našlaitės?.. Nuskriausti ir pažeminti tai kiekvienas moka!..

Pašvaistė apliejo jos veidą, ji nugręžė galvą ir susirūpinusi ėmė sklaidyti vandenį kojomis. Matas taip pat kažką svarstė.

Tyla ir vėl audėsi; vargonų grojimas čiurleno raminančia, tylutėle srovele, tvenkinys švytravo, ir nuo Jagusės kojų sklaistėsi apskriti ratai, dryži tarytum žalčiai, šešėliai kirbėjo pakrantės lygmėj, o tarp jųdviejų ėmė jau skrajoti žvilgsniai ir megztis tarpusavy...

Matą vis stipriau traukė prie jos, rodos, būtų galėjęs paimti ją rankomis kaip kūdikį ir su neapsakomu gerumu paguodęs ir nuraminęs...

— Maniau, kad tu man nedraugiškas...— atsiliepė ji tylutėliai.

— Niekad apmaudo tau neturėjau... ar nepameni?..

— A jau, gal pernai, kitados, o dabar kaip ir kiti... kaip....— sušnibždėjo ji neatsargiai.

Jį sukrėtė staigus atminimas, sukilo pyktis ir pavydas.

— O kad tu... kad...

Ne, nesugebėjo išmesti iš širdies to, kas jį smaugė, bet susitramdė, tik trumpai ir kietai pasakė:

— Likis sveika!..

Jis turėjo bėgti, kad jai neprikištų vaito.

— Bėgi, o kokią dabar skriaudą tau padariau?..

Ji buvo išsigandusi ir įskaudinta.

— Ne... ne... tik...— kalbėjo jis greitai, žvelgdamas į jos žydras, išverktas akis, ir blaškė jį gailestis, graudumas ir pyktis.— Tik vyk šalin nuo savęs tą baidyklę, vyk šalin, Jaguse...— prašė jis karštai ir smarkiai.

— Tai ar jį traukiau? Ar laikau jį?! — sušuko ji piktai.

Matas sustojo nebetikras ir didžiai susirūpinęs.

Ją pagavo rauda, ašaros kaip žirniai pabiro įsiliepsnojusiu veidu.

— Taip mane nuskriaudė... taip mane nugirdė... ir niekas manęs neužstoja... niekas nepasigaili, tik visi puola! Kuo gi aš kalta? Ką? — skundėsi ji skausmingai.

— Aš jam atmokėsiu, maitai! — pratrūko jis, iškeldamas kumščius.

— Atmokėk, Matai! Atmokėk, o aš jau tau...— pateigė jam nirtingai.

Jis daugiau nebeatsiliepė ir nurūko bažnyčios link.

Ji dar ilgai sėdėjo prie tvenkinio, galvodama apie Matą, kad gal jis užstos ją ir neleis skriausti.

„O gal ir Antanas,"— staiga atėjo jai į galvą.

Ji grįžo namo, kupina tylių, džiaugsmingų nujautimų.

Varpai ėmė skambinti, žmonės ėjo iš bažnyčios, beregint keliai sukirbėjo, suklego dardančiais vežimais ir kalbomis, ore skambėjo juokai, žmonės ėjo būriais, tarpais stovinėdami ties tarputvoriais, tik prieš Dominikienės trobą jie kažkaip tilo, žvilgčiojo vieni į antrus ir ėjo toliau apsiblaususiais veidais, niekas net neužsuko aplankyti ligonės.

Bematant suskambo kalbomis visas kaimas, suklego trobos, priemenės ir slenksčiai; ir sodai taip pat buvo pilni žmonių ir triukšmingi, mat sėdosi pietų po medžiais, paūksmėse ir vėsumoje; visur buvo matyti valgantys, o šaukštų kakšėjimas, dubenų grandymas, valgių kvapai ir šunelių cypimas sklido kaitrioje tyloje.

Tik Dominikienės troboj buvo gūdu ir tuščia: niekas nesiskubino jos aplankyti. Senė stenėjo karščiuodama, Jagusė jau nebenusėdėdama stoviniavo ant slenksčio, čia eidavo net į kelią, čia ilgai, liūdnai žiūrėdavo pro langą, o Simas vis sėdėjo palei trobą, tik vienas Andrius buvo neapdujęs ir antrajame trobos gale ėmėsi virti valgį.

Tik jau gerokai po pietų užsuko pas juos Hanka, tačiau ji buvo kažkokia keista, klausinėjo apie viską, labai sielojosi dėl ligonės ir vogčiomis, tykojančiomis akimis sekiojo Jagną, rūpestingai dūsaudama.

Netrukus ir Matas atlėkė pas Simą.

— Ar eisi su mumis pas vokiečius? — paklausė.

— Mano žemė, tėvo palikimas, nepasijudinsiu iš vietos,— vis kalbėjo vaikinas.

— Nastusė tavęs laukia, juk ketinot eiti užsakų.

— Niekur neisiu... žemė mano, tėvo palikimas...

— Kvailas asile! Niekas tavęs už uodegos netempia... sėdėk sau kad ir ligi rytojaus! — supyko, o kadangi tuo metu Jagna lydėjo Hanką į tarputvorius, jis priėjo prie jos, net nepasižiūrėjęs į aną.

Nutraukė drauge keliu palei tvenkinį.

— Rokas ar jau pargrįžo iš bažnyčios? — prakalbino jis.

— Pargrįžo; ir vyrų jau nemaža ten laukia.

Jis pažvelgė atsigręžęs. Jagna žiūrėjo jiems pavymu, tad skubiai nusigręžė ir paklausė tyliai, nežiūrėdamas Hankai į akis:

— Ar teisybė, kad kunigas iš sakyklos kai kurias paminėjo?

— Juk girdėjai, o dar už liežuvio trauki.

— Atėjau po pamokslo, pasakojo man apie tai, bet pamaniau, gal meluoja taip sau, dėl juoko.

— Ir ne vieną minėjo... ir kaip kumščiais grūmojo... Garsiai drausti ir į kitus akmenis svaidyti kiekvienas sugeba... tik nėra kas blogiui kelią užkerta,— ji buvo labai susisielojusi ir pikta.— O vaito nė žodeliu nepalietė, o juk jis čia kalčiausias,— pridūrė tyliau.

Matas ugningai nusikeikė ir, kad ir norėjo dar kažko klausti, pritrūko drąsos. Hanka jautėsi smarkiai viso to įskaudinta. „Aišku, Jagna nusidėjo, aišku, reikėjo ją sudrausti, bet tuoj minėti ją iš sakyklos beveik vardu... to jau per daug... Ji Borynos žmona, ne kokia išjoda...— galvojo ji apmaudingai.— Kas tarp jų buvo, tai jų dalykas, o kiti tegu nekiša nagų."

— Nei Magdės, nei malūninko mergų neminėjo; o juk visi žino, ką jos išdarinėja! Volios dvarokėms negrūmoja kumščiais, o dėl Gluchovo ponios, nors visas svietas žino, kaip ji su bernais zulinasi, balso nekelia! — kalbėjo ji, baisiai pasipiktinusi.

— Ar teisybė, kad ir Teresę minėjo? Ką? — vos benugirdo ji klausimą.

— Abi minėjo: vsi suprato, apie ką kalba.

— Turėjo jam kas prikalbėti,— jis vos tramdė pyktį.

— Kalbėjo žmonės, kad tai Dominikienės darbas, o gal ir Balcerekienės; viena tau keršija už Simą ir Nastę, o antroji norėtų pritraukti tave prie savo Marysės.

— Šit kaip! O kad man nė galvon neatėjo...

— Vyrai visad tik tą temato, kas jiems prieš akis stovi kaip jautis...

— Veltui Barcerekienė stengiasi, veltui!.. Dar ir per sprandą gali susigriebti nuo Teresės... O tyčia, Dominikienės pykčiui, Simas turi apsiženyti su Naste; jau aš pats prižiūrėsiu! Maitos, bobos!

— Jos savo daro, o nuo to kenčia nekaltos,— tarė ji liūdnai.

— Ir taip vieni kitus puola, kad jau sunku kaime ištverti.

— Kai Motiejus dar buvo sveikas, tai buvo kas sušvelnina, turėjo ko klausyti.

— Aišku, vaitas — dūda, galvos niekam neturi ir tokias istorijas išdarinėja, kad žmonės negali jo klausyti. Kad nors Antanas pargrįžtų!..

— Pargrįš netrukus, pargrįš! Bet kas jo klausys? — akys jai sužibo.

— Jau tarėmės su Gželia ir su vaikinais, kad, jam pargrįžus, mes padarysim kaime tvarką. Pamatysi!

— Būtų jau metas: juk viskas taip irsta, kaip ratas be lanko.

Netrukus priėjo trobą; visas vyrų pulkas jau sėdėjo priebuty.

Eiti ketino keliolika gaspadorių ir kilmingesnių bernų, nors iš sykio visas kaimas veržėsi traukti, kaip tąsyk į girią.

Dabar susirinko, nekantriai laukdami likusių.

— Ir vaitas turi drauge su mumis eiti! — pasakė vienas, drožinėdamas lazdelę.

— Į apskritį pašaukęs jį viršininkas; raštininkas sakė — tam, kad sušauktų susirinkimą ir nuspręstų statyti mokyklą Lipcuos ir Modlicoj.

— Tešaukia: juk nenuspręsim taip! — nusijuokė Klombas.

— Dėl to tuoj būtų naujas mokestis nuo kiekvieno margo, kaip Doluose.

— Žinia; tiktai kai viršininkas įsakys, turėsim klausyti,— tarė šaltyšius.

— O ką jis gali mums įsakyti? Tegu savo stražnikams įsakinėja, kad iš vieno su vagimis nevogtų.

— Įžūliai pradedi, Gželia! — įspėjo šaltyšius.— Ne vieną jau liežuvis toliau nuvedė, negu jis norėjo.

— Kalbėsiu, nes mūsų teisę žinau ir viršininkų nebijau, tik jums, tamsiems avinams, kinkos dreba prieš kokį valdžios skrabalą.

Jis taip rėkė, kad žmonės ėmė būgštauti jo įžūlumo, ir ne vienas sušiurpo iš baimės; Klombas ėmė kalbėti:

— Teisybę pasakius, tokia mokykla mums nereikalinga... Mano Adomas kiaurus dvejus metus vaikščiojo į Volią, mokytojui gabenau po pūrą bulvių, boba ir-

gi sviesto ir kiaušinių davė jam šventėms, o iš to tiek teišėjo, kad maldaknygės paskaityti nesugeba, o ir ruskai nė šnipšt... Jaunesnieji, kur per žiemą mokėsi pas Roką, net ir rašto susigraibo, ir iš poniškų knygų paskaityti moka...

— Tai reik Roką pamylėti, ir tegu toliau moko; vaikams mokykla reikalingesnė negu batai,— įterpė vėl Gželia.

Tąsyk šaltyšius įsispraudė į būrelį ir ėmė kalbėti pusbalsiu:

— Rokas būtų geriausias, žinau... ir mano berniukus jis išmokė... tik nevalia. Valdžia, matyti, bus ką suuodusi ir neturi ant jo akies... Vyresnysis sutiko mane raštinėj ir smarkiai apie jį klausinėjo... Nepasakojau jam daug, tad jis supyko ir ėmė mygti gerai žinąs, kad Rokas vaikus mokąs ir lenkiškas knygas, ir gazetas žmonėms dalinąs... Reikia jį įspėti, kad pasisaugotų.

— Blogi dalykai! Geras jis žmogus, dievobaimingas, bet per jį gali visam kaimui būti didelė bėda... reikia ką nors daryti... ir greitai...— dėstė senis Ploška.

— Iš baimės gal išduotumėt jį... ką? — kandžiai sušnibždėjo Gželia.

— Jeigu žmones keltų prieš valdžią ir visų žalai, tai kiekvienas taip padarytų. Pats esi jaunas, o aš gerai pamenu, kas darėsi per tą ponų karę, kai už bile ką žmones kapojo bizūnais. Tai ne mūsų dalykas.

— Vaitu norit būti, o kvailas esat kaip kiauras čebatas! — mėtė jam Gželia.

Nutraukė, nes Rokas išėjo iš trobos, apvedė akimis visus žmones, persižegnojo ir sušuko:

— Jau metas! Eikim vardan Dievo!

Pajudėjo pirmas, paskui jį vyrai išsirito į vidurį kelio, o paskui juos ėjo keletas moterų ir vaikų.

Ir kaitra jau buvo atlėgusi, kaip tik skambino mišparų, saulė ritosi į miškus, dangus kybojo giedras ir tyras, o akiračiai buvo tokie vaiskūs, jog net tolimesnieji kaimai kilo prieš akis tarytum ant delno ir girių žalumoj lengvai galėjai įžiūrėti geltonus pušų kamienus, baltus beržų marškonus ir pilkus, didelius ąžuolus.

Moterys pasiliko už malūno, o vyrai ėjo pamažėli prieškalne. Užpakaly jų kilo dulkės, tad tik kada ne kada subaltuodavo kokia milinė.

Ėjo tylėdami. Jų veidai buvo rūstūs, minos smarkios, o akys žvelgė atkakliai, nenuolaidžiai.

O dėl pasiskatinimo daužė į žemę ąžuolinėmis kuokomis, o vienas kitas spjaudėsi delnus ir ręždavosi, tarytum šuolio šokti.

Oria tvarka traukė, lyg procesijoj, nes jeigu kuriam ir išsprūsdavo koks žodis, tai beregint nutildavo, kitų žvilgsnių sudraustas: ne metas buvo postringauti, kiekvienas gūžėsi viduje ir kaupėsi stiprumą.

Prie savo laukų ribos, palei kryžių, susėdo ant kapčių truputį pailsėti, bet ir dabar niekas neprabilo; tiktai klaidžiojo tyliomis akimis po pasaulį. Lipcų trobos vos buvo matyti iš už sodų, aukso bonia bažnyčios bokšto viršuj spindėjo saulėje, laukai visur žaliavo, kur tik akimis galėjai pasiekti, ganyklose pamiškėj kirbėjo išsibarsčiusios kaimenės, žydru ruoželiu kilo dūmai iš kažkieno ugniakuro pagiry, ir vaikų dainavimas skambėjo, o dūdelių lioliavimas sklido per visą žemę, pavasariškai pasipuošusią džiaugsmu ir nuostabia rimtimi, tad ne vienam širdis užgilo tyliu gailesčiu ir baime, ne vienas sunkiai atsidūsėjo ir baimingai žvilgčiojo į Podlesę...

— Eikim, juk ne pelų nešti išsirengėm! — ragino Rokas, gerai numanydamas, kad jie ima delsti.

Pasuko tiesiai į palivarko trobesius senu, piktžolėmis apžėlusiu keliu, kuris tarytum gėlėtas kaspinas tįsojo tarp žalių javų; prasti rugiai mėlynavo vosilkomis, vėlybos avižos liepsnojo svėrėmis, vandens išgulėti ir išdegę kviečiai raudonavo aguonomis, o bulvės tik dabar pradėjo dygti. Kiekviename žingsnyje buvo matyti nerūpestingumas ir apsileidimas.

— Stačiai žydo ūkis, net žiūrėti skaudu! — murmtelėjo kažkuris vienas.

— Prasčiausias bernas, ir tas geriau žemę dirba.

— O kad kitas, nors ir ponas, šventos žemelės nė už ką nelaiko!

— Melžia ją ir melžia kaip alkaną karvę, ir nenuostabu, kad išseko.

Išėjo į pūdymus. Aprūkusios ir apirusios trobesių sienos styrojo jau netoliese, sudegęs sodas skausmingai pūkšančiais į dangų pajuodusiais medžių griaučiais supo dvaro kumetynus su įgriuvusiais stogais ir stūksančiais kaminais, o pasieniais, menkoj apmirusių šakų paūksmėj, buvo matyti būrys žmonių. Tai buvo vokiečiai. Ant akmenų stovėjo ąsotis alaus, ant slenksčio kažkas pūtė fleitą, o jie visi sėdėjo atsidrėbę ant suolų ir žolėje, vienmarškiniai, su pypkėmis, ir gurkšnojo iš molinių puodelių; palei namus žaidė vaikai, o šalimais ganėsi puikios karvės ir arkliai.

Matyti, anie pastebėjo ateinančius, nes ėmė šokti iš vietų, dėlioti prie akių delnus, žiūrėti į jų pusę ir kažką rėkauti, bet kažkoks senas švabas taip smarkiai užšprekino, jog beregint susėdo į senas vietas ramiai ir vėl gurkšnojo iš molinių puodelių; fleita užšvilpė dar saldesne gaida, vieversiai skambino kone viršum galvų, o iš javų byrėjo tankus, nenutilstamas žiogų griežimas, ir protarpiais vienur kitur ištrūkdavo putpelės balsas.

O kad ir dundėjo sukepusi žemė po vyrų kojomis ir pasagėlės kakšėjo į akmenis vis arčiau, vokiečiai nė nepasijudino, tarytum nieko negirdėdami, tik skonėdamiesi alučiu ir tuo saldumu, kuriuo dvelkė priešvakario oras.

Vyrai jau buvo čia pat, tik vis sunkiau ir lėčiau ėjo, prilaikydami šniokštavimą ir vėzdus rankose spausdami; širdys smarkiai suplakė, karštas virpesys verdančiu vandeniu pilstė nugaras, gerklėse džiūvo, bet sprandai stangrėjo ir žėrinčios akys įžūliai smigo į vokiečius, o iš veidų, tarytum sustingusių, veržėsi rūstus atkaklumas ir nepalenkiama galia.

— Tegul bus pagarbintas! — tarė vokiškai Rokas sustojęs, o už jo pusračiu sustojo visas pulkas, grūsdamiesi ir šliedamiesi vieni į kitus pečiais.

Vokiečiai sutartinai atsakė, nesijudindami iš vietos. Tik tas senis su žila barzda atsikėlė ir pablyškęs vadžiojo akimis po minią.

— Su reikalu atėjom pas jus,— pasakė Rokas.

— Tad sėskit, gaspadoriai, iš Lipcų esat, kaip matau, pasikalbėsim kaimyniškai! Johan, Fric, suolų kaimynams!

— Dėkui, reikalas trumpas, tai pastovėsim.

— Neatrodo trumpas, kad visas kaimas atėjot! — sušuko anas lenkiškai.

— O kad visiems lygiai rūpi.

— Dar triskart tiek namie liko! — pabrėžtinai pasakė Gželia.

— Labai džiaugiamės, jus matydami, o kad pirmi atėjot, tai gal alaus su mumis išgersit... geram kaimyniškam sugyvenimui... Įpilkit, vaikinai...

— Lak pats! Koks dosnus! Ne alaus atėjom! — ėmė šaukti karštesnieji.

Rokas ramino juos akimis, o senas vokietis kietai tarė:

— Na, tai klausom!

Pasidarė tylu, pasklido šniokštimas ir trumpi atsidūsėjimai, lipciečiai dar labiau susispaudė į krūvą, visus nukrėtė šiurpas, vokiečiai irgi sustojo kaip vienas, išslinko prieš anuos suplakta krūva ir ėmė piktomis žlibėmis durstyti žmones, barzdas pešiotis, pūstis ir kažką tyliai murmėti.

Pro langus baimingai žvilgčiojo moterys, vaikai slapstėsi priemenėse, ir kažkokie rudi šunes milžinai urzgė pasieniuose, o jie gerą protarpį stovėjo taip vieni prieš kitus gūdžioj tyloj, nelyginant kaimenė avinų, kur jau žlibėmis kruvinai žybčioja, kojomis trepsi, nugaras riečia, galvas narina ir beregint puls ragais, kol pagaliau Rokas nutraukė.

— Atėjom pas jus nuo viso kaimo,— kalbėjo jis lenkiškai, garsiai ir aiškiai,— prašyti jūsų geruoju, kad nepirktumėt Podlesės...

— Taip! Taigi! To atėjom! — pakartojo kiti paskui jį, daužydami žemę vėzdais.

Anie išsyk apstulbo.

— Ką jis kalba? Ko jis nori? Nesuprantam! — vapėjo, savo ausimis netikėdami.

Tad Rokas jiems dar sykį vokiškai pakartojo, ir vos tik baigė, tuoj Matas karštakošiškai tėkštelėjo:

— Ir kad jūs, pliudriai, nešdintumėtės po velnių!

Jie šoko staiga, lyg karštu vandeniu nuplikyti, prasiveržė riksmas, jie sugumulavo ir ėmė smarkiai gargėti, grūmoti kumščiais, trepsėti iš pykčio ir jau ne vienas veržėsi prie vyrų ir grasė, tačiau tie stovėjo nepajudinami kaip mūras, degindami rūsčiomis akimis, tik rankos jiems virpėjo, ir laikė sukandę dantis.

— Ar jūs iš proto visi išėjot? — šaukė senis, iškėlęs rankas.— Draudžiat mums pirkti žemę! Kodėl? Kokią turit teisę?..

Vėl Rokas ramiai viską išdėstė, plačiai, kaip reikiant, bet vokietis, nuraudęs iš pykčio, suriko:

— Žemė yra to, kas už ją moka!

— Taip atrodo jūsiškai, bet mūsiškai yra kitaip: ji turi būti to, kas jos reikalingas! — pasakė jis iškilmingai.

— O kuriuo gi būdu, gal už dyką, grobte užgrobti? — tyčiojosi anas ir šaipėsi.

— Už tuos dešimt pirštų, tai didelė kaina! — taip pat atsakė Rokas.

— Kvailos kalbos! Ką čia juokams laiką gaišinsim be reikalo. Podlesę nusipirkome, ji yra mūsų ir mūsų bus, o kam nepatinka, tegu sau eina su ponu Dievu ir mus tegu lenkia iš tolo. Na, tai ko dar laukiat?..

— Ko? Ogi jums pasakyti: šalin iš mūsų žemės! — prasiveržė Gželia.

— Traukitės patys šalin, kol nepradėjom jūsų varyti!

— Kol gražiuoju, kaimyniškai prašom! — šaukė vėl kiti.

— Grasot? Į teismą patrauksim! Rasim, kaip jus apraminti, dar neatsėdėjot už girią, tai jum pridės, ir drauge atbūsit! — tyčiojosi senis, bet jau net drebėjo iš pykčio, o ir kiti vos vos tramdėsi.

— Utėliai prakeikti!

— Žmogžudžiai! Šunes pasmirdę! — šaukė jie saviškai, rangydamiesi būry tarsi užmintos gyvatės.

— Tylėkit, šuns veisle, jei žmonės jums sako! — nusikeikė Matas, bet jie neišsigando, šaukė vis garsiau ir visu pulku slinko artyn.

Rokas, bijodamas, kad neįvyktų muštynių, ramdė vyrus, tildė ir vertė valdytis, tačiau jie jau nebesidavė valdomi ir rėkė per kits kitą.

— Duokit gi kuris per galvą pirmam nuo krašto!

— Jukos jiems truputį nuleisti!

— Tai ar nusileisim, vyrai? Visus mūsų žmones jie koneveikia!

— Ir kaip mums reikia nepadarysim? — šaukė kiti, vieni kitus kurstydami ir slinkdami vis artyn, artyn, o pagaliau Matas nustūmė Roką į šalį ir išlindo iš būrio prieš vokiečius nelyginant vilkas, žybčiodamas dantimis.

— Klausykit, vokiečiai! — subliovė jis, atkišęs kumščius.— Kalbėjomės su jumis žmoniškai, gražiuoju, o jūs grasot kalėjimu ir tyčiojatės iš mūsų! Gerai, dabar užtrauksim jums kitokią giesmę! Jei nenorit taikos, tai duodam jums žodį prieš Dievą ir prieš žmones, kaip priesaiką, kad jūs Podlesėj neišsilaikysit! Mes atėjom su taika, o jūs norit karo! Gerai, jei karas, tai karas! Už jūsų pečių valdžia, teismai, jūs turit pinigų, o mes turim tik tuos grynus kumščius... Pamatysim, kieno bus viršus!.. O dar jum va ką pridėsiu, kad neužmirštumėt... ugnis kimba į šiaudus, bet praryja ir mūrus, griebia ir javą, kad ir nepjautą... gyvuliai stimpa ganyklose... ir nė vienas žmogus nėra apdraustas nuo pikto nuotykio... Neužmirškit, ką pasakiau: karas dieną ir naktį, ir kiekvienoj vietoj...

— Karas! Karas! Ir padėk mums Viešpatie Dieve! — sušuko visi drauge.

Vokiečiai šoko baslių, kurie gulėjo pasieny, keletas išsinešė iš vidaus šautuvus, kiti vėl akmenų stvėrėsi, moterys pakėlė riksmą.

— Tegu tik šauna kuris, bematant visi kaimai čia sulėks.

— Nušausi, šunsnuki, vieną, tai kiti tave vėzdais užtvos kaip nusususį šunį!

— Nekibkit, švabai, muštis, prieš žmones neatsilaikysit!

— O jūsų mėsos nė alkanas šuo nepalies!

— Tik užkabink mane, bjaurybe, užkabink! — grasė atšiauriai ir iššaukiamai.

Stovėjo jau arti vieni antrų, badydamiesi vien žlibėmis, tūpčiodami, mindžikuodami, daužydami vėzdais žemę ir nirtingai rėkaudami, plūdimai ir grasymai skraidė virš galvų lyg akmenys, jau tiesėsi nagai, ir ne vienas net virpėjo, pasirengęs pulti, tik štai Rokas išskėtė rankas, apkabino saviškius ir nustūmė juos atgaliau, o vyrai, norom nenorom, pusiau nusigręžę, budriai traukėsi, sergėdamiesi puolimo iš užpakalio, ir dar pikčiau šaipėsi iš anų:

— Pasilikit su ponu Dievu, kiaulės išmatos!

— Ir laukit, kol jums pragys raudonas gaidys!

— Užsuksim čia pašokti su jūsų panomis!

Net Rokas turėjo juos tildyti, taip smarkiai jie burnojo.

Prietėmis jau klojo žemę, saulė nusileido, vėsus vėjas braukiojo javus, kurie lenkėsi, skambėdami varpomis, drėko žolės nuo žilų rasų, iš kaimo pusės sklido dūdelių garsai ir vaikų riksmai, pelkynuose aidėjo varlių kurksėjimas, ir per visą pasaulį jau ėjo tylus, kvapus vakaras.

Vyrai grįžo pamažėli, atsegiotos jų milinės plevėno tarsi balti sparnai; ėjo triukšmingai, dažnai sustodami, vienas kitas jau dainavo, net girios aidėjo, kiti švilpavo iš džiaugsmo ir smarkumo, treti šnekučiuodami karštomis akimis globstinėjo Podlesės laukus.

— Kaip lengva būtų tuos laukus išdalinti! — tarė senis Klombas.

— Aišku, ūkius galima išpjauti kaip korius, visus kaip vienas, kožną su pieva ir ganykla.

— Kad tik vokiečiai užleistų! — atsiduso šaltyšius.

— Nesirūpinkit, čia jau mes dėti, kad nusileistų,— tikino Matas.

— Mielai paimčiau tą lauką nuo krašto, prie kelio,— sušnibždėjo Adomas Pričkus.

— O man tiktų vidury, tas su smūtkeliu,— tarė kitas bernas.

— Aš reikalaučiau to, nuo Volios pusės.

— Va, kad taip gavus, kur palivarko daržai!

— Žiū, koks gudrus, pačių geriausių užsimanė!

— Užteks visiems po rėžį,— ramino Gželia, nes jau buvo bepradedą ginčytis.

— Jeigu ponas sutiks ir atiduos jums Podlesę, tai nemažas darbas jūs laukia, nemažas triūsas,— atsiliepė Rokas.

— Įstengsim! Įstengsim ir viską pakelsim! — šaukė jie džiaugsmingai.

— Vaje! Nebaisus darbas savo lauke!

— Net ir visą pono žemę apdorotume!

— Tegu tik duoda pamatysit!

— Įaugtų žmogus sau į žemę kaip tas medis, ir tegu jį kas įveikia, tegu pabando išrauti!

Vis smarkiau šnekučiavosi tarpusavy, vis greičiau eidami, nes nuo kaimo pusės sujuodavo būrys moterų, skubančių jų pasitikti.

XI

Jau taip švito, kad visas pasaulis buvo apsitraukęs melsvu žydrumu kaip prinokusi slyva, kai Hanka privažiavo prie dar tebemiegančios trobos, tačiau veži-

mui smarkiai sudardėjus šaukdami išbėgo vaikai ir Lapa ėmė džiaugsmingai loti ir šokinėti prieš arklius.

— O kur Antanas? — šaukė Juzka nuo slenksčio, per galvą vilkdamasi sijoną.

— Po trijų dienų tik jį paleis, bet pargrįš jau tikrai,— atsakė ji ramiai, bučiuodama vaikus ir dalindama jiems lauktuvių bandukes.

Ir Vitekas išlėkė iš arklidės, o paskui jį kumeliukas, kuris žvengdamas ėmė gretintis prie kumelės, o Petrekas traukė iš vežimo pirkinius.

— Ar šienauja? — paklausė ji, sėsdamasi čia pat ant slenksčio pažindyti jauniausiojo.

— Penkiese pradėjo vakar nuo pietų: Pilypas, Rapolas ir Kobus atodirbio, o Klombų Adomas ir Matas pasamdyti.

— Matas Golombas, žiū?..

— Taigi... ir man buvo nuostabu, bet pats norėjo, sako nenoris į kuprą susimesti bemeistraudamas, turįs išsitiesti su dalgiu.

Jagna atidarė savo trobos langą ir iškišo galvą.

— Ar tėvas tebemiega?

— Sode guli, neįnešėm jo nakčiai, troboj baisiai karšta.

— O kaip motina?

— Po senovei, nors gal šiek tiek ir gerėliau, Jambrožis ją gydo, vakar buvo atėjęs aviganis iš Volios, parūkė ją, davė kažkokio tepalo ir pasakė, kad per devynias savaites pasveiks, tik tegu neišeinanti į šviesą.

— Sako, geriausia taip gydyti nuplikymą! — atsakė ji, o paskui, perkėlusi vaiką prie antros krūties, skubriai klausinėjo vakarykščių naujienų, tačiau neilgai tai betruko, nes jau baigė aušti, žaros nurausvino dangų ir sumirgėjo brėkštais ore, rasos lašnojo nuo medžių, paukščiai sučvireno lizduose, ir kaime pasklido

avių birbimas ir į ganyklą genamų galvijų būbavimas, kažkas ėmė plakti dalgį, ir plonutis, aštrus plieno zvimbimas veriamai skriejo tolyn.

Tik nusivilkusi iš kelionės, Hanka nubėgo prie Borynos; jis gulėjo kėbule po medžiais, apklotas duknomis ir miegojo.

— Ar žinot! — sušnibždėjo ji, tampydama jį už rankos.— Antanas po trijų dienų pargrįš. Išvežė jį į guberniją. Rokas išvažiavo paskui jį su pinigais, įmokės ten užstatą, ir jau drauge pargrįš!

Senis staiga atsisėdo, atmerkė akis ir tarytum klausėsi, tačiau beregint pargriuvo į patalą ir, užsitraukęs duknas ant galvos, lyg ir vėl užmigo.

Negalėjo su juo susikalbėti, o ir šienpjoviai jau ėjo į tarputvorius.

— Palei kopūstadaržius paklojom vakar pievą,— aiškino Pilypas.

— Tai eikit šiandien už upės, prie kapčių, Juzė parodys jums.

— Tai toji prie Ančių Lomelės, gerokas gabalas.

— Ir žolė ligi juosmens, kaip giria, ne tokia kaip ten, kur vakar.

— Ar tenai tokia menka, ką?

— Žinia, kone visai sudžiūvusi, pjauni lyg šepetį.

— Rasa kai nukris, tai dar ir šiandien galima pradalges išdaužyti.

Išėjo visi nedelsdami, tik vienas Matas, kažkodėl ilgai degęsis papirosą pas Jagusę, išėjo paskutinis ir dar godžiai dairėsi atgal, nelyginant katinas, nuo pieno pavarytas.

Ir iš kitų namų jau daugelis ėjo prie šieno.

Saulė pasirodė milžiniška, raudona, diena stojo šilta, matyti, vėl turėjo būti kaitra.

Šienpjoviai ištraukė vorele, prieky bėgo Juzė, vilkdama kartį, kas pusbalsiu poteriavo, kas dar rąžėsi ir akis krapštėsi iš miegų, o kas svaidė kokį nereikalingą žodį; taip jie nutraukė pro malūną; pievose draikėsi žemi, skysti rūkai, alksnių kupsteliai atrodė kaip rūkstantys krūmai, tarpais žvilgčiojo upė pro mėlynas uždangas, svyrėjo rasotos žolės, o rytų pusėj žėrįs oras kvepėjo drėgnais žiedais.

Juzė, atvedusi juos prie kapčių, atmatavo tėvo pievą ir, įsmeigusi ant ribos kartį, nulėkė atgal.

Jie nusivilko švarkus, pasiraitė kelnes ligi kelių, sustojo į barą ir, įrėmę kotus į žemę, pradėjo pustyti dalgius.

— Puiki žolė, kaip lašiniai, ne vienam prakaitą išvarys,— tarė Matas, stodamas pirmas ir bandydamas pradalgę.

— Aukšta ir tanki, turės šieno ik valios, vaje! — tarė antrasis, stodamas greta.

— Kad tik gražiu oru suimtų,— tarė trečiasis, žvilgčiodamas į dangų.

— Tik pradėk pievą pjauti, tuoj galėsi lietaus gauti,— nusijuokė ketvirtasis.

— Tai teisybė buvo kitais metais, bet ne šįmet! Pradėk, Matai!

Persižegnojo visi drauge, Matas pasiveržė diržą, prasižergė, palinko, pasispjaudė delnus, įtraukė kvapo ir plačiu mostu paleido dalgį, pjaudamas jau lygiai, o paskui jį ir kiti, likdamiesi šiek tiek įstrižai, kad nepakirstų vieni antriems kojų, darė tą pat, smagiai įsirėžę į miglotą lanką, šveisdami lygiais, ramiais dalgių mojais; šalti ašmenys tik švytravo švilpdami, ir sunkiai gulė žolė, pildama ant jų rasą tarytum ašaras.

Vėjas po truputį ėmė braukyti žoles, ir pempės vis verksmingiau klykavo viršum jų, tarpais kurapkos purp-

telėdavo iš po kojų, o jie, siūbuodami iš dešinės į kairę, pjovė nepavargdami, rėždamiesi į pievą pėda po pėdos, tik tarpais kuris sustodavo dalgio pasipustyti arba sprando ištiesti ir vėl kirsdavo nirtingai, palikdamas užpakaly savęs vis ilgesnę pradalgę ir įmintų pėdų brydę.

O kol saulė atėjo viršum kaimo, jau visos lankos net vaitojo po dalgiais, visur pjovė, visur švytravo mėlyni ašmenys, sklido pustyklių džeržgesys ir visur dvelkė stipri vystančių žolių kvapstis.

Oras buvo lyg tyčia parinktas šienauti, nes kad ir sako senas priežodis: „Tik imkit dalgius, tuoj pravirks dangus", bet tais metais viskas buvo atvirkščiai. Vietoj lietaus užėjo sausros.

Dienos kėlėsi sulietos rasomis ir įkaitrojusios lyg karštinės apimtas žmogus, o gulė vakarais kvėpdamos tokią karštybę, kad jau seko šuliniai ir upeliai, javai gelto, daržovės vyto, kirmėlės apniko medžius, karvės užtrūko, nes alkanos grįždavo iš išdegusių ganyklų, o ponas tik tiems leido ganyti skynimuose, kurie sumokėjo po penkis rublius nuo uodegos.

Aišku, kad ne visi galėjo paberti tiek gyvo pinigo.

O ir be tų visų dalykų priešpjūtė darėsi vis sunkesnė, ypač trobelninkams ir kitiems vargšams.

Tikėjosi, kad apie šventą Joną užeis lietūs ir viskas laukuose dar atsigaus, net ir mišias ta intencija buvo užpirkę, tačiau nieko nepadėjo, sausra vis laikėsi.

Kiti jau ir į puodą neturėjo ko kišti, bet užtat netrūko barnių, vaidų ir dejavimo. Dar gal niekad, kiek seniausieji atmena, nebuvo Lipcuose tiek tąsymosi po teismus — čia byla dėl miško rūpinosi, čia vaito darbeliai vis kiršino žmones, čia vėl Dominikienės vaidai su sūnumi, o čia ir vokiečiai, ir kokie mažesni kaimy-

nų nesusipratimai, tiek visko buvo, jog žmonės miršo vargą, gyveno lyg kokiame katile, nuolat liežuvaudami ir bardamiesi.

Tad ir nenuostabu, kad atėjus šienapjūtei atsikvėpė; vargšai tuoj išlakstė po dvarus uždarbiauti, o ūkininkai, užsikimšę ausis visoms naujienoms, džiaugsmingai stvėrėsi dalgių.

Tik neužmiršo vokiečių, ir kasdien vis kas nors nulėkdavo į Podlesę pasižiūrėti, ką jie daro.

Jie tebegyveno ten pat, tik liovėsi kasę šulinius ir vežę akmenis pamatams, o kalvis kažkurią dieną pasakė, kad vokiečiai apskundę poną dėl pinigų, o Lipcus dėl prievartavimo.

Vyrai prisijuokė iš to iki valiai.

Kaip tik šiandien per pietus pievose plačiai apie tai buvo kalbama.

Dienovidis atėjo kaitrus, saulė stojosi viršum galvų net baltai įdegusi, dangus kybojo balzganai padūmavęs, karštis mušė lyg iš kokios baisingos krosnies, nė mažiausias vėjelis nebepūsčiojo, lapai karojo nualpę; aptilo paukščiai, šešėliai klojosi skysti ir trumpi, maža beapsaugodami nuo kepinimo, buvo tvanku, tik iš pradalgių dvelkė aštrus šuntančių žolių kvapas, javai, sodai ir namai stūksojo tarytum baltų liepsnų apsiausti; atrodė, kad viskas sutirps įkaitusiame ore, virpančiame lyg vanduo ant mažos ugnies, net upė plaukė lėčiau, nebečiurlendama, vandenys žvilgėjo lyg ištirpęs stiklas, tokie vaiskūs, jog kiekvienas gružas buvo matyti po pluoštuotu paviršiumi, kiekvienas akmenėlis smėlėtame dugne ir kiekvienas vėžys, besiknebinėjąs peršviestose krantų paūksmėse, tyla traukėsi migdančiomis gijomis per saulėtą žemę, vienos tik musės zirzė aplink žmones.

Pjovėjai sėdėjo prie pat upės, po aukštų alksnių guotu, ir valgė iš lauknešėlių. Matui valgyti atnešė Nastė, o kitiems Hanka su Jagustynka; jos prisėdo žolėj, atokaitoj, ir užsitraukusios ant galvų skareles, smalsiai klausėsi.

— Aš iš pat pradžių ir visuomet tą sakiau, kad jei ne šiandien, tai rytoj vokiečiai turi išsinešdinti! — kalbėjo Matas, gramdydamas puodą.

— Ir kunigas tą pat tvirtina! — pateigė Hanka.

— O bus taip, kaip ponui geriau patiks,— vaidingai suurzgė Kobus, išsitiesdamas po medžiu.

— Tai kaipgi, ar jie neišsigando jūsų riksmų ir nepabėgo? — saviškai įterpė Jagustynka, tačiau kažkas tarė:

— Kalvis vakar sakė, kad ponas taikysis su mumis.

— Man tik nuostabu, kad Mykolas dabar su kaimu iš vieno eina.

— Užuodžia jis čia sau kokį gerą kąsnį,— sušnypštė senė.

— Ir malūninkas, sako, taip pat užstojo dvare kaimą.

— Visi su mumis išvien, geradariai, rupūžės,— kalbėjo Matas.— Sakau jum: kalviui ponas prižadėjo kyšį už taiką su kaimu, malūninkas išsigando, kad vokiečiai ant kalnelio palei smūtkelį nepastatytų vėjinio malūno, o karčiamninkas irgi padeda žmonėms iš baimės dėl savęs, jis gerai žino, kad kur vokiečiai apsigyvens, ten jau joks žydelis neuždirbs.

— Ar ir ponas bijo žmonių, kad taikos ieško?..

— Taigi, įspėjot, motin, tas tai labiausiai bijo, tuoj jum išdėstysiu.

Matas nutraukė kalbą, nes nuo kaimo pusės pasirodė atbėgąs Vitekas.

— Gaspadin, taigi eikit greičiau! — rėkė jis jau iš tolo.

— O kas yra? Dega, ką? — pašoko ji baimingai.

— Taigi... gaspadorius kažko šaukia!

Ji nubėgo be kvapo, visiškai nesuprasdama, kas ten atsitiko.

O buvo štai kas. Motiejus jau nuo pat ryto buvo kažkoks keistas, kliedėjo, vis murmėjo kažką, šoko iš guolio, ieškojo kažko aplink save, tad išeidama į pievas, Hanka buvo prisakiusi Juzei labiau jo žiūrėti. Mergina dažnai nubėgdavo žvilgtelėti į jį, bet jis ramiai gulėjo ir tik per pietus ėmė plyšdamas rėkti.

Hankai parlėkus, jis tebesėdėjo ant kėbulo krašto ir šaukė:

— Kur mano batus nukišot! Duokit šen greičiau!

— Tuoj atneš iš kamaros, tuoj...— ramino ji išsigandusi, nes jis atrodė visiškai su sąmone ir rūsčiai žybčiojo akimis.

— Pamigau, kad tu surūgtum,— jis plačiai žiovavo.— Jau diena, o jūs tebemiegat. Tegu Kuba akėčias parengia, sėti važiuosim,— įsakinėjo.

Stovėjo visi prieš jį, neįmanydami ką daryti, nes staiga jis persilenkė ir bejėgiškai griuvo žemėn.

— Nebijok, Hanuse... silpna man pasidarė... Antanas ar lauke, ką? Lauke?..— kartojo, kai jį ir vėl paguldė į patalus.

— Taigi.... nuo pat aušros...— mikčiojo ji, bijodama priešintis.

Jis gyvai dairėsi ir vis kalbėjo, bet kur vienas žodis protingas, ten vėl dešimt visiškai be prasmės, paskui vėl pradėjo veržtis, norėjo vilktis ir batų šaukė, čia vėl stvarstėsi už galvos ir taip veriamai vaitojo, net keliais sklido. Hanka, supratusi, kad jis jau merdi, liepė perkelti jį į trobą ir pavakarėj pasiuntė kunigo.

Netrukus jis atėjo su ponu Dievu, bet tik švęstais aliejais jį patepė.

— Daugiau jam nebereikia, bile kurią valandą užmigs...— tarė jis.

Vakarop prisirinko žmonių, nes jis atrodė merdįs, Hanka net žvakę jam buvo bebrukanti, tačiau jis nurimo ir užmigo.

O rytojaus dieną buvo taip pat; jis pažino žmones, sąmoningai kalbėjosi, čia vėl kiauras valandas gulėjo it negyvas. Prie jo neatsitraukdama sėdėjo kalvienė, o Jagustynka norėjo jį parūkyti.

— Liaukitės, dar ką padegsit.

Murmtelėjo jis netikėtai, o per pietus atbėgus kalviui ir bežiūrint į jo primerktas akis, senis vėl atsiliepė, keistai šypsodamas:

— Nesirūpink, Mykolai... jau dabar pasibaigsiu... netrukus pasibaigsiu...

Nusigręžė į sieną ir daugiau nieko nebepasakė, tačiau buvo matyti, jog eina silpnyn ir vis labiau leidžiasi, tad jau sergėjo jį, o labiausiai Jagusė, kuriai irgi kažkas keisto darėsi.

Ji staiga nustojo rūpintis motina, palikusi ją Andriui, ir lyg akmuo sėdo prie vyro.

— Pati jį pasergėsiu, tai mano teisė! — tarė ji Hankai ir Magdei su tokia galia, jog tos nesipriešino, juoba kad kiekviena turėjo gana savų darbų.

Ir jau nė žingsnio nebeišėjo iš trobos, kažkokia nebyli baimė laikė ją tarytum prikaltą, ir ji nebegalėjo palikti ligonio, kaip pirma.

O visas kaimas buvo pievose, šienapjūtė ėjo be atlydžio; nuo pat aušros, tik pirmoms žaroms paraudus, visi žmonės traukė ten, o eilės vienmarškinių vyrų nelyginant balnotų gandrų nustojo lankas, galando dalgius ir švytruodami plienu per kiauras dienas užsimirštinai rėžė, per kiauras dienas buvo girdėti dalgių plakimas ir grėbėjų dainelės.

Žalios, minkštos lankų lygmės kirbėjo žmonių, klegėjo kalbomis ir dalgių skambesiais, mirgėjo dryžos kelnės, tarytum aguonų žiedai liepsnojo saulėje raudoni sijonai, sklido šūksmingos dainelės, skambėjo dalgiai, veržėsi linksmas juokas, ir visur dirbo noriai, nirtulingai, o kiekvieną pavakarę, kai paraudusi saulė leisdavosi į girias ir oras užvirdavo paukščių klyksmais, kai visi javai ir žolės net virpėdavo nuo žiogų muzikos, o pelkynai grodavo varlių kurkimu, dvilkčiodavo kvapai, lyg visa žemė būtų smilkytuvas, keliais riedėdavo sunkūs, šieno pripampę vežimai, dainuodami eidavo namo pjovėjai, o pageltusiose, nušienautose pievose tankiai sutūpdavo kupetos ir stirtos, tarsi tos bičiulės kūmos, susėdusios tyliai pasišnekučiuoti, o tarp jų braidydavo gandrai, skriedavo ratus gailiai krykštaudamos pempės ir iš pelkių slinkdavo baltos miglos.

Pro atdarus Borynų trobos langus skverbėsi visi tie žmonių ir laukų balsai, džiaugsmingi gyvenimo ir darbo garsai drauge su javų ir pievų, ir saulės kvapais, it iš smilkytuvo kylančiais, tik Jagusė buvo viskam kurčia.

Troboj buvo tylu ir negyva, pro krūmus, dengiančius nuo kaitros, sijojosi žalsva, mieguista prietema, zirzė musės, ir Lapa, budįs prie gaspadoriaus, tarpais žiovaudavo, eidavo pasišlaistyti prie Jagnos, kuri sėdėjo be judesio ir minties ištisas valandas, visiškai panaši į stabą.

Motiejus jau nebekalbėjo ir nebedejavo, ramiai gulėjo, tik be paliovos vadžiojo akimis; tos šviesios žlibės, žvilgančios lyg stikliniai rutuliai, slankiojo paskui ją su tokiu atkaklumu ir taip kiaurai vėrė, tarsi šalti peiliai.

Veltui ji grįžėsi nuo jų, veltui norėjo užmiršti, jos žvelgė iš kiekvienos kerčios, sklandė ore ir kažkaip

baisiai švietė, ir taip nenumaldomai traukė, jog ji pasidavė jų valiai, žiūrėdama į jas lyg į nepermatomas prarajas.

O tarpais, lyg atsipeikėdama nuo baisaus sapno, ji gailiai maldaudavo:

— Taigi, nežiūrėkit taip... dūšią man ištrauksit, nežiūrėkit!

Jis, matyti, nugirsdavo, nes suvirpėdavo šiek tiek, jo veidas susiraukdavo kažkokiu nebyliu šauksmu, akys pažvelgdavo dar baisiau, ir pamėlusiais skruostais riedėdavo sunkūs ašarų lašai.

Tąsyk ji bėgdavo lauk, baimė ją vydavo.

Žiūrėdavo iš už medžių į pilnas žmonių ir džiugaus klegesio pievas.

Ir eidavo šalin verkdama.

Eidavo pas motiną, bet vos tik kyšteldavo galvą į tamsią trobą, vos tik šiūsterėdavo į ją vaistų kvapas, ji skubiai traukdavosi.

Ir vėl raudodavo.

Čia vėl eidavo už namų ir skrisdavo ilgesingomis akimis į platųjį pasaulį.

Ir raudodavo tąsyk dar gailiau, liūdniau ir skausmingiau, lyg tas paukštelis sulaužytais sparnais, savųjų pulko paliktas,— gailiai dejuodavo.

Taip nekintamai slinko diena po dienos. Hanka su visu kaimu būdavo šienapjūtėje ir tik trečią dieną nuo pat ryto pasiliko namie.

— Šeštadienis — jau tikriausiai šiandien pargrįš Antanas! — tarė ji džiaugsmingai, ruošdama namus vyrui sutikti.

Praėjo ir vidudienis, o jo vis dar nebuvo. Hanka ėjo žvalgytis už bažnyčios, net į tuopų kelią, bet ten buvo tuščia ir tylu.

Žmonės ėmė skubėti vežti šieną, nes oras ėjo į permainą, skėtrūnai giedojo, saulė vis labiau kepino, pašaliais kybojo sunkūs krušos debesys ir kildavo viesulingas vėjas.

Žmonės tikėjosi audros su liūtimi, o susilaukė tik trumpo, nors ir sodraus lietaus, kurį tuo akimirksniu sugėrė išdžiūvusi žemė, taigi tiek iš jo tebuvo džiaugsmo, kad atgaivino orą.

Bet vakaras užėjo kiek vėsesnis, kvepėjo šienu ir permirkusia žeme, keliais driekėsi tirštas santėmis, mėnulis dar nebuvo patekėjęs, dangus kybojo tamsus ir tik retai kur persmaigstytas žvaigždėmis, pro sodus žibsėjo pirkių žiburėliai ir tarsi švento Jono vabalėliai kirbėjo tvenkiny, visur žmonės vakarieniavo prieš trobas, kažkas grojo dūdele, ir šen bei ten skambėjo juokai, ėmė giedoti paukščiai ir laukai prabilo tylia žiogų muzika ir putpelių bei griežlių balsais.

Borynų sodyboj taip pat valgė prieš trobą, palangėj buvo nemaža žmonių ir triukšmo mat šieno pabaigtuvių Hanka pakvietė visus ir vaišino skalsia vakariene; kvepėjo kiaušinienė su svogūnų laiškais, gaiviai kakšėjo šaukštai, ir sklido rėksmingas Jagustynkos balsas, kas kartą sukeldamas juoko audras; Hanka vis krovė iš puodų, prašydama nešykštėti, tačiau visa siela klausėsi kiekvieno garso nuo kelio ir protarpiais bėgiojo į tarputvorius pažiūrėti.

Bet Antano kaip nebuvo, taip nebuvo, tik vieną kartą ji užsidūrė ant Teresės, kuri stovėjo prisišliejusi prie tvoros ir tarytum ko laukė.

Negalėdamas susikalbėti su Jaguse, kuri šiandien buvo niurna ir atkari, Matas iš piktumo ėmė ginčytis su Petreku, tik šit atlėkė Andrius sesers šaukti, sakė motina reikalaujanti.

Netrukus išvaikščiojo visi, tik vienas Matas ilgai delsė ir tik po gerokos valandėlės išėjo.

Netrukus ir Hanka išbėgo, veltui žiūrėdama į santėmį, tik staiga nuo tvenkinio pusės ją pasiekė jo urzgiąs, piktas balsas:

— Ko slankioji paskui mane kaip tas šuo... nepabėgsiu nuo tavęs... gana jau ir taip mala ant mūs liežuviais...— ir dar kažką nemalonesnio drebtelėjo, o atsakymu pabiro kukčiojąs žodžiai ir sodri rauda.

Tačiau Hankos tai nesujaudino, ji laukė vyro, ką jai galėjo rūpėti kitų dalykai? Jagustynka sukosi apie vakaro ruošą, o kadangi kūdikis ėmė kažko niurgzti, tad Hanka paėmė jį ant rankų ir sūpuodama užėjo pas ligonį.

— Antanas beregint pargrįš! — sušuko nuo slenksčio.

Boryna gulėjo, įsižiūrėjęs į lemputę, rūkstančią ant gobtuvo.

— Šiandien jį paleido, Rokas jo laukia,— kartojo ji jam tiesiai į ausis, džiaugsmingomis akimis sergėdama jo vyzdžius, ar suprato, tačiau, matyti, ir toji naujiena neprisiskverbė iki jo smegenų, nes jis nepasijudino ir nepasižiūrėjo į ją.

„Gal jau į kaimą įeina... gal jau..." — galvojo ji, vis išbėgdama į kiemą, ir tokia buvo įsitikinusi, kad jis pargrįš, tokia virpanti laukimu, jog tarpais netekdavo sąmonės, prasiveržda vo juoku dėl bet ko, kalbėjo pati su savimi ir sverdinėjo lyg girta. Santėmiui ji pasakojo savo viltis, net gyvuliams milždama patikėjo savo paslaptis, kad žinotų, jog gaspadorius grįžta.

Ir laukė kiekvieną akimirksnį, bet jau tik likučiais jėgų ir kantrybės.

Užėjo naktis, kaimas ilsėjosi, Jagusė, parėjusi iš motinos, tuoj atsigulė į lovą, netrukus visi namai su-

migo. O Hanka dar vėlai naktį budėjo prieš trobą, o pagaliau, netekusi jėgų ir smarkiai nusiverkusi, užgesinusi žiburius taip pat nuėjo gulti.

Visas pasaulis grimzdo gilion poilsio tylon.

Kaime vienas po kito geso žiburiai lyg miego merkiamos akys.

Mėnulis ritosi į tamsiai mėlyną, aukštą, žvaigždžių mirgesio nusėtą dangų ir kilo vis aukščiau, skrido kaip paukštis, mojąs per erdves sidabriniais sparnais; kur ne kur snaudė debesys, susisukę minkštais baltais kamuoliais.

O žemėje visi gyviai pavargę atgulė tylaus, saldaus miego, tik kažkoks paukštis šen bei ten traukė sodrią giesmę, tik vandenys čiurleno kažką lyg per miegus ir virpėjo mėnesienoje skendintys medeliai, tarytum jiems diena vaidenosi, kartais suurgzdavo šuo arba suplasnodavo sparnais praskrendąs lelys, o žemi rūkai ėmė pamažėli ir rūpestingai dangstyti laukus tarytum pavargusią motiną.

Iš vos įžiūrimų pasienių ir iš sodų sklido tylus alsavimas, nes žmonės miegojo lauke, su pasitikėjimu pavedę save nakčiai.

Ir Borynų namai supstėsi mieguista tyla, tik svirplys čirškė už kamino ir Jagusės alsavimas plazdėjo lyg drugių sparneliai.

Buvo jau vėlyba naktis, nugiedojo pirmieji gaidžiai, kai staiga Boryna pasijudino lovoj lyg nubusdamas; tuokart ir mėnulis smogė į stiklus ir šiūsterėjo jam į veidą sidabriniais šviesos kunkuliais.

Jis atsisėdo lovoj ir, linguodamas galvą ir smarkiai krutindamas ryklę, norėjo kažką sakyti, tačiau jam tik sugurguliavo gerklėj.

Sėdėjo taip ilgokai, be sąmonės dairydamasis, o tarpais graibstydamas pirštais šviesoje, lyg norėda-

mas pasisemti delnais tos įsimirguliavusios mėnulio brėkštų upės, smogiančios jam į akis.

— Aušta... metas..— sumurmėjo pagaliau ir atsistojo asloj.

Pasižiūrėjo pro langą, tarytum busdamas iš sunkaus miego; jam pasirodė, kad jau visai išaušę, kad jis pamigo, o jo laukia kažkokie sunkūs darbai...

— Metas keltis, metas...— kartojo jis, daug sykių žegnodamasis ir pradėjęs poteriauti, drauge dairėsi drabužių, siekė batų ten, kur jie paprastai stovėdavo, bet nieko neradęs po ranka, miršo viską ir bejėgiškai graibstinėjo rankomis aplinkui; poteriai jam trūko, tik kai kuriuos žodžius jis be balso vapėjo.

Susivėlė jam staiga smegenyse atsiminimai kažkokių darbų, senų reikalų, čia vėl tarytum atbalsiai to, kas darėsi aplink jį per visą jo ligos laiką, sunkėsi šitai į jį nykiomis nuotrupomis, blankiais vaizdais, išblindusiais judesiais, tarytum grumstai rugienose, ir dabar staiga budo, kunkuliavo galvoje ir veržėsi laukan taip, jog jis kas kartą šokdavo paskui kokį vaidinį, tačiau vos suskubdavo jo pasigauti, tas jau skysdavo jam atminty tarsi sutrūnijusios gijos, ir siela pleveno lyg niekuo nepalaikoma liepsna.

Tiek jis dabar težinojo, kiek gali sapnuoti anksti pavasarį nudžiūvę medžiai, kad jiems jau laikas atsipeikėti iš žiemos apmirimo, kad metas išleisti iš savęs sukauptas sultis, metas ruošti su vėtromis džiaugsmingą gyvenimo giesmę, ir nežino, jog tušti jų sapnai ir bergždžias laukimas...

Ir jis dabar viską darė nelyginant tas arklys, kuris daug metų vaikščiojo ratu, ką nors sukdamas, tad ir laisvėje jis daro tą patį — suka ratu iš papratimo.

Motiejus atidarė langą ir pasižiūrėjo laukan, kyštelėjo galvą į kamarą ir, ilgai pasvarstęs, pagraibstė kros-

nyje, o paskui kaip stovėjęs, basas ir vienmarškinis, išėjo į kiemą.

Durys buvo atdaros, visa priemenė užlieta mėnulio šviesos, palei slenkstį miegojo į kamuolį susirangęs Lapa, bet sušlamėjus žingsniams jis nubudo, suurzgė ir, pažinęs savišķį, išėjo paskui jį.

Motiejus sustojo prieduryje ir, krapštydamasis ausį, sunkiai galvojo, kokie tie skubūs darbai, kurie jo laukia...

Šuo džiaugsmingai šokinėjo jam ant krūtinės, jis paglostė jį kaip seniau, rūpestingai dairydamasis po pasaulį.

Buvo šviesu kaip dieną, mėnulis buvo iškilęs jau viršum trobos, net žydras šešėlis traukėsi nuo baltų sienų, tvenkinio vandenys žybčiojo lyg veidrodžiai, kaimas tįsojo gilioj tyloj, tik vieni paukšteliai užsimirštinai skardeno tankmes.

Staiga jis kažką atsiminė, skubiai išėjo į kiemą; visos durys buvo atdaros, vaikinai knarkė daržinės pasieny; jis užėjo į arklidę, paplekšnojo arklius, šie net sugugeno, paskui kyštelėjo galvą į kūtę, ten eile gulėjo karvės, šviesoje buvo matyti tik jų pasturgaliai; norėjo ištraukti ratus iš pašiūrės, jau net stvėrėsi už kyšančio grąžulo, bet pamatęs palei tvartą žvilgantį plūgą, nuskubėjo tenai, tik nebaigęs eiti visiškai pamiršo.

Sustojo vidury kiemo, grįžčiodamas į visas puses, nes jam pasirodė, kad iš kažkur jį šaukia.

Čia pat priešais jį stypsojo šulinio svirtis ir klojo ilgą šešėlį.

— O ko? — klausė, laukdamas atsakymo.

Sodas, šviesų suskardytas, tarytum pastojo jam kelią, sidabru žvilgantys lapai kažką tylutėliai ošė.

„Kas mane šaukia?" — galvojo, liesdamas medžius.

Vaikštinėjęs nuolat paskui jį Lapa kažko sucypė, tad jis sustojo, giliai atsiduso ir linksmai tarė:

— Teisybė, šuneli, metas sėti...

Tačiau tuo pat akimirksniu ir tai užmiršo; viskas subyrėjo jam atminty lyg perdžiūvęs smėlys rieškučiose, bet nauji atsiminimai vėl stūmė jį priekin; vyniojosi jis tais vyliais lyg verpstas amžinai bėgančiu siūlu, ir vis toj pačioj vietoj...

— Žinia... metas sėti...— pasakė vėl ir gyvai nutraukė pro pašiūrę į tarputvorius, vedančius į lauką; staiga susidūrė su ta nelemta stirta, dar žiemą sudeginta, o dabar iš naujo sukrauta.

Išsyk norėjo ją aplenkti, bet staiga atšoko, žaibu bloškėsi į praeitį, ištraukė iš tvoros baslį ir, suėmęs jį abiem rankom kaip šakes, rūsčiu veidu puolė kertinius stulpus, pasirengęs tvoti ir užmušti, bet dar nesudavęs bejėgiškai numetė baslį.

Už stirtos, nuo pat kelio ir šalia bulvių, buvo ilgas rėžis suarto lauko. Jis sustojo prie jo, vadžiodamas nustebusiomis akimis.

Mėnulis jau buvo vidury dangaus, žemė plūduriavo miglinose brėkšmose ir gulėjo išdabinta rasos perlais, tarytum įsiklausiusi į tylą.

Iš laukų skrido nepersmelkiama tyla, šliaužė balzgani ūkai ir traukėsi viršum javų tarsi gijos, apsiausdami juos lyg kokiais šiltais drėgnais kailiniais.

Iškilos, žalsvos rugių sienos ant ežios sviro apsunkusios varpomis, kurios kabojo tarytum rausvi paukščiukų snapeliai, kviečiai jau stojosi piestu, stovėjo išdidžiai žvilgėdami juosvais laiškais, o avižos ir miežiai, tik tik sukeroję, žaliavo kaip pievos palšuose miglų ir šviesos vyturuose.

Jau giedojo antrieji gaidžiai, buvo vėlyba naktis, laukai, pasinėrę giliame poilsio miege, tarsi alsavo tarpais tylutėliu švogždėjimu ir kažkokiu dienos rūpesčių ir triūso aidu — kaip alsuoja motina, atsigulusi tarp vaikų, su pasitikėjimu miegančių ant jos krūtinės...

Boryna ūmai atsiklaupė ant dirvos ir ėmė į marškinių sterblę semtis žemės, lyg parengtų sėjai grūdų iš maišo, ir prisisėmęs tiek, jog vos beatsikėlė, persižegnojo, pabandė mostą ir ėmė sėti...

Linko nuo naštos ir pamažėli, žingsnis po žingsnio, ėjo ir laiminančiu, apskritu moju pylė dirvai sėklą.

Lapa vaikščiojo paskui jį, o kokiam pabaidytam paukščiui purptelėjus iš po kojų, jis valandėlę vydavosi ir vėl grįždavo tarnauti gaspadoriui.

O Boryna, įsižiūrėjęs priešais, į visą tą vylingą pavasario nakties pasaulį, ėjo per dirvas tyliai nelyginant šmėkla, laiminanti kiekvieną žemės grumstelį, kiekvieną stiebelį, ir sėjo — sėjo tolydžio, sėjo nepavargdamas.

Klupo ant grumstų, ropštėsi per vandens išgraužas, kartais net pargriūdavo, tik nieko apie tai nežinojo, ir nieko daugiau nejautė, tik tą vieną neaiškų ir neįveikiamą troškimą sėti.

Ėjo ligi laukų ribos, kai žemės pristigo, sėmėsi naujos ir sėjo, o kai jam pastojo kelią akmenimis apkrauta ežia ir spygliuoti krūmai, pasuko atgal.

Vaikščiojo toli, net jau paukščių balsai nutildavo ir kažkur miglotame santėmy pradingdavo visas kaimas, ir jį apsupdavo palša, neįžiūrima laukų jūra, jis dingdavo joje lyg paklydęs paukštis arba lyg iš šios žemės išskrendanti siela — ir vėl išnirdavo arčiau namų, į paukščių čiulbesių ratą ir į valandėlę nutilusių žmonių vargus, tarytum šnarančios javų vilnies išneštas atgal į gyvojo pasaulio pakraštį...

— Leisk, Kuba, akėčias, tik iš lengvo! — sušuko lyg bernui.

Slinko laikas, o jis nenuilsdamas sėjo, tik tarpais sustodavo pasilsėti ir kaulų ištiesti ir vėl stverdavosi to tuščio darbo, to bergždžio triūso, tų nereikalingų pastangų.

O paskui, kai jau naktis truputį susidrumstė, žvaigždės pablyško ir skėtrūnai ėmė rėkti priešaušriu, jo darbas sulėtėjo, jis vis dažniau stoviniavo ir, užmiršęs prisisemti žemės, sėjo tuščia sauja — tarytum jau pats save ligi paskutiniųjų norėjo išsėti į tuos prosenolių laukus, visas išgyventas dienas, visą žmogišką būtį, kurią buvo paėmęs, o dabar grąžino toms šventoms dirvoms ir Dievui praamžinajam.

Ir tą paskutinę jo gyvenimo valandą radosi kažkas keisto: dangus papilko lyg pašukinė marška, mėnulis nusileido, visos šviesos užgeso, ir visas pasaulis staiga apako ir nuskendo palšose susigumuliavusiose gelmėse, o kažkas visiškai nesuvokiama tarytum kažkur atsistojo ir ėjo sunkiais žingsniais pro tamsą, net atrodė, kad žemė siūbuoja.

Nuo girių patraukė pratisas, bloga lemiąs ošimas.

Sudrebėjo vieniši medžiai, sudžiūvusių lapų lietus sušnibždėjo per varpas, susiūbavo javai ir žolės, o iš žemų virpančių laukų kilo tylus, baimingas, dejuojantis balsas:

— Šeimininke! Šeimininke!

Žali miežių laiškai virpėjo tarytum verkdami ir karštais bučiniais lenkėsi po jo suvargusiom kojom.

— Šeimininke! — tarsi dejavo rugiai, pastodami jam kelią, ir bėrė sodrią ašarų krušą. Gailiai suklykė kažkokie paukščiai. Vėjas kukčiojo ties jo galva. Miglos supo jį šlapiomis gijomis, o balsai vis augo, didėjo, iš visų pusių skambėjo dejuodami, be atlydžio:

— Šeimininke! Šeimininke!

Pagaliau jis nugirdo ir dairydamasis tyliai šaukė:

— Taigi aš čia! O ko? Ką?..

Staiga viskas aptilo, tik tąsyk kai jis vėl ėmė apsunkusia ir tuščia ranka sėti, žemė prabilo vienu milžinišku choru:

— Pasilikit! Pasilikit su mumis! Pasilikit!..

Jis sustojo nustebęs, jam atrodė, kad viskas sujudo priešais, šliaužė žolės, plaukė įsisiūbavę javai, supo jį rėžiai, visas pasaulis kilo ir griuvo ant jo, net baimė jį pagavo, jis norėjo šaukti, bet negalėjo balso išplėšti iš suspaustos gerklės, norėjo bėgti, bet pritrūko jėgų ir žemė pagavo už kojų, pančiojo jį javai, trukdė vagos, stvarstė kieti grumstai, grūmojo medžiai, pastoję kelią, draskė usnys, žeidė akmenys, vijosi piktas vėjas, klaidino naktis ir tie iš viso pasaulio besiveržią balsai:

— Pasilikit! Pasilikit!

Ūmai jis apmirė, viskas pritilo ir sustojo vietoje, žaibas atmerkė jam akis iš mirtinos tamsos, dangus atsivėrė prieš jį, o ten, akinačioj šviesybėj, ant javų pėdų sosto sėdįs Dievas Tėvas tiesia į jį rankas ir maloningai taria:

— Eikš gi, žmogaus sielele, pas mane. Eikš gi, nusidirbęs berne...

Susverdėjo Boryna, išskėtė rankas kaip per pakylėjimą.

— Viešpatie Dieve, atlygink! — atsakė ir griuvo kniūbsčias prieš Švenčiausiąjį Valdovą.

Krito ir mirė tą Viešpaties malonės valandą.

— — — — — — — — — — — — —

Aušra patekėjo viršum jo, o Lapa kaukė ilgai ir gailingai...

VASARA

I

Taip ir pasimirė Motiejus Boryna.

O namiškiai truputį pamigo sekmadienio proga, ir tik Lapa prikėlė juos lodamas, nes jis taip skalijo, taip staugė, taip draskėsi į duris, o kai jam atidarė, taip tąsė už drabužių ir bėgo į lauką, žiūrėdamas atsigręžęs, ar lekia paskui jį, kad Hankai toptelėjo kažkoks nujautimas.

— Pažiūrėk, Juze, ko tas šuo nori.

Ji nulėkė paskui jį, nieko blogo nemanydama, laigydama sau.

Jis nuvedė ją prie tėvo lavono.

Ji pradėjo baisiausiai klykti, beregint visi subėgo į lauką prie senio, bet jis atrodė jau visiškai sustingęs, gulėjo kniūbsčias, kaip buvo parkritęs mirties valandą, kryžiumi, tarytum paskutinį kartą širdingai, karštai melsdamasis.

Parnešė į trobą, bandė dar gelbėti.

Tačiau tuščios liko pastangos, veltui buvo gelbėjimas ir triūsas, jis jau buvo vien lavonas, šaltas žmogaus lavonas.

Smarkios raudos kilo troboje; Hanka rėkė dangų veriančiu balsu, Juzė bliaudama daužėsi į sienas, Vitekas baubė dauge su vaikais, net ir Lapa kaukė ir lojo tarputvoriuose, tik vienas Petrekas, šen bei ten pasisukiojęs, pažvelgė į saulę ir nuėjo gulti į arklidę.

O Motiejus gulėjo savo lovoje išsitiesęs ir sustingęs, pražiojęs žemėtą burną, visiškai panašus į saulėje sudžiūvusį žemės grumstą arba į sutrūnijusį kelmą; o plačiai atmerktos jo akys žiūrėjo su tokiu susižavėjimu ir taip kažkur toli, tarytum į kiaurai atdarą dangų.

Bet toks baisingas mirties siaubas dvelkė iš jo ir tokia verianti rūstybė, net apklojo jį marška.

O kad tuo akimirksniu pasklido žinia po kaimą, tai tik saulei šiek tiek pakilus viršum trobų, jau žmonės bėgo persitikrinti; dažnai kas įeidavo, pakeldavo marškos kraštą, pažvelgdavo jam į akis, priklaupdavo ir sukalbėdavo poterius, o kiti, sielvartingai grąžydami rankas, sustodavo gedulingo gailesčio apimti, visiškai viduje nuščiuvę dėl tokios Dievo pergalės prieš žmogaus gyvybę.

Tik gailios našlaičių raudos nė valandėlę netilo, sklido po visą kaimą.

Ir tik Jambrožis atėjęs išvaikė visus į kiemą, trobą uždarė ir drauge su Jagustynka ir Agota, atslinkusia aukos poterių sukalbėti, ėmėsi apruošti numirėlį. Noriai jis visuomet tai darydavo, dažnai juokaudamas ir tyčiodamasis, bet šiandien kažkodėl jam buvo sunku širdy.

— Tiek to gerumo žmogui tėra! — murmėjo jis, nurengdamas mirusį. — Kai tik giltinė užsimanys, griebs tau už gerklės, vožtels į snukį, užversi kepšes ir važiuosi pas Abraomą alaus gerti, ir ką, manai, pasispyriosi!

Net ir Jagustynka buvo kažkokia apsiblaususi ir gailiai guodėsi:

— Kamavosi tiktai, vargšelis, tai ir geriau, kad pasimirė.

— Taigi, lyg jam ko trūko!

— Bet ir gero prigyveno ne per daugiausia.

— O kas to gero turi ligi sočiai! Kad ir didžiausias ponas, kad ir pats karalius, o turi ir rūpintis, ir triūsti, ir kentėti.

— Tik tiek jo laimės, kad alkio ir šalčio nepažino.

— Niekai alkis, motin. Rūpesčiai labiau už viską graužia.

— Teisybė, ar pati nesu patyrusi! O jį Jagusė svilino ligi gyvo kaulo, ir vaikai taip pat nesigailėjo.

— Vaikai jo geri, ir jokios skriaudos iš jų jis neturėjo,— įterpė Agota, pertraukusi balsu kalbamas maldas.

— Žiūrėkit savo poterių. Matai, raudas traukia už amžinatilsį, o ausis pastačiusi klausosi naujienų,— suurzgė Jagustynka.

— O kad blogi vaikai nebūtų taip raudoję. Tik pasiklausykit...

— Jeigu jum tiek paliktų kas miręs, tai ligi septinto prakaito bliautumėt, nesigailėdama gerklės.

— Citit! Jagusė parlekia! — tildė Jambrožis.

Jagusė tuo akimoju įpuolė į trobą ir sustojo vidury lyg įbesta, neįstengdama nė žodžio išspausti.

Kaip tik jie vilko Motiejų švariais marškiniais.

— Mirė! — sudejavo ji pagaliau, skandindama jame išsigandusias, nesuvokiančias akis. Baimė stvėrė ją už gerklės, ir širdis sušalo į ledą, ji vos beįstengė kvėpuoti.

— Tai ar nežinojot? — paklausė Jambrožis švelniai.

— Pas motiną nakvojau, o Vitekas ką tik atlėkė pasakyti. Nebegyvas tikrai? — paklausė ji staiga, prieidama prie jo.

— Žinia, juk ne į šliūbą jį rengiam, tik į grabą.

Ji vis dar negalėjo suprasti, atsišliejo į sieną, nes jai atrodė, kad ją marina sunkus miegas ir smaugia slogutis, o ji neįstengia nubusti, tik raitosi visa išpra-

kaitavusi baimės kančioje. Ir vis vaikščiojo iš trobos ir atgal, negalėdama atitraukti akių nuo lavono, ir vis pasinešdavo bėgti ir vėl pasilikdavo vietoje, čia vėl eidavo už namų, prie perlipos, ir nieko nematančiomis akimis žiūrėdavo į laukus arba prisėsdavo trobos pašalėj greta Juzės kuri bliovė raudamasi plaukus ir klykdama:

— Vai tėtuši mano vienintelis! Vai tėtuši mano!

Aišku, kad visa sodyba ir visi namai buvo pilni tų raudų, dejavimų, verksmų, ir tik ji viena, nors virpėjo joje kiekvienas kaulelis ir kažkoks sunkus skausmas laikė surėmęs krūtinę, tik ji viena neišritino nė ašaros, neįstengė šaukti, vaikštinėjo klaiki, žybčiodama siaubu užkepusiomis akimis.

Laimė, Hanka greitai atsipeikėjo ir, nors verkšlendama, bet jau žiūrėjo visko ir tvarkė kaip visada, tad kai atlėkė kalviai, ji jau buvo visiškai susitvardžiusi.

Magdė prapliupo verkti, tiktai kalvis klausinėjo.

Papasakojo jam iš eilės, kaip tai įvyko.

— Gerai, kad Viešpats davė jam lengvą mirtį! — sušnibždėjo jis.

— Tiek prisikentė, tai ir nusipelnė.

— Vargšelis, net į laukus bėgo nuo giltinės!

— O iš vakaro, kai buvau užėjusi pasižiūrėti, jis ramiai sau gulėjo, kaip visuomet.

— Ir nebeprakalbėjo, ką? — klausė jis, šluostydamasis sausas akis.

— Nė žodelio, pataisiau jam patalą, daviau atsigerti ir išėjau.

— Ir pats atsikėlė! Gal dar nebūtų miręs, jeigu būt jį kas saugojęs,— sudejavo Magdė, gailiai kukčiodama.

— Jagusė nakvodavo pas motiną, ba senė sunkiai serga, visuomet taip būdavo.

— Tai jau taip turėjo būti, taip ir įvyko! Tiek sirgo, kaipgi, juk daugiau negu trys mėnesiai! O kas negali išgyti, tam geriau greita mirtis. Reikia Dievui padėkoti, kad nebesikankina,— tarė kalvis.

— Aišku, juk patys žinot, kiek iš pat pradžių išėjo daktarams, kiek vaistams, ir viskas niekais.

— Katrą mirtis apsirgdino, tam nepadės daktarai.

— Toks gaspadorius, toks galvočius, Dievulėli brangus! — dejavo Magdė.

— O man tik gaila, kad Antanas nebesuspėjo dar gyvo rasti.

— Ne vaikas, jis dėl to neverks. Pakasynomis reik rūpintis.

— Teisybė, o čia kaip tyčia ir Roko nėra.

— Išsiversim ir patys. Nesirūpinkit, jau aš viską sutvarkysiu.

Taip atsakinėjo kalvis, kuris, kad ir rodydamas susirūpinusį veidą, kažką kita slėpė viduje, mat lyg dūsavo, lyg gailėjosi ir ašaras šluostėsi, bet į akis nežiūrėjo. Pasišovė padėti Jambrožiui įkapines uošviui rengti, ilgai krapštėsi kamaroje tarp gijų ir visokių atliekalų, čia vėl pakampiais kažko ieškojo, net ant aukšto buvo užlipęs, sakėsi — batų, kurie ten kabėjo. Dūsavo, bestija, kaip dumtuvės, poterius tratėjo balsiau už Agotą ir minėjo amžinatilsį gerumą, tačiau jo akys be paliovos kažko ieškojo troboje, o rankos pačios lindo po priegalviais arba lovos šiauduose godžiai knaisinėjo.

Pagaliau Jagustynka kandžiai prašneko:

— Kad tik nerastumėt ten ko sudžiūvusio... o jei rasit, tai laikykit, ba jum pabėgs iš rankos — slidus...

— Ko nesvilina, tam nepabėgs! — murmtelėjo jis ir jau atvirai ieškojo, kur tik galėdamas, net nepaisydamas vargoninkų Mykolo, kuris be kvapo atlėkė Jambrožio šaukti.

— Eikit į bažnyčią, keturis vaikus atvežė krikštyti.

— Tegu palaukia, nepaliksiu neaptaisyto.

— Pavaduosiu jus, Jambroži, eikit,— įkalbinėjo kalvis, tarytum norėdamas juo nusikratyti.

— Pasižadėjau, tai ir padarysiu. Negreitai pasitaikys kitas toks gaspadorius. Padaryk bažnyčioj kas reikia, Mykolai, pavaduok mane, ir krikšto tėvai tegu apeina aplink altorių su užžiebtomis žvakėmis, tada ir tau koks skatikas klius. Į vargoninkus mokosi, o prie tokio nieko kaip krikštas da patarnauti nesugeba! — tarė paniekinamai anam išėjus.

Hanka atvedė Matą išmatuoti kūno, kokio didumo grabo reikės.

— Tik nešykštėk jam būsto, tegu vargšelis nors po mirties plačiai išsitiesia,— liūdnai pasakė Jambrožis.

— Dievuli brangus, kol gyvas buvo, ir ant valakų buvo ankšta, o dabar tarp keturių lentų sutilps,— sušnibždėjo Jagustynka, o Agota, nutraukusi poterius, verksmingai mikčiojo:

— Gaspadorius sau buvo, ir pakasynas gaspadoriškas turės, o vargšas žmogus tai net nežino, po kuria tvora paskutinį kvapą išleis. Ir amžinoji šviesa tegu jam... — prapliupo ji vėl.

O Matas tik galvą palingavo, išmatavo lavoną, sukalbėjo poterius ir išėjo, o kad ir buvo sekmadienis, jis tuoj pat stvėrėsi darbo; visi staliaus įrankiai buvo troboje, o sausos ąžuolinės lentos seniai laukė palėpėj.

Beregint pasistatė varstotą sode ir dirbo, smarkiai ragindamas jam padėti atsiųstą Petreką.

Jau seniai įsidienojo, saulė švietė linksma ir svilinanti, ir kaitra nuo pat pusryčių ėmė smarkiai kepinti, net visi sodai ir laukai tarytum pamažėli grimzdo tame kunkuliuojančiame, balzganame įkaitusio oro virinyje.

Nualpę medeliai tarpais judino lapelius lyg kaitroje skęstąs paukštis sparnus, visą kaimą apsiautė šventadieniška tyla, tik vienos kregždės smarkiau čvireno, švaistydamosi ties tvenkiniu kaip pašėlusios, o keliais, pilkuose dulkių debesyse ėmė dardėti vežimai, ir gretimų kaimų žmonės traukė link bažnyčios, ir dažnai vis kas nors stabdydavo arklį arba pats stodavo ties Borynų kiemu, kur sėdėjo apsiverkusi šeima, sakė pagarbintą ir gailiai atsidūsėdavo, pažvelgęs pro atdaras duris ir langus į vidų.

Jambrožis sukosi ir net prakaituodamas skubėjo apruošti mirusįjį, jau buvo išnešę lovą į sodą ir patalus pasvėrę ant tvorų, kai jis ėmė šaukti Hanką, kad atneštų kadugių uogų trobai išrūkyti.

Tik ji nenugirdo ir, šluostydamasi paskutines ašaras, nuolat jau žvalgėsi į kelią, kiekvieną akimirksnį laukdama Antano.

Tačiau slinko valandos, o jo vis nebuvo, pagaliau ji norėjo jau siųsti Petreką į miestą pasiklausinėti.

— Tik arklį sumaskatinės ir nieko nesužinos... žinia... ,— aiškino Bylica, kaip tik atėjęs su Veronka.

— Juk valdžia ką nors žino?

— Aišku, žino... bet viena, kad šiandien visur uždaryta, juk šventa diena, o antra, kad nepatepęs niekaip neprieis.

— Tai kad jau nebeištversiu,— skundėsi ji seseriai.

— Dar atsidžiaugsit juo, dar atgris jis jums,— sušnypštė kalvis, žvilgčiodamas į pasienyje sėdinčią Jagusę.

— Kad tau tas piktas liežuvis nudžiūtų,— sumurmėjo ji.

— Nuo grandinių kojos sunkios, tai nelengva skubėti,— pridūrė jis pasityčiodamas, piktas, kad veltui ieškojo pinigų.

Ji neatsakė, vėl žvilgčiodama į kelią.

Kaip tik skambino sumos, ir Jambrožis rengėsi bažnyčion, liepęs Vitekui ištepti taukais Borynos batus, taip sudžiūvusius, kad nieku gyvu negalėjo apauti.

Kalvis su Matu iškilo kažkur į kaimą, o Veronka, pasiėmusi tėvą ir Hankos vaikus, taip pat išėjo, tad troboj pasiliko tik moterys ir Vitekas, kuris vangiai tepė batus, smarkiai juos šildydamas prieš krosnį, ir vis bėgiojo pasižiūrėti į šeimininką ir vis tyliau verkšlenančą Juzę.

Keliuose visiškai nurimo judėjimas, žmonės jau buvo suėję bažnyčion, ir Borynų sodyboje pasidarė visiškai tylu, tik pro atdaras duris ir langus sklido litanijas už mirusį skaitančios Agotos balsas kaip paukščių čvirenimas drauge su kadugių dūmais, kuriais Jagustynka rūkė kambarius ir priemenes.

Netrukus ir pamaldos, matyti, prasidėjo, nes nuo bažnyčios pusės priešpietinėje tyloje ėmė sklisti giesmės ir vargonų grojimas tuo kažkokiu aukštu, tolimu ir saldžiu plazdėjimu.

Hanka, negalėdama niekur rasti sau vietos, išėjo net prie perlipos papoteriauti.

„Ir pasimirė štai, pasimirė!" — galvojo ji gailiai, varstydama rožančiaus karoliukus, tačiau poteriai tik tarpais ateidavo jai į lūpas, nes jos galvoje ir širdyje tarytum tūnojo susivėlęs įvairiausių minčių ir nemažų būgštavimų kaltūnas.

— Trisdešimt du margai, ir ganyklos, ir giria, ir trobos, ir gyvuliai, toks ūkis! — atsidūsėjo ji, apsiausdama su meile plačius laukus ir visą tą Viešpaties pasaulį.

— Kad taip išmokėjus ir pasilikus ant visko! Būti, kaip tėvas kad buvo! — Staiga puikumas ją išpūtė, ji

įžūliai pažvelgė į pačią saulę, reikšmingai nusišypsojo ir saldžių vilčių pilna širdimi ėmė šnibždėti rožančiaus žodžius.

— Bet pusvalakio neatsižadėsiu; pusė trobos taip pat mano, ir melžiamų karvių neišleisiu iš rankų,— ištarė ji kiek gailiai.

Meldėsi ir vėl ilgą tarpą, braukydama apsiašarojusiomis akimis laukus, tįsančius saulėje tarytum su auksiniais rūbais; išplaukę, tarpūs rugiai šnarėjo rusvomis varpomis, juosvi miežiai žvilgėjo lyg gilus vanduo, o šviesiai žalios avižos, tankiai priaugusios geltonų svėrių, plazdėdamos skendėjo tyliame, įšilusiame ore. Kažkoks didžiulis paukštis kybojo viršum sužydusių dobilų, kurie tarsi sukruvinta skara driekėsi atkalnėje. Kur ne kur tūkstančiais baltų akučių ėjo sargybą pupos palei bulves, vienur kitur lomelėse blyškiais žiedeliais žydravo linai lyg vaikų akys, nuo šviesos prisimerkusios.

Nuostabiai puiku buvo laukuose, saulė šildė vis labiau, ir šilima, prisisunkusi kvapo gėlių, kurių begalė ruseno javuose ir visur, dvelkė iš laukų tokia meilia, gaivinančia galia, jog sielos buvo sklidinos džiaugsmo ir ašaros pačios spraudėsi į akis.

— Šventa tu, gimtoji žeme! Šventa! — ištarė ji, palenkdama galvą.

Mažasis bažnyčios varpelis sučvireno ore tarytum paukščiukas.

— Iš tavo valios visa tai pasaulyje, Jėzau brangiausias! Iš tavo valios! — sušnibždėjo ji karštai, vėl stverdamasi poterių.

Kažkur netoli sutraškėjo kas, ir ji atidžiai apsižvalgė; po vyšniomis, atsišliejusi į žabų tvorą, stovėjo Jagusė, kažko liūdnai dūsaudama.

— Taigi nė akimirksnio ramybės! — nusiskundė Hanka, nes atsiminimai supliekė ją lyg deginančios dilgėlės. — Teisybė, juk ji turi užrašą! — atsiminė ji. — Šešis margus! Vagilė tokia! — Net jai po krūtine surėmė iš pykčio. Nusigręžė nuo jos, tačiau jau nebesugebėjo susikaupti maldai, nes seni apmaudai ir piktumai apipuolė ją nelyginant pikti, lojantys šunes.

Dienovidis jau praėjo, iš po medžių ir namų ėmė slinkti liesi šešėliai, o javuose, kurie iš lėto lenkėsi paskui saulę, tyliai ėmė griežti žiogai, kur ne kur baubčiojo baubliai, ir sava šneka šnekėjosi putpelės.

Bet kaitra ėjo vis smarkyn ir šutino jau be pasigailėjimo.

Suma netrukus pasibaigė, ir palei tvenkinį tankiai susėdo moterys kurpelių nusiauti, o keliai taip sukirbėjo žmonių, vežimų ir klegesio, kad Hanka skubiai grįžo į trobą.

Boryna jau buvo visiškai apruoštas.

Jis gulėjo viduryje trobos, ant plataus suolo, apkloto marška ir nustatyto degančiomis žvakėmis, nuprausta, sušukuotas ir švariai nuskustas, tik per skruostą turėjo ilgą, popierium užlipdytą Jambrožio skustuvo ženklą. Jo įkapinės taip pat buvo kuo puikiausios: jis buvo apvilktas balta miline, kurią vilkėjo savo sutuoktuvių su Jaguse dieną, dryžomis kelnėmis ir apautas kone visiškai naujais batais.

Nusidirbusiose, sudžiūvusiose rankose laikė Čenstakavos Panelės Švenčiausios paveikslėlį, po suolu stovėjo auseklis su vandeniu orui vėsinti, o moliniuose dangčiuose smilko ir rūko kadugių uogos, pripildydamos trobą tarytum žydros miglos, iš kurios kilo siaubinga mirties didybė.

Ir gulėjo sau taip puikiai mirties tyloje Motiejus Boryna, žmogus teisingas ir išmintingas, geras krikš-

čionis, nuo senolių prosenolių gaspadorius ir pirmas kaime didžturtis.

Tėvų pastogėje paskutinį kartą priglaudė pailsusią galvelę, nelyginant į dausas besirengiąs skristi paukštis, kuris prieš pakildamas į padanges ilsisi ir netrukus lėks ten, kur nuo amžinųjų amžių visi išskrenda.

Paruoštas jau buvo atsisveikinti su pažįstamais ir giminėmis ir prisirengęs į tą tolimą kelionę.

Jo vėlė jau stovėjo prieš Viešpaties teismą, ir tik menkas jo kūnas, tas žmogiškasis pavidalas, netekęs gyvybę nešančio kvapo, gulėjo tarytum lengvutėliai šypsodamas tarp žvakių dūmų ir nepaliaujamų maldų.

O žmonės jau ėjo ir ėjo begalinėmis virtinėmis; vieni gailiai dūsavo, kiti mušėsi į krūtinę, kiti vėl mintijo, liūdnai linguodami galvas ir šluostydamiesi sunkias, gailias ašaras, ir poterių šiugždėjimas, slopinami kukčiojimai ir atsidūsėjimų pilni pašnekesiai virpėjo tarsi veriąs rudens darganų šnaresys. Žmonės įeidavo ir išeidavo be paliovos; ėjo gaspadoriai ir trobelninkai, ėjo moterys ir mergės, ėjo seni ir jauni, visi Lipcai grūdosi troboje ir priemenėje, o prie langų spraudėsi tiek vaikų ir taip išdykavo, jog Vitekas, negalėdamas jų išvaikyti, užsiundė šunimi, tačiau Lapa jo nepaklausė, jis šiandien laikėsi Juzės, o tarpais lakstė aplink trobą ir kaukė it pakvaišęs.

Visą kaimą prislėgė toji Borynos mirtis; diena juk buvo puiki, saulėta, kvepianti pavasariu ir tokia maloni, kad ir neapsakysi, o vis dėlto kažkoks liūdesys siautė trobas ir keista tyla užgulė visus kelius. Žmonės vaikščiojo apkvaišę, nesmagūs ir nusiminę, visi tik gailiai dūsavo, rankas skėsčiojo ir mąstė apie liūdną žmogaus dalią.

Daugelis, kurie gyveno su velioniu bičiulystėje, pasiliko prieš trobą, kur jau kai kurie gaspadoriai guodė

Hanką, Magdę ir Juzę, geraširdiškai verkšlendami drauge su jomis ir smarkiai gailėdamiesi našlaičių.

Tik prie Jagusės niekas nepriėjo su geru, raminančiu žodžiu, aišku, ji netroško, kad jos gailėtųsi, bet vis dėlto tas apleidimas taip ją skaudino, jog pabėgo į sodą ir, įlindusi į pačią tankmę, sėdėjo ten ištisas valandas, klausydamasi, kaip Matas dirba grabą.

— Kad dar drįsta rodytis akyse! — sušnypštė jai iš paskos vaitienė.

— Palikit ją! Ne metas dabar tokiems atsiminimams! — ištarė kažkuri.

— Ir tegul ją Viešpats teisia,— švelniai pridūrė Hanka.

— Vaitas gerai ją apdovanos už jūsų priekabius! — nusijuokė kalvis. Laimė, kad tuo tarpu jį pašaukė malūninko kvieslys, nes vaitienė jau buvo bepasišiurpianti lyg kalakutė, pasirengusi bartis.

Kalvis tik sugriaudė kvarksinčiu juoku ir nulėkė sau, o jos pasiliko, šnekučiuodamosi apie šį ir apie tą, vis tyliau ir mieguisčiau, tarytum dėl visų tų sunkių rūpesčių, o gal dėl karščio, kuris jau kepino nebepakenčiamai. Be to, pasidarė šutra ir keistai tvanku, nė lengviausias vėjelis nebedvilkčiojo, nė vienas lapelis, nė vienas stiebelis nejudėjo, ir nors jau buvo gerokai po vidudienio, saulės srautas tebesiliejo gyva ugnimi ir taip svilino, jog sienos verkė gyvasakiais ir vyto nualpusios žolės ir gėlės.

Staiga pasigirdo pratisas ir ilgesingas mykimas; kažkoks žmogus antrapus tvenkinio vedė karvę.

— Turbūt pas klebono bulių! — prašneko Ploškienė, vydamasi akimis karvę, besispyriojančią ant saito.

— Malūninkas dabar labiau dar už tą karvę mykia, tik iš piktumo! — pasakė Jagustynka, tačiau kitos nė viena nebenorėjo kalbėti.

Sėdėjo visos papurusios nelyginant pereklės smėlyje, vos bekvėpuodamos dėl karščio. Veikė jas kaitra, tyla ir verksmingas, nepaliaujamas prie mirusiojo besimeldžiančios Agotos balsas.

Ir tik nuskambinus mišparų jos išsiskirstė namo, o Hanka pasiuntė pakviesti kalvio, kad eitų drauge su ja pas kleboną susitarti dėl tėvo laidotuvių.

Vitekas netrukus pargrįžo, bet vienas.

— O kad bijojau prieiti, ba Mykolas sėdi sau pas malūninką su ponu ir geria arbatą,— pasakė jis, vos kvapą atgaudamas.

— Su ponu?

— Taigi, juk pažįstu jį! Arbatą sau geria ir pyragą valgo, gerai mačiau. O eržilai stovi paūksmėj ir tik kapsto, tik kapsto žemę kanopomis.

Ji nustebo, bet po mišparų šventadieniškai pasišvietė ir nuėjo su Magde į kleboniją.

Viduje klebono nebuvo, nors visi langai ir durys buvo atdari; jos prisėdo palaukti, bet po kiek laiko tarnaitė joms pasakė, kad kunigas kieme ir liepęs jas pašaukti.

Jis sėdėjo sau paūksmėje pagal tvorą, o vidury kiemo, aplink neblogą karvę, kurią trumpai už saito laikė vienas kaimietis, maurodamas sukiojosi stambus juodmargis bulius; bernas vos galėjo jį išlaikyti už grandinės.

— Valek! Palauk dar, tegu labiau įsinori! — sušuko klebonas ir, šluostydamasis prakaituotą plikę, pašaukė prie savęs moteris ir ėmė apie viską klausinėti, guosti ir geraširdiškai jas raminti, o kai jos paklausė jį apie laidotuves ir išlaidas, aštriai ir nekantriai jas nutraukė:

— Paskui apie tai. Aš juk odos žmonėms nelupu. Motiejus buvo pirmas gaspadorius kaime, tai ir pa-

laidotas turi būti ne bet kaip. Na, sakau, ne bet kaip! — pakartojo rūsčiai, saviškai.

Jos tik apkabino jam kojas, nebedrįsdamos niekuo priešintis.

— Aš jum parodysiu! Matai tiktai, išdykėliai! — sušuko jis vargoninkiukams, spoksantiems iš už tvoros. — Na, kaip jums patinka mano buliukas? Ką?

— Puikumėlis! Geresnis už malūninko! — teigė Hanka.

— Anas prie manojo kaip jautis prie karietos! Pasižiūrėkit! — privedė jas arčiau, su malonumu plekšnodamas bulių, kuris jau veržėsi prie karvės kaip pašėlęs. — Koks sprandas! O kokia nugara, kokia jo krūtinė! Slibinas, ne bulius! — šaukė jis, net šniokštuodamas iš džiaugsmo.

— Tai jau, dar tokio nesu mačiusi.

— Ką? Ar ne? Grynas olandas, trys šimtai rublių kaštuoja.

— Tiek pinigų, vaje! — stebėjosi pritrenktos.

— Nė skatikėlio mažiau! Valek, leisk jį... tik atsargiai, nes karvė nestipri. Nuo vieno karto bus pasilaksčiusi... Aišku, kad jis brangus, bet imu tik po vieną rublį ir griveną uodeginės, kad Lipcai prisiaugintų gerų karvių. Malūninkas pyksta ant manęs, bet man jau įgriso tos katės, kurias turit iš jo buliaus. Laikyk, žioply, karvę už pat snukio, nes ištrūks tau! — suriko jis kaimiečiui. — Na, tai eikit su ponu Dievu,— kreipėsi jis į moteris, matydamas, kad jos, susidrovėjusios, kiek nusisuko į šalį. — O rytoj atlydėsiu į bažnyčią! — šaukė dar joms iš paskos, imdamasis padėti kaimiečiui, nes šis negalėjo išlaikyti karvės.

— Padėkosi tu man už veršį, bus toks, kokio dar nesi matęs. Valek, pavadžiok jį, tegu atvėsta, nors ką ten reiškia tokiam slibinui viena musė! — vis gyrė.

O moterys nuėjo pas vargoninką, nes ir su juo skyrium reikėjo tartis dėl laidotuvių, ir kadangi vargoninkienė pavaišino jas kava, kurią gerdamos šiek tiek užsiplepėjo, tad jau buvo pats saulėlydis ir jau bandas ginė iš ganyklų, kai jos pargrįžo namo.

Prieš gonkas stovėjo ponas Jackus su Matu ir, papsėdamas pypkę, lygo jį Stachų trobai rąstų pjauti.

Matas kažkodėl nelabai norėjo ir išsisukinėjo.

— Rąstus paruošiu, nedidelio čia daikto, bet ar trobą pastatysiu, to nežinau. Gal kur į svietą išeisiu... Įgriso jau man kaime... Ką aš žinau, ką darysiu?.. — kalbėjo jis, žvilgčiodamas į Jagusę, palei kūtę karvę melžiančią. — Rytoj rytą baigsiu grabą, tada pasikalbėsim,— greitai baigė ir nuėjo sau.

O ponas Jackus įėjo prie mirusiojo ir ilgai, širdingai meldėsi, šluostydamasis sodrias ašaras.

— Kad nors sūnūs būtų į jį,— tarė jis paskui Hankai. — Geras buvo žmogus ir tikras lenkas. Dalyvavo drauge su mumis sukilime, savo noru stojo partijon ir rankų kojų nesigailėjo. Esu matęs jį darbe. O pražuvo per mus... Prakeikimas mus slegia... — kalbėjo jis tarytum pats sau, o ji, nors visko ir nesuprato, dėkinga už gerus žodžius ir atminimą, apkabino jam kojas.

— Liaukitės! Toks pat aš žmogus, kaip ir jūs! — sušuko jis piktai. — Nebūk kvaila! Ponas — ne šventasis! — pasižiūrėjo dar į Boryną, užsirūkė nuo žvakės pypkutę ir išėjo, neatsakęs į pasveikinimą kalvio, kuris kaip tik ėjo į priemenę.

— Kažkodėl jis šiandien smarkus! Ubagas, po velnių! — kandžiai tarė kalvis anam išėjus, tačiau toks buvo nudžiugęs, kad prisėdo prie žmonos ir ėmė jai šnibždėti. — Mūsų dalykai geri! Žinai, Magduse, ponas nori taikytis su kaimu. Įkalbinėja, kad jam padėčiau.

Aišku, kad ir mums čia šis tas teks. Tik nė mur mur, moteriške, čia bus dideli dalykai.

Pažvelgė į numirėlį, pasisukinėjo šen ten ir išlėkė į kaimą traukti vyrų į karčiamą pasitarti.

Jau ėjo sambrėška, žaros išblėso lyg surūdijusios skardos, apibertos pelenais, tik kur ne kur švietė koks debesėlis, prisisunkęs auksinės saulėlydžio šviesos.

O kai visiškai sutemo ir visi baigė ūkio ruošą, vėl visa šeima susirinko prie mirusiojo. Borynos galvūgaly buvo vis šviesiau nuo žėrinčių žvakių, Jambrožis kaskart gnaibė dagčius ir giedojo iš knygos, o paskui jį kartojo kiti, tarpais verkšlendami ir pakaitomis aimanuodami.

Kiti, kaimynai, kadangi troboj buvo anksta ir tvanku, priklaupę lauke, palangėse, traukė ilgą, gailią litanijos gaidą, ir atrodė, kad visas sodas gieda.

Naktis pamažėli slinko į pasaulį, tad jau visiteli nutilo, kiti ir gulti rengėsi, soduose baltavo patalai, ir trobos geso viena po kitos, tik skėtrūnai rėkavo kažkodėl neramiai ir užėjo tokia šutri, tvanki tyla, lyg prieš oro atmainą.

Ligi vėlybos nakties giedojo prie Borynos, o kai jau išsiskirstė, pasiliko tik Jambrožis ir Agota budėti ligi pat ryto.

Ir giedojo iš sykio balsiai, bet aprimus judėjimui ir užgriuvus neperveriamai nakties tylai, beregint ėmė juodu marinti miegas, gerokai siūbuodamas abiejų galvas, tad traukė vis tyliau, murmėdami, nenubusdami net ir tada, kai prieidavo Lapa ir tyliai unkšdamas laižydavo taukuotus velionies batus.

Kone pačiu vidurnakčiu žemę užgriuvo tiršta tamsa, užgeso žvaigždės, visiškai apsiniaukė ir tarytum dar labiau nutilo, tik tarpais suvirpėdavo koks medis ir pabirdavo tylutėlis, baimingas šnarėjimas, čia vėl

iš kažkur ištrūkdavo kažkoks keistas ar šūksmas, ar ūžesys, ar tolimas šaukimas ir dingdavo nežinia kur...

Kaimas stūksojo giliai įmigęs ir tarytum pačiame santėmio dugne, tik viena Borynos troba blandžiai švietė tame tamsos potvynyje, o pro atdarus langus buvo matyti Motiejus, gulįs tarp geltonų šviesų, smilkalo dūmų apsuptas, it žydrame debesyje. Jambrožis su Agota, atsirėmę į jį galvomis, užsnūdo jau kaip reikiant ir taip knarkė, jog net aidėjo.

O trumpa vasaros naktis slinko greitai, tarytum skubėdama kur paspėti, kol pragis pirmieji gaidžiai, ir žvakės jau baigė degti ir geso lyg akys, pavargusios žiūrėti į mirusį, tad priešaušriu beliko tik pati storiausia, mirgėdama tarsi aukso ietis.

Pagaliau pilkas, miglotas priešaušris, tingiai atslinkęs iš laukų, žvilgtelėjo į trobą, tiesiai į Borynos veidą, kuris lyg truputį atgijo, it budo iš sunkaus miego ir, klausydamasis tų pirmųjų čvirenimų lizduose, žiūrėjo pro pajuodusius vokus į dar tolimas saulėtekio aušras.

Šviesa jau stiprėjo, birdama tarytum sniego pūgą.

Dangus nusigiedrijo lyg baltinama drobė, kai saulė į ją įspįsta, iš laukų dvelktelėjo vėsuma, tvenkinys atsidūsėjo, mieguistai liūliuodamas, o iš po tamsių nakties puvėsių tarytum juodi debesys, kylantys iš žemės, išsinėrė girių pavidalai, ir kai kurių skyrium stūksančių medelių vainikai pūtėsi pabalusiame ore kaip puokštės juodų plunksnų; net ir pirmas vėjas jau atskrido, papurtė sodus ir ėmė pūsčioti į miegančius trobų pašalėse žmones.

Tačiau dar maža kas buvo nubudęs ir atmerkęs akis. Saldaus paryčio miego apimti, visi gulėjo truputį tingėdami, kaip paprastai būna po šventės ar prekymečio.

O netrukus ir pati diena pakilo, tik kažkokia miglota ir liūdna; saulės dar nebuvo, bet vieversiai jau skardeno savo maldas, garsiau sučiurleno vandenys, susiūbavo javai, plakdami šnarančiomis varpomis kelius ir ežias, jau vienur kitur sodybose pratrūko ilgesingas avių birbimas, barningai sugageno žąsys, garsiausiai plėšė gerkles gaidžiai, kitur net sklido šauksmai, vartų girgždėjimas, arklių žvengimas, judėjimas ir kėlimosi bruzda; kėlėsi visas kaimas, pamažėli imdamasis kasdienių darbų, tik Borynų kieme vis tebebuvo tylu ir ramu.

Pamigo jie dėl tų savo liūdesių ir sunkių rūpesčių, net kieme buvo girdėti knarkimas.

Vėjas vis veržėsi į atdaras duris ir langus ir daužėsi trobose, pratisai švilpdamas, ir veltui taršė velioniui plaukus ir blaškė paskutinės žvakės liepsną.

Žinoma, nepasijudino Boryna, nenubudo, nešoko į darbą ir kitų neragino, gulėjo sau negyvas, tylus, jau akmeniu sustingęs ir viskam jau kurčias.

Vėjas pūstelėjo su nemaža galia ir užgriuvo sodą, net viskas aplinkui ėmė svirduliuoti, šnarėti, virpėti, siūbuoti ir tarytum žvilgčioti į pamėlusį Borynos veidą; žiūrėjo į jį miglota diena, žvilgčiojo įsisverdėję medžiai, lieknos, lanksčios pilrožės lyg merginos linko pro langus, tarsi žemai lenkdamosi, o iš kiemo čia dūgzdama įskrido bitė, čia vėl koks drugys skriejo tiesiai i šviesą, čia kregždė įklydo, ilgesingai čvirendama, čia vėl atzirzė musės, atropojo vabalėliai ir kitokie Dievo padarėliai, o drauge su jais trobon plaukė tylus dūzgimas, ir ūžesys, ir plazdėjimas, ir čvirenimai, tarsi ištisas gyvo, širdingo gailesčio balsas:

— Mirė! Mirė! Mirė!

Ir kas tik buvo gyva, viskas virpėjo, kukčiojo ir verkė tarsi nuslopinta, gaili rauda; o staiga baimingai

nutilo, vėjas aprimo, visoks gyvis sulaikė kvapą ir puolė kniūbsčias į žemės dulkes, nes štai iš priešaušrio pilkumos pakilo raudona, milžiniška saulė, išplaukė į padanges, apsiautė žemę valdinga, gyvybinga akimi ir pasislėpė susivėlusiuose debesyse.

Nupilko pasaulis, ir nebūtum spėjęs nė „Sveika Marija" sukalbėti, kai sodriais lašais ėmė pilti smulkus šiltas lietus, ir visi laukai ir sodai suskambo berliu, nepaliaujamu šnarėjimu.

Gerokai atvėso, keliai pakvipo, iš visų jėgų pragydo paukščiai, ir toje pilkoje, įsivirpėjusioje migloje, uždengusioje pasaulį, gėrė ištroškę javai, gėrė nualpę lapai, gėrė medžiai, gėrė išdžiūvusios viešmenų gerklės ir sukepusi žemė, gėrė ilgai ir gosliai, alsuodami tarytum padėka.

— Dieve, atlygink tau, sesele liūtie! Dieve, atlygink tau, broli debesie! Dieve, atlygink!

Pagaliau ta kertanti liūtis prižadino pačioj palangėj miegojusią Hanką, ir ji pirmoji pašoko į kojas.

Nubėgo šaukdama į arklidę.

— Petrek! Kelkis! Lyja! Dobilus reikia lėkt kupetuoti, nes sutelš į niekus! Vitek, tinginių panti, gink karves! Kaimas jau išginęs! — šaukė ji griežtai, leisdama iš tvarto žąsis, kurios džiaugsmingai gagendamos bėgo terlinėtis valkose.

Ji užsuko pasižiūrėti karvių ir kaip tik varė į kiemą kiaules, kai atlėkė kalvis; juodu sutarė, ko reikia pirktis rytojaus šermenims, jis paėmė pinigų ir ketino tuoj važiuoti į miestelį, o jau sėdėdamas vežimėlyje, ją pasišaukė ir tyliai tarė:

— Hanka, duokit man pusę, tai nė necyptelsiu, kad senį apžiojot. Padarykim geruoju.

Ji išraudo kaip burokas ir šuorais sušuko:

— Ogi tauzyk kad ir visam svietui; matai, pats tik žiūri, kur ką blogo padaryti, tai mano, kad ir kiti tokie!

Jis tik žybtelėjo žlibėmis, pasipešiojo ūsus ir suplakė arklius.

O Hanka smarkiai stvėrėsi darbo, nes toks jos laukė ūkis, jog gerokai reikėjo rankas pajudinti ir galvą pasukti, kad viskas būtų apeita, tąd netrukus, kaip ir kasdien, po visą sodybą jau sklido jos įsakmus balsas.

Borynai užžiebė dvi naujas žvakes ir jį apklojo paklode. Agota murmėjo prie jo poterius, tarpais vis paberdama ant žarijų kadugių uogų.

Jagusė parėjo iš motinos tik po pusryčių, bet kadangi numirėlis ją baugino, tad ji tiktai klaikiai sukosi po sodybą, dažnai žvilgčiodama į Matą, kuris persikėlė dirbti į klojimą; jis baigė grabą ir tepė ant jo baltą kryžių, kai Jagna sustojo klojimo tarpdury.

Tylėjo, baimingai žvelgdama į juodą dangtį.

— Našlė tu dabar, Jaguse, našlė! — sušnibždėjo jis užjaučiamai.

— Taigi,— atsakė ašaringai ir tylutėliai.

Jis geraširdiškai žvelgė į ją; ji buvo sumenkusi ir pablyškusi lyg paplotėlis, ir tokia gaili, tarsi nuskriaustas vaikas.

— Tokia jau žmogaus dalia,— pasakė jis liūdnai.

— Taigi našlė aš, našlė,— pakartojo ji, ir ašaros užtvino žydras jos akis, ir nuostabu, kad sunkūs atsidūsėjimai neperplėšė krūtinės, tad ji pabėgo už trobos ir, nepaisydama lietaus, verkė ten ilgai ir taip graudžiai, net pati Hanka nusivedė ją į trobą, bandydama numaldyti ir paguosti.

— Ašaromis nieko nepataisysi, ir mums nelengva, bet jau tau, našlaitėle, žinia, kad sunkiau,— kalbėjo jai su gerumu.

— Ašaros ašarom, o nė metų nepraeis, ir aš tokį naują *chmielių* jai užtrauksiu, kad pasius,— saviškai prabilo Jagustynka.

— Ne metas patyčioms,— sudraudė ją Hanka.

— Tikrą teisybę sakau, ar ji ne jauna, ne daili, ne turtinga! Vėzdu neatsigins bernų.

Jagna nieko neatsakė, o Hanka išnešė į tarputvorius ėdalą paršiukams ir žvilgčiojo į kelią.

„Kas ten galėjo atsitikti? — galvojo ji susirūpinusi. — Žadėjo jį paleisti šeštadienį, o dabar jau pirmadienis, ir nei matyt, nei girdėt."

Tačiau nebuvo laiko rūpintis, nes turėjo eiti padėti kupetuoti šieno likučių ir visų dobilų, mat lietus įsilijo jau kaip reikiant, nesiliaudamas nė valandėlės.

O netrukus po pietų atėjo klebonas su vargoninku, atėjo brostvininkai su žibintais, ir žmonių susirinko nemaža; paguldė Boryną į grabą, Matas užkalė jį kuoleliais, kunigas atlaikė pamaldas, pašlakstė švęstu vandeniu, ir išvežė bažnyčion, tyliai giedodami, o Jambrožis skambino gedulo varpu.

O kai grįžo palydėję, troboje pasirodė taip tuščia ir baisiai tylu, jog Juzka prapliupo verkti, o Hanka kreipėsi į Jagustynką, kuri tvarkė trobą.

— Nors jis jau ilgai vien lavonas bebuvo, o vis dėlto jautei, kad gaspadorius namuose.

— Antanas pargrįš, ir bus gaspadorius,— pataikavo senė.

— Kad tik greit pargrįžtų,— ilgesingai atsidūsėjo.

Bet kad pilkos, drėgnos užuolaidos vis tebesiautė žemę ir lietus nesiliovė, tai ji nusišluostė ašaras, vieną kitą kartą atsidūsėjo ir ėmė raginti saviškius:

— Eikit gi, žmonės! Kad ir pats didžiausias mirtų, vis vien kaip akmuo į gilią jūrą, niekas jo nebeištrauks, o žemė nelaukia, ir reikia apie ją triūsti.

Ir nusivedė visus prie perlipos bulvių kaupuoti, tik viena Juzė liko prie vaikų, be to, ji kažko negalavo ir dar negalėjo sutramdyti gailesčio. Ir Lapa neatsitraukdamas budėjo prie jos, ir tas Viteko gandras, kur stovėjo priebutyje ant vienos kojos lyg sargybinis.

O lietus nesiliovė nė valandėlės, lijo smulkus, tankus ir šiltas, net paukščiai nustojo giedoti ir visi gyviai prisigūžė tyloje, visas pasaulis pamažėli aptilo ir tarsi įsiklausė į tą sodrų, skambų, nepaliaujamą šnarėjimą, ir tik vienur kitur tarpais sugagendavo žąsys, besiterlinėjančios pamėlusiose, putotose valkose.

Tik pačiu laidos metu žvilgtelėjo įsiliepsnojusi saulė ir užžiebė raudonas ugneles rasose ir balutėse.

— Rytdiena tikriausiai bus giedra! — kalbėjo žmonės, traukdami iš laukų.

— Tegu dar palytų, grynas auksas, ne lietus.

— Bulvės jau tik tik laikėsi.

— O avižų ar neišdegino!

— Viskam išeis į sveikatą.

— Kad nors tris dienas taip palytų,— dūsavo kažkuris vienas.

Taip ir lijo taip lygiai, sodriai ir ramiai ligi pat nakties, jog žmonės patenkinti stoviniavo prieš trobas atvėsusiame, kvapiame ore, o Gulbasiukai šaukė merginas ir vaikinus lėkti už kaimo į kalvas kurti Joninių laužų, nes buvo švento Jono išvakarės, bet kad buvo tamsu ir lijo, tai maža kas sutiko traukti, ir tik kur ne kur pagiryje švystelėjo kokia silpnutė ugnelė.

Vitekas jau nuo pat brėkšmos prikalbinėjo Juzę lėkti su juo Joninių, bet ji gailiai jam atsakė:

— Nelėksiu, kas man žaidimai, kas man jau viskas...

— Tik užkursim, peršoksim per laužą ir parlėksim,— prašė jis karštai.

— Sėdėk troboj, o jei ne — pasakysiu Hankai! — pagrasė ji.

Tačiau jis nulėkė ir grįžo tik po vakarienės, išalkęs ir purvinas kaip paršelis, nes lietus nesiliovė nė valandėlės ir lijo kiaurą naktį; nustojo tik kitą dieną, vėlai iš ryto, kaip tik tuomet, kai žmonės rinkosi gedulingų pamaldų.

Bet saulė nepasirodė; žemė buvo apsitraukusi pilku rūku, iš kurio dar labiau žaliavo laukai ir sodai, o vandenys tįso lyg sidabriniai verpalai. Oras buvo gaivus, vėsus ir kvapus, rasos sodriai lašnojo sulig kiekvienu vėjo pūstelėjimu, paukščiai rėkė kaip pašėlę, šunes linksmai lojo, lakstydami po kelius drauge su vaikais, ir visi balsai džiaugsmingai skrido aukštyn, net vandens prisigėrusi ir galios pritvinusi žemė tarytum kunkuliavo nesulaikomu tarpimu.

O bažnyčioje klebonas atlaikė gedulingą votyvą ir drauge su Slupios klebonu ir vargoninku, susėdę vieni priešais kitus prie didžiojo altoriaus, ėmė traukti lotyniškas giesmes.

Boryna gulėjo aukštai, ant katafalko, apsuptas baltos degančių žvakių girios, o aplinkui klūpojo visas kaimas, paskendęs maldoje ir įsiklausęs į tas ilgas, aimaningas giesmes, kurios tarpais tvino tokiu skausmingu šauksmu, jog plaukai šiaušėsi ir skaudus rūstumas gniaužė širdis; čia vėl protarpiais tilo gailiais aimanavimais, net alpo pabūgusios sielos ir ašaros pačios liejosi iš akių; arba vėl kilo kažkokios stebuklingos, dangų siekiančios lyg angelų giesmės ir amžinos laimės balsai, net žmonės sunkiai dūsavo, šluostėsi akis, o kiti net prapliupdavo širdingai verkti.

Truko tai gerą valandą, o kai baigės, visi subruzdo, pakilo klūpoję, ir Jambrožis pradėjo imti žvakes nuo katafalko ir dalyti žmonėms, klebonas dar pagiedojo

prie grabo, apsmilkė jį, net viskas pamėlynavo nuo dūmų, pašlakstė švęstu vandeniu, užtraukė kažkokią gaidą ir pajudėjo link durų paskui kryžių.

O bažnyčia net sudrebėjo šauksmais, verksmu ir kukčiojimais, nes grabą jau ėmė pirmieji kaimo gaspadoriai ir nešė į vežimą; padėjo jį į šiaudais išklotus ratus, o Jagustynka slaptai, kad kunigai nepastebėtų, įspraudė po juo duonos kepalėlį, įvyniotą į švarią drobę; Petrekas trumpai suėmė vadžias, sušmaukštavo botagu ir nekantriai dairėsi į kunigus.

Gedulingai sudejavo varpai, išnešė juodas vėliavas, sužibo šviesos, Stachas paėmė nešti kryžių, o kunigai užtraukė:

— *Miserere mei, Deus!*

Ir baisi giesmė, mirties giesmė sukukčiojo viršum žmonių galvų bekraščiu liūdesiu ir siaubu.

Pajudėjo iš lėto į tuopų kelią, kapų linkui.

Juoda vėliava su griaučiais supleveno vėjyje lyg baisingas paukštis ir nuplaukė prieky, o jau paskui ją žybčiojo sidabrinis kryžius, ir atsivėrė ilga gatvė brostvininkų su užžiebtomis žvakėmis, ir ėjo kunigai su juodomis kapomis.

Grabas važiavo vidury, aukštai ant šiaudų padėtas, tad jį nuolat visi turėjo prieš akis, o tuoj paskui traukė šeima, smarkiai raudodama ir aimanuodama, o šalimais ir kur tik kas rado vietos, grūdosi visas kaimas, didžiame nuliūdime ir tyloje eidamas.

Net ligonys ir luošiai nepasiliko trobose.

Miglotas, pilkas dangus kybojo žemai, tarsi pasiremęs tomis didžiulėmis tuopomis, palinkusiomis ant kelio. Viskas stūksojo nejudėdami, palinkę ir tarsi įsiklausę į tas gedulingas giesmes, o kai pakilo vėjas ir sujudino laukus ir medžius,— pabiro rasos lyg gailiu, tyliu verksmu, o įsisiūbavę javai pamažėli suposi

sunkiomis varpomis, lenkėsi vis žemiau, tarytum tuo paskutiniu žemu nusilenkimu pripuldami šeimininkui po kojų.

Kunigų giesmė išsiliejo kažkur ore, ir rūsti tyla užgriuvo sielas, tik varpai vis tebejaudino, gaudė niūriu balsu, kažką šaukė į debesuotą dangų, į miškus, į miglų apsiaustus tolius, vieversiai giedojo ties laukais, tarpais girgžtelėdavo vežimas, draskėsi vėliavos, pliumpsėjo purvas po kojų, ir nesiliaudamos verkšleno skausmingos našlaitiškos raudos.

— *Miserere mei, Deus!* — vėl užtraukė klebonas, jam pritarė Slupios klebonas su vargoninku ir kalviu, kuris laikė skėtį ties kunigais, nes lietus ir vėl lašnojo.

Ir giedojo taip baisiai, taip sielvartingai ir dejuojamai, net ašaros tryško, širdys apmirė, o pabūgusios akys, negalioje paklydusios akys skrido į pasaulį ir tą debesuotą dangų maldavo pasigailėti. Veidai balo, sielos stėro kančioje ir žiaurus virpesys vėrė kiaurai, ir žmonės vis sunkiau dūsavo, o kai kurie ir ašaras šluostėsi, pamėlusiomis lūpomis šnibždėjo poterius, mušėsi į krūtinę ir susigraudinę atgailojo, ir visus aptemdė sunkus, beviltiškas liūdesys, ir užgriuvo bekraštis gailesys, ir audėsi jais tarsi graužiantys dūmai skausmingi apsvarstymai ir baimėje sukrešėję vaitojimai.

Jėzau, pasigailėk mūsų nuodėmingų! Jėzau!

O, žmonių likime, nenumaldomas likime!

O kas gi yra visas tas prakaituotas triūsas? Kas gi žmogaus būtis, kuri lyg sniegas nuplaukia be pėdsako, net tikri vaikai neatsimena?

Tik gailesys, tik ašaros, tik kentėjimas...

O kas tos laimės, gėrybės, viltys?

Tušti dūmai, pūzdrai, vaidiniai ir visiški niekai...

O kas gi tu pats, žmogau, kuris puties ir didžiuojies, ir nenuolankiai didžiu vediesi, tarydamas esąs pranašesnis už visus gyvius?

Tesi vėjas, kuris nežinia iš kur ateina, nežinia kam pūsčioja ir nežinia kur pradingsta...

Ir tu laikai save viso pasaulio viešpačiu, žmogau?..

O kad ir dausas tau kas duotų — turėsi jas palikti.

Kad ir visas galias tau kas duotų — mirtis išplėš jas iš tavęs.

Kad ir didžiausią protą tau kas pripažintų — pūzdrais pavirsi.

Ir neįveiksi likimo, vargšeli, nenugalėsi mirties, ne...

Nes tu beginklis, silpnas ir menkas lyg tas lapelis, kurį vėjas neša per pasaulį.

Nes tu, žmogau, mirties naguose esi lyg tas paukštelis iš lizdo ištrauktas, kuris džiaugsmingai cypauja, plazdena, čiulba ir nežino, kad jį beregint ranka išdavikė pasmaugs už gerklės ir mielą gyvybę išplėš.

O, siela, kam tu varinėji žmogaus lavoną, kam?

Taip jautė žmonės, taip galvojo ir viduje svarstė, ir liūdnai dairėsi po žalius laukus, ilgesingomis akimis vadžiojo po pasaulį ir sunkiai dūsavo iš neapsakomo skausmo, net veidai akmenėjo ir sielos virpėjo.

Bet jie žinojo ir tai, kad vienintelis žmogaus pasitikėjimas — pasitikėjimas Viešpaties malone ir vienintelė priebėga žmogaus sielai — jo gailestingumas.

— *Secundum magnam misericordiam tuam...*

Sunkūs lotyniški žodžiai kraičiojo lyg grumstai sušalusios žemės, žmonės nesąmoningai lenkė galvas tarytum po nenumaldoma mirties pjūtimi, bet ėjo nesulaikomai; ėjo kieti ir pasiryžę, pilki ir tvirti, nelyginant tie akmenys, kur buvo matyti ant ežių, pasirengę jau viskam ir neišgąsdinami, panašūs į pūdymus ir drauge į tuos tarpius, gėlėmis nusėtus laukus ir savo jėga ir

trapumu prilygstą medžiams — tiems medžiams, kuriuos kiekvienu akimirksniu galėjo trenkti perkūnas ir įduoti mirčiai į rankas, o kurie vis dėlto nenuolankiai smelkiasi į saulę ir gieda gilią, džiaugsmingą gyvenimo giesmę...

Ėjo visu kaimu, grūsdamiesi ir stumdamiesi, bet kiekvienas jų buvo taip nuskendęs liūdesiuose, jog ėjo tartum pats vienas per bekraštę tuštumą ir apleidimą, ir kiekvienas ašarų pritvinusiomis akimis tarytum matė savo tėvus, senolius ir prosenelius, nešamus ten, į jau matomas pro tuopų kamienus kapines...

Varpai vis gaudė, ir niauri giesmė ūžė vis labiau dejuodama, kapinės jau buvo netoli, augo iš javų medžių, kryžių ir kapelių kupstais ir atrodė atsiveriančios lyg toji baisinga, niekad nepripildoma duobė, į kurią pamažėli, nesulaikomai plaukia visas pasaulis, ne vienam jau atrodė, kad tame lietingame ore iš visų pusių gaudžia varpai, žėri šviesos, juoduoja plevenančios vėliavos ir plaukia giedojimas, iš kiekvienos pirkios vis neša grabus ir visais keliais traukia gedulingos eisenos, o kiekvienas žmogus vis ką apverkia, aimanuoja ir taip kukčioja, jog visas dangus ir žemė tvinsta gailiu vaitojimu ir plaukia nepaliaujamu it pelynai karčių ašarų šnarėjimu...

Eisena jau suko į kapinių kelelį, kai ją pasivijo dvaro ponas; jis išlipo iš vežimo ir nuėjo greta grabo didelėj spūsty, nes kelelis buvo siauras, tankiai berželiais nusodintas, ir abipus augo javai.

O kunigams baigus giedoti, Dominikienė, laikydamasi Jagnos, susikūprinusi ir pusaklė, užtraukė saviškai: „Į tavo globą".

Aišku, kad pritarė uoliai ir karštai, tarsi pabūgusiomis sielomis stverdamiesi tos širdingos giesmės.

Ir jau įsigiedoję, kupini tam tikro pasitikėjimo įėjo į kapines.

Ten pirmieji gaspadoriai pakėlė karstą ir net pats ponas parėmė iš šono ir nunešė jį geltonais takeliais, pro gėlėmis apsodintus kapelius, žoles ir kryžius už koplyčios, kur lazdynų ir alyvų tankmėje jau laukė naujai iškastas kapas.

Baisūs verksmai ir šauksmai supurtė orą.

Vėliavos ir šviesos apsupo gilią duobę, žmonės susibūrė arti ir baimingai žvilgčiojo į tą gelsvą, tuščią kiaurymę...

O dar šiek tiek pagiedojus, klebonas atsistojo ant krūvos išversto smėlio, atsigręžė ir griausmingai tarė:

— Žmonės krikščionys! Žmonės!

Ūmai visi nutilo, tik varpai dejavo iš tolo, o Juzė, abiem rankutėm apkabinusi tėvo grabą, graudžiai verkė, nieko nežiūrėdama.

Klebonas pašniaukė iš tabokinės, nusičiaudė kartą ir kitą, paskui, pažvelgęs aplinkui apsiašarojusiomis akimis, garsiai tarė:

— Broliai, o ką gi šiandieną laidojate, ką?

Motiejų Boryną, sakot!

O aš jum sakau, kad ir pirmąjį gaspadorių, ir dorą žmogų, ir tikrą kataliką laidojat... Nes pažinojau jį daug metų ir liudiju: kad gyveno pavyzdingai, Dievą garbino, išpažinties ir komunijos šventos eidavo, ir vargšams padėdavo.

Sakau jums: padėdavo! — pakartojo jis, sunkiai atsikvėpęs.

Aplinkui ėmė verkšlenti raudos, ir vis dažniau ištrūkdavo atsidūsėjimai, kai jis, kvapą atgavęs, vėl prabilo, tik dabar gailiau:

— Ir pasimirė vargšelis, pasimirė!

Mirtis jį išsirinko, kaip vilkas kad išsirenka iš kaimenės riebiausią aviną šviesią dieną, visų akyse, ir niekas jam nesukliudo.

Kaip perkūnas kad trenkia aukštą medį, jog griūva perskeltas, taip ir jis krito, nuožmaus mirties dalgio pakirstas.

Bet mirė jis ne visas! — kaip sako Šventas Raštas.

Nes štai sustojo tas keliauninkas prieš rojaus vartus, tuskena ir gailiai prašo, o šventas Petras klausia:

— Kas tu toks ir ko tau reikia?

— Esu Boryna iš Lipcų ir prašau Viešpaties malonės...

— Tai jau tiek tave broliai priveikė, kad ir gyvatos atsižadėjai, ką?

— Viską apsakysiu,— taria Motiejus,— tik atkelkit vartus, šventas Petrai, kad nors kiek sušildytų mane Viešpaties gailestingumas, nes į ledą sušalau per tą žemišką klajonę.

Šventas Petras truputį pravėrė vartus, bet jo dar neįsileidžia ir taria:

— Tik nemeluok, nes čia nieko neapgausi. Sakyk, siela, drąsiai, kodėl pabėgai iš žemės?..

O Motiejus puolė keliaklupsčias, nes išgirdo angelų giedojimą ir varpelius, tarytum per pakylėjimą ir verkdamas atsako:

— Teisybę pasakysiu, kaip per išpažintį; nebeįstengiau ilgiau tverti žemėje, nes ten žmonės jau kaip vilkai vieni kitus puola, nes ten vien barniai, vaidai ir Dievo rūstinimas... Tai ne žmonės, o vien pasiutę šunes ir dvokiančios kiaulės. Ir taip bloga pasaulyje, kad visko ir neapsakysi.

Dingo visai klusnumas, pražuvo dora, pradingo pasigailėjimas, brolis sukyla prieš brolį, vaikai prieš tė-

vus, žmonos prieš vyrus, tarnai prieš ponus... Nebegerbia jau nieko, nei amžiaus, nei padėties, net ir kunigo...

Piktasis užviešpatavo širdyse, o jo vedami vis labiau tarpsta ir keroja ir pasileidimas, ir girtuoklystė, ir pyktis.

Visur nedorėlis ant nedorėlio ir dar aplink nedorėliai.

Visur tik vyliai, apgaulės, nuožmi priespauda; ką turi, to iš saujos nepaleisk, nes beregint tau išplėš.

Kad ir geriausią pievą — nuganys ir sumins.

Kad ir vagą vieną — bet iš svetimo perars.

Kad ir vištą paleistum iš sodybos — pagaus kaip tie vilkai.

Gelžgalio jokio nepalik nė virvagalio — kad ir kunigo būtų, o nepraleis ir pavogs.

Degtinę tik geria, paleistuvauja, Viešpačiui tarnauti apsileidžia, šuniški tie pagonys ir kristažudžiai, jau net kiti ir žydai doresni ir dievobaimingesni.

— Ir tai Lipcų parapijoj taip darosi? — nutraukė jį šventas Petras.

— Kitur irgi ne geriau, bet Lipcų parapijoj — blogiausia!

O šventas Petras ėmė pirštais spragsėti, antakius rūsčiai raukti, akimis vadžioti ir tarė, žemai grūmodamas kumščiu:

— Tai tokie jūs, lipciečiai? Tokie, bjaurūs žmogžudžiai, jūs, pagonys, blogesni už vokiečius! Metus turit gerus, laukus derlingus, ir ganyklų, ir pievų, ir girios pò margą kitą, ir taip darot!.. Nuo geros duonos dūkstat jūs, palaidūnai! Pasakysiu tai Viešpačiui Dievui, pasakysiu, jau jis paplaks jus kaip reikiant...

Motiejus geraširdiškai ėmė ginti saviškius, bet šventas Petras dar labiau supyko, kad treptels koja, kad sušuks:

— Negink tų ištvirkėlių! Štai ką tau pasakysiu: kad tie judošiai man per tris savaites pasitaisytų ir atgailotų, o jei nepaklausys — taip juos prispausiu badu, gaisrais ir ligomis, kad per amžius manęs neužmirš, šunsnukiai.

Stipriai klebonas sakė, į pačią širdį, ir taip priekaištingai, taip grasė Viešpaties rūstybe ir taip grūmojo kumščiais, jog aplinkui kilo kukčiojimai, žmonės apsiverkė, mušėsi į krūtines ir atgailojo...

O klebonas kiek patylėjęs vėl ėmė kalbėti apie velionį, kad jis žuvęs už visus...

Ir šaukė žmones prie taikos. Šaukė prie teisingumo. Šaukė, kad susivaldytų ir nenusidėtų, nes nežinia, kuriam iš eilės išmuš paskutinė valanda ir teks stoti prieš baisųjį Viešpaties Teismą...

Net pats ponas šluostėsi ašaras kumščiu. Netrukus tačiau kunigai atliko savo priedermę ir nuėjo drauge su ponu, o kai nuleido duobėn karstą ir ėmė berti ant jo smėlį, jog net sudundėjo,— o Jėzau, koks kilo riksmas, šauksmai ir kokios raudos, net ir kiečiausią būtų sujaudinę.

Bliovė Juzė, bliovė Magdė, bliovė Hanka ir pusseserės, verkė artimi ir tolimi giminės, kūmai ir visiškai svetimi, o jau gal graudžiausiai kukčiojo Jagusė, kurią kažkas taip surėmė po krūtine, jog stačiai užsimiršo šaukdama.

— Va dabar staugia, o ką ji išdarinėjo su amžinatilsį! — murmtelėjo kažkuri iš šalies, o Ploškienė, šluostydamasi akis, pridūrė:

— Taip ji nori sau malonę išverkti, kad neišvarytų jos iš trobos.

— Mano, kad kvaili ir patikės! — balsiai pasakė vargoninkienė.

Bet Jagna buvo užmiršusi visą pasaulį, puolė kažkur į smėlį ir kukčiojo tokiu gailiu verksmu, tarytum čia ant jos būtų birusios tos sunkios, berlios žemės čiurkšlės, tarytum čia jos pačios būtų verkiama...

O varpai vis gaudė ir gaudė, lyg skųsdamiesi dangui, ir ant naujo kapo visi tie verksmai, kukčiojimai ir aimanavimai taip pat skundėsi nenumaldomu likimu ir ta amžina žmogaus skriauda.

Netrukus pamažėli žmonės ėmė skirstytis, vienas kitas dar pakeliui klaupė, vienas kitas meldėsi už mirusius, vienas kitas tik šiaip sau klaidžiojo tarp kapų ir liūdnai svarstė, o kiti vangiai traukė namų link, lūkuriuodami ir dairydamiesi, nes kalvis su Hanka kai kuriuos kvietė gedulingų vaišių, kaip paprastai kad būna po pakasynų.

O kai suplūkė kapą ir įkasė prie jo juodą kryžių, pasiėmė į savo tarpą našlaičius ir nutraukė nemažu būriu, tyliai šnekučiuodamiesi ir jų gailaudami, kartais net paverkšlendami...

Borynų troboje viskas jau buvo parengta, pagal sieną stovėjo stalai, greta jų ilgi suolai, ir kai tik visi susėdo, tuoj padavė degtinės ir duonos.

Oriai išgėrė, tyliai ir rimtai, šio to užkando, ir vargoninkas ėmė skaityti iš knygos maldas, o paskui užgiedojo litaniją už mirusius; noriai jam pritarė, karštai, tik tąsyk nutraukdami, kai kalvis paleisdavo ratu naują butelį, o Jagustynka dalijo duoną.

Moterys susirinko antrajame gale, pas Hanką; gėrė arbatą, valgė saldų pyragą ir vargoninkienės vedamos užgiedojo taip graudžiai ir veriamai, net vištos sukvaksėjo sode. Taip gražiai minėdami amžinatilsį,

žmonės valgė, gėrė, po truputį verkė ir už jo vėlę giedojo šventas giesmes, kaip ir tiko tokiu metu ir už tokį gaspadorių...

Šermenys buvo skalsios, Hanka širdingai kvietė, nesigailėdama nei valgių nei gėrimų, nes vidudienį, kai jau vienas kitas ėmė dairytis kepurės, padavė kukulaičių su pienu, o paskui troškintos mėsos su kopūstais ir gausiai pavilgytų žirnių.

— Kiti vestuvių tokių neiškelia! — sušnibždėjo Boleslavienė.

— Ar mažai amžinatilsį paliko, ką?

— Turi kuo pasiguosti, turi.

— Ir gryno pinigo turbūt nemaža čiupo...

— Kalvis skundžiasi, kad buvę ir, sako, kažkur dingę.

— Skundžiasi, o rasi pats gerai paslėpė.

Tyliai tarpusavy šnekučiavosi moterys, švariai grandydamos dubenis ir saugodamosi Hankos, kuri nepaliaujamai žiūrėjo, kad ko nepritrūktų; o vyrų pusėj šiek tiek jau išgėręs vargoninkas pakilo iš užstalės ir su stikliuku rankoje ėmė minėti amžinatilsį tokiais aukštais žodžiais ir su lotyniškais pasakymais, jog visi, kad ir nelabai tesuprasdami, norėjo verkti lyg per pamokslą.

Klegesys jau kilo ir veidai raudo, nes butelis dažnai ėjo ratu ir skambėjo stikliukai, tad ne vienas jau ieškojo stikliuko apgraibomis ir antra ranka kūmą per kaklą kabinėjo, vapaliodamas sustirusiu liežuviu. O kitas, žiūrėk, dar traukė gedulingą gaidą ir bandė minėti, bet niekas jau nebepritarė, nes visi jau šnekučiavosi, susibūrę kaip tinkami, reikšdami vieni kitiems bičiulystę ir dažnais tarpais išgerdami, o tie, kur smarkesni išgerti, pagūžomis slinko lauk ir suko į karčiamą. Tik vienas Jambrožis šiandien buvo visiškai ne-

panašus. Tiesa, jis gėrė lygiai su kitais, o gal ir daugiau, bet sėdėjo kažkur kerčioj, smarkiai nusiminęs, nuolat šluostėsi akis ir sunkiai dūsavo.

Kažkas jį bakstelėjo, traukdamas už liežuvio linksmai ką papasakoti.

— Neruš manęs, ba man širdį gelia! — murmtelėjo jis. — Mirsiu netrukus, mirsiu... Šunes tiktai kauks manęs ir boba sudaužytu puodu paskambins,— verksmingai murmėjo. — Kaipgi, juk buvau, kai Motiejų krikštijo!.. Per jo vestuves šokau! Jo tėvus laidojau! Gerai atsimenu! Vajezau! Ir tiek visokių žmonių užkasiau, tiekai jau skambinau.... O dabar metas ir man!..

Ūmai atsikėlė ir greitai išėjo į sodą; Vitekas paskui pasakojo, kad senis ilgai sėdėjo už trobos ir verkė...

Žinia, niekas juo nesirūpino, nes kiekvienam užteko ir savų rūpesčių, o be to, jau pačia brėkšma visiškai netikėtai atėjo klebonas su dvaro ponu.

Klebonas maloniai guodė našlaites, glostė vaikus ir, kalbėdamasis su gaspadinėmis, net noriai gurkšnojo arbatą, kurios jam padavė Juzė, o ponas, pasišnekėjęs su vienu kitu apie šį ir apie tą, paėmė iš kalvio stikliuką, išgėrė visų sveikaton ir pasakė Hankai:

— Jei kas gailisi Motiejaus, aš tikrai labiausiai, nes jeigu jis dabar būtų gyvas, tai aš susitaikyčiau su kaimu gražiuoju. Gal ir duočiau tai, ko jūs anksčiau norėjot!.. — atsiliepė garsiau, žvelgdamas aplinkui. — Bet su kuo gi man kalbėtis? Komisoriui tarpininkaujant nenoriu, o iš kaimo niekas pirmas neateina!..

Klausėsi susikaupę, svarstydami kiekvieną jo žodį.

Jis dar kalbėjo šį ir tą, šnekino, bet nelyginant sieną, nes niekas nesidavė už liežuvio traukiamas ir net žiaunų nepravėrė, tik linkčiojo visi, kasydamiesi pakaušius ir reikšmingai žvilgčiodami vieni į kitus,

tad ponas, matydamas nesugebėsiąs įveikti to budraus atsargumo, išsikvietė kunigą ir abudu išėjo, viso pulko net už tarputvorių palydėti.

Ir tik aniems išėjus, kaimiečiai ėmė stebėtis ir smarkiai galvoti.

— Na, na, pats ponas atėjo į žmogaus pakasynas.

— Reikalingas jis mūsų, tai ir gerinasi,— pasakė Ploška.

— O kodėl negalėjo ateiti iš geros širdies, ką? — gynė Klombas.

— Senas jau tu, o proto dar neįgavęs. Kada gi ponas ėjo į kaimą su bičiulyste, kada?

— Čia kas nors turi būti, kad jis taip ieško taikos!

— O tas, kad jis jos labiau reikalingas negu mes.

— O mes galim sau palaukti, galim! — šaukė pasigėręs Sikora.

— Jūs galit, bet kiti negali! — suriko papykęs Gželia, vaito brolis.

Ėmė jau bartis ir burnoti, nes vienas porino savo, o kitas irgi savaip įrodinėjo, trečias abiem priešinosi, o kiti murmėjo:

— Tegu atiduoda girią ir žemę, tai padarysim taiką.

— Nereikia taikos, bus naujas žemės dalinimas, tada ir šiaip viskas bus mūsų. Tegu sau žaltys ubagais eina už mūsų skriaudas.

— Žydai jį smaugia, tai žmonių pagalbos unkščia.

— O anksčiau tai tik žinojo šaukti: iš kelio, chamai, nes botagu gausit!

— Sakau jums, netikėkit ponu, nes kiekvienas jų tik ir žiūri, kaip žmones apgauti! — šaukė kažkuris iš labiau pasigėrusiųjų.

— Klausykit gi, gaspadoriai! — staiga sušuko kalvis. — Tarsiu jums protingą žodį: jeigu ponas nori tai-

kos, tai reikia tą taiką daryti ir imti ką galima, nelaukiant, kol išaugs ant alksnių grūšios.

Sulig tais žodžiais atsikėlė Gželia, vaito brolis, ir sušuko:

— Šventa teisybė! Eikim į karčiamą, ten pasitarsim.

— O aš statau visai kompanijai,— linksmai pridūrė kalvis.

Netrukus išėjo visu būriu į tarputvorius.

Jau temo, iš ganyklų traukė galvijai, ir visu kaimu sklido bliovimas, gagenimas, cypiantys dūdelių treliai ir vaikiški dainavimai ir riksmai.

O vyrai, nepaisydami moterų nernenimų ir priešinimosi, visu pulku išėjo į smuklę, tik vienas Sikora truputį atsiliko nuo kitų, ramstėsi į tvoras ir kažkodėl ilgai palei jas stoviniavo.

Ilgai jie buvo girdėti, taip triukšmingai traukė, juoba kad ne vienas širdžiai palengvinti ūkteldavo dainelę arba įsikarščiavęs sušukdavo.

O Borynų troboj, kai tik aptvarkė svečiams išėjus ir kai užėjo tamsus vakaras, pasidarė kažkaip keistai tylu, tuščia ir liūdna.

Jagusė blaškėsi savo pusėj lyg paukštis narve ir nuolat lakstė pas Hanką, bet matydama visus apsiblaususius ir nusiminusius, išbėgdavo, nė žodžio nepratarusi.

Aišku, kad troboj buvo kaip kapuose, o kai apsiruošė ir pavakarieniavo, tai nors ir marino visus miegas, niekas neskubėjo gulti. Sėdėjo prieš krosnį, įsižiūrėję į ugnį, baimingai klausydamiesi kiekvieno šnarėjimo.

Vakaras buvo tylus, tik tarpais praskrisdavo vėjas ir suošdavo medžiai, tarpais sutraškėdavo tvoros, su-

skambėdavo stiklai arba Lapa suurgzdavo, atšiauriai šiaušdamasis, o paskui slinko ilga, nesibaigianti, tikra kapų tyla.

O jie sėdėjo vis labiau virpėdami ir tokie išsigandę, kad vis tarpais kuris jų žegnodavosi ir virpančiomis lūpomis pradėdavo poteriauti, nes jau visiems atrodė, kad kažkas juda, kad vaikšto ant aukšto, net sijos braška, kad klausosi palei duris, kad į langus žvilgčioja ir brazdina sienas, čia vėl tarytum durų rankenas pajudinęs, tyliai žengdamas, eina aplink trobą.

Klausėsi išbalę, netekę kvapo, visiškai apdujė.

Staiga arklidėj nusižvengė arklys, Lapa skardžiai suiojo ir puolė į duris; Juzė, nebegalėdama ištverti, sušuko:

— Tėvas! Vajezau, tėvas! — ir baimingai pravirko.

Jagustynka trakštelėjo tris kartus pirštais ir svambiai tarė:

— Nebliauk, nekliudyk sielai pasitraukti ramybėje; verksmai sulaiko ją žemėje. Atverkit duris, tegu toji keliauninkė skrenda į Jėzaus laukus... Tegu sau skrieja ramybėje.

Atidarė duris, troba aptilo ir tarytum apmirė, niekas nepasijudino, tik įsiliepsnojusios visų akys lakstė, tik Lapa uostinėjo visas kerčias, tarpais cypė, vizgino uodegą ir tarytum į ką šlaistėsi taip, jog dabar visi giliausiai jautė, kad čia kažkur tarp jų klajoja mirusiojo vėlė.

O pagaliau Hanka virpančiu, prismaugtu balsu užtraukė:

Visus savo dienos darbus!

Pritarė jai karštai, su nepaprastu palengvėjimu.

II

Diena buvo nuostabiai puiki, tikrai vasariška.

Artinosi gal jau dešimta valanda ryto, nes saulė kybojo pusiaukelėj nuo tekėjimo į dienovidį ir kilo vis karštesnė, kai Lipcų varpai, visi, kiek tik jų buvo, suskambo garsiai, iš visos galios.

Tas, kuris buvo pramintas Petru, gaudė garsiausiai ir giedojo visa gerkle, kaip truputį įgėręs kaimietis, kai eina keliu, sverdinėja į šalis ir, traukdamas dainą, storu balsu pasakoja visam pasauliui savo džiaugsmus...

Antras, truputį mažesnis, apie kurį Jambrožis pasakojo, kad esąs pakrikštytas Povilo vardu, taip pat rėkė nė kiek ne tyliau ir tik karštai pritarė, aukšta gaida giedojo, traukė skambiai ir grynu balsu dainavo, tarsi užsimiršęs, kaip dažna mergina, kurią taip pagauna meilė arba pavasario diena, kad lekia į laukus, eina pro javus ir iš visos širdies dainuoja vėjams, laukams, giedram dangui ir savo džiaugsmingai sielai.

O trečiasis, signorėlis, lyg paukštelis čiauškėjo, veltui norėdamas anuos perrėkti, tačiau negalėjo, nors šūkavo kapotu, greitu balsu tarsi besispyriojąs vaikas. Ir visi jie skambėjo, sudarydami neblogą kapelą, nes ir bosas ūkčiojo, ir smuikas verkė, ir būgnelis su barškučiais linksmai šokinėjo, ir traukė visi iš peties, iškilmingai ir skardžiai.

Atlaidų jie taip džiaugsmingai šaukė, nes juk buvo šventųjų Petro ir Povilo diena, visuomet Lipcuose iškilmingai minima.

Ir diena pasitaikė lyg tyčia rami ir be galo saulėta, kilo kaitra, bet jau nuo pat apyaušrio aikštėje prieš bažnyčią prekijai ėmė statytis įvairias parduotuves, būdas ir drobiniais stogais uždengtus stalus.

O sugaudus varpams, jų džiaugsmingam balsui išsiliejus po pasaulį, netrukus išdžiūvusiais keliais dulkių debesyse vis dažniau ėmė dardėti vežimai, ir pėstieji tankiai dyrino, kur tik akis siekė, visur, iš visų pusių keliais, takeliais, ežiomis traukė ir raudonavo moterų apdarai ir baltavo plevenančios milinės.

Traukė virtinėmis, panašiai kaip žąsys, tik mirgėdami kaitroje ir tarp žalių javų.

Saulė kilo vis aukščiau ir aukščiau, plaukė lyg aukso paukštis žydru, skaidriu dangumi vis labiau žėrėdama ir taip šildė, jog oras jau virpėjo viršum laukų; dar tarpais iš pievų dvelktelėdavo maloni vėsuma ir susiūbuodavo boluojančius rugius, dar ir avižos tylutėliai šnarėjo ir sverdėjo jaunos kviečių varpos, o pražydę linai išsiliejo įsižydrėjusiu srautu it vandenys, tačiau pamažėli viskas jau grimzdo saulės kaitron ir rimtin.

Vaje! Džiaugsminga tai buvo diena ir iš tikrųjų atlaidinė. Varpai gaudė ilgai, ir jų dejonės skrido į pasaulį taip skardžiai, net sverdėjo stambai, net baidėsi paukščiai; bet ketinės širdys vis plakė, plakė lygiai, stipriai ir aukštai, kildamos į saulę veriančia giesme ir šauksmu:

„Pasigailėk! Pasigailėk! Pasigailėk!!"

„Motina Švenčiausioji! Motina! Motina!"

„Ir aš prašau! Ir aš! Ir aš!"

Giedojo širdingai, drauge skelbdami iškilmingą šventę.

Ir iš tikrųjų buvo jausti šventa atlaidų diena; šventė viešėjo žalumynais išdabintose trobose, pleveno toliuose, žybčiojančiuose tarsi užžiebtomis žvakėmis, džiaugsminguose balsuose; kažkas neapsakoma dvelkė laukais, užliedamas širdis rimtimi ir linksmybe.

O žmonės būriais skubėjo į tą šventę ir pylėsi iš visų pusių. Visais keliais be paliovos ritosi kamuoliai dulkių, dardėjo vežimai, žvengė arkliai, skrido įvairiausi balsai, mezgėsi garsūs pasikalbėjimai, tarpais kas lenkdavosi iš vežimo ir šūkaudavo pėstiesiems, kitur vėl skubėjo pasivėlinęs ubagas, dejuojamai giedodamas, o kai kuriuose vežimuose šnibždėjo poterius, dairydamiesi aplinkui su nebylia nuostaba, nes žemė tįsojo pasidabinusi lyg vestuvių apeigoms, visa gėlėse ir žalume, apsiausta paukščių giedojimo, javų šnarėjimo ir bičių zvimbimo, ir tokia žavinga, neaprėpiama, džiaugsminga ir šventa, pilna gyvybės teikiančių galių, jog net krūtinę plėšė.

Medžiai ežiose stūksojo tarsi sargyboje, įsižiūrėję į saulę, o apačia, kiek tik akis pasiekia, driekėsi žali laukai, ošią tarytum suaudrinti vandenys, ir kaip vandenys ritosi iš vienos pusės į kitą, talaškuodami į kelius, ežias ir griovius, kurie mirguliavo lyg gėlėmis išpinti kaspinai; mat jau žydėjo įvairiausi šarkakojai, žydėjo vijoklės, žvelgiančios iš rugių tankmės tykančiomis, kvapiomis akimis, žydėjo rugiagėlės, vietomis, kur buvo truputį išmirkę, jos žydėjo taip gausiai, jog atrodė, kad ton vieton visas dangus nusileido, žydėjo žirnučiai ištisais kupstais ir gaidpirščiai, ir pienės, ir kruvinos usnys, ir čiobreliai, ir žvaigždutės, ir šunramunės, ir tūkstančiai kitų, kurių vardus vienas Viešpats Dievas teatsimena, nes juk jam vienam jos žydi ir taip kvepia, jog stačiai tvaikas dvelkia iš laukų, tarytum bažnyčioje, kai kunigas smilko Švenčiausiajam sakramentui.

Žmonės su malonumu traukė nosimis tuos kvapus ir arklį botagu plakė ir skubėjo, nes saulė vis ugningiau kepino, net miegas ėmė, ir ne vienam jau smarkiai makaulė sverdinėjo.

Tad netrukus Lipcai prisirinko žmonių pilni ligi kraštų.

Mat važiavo ir važiavo be atlydos, net jau visur, keliuose, aplink tvenkinį, patvoriuose, kiemuose ir kur tik galėjo pagauti truputį paūksmės, statė vežimus ir kinkė arklius, nes aikštėje prieš bažnyčią jau buvo tokia spūstis ir vežimai stovėjo taip tankiai sustatyti vienas prie kito, jog vos begalėjai prasisprausti.

Lipcai stačiai nugrimzdo tame žmonių, vežimų ir arklių potvynyje.

Ir maišatis darėsi vis didesnė, klegesys ir šauksmai pasklido po visą sodžių. Žmonės ošė lyg įsisiūbavusi giria. Moterys nusėdo tvenkinį kojų mirkyti, persiauti ir padoriai pasišviesti bažnyčion, vyrai postringavo būriais, kalbėjosi su kaimynais, o merginos ir vaikinai godžiai spraudėsi į parduotuves ir būdas, o labiausiai prie griežiančios rylos, ant kurios kažkoks raudonai apvilktas ir iš snukio į seną vokietį panašus užjūrio žvėris taip juokingai šokavo ir išdykavo, jog visi net leipo juokais.

Ryla griežė nirtingai ir tokia gaida, jog ne vienam kojos pačios trepseno, o čia dar, lyg jai pritardami, ir ubagai, susėdę dviem eilėm nuo bobinčiaus ligi aikštės, ėmė traukti savo maldaujamas giesmes, o pačioje šventoriaus tarpuvartėje sėdėjo aklas, riebus, visuomet šuns vedžiojamas ubagas ir visų karščiausiai giedojo ir ploniausiai traukė.

Tačiau kai tik suskambino mišių, žmonės tuoj paliko pramogas ir lyg patvinęs upokšnis siūbtelėjo bažnyčion ir taip joje susikimšo, jog net šonkauliai traškėjo, o vis dar ėjo naujų, kurie spraudėsi ir net barėsi, bet daugumas turėjo pasilikti lauke, glaustis po medžiais ir palei mūrus.

Ir pora kunigų iš kitų parapijų buvo atvykę; jie tuoj susėdo į klausyklas palei duris išpažinčių klausyti, visiškai nepaisydami spūsties ir kaitros.

O vėjas visiškai liovėsi, ir kilo jau nebepakenčiama kaitra, gyva ugnis liejosi stačiai ant galvų, bet žmonės kantriai grūdosi prie klausyklų ir kirbėjo šventoriuje, veltui ieškodami paūksmės ar kokios priedangos.

Klebonas jau ėjo mišių, kai atėjo Hanka su Juze, tačiau neįmanoma buvo prisigrūsti net iki bažnyčios durų, tad jiedvi sustojo pačioje atokaitoje palei mūrą, dairėsi spūstyje ir pagarbintą tardamos sveikino pažįstamus.

Beregint suūžė vargonai ir prasidėjo suma. Visi priklaupė, prisėdo ir karštai stvėrėsi maldos.

Kaip tik ir dienovidis užėjo, saulė pakibo tiesiai viršum galvų, pildama baisų karštį, ir viskas tarsi nualpo nuo to kepinimo, net lapelis nesuvirpėjo, nė joks paukštis nepraskrido, nė joks garsas nedvelktelėjo iš laukų. Dangus kybojo mirtinoj tyloj lyg baltai įkaitintas stiklo luitas, o virpąs it verdantis vanduo oras akino, grauždamas akis. Svilino žemė, svilino įkaitę mūrai, ir žmonės klūpojo nejudėdami toje saulės ugnyje.

Žmonės meldėsi gūdžioje tyloje, vieni iš knygos, kiti su rožančium, o dar kiti vien nuoširdžiu žodžiu ir širdingu atsidūsėjimu garbino Viešpatį. Iškilmingi vargonų garsai liejosi skambiais, pamaldžiais poteriais, tarpais nuo altoriaus ataidėdavo giedojimas, tarpais sučiauškėdavo varpeliai, o tarpais suūždavo storas vargoninko balsas, o paskui traukėsi ilgos, tarsi dėl karščio žado netekusios valandėlės, ir smilkalų dūmai plaukė pro atdaras bažnyčios duris, žydra, kvapnia migla apausdami palinkusias klūpančiųjų galvas.

Poterių šnabždesys pabalusioje karšto dienovidžio tyloje skambėjo smulkiu, berliu šnarėjimu, ir saulėje žaidė spalvamainės skaros, milinės ir sijonai, visas šventorius atrodė lyg nubarstytas gėlėmis, žemai besilenkiančiomis tą šventą valandą prieš Viešpatį, kuris tarytum slypėjo toje įsižėrėjusioje saulėje ir visoje žemės tyloje...

Ir tik protarpiais vienas kitas tiesė nugarą, skėtė rankas ir giliai dūsavo, kažkur pravirko kūdikis, nuo vežimų pusės sklido arklių žvengimas.

Net ir ubagai aptilo, tik vienas kitas pro miegus balsiau sušukdavo „sveika Marija" ir išmaldos verkšlendavo.

O kaitra vis labiau augo ir taip kepino, net ugnim aplieti laukai ir sodai įsižaravo it gaisras mirguliuodami balzganomis liepsnelėmis.

Tyla darėsi vis mieguistesnė, ir jau ne vienas skaniai knarkė, ne vienas linkčiojo klūpodamas, o kiti ėjo vėsintis, ir vis dažniau girgždėjo šulinių svirtys.

Ir tik procesijos metu, kai bažnyčia suvirpo giedojimais, kai suplevėsavo vėliavos, o paskui jas pasirodė kunigas po raudonu baldakimu su monstrancija rankose, vień ponų vedamas, žmonės atbudo ir nuėjo drauge su procesija.

Suskambo varpai, iš visų gerklių išsiveržė giedojimas ir smelkėsi kažkur į saulę, stiprus, galingas, nuoširdus, o procesija plaukė pamažėli aplink baltus, įkaitusius bažnyčios mūrus, tarsi patvinusi upė. Raudonas baldakimas lingavo priekyje, visas apsiaustas smilkalų dūmų, ir tik protarpiais švytravo aukso monstrancija, mirgėjo eilės šviesų, išskleistos vėliavos it paukščiai plazdeno viršum minios galvų, sverdėjo šventi paveikslai, padabinti tiuliais ir kaspinais, ir džiaugsmingai gaudė varpai, ir griaudė vargonai, o žmonės giedojo įkvėp-

tai, iš visos širdies ir visa ilgesio kupina siela kilo aukštyn, net į patį dangų, net į tą švenčiausią saulę.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

O po procesijos, kai vėl prasidėjo pamaldos ir kai vargonai vėl ėmė veriamai ūžti, šventoriuje pasidarė tylu kaip ir pirma, tik jau niekas nebesnaudė, garsiau šnarėjo poterių šnabždėjimai, sustiprėjo atsidūsėjimai, ubagai ėmė barškinti dubenėliais, o šen bei ten žmonės jau ėmė net ir šnekučiuotis.

Ponai išslinko iš bažnyčios, veltui ieškodami paūksmės ir vietos atsisėsti, pagaliau Jambrožis pavarė žmones iš po vieno medžio ir prinešė aniems tiek kėdučių, kad jie susėdo ir ėmė tarpusavyje kalbėtis.

Buvo ir tas iš Volios, tačiau nenusėdėjo vietoj, nuolat vis sukinėjosi po šventorių ir, tik pamatęs kurį pažįstamą lipcietį, prie jo pristodavo ir draugiškai kalbindavo; net ir Hanką pamatė ir beregint prie jos prisispraudė.

— Ar jau pargrįžo jūsiškis?

— A jau, kur čia pargrįš!

— Girdėjau, važinėjot jo?

— Taigi, tuoj po tėvo šermenų buvau nuvažiavusi, bet valdžioj pasakė, kad jį paleisią tik po savaitės, vadinasi, trečiadienį.

— O kaip užstatas, ar užmokėsit?

— Taigi Rokas ten jau rūpinasi tuo,— ištarė ji atsargiai.

— Jeigu neturit pinigų, aš laiduosiu už Antaną...

— Dieve atlygink! — ji nusilenkė jam į kojas. — Gal Rokas kaip nors išsivers, o jei ne, tai reikės kitaip daryti.

— Neužmirškit, kad, jei reikės, aš laiduosiu.

Jis nuėjo toliau prie Jagusės, kuri sėdėjo palei mūrą drauge su motina ir buvo didžiai paskendusi maldoj, bet neradęs tinkamos kalbos, tik šyptelėjo jai ir pasuko prie saviškių.

Ji nuskrido paskui jį akimis, atidžiai peržvelgdama ponias, tokias išsipuošusias, net nuostabu, ir tokias baltaveides ir taip persismaugusias per juosmenį, kad dieve sergėk! Ir kvapai dvelkė nuo jų lyg nuo smilkytuvo.

Jos vėdavosi kažkuo, kas atrodė kaip išskėstos kalakutų uodegos. Keletas jaunų ponaičių žvilgčiojo joms į akis ir taip kažko juokėsi, net žmonės piktinosi.

Staiga kažkur gale kaimo, lyg malūno tiltu, skardžiai sudardėjo vežimai, ir viršum medžių iškilo dulkių debesys.

— Kažkas pasivėlinęs,— sušnibždėjo Petrekas Hankai.

— Žvakių gesinti, besarmačiai,— pridūrė kažkas.

O kiti ėmė lenktis per aptvaro mūrą ir smalsiai žvelgti į kelius, riečiančius tvenkinį.

Netrukus su rėksmingais čiauškėjimais ir smarkiai šunims lojant pasirodė visa virtinė didžiulių vežimų, apdengtų drobe.

— Tai vokiečiai! Vokiečiai iš Podlesės! — suriko kažkas.

Ir teisybė.

Jų važiavo keliolika vežimų, pakinkytų stambiais arkliais; po drobiniais uždangalais buvo matyti įvairiausi apyvokos rakandai ir sėdėjo moterys su vaikais, o rudaplaukiai, nutukę vokiečiai įsikandę pypkes ėjo pėsti. Dideli šunes bėgo šalimais, tarpais kaišiodami iltis ir atsilodami Lipcų šunims, kurie įsiutę juos puldinėjo.

Žmonės šoko žiūrėti į juos, o daugelis net lipo per aptvarą ir bėgo pažvelgti iš arti.

Vokiečiai važiavo žingine, vos sprausdamiesi pro vežimų ir arklių spūstį, tačiau nė vienas jų net ir prieš bažnyčią nenusitraukė kašketo ir nieko nepasveikino. Tik akys jiems žėrėjo ir barzdos drebėjo, tarsi iš pykčio. Jie žvelgė į žmones įžūliai, lyg galvažudžiai.

— Dvėselienos, pliudrakelniai!

— Kumelės vaikai!

— Kiaulės pauodegiai!

— Šuns veislė!

Pravardžiavimai pasipylė kaip akmenys.

— O ką, kieno teisybė, vokiečiai? — sušuko jiems Matas.

— Katrie katruos įveikė?

— Pabūgot mūsų kumščių, ką?

— Palaukit dar, šiandien atlaidai, pasismaginsim karčiamoj!

Jie neatsiliepė, tik šmaikščiojo arklius ir didžiai skubėjo.

— Pamažiau, pliudriai, ba kelnes pamesit!

Kažkuris vaikinas paleido į juos akmenį, o ir kiti ėmė traukti plytas — dar pridėti, bet kažkas laiku juos sudraudė.

— Palikit ramybėj juos, vyručiai, tegu sau traukiasi tas maras.

— Kad jūsų maras neaplenktų, šunes jūs, eretikai!

O viena kažkuri Lipcų boba pagrūmojo jiems kumščiais ir sušuko įkandin:

— Kad jus visus išgalabytų, kaip pasiutusius šunis...

Pagaliau jie pravažiavo, išnyko tuopų kelyje, ir tik iš šešėlių ir iš dulkių dar sklido silpnėjąs šunų lojimas ir vežimų dardėjimas.

Tąsyk toks džiaugsmas apėmė lipciečius, kad jau nebegalėjo poteriauti, tik vis tankiau spietėsi aplink poną. O jis, labai tuo patenkintas, linksmai juos kalbino, vaišino taboka ir pagaliau gerindamasis tarė:

— Gerokai parūkėt, kad visas spiečius išskrido.

— O gal jiems mūsų kailiai dvokė,— nusijuokė kažkuris, o Gželia, vaito brolis, ištarė tariamai susirūpinęs:

— Per švelnūs jie žmonės, kad būtų mužikų kaimynais, kai tik gaudavo kuris per galvą, beregint žemėn kėžterėdavo...

— Ar buvo kas susimušęs su jais? — klausė susidomėjęs ponas.

— Kur ten būt susimušę. Matas vieną palietė, kam neatsakė į pagarbintą, tai bematant kraujais apsipylė ir nuostabu, kad gyvas paliko.

— Visai jie ištižę, pasižiūrėti — vyrai kaip ąžuolai, o tik duok kumščiu, tai rodos, kad į duknas tvojai,— tyliai paaiškino Matas.

— Ir nesisekė jiems Podlesėj. Sako, karvės išstipo.

— Teisybė, nė vienos nesivedė.

— Kobus galėtų pasakyti! — išsišoko vienas vaikinas, bet Klombas piktai jam suriko:

— Kvailas tu kaip čebatas! Piktvoriu išstipo, juk žinoma...

Net susirietė visi iš slepiamo džiaugsmo, bet niekas nė nežioptelėjo, tik kalvis, prislinkęs arčiau, tarė:

— Kad vokiečiai išsinešdino, tai jau pono malonė.

— Nes meiliju parduoti saviškiams, kad ir perpus pigiau,— įtikinėjo karštai, porino šį bei tą ir pasakojo, kad ir jis, ir jo senoliai prosenoliai visuomet su žmonėmis išvien būdavę, visuomet išvien eidavę...

Sikora tik šyptelėjo ir tyliai pasakė:

— Taip man senasis ponas liepė tai įrašyti bizūnais nugaroje, kad ligi šiandien dar neužmiršau.

Tačiau ponas tarytum nenugirdęs ėmė pasakoti, kiek jis patyręs rūpesčių, kad tik nusikratytų vokiečiais; aišku, kad klausėsi jo, apdairiai linksėdami ir savo galvodami apie tą jo gerumą žmonėms.

— Geradarys — tau riekę nurieks ir ženklo nepadarys! — murmėjo Sikora, net Klombas ėmė jį baksnoti, kad nutiltų.

Ir taip visi drauge šnekučiavosi, kai prie jų ėmė grūstis kažkoks kunigėlis su balta kamža ir su padėklu rankoje.

— Žiū, manding — vargoninkų Jasius,— sušuko kažkuris vienas.

Tikrai, tai buvo Jasius, tik jau kunigiškai vilkėjo ir rinko bažnyčiai aukas. Sveikinosi su visais, visus kalbino ir smarkiai rinko; mat visi jį pažinojo ir nepatogu buvo išsisukinėti ir nepaaukoti, tad visi mezgė iš mazgelių po kokį skatikėlį, o dažnai ir auksinas suskambėdavo į variokus; ponas metė rublį, ponios pabėrė sidabro, o Jasius, suprakaitavęs, nuraudęs iš karščio ir didžiai džiugus, nenuvargdamas rinko visame šventoriuje, nieko nepraleisdamas ir niekam nešykštėdamas malonaus žodžio, o susidūręs su Hanka, taip gražiai ją pasveikino, jog ji padėjo dvi grivenas; o kai jis sustojo prie Jagusės ir suskambino padėklu, ji pakėlė akis ir tarsi nutirpo iš nuostabos, jis taip pat truputį sumišo, nei šį nei tą pasakė ir greitai nuėjo toliau.

Ji net užmiršo padėti auką ir tik žiūrėjo jam iš paskos, nes jis pasirodė jai stačiai kaip tas šventasis, kuris buvo nutepliotas šoniniame altoriuje,— toks jaunas, lieknas ir dailus. Tarsi būtų apkerėjęs ją tomis

savo žėrinčiomis akimis, ji veltui trynėsi žlibes ir tolydžio žegnojosi — nieko nepadėjo.

— Tik vargoninkiukas, o kaip puikiai atrodo.

— Ir jo motina pučiasi kaip kalakutas.

— Jau nuo pat Velykų jis mokosi toje kunigų mokykloje.

— Klebonas jį parsigabeno padėti per atlaidus.

— Senis šykšti ir žmones plėšia, bet jam negaili.

— Aišku, ar ne garbė, kad bus kunigas?

— Bet ir pasipelnys, nebijok.

Aplinkui šnibždėjo žmonės, tik Jagusė nieko negirdėjo, vadžiodama paskui jį akimis, kur tik jis ėjo.

Suma pasibaigė, klebonas iš sakyklos dar skaitė užsakus ir skelbimus, bet žmonės jau pamažėli ėmė plaukti iš bažnyčios, ubagai pakėlė šauksmą ir dejones ir visu būriu pradėjo traukti maldaujamas giesmes.

Ir Hanka pajudėjo vartų link, tik staiga prisigrūdo prie jos Balcerekaitė su didele naujiena.

— Ar žinot,— tratėjo ji, vos atgaudama kvapą,— juk užsakė Dominikienės Simą su Nastuse.

— Na, na, o ką pasakys Dominikienė?

— O ką, imsis iš paskutinės su sūnumi.

— Neįveiks, Simas turi teisę ir jau metuose.

— Oi kils ten pekla, kils,— ištarė Jagustynka.

— Ar maža dar barnių, ar maža Dievo rūstinimo? — atsiduso Hanka.

— Ar girdėjot apie vaitą? — paklausė Ploškienė, nešdama greta jos savo riebų pilvą ir putlų raudoną veidą.

— Taigi tiek turėjau rūpesčių su pakasynomis ir tiek naujų dalykų, kad nė žinot nežinau, kas ten darosi kaime.

— Ogi vyresnysis sakė manajam, kad kasoj daug trūksta. Vaitas jau laksto po žmones ir kaulija pasko-

linti, nori bent šiek tiek surinkti, mat kiekvieną dieną laukia patikrinimo...

— Dar tėvas kalbėjo, kad taip turi baigtis.

— Didžiu vedėsi, pūtėsi, vyravo, o dabar užsimokės už savo ponavimą!

— Tai gali iš jo atimti gyvenimą?

— Ogi gali, o jeigu neužteks, tai likusią dalį atsėdės šaltojoj,— kalbėjo Jagustynka,— naudojosi, žaltys, tegu dabar atgailoja.

— Keista man buvo, kad jis net šermenyse nepasirodė.

— O kas jam Boryna, jei jis su našle bičiulystę laiko.

Aptilo, nes čia pat prieš jas pasirodė Jagusė, vesdama motiną; senė ėjo susikūprinusi, dar apsirišusi akis, bet Jagustynka nepraleido progos.

— O kada gi Simo vestuvės? Niekas nesitikėjo, kad šiandien užsakys! Žinia, sunku vaikinui uždrausti, jeigu jam įgriso mergos darbas. Nastusė jį dabar pavaduos... — kandžiojo ji tyčiodamasi.

Dominikienė staiga išsitiesė ir kietai tarė:

— Vesk, Jaguse, greičiau vesk, ba man dar įkąs toji kalė.

Ir skubiai nuėjo, tarsi pabėgo, o Ploškienė tyliai nusijuokė:

— Lyg akla, o puikiausiai pamatė...

— Akla, bet dar pataikys griebti Simui už gaurų.

— Gink Dieve, kad ir kitiems neįsikabintų...

Jagustynka nebeatsiliepė, be to, ir spūstis tarpuvartėje pasidarė, ir Hanka atsiskyrė, pasilikusi kažkur užpakalyje visų, bet buvo tuo net patenkinta, nes įgriso jai tie negeri kandžiojimaisi, tad ėmė ramiai dalyti ubagams po du skatiku, nepraleisdama nė vie-

no, o tam aklajam su šunimi įspraudė penkias kapeikas ir tarė:

— Ateik pas mus pietų, senuk! Pas Borynus!

Senukas pakėlė galvą ir išsprogino aklas akis.

— Antanienė, taip man rodos! Dieve atlyginkl Atlėksiu, žinoma, atlėksiu.

Už vartų buvo kiek laisviau, bet ir ten dviem eilėm sėdėjo ubagai, sudarę plačią gatvę ir įvairiausiais balsais šūkaudami, o pačiame gale klūpojo kažkoks jaunas vyras su žaliu priekakčiu viršum akių, grojo smuiku ir giedojo giesmes apie karalius ir apie senus laikus taip, jog visas pulkas žmonių stovėjo aplinkui, ir dažnai pinigai byrėjo jam į kepuršę.

Hanka sustojo palei šventoriaus tvorą, dairydamasi Juzės, ir visiškai netikėtai susidūrė akimis su savo tėvu.

Jis sėdėjo sau eilėje tarp ubagų, tiesė ranką praeiviams ir dejuodamas prašė išmaldos.

Lyg jai kas peiliu dūrė, tačiau išsyk pamanė, kad jai taip pasimatė; ji persibraukė akis sykį ir antrą; tačiau tai buvo jis, jis!

— Tėvas tarp ubagų! O Jėzau! — nuostabu, kad ji nesudegė iš gėdos.

Užsismaukė skarelę labiau ant kaktos ir prislinko prie jo iš užpakalio, nuo vežimų, prie kurių jis sėdėjo.

— Ką jūs darot, ką? — sudejavo ji, pritūpusi už jo, slėpdamasi nuo žmonių akių.

— Hanuse... taigi aš... taigi...

— Eikit man tuojau namo! O Jėzau, tokia gėda! Eikit!..

— Neisiu... Jau seniai esu taip sugalvojęs... Kam man jumi sunkinti, kad geri žmonės gali paremti... Į svietą sau trauksiu drauge su kitais... šventas vietas

pamatysiu... ką naujo sužinosiu... Dar ir jums pinigėlio parnešiu... Še auksiną, nupirk kokį gražų daiktelį Petriukui... nupirk...

Ji smarkiai sugriebė jį už apykaklės ir vilkte nuvilko tarp vežimų.

— Tučtuojau man namo. Kad ir gėdos neturite!

— Paleiskit mane, ba papyksiu!

— Meskit tas terbas greičiau, kad kas nepamatytų.

— Taip padarysiu, kaip man patinka, žinia... gėdinsiuos mat... kam badas kūma, tam terba motina,— staiga jis ištrūko, puolė tarp vežimų ir arklių ir pradingo.

Neįmanoma buvo jo ieškoti ir surasti tokioje spūstyje, kokia pasidarė aikštėje prieš bažnyčią.

Saulė kepino, net žmonės nėrėsi iš kailio, dulkės užkimšo krūtinę, o minia, kad ir privargusi ir ligi paskutinio siūlelio sušilusi, džiaugsmingai minkėsi ir kunkuliavo tarytum burbuliuojančiame verdančiame vandenyje.

Ryla garsiai griežė ant viso kaimo, ubagai traukė saviškai, vaikai švilpavo moliniais gaidžiais, lojo šunes, arkliai kandžiojosi ir žvingavo, nes musės šiandien buvo įkyresnės, o kiekvienas žmogus šnekėjo skyrium, šūkavo pažįstamiems, būriavosi su kitais ir traukė prie parduotuvių, ties kuriomis virė tarsi aviliuose ir kilo mergų riksmai.

Būdos su švęstomis prekėmis net siūbavo nuo bobų spūdžio. Ne mažesnė spūstis buvo ir ten, kur pardavinėjo dešras, kabančias ant kartelių lyg kokie stori viržiai. Kitur vėl prekiavo duona ir bandelėmis. Kažkur žydas šaukė prie saldainių, o dar kitur kaspinai net pleveno iš po audeklinių stogų ir kabojo varstės įvairiausių karolių, o visur buvo neįmanoma spūstis, klegesys ir riksmai, nelyginant žydų maldykloje.

Būtum galėjęs porą poterių sukalbėti, kol žmonės ėmė po truputį rimti ir tilti; vieni nutraukė į smuklę, kiti jau rengėsi namo, o dar kiti, kaitros ir nuovargio įveikti, vežimų pavėsyje, prie tvenkinio ar soduose bei kiemuose taisėsi užvalgyti ir pasilsėti.

Sušutęs dienovidis taip jau svilino, kad nebuvo kuo alsuoti, o netrukus ir kalbėtis, net pajudėti niekam nebesinorėjo, lyg tiems šutroje nualpusiems medžiams, o kadangi, be to, ir kaimas susėdo prie dubenų, tai kone visiškai aprimo, tik tarpais kur ne kur vaikai pakeldavo riksmą, o arkliai draskėsi prie vežimų.

O klebonijoje klebonas kėlė pietus kunigams ir ponams, pro atdarus langus buvo matyti galvos, plaukė kalbų klegesys ir sklido skambėjimas, juokai ir tokie kvapai, kad ne vienas seiles rijo dėl tų skanėstų.

Jambrožis, šventadieniškai pasišvietęs, su medaliais ant krūtinės, nuolat sukiojosi priemenėj ir dažnai išpuldavo į gonkas, šaukdamas:

— Ar neisit iš čia, rupūžės! Taip lazda pamylėsiu, kad neužmirši!

Tačiau negalėdamas atsiginti išdykėlių, kurie nelyginant žvirbliai nutūpė statinius, o drąsesnieji net ir prie langų sėlino, jis tik grūmojo klebono kandikliu ir plūdo.

Tuo tarpu atėjo Hanka ir sustojo prie vartelių.

— Ar ieškot ko? — paklausė jis, šlubčiodamas prie jos.

— Ar nematėt kur mano tėvo?

— Bylicos! Kaitra tokia, kad neduok Viešpatie, rasi miega sau kur paūksmėje... Va! *Jedriona palka!* — sušuko vėl ir pasileido vaikigalio vytis.

O Hanka, didžiai susirūpinusi, nuėjo jau stačiai namo ir viską ištroško pietų atėjusiai seseriai.

Bet Veronka tik gūžtelėjo pečiais.

— Karūna jam nuo galvos nenukris, kad pristojo prie ubagų, mums tikrai bus lengviau. Ir ne tokie yra baigę amžių palei bažnyčią.

— O Jėzau! Tokia gėda — tikras tėvas ubagais išėjo! O ką Antanas pasakys? Tai kad ims žmonės valkioti mus liežuviais, sakys, kad išvarėm jį kalėdoti.

— Tegu sau loja, kas tik jiems patinka. Burnoti kitą kiekvienas geba, o su pagalba niekas nesiskubina.

— Aš neleisiu, kad tėvas ubagautų.

— Tai parsigabenk jį trobon ir mitink, kad tokia unarava esi.

— Ogi parsigabensiu! Tu jau ir viralo šaukšto jam gailiesi! Aišku, dabar numanau, kad tu pati jį privertei.

— Pertekusi aš, ar ką? Gal vaikams nutrauksiu nuo burnos ir jam duosiu?

— Jam priklauso iš tavęs karšatis, ar užmiršai, ką?

— Kad neturiu kuo, juk iš vidurių sau neišplėšiu.

— O tu išplėšk ir duok — tėvas pirmas rūpestis. Ne kartą jis skundėsi man, kad badu jį marini ir kiaule labiau rūpinies negu juo.

— Tai teisybė, aišku, tėvą badu marinu, o pati sau naudojuos kaip ponia. Taip štai atsiganiau, kad sijonas jau krinta nuo strėnų ir vos kojas bepavelku. Vien bargu ir gyvenam.

— Netaukšk, kitas pamanytų, kad teisybė!

— O teisybė! Kad ne Jankelis, tai net ir bulvių su druska būtų pritrūkę. Aišku, sotus alkanu niekad nepatikės! — kalbėjo ji kone verkdama vis gailiau, tuo tarpu į tarputvorius įsirito šuns vedamas ubagas.

— Sėskitės palei trobą,— kreipėsi į jį Hanka, ruošdama pietus.

Jis atsisėdo pašalėje, pasidėjo ramentus, šunelį paleido ir uodė nosimi, ar jau valgo ir kurioj pusėj.

Visi sėdosi pietauti po medžiais, Hanka išdėjo valgį į dubenis, plačiai pasklido kvapsniai.

— Košė su spirgais, geras dalykas. Į sveikatą jums,— murmėjo ubagas, traukdamas kvapus ir godžiai laižydamasis.

Jie valgė pamažėli, pūsdami kiekvieną valgio šaukštą; Lapa sukiojosi tyliai unkšdamas, o ubago šunelis lekavo pasieny, išleidęs liežuvį, nes kaitra buvo baisi, net paūksmės nuo jos neapsaugojo, nuostabu, kaip viskas neištirpo, ir toje įšilusioje, mieguistoje tyloje vien šaukštai kaukšėjo, tarpais kažkur po šiaudiniu stogu suklykdavo kregždė.

— Kad taip rūgusio pieno dubenėliu atsivėsinus! — atsiduso ubagas.

— Tuoj atnešiu jums! — ramino jį Juzka.

— Ar daug šiandien išrėkėt? — paklausė Petrekas, vangiai traukdamas šaukštą.

— Pasigailėk, Viešpatie, griešnikų ir nebausk jų už ubago skriaudas! Kur ten daug! Kas tik ubagą pamato, tas atidžiai į dangų žiūri arba suka tolyn per varsną, o kitas išmezga kokį skatikėlį ir dar norėtų grąžos gauti iš penkių kapeikų! Badu teks stipti!

— Visiems šiemet sunki priešpjūtė,— sušnibždėjo Veronka.

— Teisybė, bet degtinei niekam netrūksta.

Juzka įspraudė jam į rankas dubenį, ir jis skubriai ėmė valgyti.

— Šventoriuje pasakojo, kad Lipcai žada taiką daryti su ponu, ar teisybė?

— Jei gaus, kas jiems priklauso, tai gal ir susitaikys,— tarė Hanka.

— O vokiečiai jau išsinešdino, ar žinot? — išsišoko Vitekas.

— Kad juos maras kur griebtų! — nusikeikė ubagas, grūmodamas kumščiu.

— Tai ir jus jie nuskriaudė?

— Užėjau pas juos vakar iš vakaro, tai mane šunimis užpjudė. Eretikai, maitos, šunsnukiai. Sako, lipciečiai taip jiems užsvilino, kad turėjo bėgti! Gyviems kailį nerčiau tokiems, ligi gyvos mėsos,— šnekėjo jis, smarkiai grandydamas dubenį, o baigęs pašėrė savo šunelį ir ėmė keltis iš pašalės.

— Pjūties metas, tai skubat prie darbo,— nusijuokė Petrekas.

— Ogi skubu: pernai atlaiduose buvom tik šešiese, o šiandien trys tuzinai bliauna, net ausys sutino.

— Pareikit nakvynės,— kvietė Juzka.

— Tegu tau Viešpats sveikatos nepasigaili, kad neužmiršti vargšo.

— Vargšas, maita, o pilvą jau vos bepakelia,— tyčiojosi Petrekas, stebėdamas, kaip anas storas it trinka ritasi viduriu kelio ir lazda graibstinėja kliūtis.

Ir troba netrukus ištuštėjo,— kurie atsigulė paūksmėje primigti, tie jau knarkė, o kiti išėjo į atlaidus.

Nuskambino mišparų. Saulė jau gerokai linko prie laidos, kaitra tarsi truputį palengvėjo, nors daug kas dar ilsėjosi palei trobas, tačiau vis daugiau žmonių rinkosi aikštėje prieš bažnyčią, tarp parduotuvių, prie būdų.

Juzka pasileido su merginomis pirktis paveikslėlių, o svarbiausia, ligi soties atsižiūrėti į tuos kaspinus, karolius ir kitus atlaidų stebuklus.

Ryla vėl užgriežė, ubagai ėmė gailiai traukti, žvangindami dubenėlius, ir klegesys kilo pamažėli, pripildydamas visą kaimą, jis ūžė lyg avilys prieš spiečių.

Nes kiekvienas buvo sotus ir pasilsėjęs, tad noriai

draugavo ir draugėje džiaugėsi; vienas su bičiuliais šnekučiavosi, kitas vien tik vyzdžius plačiai merkė, žiūrėdamas į viską, trečias spraudėsi, kad tik spraustųsi ten, kur ir kiti, ketvirtas su kūmais traukė stikliuko, o kiti vėl ėjo bažnyčion arba sėdėjo sau kur paūksmėje, postringaudami apie šį bei tą, ir visi lygiai plaukė džiaugsminguose atlaidų malonumuose. Ir nenuostabu, kaipgi, juk kiekvienas pasimeldė ir prisidūsavo lig valios, prisižiūrėjo į tuos paauksinimus, šviesas, paveikslus ir kitus šventus dalykus; sąžiningai prisiverkė, prisiklausė vargonų ir giesmių ir tarytum visas išsimaudė toje šventėje, sielą nuskaidrino ir sustiprino, visokių žmonių pamatė, atsiminimų prisirinko ir nors vieną dieną nusikratė visais rūpesčais.

Tad nėra ko stebėtis, kad ir patys pirmieji gaspadoriai, ir vargšai, trobelninkai, ir paprasti ubagai — visi linksminosi drauge, keldami tokią įsišnekučiavusią ir įsisiūbavusią spūstį palei prekiautojų būdas, jog ir prisigrūsti ten buvo nelengva. Ir aišku, kad garsiausiai plepėjo moterys, sprausdamosi vienos pro kitas prie būdų nors pačiupinėti, nors atsižiūrėti į tas grožybes.

Simas nupirko Nastusei gintarus, kaspiną ir raudoną skarą, ji beregint pasipuošė, ir juodu vaikštinėjo nuo parduotuvės prie parduotuvės, susikabinę per liemenį, didžiai linksmi ir tarsi apgirtę iš džiaugsmo.

Drauge su jais landžiojo ir Juzka, tik derėdamasi ir žiūrinėdama įvairumėlius, išdėliotus ant stalų, ir vis gailiai atsidūsėdama skaičiavo tą savo menką auksiną.

Jagusė klaidžiojo kažkur netoli jų, dėdamasi nepastebinti brolio. Vaikštinėjo pati viena, keistai nuliūdusi ir nusiminusi. Nedžiugino jos šiandien nei plevenantys kaspinai, nei rylos griežimas, nei toji spūstis ir riksmai. Ji ėjo drauge su kitais, minios pagauta,

ir ten stovinėjo, kur kiti stojo, ten kiūtino, kur ją stūmė, visiškai nesižinodama, ko čia atėjusi ir kur einanti.

Prislinko prie jos Matas ir nuolankus sušnibždėjo:

— Taigi nevaryk manęs nuo savęs.

— Va, kada gi tave variau?

— Ar sykį! Ar neišplūdai manęs, ką?

— Negražiai pasakei, tai ir turėjau. O kas mane... — staiga nutilo.

Pro minias į jos pusę pamažėli spraudėsi Jasius.

— Ir jis į atlaidus! — sušnibždėjo Matas, rodydamas į kunigėlį, kuris juokdamasis gynėsi, kad nebučiuotų jam rankų.

— Lyg pono sūnus! Kaip iškilo! Gerai pamenu, kaip dar neseniai lakstė paskui karvių uodegas.

— A jau! Kur čia toks būtų karves ganęs,— neigė ji, nemaloniai paliesta.

— Sakau. Pamenu, kaip kartą vargoninkas jam kailį išpėrė, kam karves suleido į Pričkaus avižas, o pats užmigo kažkur po kriauše...

Jagusė pasitraukė ir, nors nedrąsiai, stūmėsi prie ano; jis nusišypsojo jai, bet kadangi žmonės žiūrėjo į jį kaip į vaivorykštę, nugręžė akis ir, prisipirkęs paveikslėlių, ėmė juos dalyti merginoms ir visiems, kas tik norėjo.

Ji sustojo jam priešais lyg įkasta, įsižiūrėjusi į jį žėrinčiomis akimis, o iš jos raudonų lūpų liejosi tylus, žvilgąs šypsnys saldutėlis kaip devyni medūs.

— Še tau, Jaguse, čia tavo patronė,— ištarė jis, įsprausdamas jai paveikslėlį; jųdviejų rankos susitiko ir ūmai atsitraukė lyg nuplikytos.

Ji krūptelėjo, nedrįsdama praverti lūpų. Jis dar kažką jai sakė, tačiau ji tarsi paskendo jo akyse ir bemaž nieko nesuvokė.

Juodu išskyrė spūstis, tad ji, užsikišusi paveikslėlį už kikliko ant krūtinės, ilgai klaidžiojo akimis po žmones. Jo nebebuvo niekur, nuėjo į bažnyčią, nes jau buvo nuskambinę mišparų, bet ji nuolat jį laikė savo akyse.

— Atrodo kaip koks šventasis! — sušnibždėjo nesąmoningai.

— Užtat merginos taip spokso į jį, net nuostabu, kad žlibių nepameta. Kvailos — ne šuniui dešra.

Ji greitai apsidairė. Greta stovėjo Matas.

Sumurmėjo nei šį nei tą, norėdama juo nusikratyti, bet jis ėjo šalia kaip prilipęs, ilgai kažką svarstė, o pagaliau paklausė:

— Jaguse, o ką motina pasakė dėl Simo užsakų?

— O ką, jeigu nori ženytis, tegu ženijasi, jo valia.

Jis susiraukė ir neramiai paklausė:

— Nurašys jam jo margus, ką?

— O ką aš galiu žinoti? Ji man neišsipažino. Tegu pats jos paklausia.

Prie jųdviejų priėjo Simas su Naste, iš kažkur atsirado ir Andrius, tad sustojo visu būreliu, ir Simas pats pirmas prašneko:

— Jaguse, tu su motina iš vieno neik, jei man skriaudą ji daro.

— Aišku, kad su tavim iš vieno einu. Bet ir pasikeitei per tą laiką, na, na... Visai kitas žmogus iš tavęs! — stebėjosi ji, nes jis stovėjo priešais ją smarkiai išsigašinęs, tiesus, švariai nusiskutęs, su skrybėle ant šalies ir balta it pienas miline.

— Užtat, kad ištrūkau iš motinos kūtės.

— Ir tau geriau dabar laisvėje? — ji šaipėsi iš jo smarkumo.

— Paleisk paukštelį iš rankos — tai pamatysi! Užsakus girdėjai?

— O kada gi vestuvės?

Nastusė meiliai prisiglaudė, apkabindama jį per liemenį.

— O po trijų savaičių, dar prieš rugiapjūtę,— sušnibždėjo ji išraudusi.

— Nors ir karčiamoj iškelsiu, bet motinos neprašysiu.

— Ar jau turi kur padėti moterį?

— Turiu. O kaipgi, pas motiną į kitą trobos galą įsikraustysiu. Žmonėse kampo neieškosiu. Tegu ji man nurašo mano lauką, ir išsiversiu! — gyrėsi jis užsiširdijęs.

— Padėsiu jam, Jaguse, viskuo padėsiu,— teigė Andrius.

— Juk ir mes Nastusės plikos neišleidžiam. Ji gaus tūkstantį auksinų gyvais,— ištarė Matas.

Kalvis patraukė jį į šalį, kažką jam pakuždėjo ir nulėkė sau.

Kalbėjosi dar apie šį ir tą, ypač Simas svajojo, kaip jis bus ūkininkas, kaip prisipirks lauko, kaip įsikibs į žemę, jog netrukus žmonės pamatys, kas jis toks, net Nastusė su nuostaba į jį žiūrėjo. Andrius jam pritarė, tik viena Jagusė klaidžiojo akimis po pasaulį, pusiau ausies tegirdėdama jų kalbą. Jai buvo vis vien.

— Jaguse, ateik į karčiamą, šiandien bus pasišokimas,— kvietė Matas.

— Ir karčiama man jau nebe smagumas,— atrėmė ji liūdnai.

Jis pažvelgė į rūko aptrauktas jos akis, užsivožė kašketą ir nulėkė, stumdydamas žmones. Palei klebonį susidūrė su Terese.

— O kur tave taip traukia? — paklausė ji baimingai.

— Į karčiamą! Kalvis šaukia tartis.

— Eičiau drauge su tavim.

— Nevarau tavęs, vietos nepritrūks, tik apsisvarstyk, ar netąsys tavęs liežuviais, kad taip nuolat paskui mane lakstai.

— Ir taip jau mane tąso kaip šunes pastipusią avį.

— Tai kodėl duodiesi! — jis buvo jau piktas ir nekantrus.

— Kodėl? Gal tu nežinai kodėl? — nusiskundė ji tylutėliai.

Jis ūmai žengtelėjo ir nuėjo pirmas, ji vargiai bespėjo paskui jį.

— Jau ir bliauni kaip tas veršis! — sviedė jis, staiga atsigręžęs.

— Ne, ne... Tik krislas man įkrito į akį.

— Kai pamatau verkiant, tai lyg man kas peiliu į širdį!

Susigretino su ja ir nuostabiai širdingai tarė:

— Še kelis skatikus, nusipirk sau ko atlaiduose, o paskui ateik į karčiamą — pašoksim.

Ji pažvelgė į jį tokiomis dėkingomis akimis, tarsi po kojų jam puolė.

— Kas man pinigai, tu toks geras... toks... — šnibždėjo įsiliepsnojusi.

— Tik vakarop ateik, anksčiau laiko neturėsiu.

Jis dar pažvelgė į ją nuo slenksčio, nusišypsojo ir įėjo į priemenę.

Smuklėje jau buvo ankšta ir nepakeliamai karšta. Didžiajame kambaryje grūdosi daug visokiausių žmonių, kurie girkšnojo ir šnekučiavosi, o alkieriuje susirinko jaunesnieji lipciečiai su kalviu ir Gželia, vaito broliu, priekyje. Atėjo ir kai kurie ūkininkai, pavyzdžiui, Ploška, šaltyšius, Klombas ir Adomas, Borynos pusbrolis, įsispraudė net ir Kobus, nors jo niekas nebuvo kvietęs.

Matui įėjus, Gželia jau karštai kalbėjo ir kažką rašė kreida ant stalo.

Buvo tariamasi dėl taikos su ponu, kuris žadėjo už margą girios duoti žmonėms po keturis margus Podlesės laukų ir antra tiek išsimokėtinai; net ir miško medžiagos troboms statytis žadėjo duoti patikin.

Gželia viską smulkiai dėstė ir ženklino kreida, kaip jie pasidalytų laukus ir kiek tektų kiekvienam.

— Gerai apsvarstykit, ką sakau! — šaukė jis. — Dalykas grynas kaip auksas.

— Gudrus žada — kvailas džiaugias! — murmtelėjo Ploška.

— Tikra teisybė, o ne tušti pažadai. Pas notarą viską mums nurašys. Tik gerai dėkitės galvon! Tiek žemės žmonėms. Juk kiekvienam Lipcuose išteks po naują gyvenimą. Tik pagalvokit...

Kalvis dar sykį pakartojo, ką ponas buvo liepęs jam pranešti.

Jie išklausė atidžiai, tačiau niekas neatsiliepė; visi žiūrėjo į baltas keverzas stalo lentoje ir giliai svarstė.

— Teisybė, dalykas kaip auksas, bet ar komisorius leis taip mainytis? — pirmas atsiliepė šaltyšius, susirūpinęs krapštydamasis nagais gaurus.

— Turės! Jei kaimo vyrija nutars, tai valdžios leidimo neklaus! Jei mes taip norėsim, tai ir jis turės! — sugriaudė Gželia.

— Turės neturės, o tu nerėk. Pažvelkit vienas kuris, ar stražnikų vyresnysis nešniukštinėja kur pasieny?

— Ką tik mačiau jį stovint prie šinkoriaus stalo! — paaiškino Matas.

— O kada gi ponas žada mums nurašyti? — paklausė kažkuris.

— Sakė sutinkąs nors ir ryt. Jei sutiksim, tai beregint nurašys, o jau paskui matininkas išskirstys, kur kuriam.

— Tai po rugiapjūtės galima būtų stvertis tos žemės.

— O rudenį apdirbti kaip reikiant.

— Vaje, tai kad užvirs darbas, vaje!

Kalbėjosi triukšmingai, linksmai, vienas per kitą. Džiaugsmas jau kėlė visus, akys šaudė galia, sprandai išdidžiai rietėsi ir rankos pačios tiesėsi imti tos trokštamos žemės.

Ne vienas jau dainavo iš džiaugsmo ir šaukė žydui, kad neštų degtinės, ne vienas plepėjo nei šį nei tą apie žemės skirstymą, ir visiems vaidenosi nauji ūkiai, turtai ir laimė. Tad ir postringavo lyg girti, juokdamiesi, daužydami kumščiais į stalą ir ugningai trepsendami.

— Tai kad ateis šventė Lipcams!

— Vaje, o kokie pasilinksminimai prasidės, o kokios muzikos!

— Ir kiek vestuvių iškels per Užgavėnes!

— Mergų kaime pritrūks!

— Iš miesto prisipirksim, ką mums reikš tada!

— Po paibelių, vien eržilais važinėsiu.

— Nutilkit gi! — sušuko senis Ploška, trenkdamas kumščiu į stalą. — Ko čia rėkiat kaip žydai per šabą! Tik norėjau pasakyti, ar tame pono pažade nėra kokios klastos? Ar suprantat, ką?

Visi pritilo, lyg šaltu vandeniu perlieti; tik po valandėlės atsiliepė šaltyšius:

— Ir aš negaliu suprasti, kodėl jis toks dosnus?

— Aišku, čia turi būti klasta — šitiek žemės duoti kone už dyką,— traukė kažkuris senesniųjų.

Tačiau tuomet pašoko Gželia ir suriko:

— Tai jums pasakysiu, kad jūs kvaili avinai, ir tiek!

Ir vėl ėmė aiškinti ir užsidegęs dėstyti, net suprakaitavo kaip pelė; kalvis taip pat smarkiai malė liežuviu ir kiekvienam skyrium makaulę švietė, tačiau senis Ploška nesidavė perkalbamas, tik lingavo galvą ir šaipėsi taip kandžiai, net Gželia prišoko prie jo su kumščiais, vargais negalais bevaldydamas pyktį.

— Tarkit savo teisybę, jei mūsų jums atrodo melas.

— Ogi tarsiu! Gerai pažįstu tą šunsnukių giminę, pažįstu ir sakau jum: netikėkit ponu, kol nebus juodu ant balto. Visad mūsų-skriaudomis jie pilvus auginosi, matyti, ir dabar nori iš mūsų pasipelnyti!

— Jei taip manot, tai nesutikit, ale kitiems nekliudykit! — sušuko jam Klombas.

— Ėjai su jais į girią, tai ir dabar išvien su jais eini!

— Ėjau, o jei reikės, ir dar eisiu! O laikau ne jūsų pusę, bet stoviu už teisybę, už teisingumą, už visą kaimą. Tik kvailas nemato čia nieko gero Lipcams. Tik kvailas neima, kai duoda.

— Tai jūs visi kvaili, ba skubat už diržiuką parduoti kelnes. Kvailiai jūs — jei ponas tiek duoda, tai gali ir daugiau.

Ėmė svaidytis žodžiais vis karščiau, o kadangi ir kiti parėmė Klombą, pakilo toks triukšmas, net Jankelis atlėkė ir geroką butelį pastatė ant stalo.

— Ša, ša, gaspadoriai! Tegu būna taika! Kad Podlesė būtų nauji Lipcai! Kad kiekvienas būtų ponas! — šaukė jis, leisdamas stiklą į ratą.

Aišku, kad jie ėmė gerti ir dar labiau vieni kitus įtikinėti, nes visi jau lenkėsi taikytis, be senio Ploškos.

Kalvis, kuris, matyti, tikėjosi čia stambaus pelno, garsiausiai postringavo, dėstydamas pono gerumą, ir

vis statė draugijai čia degtinės, čia alaus, čia net arako su spiritu.

Linksminosi taip šauniai, kad jau ne vienas tik akis vartė ir vos liežuvį bekrutino, o Kobus, kuris per visą tą laiką nebuvo nė prasižiojęs, staiga ėmė grobstyti žmonėms už atlapų ir šaukti:

— O trobelninkai kas? Šuns uodega? Ir mums žemė priklauso! Neleisim taikytis! Pagal teisybę turi būti! O kaipgi, vienas vos bepavelka įsiganiusį pilvą, o kitas turi badu stipti? Žemės visiems turi būti! Ponai, rupūžės! Ne vienas žaibuoja pliku užpakaliu, o nosį riečia aukštyn, lyg čiaudėdamas! Utėliai, smarvės! — šaukė jis vis garsiau ir taip nešvankiai visiems prikaišiojo, jog pagaliau jį išmetė pro duris, tačiau jis ir lauke priešais smuklę dar keikėsi ir grūmojo.

Ir visa draugija netrukus ėmė skirstytis namo, tik godesnieji pramogų pasiliko smuklėje, kur jau skambčiojo muzika.

Ir vakaras temo, saulė nusileido į užgirį, ir visas dangus suliepsnojo žaromis, net javų ir sodų viršūnės tarytum skendėjo raudonume ir aukse. Pūsčiojo drėgnas, glamonėjąs vėjelis, ėmė kurkti varlės, atsiliepė putpelės, ir laukais draikėsi svirplių griežimas lyg prinokusių varpų šnarėjimas; žmonės išvažinėjo iš atlaidų, vien dardėjo vežimai, o kažkur kažkas gerokai prisilakęs skardžiai dainavo.

Lipcai pritilo, prieš bažnyčią ištuštėjo, tačiau palei trobas dar tebesėdėjo daug žmonių, kurie skonėjosi vėsa ir poilsiu.

Tylus santėmis leidosi žemėn, tamsėjo laukai, toliai jau lydėsi su dangumi, viskas rimo, žemę pamažėli marino miegas ir siautė ją šiltomis rasomis, o iš sodų tryško paukščių balsai, tarsi kalbėdami vakaro maldą.

Bandos traukė iš ganyklų, protarpiais pasigirsdavo pratisi, ilgesingi būbavimai, ir raguotos galvos kyščiojo palei tvenkinį, kuris degė saulėlydžio liepsnomis tarytum kruvina pašvaistė. Kažkur palei malūną rėkaudami dūko besimaudantys berniukai, o sodybose virpėjo mergaičių dainelės, čia vėl avių birbimas ir žąsų gagenimas.

Tik Borynų sodyboje buvo tylu ir tuščia. Hanka su vaikais ištraukė pas kažkurią kūmą. Petrekas taip pat kažkur pradingo, o Jagusė dar iš mišparų nebuvo parėjusi, tad tik viena Juzė sukosi apie vakaro ruošą.

Aklasis ubagas sėdėjo priebutyje, suko veidą į vėsų vėją, murmėjo ir ausylai klausėsi Viteko gandro, kuris sukiojosi šalimais, snapu taikydamas į jo kojas.

— Še... Kad tu surūgtum, razbainike! Tai kad knabterėjo! — sumurmėjo, traukdamas kojas po suolu, ir mostelėjo rožančium; gandras atšoko porą žingsnių ir vėl gudriai tykino iš šono, ištempęs snapą.

— Girdžiu tave gerai! Nesiduosiu tau. Koks gudrus, bestija! — šnibždėjo, bet kieme pasigirdo griežimas, tad gindamasis rožančiumi su malonumu ėmė klausytis muzikos.

— Juze, o kas čia taip traukia iš širdies?

— Ogi Vitekas! Išmoko iš Petreko ir dabar nesiliaudamas čirpina, net ausis sopa! Vitek, liaukis, užmesk dobilų kumeliukams! — suriko ji.

Smuikas nutilo, o senis kažką sugalvojo, nes tik Vitekui atlėkus prie trobos, geraširdiškai jam tarė:

— Še griveną, kad taip dailiai trauki natą.

Berniukas didžiai nudžiugo.

— O šventas giesmes ar gebėtum ištraukti, ką?

— Ką tik išgirstu, tą ir ištraukiu.

— Te, te... kožna lapė savo uodegą giria. O tokią natą ar ištrauksi, ką? — ir jis užbliovė saviškai, plonai ir verksmingai.

Tačiau Vitekas net klausytis nebaigė, atsinešė smuiką, atsisėdo greta ir sugriežė lygiai tą pat, o paskui užtraukė kitas, kokias tik buvo kada girdėjęs bažnyčioje, ir taip tiksliai, net senis nustebo.

— Žiū, tu į vargoninkus tiktum!

— Viską galiu sugriežti, viską, net ir dvariškas, ir tokias, kur karčiamose dainuoja,— gyrėsi apsidžiaugęs, traukdamas iš peties, net vištos sukvakšėjo laktose, bet parėjo Hanka ir beregint jį išgrūdo Juzei padėti.

Jau visiškai sutemo pasaulis, paskutinės žaros geso, ir aukštas, tamsus dangus apsirasojo žvaigždėmis, kaimas jau gulė miego, tik iš smuklės pusės dar atskriedavo tolimi šūkavimai ir skambaliuojantys muzikos garsai.

Hanka sėdėjo priešais gonkas, žindydama kūdikį, ir šnekučiavosi su seniu apie šį bei tą; jis melavo, bjaurybė, net dulkės rūko, tačiau ji nesiginčijo, mintydama savo mintis ir ilgesingai žvelgdama į naktį.

Jagna dar nebuvo pargrįžusi, neliko ir pas motiną, nes tuoj iš pat vakaro išėjo į kaimą pas merges, tik kad niekur negalėjo nusėdėti, taip kažkas ją kėlė. Tarsi kas už plaukų traukė, pagaliau net pati viena slankiojo po kaimą. Ilgai žiūrėjo į vandenis, užgesusius ir virpančius nuo pūsčiojimų, į truputį išsijudinusius šešėlius, į šviesas, kurios skriejo iš langų į tvenkinio lygmę ir nyko nežinia kur ir kodėl! Plėšė ją kažkur eiti, nulėkė už malūno, net į pievas, kur jau driekėsi šilti baltų miglų kailiniai ir klykdamos šmaikščiojo pempės.

Klausėsi vandenų, krintančių iš užtvankos į juodą upės gerklę, po aukštais tarytum miegančiais alksniais, bet tas ošimas jai pasirodė lyg kažkoks gailus, raudos pritvinęs šauksmas ar skundas.

Pabėgo iš ten ir žiūrėjo į malūninko langus, pro kuriuos pylėsi šviesa, skleidėsi klegesys ir lėkščių skambėjimas.

Blaškėsi iš vieno kaimo krašto į kitą kaip tas klaidus vanduo, kuris veltui ieško išėjimo ir gailiai daužosi į neįveikiamas krantų uolas.

Kažkas ją graužė, ko ir išsakyti neįmanoma, ar gailestis, ar ilgesys, ar meilė, o jos akys buvo pilnos sauso karščio, ir širdyje kaupėsi kunkuliuojanti, baisi rauda.

Nežinia kodėl ji atsidūrė prie klebonijos, kažkieno arkliai stovėjo ties priebučiu ir nekantriai kasė kanopomis, tik viename kambaryje buvo šviesu, ten lošė kortomis.

Ji ligi soties prisižiūrėjo ir nukiūtino tarputvoriais, kurie skyrė Klombų gyvenimą nuo klebono daržų. Baimingai slinko pagal gyvatvorę, nukarusios vyšnių šakos aprasojusiais lapeliais braukiojo jai per veidą. Ji traukė nesąmoningai, pati nesižinodama, kas ir kur ją neša, kol pagaliau jai kelią pastojo žemas vargoninkų namas.

Visi keturi langai švietė ir buvo atdari.

Ji prisiglaudė patvoryje, šešėlyje, ir žvilgtelėjo į vidų.

Vargoninkai su visais vaikais sėdėjo po kabančia lempa, girkšnodami arbatą, o Jasius vaikštinėjo po kambarį ir kažką pasakojo.

Ji girdėjo kiekvieną jo žodį, kiekvieną grindų girgždelėjimą, nepaliaujamą laikrodžio tvaksėjimą ir net sunkų vargoninko šniokštavimą.

O Jasius pasakojo tokius stebuklus, kad ji ničnieko nesuprato.

Tik žiūrėjo į jį tarsi į šventą paveikslą, lyg saldžiausią medų gerdama kiekvieną jo balso priegaidę. Jis vaikščiojo, tarpais vis dingdamas buto gilumoje ir vėl atsirasdamas šviesos rate; tarpais sustodavo prie lango, ir tąsyk ji glausdavosi prie tvoros, bijodama, kad jis jos nepastebėtų, tačiau jis tik pažiūrėdavo į žvaigždėmis apibertą dangų, čia vėl tardavo ką linksma, ir visi juokdavosi, o džiaugsmas blykčiojo jų veiduose tarytum saulė. Pagaliau jis atsisėdo šalia motinos, o mažosios sesutės ėmė lipti jam ant kelių ir kabinėtis ant kaklo; jis meiliai jas glaudė, sūpavo ir kuteno, net troba virpėjo nuo vaikiško kvatojimo.

Laikrodis išmušė kažkurią valandą, ir vargoninkienė atsikeldama tarė:

— Plepam plepam, o tau metas gulti! Brėkštant turi išvykti.

— Taigi turiu, motule! Dieve, kokia trumpa buvo ši diena! — atsidūsėjo jis gailiai.

O Jagusei širdį lyg kas sugniaužė, ir taip skaudžiai, net ašaros pačios nuriedėjo veidu.

— Bet netrukus atostogos! — atsiliepė jis ir vėl. — Kunigas prižadėjo mane kuriam laikui paleisti, jeigu mūsų klebonas parašys jam tuo reikalu.

— Nebijok, parašys, aš jau priprašysiu! — pasakė motina, imdamasi kloti jam guolį ant kanapos ties langu. Visi jai padėjo, ir net pats vargoninkas atnešė didoką puodą ir juokdamasis pakišo jį po kanapa.

Ilgai atsisveikino su juo skirstydamiesi, o ilgiausiai motina, kuri verkdama glaudė jį prie krūtinės ir bučiavo.

— Saldžiai miegok, sūneli, miegok, vaikuti!

— Tik poterius sukalbėsiu ir tuoj pat gulsiu, mamyte.

Pagaliau išsiskirstė.

Jagusė matė, kaip gretimame kambaryje vaikščiojo pirštų galais, slopino balsus, uždarinėjo langus, ir netrukus visas namas nutilo ir akimoju pasinėrė tyloj, kad tik niekas netrukdytų Jasiui.

Ir ji jau norėjo namo, buvo net pakilusi eiti, tačiau kažkas tarytum sulaikė už kojų, neįstengė atplėšti jų nuo tos vietos, tad dar stipriau prisišliejo pečiais prie tvoros, labiau susigūžė ir pasiliko lyg apkerėta, įsižiūrėjusi į tą paskutinį atdarą ir šviečiantį langą.

Jasius kiek paskaitė iš storos knygos, o paskui atsiklaupė prie lango, persižegnojo, rankas sudėjo maldai, pakėlė akis į dangų ir jausmingu šnibždesiu ėmė melstis.

Naktis buvo gili, pasaulį siautė neišmatuojama tyla, aukštybėse, mirksėjo žvaigždės, iš laukų traukė įšildytas, kvapnus dvelksmas, ir tarpais sušlamėdavo lapai ir pragysdavo koks paukštis.

O Jagusė kažkaip įsidegė, širdis jai daužėsi kaip pašėlusi, degė akys, degė kraujo pritvinusios lūpos, ir rankos pačios tiesėsi į jį: nors ji gūžėsi viduje, ją virpino toks keistas, neįveikiamas kratulys, jog nesąmoningai spraudėsi į tvorą ir taip stipriai, net trakštelėjo kartelė.

Jasius iškišo galvą, apsidairė ir vėl paskendo maldoje.

O jai darėsi kažkas jau visiškai nesuvokiama; tokios liepsnos lakstė kaulais ir pylė karščiu, jog nuostabu, kad ji nešaukė nuo tos geidulingos kančios. Užsimiršo, kur stovinti, ir vos begalėjo kvapą atgauti, taip visa virpėjo ir liepsnojo. Ją drebino kratuliai,

gumulavosi it žaibai kažkokie pritvinę, pašėlę šauksmai, kažkokios deginančios vėtros ją kėlė, kažkoks baisingas troškimas ją rąžė ir lenkė... Jau norėjo sliuogti ten, artyn prie jo, kad galėtų nors baltas jo rankeles lūpomis paliesti, kad tik galėtų klūpoti prieš jį, iš arti žiūrėti į tuos veidelius ir melstis tarsi šventam paveikslui. Tačiau nepasijudino, nes apipūtė kažkokia keista baimė ir drauge siaubas.

— Jėzau mano, Jėzau gailestingas! — ištrūko jai iš krūtinės tyli aimana.

Jasius pakilo, išsilenkė pro langą ir, lyg žiūrėdamas į ją, sušuko:

— Kas ten?

Ji valandėlę apmirė, sulaikė kvapą, širdis liovėsi plakusi ir tarsi užtirpo kažkokia šventa baime, siela įstrigo kažkur gerklėje ir, kupina palaimingo nerimo, sverdinėjo laukdama.

Tačiau Jasius žiūrėjo tik į tarputvorius ir, nieko nepamatęs, uždarė langą, greitai nusirengė ir šviesa užgeso...

Naktis užgulė sielą, bet ji dar ilgai sėdėjo, įsižiūrėjusi į juodą ir nebylį langą. Ją pervėrė šaltis ir tarytum sidabrine rasa apibėrė susižavėjusią sielą, nes visa, kas joje virė nuo geidulingo kraujo, dabar priblėso ir išsiliejo širdyje neapsakoma palaima. Nusileido ant jos iškilminga šventa tyla, lyg žiedų susimąstymas prieš saulėtekį, ir ji įsimeldė laimės malda, kuri buvo be žodžių, bet kupina nuostabaus susižavėjimo saldumo, švenčiausio sielos nustebimo, nesuvokiamo bundančios pavasario dienos džiaugsmo, ir kuri pynėsi stambiais palaimingų ašarų grūdais, tarsi Viešpaties malonės ir padėkos rožančiumi.

III

— Eisiu jau, Hanuse,— prašėsi Juzė, vis dėdama galvą ant klaupyklos priekio.

— Taigi užriesk uodegą kaip veršis ir lėk! — sudraudė ją anoji, atplėšusi akis nuo rožančiaus.

— Kad man kažkas taip spaudžia po krūtine ir taip man šleikštu...

— Netrukdyk, tuoj pasibaigs.

Netrukus klebonas ir baigė tylias, gedulingas mišias už Borynos vėlę, šeimos užpirktas jo mirties aštuntinėms.

Visi artimesnieji sėdėjo šoniniuose suoluose, ir tik Jagusė su motina klūpojo prieš pat altorių; svetimų nieko nebuvo, tik Agota bobinčiuj balsiai arpavo poterius.

Bažnyčia buvo tyli, vėsi ir tamsi, tik vidury kirbėjo didžiulis žėrinčios šviesos srautas, nes saulė brovėsi pro atviras duris ir liejosi net ligi sakyklos.

Vargoninkų Mykolas tarnavo mišioms ir kaip visuomet taip kratė varpelius, net ausyse spengė, šūkavo ministrantūrą ir lakstė žlibėmis paskui kregždes, kurios užklydusios šmaikščiojo po bažnyčią ir baimingai krykštavo.

Kažkur nuo tvenkinio sklido pliauškantys kultuvių tratėjimai, už langų čirškėjo žvirbliai, o iš šventoriaus kažkokia įsikvakšėjusi pereklė vedėsi į bobinčių visą pulką cypaujančių viščiukų, net Jambrožis turėjo juos vyti lauk.

O kai kunigas baigė, visi tuoj išėjo į šventorių.

Jau buvo ties varpine, kai Jambrožis sušuko:

— Taigi palaukit! Klebonas nori jum kažką pasakyti!

Nebūtum nė „sveika Marija" sukalbėjęs, kai atbėgo jis, užduseęs, su brevijoriumi po pažasčia, ir šluostydamasis plikę, pasveikino geru žodžiu ir tarė:

— Tamstelės, taigi norėjau jums pasakyti, kad krikščioniškai padarėt, užpirkę šventas mišias už amžinatilsį. Tai palengvins jo vėlei ir amžinam išganymui padės. Na, sakau jums, padės!

Jis pašniaukė tabokos, ugningai nusičiaudėjo ir, šluostydamasis nosį, paklausė:

— Šiandien turbūt tarsitės dėl dalybų, ką?

— Taigi, toks jau, sakoma, paprotys, kad tik per aštuntines,— patvirtino jie.

— Taigi užtat! Kaip tik apie tai ir norėjau su jumis pakalbėti. Dalykitės, bet nepamirškit: taikiai ir teisingai. Kad man nebūtų vaidų nei ginčų, nes iš sakyklos išbarsiu! Velionis grabe apsivers, jei pamatys, kad draskot kaip vilkai aviną kas jo kruvinu darbu užpelnyta! Ir — apsaugok Viešpatie skriausti našlaičius! Gželia toli, o Juzė dar kvailas vabalas! O kas katram priklauso, atiduokite šventai, ligi paskutinio skatikėlio. Kaip jis paskirstė naudą, taip paskirstė, bet reikia išpildyti jo valią. Gal jis ten, vargšelis, dabar žiūri į jus ir mano sau: žmones iš jų padariau, gyvenimą jiems ne per blogiausią palikau, tai juk nesusiries kaip šunes dalydamiesi. Nuolat kartoju iš sakyklos: viskas pasaulyje taika laikosi, vaidais dar niekas nieko nėra sukūręs. Na, sakau, nieko kito, kaip tik nuodėmę ir Dievo rūstinimą. Ir bažnyčios neužmirškit. Amžinatilsį buvo dosnus ir ar mišioms, ar žvakėms, ar kitokiems dalykams skatiko nesigailėjo, ir todėl Dievas jį laimino...

Ilgai jis dar kalbėjo, moterys net apsiverkė ir ėmė dėkodamos kabinėti kelius, o Juzė bliaudama pripuolė

prie jo rankų, tad jis priglaudė ją prie krūtinės ir, pabučiavęs į galvą, su gerumu tarė:

— Nežliumbk, kvailiuke, Viešpats našlaičius ypatingoj savo globoj laiko.

— Kad ir tikras tėvas nepasakytų labiau į širdį,— sušnibždėjo susigraudinusi Hanka.

Matyti, ir klebonas buvo susijaudinęs, nes nusišluostęs vogčiomis akis, vaišino kalvį taboka ir greitai ėmė kalbėti apie kitką.

— O ką, ar bus taika su ponu?

— Bus, jau šiandien nuvažiavo pas jį penkiese...

— Dėkui Dievui! Už dyka atlaikysiu šventas mišias tos taikos intencija!

— Man taip rodos, kad kaimas turi sudėti votyvai su išstatymu! O kaipgi, juk čia tarytum naujas žemės dalijimas, ir visiškai už dyka!

— Turi proto, Mykolai, kalbėjau apie tave ponui. Na, eikit su Dievu ir neužmirškit: taikingai ir teisingai! Beje, Mykolai,— sušuko jam pavymu,— užsuk paskui pažiūrėti mano karietos, dešinioji lingė truputį trinas į ašį...

— Tai Laznovo kleboną bevėžinant taip sulinko.

Kunigas jau nieko neatsakė, o jie nutraukė stačiai į namus.

Jagusė vedėsi motiną užpakaly visų, nes senė vilkosi vargais negalais, dažnai ilsėdamasi.

Buvo šiokia diena, tad ir tuščia buvo keliuose aplink tvenkinį, tik vaikai žaidė smėlyje ir viršūnės kapstėsi išmėtytose šiukšlėse. Dar buvo anksti, bet saulė jau gerokai kepino, laimė,— vėjas truputį vėsino, pūsčiojo smarkus, net siūbavo sodai, pilni jau raustančių vyšnių, o javai plakėsi į tvoras lyg suaudrinti vandenys.

Pirkios stovėjo atdaros, vartai visur buvo atkelti, ant tvorų vienur kitur vėdinosi patalai, o kiekvienas

vos judantis padaras dirbo laukuose. Kažkas dar vežė iš pievų pavėluoto pjovimo šieną, jo kvapas net kuteno šnerves, o nukarusiose ant kelio šakose, po kuriomis važiavo kupini vežimai, kratėsi šieno žiupsniai, nelyginant išpešiotos žydų barzdos.

Jie ėjo iš lėto tylėdami, galvodami apie dalybas.

Iš kažkur, lyg iš laukų, kur žmonės vagojo bulves, tarpais pakildavo dainelė ir skrisdavo su vėju, o palei malūną kažkuri boba taip pliaukšėjo kultuve, net aidėjo, ir triukšmingai ūžė ant ratų krintąs vanduo.

— Malūnas dabar dirba be perstogės! — pirmoji prašneko Magdė.

— Priešpjūtė, tai malūninkui rugiapjūtė!

— Šiemet ji sunkesnė negu pernai. Visur vargas net cypia, o trobelninkai stačiai badauja,— atsidūsėjo Hanka.

— Koziolai šniukštinėja po kaimą, tik žiūrėk ir pavogs kam ką stambesnį,— sviedė kalvis.

— Ką čia kalbat! Gelbstisi, vargšeliai, kaip galėdami, vakar Koziolienė pardavė vargoninkui ančiukus, tai truputį atsigavo...

— Netruks pralakti. Nesakau ant jų nieko blogo, bet man keista, kad mano gaigalo, kur dingo per tėvo šermenis, plunksnas Maciukas rado už jų kūtės,— ištarė Magdė.

— O kas tąsyk pagavo mūsų patalus? — įterpė Juzė.

— O kada jų byla su vaitais?

— Negreit, bet Ploška juos remia, tai gerokai užpils vaitams smalos už kaklo.

— Kad tas Ploška ir mėgsta kišti nosį į svetimus reikalus.

— O kaipgi, draugų sau gaminasi, ba jam vaitystė kvepia!

Skersai kelio perėjo Jankelis, tempdamas už karčių supančiotą arklį, kuris spardėsi užpakalinėmis kojomis ir spyriojosi iš visų jėgų.

— Pabarstykit jam pipirų po uodega, tai kad šoks iš vietos, kaip eržilas!

— Juokitės į sveikatą! Ui, kiek man bėdos su tuo arkliu!

— Iškimškit jį šiaudais, pritaisykit naują uodegą ir veskit į jomarką, gal nupirks jį kas vietoj karvės, ba arkliu jis jau nebetinka! — pajuokavo Mykolas, ir staiga visi sugriaudė juoktis, nes arklys ištrūko, šoko į tvenkinį ir, nepaisydamas Jankelio prašymų nei grasymų, ramiausiai ėmė sau voliotis.

— Gudrus, bestija, turbūt iš čigonų pirktas!

— Statykit jam kibirą degtinės, tai gal išlips! — nusijuokė vargoninkienė, sėdinti palei tvenkinį prie pulkelio ančiukų, plaukiojančių lyg geltoni rutuliukai, pasipūtusi pereklė kvakšėjo krante.

— Puikus pulkelis, turbūt iš Koziolienės? — paklausė Hanka.

— Taip, ir vis dar bėga į tvenkinį. Puli, puli, puli! Puli, puli, puli! — šaukė juos, primasinti barstydama kruopas.

Bet ančiukai skuto į antrą kraštą, tad ji nubėgo paskui juos.

— Eikit, greičiau, moterys,— ragino kalvis ir, kai tik suėjo į trobą ir Hanka nusisuko ruošti pusryčių, jis vėl ėmė šnipinėti po kambarius ir kiemą, nepamiršo net žvilgtelėti į bulvių duobes. Hanka pasakė:

— Apžiūrinėjat, lyg būtų kas prapuolę!

— Neperku katės maiše!

— Jūs geriau viską žinot negu aš pati! — ištarė ji kandžiai, pilstydama kavą į puodelius. — Dominikiene,

Jaguse, eikit gi krūvon! — sušuko į antrąjį pirkios galą, kur jiedvi buvo užsidariusios.

Nusėdo suolą, girkšnodami ir užsikąsdami duona.

Niekas nepradėjo kalbos, nei šiaip nei taip buvo pradėti, kiekvienas varžėsi, dairėsi į kitus. Ir Hanka buvo nuostabiai santūri, tiesa, kvietė valgyti, pripildama kiekvienam, bet mažne nenuleido akių nuo kalvio, kuris sukinėjosi vietoje, šmaikščiojo žlibėmis po trobą ir nuolat krenkštė. Jagusė sėdėjo kažkodėl apsiblaususi ir dūsavo, jos akys žibėjo, tarsi neseniai būtų verkusi, o Dominikienė pūtėsi lyg pereklė ir kažką jai kuždėjo, tik viena Juzė plepėjo visokius niekus, triūsdama apie pilnus parpiančių bulvių puodus.

Jau visiems ėmė tai nusibosti, ir pagaliau kalvis prakalbo pirmas:

— Tai kaipgi darysim su dalybom?

Hanka krūptelėjo ir atsitiesusi pasakė ramiai, matyti, gerai viską iš anksto apsvarsčiusi:

— O ką gi čia darytil Aš čia tik saugoju vyro naudą ir jokios teisės neturiu ką nors spręsti. Kai grįš Antanas, tada ir pasidalysit.

— Kada jis dar grįš, o taip juk negali pasilikti.

— Pasiliks! Galėjo taip būti per visą tėvo ligos metą, tai gali pabūti, kol pargrįš Antanas.

— Ne jam vienam dalybos.

— Bet jis vyriausias, tai jam ir tinka tėvui pasimirus paimti gyvenimą.

— A jau, tokia jo teisė kaip ir kitų vaikų.

— Gal ir jūs paimsit, jeigu su Antanu sutarsit. Bartis su jumis nesibarsiu, ne mano valia čia viskas darosi.

— Jaguse! — pakėlė balsą Dominikienė. — Primink savo teises.

— O kam, juk jie gerai pamena...

Hanka staiga išraudo ir, nuspyrusi po kojų pasipainiojusį Lapą, iškošė pro dantis.

— Aišku, gerai pamenam skriaudą.

— Pasakėt! Čia kalba dėl šešių margų, kuriuos amžinatilsį užrašė Jagusei, o ne dėl kvailų žodžių!

— Jei turit užrašą, tai niekas jo iš jūsų neišplėš! — piktai murmtelėjo Magdė, visą laiką tyliai sėdėjusi su kūdikiu prie krūties.

— Ogi turim, valdžioj ir su liudininkais padarytą.

— Visi laukia, tai ir Jagusė gali palaukti.

— Žinia, kad ji palauks, bet ką ji čia turi savo, tai tuojau pat pasiims, o juk turi karvę su veršiu ir kiaulę, ir žąselių...

— Tai bendras turtas ir eis į dalybas,— kietai sukilo kalvis.

— Į dalybas! Norėtumėt! Kas jos atsinešta, to iš jos niekas negali atimti! O gal norit ir sijonus, ir duknas tarp savęs pasidalyti, ką? — ji vis labiau kėlė balsą.

— Juokais pasakiau, o jūs tuoj su nagais...

— Taigi... kiaurai aš jus permatau, kiaurai...

— O ką čia tuščiai tauzysim. Teisybę pasakėt, Hanka, kad reikia palaukti Antano. Aš skubu pas poną, nes ten manęs jau laukia,— pakilo jis ir, pamatęs uošvio kailinius, kertėje pasvertus ant karties, ėmė juos traukti.

— Kaip sykis man tiktų.

— Nelieskit, tegu džiovi,— gynė Hanka.

— O jau tuos batus atiduosit man. Tik aulai sveiki, ir tai jau vieną kartą galvos prišaudytos buvusios,— aiškino jis, gudriai nutraukęs juos nuo kartelės.

— Nieko neleisiu paliesti! Paimsit ką, o paskui sakys, kad pusę ūkio vėjais paleidau. Tegu pirma surašo. Net ir baslio iš tvoros neleisiu paliesti, kol valdžia visko nesurašys!

— Nebuvo surašyta, o jau kažkur dingo tėvo patalai...

— Sakiau tau, kaip atsitiko! Tik jam mirus, padžiovėm ant tvoros, naktį kažkas ir pavogė. Galva neišnešė visko atsiminti.

— Keista, kad taip tuojau pat ir atsirado vagis...

— Tai, manai, kaip? Gal aš paėmiau, o dabar meluoju, ką?

— Cit, moterys! Tik be barnių, liaukis, Magdel! Kas pavogė, tas pavogė, tegu jam būna įkapių marškiniams.

— Vienos duknos svėrė bemaž trisdešimt svarų.

— Sakau tau, užčiaupk valgomąją! — suriko jis žmonai ir išsivedė Hanką į kiemą tartum paršiukų apžiūrėti.

Ji išėjo paskui jį, bet gerokai privengdama.

— Norėjau jum šį tą patarti.

Ji domiai pastatė ausis, šiek tiek nuvokdama, kur jis suka.

— Žinot, reikia, kad dar prieš surašymą kurį vakarą atgintumėt pas mane kokias dvi karves. Kiaulę su paršiukais galima pavesti senio pusbroliui, o ką tik galima, suslėpti pas žmones... Aš pasakysiu jum, kur... Apie grūdus surašant pasakysit, kad seniai parduotį Jankeliui, jis noriai patvirtins, už tai duosi jam kokį pūrą. Kumelaitę paims malūninkas, pasiganys jo ganyklose. O padarynės šiek tiek galima suslėpti duobėse ir rugiuose. Iš nuoširdaus draugiškumo jums taip patariu! Visi taip daro, kas tik proto turi. Jūs plušot kaip jautis, tai pagal teisybę jūs daugiau ir gauti turit. Man iš to duosit šį tą, kokį trupinėlį. Ir nebijokit nieko, padėsiu jums viskuo. O jau čia aš dėtas, kad jums liktų pats ūkis. Tik manęs paklausykit, dar niekas nėra

nuostolio turėjęs dėl mano patarimo... Pats ponas, ir tas noriai klauso mano patarimų... Na, tai ką pasakysit?..

— O tik tą, kad savo neapleisiu, o svetimo nenoriu! — atsakė ji pamažėli, įspyrusi į jį paniekos kupinas akis.

Jis apsisuko lyg vėzdu per galvą gavęs, aplakstė ją žlibėmis ir sušnypštė:

— Tąsyk net neprisiminčiau, kad gerokai apsukot tėvą...

— Ogi prisiminkit! Pasakysiu Antanui, tegu jis pasikalba su jumis apie tą jūsų patarimą.

Jis vos susilaikė neišsikeikęs, tik nusispjovė ir, greitai eidamas, šūktelėjo pro atdarą langą į trobą:

— Magde, saugok viską, kad vėl vagys ko neišneštų!

Hanka žiūrėjo į jį su patyčių šypsniu.

Jis nukūrė lyg nuplikytas ir, susidūręs su vaitiene, kaip tik beįeinančia į tarputvorius, ilgai jai kažką pasakojo, grūmodamas kumščiais.

Vaitienė atnešė kažkokį valdinį raštą.

— Čia jums, Hanka, pasiuntinys atnešė iš kanceliarijos.

— Gal apie Antaną! — sušnibždėjo ji išsigandusi, imdama popierių per prijuostę.

— Sako, apie Gželią. Manojo nėra namie, išvažiavo į apskritį, o pasiuntinys pasakė, ten esą parašyta, kad Gželia miręs, ar kaip...

— O Jėzau Marija! — sušuko Juzė.

Ir Magdė pašoko į kojas.

Visi žiūrėjo į tą raštą su siaubu ir baime, bejėgiškai vartydami jį drebančiomis rankomis.

— Gal tu, Jaguse, sugebėsi išskaityti,— paprašė Hanka.

Sustojo prie jos kupinos nerimo ir baimės, tačiau Jagna, ilgą valandėlę paskiemenavusi, nusivylusi atsakė:

— Tai kad čia ne mūsiškai parašyta, ir nesusigaudau.

— Ne prie jos rašyta! Užtat kitką ji gerai sugeba! — piktai sušnypštė vaitienė.

— Eikit savo keliu ir žmonių neužkabinėkit, jei jie iš tolo jus lenkia lyg tą smirdantį daiktą,— suurzgė senė.

Tačiau vaitienė, tarsi apsidžiaugusi pasitaikiusia proga, vožtelėjo jai atgal:

— Kitus drausti sugebat, o kodėl gi nesudraudžiat dukrelės, kad svetimų vyrų iš kelio nevestų, ką?!

— Liaukitės, Petriene,— įsiterpė Hanka, jau numanydama, kas iš to gali išeiti, bet vaitienė vis labiau kaito.

— Nors kartą turiu sau duoti valią! Tiek per ją prisigraužiau, tiek iškentėjau, kad savo skriaudos nedovanosiu, kol gyva būsiu!

— Taigi lok sau, lok! Ir šuo tavęs neperlotų! — murmtelėjo senė gana ramiai, o Jagusė išraudo kaip burokas, ir nors ją degino gėda, bet drauge ir jos širdyje kaupėsi kažkoks kerštingas įniršis, ji vis aukščiau kėlė galvą ir lyg tyčia atkariai ir sąmoningai dūrė aną pašaipos kupinomis akimis, o jos lūpomis vinguriavosi kiršinantis šypsnys.

Vaitienė jau atvėrė burną kaip vartus ir, ligi gyvo kaulo anos žlibių suerzinta, plūdo, nirtulingai keldama jos nusikaltimus.

— Tauški bile ką, ba apsvaigusi pykčiu esi! — nutraukė ją senė. — Ale tavasis sunkiai atsakys Dievui už Jagusės nelaimę.

— Žinia, atsakys, mat suviliojo nekaltą kūdikėlį. Aišku, kūdikėlį, kuris su kiekvienu ieško krūmų.

— Užverkit žiaunas, ba kad aš ir akla, o dar sugrabaliosiu kelią prie jūsų gaurų,— grasė anoji, spausdama lazdą rankoje.

— Pabandykit! Tik paliesk mane, paliesk! — įžūliai rėkė vaitienė.

— Žiū, nusipenėjo nuo svetimų skriaudų ir kabinasi dabar prie žmonių kaip varnalėša prie šuns uodegos.

— Kuo tave nuskriaudžiau, kuo?

— Kai tavąjį įkiš į cypę, tai sužinosi.

Vaitienė šoko su kumščiais, laimė, Hanka suskubo ją atitraukti ir smarkiai sutramdė abi:

— Dėl Dievo, moterys, taigi juk karčiamą darot iš mano trobos.

Jos tuo akimirksniu sulig jos žodžiais nutilo, tik šniokštė ir alsavo. Dominikienei net ašaros pasipylė iš po skudurų, kuriais buvo aptvarstytos jos akys, ir liejosi čiurkšle sunykusiu veidu, tačiau ji pirmoji atsipeikėjo ir prisėdusi atsidūsėjo, išskėsdama rankas:

— Jėzau, pasigailėk manęs nusidėjėlės!

Vaitienė išlėkė iš trobos kaip patrakusi, bet grįžusi jau iš kelio, įkišo galvą pro langą ir ėmė šaukti Hankai:

— Sakau tau, išgrūsk iš trobos tą lakūdrą! Išgrūsk, kol dar nevėlu, kad paskui nepasigailėtum! Nė valandėlės nepalik jos po savo stogu, ba tave išgrauš tas pekliškas maras! Patariu tau, ginkis, Hanka! Nesigailėk jos, neturėk jai širdies! Ji tik ir laukia tavojo, pamatysi, ką ji tau ištaisys! — ji lenkėsi vis labiau į trobą ir, grūmodama kumščiais Jagusei, rėkė iš viso pykčio:

— Palauk tu, pragaro išpera, palauk! Nemirsiu rami, šventos spaviednės neisiu, kol nesulauksiu, kad

tave iš kaimo pagaliais iššventintų! Ogi prie kareivių, kale tu! Ten tavo vieta, kiaulės mėšle tu, ten!

Ir išlėkė; troboj pasidarė tylu it grabe.

Dominikienė net virpėjo iš slepiamo verksmo, Magdė sūpavo kūdikį, Hanka įsižiūrėjo į židinį, smarkiai susimąsčiusi, o Jagusė, kad ir tebesmygojo jos veide atkaklumas ir lūpose piktas šypsnys, išbalo kaip drobė, nes paskutinieji žodžiai įkando jai į pačią širdį; ji pasijuto tarsi išsyk šimtu peilių perdurta, lyg visos žaizdos būtų ištekėjusios širdies krauju ir visa galia, palikdamos vien neapsakomą gailesį, kažkokį nebežmonišką gailesį, jog ji norėjo mušti galvą į sieną ir šaukti dangų veriančiu balsu, tačiau įveikė save ir, tampydama motiną už rankovės, lyg karštinės apimta sušnibždėjo:

— Eiva, motin, iš čia! Eiva greitai! Bėkiva!

— Gerai, jau visai nusilpau, bet tu turi čia grįžti ir budėti prie savo ligi galo.

— Nepasiliksiu čia. Taip man viskas atšleikšto, kad jau ilgiau nebeištversiu! Geriau kojas būčiau nusilaužusi, negu čia atėjusi!

— Ar taip bloga tau su mumis buvo, ką? — sušnibždėjo Hanka.

— Blogiau negu šuniui prie grandinės, jau ir pekloj turėtų būti geriau.

— Keista, kad taip ilgai ištvėrei, juk niekas tavęs nebuvo pririšęs. Galėjai sau eiti. Nebijok, kojas apkabinus tavęs neprašysiu, kad pasiliktum!..

— Ir eisiu, o jus tegu maras išsmaugia, kad jūs tokios!

— Nekeik, kad aš savo skriaudų nevožtelėčia tau į žlibes!

— O kad jau visi prieš mane, visas kaimas, visi!

— Gyvenk dorai, tai niekas tau blogo žodžio nepasakys!

— Cit, Jaguse, juk Hanka tau ne priešas. Cit!

— O tegu ir ji laido nasrus! O tegu! Va kur man tie lojimai. Ką gi aš padariau? Pavogiau ką? Nužudžiau ką, a?

— Dar turi drąsos klausti, ką? — ištarė nustebusi Hanka, atsistodama priešais ją. — Netrauk manęs už liežuvio, kad nepasakyčiau tau ko!

— Ogi sakykit! Ogi lokit! Man vis vien! — rėkė ji, vis labiau įsikarščiuodama, jos pyktis įsiliepsnojo tarsi gaisras, ji buvo jau pasirengusi viskam, net blogiausiam galui.

Hankai ašaros staiga užliejo akis, Antano neištikimybės atminimas taip skaudžiai sugėlė širdį, jog ji vos išvapėjo:

— O ką tu su manuoju išdarinėjai, ką? Dar tave Dievas nubaus už mane, pamatysi!.. Ramybės jam nedavei... vaikeisi jį kaip ta rujojanti kalė... kaip ta... — ji pristigo kvapo, tokia pagavo ją rauda.

O Jagusė įsirėžė kaip vilkas, užpultas guolyje, pasirengęs draskyti iltimis kas tik paklius, neapykanta šliūsterėjo jai į galvą, o kerštas iškišo nagus, ji šoko į vidurį trobos ir, ligi paskutiniųjų įsiutusi, ėmė šmaikščioti užsmaugtais žodžiais lyg švilpiančiu botagu:

— Tai aš paskui jį laksčiau, ašl Meluoji kaip šuo! Visi žino, kaip nuo jo gyniausi! Juk jis kaip šunelis unkštė palei duris, kad jam nors savo klumpę parodyčiau! Tai jis mane vertė! Tai jis mane svaigino ir darė kvailei, ką tik norėjo! O dabar pasakysiu tau teisybę, tik kad to nepasigailėtum. Kaip jis mane mylėjo, neapsakysi! O tu jam įgrisai kaip senas, sučiuręs skuduras, jau ligi soties buvo tavo meilės, net jam atsirūgdavo lyg pašvinkusių taukų privalgius, tad tik

spjaudėsi, tave prisiminęs. Net gatavas buvo sau ką blogo pasidaryti, kad tik tavęs savo akimis nebematytų. Norėjai — tai še teisybę. Ir neužmiršk, ką dar tau pridursiu: jei tik užsimanysiu, tai, kad ir kojas jam bučiuotum, jis tave paspirs, o paskui mane lėks į pasaulio kraštą! Apsvarstyk tai sau ir su manim nesilygink, supranti, ką?

Ji šaukė kandžiai, jau valdydama save ir be baimės, o tokia daili kaip niekad. Net motina klausėsi jos nustebusi ir nušiurpusi — tokia ji atrodė kitoniška, visiškai svetima ir drauge tokia kažkodėl baisi, pikta ir grėsminga, lyg perkūnais besitrankąs debesis.

O Hanką tie žodžiai pritrenkė kone mirtinai; pliekė ją kruvinai, plakė negailestingai ir triuškino nelyginant kokį menką kirminą; ji leidosi kaip perkūnų suskaldytas medis, be jėgų ir be sąmonės. Vos beįstengė pagauti kiek oro pabalusiomis lūpomis, krito ant suolo, ir iš skausmo viskas joje subyrėjo it smulkus, lakus smėlis, net ir ašaros liovėsi tekėjusios papilkusiu iš kančios veidu, nors sunki, suaudrinta rauda plėšė jai krūtinę. Ji baimingai žvelgė priešais tarytum į kokią gelmę ir virpėjo lyg žolės stiebelis, kurį vėjas lenkia į pražūtį...

Jagusė jau seniai liovėsi ir išėjo su motina į savąjį trobos galą. Magdė taip pat išsinešdino, negalėdama su ja susišnekėti, net ir Juzė išlėkė prie tvenkinio paskui ančiukus, o ji vis tebesėdėjo vienoj vietoj lyg apmiręs paukštelis, iš kurio atėmė vaikus, kuris nei šaukti, nei gintis, nei bėgti jau neįstengia, tik tarpais suplazda sparneliais ir gailiai sucypia...

Pagaliau Viešpats pasigailėjo jos ir palengvino iškankintą sielą, tad atsipeikėjusi ji puolė prieš šventus

paveikslus, prasiveržė sodria rauda ir apsižadėjo nueiti į Čenstakavą, kad tik visa, ką buvo girdėjusi, pasirodytų neteisybė!

O Jagusei ji nejautė net pagiežos, tik baisu buvo jos, tad žegnojosi lyg nuo velnio, išgirdusi jos balsą...

Pagaliau ėmėsi darbo, ir įpratusios rankos dirbo kone pačios, nes ji mintimis buvo kažkur toli; net nesižinojo, kad vaikus išvedė į sodą, kad apruošė trobą ir, pridėjusi lauknešėlius valgio, ragino Juzę greičiau nešti į lauką.

Pasilikusi viena ir kiek aprimusi, ėmė svarstyti ir gilintis į kiekvieną žodį. Ji buvo išmintinga ir gera moteris, tad lengvai atleido įžeidimus ir skriaudas, bet savimeilės užgavimo neįstengė užmiršti, tad kaskart vis plaikstė ją liepsnos ir širdis gniaužėsi nuo kančios, o galvoje lakstė kruvino kerštо sumanymai, tačiau pagaliau ji ir tai įveike, nes sukuždėjo:

— Aišku, kad negaliu lygintis su ja grožiu, nieko nepadarysi! Bet aš jam tikra žmona ir jo vaikų motina! — ją kėlė pasididžiavimas ir pasitikėjimas savimi. — O jei ir nulėks paskui ją — tai ir pargrįš! Juk nesiženys jos! — karčiai guodėsi, žvilgčiodama laukan.

Jau kilo dienovidis, saulė pakibo ties tvenkiniu, kaitra taip sustiprėjo, kad žemė svilo ir įkaitęs oras dvilkčiojo lyg iš krosnies, žmonės jau ėjo iš laukų, o iš tuopų kelio drauge su dulkių debesimis sklido genamų galvijų balsai, kai Hankai staiga toptelėjo tarsi kažkoks sprendimas; ji atsišliejo į sieną ir, dar trumpą valandėlę pasvarsčiusi, perėjo priemenę, atidarė duris į Jagusės trobą ir pasakė griežtai, bet visiškai ramiai:

— Kraustykis man tuoj iš trobos!

Jagna atsikėlė nuo suolo, ir jiedvi sustojo viena priešais antrą, ilgai matuodamosi žlibėmis, net Hanka

truputį pasitraukė už slenksčio ir pakimusiu balsu pakartojo:

— Kraustykis tuo akimirksniu, o jei ne, liepsiu bernui tave išmesti... Tuo akimirksniu! — pridūrė atkakliai.

Senė puolė prie jos aiškinti ir dėstyti, bet Jagusė tik pečiais gūžtelėjo:

— Nekalbėkit su ta mazgote! Žinoma, kas jai rūpi!

Ji ištraukė iš skrynios dugno kažkokį popierių.

— Užrašas tau rūpi, tie margai, tai še, imk juos ir ryk!

Tarė su panieka, mesdama popierių jai į veidą:

— Užsprink jais, kad ir galą gauk!

Ir, nepaisydama motinos priešinimosi, skubiai ėmė rišti ryšulius ir tempti juos į tarputvorius.

Hankai pasidarė silpna, lyg būtų kas trenkęs jai į tarpuakį, bet popierių ji pakėlė ir grėsmingai pasakė:

— Greičiau, ba šunimis tave užpjudysiu! — ją smaugė nuostaba, jai negalėjo tilpti galvoje, kad tai teisybė. Kaipgi, net šešis margus lauko sviedė lyg kokį sudužusį puodą! Kaipgi! Turbūt jai galvoj nebegerai! — mąstė ji, vadžiodama paskui ją akimis.

Jagna, jos nepaisydama, ėmė traukti nuo sienos savo šventus paveikslus, kai parlėkė Juzė rėkdama:

— O karolius man atiduokit, jie mano, motinos palikimas, mano...

Jagna buvo benusirišanti juos nuo kaklo, bet ūmai susilaikė:

— Ne, neatiduosiu! Motiejus man juos atidavė, tai jie dabar mano!

Juzė pakėlė pragarą, net Hanka turėjo ją aprėkti, kad liautųsi, nes Jagusė buvo tarsi apkurtusi prieka-

bėms ir, išnešusi iš trobos visus savo daiktus, išlėkė Andriaus atsikviesti.

Dominikienė jau niekuo nesipriešino, bet neatsakinėjo nei į Hankos kalbinimus, nei į Juzkos skalijimus, ir tik tada, kai daiktus sukrovė į vežimą, ji atsikėlė ir ištarė, grūmodama kumščiu:

— Kad kas blogiausia tavęs neaplenktų!

Hanka net sušiurpo, bet praleidusi tuos žodžius pro ausis, sušuko:

— Kai Vitekas pargins bandą, tavo karvę nuves į tavo trobą! O likusių tegu atlekia kas vakare, tąsyk nugins.

Jos išėjo tylomis, pasuko į kelią ir nukiūtino, pamažėli lenkdamos tvenkinį pačiu jo krantu, net atsispindėjo vandenyje.

Hanka ilgai žiūrėjo joms įkandin, kažkodėl keistai susikrimtusi ir nusiminusi, tačiau neturėdama laiko svarstyti, nes samdiniai jau ėjo iš lauko, užrašą padėjo į skrynią, užrakino, uždarė tėvo trobą ir ėmėsi taisyti pietus, bet visą perpietę vaikščiojo lyg apsinuodijusi, net ir Jagustynkos pataikaujamų žodelių nenoriai klausydama.

— Gerai padarėt! Jau seniai reikėjo ją išgrūsti. Pasileidusi kaip ubago botagas, nes kas jai ką padarys, jei senė su klebonu pečiais susirėmę! Kitą jau seniai būtų iš ambonos iškeikęs!

— Žinia, aišku! — pritarė ji ir pasitraukė, kad daugiau nereikėtų klausytis, o kai visi vėl išsiskirstė prie darbo, ji pasiėmė Juzę ir abi išėjo linų ravėti, nes vietomis taip tankiai užžėlė svėrėmis, jog kai kurie rėžiai iš tolo gėltonavo.

Skubriai ėmėsi ravėti, tačiau vis dėlto kankino ją Dominikienės grasymai ir vėrė baimė, o labiausiai ji galvojo, ką apie visa tai pasakys Antanas.

— Kai jam parodysiu užrašą, tai išsiniaukstys. Kvailė! Šeši margai — juk bemaž visas ūkis! — galvojo ji, dairydamasi po laukus.

— Žinot, taigi juk visiškai užmiršom tą raštą apie Gželią.

— Teisybė! Tu, Juze, ravėk, o aš lėksiu pas kleboną; jis perskaitys.

Ji net patenkinta buvo, kad pabus tarp žmonių ir šiek tiek sužinos, ką jie apie visa tai kalba.

Pasišvietė truputį troboje ir, ištraukusi raštą iš už paveikslo, išėjo į kleboniją. Tačiau klebono nerado namie, jis buvo lauke prie savo samdinių, kurie ravėjo morkas; ji jau iš tolo pamatė jį, nes stovėjo kone visiškai išsivilkęs, vien su kelnėmis ir šiaudine skrybėle, bet arčiau prieiti nedrįso, bijodama, kad gal jis jau viską žino ir dar, ko gero, aprėks ją prie žmonių. Tad pasuko pas malūninką, kuris drauge su Matu buvo beleidžiąs lentpjūvę išbandyti.

— Žmona man ką tik pasakojo, kaip jūs išrūkėt pamotę! Oho, atrodot kielė, o nagai kaip vanago! — nusijuokė, imdamas skaityti tą raštą, bet tik užmetęs akį, sušuko: — Bloga naujiena! Gželia prigėrė! Dar per Velykas! Rašo, kad jo daiktus galit atsiimti pas viršininką, apskrity...

— Gželia nebegyvas! Vajezau! Toks jaunas ir sveikas! Taigi juk jam tik dvidešimt šeštieji meteliai ėjo! Turėjo grįžti per rugiapjūtę. Prigėrė vandeny! Jėzau gailestingasis! — suaimanavo ji, grąžydama rankas, nes didžiai ją prislėgė šita naujiena.

— Kažkaip lengvai jum sekasi palikimus rinkti, lengvai! — pašaipiai atsiliepė Matas. — Dabar tik išvykit Juzę, ir viskas bus tik jūsų ir kalvių...

— Ar baigei jau reikalus su Terese, kad apie Jagną galvoji? — atsikirto ji, net malūninkas sugriaudė juoktis, o Matas ėmė skubiai kažką taisyti prie pjūklų.

— Nesiduoda į ragą suriečiama, šauni boba,— pasakė malūninkas jai išėjus.

Ji pareidama užsuko pas Magdę, kuri išgirdusi naujieną, apsiverkė ir graudžiai šniurkšdama kalbėjo pro ašaras:

— Dievo valia, mano brangieji. Taigi vyras kaip ąžuolas, maža tokių bėra Lipcuose, o žmogaus dalia, dalia nelaiminga! Šiandien gyvas būni — rytoj grabe pūni. Tai jau Mykolas nuvažiuos tų jo paliktų daiktų, kam turi prapulti perniek. Vargšelis, o taip veržėsi namo!..

— Viskas Dievo rankoj. O prie vandens jis niekad laimės neturėjo, ar pamenat, kaip skendo tvenkiny ir Klombas vos jį išgelbėjo? Matyt, jam buvo lemta vandeny žūti!

Jiedvi išsiguodė, paverkė ir išsiskyrė, nes kiekviena gana turėjo kasdienių rūpesčių ir plušimo, ypač Hanka.

O po kaimą tuo akimirksniu pasklido tos naujienos, ir žmonės, saulei nusileidus traukdami iš laukų, jau jas pasakojo; aišku, Gželios smarkiai gailėjosi, o dėl Jagusės kaimas pasidalino pusiau, nes visos moterys, ypač kur senesnės, stojo Hankos pusėn, nirtingai puldamos Jagusę, kurią, nors ir nedrąsiai, gynė vyrai, tad dėl to vietomis ir barnių kilo...

Kol vakaras spėjo nusileisti, kaimas ūžė kaip avilys, kūma lėkė pas kūmą pasiplepėti, kitos šūkavo vienos antroms pro tvoras ir sodus, arba milždamos tarputvoriuose karves, tarškėjo su praeinančiomis. Slinko maloni sambrėška, kvapni ir vėsoka, dangus kabojo dar blyškiai nuauksintas saulėlydžio, iš laukų sklido žiogų

griežimas ir putpelių balsai, o grioviuose ir pelkėse mieguistai kurkė varlės. Vaikų klegėjimas, dainelės, galvijų baubimas, žvengimas, birbimas, gagenimas ir vežimų dardėjimas virpėjo ties kaimu, o ant kelių, palei tvenkinį ir visur, kur tik kas vienas su kitu susitiko, visur agniai kalbėjosi apie įvykius arba apie tai, ką vyrai parnešią iš pono.

Matas, grįždamas iš lentpjūvės, klausėsi vienur ir kitur, tačiau tik spjaudėsi, tyliai keikėsi ir iš tolo lenkė įsiplepėjusias kūmas; pagaliau ties Ploškų kiemu tarškėtojos taip jį įpykino, jog nebeįstengė valdytis ir susijaudinęs pasakė:

— Hanka neturėjo teisės jos išvaryti, ji gyveno savo namuose. Antanienė už tokį padarymą gali gerokai pasėdėti ir užsimokėti!

Jį užrėkė stora, išraudusi Ploškienė:

— Hanka neginčija jos teisės į lauką, žinoma! Bet, diena po dienos laukdama Antano, ko kito bijo! Taigi ar gali kas išsisaugoti nuo naminio vagies! O gal pro pirštus ji turi į tai žiūrėti, ką?

— Ė... vienas stenėjo ir už žolės laikėsi, žinot! Šnekat, kas ant seilės užeina, bet ne pagal teisybę, o tik per gryną pavydą!

Tarytum būtų pagalį įgrūdęs į širšių lizdą, taip visos jį užpuolė.

— Ogi ko mes turim jai pavydėti, ką? Ko? Kad ji pasileidėlė ir išjoda, kad jūs lakstot paskui ją kaip šunes, kad kiekvienas norit prisiglausti po jos duknom, kad gėda ir Dievo rūstinimas per ją krinta ant viso kaimo, ką?

— Gal ir to jums gaila, kas ten šuo jus suvaikys! Šluotražiai, bestijos, saulės išsigandol O jei ji būtų tokia kaip karčiamos Magdė, tai kad ir blogiausiai da-

rytų, atleistumėt, bet kai ji gražiausia iš visų, tai kiekviena skyrium ją šaukšte vandens norėtumėt prigirdyti.

Užrėkė jį taip, jog turėjo bėgti.

— Kad jums, rupūžės, liežuviai nudžiūtų! — plūdo jis ir, eidamas pro Dominikienės trobą, žvilgtelėjo pro atdarus langus. Viduje buvo šviesu, tačiau Jagusės negalėjo įžiūrėti, o įeiti drovėjosi, tad tik atsiduso ir pasuko į savo trobą, tačiau netrukus susidūrė su Veronka, kuri ėjo pas seserį.

— Ką tik buvau pas jus. Stachas medžius parengė ir duobę iškasė, galima pradėti pjauti, kada ateisit?

— Kada? Ogi gal per šventą Niekadą? Taip jau man ima kaimas įgristi, kad turbūt trenksiu viską į žemę ir eisiu sau, kur akys veda! — suriko jis piktai ir nulėkė.

„Gerokai jam kas nors įkando, kad taip gyliuoja!" — pagalvojo ji, sukdama į Borynų kiemą.

Hanka ruošėsi jau po vakarienės, tačiau beregint nusivedė ją nuošaliau ir pasakojo viską, kaip buvo. Veronka sąmoningai nelietė Jagusės bylos ir tik tarė apie Gželią:

— Kad jau mirė jis, tai jo dalis liko jums dalytis.

— Teisybė, dar apie tai nepagalvojau.

— O drauge su tuo, ką ponas turi duoti už girią, jums kiekvienam teks po pusvalakį, juk jūs tik trise! Dieve brangus, turtingam tai ir kito mirtis į naudą išeina, — gailiai atsidūsėjo.

— Kokia čia man nauda! — gynėsi Hanka, tačiau, kai tik visi išsiskirstė gulti, ji ėmė saviškai skaičiuoti ir slapčiomis džiaugtis.

O paskui, atsiklaupusi poteriauti, sušnibždėjo:

— Kad jau pasimirė, tai tokia buvo Dievo valia! — ir nuoširdžiai atsiduso už jo vėlę.

Rytojaus dieną apie vidudienį į trobą įėjo Jambrožis.

— Kur vaikštinėjat? — paklausė ji, kurdama ugnį židinyje.

— Pas Koziolus buvau, vaikas jiems mirtinai nusiplikė. Jie šaukė mane, tik ten jau grabo reik ir pakasynų.

— Kuris gi?

— Ogi tas mažylis, kur pavasarį parsivežė iš Varšuvos. Įsirito į katilą su verdančiu vandeniu ir kone visiškai išvirė.

— Kažkodėl nesiseka jai su tais rastinukais.

— Tai jau nesiseka. Ji dėl to nuostolio neturi, gauna iš ten pinigų laidotuvėms! Tik aš ne to pas jus atėjau.

Ji pakėlė į jį neramias akis.

— Ar žinot, Dominikienė su Jagna išvažiavo į teismą, sako, apskųs jus už dukters išvarymą...

— Tegu sau skundžia, o ką man padarys!

— Ji iš ryto buvo spaviednės, o paskui ilgai tarėsi su klebonu, žinoma, aš nesiklausiau, tik sakau, kiek tų trupinių pasiekė mano ausis; taip ji jumis skundėsi, net klebonas kumščiais grūmojo.

— Kunigas, ir tas kiša nosį į svetimus reikalus! — ištarė ji nesivaldydama, tačiau taip susikrimto dėl tos žinios, jog kiaurą dieną vaikščiojo kaip apdujusi, kupina baimės ir blogiausių nujautimų.

Pačia sambrėška-ties kiemu sustojo kažkieno vežimas.

Ji išlėkė iš trobos išsigandusi ir drebanti; bričkoje sėdėjo vaitas.

— Apie Gželią jau žinot! — pasakė jis. — Na, nelaimė, ir tiek! Bet turiu jums ir gerą naujieną: štai šiandien arba vėliausiai rytoj pargrįš Antanas.

— Tik ar ne be reikalo džiuginat mane? — ji nebedrįso tikėti.

— Vaitas jumi sako, tai tikėkit, kanceliarijoj man pasakė...

— Ir gerai, kad grįžta, jau labai labai laikas! — kalbėjo ji šaltai, tarsi visiškai nesidžiaugdama, o vaitas kažką pasvarstė ir didžiai draugiškai prabilo:

— Blogai prasidėjot su Jaguse! Ji jau įskundė, gali jus nubausti už savivaliavimą ir prievartą. Neturėjot teisės jos liesti, ji gyveno savame gyvenime. Tai bus gražu, kai Antanas grįš, o jus į cypę įkiš sėdėti! Iš gryno draugiškumo patariu jums, taikinkitės geruoju! Ką galėdamas padarysiu, kad ji atsiimtų skundą iš teismo, bet skriaudą jūs pati turit atlyginti.

Hanka išsitiesė ir stačiai rėžė:

— Tai ką dabar ginat: nuskriaustąją ar savo meilužę?

Jis taip kirto arkliams botagu, jog jie iš vietos pasileido šuoliais!

IV

Tačiau dėl tų įvairių ir sunkių išgyvenimų Hanka visiškai negalėjo tą naktį užmigti, be to, jai nuolat vaidenosi, kad girdi kažkieno žingsnius tarputvoriuose, ant kelio, net palei pat tvorą. Klausėsi su plakančia širdimi, bet visi namai giliai miegojo, net ir vaikai nebeniurzgė, naktis buvo gūdi, nors apyšviesė, žvaigždės žvilgčiojo į langus, ir tarpais suošdavo medžiai, nes nuo pat vidurnakčio pakilo vėjas ir kartais smarkokai papūsdavo.

Troboje buvo karšta ir tvanku, sklido dvokas nuo paloviuose nakvojančių ančiukų, tačiau Hankai nesi-

norėjo keltis atidaryti lango, miegas nuo jos pabėgo, degino duknos ir priegalviai atrodė įkaitę lyg skarda, tad ji tik vartėsi nuo vieno šono ant kito, vis neramesnė, nes galvoje tarytum skruzdėlynas kirbėjo visokiausios mintys, apliedamos ją visą karštu prakaitu ir varstydamos tokiu kratuliu, kad jau nebegalėdama įveikti baimės, staiga pašoko iš lovos ir basa, vienmarškinė, stvėrusi rankon kirvį, kuris kažkaip pats jai pasipainiojo, išėjo į kiemą.

Ten viskas buvo kiaurai atdara, bet visur draikėsi neišmatuojama miego tyla. Petrekas knarkė išsitiesęs palei arklidę, arkliai kramtė pašarą, skambčiodami brizgilų grandinėmis, o karvės, nakčiai nepriraišiotos kūtėje, gulėjo kieme, gromuliuodamos ir čiaupsėdamos apsiseilėjusiomis žiaunomis, ir kėlė į ją sunkias, raguotas galvas ir juodus, neįspėjamus akių rutulius.

Ji grįžo į lovą ir, gulėdama atmerktomis akimis, vėl baimingai klausėsi, nes užeidavo tokių valandėlių, jog būt galėjusi galvą duoti nukirsti, kad aiškiai girdėti kažkokie balsai ir tylūs, tolimi žingsniai.

— O gal kurioj troboj nemiega ir šnekasi! — stengėsi įtikinti save, tačiau langams tik šiek tiek supilkėjus, ji atsikėlė ir, apsisiautusi ant pečių Antano kailinius, išėjo į kiemą.

Priebuty miegojo Viteko gandras, stovėdamas ant vienos kojos, pasikišęs galvą po sparnu, o tarputvoriuose baltavo susiglaudę būreliai žąsų.

Medžių vainikai jau stiepėsi iš nakties, nuo viršūnių sodriai lašeno rasa, plakdama lapus ir žoles, dvelkė gaivi, stiprinanti vėsuma.

Žemi, melsvi ūkai siautė laukus, iš kurių tik vienur kitur šovė kur didesni medžiai, veržiamiesi aukštyn tarsi juodi, tiršti dūmai.

Tvenkinys žvilgėjo lyg didžiulė akla, giedravalkio aptraukta akis, alksnių krūmai šnibždėjosi jo pakriaušiuose tyliai ir baimingai, nes visa aplink dar tebemiegojo pilkoj, neperveriamoj blandumoj ir tyloj.

Hanka atsisėdo trobos pašalėj ir, prisiglaudusi prie sienos, pati to nesitikėdama nusnūdo geroką valandėlę, o kai pakirdo, naktis jau buvo visiškai pabalusi, o rytuose tarsi tolimos pašvaistės degė raudonos aušros.

— Jei išėjo prieš aušrą, tai netrukus turėtų pareiti! — galvojo ji, žvilgčiodama į kelią; tokia pasijuto sustiprinta to trumpo miego, jog nebegrįžo į lovą, bet, kad greičiau sulauktų saulės, paėmė iš trobos vaikų baltinius ir išėjo į tvenkinį skalbti.

O diena kilo vis sparčiau, ir netrukus pragydo kažkur pirmas gaidys, tuoj po jo ėmė plakti sparnais ir kiti ir garsiai šūkauti per visą kaimą; paskui sučireno vieversiai, bet dar nedažnai, ir iš pažemio santėmių ėmė pamažėli nirti baltintos sienos, tvoros ir tušti, aprasoję keliai.

Hanka skalbė įnikusi, kai staiga kažkur netoliese pasigirdo tylūs žingsniai; ji susigūžė vietoje lyg triušis, akylai dairydamasi aplinkui; kažkoks šešėlis slinko, prasigavęs iš Balcerekienės sodybos, ir pagūžom sėlino po medžiais.

„Aišku, kad iš Marysės, bet kas toks? — svarstė, negalėdama pažinti, nes šešėlis dingo staiga ir be pėdsako. — Tokia nepėsčia, tokia pasitikinti savo dailumu, o naktį vaikinus įsileidžia! Kas galėtų pamanyti!"

Ji piktinosi, vėl pastebėjusi, kad iš kito kaimo galo parsivagia malūninko bernas.

— Turbūt iš karčiamos, nuo Magdės! Tai tau — kaip vilkai trankosi naktimis. Kas čia darosi! — atsidūsėjo, tačiau ir ją pačią suėmė kažkokie geidulingi

rąžuliai, bet kadangi vanduo buvo šaltokas, greit praėjo, ir ji slopinamu, ilgesio prisikaupusiu balsu ėmė giedoti:

Dieve, o Dieve, štai keliu iš miego.

Giesmė skrido žemai per rasas, sunkdamasi į rausvėjantį priešaušrį.

Metas jau buvo keltis, kaime pasklido atidaromų langų skambesys, klumpių trepsėjimas ir įvairiausi balsai.

Hanka, tik padžiovusi išskalbtus baltinius ant tvoros, nulėkė kelti saviškių, tačiau jie dar taip leipėjo miegais, jog kuri tik galva kiek pakildavo — beregint atkrisdavo, nieko nesuvokdama.

Ji gerokai papyko, nes Petrekas jai įžūliai šūktelėjo:

— Po velnių! Dar anksti, ligi saulės miegosiu! — ir nė nepasijudino.

Vaikai taip pat ėmė verkšlenti, o Juzė gailiai skundėsi:

— Dar tik truputį, Hanuse! Taigi juk ką tik priguliau...

Hanka apramino vaikus, išvarė paukščius iš gardo ir, dar valandėlę palaukusi, jau prieš pat saulės tekėjimą, kai aukštybėje įsiliepsnojo dangus, o tvenkinys išraudo nuo aušrų, pakėlė tokį pragarą, jog jie turėjo šliaužti iš guolių. Ji tuoj užsisėdo Viteką, kuris slankiojo mieguistas, zulindamasis į kampus ir kasydamasis.

— Kai išvanosiu tave kuo kietu, tuoj nubusi! Kodėl tu, baidykle, karvių nepririšai prie sietų! Ar nori, kad pilvus susibadytų?

Jis kažką vamptelėjo, ji net šoko prie jo, laimė, kad jis nelaukė, tad žvilgtelėjusi į arklidę, ji ėmė kibti prie Petreko.

— Arkliai tuščią lovį grando, o tu guli ligi saulės!

— Čečenat kaip šarka prieš lietų. Visas kaimas girdi! — murmtelėjo jis.

— O tegu sau girdi! Tegu visi žino, koks tu tinginių pantis ir dykūnas! Palauk, pargrįš gaspadorius, tai suries tave į ragą, palauk! Juze,— šūktelėjo ji vėl į kitą kiemo kraštą,— žalosios kietas tešmuo, stipriai trauk, kad vėl pusės pieno nepaliktum! Ir skubėk milžti, jau gena karves! Vitek, imk pusryčius ir gink, o tik praganyk man avis kaip vakar, tai užkursiu pirtį! — tvarkė, pati sukdamasi kaip vijurkas; vištoms pabėrė keletą saujų grūdų, palei trobą žviegiančioms kiaulėms padėjo ausėklį jovalo, nuo karvės nutrauktam veršiui pataisė gėralo, pabėrė šutintų kruopų ančiukams ir išvarė juos į tvenkinį. Vitekas gavo kumščiu į kuprą ir pusryčius į krepšelį, ji neužmiršo nė gandro ir pastatė jam priebutyje geležinį puodą su vakarykščiomis bulvėmis, jis tykojo, klegeno, baksnojo į jį ir lesė. Jos buvo pilna visur, ji nieko neužmiršo ir viską tinkamai tvarkė.

O Vitekui išginus karves ir avis, stvėrėsi Petreko nebegalėdama pakęsti, kad jis slankioja be darbo.

— Išmėžk karvidę! Karvėms naktį karšta ir susivolioja kaip kiaulės!

Saulė žvilgtelėjo iš tolių, apsiausdama pasaulį raudona, karšta akimi, kai ėmė rinktis trobelninkės atidirbti už žemę linams ir bulvėms.

Hanka pavarė Juzę skusti bulvių, prikišo kūdikį prie krūties ir, apsisiautusi dvišale prijuoste, tarė:

— Žiūrėk visko! O jei kartais Antanas pargrįžtų, duok žinią į kopūstadaržius. Eikim, moterys, kol dar rasa ir nekaršta, apkaupsim kiek kopūstų, o po pusryčių grįšim prie vakarykščio darbo.

Nusivedė jas už malūno, į žemąsias lankas ir durpynus, dar žilus nuo rasos ir krintančio rūko. Durpin-

ga žemė linko po kojomis lyg šikšninė, o vietomis buvo taip klampu, kad jos turėjo eiti aplinkui; giliose tarsi grioviai vagose stovėjo sugižęs, žaliais maurais apsitraukęs vanduo.

Kopūstadaržiuose dar nieko nebuvo, vien pempės skriejo ratus viršum rėžių ir kinknodami vaikštinėjo uoliai varlinėjantys gandrai. Kvepėjo pelke ir žalumu ajerų ir meldų, kupstais apsėdusių senas, išplerusias durpynų duobes.

— Gražus oras, tik man rodos, kad bus kaitra,— prašneko kažkuri.

— Gerai, kad vėjas vėsina.

— Todėl, kad anksti, jis labiau džiovina negu saulė.

— Jau žmonės vargiai beatmena, kada tokia sausa vasara buvo! — kalbėjo, stodamos prie darbo iškiliuose kopūstų rėžiuose.

— Matai, kaip išaugo, kiti jau ir galvas pradeda sukti.

— Kad tik kirmėlės neapniktų ir nenugraužtų. Sausra, tai dar gali užpulti.

— Taigi, kad gali, Volioj nugraužė ligi šaknų.

— O Modlicoj visiškai išdžiūvo, reikėjo iš naujo sodinti.

Taip jos šnekučiavosi, kapnodamos kauptukais žemę ir kaupuodamos gražiai išaugusias, bet ir smarkiai žolių prižėlusias lysves, nes pienės siekė kone ligi kelių, o balandos ir net usnys kerojo tarsi giria.

— Ko žmogus nesėja, ko jam nereikia, tas vešliai auga,— pasakė kažkuri, purtydama išrautą žolę.

— Kaip kožnas piktas! Nuodėmių irgi niekas nesėja, o pilna jų pasaulyje.

— Mat vislios! Tamstele! Tol bus nuodėmių, kol bus žmonių. Juk sako: be nuodėmių nebūtų juoko. Arba vėl: jei ne nuodėmė, seniai būt žmogus po žeme! Ma-

tyti, ji kažkam reikalinga, kaip ir tos piktžolės, nes juk ir tas, ir tas Viešpats Dievas sutvėręs! — saviškai postringavo Jagustynka.

— Kur tau Viešpats Dievas sutvers piktą! Taigi! Žmogus kaip kokia kiaulė viską savo knysle turi suknisti,— rūsčiai tarė Hanka, net jos nutilo.

Saulė jau buvo iškilusi aukštai, ir miglos nukrito ligi žemės, kai iš kaimo ėmė rinktis moterys.

— Darbininkės mat! Laukia, kol rasa nukris, bijo kojų sušlapti,— šaipėsi Hanka.

— Ne kiekvienas taip puola prie darbo, kaip tamsta!

— O kad ne kiekvienas turi tiek plušti, kiek aš, ne kiekvienas! — sunkiai atsidūsėjo ji.

— Jūsiškis pargrįš, tai pasilsėsit.

— Apsižadėjau į Čenstakavą, kad tik jis pargrįžtų. Vaitas žadėjo, kad šiandien.

— Iš valdžios jis sužinojo, tai turbūt bus teisybė. Ale šiemet daug žmonių rengiasi į Čenstakavą. Sako, vargoninkienė eisianti, ir, sako, pats klebonas vesiąs kompaniją!

— O kas jam pilvą neš! — nusijuokė Jagustynka. — Pats neįstengs tokį kelią. Tik prižada kaip visuomet.

— Esu jau buvusi porą kartų su kompanija, ale kasmet eičiau,— atsidūsėjo Pilypienė, kuri gyveno už tvenkinio.

— Padykinėti kiekvienas godus.

— Vajezau! — traukė ji karštai, nepaisydama priekabių. — Taigi juk, žmogau, eini kaip į dangų, taip lengva ir gera toj kelionėj. O kiek svieto prisižiūri, kiek prisiklausai, kiek prisimeldi! Tik pora savaičių, o žmogui atrodo, lyg visus metus būtų nusikratęs vargais ir rūpesčiais. Lyg iš naujo gimęs paskui!

— Teisybė, tai Viešpaties malonė taip sustiprina! Žinoma,— teigė kai kurios.

Iš kaimo, takeliu palei upę, tarp mauryno ir jaunos, tankios alksnytės, skubėjo prie jų kažkokia mergina. Hanka prisidengė akis nuo saulės, tačiau negalėjo pažinti, tik jau iš arti pamatė, kad tai Juzė, lekia kiek tik įkabindama, jau iš tolo šaukdama ir mojuodama rankomis.

— Hanuse! Antanas pargrįžo! Hanuse!

Hanka sviedė kauptuką ir pakilo lyg paukštis skristi, bet tuo akimirksniu atsipeikėjo, nuleido pasikaišytą sijoną ir, kad ir stūmė ją kažkas, kad ir plakė širdis, net kvapo pritrūko ir vos beįstengė žodį ištarti, ji tarė ramiai, tarytum niekur nieko:

— Dirbkite čia vienos, o pusryčių pareikit į trobą.

Nuėjo sau pamažėli, neskubėdama, klausinėdama Juzę apie viską.

Moterys žvilgčiojo viena į kitą, visiškai to jos ramumo suglumintos.

— Tik dėl žmonių akių ji tokia rami. Kad nesijuoktų, jog jai skubu prie vyro. Aš tai neištverčiau! — kalbėjo Jagustynka.

— Ir aš ne! Kad tik Antanas neužsimanytų iš naujo merginėti.

— Tamstele! Kai vyrui sijonas pakvimpa, tai gatavas paskui jį kad ir į pasaulio galą lėkti.

— Oi, teisybė, galvijas į javus taip nesiveržia, kaip kitas vyras...

Plepėjo sau, vos bekrutėdamos prie darbo, o Hanka ėjo vis vienodai ir tarsi tyčia šnekučiavosi su sutiktais žmonėmis, nors ir nebežinojo, ką kalba ir ką tie jai atsako, nes jos galvoje smygojo vien tai, jog Antanas sugrįžęs ir jos laukia.

— Tai su Roku parėjo? — klausinėjo vis to pat.

— Su Roku! Taigi jau sakiau jums!

— O koks jis, ką? Koks?

— Ką aš žinau, koks? Parėjo ir tuoj nuo slenksčio klausia: kur Hanka? Pasakiau ir pati tekina jūsų šaukti, ir tiek!

— Klausė manęs! Tegu tau Viešpats Dievas... Tegu tau... — pasileido ji džiaugsmu.

Išvydo jį jau iš tolo, jis sėdėjo su Roku priebutyje, o pamatęs ją, išėjo į tarputvorius pasitikti.

Ji ėjo prie jo vis lėčiau ir vis sunkiau, ramstydamasi į tvorą, nes kojos jai linko, pritrūko kvapo, smaugė ašaros ir galvoje buvo tokia maišatis, jog vargais negalais įstengė išmikčioti:

— Tai tu! Tu! — ašaros užliejo kitus žodžius, pritvinusius džiaugsmo.

— Aš, Hanuse! Aš! — jis stipriai prispaudė ją prie krūtinės ir glaudė meiliai, iš visos širdies.

Tad ir ji spaudėsi prie jo, jau visiškai netekusi nuovokos, ir tik laimės ašaros čiurkšle liejosi jos pabalusiu veidu, ir lūpos virpėjo; ji visa pasidavė jo rankoms, lyg koks išsiilgęs kūdikėlis.

Ilgai neįstengė žodžio pratarti, bet ir ką gi ji galėjo pasakyti ir kaip išbyloti visa, kas jai darėsi! Juk būtų galėjusi atsiklaupti prieš jį, juk būtų galėjusi dulkes šluostyti jam iš po kojų, tad tik tarpais ištrūkdavo iš jos krūtinės koks žodis, krisdamas tarytum brandus grūdas, lyg žiedas, kvepiąs džiaugsmu, apšlakstytas širdies krauju, o jos ištikimos ir atsidavusios akys, kupinos bekraštės meilės, gulė po jo kojų kaip šuneliai, pasiduodamos jo valiai ir jo malonei.

— Sublogai, Hanuse! — sušnibždėjo jis, glamoningai glostydamas veidą.

— Kur tau ne... tiek iškentėjau, tiek išsiilgau...

— Nusidirbo moteris,— atsiliepė Rokas.

— Tai ir jūs čia! Visai jus pamiršau! — ji ėmė sveikinti jį ir bučiuoti jam rankas, o jis juokaudamas tarė:

— Nenuostabu. Pažadėjau jums parvesti jį, tai ir turit dabar jį sau...

— Taigi turiu! Turiu! — sušuko ji ir sustojo keistai nustebusi prieš Antaną, nes jis buvo dar baltesnis, kažkoks sušvelnėjęs ir atrodė toks dailus, galingas, poniškas, lyg visiškai kitas žmogus; ji negalėjo to suprasti.

— Ar pasikeičiau, kad taip žiūri į mane?

— Tartum ne, ale visai kažkoks kitoks esi.

— Palauk, išeisiu į laukus prie darbo, tai beregint vėl būsiu koks buvęs.

Ji staiga šoko į trobą mažylio vaiko.

— Dar jo nematei! — šaukė, nešdama rėkiantį berniuką. — Tik pasižiūrėk, panašus į tave kaip du vandens lašai!

— Šaunus bernas! — jis susupo jį milinės skvernu ir ėmė sūpuoti.

— Rokas vardu! Petrel, eikš gi ir tu prie tėvo,— pakėlė vyresnįjį, tas ėmė kopti tėvui ant kelių, kažką vapėdamas. Antanas su nuostabiu jausmingumu apkabino juodu.

— Balandėliai brangūs, krisleliai mieliausi! Kaip tas Petrelis išaugo ir jau šnekučiuoja kažką saviškai!

— Taigi, o toks neklaužada, o toks sumanus, tegu tik sugriebs kur botagą, tuoj ima pliauškėti ir žąsis varinėti,— pritūpė ji prie jų. — Petrel, pasakyk: tėte! Pasakyk.

Žinia, jis kažką sumurmėjo, dar ir daugiau papasakojo saviškai, pešiodamas tėvo plaukus.

— Juze, ko tu į mane skersuoji? Eikš gi,— pastebėjo ir ją.

— O kad nedrįstu,— cyptelėjo ji susigėdusi.

— Eikš gi, kvailiuke, eikš! — jis priglaudė ją jausmingai, broliškai. — Dabar jau visur manęs klausyk

kaip tėvo. Nebijok, nebūsiu tau griežtas, ir jokios skriaudos iš manęs nematysi.

Mergina gailiai apsiverkė, minėdama tėvą ir brolį.

— Kai vaitas man pasakė apie jo mirtį, tai lyg kas vėzdu per galvą trenkė, net akys aptemo. Toks mylimas bernas, toks brangiausias brolis. Ir kas galėjo tikėtis. Jau net svarsčiau, galvojau, kaip žemę pasidalysim, net ir bobą jam jau rinkau,— kalbėjo Antanas tyliai, su giliu skausmu, kol Rokas, norėdamas nuvyti liūdnas mintis, sušuko, keldamasis iš vietos:

— Gera jums šnekėtis, o man vėdarai jau maršą griežia.

— Ak tu varge, visai užmiršau. Juze, pagauk tuos ruduosius gaidžiukus. Put, put, put! O gal pirma kiaušinių, ką? O gal duonos? Šviežios su vakarykščiu sviestu! Nusuk galvas ir nuplikyk karštu vandeniu! Beregint juos jums pataisysiu. Tai varna aš, kad užmiršau!

— Palik, Hanuse, gaidelius kitam kartui ir paruošk ką nors mūsiškai. Taip jau atsivalgiau to miestiško valgio, kad noriai atsisėsiu prie dubens barščių su bulvėmis,— linksmai juokėsi jis. — Tik Rokui ko kito paruošk.

— Dėkui. Kaip sykis to paties ir aš norėčiau.

Hanka šoko ruošti, ir kadangi bulvės jau parpėjo puode, tad tik atnešė iš kamaros dešros į barščius.

— Tau palikau, Antanėl. Čia tos kiaulės, kurią liepei paskersti prieš Velykas.

— Oho, koksai pantis, bet Dievas duos, įveiksim jį. Beje, Rokai, o kurgi mūsų lauktuvės?

Senis pristūmė didžiulį ryšulį, iš kurio Antanas ėmė traukti įvairius dalykus ir kiekvienai skyrium dalyti.

— Še, Hanuse, čia tau, kai reiks kada kur pavažiuoti,— padavė jai vilnonę skarą, lygiai tokią pat ko-

kią turėjo vargoninkienė, visą juodą su raudonais ir žaliais langučiais.

— Man. Kad ir neužmiršai, Jantosi,— suaimanavo ji su neišmatuojamu dėkingumu.

— Ogi kad ne Rokas, būčiau užmiršęs, jis priminė, ir nuėjom drauge išrinkti ir nupirkti.

Jis nemaža buvo pripirkęs, nes žmonai dar davė batukus ir skarelę, šilkinę, žydrą su geltonomis gėlytėmis. Juzei davė tokią pat, tik žalią, ir dar kaspiną, ir porą varsčių karolių su ilga juostuke surišti, o vaikams parvežė saldžių bandelių ir lūpinę armonikėlę, net ir kalvienei turėjo lauktuvių, nes kažką suvyniotą popieriumi atidėjo į šalį, taip pat ir Viteko neužmiršo nei berno.

Moterys net šūkčiojo nustebusios, matydamos vis naujus stebuklus, ir kad ims juos žiūrinėti ir derintis su tokiu džiaugsmu, Hankai net ašaros lašėjo per nuraudusį veidą, o Juzė už galvos stvėrėsi nustebusi.

Rokas šypsojosi, trindamasis rankas, o Antanas tik švilpavo.

— Užsidirbot lauktuvių, Rokas man pasakojo, kaip viskas gražiai ėjo ūkyje. Liaukitės, ne dėl padėkų vežiau,— šaukė jis gindamasis, nes jos juolė jį glėbesčiuoti ir bučiuoti.

— Nė sapnuot nesapnavau niekad tokių puikumėlių,— ašaringai sušnibždėjo Hanka, sėsdamasi pusbačių apsiauti. — Truputį ankštoki, kojos išpurtusios basai bevaikščiojant, bet žiemą tiks kaip sykis.

Rokas ėmė klausinėti apie kaimą ir apie įvairius dalykus, ji atsakinėjo tik apgraibom pastriuokom, taip uoliai sukiodamasi aplink valgį, kad netrukus padėjo prieš juos geroką dubenį skalsiai pavilgytų bulvių ir ne mažesnį barščių, kuriuose it ratas plaukiojo dešra.

Godžiai kibo pusryčiauti.

— Čia tai bent valgis,— linksmai šūkavo Antanas,— dešra labai skani. Taip sau užvalgęs, žmogus jaučia šiokį tokį svorį. O ten penėjo mane toj cypėj taip, kad jie kur prasmegtų.

— Tai jau, vargšeli tu mano, bado ten prisikentėjai...

— Žinoma, prieš pat pabaigą jau nieko nebegalėjau valgyti.

— Pasakojo vyrai, kaip ten mitina, sako, šuo tik iš bado ėstų tokį valgį, ar teisybė?

— Žinia, teisybė, bet blogiausia, kad reikėjo sėdėti uždarytam. Kol buvo šalta, tai dar šiaip taip, bet saulei pašildžius ir dvelktelėjus žeme, pasidarė man taip, kad jau maniausi pasiusiąs. Laisvė labiau man pakvipo negu šita dešra. Jau ir grotus laužti bandžiau, bet sutrukdė.

— Ar teisybė, kad ten muša? — paklausė ji baimingai.

— Muša! Nes ten yra ir tokių žmogžudžių, kurie jau vien dėl grynos teisybės turėtų kasdien gauti lazdų. Manęs nedrįso niekas paliesti. Tegu tik būt pabandęs kuris, būčiau davęs rupūžei tabokos, vaje!

— Žinia, kas tave galėtų įveikti, galinčiau, kas? — teigė ji džiaugsmingai, įsižiūrėjusi į jį, budriai sekdama kiekvieną mažiausią jo judesį.

Tačiau jie greitai apsisuko, pavalgė ir tuoj išėjo į daržinę primigti; Hanka sunešė jiems į galą duknų ir priegalvių.

— Bijokit Dievo, juk spirgais ištirpsim! — nusijuokė Rokas.

Ji nieko neatsakė, bet uždariusi daržinės duris, pasijuto visiškai nusilpusi ir pabėgo į daržą petražolių ravėti. Valandėlę dairėsi aplinkui ir pagaliau prapliupo verkti. Verkė iš džiaugsmo, verkė todėl, kad saulė šil-

dė jai nugarą, kad žali medžiai siūbavo viršum galvos, kad paukščiai giedojo, kad viskas kvepėjo ir žydėjo ir kad jai buvo taip gera, taip tylu ir ramu sieloje, lyg po šventos išpažinties, o gal ir dar geriau.

— Kad ir padarei visa tai, Jėzau brangiausias! — sudejavo ji, pakėlusi apsiašarojusias akis į dangų, su gryniausia, neapsakoma padėka už tiek gero, kurį dabar patyrė.

— Ir kad viskas jau persimainė! — dūsavo ji nustebusi, laiminga, kone jausdamasi dangun įžengusi, ir visą tą laiką, kol anie miegojo, vaikštinėjo kaip apdujusi iš laimės. Sergėjo juodu kaip pereklė viščiukus. Vaikus išnešė toli į sodą, kad kartais nesuriktų. Išvarė iš kiemo visus gyvulius, nepaisydama net, kad kiaulės knisa ankstyvąsias bulves, o vištos kapsto dygstančius agurkus. Visą pasaulį užmiršo, vis žvilgčiodama į miegančiuosius.

O diena taip nemaloniai pamažėli slinko, kad ji jau nebegalėjo savęs suramdyti. Mat praėjo pusryčių laikas, praėjo perpietė, o anie du vis tebemiegojo.

Ji išvarė visus prie darbo, nesirūpindama, kas ten be jos darosi, tik vis sergėdama ir be paliovos trepsendama nuo daržinės ligi trobos.

Šimtą sykių traukėsi lauktuves taikytis, žiūrėti ir šaukti:

— Kur rasi kitą tokį gerą ir neužmirštantį, kur?

O pagaliau išlėkė į kaimą, pas moteris, ir ką tik sutikusi, visiems iš tolo šaukė:

— Ar žinot, taigi manasis pargrįžo. Miega sau dabar daržinėj.

Ir jos akys juokėsi, juokėsi veidas, ir ji visa taip dvelkė džiaugsmu ir linksmybe, net moterys stebėjosi.

— Apkerėjo ją tas pakartuvė, ar ką? Visai pakvaišo boba.

— Beregint ims pūstis ir nosį riesti, pamatysit!

— Tegu tik Antanas pradės po senovei, tuoj jai puikybė išdulkės,— kalbėjo.

Ji, žinoma, negirdėjo tų šnektų, bet parlėkusi į trobą, ėmė ruošti skalsius pietus, tačiau išgirdusi žąsis, gagenančias tvenkinyje, šoko jų tildyti akmenimis, dėl to net kone susibarė su malūninkiene.

Hanka buvo tik ką išsiuntusi pavakarius darbininkams į laukus, kai vyrai parėjo iš daržinės. Ji patiekė jiems pietus priešais trobą, paūksmėj, vėsumoj, padavė net ir degtinės, ir alaus, o pasigardžiuoti padėjo pusrėtį gražiai prisirpusių vyšnių, parneštų iš klebono šeimininkės.

— Skalsūs pietūs, kaip per vestuves,— juokavo Rokas.

— Šeimininkas pargrįžo, tai ar mažiau džiaugsmo kaip per vestuves? — atsakė ji, sukiodamasi apie juodu ir pati maža ko tevalgydama.

Papietavęs Rokas tuoj išėjo į kaimą, pažadėjęs grįžti vakare, o ji nedrąsiai paklausė vyrą:

— Gal nori apžiūrėti ūkį?

— Gerai! Šventės jau pasibaigė, reiks stvertis darbo! Dieve brangus, nė tikėtis nesitikėjau, kad taip greit teks man tėviškė!

Jis atsiduso ir nuėjo paskui ją; ji visų pirma nusivedė jį arklidėn, kur prunkštė trys arkliai, o užtvaroje sukinėjosi kumeliukas; paskui į tuščią kūtę, o paskui dar į daržinę prie šiemetinio šieno; jis žvilgčiojo net ir į tvartus ir pašiūres, kur buvo įvairūs padargai ir įrankiai.

— Bričką reiks nuvežti į klojimą, visai perdžius.

— Bene vieną sykį buvau liepusi Petrekui? O ką padarysi, kad jis manęs neklauso.

Ji ėmė šaukti paršiukus ir paukščius, girdamasi dideliu prieaugliu, o kai jis ir tai apžiūrėjo, plačiai jam papasakojo apie lauko darbus, kur kas pasėta ir kiek kurių javų skyrium, atidžiai ir laukiamai žvelgdama jam į akis, bet jis viską dėjosi galvon iš eilės, klausinėjo apie šį ir apie tą, ir galų gale tarė:

— Net sunku įtikėti, kad tu pati viena viską įstengei!

— Dėl tavęs ir daugiau įstengčiau,— sušnibždėjo ji karštai, baisiai patenkinta pagyrimu.

— Šauni tu moteris, Hanuse, šauni! Net nesitikėjau, kad tu tokia.

— Reikalas buvo, tai žinia, kad žmogus rankų negaili.

Jis apžiūrėjo net ir sodą, pilną jau perpus raudonų vyšnių, ir lysves, kur augo svogūnai, petražolės ir sėkliniai kopūstai.

Buvo jau begrįžtąs atgal, tik praeidamas pro tėvo galą, jis pažvelgė pro atdarą langą į vidų.

— O kurgi Jagna? — ėmė lakstyti nustebusiomis akimis po tuščią trobą.

— O kurgi bus! Pas motiną! Išvijau ją! — tarė ji kietai, pakeldama į jį akis.

Jis suraukė antakius, valandėlę pamąstė ir, užsirūkęs papirosą, sviedė ramiai, tarsi tarp kitko.

— Dominikienė piktas šuo, nepraleis mums to be bylos.

— Sako, jau vakar nulėkė su skundu į teismą.

— Nuo skundo ligi sprendimo kelias ilgas. Bet reikės turėti galvoj, kad ji neištaisytų mums kokios šunybės.

Ji pasakojo, iš ko visa tai kilo ir kaip įvyko, aišku, daug ką praleisdama; jis nepertraukė jos, neklausi-

nėjo, tik raukė antakius ir žybčiojo akimis; tik tąsyk, kai ji jam padavė užrašą, jis kandžiai atsiliepė:

— Tiek jis tevertas, kad gali su juo bėgti už daržinės.

— Kur tau ne, juk čia tas pats, kur jai tėvas davė.

— Ir tiek tevertas, kiek perlaužtas pagaliukas! Jeigu ji būt atsirašiusi pas notarą, tai būtų kas kita. Juokais tau jį numetė!

Jis gūžtelėjo pečiais, paėmė ant rankų Petrelį ir nutraukė link perlipos.

— Pasižiūrėsiu laukų ir grįšiu! — sviedė užpakalin, tad ji pasiliko, nors baisiai norėjo eiti drauge su juo, o jis, eidamas pro atnaujintą ir pilną šieno stirtą, paskersavo į ją.

— Matas ją ištaisė. Vien šiaudų stogui surišo tris kapas pėdų,— šaukė ji įkandin, stovėdama ant perlipos.

— Gerai, gerai,— murmtelėjo jis, menkniekiai jo nedomino. Jis paėjo bulvėmis ir leidosi ežia.

Tais metais šioje kaimo pusėje, laukuose, buvo kone vieni žiemkenčiai, todėl jis nedaug žmonių tesutiko, o su kuo susidurdavo, tą trumpai pasveikindavo ir greitai eidavo toliau. Tačiau vis labiau ėmė lėtinti žingsnius, nes jį sunkino Petrelis ir kažkaip keistai veikė įšilęs, tylus oras. Čia prisėsdavo, čia sustodavo, nesiliaudamas žiūrinėti kiekvieną rėžį skyrium.

— Oho! Svėrės linus kali! — sušuko jis, sustojęs ties žydru nuo žiedų, tačiau tankiai geltonų lopų suskardytu rėžiu. — Nusipirko užterštos sėklos ir nepervėtė!

Paskui sustojo prie miežių, kurie buvo menki ir jau nuo kaitrų susirietę, vos bematomi iš po usnių, bobų ir arkliarūgščių.

— Į šlapią sėjo! Sukniso dirvą kaip paršas! A kad tave, rupūže, susuktų už tokį žemės dirbimą! O kaip jis išakėjo! Vien varpis ir velėnos!

Nusispjovė supykęs ir įėjo į didžiulį rugių lauką, kuris tarsi vandenys, išsilieję saulėje, linko jam po kojų, šnarėdamas ir plakdamas sunkiomis varpomis. Didžiai nudžiugo, nes rugiai buvo puikiai išaugę, šiaudas storas, o varpos lyg bizūnai.

— Kaip giria plaukia! Dar tėvo sėjimo! Nė dvaro ne geresni! — jis sutrynė varpą, grūdai buvo brandūs ir pilni, bet dar pominkščiai — po dviejų savaičių pats metas bus kirsti! Kad tik kruša neišmuštų!

Tačiau ilgiausiai ir labiausiai jis džiaugėsi ir akis sotino kviečiais, nes kad ir nelygiai, gumulais bei kupstais buvo suaugę, bet iš juosvų, žvilgančių laiškų jau plaukė tankios, didelės varpos.

— Bus brandūs. Reikės vietomis prikirsti, per veš-lūs. Ant kalnelio, o nė kiek jų neprisvilino! Grynas auksas plaukia!

Ėjo vis tolyn, pamažėli kopdamas į nuožulnią prieškalnėlę, kur stovėjo juoda girios siena. Kaimas pasiliko užpakalyje, tarytum pačiame dugne, skendėjo soduose, o tarpuose, tarp trobų, žvilgėjo tvenkinys ar saulėje sužybčiodavo langas.

Kažkur palei kapines pjovė dobilus, ir dalgiai tarytum mėlyni žaibai švytravo pažemiu, kitur raudonavo moterų drabužiai ar būriai baltų žąsų ganėsi siauruose pūdymuose, už kaimo, žaliuose bulvių laukuose, kaip skruzdėlės krutėjo žmonės, o dar aukščiau, neįžiūrimuose toliuose, dūlavo kažkokie kaimai, vienišos trobos, susikūprinę pakelėse medžiai, didžiuliai laukai ir atrodė lyg paskendę žydrame, kunkuliuojančiame vandenyje.

Aukštybėse ties laukais tvyrojo gili tyla, įkaitęs oras net akino mirgėjimu, dvelkdamas tokiu karščiu, jog pro balzganus, virpančius tolius tik tarpais praskrisdavo gandras, sunkiai vėduodamas nualpusiais sparnais, arba pralėkdavo suplukusios, išsižiojusios varnos.

Kažkur nematomi čvireno vieversiai, dangus kabojo aukštas, įkaitęs ir skaistus, ir tik vienur kitur tuose žydruose laukuose tūnojo koks baltas debesėlis, lyg paklydusi avis.

O laukais klydinėjo sausas, karštas vėjas, svirduliuodamas kaip girtas, tarpais švilpavo, net paukščiai baidėsi, arba kur pritykojęs, staiga puldinėjo javus, gumulavo juos, suko, taršė ligi šaknų ir vėl nyko iš kur atskriejęs, o įsisiūbavę rėžiai dar ilgai tyliai šnibždėjo, tarsi skųsdamiesi tuo išdykėliu.

Antanas sustojo pamiškėj, pūdyme, ir vėl gavo papykti.

— Dar nesuartas! Arkliai stovi dyki, mėšlas dega krūvoj, o jis nė nesirūpina! A, kad tave kur! — nusikeikė, sukdamas pamiške link kryžiaus, kur prie tuopų kelio.

Jautėsi pavargęs, galvoje jam ūžė, ir dulkės lindo į gerklę, tad atsisėdo palei kryžių berželių paūksmėj, paguldė ant švarko užmigusį Petrelį ir, šluostydamasis sodrų prakaitą, įsižiūrėjo į laukus ir susimąstė.

Saulė jau buvo nuslinkusi ant girių, ir iš po medžių išlindo pirmieji baimingi šešėliai, šliuoždami link javų. Giria kažką tyliai šnibždėjo saulėje įsiliepsnojusiomis viršūnėmis, o tankūs pamiškės lazdynai ir epušės drebėjo lyg drugio pagauti. Įnirtingai kalė geniai, kažkur toli čirškėjo šarkos. Tarpais pro apsisamanojusius ąžuolus šmėkštelėdavo žalvarnis, lyg kas mesdavo susuktos vaivorykštės kamuolį.

Iš aptemusių, tylių, tik kur ne kur saulės pradrėkstų girios gelmių dvelkė vėsuma.

Atsidavė grybais, gyvasakiais ir įšilusiais lieknais.

Staiga viršum miško šaute iššovė vanagas, it kryžiukas nusklendė virš laukų, valandėlę kybojo vietoje ir lyg žaibas krito į javus...

Antanas pašoko ginti, tačiau buvo jau per vėlu, pasipylė debesėlis plunksnų, plėšikas pabėgo, dejuodamos suklykė kurapkos, ir it akis išdegęs nukūrė kažkoks siaubo apimtas kiškelis, vien uodega nušvytavo.

— Mat kaip įžiūrėjo! Plėšikas, bestija! — sušnibždėjo sėsdamasis vėl. — O ką darys, juk ir vanagas turi misti, net ir menkiausias kirminas. Taip jau sutvarkytas pasaulis! — galvojo jis, apklodamas Petreliui veiduką, nes aplink jį nirtulingai zirzė bitės ir nesiliaudama bambėjo kažkokia gauruota kamanė.

Jis prisiminė, kaip neseniai veržėsi į laisvę, kaip tų laukų troško, jog nuostabu, kad siela nesudžiūvo ilgėdamasi!

— Iškankino mane, bjaurybės! — nusikeikė, nesijudindamas iš vietos, nes čia pat prieš jį baimingas galveles iš rugių kyščiojo putpelės, saviškai šaukdamos vienos kitas, tačiau tuo akimirksniu pasislėpė, nes visas žvirblių giminės pulkas krito į beržus, nusirito į smėlį, užsimirštinai čirškėdami, spurdėdami, pešdamiesi ir bardamiesi, kol pagaliau nutilo, prigulę vietoje, mat vanagas vėl ėmė skrieti ratus ir dabar žemai, net šešėlis skrido užuoganomis.

„Sutvarkė jis jus, rėksniai! Lygiai taip būna ir su žmonėmis! Kitą labiau įveiksi grasymu negu prašymu",— svarstė jis.

Šalimais, ant kelio, pasirodė kielės, kratė uodegas, striuoksėdamos taip arti, jog jam pajudinus ranką, jos nuskrido už griovio.

— Kvailos! Maža betrūko, būčiau vieną pagavęs Petreliui!

Iš miško išlindo varnos, vaikštinėjo provėžomis, lesdamos, kas tik pasitaikė, tačiau pajutusios žmogų, ėmė atsargiai, perkreipusios galvas žvilgčioti į jį ir sukti aplinkui, strapaliodamos vis artyn ir atkišusios bjaurius plėšikių snapus.

— Nesipenėsit manimi! — sviedė grumstelį, jos pabėgo tyliai kaip vagys.

O paskui, kadangi jis sėdėjo tarytum nutirpęs, įsižiūrėjęs į pasaulį ir visa siela įsiklausęs į jo atgarsius, ant jo akiplėšiškai ėmė lipti įvairiausi gyviai; skruzdėlės kopė jam ant pečių, peteliškės tūpė į plaukus, barbutės kažko ieškojo veide, o žali, riebūs vikšrai skubriai lipo batais, kažką viršum galvos čvirinėjo jam girios paukšteliai ir voverė, atlėkusi iš miško, užsiplėšė rudą uodegą ir akimirksnį svarstė, ar nešoktelti ant jo, tačiau jis nieko to nežinojo, nes skendėjo švelnume, kuris dvelkė iš tų neaprėpiamų laukų, kuris sotino jo sielą svaigiu ir neapsakomu saldumu.

Jam atrodė, kad jis ritinėjasi drauge su vėju javais; atrodė, kad žvilga minkštutėle, drėgna žolių veja; kad čiurlena upeliu per įkaitusį smėlį, pro šienapjūtę kvepiančias lankas; čia vėl vaidenosi, kad skrenda su paukščiais kažkur aukštybėmis, aukštai viršum žemės, ir su nesuvokiama galia šaukia saulei; čia vėl jautėsi tarsi laukų ošimas, girių siūbavimas, jėga ir smarkumas visko, kas auga, ir visa galia tos šventos žemės, kuri gimdo dainuodama ir džiaugdamasi. Jis jautė ir save, bet drauge jautėsi esąs viskas, nes ir tai, ką matai ir jauti, ką palieti ir ką supranti, o drauge ir tai, ko net nesuvoki ir ką tik mirties valandą kai kurios žmonių sielos įstengia perprasti, o žmogaus širdyje tik kunkuliuoja, kyla ir neša kažkokion nežino-

mon šalin ir saldžias ašaras išspaudžia ir nenuraminamu ilgesiu tarytum akmeniu užverčia.

Ėjo šitai per jį lyg debesys, ir kol spėjo vieną suvokti, jau ėjo antras, jau naujas ir dar nesuprantamesnis.

Jis būdravo, bet miegas bėrė jam į akis aguonas ir vadžiojo kažkur viršum pakalnių, per susižavėjimo šalis, ir pagaliau jis pasijuto lyg per pakylėjimą, kai siela kažkur kyla ir plaukia keliaklupsčia į angeliškus sodus, į dangų ir palaimingas dausas.

Tvirtas juk buvo ir graudintis negreitas, tačiau tais keistais akimirksniais, rodos, būtų galėjęs pulti žemėn, įsisiurbti į ją karštomis lūpomis ir apglėbti visą tą mylimą pasaulį.

„Ne kas kita, tik oras taip mane veikia!" — gynėsi jis, trindamasis akis kumščiu ir raukdamas antakius, bet ar galėjo įveikti save, ar galėjo nusmaugti savyje smagumą, kuris jį visą varstė?

Mat ir vėl jis pasijuto ant žemės, tėvų protėvių dirvoje, savųjų tarpe, tad ir nenuostabu, kad jo siela džiaugėsi ir kiekvienas širdies dūžis tarsi šaukė visam pasauliui stipriai ir džiaugsmingai:

„Taigi vėl esu čia! Esu ir pasiliksiu!"

Jis įsirėžė viduje, pasirengęs pakilti į tą naują gyvenimą, kurį jau perėjo tėvas, kurį jau perėjo senoliai ir prosenoliai, ir taip pat kaip anie, jis lenkė sprandą sunkiai naštai pakelti ir nešti ją be baimės, be nuoilsio, kol iš eilės jį pavaduos Petrelis...

„Taip jau turi būti! Jaunas po seno, sūnus po tėvo, ir iš eilės, be paliovos, kol tavo valia, Jėzau gailestingasis",— mąstė jis rimtai.

Parėmė veidą rankomis ir žemai panarino apsunkusią galvą, nes ištisa spūstimi jį aplankė įvairiausios mintys ir atsi[illegible] kažkoks kietas, priekaištingas

balsas, tarytum sąžinės balsas, ėmė jam dėstyti savo karčią, skaudžią teisybę, jis net palinko prieš jį ir nusižemino, išsipažindamas visus savo nusikaltimus ir nuodėmes...

Sunki jam buvo toji išpažintis ir labai nelengva atgaila, tačiau jis įveikė atkaklumą, nusmaugė sieloje savimylą ir puikybę, žvelgdamas į visą savo gyvenimą nenumaldomomis atsipeikėjimo akimis; kiekvieną savo poelgį dabar jis matė kiaurai ligi dugno, imdamas jį protu ir griežtai teisdamas.

„Kvailas buvau, ir tiek! Pasaulyje viskas turi eiti savo keliu! Žinoma, išmintingai sakė tėvas: jei visi važiuoja vienon pusėn, vargas tam, kas nusiris nuo vežimo, po ratais paklius! Pėsčias važiuotųjų nepavysi! Kad ir turi gi kiekvienas žmogus viską savo protu patirti! Ne vienam brangiai tai atsieina!" — liūdnai mąstė jis, ir gaižus šypsnys apsiautė jo lūpas.

Girioje ėmė klebenti klebekliai, ir sklido traukiančių bandų balsai.

Jis pakėlė Petrelį ir nužingsniavo tuopų kelio pašaliu, praleisdamas grįžtančias iš miško ganyklų bandas.

Dulkės kilo iš po kanopų ir rūko viršum tuopų lyg debesis, saulėlydžio nurausvintuose dulkių rūkuose siūbavo raguotos, sunkios galvos, ir dažnai susigumuluodavo avys, aplakstomos šunelių, nes jos nuolat šokavo į pakelės javus, žviegčiojo botagais pliekiamos kiaulės, veršiai pasimetę bliaudami ieškojo motinų; pora piemenų jojo raiti, o kiti ėjo drauge su banda, pliaušk[illegible] botagais, šnekučiuodamiesi ir šūkaudami; kažkuris jų traukė dainelę, net aidėjo.

Antanas buvo beatsiliekąs užpakaly visų, kai jį pamatė Vitekas ir pribėgo pasveikinti ir [illegible] kažk[illegible] pabučiuoti.

— Gerokai, matau, paaugai! — maloniai prašneko Antanas.

— Teisybė, ba tos kelnės, kur rudenį gavau, jau man vos ligi kelių.

— Nebijok, šeimininkė duos tau naujas, duos! Ar užteks karvėms ganiavos?

— Kur ten užteks, ligi žemės žolė išsvilusi, jeigu šeimininkė kūtėj nepriduotų joms, tai būtų visai užtrūkusios. Duokit man Petrelį truputį pajodinti,— prašė jis.

— A jau, dar nenusėdės ir nusiris!

— Ar mažai esu jį jodęs ant kumelaitės! Juk laikysiu, berniukas net cypia, arklį pamatęs. — Jis paėmė jį ir pasodino ant kažkurio seno kuino, kuris vilkosi galvą nuleidęs. Petrelis įsikibo rankomis į karčius, ėmė daužyti plikomis kulnimis arkliui į šonus ir džiaugsmingai šūkauti.

— Koks mat vyras, mano bernas brangusis! — sušnibždėjo Antanas, tuoj pasuko į lauką ir ežiomis nutraukė į kelią, einantį pakluonėmis.

Saulė buvo ką tik nusileidusi, ir visas dangus degė auksu ir blyškutėliu žalumu, vėjas liovėsi, javai nukorė apsunkusias varpas, o rasomis skrido kaimo klegesiai ir tolimos dainelės.

Antanas ėjo pamažėli, tarsi apsunkęs nuo atsiminimų, nes jam vis užeidavo mintys apie Jagusę, jis tolydžio matė prieš save jos žydras akis, ir žvilgančius dantis, ir tas raudonas, pritvinusias lūpas, dvelkiančias taip iš arti, net jis krūpčiojo ir stabčiojo. Ji stojosi prieš jį tarsi gyva, jis braukėsi akis, vydamas ją iš minčių, tačiau ji lyg tyčia ėjo greta, šlaunis prie šlaunies, kaip kitados, ir kaip kitados atrodė, kad iš jos dvelkia geismingas karštis, net kraujas jam siūbčiojo į galvą.

— O gal ir gerai, kad ji išjojo ją iš trobos! Kaip rakštis ji įsmigo man, kaip skaudi rakštis. Bet kas buvo, tas nebegrįš,— atsiduso jis, širdžiai keistai susigniaužus. — Neįmanoma. — Ir išsitiesdamas griežtai sviedė pats sau:

— Baigta šunų veselija! — ir įėjo į sodybą.

Kieme buvo daug triukšmo ir žmonių, visi triūsė su vakaro ruoša. Juzė milžo karves palei kūtę, plyšdama cypiama gaida, o Hanka priebutyje minkė kukulaičius.

Antanas kažką pasakė Petrekui, kuris girdė arklius, ir įėjo į pirkią pasižiūrėti tėvo trobos; įkandin įlėkė Hanka.

— Reikės viską sutvarkyti, ir persikraustysim čia gyventi. Ar yra kalkių?

— Dar per jomarką pirkau, tuojau pat rytoj pašauksiu Stachą ir išbaltins. Žinoma, kad šitame gale mums bus patogiau.

Jis kažką svarstė, žiūrinėdamas visas kerčias.

— Buvai laukuose? — paklausė ji nedrąsiai.

— Buvau, viskas gerai, Hanuse, kad ir pats geriau nebūčiau patvarkęs.

Ji baisiai išraudo, patenkinta pagyrimu.

— Bet Petrekui tik kiaulės ganyti, o ne žemė dirbti! Išsižiojėlis!

— Manai, nežinau to! Jau net teiravausi naujo berno.

— Paimsiu jį nagan, o jei neklausys, išvysiu pavėjui!

Ji norėjo dar kažką pasakyti, tačiau ėmė rėkti vaikai, tad nulėkė prie jų, o Antanas išėjo į kiemą, atidžiai viską žiūrinėjo, ir taip griežtai, jog nors tik vieną kitą žodį kartais mesdavo, Petrekui net kailis nutirpo,

ir Vitekas, bijodamas pakliūti jam po akių, slankiojo tik iš tolo, pašaliais...

Juzė milžo karvę, vis garsiau dainuodama:

Stok, šėmoji, stok!
Gorčių pieno duok!

— Tai kad plėši gerklę, lyg kailį tau kas luptų! — sušuko jis jai.

Ji ūmai nustojo dainuoti, tačiau būdama atkakli ir nepalenkiama, dainavo toliau, tik dabar jau tyliau ir tarsi baimingiau:

Paprašyti liepė močia,
Kad pienučio duotum gorčių,
Stok, šėmoji, stok!

— Užverk žiaunas, šeimininkas namie! — sudraudė ją Hanka, nešdama gerti paskutinei karvei. — Tuoj pradėsit klausyti,— pridūrė.

Antanas paėmė iš jos auseklį, pastatė karvei po snukiu ir juokdamasis pasakė:

— Rėk, Juze, rėk, žiurkės veikiau išsikraustys iš namų...

— Ogi darysiu, kas man patinka! — suurzgė ji įžūliai ir priekabingai, bet aniems pasitraukus, beregint pritilo ir tik skersavo į brolį ir šnirpštė nosimi.

Hanka dabar sukosi apie kiaules, taip uoliai kilodama sunkius auseklius su ėdalu, net jis jos pasigailėjo ir tarė:

— Tegu berniokai nuneša, matau, per sunku tau! Palauk, pasamdysiu tau mergą, nes Jagustynka tiek tepadeda, kiek šuo priverkia. O kurgi ji šiandien?

— Pas vaikus nulėkė, taikosi su jais! Aišku, kad merga praverstų, ale tiek išlaidų. Ir pati viena išsiverščiau, ale kaip sakysi... tavo valia... — nuostabu, kad nepabučiavo jam į ranką iš dėkingumo, tačiau tik pri-

dūrė džiaugsmingai: — Ir žąselių galima būtų daugiau priauginti, ir antrą paršą laikyti pardavimui.

— Ūkyje gyvenam, tai kaip ūkininkai turim pradėti, kaip buvo anksčiau, prie tėvų protėvių! — pasakė, ilgai galvojęs.

O pavakarieniavęs išėjo į kiemą, nes ėmė rinktis pažįstami ir bičiuliai, sveikindami ir džiaugdamiesi, kad jis pargrįžo.

Atėjo Matas su Gželia, vaito broliu, atėjo Stachas Ploška, Klombas su sūnumi, pusbrolis Adomas ir kiti.

— Laukėm tavęs kaip žuvėdra lietaus! — tarė Gželia.

— O ką darysi, laikė mane ir laikė pagavę kaip vilkai! Neįmanoma buvo ištrūkti!

Susėdo trobos pašalėje, šešėlyje, tik vienas Rokas sėdėjo palangėje, net ligi sodo plačia juosta besiliejančioje šviesoje.

Vakaras buvo tylus, įšilęs ir smarkiai žvaigždėtas, pro medžius spingsėjo trobų žiburiai, tarpais lyg atsidūsėdamas murmėjo tvenkinys, ir visur pasieniais vėsinosi žmonės.

Antanas klausinėjo apie šį ir apie tą, tik šit Rokas jį nutraukė:

— Ar žinot, viršininkas paskelbė, kad po dviejų savaičių Lipcai turi susirinkti ir nutarti statytis mokyklą!

— Kas mums rūpi, tegu tėvai sprendžia! — pašoko Ploška, tačiau Gželia atkirto:

— Nesunku viską suversti tėvams, o pačiam drybsoti bambą išvertus! Kad nė vienas jaunųjų niekuo nenori galvos sau kvaršinti, tai kaime viskas puikiai ir vyksta.

— Kai užrašys man žemės, tąsyk rūpinsiuos.

Ėmė dėl to smarkiai ginčytis, o Antanas pagaliau įterpė:

— Ką besakysi, Lipcams mokykla reikalinga, tik tokiai, kokios nori viršininkas, nereikia nė skatiko nutarti.

Jį parėmė Rokas, gąsdindamas ir kiršindamas priešintis:

— Nutarsite po auksiną, o jie paskui lieps jums duoti po rublį... O kaip buvo su nutarimu teismo namams, ką? Gerokai pasipenėjo jūsų pinigais. Net pilvai jiems išpampo!

— Čia jau aš dėtas, kad bendruomenė nenutartų,— šnibždėjo Gželia, prisėsdamas prie Roko, kuris nusivedė jį nuošaliau ir, įteikęs jam kažkokius raštus ir knygeles, kažko tyliai ir rimtai mokė.

O anie šnekučiavosi dar šį ir tą, tačiau kažkaip vangiai ir be didelio noro, net ir Matas šiandien buvo liūdnas, maža teatsiliepdavo ir tik akylai žvilgsniu sekiojo Antaną.

Jau buvo beišsiskirstą, nes rytoj su aušra reikėjo keltis prie darbo, kai atlėkė kalvis, skųsdamasis, kad tik ką pargrįžęs iš dvaro, ir ėmė plūsti kaimą ir visus.

— Kas ir vėl jums įkando? — paklausė Hanka, kyštelėjusi galvą pro langą.

— O kas? Gėda pasakyti, bet mūsų vyrai mulkiai, ir tiek! Ponas su jais kaip su žmonėmis, kaip su gaspadoriais, o jie lyg kokie piemenys žąsiganiai! Jau buvo susitarę su ponu, jau buvo sutikę, o kai reikėjo pasirašyti, tai vienas krapštosi pakaušį ir murma: bene žinau! — kitas sako: dar su boba pasitarsiu,— o trečias ima unkšti, kad jam dar pridėtų tą gretimą pievelę. Ir padaryk ką su tokiais. Ponas taip supyko, kad jau

nebenori nė klausyti apie taiką ir net įsakė neleisti Lipcų bandos į girios ganyklas, o jei kas įgins, tą bausti.

Susirūpino visi dėl tos netikėtos naujienos ir išsigando, plūsdami kaltininkus ir vis nirtingiau tarpusavy bardamiesi, o pagaliau Matas liūdnai prašneko:

— Viskas iš to eina, kad žmonės pakvaišę ir kvaili kaip avinai, ir nėra kas juos pamoko!

— Ar maža Mykolas aiškino visiems ir kiekvienam skyrium?

— Ką ten Mykolas! Savo pelno vaikosi ir su dvaru išvien eina, tai aišku, kad žmonės juo netiki. Klauso, bet jo patarimais neseks...

Kalvis šoko ir karštai pareiškė, kad jam vien kaimo gerovė terūpinti, kad jis dar ir savo prikišąs, tegu tik tą taiką padarytų.

— Kad ir bažnyčioje prisiektum, vis vien tavim nepatikės,— murmtelėjo Matas.

— Na, tegu kas kitas pabando, pamatysim, ar sugebės! — šaukė jis.

— Žinoma, kad kitas turi to imtis.

— Bet kas? Gal klebonas ar malūninkas? — atsiliepė pašaipūs balsai!

— Kas? Ogi Antanas Boryna! O jei ir jis neįkvėps kaimui proto, tada jau reikės nusigręžti ir nuo paties to dalyko...

— O ką aš? Kas manęs klausys, ką? — mikčiojo jis sumišęs.

— Turi proto, pats pirmutinis dabar esi kaime, tai visi tavęs klausys.

— Teisybė! Žinoma! Tik tu vienas! Mes klausysim tavęs! — kalbėjo visi skubriai, tačiau kalviui tai buvo kažkodėl neparanku, ir jis neramiai sukrutėjo, ėmė pešiotis ūsus ir kandžiai nusijuokė, Antanui pasakius:

— Juk ne šventieji puodus lipdo, galiu ir aš pabandyti, pasitarsim dėl to kurią dieną.

Ėmė skirstytis, bet dar kiekvienas vedėsi jį į šalį įkalbinėti, žadėdamas klausyti, o Klombas jam pasakė:

— Žmonėms visuomet turi kas vyrauti, kas proto ir galios turi ir kas sąžiningai žiūri į reikalus.

— Ir kuris, reikalui ištikus, sugebės ir vėzdu grobus pačiupinėti! — nusijuokė Matas.

Išsiskirstė, palangėj pasiliko tik Antanas su kalviu, nes Rokas klūpojo priebutyje, paskendęs maldoje.

Juodu ilgai galvojo gilioje tyloje, vien tik Hanką besitriūsiant po trobą buvo girdėti; ji purtė patalus, apvilko juos švariais užvalkalais, ilgai prausėsi, tarytum prieš didelę šventę, o paskui, šukuodamasi prie lango, vis nekantriau žvilgčiojo į juodu, budriai klausydamasi, nes kalvis ėmė jam patarinėti, kad tą dalyką mestų, nes su žmonėmis nesusidorosiąs, o ponas jam esąs priešingas.

— Neteisybė! Jis laidavo už jį teisme! — metė ji pro langą.

— Jei geriau žinot, tai kalbėkim apie kitką... — jis buvo piktas kaip šuo.

Antanas atsikėlė, mieguistai rąžydamasis.

— Dar tau pasakysiu: paleido tave tik ligi teismo, teisybė? Prasidėsi su svetimais reikalais, o ar žinai, kaip tave nuteis?

Antanas atsisėdo atgal ir taip susimąstė, jog kalvis nesulaukęs atsakymo išėjo namo.

Hanka sukiojosi palei langą, dažnai žvilgčiodama į jį, bet jis to negirdėjo, tad ji pagaliau sušneko baimingai ir maldaujamai:

— Eikš, Jantosi, metas miegoti... Privargai šiandien.

— Einu, Hanuse, einu... — kėlėsi jis sunkiai.

Ji ėmė greitai rengtis, virpančiomis lūpomis šnibždėdama poterius.

„O jei mane nuteis į Sibirą, kaip tada?" — galvojo jis susirūpinęs, eidamas į trobą.

V

— Petrek, atnešk gi malkų! — šūktelėjo iš kiemo Hanka, atsilapojusi ir miltuota, nes minkė duoną.

Krosnyje jau ūžė smarki ugnis, ji tarpais ją maišė ir lėkė taisyti kepalų, nešė juos į priebutį, dėjo ant lentos, saulėkaitoj, kad greičiau kiltų. Sukosi ugningai, nes tešla jau kone liejosi per didžiulio, duknomis užkloto duonkubilio kraštus.

— Juzka, primesk malkų į pečių, galas dar truputį juodas!

Tačiau Juzkos nebuvo, o Petrekas taip pat neskubėjo klausyti, jis mėžė kieme mėšlą, plakdamas kupiną vežimą, kad neišsibarstytų vežant, ir ramiai šnekučiavosi su akluoju ubagu, kuris palei daržinę suko grįžtes.

Popiečio saulė taip dar kepino, kad sienos leido gyvasakius, žemė šutino, oras svilino lyg gyva ugnimi, net pasijudinti buvo sunku. Tik musės zirzdamos sukosi apie vežimą, ir nuostabu, kad arkliai nesutraukiojo pavalkčių ir neišsilaužė kojų, plėšydamiesi ir gindamiesi nuo kandžiojimo.

Viršum kiemo kabojo mieguista, slegianti kaitra, persmelkta aitraus mėšlo kvapo, net paukščiai sode tylėjo, vištos tupėjo patvoryje kaip negyvos, o paršiukai kriuksėdami ritinėjosi purve palei šulinį, tik ūmai senis ėmė čiaudėti, nes iš kūtės dar labiau dvelktelėjo.

— Į sveikatą jums, senuk!

— Ne iš smilkytuvo dvelkia, ne, o kad ir pratęs esu, bet užsuko nosyje aršiau kaip taboka.

— Kas prie ko pripratęs, tas tam ir skanu!

— Kvailas tu, galgi aš vien mėšlą uostinėju po svietą!..

— Pasakiau, ba atėjo į galvą. Taip man pasakė perdėtinis kariūmenėj, kai mane mokydamas, pirmą kartą šėrė į snukį...

— Ir pripratai prie to, ką? Ki! Ki! Ki!..

— Taigi kur tau, kai netrukus nusibodo man toks jo mokslas, tai nutykojau bjaurybę kažkokiam kampe ir taip ištaisiau jam snukį, net sutino kaip pūslė. Daugiau manęs nebemušė...

— Ar ilgai slūžijai?

— Ogi penkerius metus! Neturėjau kuo išsipirkti, tai ir gavau ružę nešioti. Tik iš sykio, kol buvau kvailas, visi mane stumdė, kas tik norėjo, ir vargo privargau, bet draugai mane pamokė, ir jei ko trūkdavo, tai nukniaukdavom arba kokia mergė duodavo, nes žadėdavau ženytis! O kaip jie pravardžiavo mane „kartoška", kaip juokėsi iš mano kalbos ir mūsų poterių...

— Mat pagonys pasmirdę, juokėsi iš poterių?

— Tai aš jiem kiekvienam skyrium pačiupinėjau šonus, ir liovėsi!

— Žiū, koks tu galinčius!

— Galinčius ne galinčius, bet su trimis apsidirbsiu! — gyrėsi jis šypsodamas.

— Ar buvai kare, ką?

— O kaipgi, juk su turkais kariavau. Pripakarijom juos kaip reikiant!

— Petrek, o kur malkos? — sušuko vėl Hanka.

— Ogi ten, kur ir pirma buvo! — murmtelėjo jis po nosimi.

— Juk gaspadinė tave šaukia,— sudraudė jį senis klausydamasis.

— Tegu sau šaukia, taigi, gal dar ir indus mazgosiu!

— Apkurtai, ar ką? — suriko ji, išbėgusi į kiemą.

— Pečiaus nekūrensiu, ne tam samdytas,— sušuko jis atgal.

Ji paleido gerklę.

Tačiau bernas įžūliai atsikandžiojo, nė nemanydamas jos klausyti, o kai ji kažkokiu žodžiu labiau jį pasvilino, įsmeigė šakes į mėšlą ir piktai suriko:

— Aš jums ne Jagusė, manęs neišvysit riksmu.

— Pamatysi, ką tau padarysiu! Atsiminsi! — grasė ji, ligi sielos gelmių užgauta, ir jau supykusi taip sukiojosi apie duoną, jog debesis miltų pripildė trobą ir ėmė veržtis pro langą. Ji tik murmėjo ant akiplėšos, nešdama kepalus į priebutį, čia kišdama malkų į krosnį, čia bėgdama pasižiūrėti vaikų. Jau buvo pavargusi nuo darbo ir kaitros, nes troboj karštis net smaugė, o priemenėj, kur krosnyje ūžė ugnis, taip pat nebuvo kuo atsikvėpti, be to, ir musės, kurių kirbėjo sienos, nesiliaudamos zirzė ir taip skaudžiai kandžiojo, kad ji kone verkdama gynėsi nuo jų šakele ir tokia jau buvo suplukusi ir suirzusi, jog dirbo vis vangiau ir nekantriau.

Kaip tik ėmė paskutines tešlos saujas, kai Petrekas išvažiavo iš kiemo.

— Palauk, duosiu pavakarių!

— Trrr! Suvalgysiu noriai, jau man urzgia viduriai po pietų.

— Maža tau dar buvo?

— Ė... valgis lengvas, tai sėjasi per vidurius kaip per rėtį.

— Lengvas! Matai! O ką, gal nori, kad mėsos duočiau! Pati užkampiais taip pat neryju dešrų. Kiti priešpjūtėj ir to neturi. Pasižiūrėk, kaip gyvena trobelninkai.

Ji padėjo priebutyje dubenį rūgusio pieno ir kepalą duonos.

Jis godžiai sėdosi valgyti ir pamažėli kimšosi, tarpais mėtydamas gabaliukus duonos gandrui, kuris atkinknojo iš sodo ir tykojo prie jo kaip šuo.

— Liesas, vienos išrūgos,— murmėjo, šiek tiek užvalgęs.

O kai jis ligi soties prisikimšo ir stvėrėsi už vadžių, ji kandžiai pridūrė:

— Parsisamdyk Jagusei, ji riebiau duos.

— Žinia, ba kol ji čia buvo gaspadinė, niekas badu nestipo,— supliekė arkliams botagu ir parėmė vežimą petimi.

Pataikė jai į silpną vietą, tačiau kol ji sumetė ką atsakyti, jis išvažiavo.

Pastogėj sukrykštė kregždės, ir burkuodamas nusileido ant priebučio pulkas karvelių, o kol ji nuvijo juos, iš sodo ją pasiekė kažkoks žviegimas; ji išsigando, kad čia kiaulės gal knisa svogūnus, bet laimė, kaimyno kiaulė rausėsi patvory.

— Tik įkišk knyslę ir suknisk, kad ištaisysiu tave!

Tačiau vos tik ji spėjo nusigręžti prie darbo, į priebutį šoko gandras, truputį patykojo ir, nusižiūrėjęs čia viena, čia kita akimi, ėmė knapsėti kepalus, dideliais kąsniais rydamas tešlą.

Puolė jį rėkdama.

Jis pabėgo, ištiesęs snapą, smarkiai darbuodamasis rykle, o kai ji buvo jį bepasivejanti ir rengėsi pavaišinti pliauska, jis pakilo, nuskrido ant tvarto ir ilgai ten stovėjo, klegėdamas ir valydamasis snapą į čiukurą.

— Palauk, vagišiau, dar pačiupinėsiu tau šonus,— grasė ji, iš naujo dailindama aplestus kepalus.

Tuo tarpu atlėkė Juzka, tad viską išgiežė ant jos.

— Kur bėgioji? Vis lakstai kaip katė su pūsle! Pasakysiu Antanui, kokia tu darbininkė! Iššerk krosnį, žvaliau.

— Tik pas Ploškų Kasę buvau. Visi laukuose, o vargšelei nėra kas vandens atsigerti paduoda.

— O kas jai, serga?

— Turbūt raupai, nes paraudonavusi ir iškaitusi kaip ugnis.

— Tik parnešk ligą, atiduosiu tave į lazaretą.

— Taigi, ar nesu ligonių žiūrėjusi! Ar nepamenat, kaip prie jūsų stypsojau, kai gulėjot gimdydama.— Ir jau tarškėjo, vydama muses nuo tešlos ir ruošdamasi traukti žarijas iš krosnies.

— Reikės darbininkams pavakarių nunešti,— nutraukė Hanka.

— Tuoj lėksiu. Ar Antanui kiaušinių iškepti?

— Iškepk, tik lašinių nešvaistyk.

— Ar gailit?

— Negailiu. Bet jei per riebu, tai ir Antanui gali būti nesveika.

Mergina norėjo lėkti, tad tuo akimoju apsisuko su darbu ir, kol Hanka suskubo užlipdyti krosnį, ji pasiėmė du lauknešėliu su pienu, įsidėjo į prijuostę duonos ir išlėkė.

— Pasižiūrėk, ar drobės išdžiūvo, o grįždama palaistyk, kol saulė nusileis, spės išdžiūti,— sušuko Hanka pro langą, tačiau Juzė jau buvo už perlipos, tik skrido paskui ją dainelė ir tarpais iš rugių kyšteldavo jos linaplaukė galvutė.

Pūdyme pamiškėje samdininkės kratė mėšlą, kurį vežė Petrekas, o Antanas aparinėjo.

Kadangi molinga dirva, nors neseniai suakėta, buvo sukepusi ir kieta, tad grumstai skilo lyg uolos, o arkliai traukė plūgą taip sunkiai, net trūkinėjo pavalkčiai.

Antanas, tarsi įaugęs į rankenas, arė įnikęs, užmiršęs visą pasaulį, tarpais šmaikščiojo arkliams per strėnas, bet dažniau vien balsu juos ragino, nes jie visiškai pristodavo, mat darbas buvo sunkus ir plušus, tačiau jis kieta, jautria ranka valdė plūgą ir skrodė vagą po vagos, klodamas eilėmis plačias, lygias užuoganas, nes dirva buvo ruošiama kviečiams.

Po vagas strapinėjo varnos, lesdamos vikšrus, o bėras kumeliukas, skabąs ežioje žolę, vis godžiai veržėsi prie kumelės, siekdamas motinos tešmens.

— Kas jam galvoj, papžindžiui tokiam,— murmtelėjo Antanas, šmaikščiodamas jam per strėnas, net anas užrietė uodegą ir šoko į šalį, o jis kantriai arė toliau, tik tiek nutraukdamas kaitrią tylą, kiek prakalbindavo moteris, tačiau darbo ir kaitros jau buvo taip išvargintas, jog Petrekui privažiavus, suriko papykęs:

— Moterys laukia, o tu slenki kaip skudurninkas!

— Taigi, kelias sunkus, ir arklys jau vos kojas bepavelka.

— O ko taip ilgai stovėjai pamiškėj? Mačiau.

— Galit pasižiūrėti, aš žemėn kaip katinas neužkasu.

— Laidyk liežuvį, maita! Na, seniai, na!

Bet arkliai traukė vis silpniau, putos dribo, o ir jam, nors buvo išsivilkęs ligi baltų, prakaitas sruvo per veidą ir rankos alpo nuo darbo, tad pamatęs Juzką, džiaugsmingai sušuko:

— Pačiu laiku atėjai, paskutinį kvapą leidžiam.

Nuvarė vagą ligi girios, nukinkė arklius ir išžabojęs paleido ant žolingo pagirio kelio, pats krito paūks-

mėn pamiškėje ir, išalkęs nelyginant vilkas, valgė iš lauknešėlio, o Juzka ėmė jam tarškėti palei ausis.

— Duok man ramybę, nerūpi man tavo naujienos,— suurzgė piktai, tad ji vamptelėjo ir nulėkė į mišką uogauti.

Giria stūksojo tyli, įšilusi, kvapni ir tarsi rūkų aptraukta saulės srautuose, ir tik tarpais tylutėliai sujudėdavo žali krūmeliai, ir iš gelmių šiūsterėdavo pūstelėjimas, perkvipęs gyvasakiais, pasigirsdavo kažkokie paklydę balsai ir paukščių čiulbėjimas.

Antanas išsitiesė žolėje ir rūkė papirosą, tačiau lyg pro tirštą rūką matė dvaro poną, jodinėjantį Podlesės laukais, ir kažkokius žmones su kartimis.

Didžiulės eglės, lyg iš žalvario išskobtos, kilo viršum jo, braukydamos akis siūbuojančiais, migdančiais šešėliais. Jis jau visiškai buvo bepasineriąs tylon, kai sudardėjo kažkoks vežimas.

„Vargoninkų bernas medžius į lentpjūvę veža, aišku!" — pagalvojo jis, kilstelėjęs apsunkusią galvą, ir atkrito atgal, tačiau nebeužmigo, nes kažkas ištarė: „Tegul bus pagarbintas!"

Tai trobelninkės traukė viena paskui kitą iš miško su glėbiais malkų ant nugarų, o pačiam gale vilkosi Jagustynka, net ligi žemės palinkusi po našta.

— Pasilsėkit, juk jums akys jau išsprogo.

Ji prisėdo šalimais, atrėmusi naštą į medį ir vos bekvėpuodama.

— Ne jums toks darbas,— sušnibždėjo jis užjausdamas.

— Žinoma, kad jau visai netekau jėgų.

— Petrek, tankiau versk krūveles, tankiau! — sušuko jis bernui. — O kodėl niekas jūsų nepavaduoja?

Ji tik susiraukė, nugręždama paraudusias, skaudančias akis.

— Taip kažkodėl dabar sušvelnėjot, kad nebepažįstu jūsų.

— Ir titnagas pasiduoda, kūjo kalamas,— sudejavo ji, panarinusi galvą. — Vargas veikiau graužia žmogų negu rūdys geležį.

— Sunki šiemet priešpjūtė net ir gaspadoriams.

— Kas teturi balandų su sėlenom, tam nereikia sakyti apie vargą.

— Oi Dieve, taigi ateikit vakare, susiras dar troboj koks puspūris bulbių. Atidirbsit per rugiapjūtę.

Ji graudžiai apsiverkė, negalėdama išspausti padėkos žodžių.

— O gal ir daugiau ko ras jums Hanka,— pridūrė jis su gerumu.

— Kad ne Hanka, jau seniai būtume išstipę,— sušnibždėjo ji ašaringai. — Žinoma, kad atidirbsiu, kai tik reikės. Ir ne už save sakau. Tegu tau Dievas atlygina! Ką ten aš, vien šiukšlė, kur klumpės mina net nežinodamos, ir badą kęst aš pratusi, bet kai tie mano brangūs balandėliai ima cypti: senele, valgyti! — o nėra kuo užkimšti išalkusių vidurių, tai, sakau, galėčiau rankas kojas nusikapoti arba iš altoriaus ką pagrobti ir žydui nunešti, kad tik jie gautų pavalgyti.

— Tai vėl gyvenat su vaikais?

— Juk aš motina. Ar galiu palikti juos vienus tokio vargo vargti? O šiemet tarsi visos nelaimės sugriuvo ant jų. Karvė jiems pastipo, bulvės supuvo, net sėklą reikėjo pirktis, vėtra sugriovė kūtę, be to, marti po paskutinio vaiko vis sirguliuoja, ir viskas palikta Dievo apvaizdai.

— Žinoma, nes Vaitiekui tik degtinė kvepia ir skuba į karčiamą.

— Iš vargo kartais pasigerdavo, iš gryno vargo, bet kai tik gavo girioj darbo, tai dabar jau neužsuka

pas žydą, tegu kiti pasako,— karštai gynė sūnų.— Vargdieniui juk kiekvieną stikliuką suskaito! Leido sau Dievulis rūstauti, leido sau, vaje, bet ant vieno kvailo žmogaus taip įniršti... Ir už ką? Ką jis blogo padarė? — murmėjo ji, pakeldama į dangų rūsčias, klausimo kupinas akis.

— Ar maža plūdot juos anksčiau?

— A jau, klausys mat Viešpats Dievas kvailo lojimo! Žinia,— pridūrė lyg baimingiau ir neramiau,— kai motina net ir prakeikia vaikus, ir tada širdyje netrokšta jiems pikto. Kai papyksti, pats nesižinai, ką paistai. Kaipgi...

— Ar paleido jau Vaitiekus pievą, ką?

— Malūninkas siūlė už ją tūkstantį auksinų, ale neleidau, ba kai tam vilkui paklius kas į nasrus, tai jau ir pats velnias iš jo neišplėš. O gal pasitaikys kitas kas su pinigais?

— Puiki pieva, kaip amen poteriuose, gali dukart per metus ją šienauti; kad taip turėčiau atliekamo skatiko! — atsiduso laižydamasis, kaip katinas pieno.

— Jau ir Motiejus norėjo ją pirktis, mat kaip tik greta Jagusės lauko.

Jis krūptelėjo, išgirdęs tą vardą, bet tik po geros valandėlės, lyg netyčia, vadžiodamas akimis toli per laukus, paklausė:

— O kas dedasi pas Dominikienę?

Tačiau ji tuo akimirksniu kiaurai jį permatė, tik šypsnelis nuskrido jos suvytusiomis lūpomis, įsiliepsnojo akys, ir prislinkusi arčiau, užjausdama ėmė kalbėti:

— O kas! Pragaras vienas, ir tiek. Troboj kaip po šermenų, net šiurpas krečia kaip liūdna, o paguodos nei pagalbos niekur nėra! Tik akis išverktinai verkia ir Viešpaties malonės laukia! O jau labiausiai Jagusė...

Ir tarytum siūlą ji verpė įvairiausius dalykus apie Jagusės liūdesį, skaudulius ir kokia ji viena, apleista. Kalbėjo karštai, gerindamasi jam ir tarytum traukdama už liežuvio, bet jis atkakliai tylėjo, nes staiga jį persmelkė toks graužiąs ilgesys, jog net visas ėmė virpėti.

Laimė, grįžo Juzė, nešdamasi gal pusę sterblės mėlynių, pripylė jam uogų į skrybėlę ir, susirinkusi lauknešėlius, tekina nubėgo namo.

O Jagustynka, nesulaukusi iš jo nė vieno žodžio atsakymo, ėmė stenėdama keltis.

— Ką jau jūs! Petrek, paimk ją į vežimą! — įsakė jis trumpai.

Stvėrėsi vėl plūgo ir kurį laiką kantriai skrodė sukepusią žemę, linko junge kaip jautis, pasidavė visas darbui, tačiau ilgesio nenusmaugė.

Jau jam diena atrodė ilga, tad dažnai žvilgčiojo į saulę ir nekantriomis akimis matavo lauką, gerokas ruožas dar tebetįsojo nesuartas. Niršo viduje vis labiau ir nežinia kodėl pliekė arklius ir piktai šaukė moterims, kad greičiau krutėtų! Taip kažkas jį plėšė, jog vargiai begalėjo ištverti, ir tokios mintys gumulavo galvoje ir temdė akis, kad plūgas jo rankose vis dažniau sverdinėjo, užsikabinęs už akmens, o pamiškėje taip užkliuvo už kažkokios šaknies, net nulūžo noragas.

Toliau arti buvo neįmanoma, tad uždėjęs plūgą ant rogučių, pakinkė arklį ir nusivarė namo kito.

Troboje buvo tuščia, viskas mėtėsi sujaukta ir miltuota, o Hanka sode su kažkuo barėsi.

— Pleperza! Bartis tai turi laiko! — sumurmėjo jis įeidamas į kiemą, bet ten dar labiau supyko, nes ir tas antras plūgas, kurį išsitraukė iš pašiūrės, buvo taip

pat niekam tikęs. Ilgai, vis nekantriau krapštėsi apie jį, klausydamasis barnio, o Hanka jau rėkavo įsiutusi:

— Užmokėk nuostolius, tai išleisiu tavo kiaulę, o jei ne — paduosiu į teismą! Užmokėk už drobę, kur pavasarį ji suplėšė, ir už suraustas bulves. Viskam turiu liudininkų! Matai, kokia ji gudri, kiaules ganys mano darže! Nedovanosiu! O kitą kartą ir tavo kiaulei, ir tau pačiai šonus pačiupinėsiu! — tratėjo nirtulingai, o kadangi kaimynė neliko skolinga, tad jau abi žūtbūtinai barėsi, per tvoras grūmodamos viena antrai kumščiais.

— Hanka! — šūktelėjo jis, keldamasis plūgą ant pečių.

Ji atlėkė išsirėkusi ir pasipūtusi nelyginant pereklė.

— Rėki taip, net visam kaime girdėti!

— Savo naudą ginu! Tai ką, ar galiu leisti, kad svetimos kiaulės lysves man raustų! Tiek eibių pridaro, o aš tylėsiu? Nesulauks, nedovanosiu! — šūkavo ji, net jis piktai ją nutraukė:

— Apsitvarkyk, ba atrodai kaip nežmogus!

— Taigi, gal į darbą taisytis man kaip į bažnyčią, taigi.

Jis pažvelgė į ją paniekinamai, nes ji atrodė lyg ištraukta iš palovio, ir gūžtelėjęs pečiais, išdrožė.

Kalvis dirbo; jau iš tolo dundėjo skambūs, stiprūs kūjų dūžiai, o kalvėje ūžė ugnis ir buvo karšta kaip pragare. Mykolas su padėjėju kalė kažkokius storus geležies gabalus, prakaitas liejosi jo paišinu veidu, tačiau jis kalė nepavargdamas ir tarsi įniršęs.

— O kam čia tokios puikios ašys?

— Ploškos vežimui, jis veš medžius į lentpjūvę!

Antanas atsisėdo ant slenksčio ir sukosi parūkyti.

Kūjai vis kalė nirtingai, be atlydos mušdami viens du, viens du, ir raudona, iš visų jėgų plakama geležis

darėsi minkšta kaip tešla, o jie minkė ją kaip reikiant, net visa kalvė drebėjo.

— Ar nenorėtum ir tu vežti? — tarė Mykolas, kišdamas geležį į ugnį ir pūsdamas dumtuvėmis.

— Kur čia tau malūninkas prileis mane, juk, sako, apsiėmė vežti drauge su vargoninku, ir su žydais broliaujasi.

— Arklius turi, vežimas ir kita tvarkoj, o bernas tik slankioja palei trobą. Neblogai moka,— sušnibždėjo maginamai.

— Aišku, kad praverstų koks skatikėlis rugiapjūtei, bet ką gi, juk malūninko pagalbos neprašysiu.

— Reikėtų pasikalbėti su pirkliais.

— Kad nepažįstu jų! Nebent tu mane užtartum!

— Kad jau prašai, tai pasikalbėsiu, dar šiandien pat pas juos nulėksiu.

Antanas greitai pasitraukė iš kalvės, nes ir vėl ėmė skambėti kūjai ir kibirkštys šiūsterėjo ugninga, deginančia liūtimi.

— Tuoj grįšiu, tik pasižiūrėsiu, kokius medžius veža.

Ir lentpjūvėje darbas virė kaip avilyje, lentų pjovimas ėjo be paliovos, pjūklai su dusliu girgždesiu skrodė ilgus rąstus, o vanduo rėksmingai krito nuo ratų į upę ir putotas, išvargęs triukšmingai kunkuliavo tarp ankštų krantų. Medžius parvežę žmonės vertė iš vežimų vos apgenėtas egles, net žemė vaitojo, o šeši vyrai tašė jas į briauną, kiti nešė lentas saulėkaiton.

Matas vadovavo visam fabrikui ir dažnai pasirodydavo čia vienoj, čia kitoj vietoj; šauniai sukosi, viską tvarkydamas ir akylai visko žiūrėdamas.

Juodu draugiškai pasisveikino.

— O kurgi Baltrus? — paklausė Antanas, dairydamasis į žmones.

— Įgriso jam Lipcai ir ištraukė pavėjui.

— Kad kitus ir blaško vis po svietą! Darbo, matyti, užteks tau ilgam, tiek medžių!

— Užteks kokiems metams, o gal ir ilgiau. Kai ponas susitars su visais, tai pusę girios iškirs ir parduos.

— Podlesėj šiandien vėl matuoja žemę.

— Mat kasdien vis kas nors eina taikytis! Avinai, rupūžės, nenorėjo tavęs klausyti, visu kaimu eiti susitarti, būtų ponas daugiau davęs, o dabar daro kiekvienas skyrium, slapčiomis, kad tik greičiau.

— Kitas žmogus kaip koks asilas: jei nori, kad eitų į priekį, trauk jį už uodegos! Aišku, kad avinai, ponas iš kiekvieno šį tą nutraukia, ba skyrium taikosi.

— Ar jau pasiėmei savo laukus?

— Dar nesuėjo laikas po tėvo mirties, ir negalima dalytis, bet jau esu nužiūrėjęs sau lauką.

Anapus upės, tarp alksnių, šmėkštelėjo kažkieno veidas, jam pasirodė, kad tai Jagusė, tad nors dar kalbėjo, bet vis neramiau lakstė akimis paupio tankmėse.

— Taip karšta, reik eit išsimaudyti,— tarė pagaliau ir nuėjo paupiu žemyn, tarytum rinkdamasis patogią vietą, bet kai tik jį užstojo medžiai, pasileido tekinas.

Aišku, tai buvo ji. Ėjo su kauptuku į kopūstadaržius.

— Jaguse! — sušuko jis, pasivijęs ją.

Ji atidžiai apsidairė ir, pažinusi balsą ir jo veidą, kyštelėjusį iš tankynės, baimingai sustojo, nebežinodama, kas daryti, visiškai bejėgė ir išsigandusi.

— Ar nepažinai manęs? — sušnibždėjo jis karštai, bandydamas perbristi prie jos į antrą upės pusę. Bet upė toje vietoje buvo gili, nors siaurą, tik poros žingsnių pločio.

— Kur čia nepažinsi tavęs? — ji baimingai dairėsi užpakalin į kopūstadaržius, kur raudonavo kažkokios moterys.

— Kurgi slapstaisi, kad nė pamatyti tavęs negaliu?

— Kur? Tavoji išvarė mane iš trobos, tai gyvenu pas motiną...

— Taigi ir apie tai norėčiau su tavim pasikalbėti. Ateik, Jagna, vakare už šventoriaus. Pasakysiu tau kai ką, ateik! — karštai prašė jis.

— A jau! Ar kad pamatytų mane kas?! Gana esu gavusi už senus... — atsakė kietai. Bet jis taip prašė, taip maldavo, jog jai širdis suminkštėjo, pasigailėjo jo.

— O ką gi naujo man pasakysi? Kam šauki mane?

— Argi aš toks visai jau tau svetimas, Jaguse?

— Ne svetimas, bet ir ne savas! Ne galvoj man tokie dalykai...

— Tik ateik — nepasigailėsi. Jei bijai už šventoriaus, ateik už klebono sodo, ar nepameni kur? Ar nepameni, Jaguse?..

Ji net galvą nugręžė, tokios liepsnos ją apliejo.

— Netaukšk, juk man gėda... — susidrovėjo.

— Ateik, Jaguse, kad ir ligi vidunakčio lauksiu tavęs...

— Tai palauk... — ji ūmai nusigręžė ir nulėkė į kopūstadaržius.

Jis godžiai žiūrėjo pavymu, ir jį pervėrė tokie geiduliai, tokios liepsnos suaudrino kraują, kad, rodos, būtų galėjęs lėkti pridurmu ir prie visų akių imti ją... Vargais negalais susitramdė.

— Ne kas kita, tik kaitra taip mane paveikė! — pagalvojo, skubiai vilkdamasis maudytis.

Puikiai atsivėsino ir ėmė mąstyti apie save.

— Kad žmogus ir silpnas kaip spalis, bile kas jį pagriebia ir neša...

Jis susigėdo, apsidairė, ar kas jo nematė su jąja, ir smarkiai svarstė visa, ką jam apie ją buvo pasakoję.

„Tai tokia tu, uogele, tokia!" — galvojo su panieka ir tarsi su gailesčiu, bet ūmai atsistojo po kažkokiu medžiu ir stovėjo, primerkęs akis, nes ji pasivaideno jam visu savo puikumu.

— Turbūt kitos tokios nėra visam pasauly! — sudejavo ir baisiai užsigeidė dar kartą ją pamatyti, dar kartą apglėbti rankomis, priglausti prie širdies ir atsigerti iš tų jos raudonų lūpų, atsigerti mirtinai to saldaus medaus, išgerti ligi dugno...

— Tik tą paskutinį kartą, Jaguse, tą paskutinį! — šnibždėjo maldaujamai, tarytum jai pačiai. Paskui ilgai trynėsi akis, lakstydamas jomis per medžius, kol atsipeikėjo ir nutraukė į kalvę. Mykolas buvo vienas ir kaip tik ėmėsi jo plūgo.

— O tavo vežimas ar išlaikys tokį sunkumą? — paklausė.

— Kad tik būtų ko dėti...

— Jei aš pažadėjau, tai lyg turėtum jau vežime.

Antanas ėmė rašyti kreida ant durų ir skaičiuoti.

— Dar ligi rugiapjūtės uždirbčiau kokius tris šimtus auksinų! — tarė džiaugsmingai.

— Kaip tik praverstų tau, kai bus byla,— atsiliepė kalvis lyg netyčia.

Antanas staiga apsiblausė, ir jo akys niauriai sužibo.

— Tikras slogutis toji mano byla, kai tik ją prisimenu, viskas man krinta iš rankų, net ir gyventi nesinori...

— Nenuostabu, tik tas mane stebina, kad jokios pagalbos dar nesidairai.

— O ką gi galėčiau daryti?

— Vis dėlto reikėtų ką daryti! Juk negi duosies papjaunamas kaip veršis?

— Kakta sienos nepramuši! — atsidūsėjo skausmingai.

Mykolas ir vėl nirtingai kalė, o Antanas nugrimzdo į neramų ir baimingą susimąstymą, ir tokios jį ėmė lankyti mintys, net jam keitėsi veidas, ir tarpais jis pašokdavo iš vietos, bejėgiškai lakstydamas akimis po pasaulį; bet mielas svainis leido jam ilgai krimstis, tik sekdamas jį gudriomis žlibėmis, o pagaliau tyliai tarė:

— Modlicos Kazimieras sugebėjo pagalbą sau rasti...

— Ar tas, kur į Ameriką išbėgo?

— Taigi tas! Gudrus, bestija, uoste suuodė, kaip bus geriau.

— Tai ar kas įrodė, kad jis nudėjo tą stražniką?

— Jis nelaukė, kol įrodys! Ne kvailas! Ne kvailas jis pūti cypėj...

— Jam bepigu, jis nevedęs.

— Kam reikia, tas gelbsti kailį. Aš nieko tau neįkalbu, kad kartais nepamanytum, jog numatau čia sau kokį pelną, bet tik sakau, kaip kiti tokiu atveju darė. Kaip tau geriau patinka, taip ir daryk. Volicos Vaitiekus Gaida taip pat grįžo iš cypės per pačias šventes. O ką, dešimt metų — ne visas amžius, galima ištverti...

— Dešimt metų! Jėzau brangiausias! — sudejavo jis, griebdamasis už galvos.

— Ogi tiek jis ištupėjo sunkiųjų darbų kalėjime, aišku, ilgai.

— Viską galėčiau pakelti, kad tik nereikėtų sėdėti. Vajezau! Sėdėjau tik porą mėnesių, ir tai ko iš galvos neišėjau...

— O po trijų savaičių jau būtum už jūrų marių, pasiklausk Jankelio...

— Baisiai toli! Kaip čia eisi, viską pametęs, palikęs namus, vaikus, žemę, kaimą, ir į platųjį pasaulį, amžinai! — Siaubas jį pervėrė.

— Tiek yra iškeliavusių savo noru, ir nė vienas negalvoja grįžti į tą mūsų rojų.

— O man net pamanyti apie tai baisu!

— Žinoma, bet susitik su Vaitiekum ir paklausyk, ką jis pasakoja apie kalėjimą, tai dar labiau susirūpinsi! Kaipgi, vyras dar pilnų keturių dešimčių metų neturi, o jau visai pražilęs ir į kuprą susimetęs, gyvu krauju spjaudo ir vos kojas bepavelka. Tik ir lauk, kad išdroš pas Abraomą alaus gerti. Bet ką čia tau pasakosiu, turi savo protą, pasiklausk jo.

Jis laiku nutilo, suvokęs, kad jau pasėjo nerimą, tad visa kita pavedė ateičiai, tik slapčiomis džiaugdamasis derliumi, kurį tikėjosi gauti. Tačiau baigęs taisyti plūgą, prašneko linksmai:

— Dabar lėksiu pas pirklius, o tu parenk vežimą rytdienai, nes važiuosi vežti. Apie bylą negalvok, neverta galvos sau kvaršinti: kas bus tas, ir ką gailestingasis Dievas duos. Ateisiu pas tave vakare.

Bet Antanas taip ūmai neužmiršo; prarijo tuos jo bičiuliškus pasakojimus kaip žuvis masalą ir užspringo, jis draskė jam kepenis, jis vos bekrutėjo, kankinamų svarstymų siaubo prislėgtas.

— Dešimt metų! Dešimt metų! — šnibždėjo stipdamas iš baimės.

Jau leidosi santėmis, žmonės traukė iš laukų, sodyboje pakilo nemažas sąmyšis, nes Vitekas parginė bandą, o moterys milžo karves ir ruošėsi vakaro ruošą; viskas kaime net drebėjo nuo vakaro klegesio ir tvenkinyje besimaudančių vaikų riksmo.

Antanas išvežė ratus už daržinės sutaisyti ir apžiūrėti rytojaus dienai, tačiau beregint dingo jam noras

ko nors imtis, tad tik šūktelėjo Petrekui, girdančiam prie šulinio arklius:

— Ištepk ratus ir sutaisyk, nuo rytdienos veši medžius į lentpjūvę.

Bernas ugningai nusikeikė. Ne pagal šerį jam buvo toks darbas.

— Užverk žiaunas ir daryk ką įsakytas! Hanuse, duok tris gorčius avižų arkliams, o dobilų, Petrek, parnešk jiems iš lauko, tegu užėda...

Hanka bandė jį klausinėti, bet jis tik murmtelėjo kažką ir, pasisukiojęs sodyboje, išėjo pas Matą, su kuriuo dabar gyveno didelėj bičiulystėj.

Matas buvo ką tik pargrįžęs iš darbo ir priešais trobą siurbčiojo rūgusį pieną atsivėsinti.

Iš kažkur, lyg iš sodo, sunkėsi tylus, gailus verksmas.

— Kas ten taip unkščia?

— Ogi Nastusė! Galvos jau neteksiu per tas meiles: užsakai išėjo, sekmadienį turi būti šliūbas, o Dominikienė vakar pranešė per šaltyšių, kad gyvenimas užrašytas jos vardu ir kad Simui neduos nė rėželio ir į trobą jo neįsileis. Ir šventai padarys taip, gerai pažįstu tą šuns veislę.

— O ką Simas?

— O ką gi? Kaip atsisėdo nuo pat ryto sode, taip ir sėdi ligi šiol ten it stulpas, net Nastusės kalbinamas neatsako. Jau net bijau, kad iš galvos neišeitų.

— Simai! — sušuko jis į sodą. — Eikš gi pas mus; Boryna atėjo, gal ką patars tau...

Jis po valandėlės atėjo ir atsisėdo trobos pašalėj, su niekuo nepasisveikinęs. Iš tikrųjų, vaikinas buvo visiškai sunykęs ir išdžiūvęs, nelyginant drebulinė lenta; vienos tik akys degė, o sulysusiame veide slypėjo kažkoks kietas sprendimas.

— Tai ką išgalvojai? — švelniai paklausė Matas.

— O ką, paimsiu kirvį ir nudėsiu ją kaip šunį!

— Kvaily! Paistyk karčiamoj, ne čia!

— Prisiekiu, nudėsiu ją. O kas man belieka daryti, ką? Tėvų paliktos žemės man neužleidžia, iš trobos lauk varo, dalies neišmoka, tai ką daryti? Kur pasidėti, kur? Ir kad tikroji motina taip skriaudžia! — sudejavo, šluostydamasis rankove ašaras, bet ūmai pašoko ir suriko: — Nedovanosiu, po velnių, savo, nors ir kalėjime už tai tektų supūti, nedovanosiu!

Apramino jį tiek, kad jis pritilo ir sėdėjo įniršęs ir apsiblausęs, net neatsakinėjo į ašaringus Nastusės šnibždėjimus. O juodu galvojo, kaip čia jam padėti, bet ką padarysi, kad nieko iš to neišėjo, nes neįmanoma buvo Dominikienę įveikti. Pagaliau Nastė, nusivedusi brolį į šalį, kažką jam išdėstė.

— Moteris, o protingai sugalvojo! — sušuko jis džiaugsmingai, grįždamas prie trobos. — Taigi ji sako, reik nupirkt iš pono kokius šešis margus Podlesėj išsimokėtinai! Geras patarimas, ką? O močiai bus galima parodyti špygą, tepasiunta iš pykčio...

— Patarimas geras, žinoma, kaip ir kiekvienas patarimas, bet kurgi pinigai?..

— Nastusė turi savo tūkstantį auksinų, rankpinigiams užteks...

— O kur dar troba, gyvuliai, padarynė, grūdai sėklai?

— Kur? Ogi čia! — suriko staiga Simas, pašokdamas prieš juos ir rodydamas sugniaužtus kumščius...

— Taip sakai, bet ar įstengsi? — su nepasitikėjimu murmtelėjo Antanas.

— Tik duokit man žemės, tai pamatysit, tik duokit! — sušuko anas galingai.

— Tai nėra ko galvoti, reik eiti pas poną ir pirkti!

— Palauk, Antanai, leisk viską galvoj sutvarkyti...

— Pamatysit, kaip versiuos! — greitai kalbėjo Simas. — O kas motinai arė? Kas sėjo? Kas pjovė ir kūlė? Juk aš pats vienas! Ar blogai žemę dirbau, ką? Tegu visas kaimas pasako, tegu motina paliudija! Tik duokit man lauko, padėkit, broliai tikrieji, aš ligi smerčio jums liksiu skolingas. Padėkit, žmonės brangūs, padėkit! — šaukė jis, juokdamasis ir verkdamas sumišai, tarytum visiškai pasigėręs džiaugsminga viltimi.

O kai truputį aprimo, visi drauge ėmė svarstyti tą sumanymą.

— Kad tik ponas sutiktų parduoti išsimokėtinai! — atsidūsėjo Nastė.

— Mudu su Matu laiduosim, tai man taip rodos, kad duos.

Nastusė net rankas norėjo jam pabučiuoti už tokį jo gerumą.

— Gerokai vargo esu patyręs, tai žinau, koks jis skanus ir kitiems! — tarė jis tyliai, pakildamas eiti, nes santėmis jau visiškai buvo aptraukęs žemę, tik dangus dar švietė ir vakaruose baigė blėsti žaros.

Antanas kurį laiką stovėjo ties tvenkiniu, dvejodamas, į katrą pusę eiti, bet po valandėlės nutraukė namų link.

Tačiau ėjo pamažėli, lyg verčiamas, dažnai sustodamas pasikalbėti su pažįstamais, nes keliai buvo pilni žmonių, slankiojančių galvijų ir vaikų.

Tarputvoriuose virpėjo dainelės, kažkur gageno pasibaidžiusios žąsys, palei malūną rėkavo besimaudantys berniukai, kažkokios kūmos barėsi anapus tvenkinio, kaip ir palei Balcerekų sodybą, ir gręžė ausis veriąs dūdelės balsas.

Kad ir neskubėjo Antanas, kad ir stoviniavo pakeliui ir šnekučiavosi su kiekvienu sutiktu, vis dėlto pagaliau atsidūrė ties savo kiemu.

Langai buvo kiaurai atdari ir nušviesti, pasieny verkė kūdikis, o iš kiemo sklido rėksmingas Hankos balsas ir traškūs Juzės atsikandžiojimai.

Jis ir vėl sudvejojo, tačiau Lapai suunkštus ir ėmus džiaugsmingai šokinėti, paspyrė jį, staigaus pykčio pagautas, ir pasuko atgal į kaimą. Nusigavo į klebono kelelį, prasėlino pro vargoninkų sodybą taip tyliai, net šunes jo nepajuto, ir nuslinko už klebono sodo, tuoj už plačios ežios, kuri skyrė Klombų žemę nuo klebono laukų.

Jį užklojo gilus vešliai išaugusių medžių šešėlis.

Patamsėjusiame danguje jau buvo pakibęs mėnulio pjautuvas, ir vis spindulingiau žėrėjo žvaigždės; vakaras atėjo rasotas, smarkiai įšilęs, tikras vasaros vakaras. Javuose klykavo putpelės, iš tolimų pievų skrido stori baublių ūkčiojimai, o ties laukais kabojo tokia pakvipusi tyla, net galva svaigo.

Tačiau Jagusė kažkodėl nesirodė.

Jos vietoj, gal per keliasdešimt žingsnių nuo Antano, ežia vaikštinėjo baltai apsivilkęs, vienplaukis klebonas, taip paskendęs maldoje, jog tarsi nematė, kad jo arkliai, besiganą nutrintame, plikame pūdyme, perėjo ežią ir godžiai šlamštė Klombo dobilus, kurie juodavo lyg giria, puikiai išaugę, visi apsipylę žiedais.

Klebonas vis vaikštinėjo, murmėdamas poterius, klaidžiojo akimis po žvaigždes, tarpais stabčiojo, ausylai klausydamasis, ir jei tik kas sujudėdavo kaimo pusėje, jis skubiai pasinešdavo prie arklių ir tariamai piktai juos bardavo:

— O kurgi įlindai, šyvi? Į Klombo dobilus, ką? Matyk tu juos, kokie šelmos! Patinka jums svetimi dobilai,

ką! O botago ar nenorit paragauti? Na, sakau, botago! — grasė jis labai griežtai.

Bet arkliai taip skaniai ėdė, net klebonui pritrūko širdies varyti juos iš dobilų, tad jis tik dairėsi ir tyliai šnekėjo:

— Na, pakabinkit kąsnį kitą... sukalbėsiu kokį poterį už Klombo vėlę, o gal su laiku ir atlyginsiu nuostolį! Žiū, kaip įsikibo į šviežius dobilus!

Ir vėl vaikštinėjo, kalbėjo poterius ir sergėjo, nė nesitikėdamas, kad Antanas žiūri į jį, klausosi ir vis neramiau laukia Jagnos.

Taip praslinko geroka valandėlė, tik staiga Antanui užėjo į galvą prieiti prie jo ir išpažinti jam savo rūpesčius.

— Toks mokytas, gal veikiau ras kokią išeitį! — galvojo jis, traukdamasis šešėliais už tvarto, ir tik paskui drąsiai išėjo iš už kampo į ežią ir garsiai atsikrenkštė.

O klebonas, išgirdęs, kad kažkas eina, ėmė šaukti arkliams:

— A, bjaurybės, a, išdykėliai! Nė valandėlės negalima paleisti iš akių, tuoj į svetimą kaip kiaulės! Na, laukši! — Ir pasikaišęs sutaną, ėmė skubiai juos varyti.

— Boryna! Sveikas gyvas! — šaukė, pažinęs jį iš arti.

— Taigi ieškau klebono, buvau klebonijoj.

— Išėjau papoteriauti ir arklių pasaugoti, nes Valekas išlėkė į dvarą. Bet tokie nirtingi išdykėliai, kad Dieve sergėk, nieko negaliu su jais pasidaryti. Žiūrėk, kokie Klombui dobilai sužėlę, kaip giria! Iš mano sėklos... O mano taip iššalo, kad liko vien bobos ir usnys!—

atsidūsėjo gailiai, prisėsdamas ant akmens. — Sėskis, pasikalbėsim! Puikus oras! Po kokių trijų savaičių suskambės dalgiai! Na, sakau tau!..

Antanas atsisėdo šalimais ir pamažėli ėmė pasakoti, ko atėjęs. Klebonas atidžiai klausėsi, šniaukė tabokos ir dažnai šaukė arkliams, ugningai čiaudėdamas.

— O kur! Ar aklas esi, nematai, kad čia svetimo! Matai, paršai neklaužados!..

Antanui kažkodėl nesisekė, jis mikčiojo ir painiojosi.

— Matau, kažkoks sunkumas tave kankina. Nuoširdžiai išpažink, ir palengvės tau, išpažink! Kam gi išsiguosi, jei ne kunigui? — paglostė jam galvą ir pavaišino taboka, o Antanas įsidrąsinęs papasakojo jam visus savo rūpesčius.

Kunigas ilgai svarstė jo žodžius, dūsavo ir pagaliau tarė:

— Aš už eigulį paskirčiau tau bažnytinę atgailą: tu juk tėvą gynei, o kad eigulys buvo pasileidėlis ir bambizas, tai nedidelis ir nuostolis! Bet teismas nedovanos. Mažų mažiausia gausi ketverius metus atsėdėti. Ir ką gi galiu tau patarti? Dieve brangus, ir Amerikoj žmonės gyvena, ir iš kalėjimo grįžta. Bet vienas būdas blogas, o kitas irgi ne geresnis.

Jis čia patarinėjo, kad Antanas bėgtų nors ir rytoj, čia vėl įtikinėjo likti ir atbūti bausmę, o pagaliau pasakė:

— Tik vienas dalykas yra tikras: pasiduoti Apvaizdai ir laukti Viešpaties malonės.

— Taigi, sukaustys mane grandinėmis, į Sibirą išvarys...

— Daug kas grįžta, pats pažinojau ne vieną...

— Žinoma, tik ką po tiekos metų rasi namuose, ką? Ar moteris viena išsivers? Vėjais viskas perniek nueis! — sušnabždėjo bejėgiškai.

— Iš visos širdies norėčiau tau padėti, bet ką gi galiu... Palauk, šventas mišias atlaikysiu prie Viešpaties atsimainymo tavo intencija. Nuvaryk man arklius į stainią, vėlu jau! Na, sakau tau, vėlu, metas gulti!

Antanas buvo taip pagautas rūpesčių, kad tik išėjęs iš klebonijos kiemo atsiminė Jagusę ir skubiai prie jos nubėgo.

Aišku, kad ji laukė susigūžusi palei tvartą.

— Laukiau ir laukiau!

Jos balsas buvo tarsi užkimęs nuo rasos.

— Negalėjau juk iš kunigo ištrūkti,— jis norėjo ją apkabinti, ji atstūmė jį.

— Ne išdykavimai man galvoj, ne kibinimasis!

— Visai nebepažįstu tavęs! — jis pasijuto įžeistas.

— Kokią mane palikai, tokutėlė ir tebesu...

— O nepanaši į save... — jis prislinko arčiau.

— Nesirūpinai manimi tiek laiko, o dabar stebies?

— Kad jau labiau neįmanoma, bet ar galėjau atlėkti pas tave, ką?

— O aš likau vien su numirėliu ir su sielvartais! — ji nusipurtė šiurpu.

— Nė galvoj tau nebuvo užsukti pas mane, kitkas rūpėjo!..

— Tai laukei manęs, Jantosi, laukei? — išmikčiojo su nepasitikėjimu.

— Dar ir kaip! Gi kaip kvailys kas mielą dieną kabojau ant grotų ir akis kone pražiūrėjau tavęs ir kasdien laukiau! — staigus apmaudas jį nupurtė.

— Jėzau brangiausias! O taip mane išplūdai ten, už stirtos! Ir toks piktas buvai anksčiau! O kai tave ėmė, tai nė nepažvelgei į mane, nė neprakalbinai... Gerai pamenu, visiems turėjai gerą žodį, net šuniui, tik ne man! Jau maniau, kad pasiusiu!

— Neturėjau pykčio ant tavęs, Jaguse, ne. Bet kai žmogui siela sukepa širdgėloj, tai, rodos, galėtum ir save, ir visą svietą pasmaugti...

Tylėjo dabar, stovėdami vienas prie antro, šlaunis į šlaunį. Mėnulis švietė jiems tiesiai į veidus. Alsavo juodu sunkiai, kandžių atsiminimų draskomi, akys plaukiojo sukrešėjusiose apmaudų ir kančios ašarose.

— Ne taip mane kadaise sveikindavai! — tarė jis liūdnai.

Ji pravirko ūmai ir graudžiai, kaip kūdikis.

— O kaip turiu tave sveikinti, kaip? Ar maža mane esi nuskriaudęs ir paniekinęs, net dabar žmonės žiūri į mane kaip į šunį...

— Aš tave paniekinau? Dėl manęs į tave taip žiūri? — jį pagavo pyktis.

— O dėl tavęs! Dėl tavęs išvarė mane iš trobos ta mazgotė, ta kiaulės išmata! Per tave aš išstatyta viso kaimo pajuokai...

— O vaitą ar užmiršai? O kitus, ką? — pratrūko jis grėsmingai.

— Viskas dėl tavęs! Viskas! — šnibždėjo ji su vis didesne nuoskauda. — O kam mane prisijaukinai kaip šunį? Juk turėjai pačią. Kvaila buvau, o tu mane taip apkerėjai, kad per tave svieto nebemačiau! O kodėl paskui palikai mane vieną žmonių pykčiui?

Tačiau ir jis, apmaudo pagautas, sušnypštė pro sukąstus dantis:

— Tai aš tau liepiau būti man pamote? Tai aš tave verčiau zulintis su kiekvienu, kas tik norėjo, ką?

— Tai kodėl man neužgynei? Jei būtum mylėjęs, nebūtum man davęs valios, nebūtum palikęs vienos, bet būtum saugojęs nuo pikto nuotykio, kaip kiti kad

daro! — skundėsi ji skausmingai, tokia pilna neišmatuojamos širdgėlos, jog jis nebeįstengė gintis. Pabėgo nuo jo visi pykčiai, o širdis suvirpo meile.

— Nurimk, Jaguse, nurimk, mažyte! — šnibždėjo jis jautriai.

— O dabar, kai man tokia skriauda, ir tu prieš mane, kaip visi, ir tu, ir tu! — kukčiojo ji, atrėmus galvą į daržinės sieną.

Jis pasisodino ją greta savęs ant ežios ir ėmė glausti prie širdies, ir globstinėti, ir glostyti jai plaukus ir, šluostydamas ašarotą veidą, bučiavo jos virpančias lūpas ir graudžių ašarų užlietas akis, tas brangias, tokias liūdnas akis. Glamonėjo ją, glaudė ir ramino kaip įmanydamas, tad ji vis tyliau verkė, glausdamasi prie jo, ir su tokiu pasitikėjimu pakibo ant kaklo ir padėjo galvą jam ant krūtinės lyg ant motinos širdies, kur taip miela išverkti visus skausmus ir liūdesius...

Bet Antanui jau svaigo galva, nes tokie geiduliai iš jos dvelkė ir taip jį kaitino jos šilima, jog vis nirtingiau bučiavo ir vis smarkiau globstė ją savimi...

Išsyk ji nesuvokė, kur čia linksta ir kas jai darosi. Tik tąsyk, kai jau visiškai pasijuto jo galioje ir kai jis ėmė gniaužti jos lūpas liepsningais bučiniais, ji ėmė spurdėti, baimingai, kone su ašaromis prašytis:

— Paleisk mane, Jantosi! Paleisk! Vajezau! Ba šauksiu!

Bet ar galėjo ištrūkti iš slibino, kai jis suspaudė ją, net kvapo pritrūko, ir visą persmelkė karštis ir kratuliai.

— Paskutinį kartą leisk, paskutinį! — unkštė jis vos bekvėpuodamas.

Net visas pasaulis ėmė suktis drauge su ja, ir ji nugarmėjo tarsi į rojaus dugną, o jis ją paėmė, kaip kitados imdavo, užsimirštinai, per geismingą mylėji-

mo galią, ir ji pasidavė jam taip pat, kaip kadaise, saldžioje negalios kančioje, į neišmatuojamą laimę, į pačią mirtį.

Kaip kitados, vajezau! Kaip anksčiau! Kaip visuomet!

Naktis buvo žvaigždėta, mėnulis kybojo aukštai dangaus viduryje; įšilęs, sukvipęs oras gaubė giliausioje tyloje sumigusius laukus; visas pasaulis tįsojo be kvapo ir be sąmonės, svaigiame užsimiršime ir saldžiame glamonėjime.

Ir juodu, jau visiškai netekę sąmonės, nieko nebejautė, vien tik ugnį ir amžinai nepasotinamą ilgesį. Kaip išdžiūvusi pušis kad susituokia su žaibu ir iššauna į dangų liepsnomis, ir drauge abu žūsta, ūždami pragaišties vestuvių dainą, taip ir juodu pradingo kažkokioje nepasotinamoje ugnyje. Atgijo jų senos meilės, susikibo, šaukdamos didžia, džiaugsminga ugnimi tą vieną užsimiršimo akimirką, tą vieną paskutinio džiaugsmo valandėlę.

Nes kai ir vėl atsisėdo greta vienas antro, jau kažkas taip buvo aptemdęs jų sielas, jog žvilgčiojo vienas į antrą baimingai, vogčiomis, bėgdami vienas nuo antro akimis, lyg su gėda ir apmaudu.

Veltui jis ieškojo lūpomis jos bučinių išalkusių lūpų kaip kitados; ji apmaudingai gręžėsi šalin.

Veltui šnibždėjo jai saldžiausius vardus: ji neatsakė, atidžiai įsižiūrėjusi į mėnulį; tad jis kunkuliavo viduje ir vėso, keisto liūdnumo ir apmaudų suimtas.

Sėdėjo, jau nebežinodami, ką kalbėti, tik nekantraudami ir laukdami, kuris pirmas pakils ir eis sau tolyn.

O Jagusės širdy viskas jau tarytum išgeso ligi dugno ir subyrėjo pelenais, nes ji prabilo su slepiamu pykčiu:

— Tai kad privertei mane, kaip koks žmogžudys, na!

— Ar tu ne mano, Jaguse, ne mano? — jis norėjo ją priglausti, ji atstūmė jį staigiai, šiurkščiai.

— Ir ne tavo aš, ir niekieno, supranti? Niekieno!

Ji ir vėl apsiverkė, bet jis jau neberamino jos ir nebeglaudė, o po valandėlės pasakė rimtu balsu:

— Jaguse, ar eitum su manim į svietą?

— O kurgi taip? — ji pakėlė į jį apsiašarojusias akis.

— O kad ir į Ameriką! Ar eitum su manim, Jaguse?

— O kur dėsi savo pačią?

Jis pašoko lyg botagu perlietas.

— Iš tikrųjų! Nuodų jai užduosi, ką?

Jis stvėrė ją per liemenį, stipriai prispaudė ir, aistringai bučiuodamas visą veidą, ėmė prašyti, maldauti, kad vyktų su juo į pasaulį, kur juodu visuomet būtų drauge amžinai. Ilgai jis pasakojo jai savo sumanymus ir viltis, nes į tą mintį pabėgti drauge su ja buvo įsikibęs kaip girtas į tvorą ir kaip girtas porino, įkarščiu užsidegęs. Ji išklausė ligi galo ir pašaipiai atsakė:

— Privertei mane nusidėti, tai dabar manai, kad aš jau visai papaikusi ir tikėsiu viskuo, ką tik tu paistysi...

Jis prisiekinėjo visomis šventybėmis, kad šventą teisybę sakąs; ji nė klausyti nebenorėjo ir, išsitraukusi iš jo glėbio, sušnibždėjo:

— Nė nesapnuoju bėgti su tavim. Ko? Ar man bloga vienai? — susigaubė prijuoste, atidžiai dairydamasi. — Vėlu, jau turiu lėkti!

— Kur taip skubi, juk niekas troboj tavęs nelaukia?

— Bet tau jau metas. Hanka jau duknas ten vėdina ir dūsauja...

Jis sulig tais žodžiais įsiuto nelyginant šuo ir pašiepdamas sušnypštė:

— Aš tau neprikišu, kas ten tavęs karčiamose laukia...

— O kad žinotum, jog ne vienas noriai lauktų nors ir ligi saulėtekio, kad žinotum! Labai didžiu vediesi ir manai, kad tik tu vienas tesi! — kalbėjo kandžiai šypsodamasi.

— Tai ir lėk, kad ir pas žydą, lėk! — iškrenkštė jis.

Tačiau ji nepasijudino iš vietos; dar stovėjo juodu greta vienas antro, vien sunkiai alsuodami ir žvelgdami vienas į antrą rūsčiomis žlibėmis, tarytum ieškodami pačių skaudžiausių žodžių.

— Žadėjai kažką man pasakyti, tai sakyk, ba daugiau nebeateisiu susitikti su tavim...

— Nebijok, nebešauksiu tavęs, ne...

— O nors ir po kojų man parpuolęs cypsi, vis vien nebeateisiu.

— Žinoma, laiko neišteksi, kai pas tiek daug kasnakt turi eiti...

— Kad tu pastiptum kaip šuo! — ji šoko į lauką po tiesumu.

Bet jis nepuolė vytis, net nešaukė jos, matydamas, kaip ji nulėkė per rėžius lyg šešėlis ir dingo soduose; tik trynėsi akis tarsi iš miego pabudęs ir nusiminęs dūsavo.

— Visai jau nukvaišau! Vajezau, kur gali boba žmogų nuvesti.

Jam buvo kažko labai gėda, kai ėjo namo; negalėjo sau dovanoti to, kas įvyko, ir smarkiai dėl to graužėsi ir kankinosi.

Parengtas guolis jau laukė jo sode, vežėčių kėbule, nes troboje buvo neįmanoma išsimiegoti dėl tvankumo ir musių.

Tačiau jis negalėjo užmigti; gulėjo, įsižiūrėjęs į tolimus žvaigždžių mirgesius, ir klausydamasis tylių nakties atgarsių, galvojo apie Jagusę.

— Nei su ja, nei be jos! A kad tave kur! — nusikeikė patylom, ir gailiai dūsavo, ir vartėsi nuo vieno šono ant kito, ir metė šalin duknas, kišo kojas į vėsią, rasotą žolę, bet miegas vis nėjo, ir mintys apie ją nepaleido nė valandėlės.

Troboje pravirko kažkuris vaikas, kažką sumurmėjo Hanka; jis pakėlė galvą, bet netrukus viskas nutilo, o jį apniko svarstymai ir plūdo per jį lyg pavasariški kvapnūs dvelkimai, supuojantys šielą saldžiais atsiminimais; tačiau jis nebesidavė dabar jiems pavergti, žiūrėjo į juos blaiviai, o pagaliau priėjo prie to, kad iškilmingai, kaip per šventą išpažintį, tarė sau:

— Kartą turi būti tam galas! Gėda tai ir griekas! Ką žmonės pasakytų! Juk aš vaikų tėvas ir gaspadorius! Turi būti galas!

Taip griežtai jis nusprendė, bet jam buvo gaila jos, neapsakomai gaila.

„Tegu tik žmogus vieną sykį sau leidžia ką — beregint taip susibičiuliauja su piktu, jog nė mirtis neišskirs!" — galvojo karčiai ir rimtai.

Jau darėsi priešaušris, visas dangus vilkosi tarytum pašukine marška, o Antanas vis dar nebuvo užmigęs, o kai šviesi diena ėmė žvilgčioti jam į akis, atlėkė Hanka jo žadinti. Pakėlė į ją apsiblaususį veidą, tačiau toks nuostabiai geras jai buvo, jog kai papasakojo, ko vakar vėlai vakare buvo atėjęs kalvis, jis paglostė jos nešukuotus plaukus.

— Kad jau pavyko gauti tuos medžius vežti, tai nupirksiu tau ką per jomarką.

Ji apsidžiaugė tokia jo malone ir kad ims prašyti nupirkti stiklinę spintą lėkštėms, tokią, kokią turi vargoninkai.

— Tu greit užsimanysi ir poniškos kanapos! — nusijuokė jis, tačiau prižadėjo viską, ko tik ji prašė, ir greitai atsikėlė, nes darbas laukė ir reikėjo jungti sprandą į jungą ir traukti, kaip kasdien.

Pasikalbėjo dar su kalviu ir tuoj po pusryčių Petreką išsiuntė mėšlo vežti, o pats pora arklių išvažiavo į girią.

Kirtimas net ūžė darbu; daug žmonių sukiojosi, dorodami žiemą nukirstus medžius, ir lyg nepaliaujamas genių kalimas sklido kirvių kirčiai ir pjūklų griežimas; o vešlioje kirtimo žolėje ganėsi Lipcų bandos, rūko ugniakurai.

Jis atsiminė, kas kitados čia įvyko, ir palingavo galvą, matydamas, kaip dabar taikiai išvien dirba lipciečiai su Žepkų šlėktomis ir kitais.

— Vargas juos proto išmokė. Ir kam reikėjo viso to mūšio, kam? — tarė jis Pilypui, Jagustynkos sūnui, kuris genėjo egles.

— O kas dėl to buvo kaltas, jei ne ponas ir gaspadoriai! — niauriai murmtelėjo vyras, nesiliaudamas genėti.

— O labiausiai — pyktis ir kvailas kiršinimas.

Jis sustojo toj vietoj, kur buvo nudėjęs eigulį, ir taip kažkas pikta suspaudė jam po krūtine, net nusikeikė:

— Maita, per jį visa pragaištis man! Kad galėčiau, tai dar tau pridėčiau! — nusispjovė ir ėmėsi darbo.

Ir dabar jau kiauras dienas vežė medžius į lentpjūvę, įsijungęs į darbą ir taip užsimiršęs, lyg mirtinai norėdamas persidirbti, bet vis vien nenusmaugė atsiminimų apie Jagusę ir apie tą nelemtą bylą.

Vieną dieną Matas jam pasakė, kad Simas pirkęs lauko Podlesėj, ponas davęs išsimokėtinai ir dar duodąs rąstų ir grebėstų, o Nastusės vestuves atidėję, kol Simas šiaip taip įsigyvensiąs.

Ką jam rūpėjo svetimi dalykai, ar maža turėjo savo rūpesčių? O be to, dar ir kalvis jau kone kasdien įvairiausiais būdais gąsdino jį byla ir pamažėli, atsargiai, didžiai gudriai minėjo, kad jeigu jam skubiai reikėtų, tai ir pinigų duotų kai kas...

Antanas jau šimtą kartų buvo pasirengęs trenkti viską ir bėgti, bet kai pažvelgdavo į kaimą, pagalvodavo, jog teks išeiti iš čia amžinai,— jį apsiaudsdavo tokia baimė, jog meilijo kalėjimą, meilijo viską kuo blogiausia, kad tik ne tai.

Bet ir apie kalėjimą galvojo su sielvartu širdyje.

Tad dėl tų vidaus grumtynių jis sumenko, apkarto ir pasidarė namuose rūstus ir neatžvalgus. Hanka nieku gyvu negalėjo suprasti, kas jam pasidarė, veltui bandė tai sužinoti. Iš pradžių ji net įtarė jį vėl susiuosčius su Jaguse; bet kadangi turėjo geras akis, o atsiganiusi Jagustynka taip pat jį sekė, ir kiti patvirtino, kad aiškiai juodu vienas į antrą skersuoja ir niekur nesueina, tad dėl to ji nusiramino. Bet kas iš to, kad tarnavo jam kuo ištikimiausiai, kad jis valgį turėjo rinktinį ir laiku, kad švarioj troboj buvo tvarka gražiausia, kad ūkis sekėsi kuo puikiausiai, jei jis nuolat būdavo apsiblausęs, piktas, dėl bet ko plūsdavo ir gero žodžio jai netardavo.

Bet sunkiausia pasidarydavo tąsyk, kai jis vaikščiodavo tylus, nusiminęs, susirūpinęs, liūdnas kaip rudens naktis ir nei pykdavo, nei priekaištaudavo, tik sunkiai dūsaudavo ir kiaurus vakarus leido karčiamoj, gerdamas su pažįstamais.

Atvirai klausti ji neturėjo drąsos, o Rokas prisiekinėjo nieko nežinąs; tai galėjo būti teisybė, nes dabar senis pareidavo tik nakvynės, o per dienas klaidžiojo po apylinkę su savo knygelėmis, mokydamas dievobaimingų maldų į Jėzaus širdį, kurių valdžia neleido kalbėti bažnyčiose.

O vieną vakarą, kai dar visi sėdėjo troboje prie dubenų, nes saulei nusileidus buvo pakilęs vėjas, palei tvenkinį ėmė pašėlusiai loti šunes. Rokas padėjo šaukštą, ausylai klausydamasis.

— Kas nors svetimas! Reik eit pažiūrėti!

Ir vos išėjęs, grįžo išblyškęs ir greitai tarė:

— Kardai tarška ant kelio! Jei klaus, pasakykit, kad išėjau į kaimą!

Nėrė į sodą ir dingo.

Antanas mirtinai išbalo ir pašoko į kojas. Šunes jau tarputvoriuose puldinėjo, priebutyje pasigirdo sunkūs žingsniai.

— O gal čia jau manęs? — sudejavo jis išsigandęs.

Visi lyg apmirė, tarpdury pamatę stražnikus.

Antanas nebegalėjo pasijudinti, tik lakstė akimis pro atdarus langus ir duris. Laimė, Hanka visai blaiviai kvietė juos sėstis, pristumdama suolą.

Jie mandagiai pasisveikino, drauge prisikalbėdami vakarieniauti, tad ji turėjo jiems iškepti kiaušinienės.

— Kurgi taip vėlai? — paklausė pagaliau Antanas.

— Tarnybos reikalais! Turim didelį reikalą! — atsakė vyresnysis, vadžiodamas akimis per susirinkusius troboje.

— Turbūt vagis gaudot? — pridūrė Antanas drąsiau, atnešęs iš kamaros butelį.

— Ir vagių ieškom, ir dar kai ko! Užgerkit mus, gaspadoriau!

Jis išgėrė su jais. Jie įniko šluoti kiaušinienę, net šaukštai skambėjo.

Visi sėdėjo tylutėliai, nelyginant išgąsdinti kiškeliai.

Stražnikai iššlavė dubenį ligi dugno, užgėrė dar degtinės, ir vyresnysis, šluostydamasis ūsus, iškilmingai tarė:

— Ar seniai išleido jus iš kalėjimo, ką?

— Negi ponas nežinot!

Antanas ėmė virpėti.

— O kurgi Rokas? — ūmai paklausė vyresnysis.

— Koks Rokas? — tuo akimirksniu suprato ir greit aprimo.

— Sako, pas jus gyvena kažkoks Rokas?

— O gal ponas kalbat apie tą senuką, kur vaikšto po kaimą? Teisybė, juk jis vardu Rokas!

Stražnikas nekantriai krustelėjo ir rūsčiai tarė:

— Netaisykit juokų, juk jis gyvena pas jus, mes žinom!

— Žinia, kad dažnai pas mus gyvendavo, bet gyvendavo ir pas kitus. Ubagas jis, tai ir priglaudžia galvą naktį kur pasitaiko. Šiandien troboj, rytoj kūtėj, o kitą sykį stačiai patvory. O ką gi ponas turit prieš jį?

— Nieko, šiaip klausiu, pažįstu jį...

— Geras jis žmogus, niekam kelio nepastoja,— įterpė Hanka.

— Na, mes žinom, kas jis toks, žinom! — murmtelėjo reikšmingai, įvairiais būdais bandydamas apie jį išklausinėti. Net ir taboka ėmė vaišinti, bet visi kalbėjo tą patį, tad nieko negalėdamas suuosti, piktai atsikėlė nuo suolo: — O aš sakau, kad jis gyvena pas jus troboj!

— Juk kišenėn jo neįsidėjau! — suurzgė atgal Antanas.

— Aš čia tarnybos reikalais, nepamirškit, Boryna! — grėsmingai šoko vyresnysis, tačiau tuoj atlyžo, gavęs vakarčio tuziną kiaušinių ir gerą gniutulą šviežio sviesto.

Vitekas išsekė juos ir paskui pasakojo, kad jie buvo užsukę pas šaltyšių ir bandė žvilgčioti pro kai kurių trobų langus, kur dar su šviesa buvo, bet šunes taip lojo, jog niekur nesugebėję slaptai pasižiūrėti, nuėjo sau it musę kandę.

Tačiau tas įvykis taip keistai sukrėtė Antaną, jog jis, tik pasilikęs vienas su žmona, ėmė jai atvirai dėstyti visus savo rūpesčius.

Ji plakančia širdimi klausėsi, atidžiai, nepraleisdama nė vieno žodžio, ir kai pagaliau jis pasakė, jog jiems nieko kito nebelieka, tik viską išparduoti ir bėgti į platųjį pasaulį, kad ir į Ameriką, ji atsistojo priešais jį išbalusi kaip siena.

— Neisiu ir vaikų į pražūtį neleisiu! — pasakė grėsmingai. — Neisiu! O jei mane versi — kirviu suskaldysiu vaikams galvas, o pati kad ir į šulinį! Teisybę sakau, taip man padėk Dieve! Neužmiršk to! — šūkavo ji, klaupdamasi prieš šventuosius paveikslus tarytum iškilmingos priesaikos.

— Nurimk! Juk tik taip sakau!

Ji atsikvėpė ir tarė tyliau, vos sulaikydama ašaras:

— Atsėdėsi savo ir pargrįši! Nebijok, ištversiu... neprarasiu tau nė rėželio, tu dar manęs nepažįsti... nepaleisiu iš nagų. Jei tik Dievas padės, ir tą rykštę atlaikysiu,— verkė ji tyliai.

Jis ilgai galvojo ir pagaliau pasakė:

— Taip bus, kaip Dievas duos! Reikia laukti bylos.

Taip ir nuėjo niekais gudrios kalvio pastangos.

VI

— Gulk tu pagaliau ir duok miegoti! — sumurmėjo papykęs Matas, versdamasis ant kito šono.

Simas valandėlę nusiramino, bet tik anam vėl pradėjus knarkti, ėmė tyliai sėlinti iš užtvaros, nes jam pasirodė, kad į daržinę, kurioje juodu miegojo, jau veržiasi pirmojo priešaušrio blanda.

Apgraibomis rinkosi plūkte dar vakar surengtus padargus ir taip skubėjo, jog jam nuolat kas krisdavo iš rankų su veriamu skambesiu, net Matas plūdo pro miegus.

Bet laukuose dar driekėsi santėmis, tik žvaigždės jau buvo pablyškusios, rytų pusėje truputį blaivėsi, ir pirmieji gaidžiai plakė sparnais, kimiai rėkdami.

Simas susirinko į vienratį visą savo naudą ir, tyliai prasivogęs palei trobą, išsigavo į tvenkinio krantą.

Kaimas tebemiegojo kaip užmuštas, nė šuo nesulojo, ir tylumoje tebuvo girdėti besisunkiančio pro užleistą malūno užtvanką vandens kliunksėjimas.

Sodų aptemdytuose keliuose dar buvo taip tamsu, jog tik kur ne kur sudūluodavo baltinta siena, o tvenkinys tiek iš nakties tesirodė, kiek mirgėjo jame atsispindinčios žvaigždės.

Priėjęs motinos trobą, jis sulėtino žingsnius, atidžiai klausydamasis, nes jam pasirodė, kad tarputvoriuose kažkas vaikšto, tyliai murmėdamas.

— Kas ten? — ūmai išgirdo motinos balsą.

Jis nutirpo ir stovėjo sulaikęs kvapą, nedrįsdamas pasijudinti, o senė, nesulaukusi atsakymo, vėl ėmė vaikštinėti.

Jis matė ją tarytum šešėlį, slankiojantį po medžiais; ji graibstinėjo lazdele kelią ir vaikščiojo, pusbalsiu kalbėdama litaniją.

„Trankosi naktimis kaip Morkus po peklą,— pagalvojo jis, bet kažkaip gailiai atsidūsėjo ir tylutėliai baimingai nusėlino toliau. — Graužia ją mano skriauda! Graužia!" — pakartojo su giliu džiaugsmu, išeidamas į platų, duobėtą kelią už malūno, ir staiga pasileido greitai, lyg vejamas, nebepaisydamas kelduobių ir akmenų.

Sustojo tik ties kryžium, Podlesės kryžkelėje. Dar per tamsu buvo pradėti darbą, tad atsisėdo po smūtkeliu truputį atsikvėpti ir palaukti.

— Vagių metas, neatskirsi lauko nuo miško,— murmėjo, klaidžiodamas akimis po pasaulį.

Laukai tebetįsojo paskendę kirbančiame santėmyje, bet danguje jau vis aiškiau žėrėjo auksinos aušrų juostos.

Laikas jam slinko pamažėli, tad ėmė poteriauti, bet vos palietęs ranka rasotą žemę, pamesdavo žodžius ir džiaugsmingai galvodavo, kad eina į savo lauką, į savo ūkį.

„Turiu tave ir nepaleisiu",— galvojo atkakliai, džiaugsmingai ir su neišmatuojama meilės užmarštim smelkėsi įsiliepsnojusiomis akimis į susigumulavusią pamiškėje tamsą, kur jau laukė jo tie šeši margai, pirkti iš pono.

— Priglobsiu aš jus, našlaičiai brangūs, ir nepaleisiu, kol gyvas būsiu! — murmėjo, užsitraukdamas kailinius ant atsilapojusios krūtinės, nes jį truputį vėrė vėsuma; atsirėmė pečiais į kryžių, įsižiūrėjęs į aušras, ir ėmė knarkti, beregint miego įveiktas.

Laukai jau pilkėjo kaip plačiai išsilieję vandenys, o rasomis pražilę javai baksnojo jį įsisiūbavusiomis varpomis, kai jis pašoko į kojas.

— Diena kaip jautis, metas prie darbo! — sušnibždėjo įsirėždamas ir atsiklaupė po kryžium pasimelsti;

tačiau dabar jis netarškėjo lyg malūnas, kaip paprastai kad darydavo, tik greičiau nusikratyti, daug prisidūsauti, į krūtinę prisimušti ir tiek prisižegnoti, kol ranka nutirps; šiandien buvo kitaip, nes jis graudžiai ėmė maldauti Viešpaties pagalbos ir meldėsi iš visos širdies, net jam ašaros byrėjo ir, apkabinęs Jėzaus kojas, įsižiūrėjęs ištikimomis akimis į nukankintą, šventą jo veidą, prašė:

— Padėk, Jėzau gailestingasis! Tikroji motina mane nuskriaudė, tad vien tau atsiduodu, našlaitis! Padėk! Juk kaip koks paskutinis einu į sunkų darbą! Žinia — nusikaltęs aš, bet padėk man, gailestingasis Viešpatie, užpirksiu mišias, o gal ir dvejas! Nupirksiu žvakių, o kai prasisieksiu, tai net ir baldakimą įtaisysiu! — prašė jis ir žadėjosi, širdingai glausdamas lūpas prie kryžiaus, nusižeminęs apėjo aplink jį keliais, pabučiavo žemę ir atsikėlė didžiai sustiprėjęs ir savimi pasitikįs.

Pasijuto stiprus, pasirengęs viskam ir toks kupinas vilčių, jog stvėręs sunkų vienratį, stūmė jį lyg plunksnelę, atkakliai glėbdamas akimis Lipcus, besidriekiančius žemiau, dar apsiaustus miglų, iš kurių vien tik bažnyčios bokštas kyšojo aukštai, žėrėdamas aušroje nuauksintu kryžiumi.

— Pamatysit! Ė, pamatysit! — sušuko džiaugsmingai, įžengdamas į savo lauką. Tasai buvo pačioje pamiškėje, vienu šonu prisiglaudęs prie Lipcų laukų, bet kokia ten buvo žemė, tai Dieve sergėk! Gabalas apleisto dirvono, pilnas duobių, kaip plytinės būta, pilnas graužų ir akmenų krūvų, apaugusių erškėtkrūmiais. Devynvaistės, šunramunės ir rūgštynės vešliai augo ant gūbrelių, ir tik kur ne kur styrojo vargana susisukusi pušelė, kupstelis alksnių ar kadugių, o duobėse ir dumblynuose kaip jauna giria siūbavo ajerai ir nėn-

drės. Žodžiu, žemė buvo tokia, kad ir šuo imtų verkti, net ir pats ponas atkalbinėjo, bet vaikinas užsispyrė:

— Kaip tik man! Įveiksiu ir tokią!

Ir Matas jį atkalbinėjo, su baime žvelgdamas į tą plyną dykvietę, kur vien palivarko šunes vestuves keldavo, bet Simas vis spyrėsi, o pagaliau kietai pasakė:

— Pasakiau! Kiekviena žemė gera, jei tik žmogus darbo įdeda!

Ir paėmė ją, nes ponas pardavė pigiai, po šešiasdešimt rublių margą, ir dar prižadėjo padėti miško medžiaga ir kitais dalykais.

— Ė, kodėl negalėčiau apsitekti! — sušuko aplakstęs jį įdėmiomis akimis ir, pastatęs vienratį ant ežios, ėmė eiti savo lauko ribomis, paženklintomis susmaigstytais žagarais.

Ėjo pamažėli, tokio tylaus, gilaus džiaugsmo apimtas, net širdis jam plakė tarytum kūjis ir stigo kvapo. Vaikštinėjo, dėstydamas galvoje, ką iš eilės daryti, nuo ko pradėti. Juk rengėsi dirbti pats sau, Nastusei, būsimajai Pačesių giminei, tad įsitempė galia ir smarkiu noru dirbti nelyginant išalkęs vilkas, kuris pačiumpa aviną ir įsigraužia į gyvą mėsą.

Apėjęs visą lauką, apdairiai ėmė rinktis vietą trobai statyti.

— Tikrai čia geriausia, kaimas priešais ir giria čia pat, lengviau bus malkų parsigabenti ir ramiau žiemą,— galvojo ir, pažymėjęs akmenimis keturis kampus, nusimetė kailinius, persižegnojo, pasispjaudė delnus ir ėmė lyginti žemę ir kasti krūmus.

Diena jau buvo pakilusi auksinė, iš kaimo skrido genamų į ganyklas galvijų būbavimas, girgždėjo svirtys, žmonės ėjo į darbą, keliais dardėjo vežimai ir sklido įvairiausi balsai drauge su lengvučiu vėjeliu,

kuris ėmė išdykauti javuose, viskas vyko kaip ir kasdien, tik Simas, nieko nepaisydamas, tarytum užsimiršo darbe, tik tarpais atsitiesdavo, atsikvėpdavo, nusišluostydavo prakaito užlietas akis ir vėl įsisiurbdavo į žemę, nelyginant toji nepasotinama siurbėlė, ir vis murmėjo savo papratimu kiekvienam daiktui, lyg kam gyvam.

Ėmė kasti didžiulį akmenį ir kalbėjo:

— Prisigulėjai, pasilsėjai, gali dabar man pirkią paremti.

O kirsdamas erškėtkrūmius, kalbėjo su patyčios juoku:

— Nesipriešink, stagare! Manai, kad man atsispirsi! Taigi! Manai, paliksiu tave, kad kelnes man plėšytum, ką?

O praamžinoms akmenų krūvoms tarė:

— Ir jus išjudinsiu, sunku krūvoj spaustis! Grindinį iš jūsų padarysiu palei kūtę, kaip Borynų sodyboj!

O tarpais atsikvėpęs apsiausdavo savo žemę mylinčiomis akimis ir karštai šnibždėdavo:

— Tu mano! Mano! Niekas tavęs iš manęs neišplėš!

Ir gailėdamasis tos piktžolių priaugusios vargšelės, liesos, nederlingos ir apleistos, pridurdavo švelniai, lyg kūdikiui:

— Palauk truputį, našlaitėle, išdirbsiu tave, papenėsiu, išpuoselėsiu, ir imsi derėti kaip kitur. Nebijok, pamylėsiu tave, pamylėsiu.

Saulė pakilo viršum laukų ir ėmė šviesti jam tiesiai į akis.

— Viešpatie Dieve, atlyginki! — tarė jis, primerkdamas akis. — Vėl kaitrą rodo ir sausrą,— pridūrė, nes ji kilo skaisčiai raudona.

Netrukus prašneko mažasis bažnyčios varpelis, o iš Lipcų kaminų pamažėli iškilo žydri dūmų ruožai.

— Užvalgytum dabar, gaspadoriau, ką? — jis labiau susiveržė diržą. — Tik kad motina nebeatneš tau lauknešėlių, ne,— liūdnai atsidūsėjo.

Ir Podlesės laukai sukirbėjo žmonių, jie ėjo, kaip ir jis, ką tik įsigytų laukų dirbti; jis pamatė Stachą Plošką, kuris arė pora stambių arklių.

— Jėzau brangus, kada man duosi nors vieną,— pagalvojo.

Juozas Vachnikas vežė akmenis trobos pamatams. Klombas su sūnumis kasė griovį aplink savo žemę, o Gželia, vaito brolis, palei pat kryžių prie kelio ilgai kažką matavo kartimi.

— Vieta lyg tyčia parinkta karčiamai,— pastebėjo Simas.

Paženklinęs basliukais išmatuotą sklypą, Gželia priėjo pasisveikinti.

— Oho! Oho! Matau, kad dešimt vyrų atstoji prie darbo! — jo akyse buvo nuostaba.

— O gal man nereikia? O ką gi turiu? Vienas kelnes ir tuos dykus nagus! — sumurmėjo, neatitraukdamas rankų nuo darbo. Gželia patarė jam šį ir tą ir grįžo į savo sklypą, o vėliau prieidavo ir kiti, kas su geru žodžiu, kas pasišnekučiuoti, o kiti pasirūkyti ir dantų pakaišioti, tačiau Simas atsakinėjo vis nekantriau, o pagaliau aštriai sušuko Pričkui:

— Dirbtum savo darbą ir kitų negaišintum! Šventę, dykūnai, sau taiso!

Ir pasiliko vienas, nes dabar jo lenkėsi.

Saulė kilo vis aukščiau, kybojo jau viršum bažnyčios, skrido nesulaikoma, užliedama pasaulį akinančiu aiškumu ir karščiu, vėjas kažkur pradingo, ir karštis

jau netrukdomas siautė žemę mirgančia užuolaida, kurioje javai skendėjo tarytum tyliai kunkuliuojančiame, verdančiame vandenyje.

— Manęs tai greit nenuvysi,— tarė lyg priešindamasis saulei ir, pamatęs Nastusę su pusryčiais, išėjo jos pasitikti ir godžiai įsikibo į lauknešėlius.

Nastusė kažko nusiminusi dairėsi po laukus.

— Manai, užderės kas tokiuose žvirgždynuose ir pelkėse?!

— Viskas užderės, pamatysi, net ir kviečių turėsi pyragams.

— Lauk, šviesos nesulaukus, kol vilkai kumelę papjaus.

— Nepapjaus, Nastusel Žemės turiu, tai lengviau bus laukti, juk net šeši margai mūsų,— kalbėjo skubiai valgydamas.

— Taigi, juk žemės negraušil O kaipgi žiemą išgyvensim?

— Čia jau aš dėtas, nesirūpink! Viską apgalvojau ir viską padarysiu! — jis atstūmė tuščius lauknešėlius, ištiesė kaulus ir nusivedė ją, rodydamas ir aiškindamas.

— Šitoj vietoj bus troba,— sušuko jis džiaugsmingai.

— Bus! Gal iš dumblo ją sulipdysi, kaip kregždė!

— Ogi iš medžių, ir iš šakų, ir iš molio, ir iš smėlio ir iš ko tik galima, kad tik joje išgyventume kokius metelius, kol prasisieksim.

— Puikų dvarą, matau, ketini įtaisyti! — suurzgė ji atkariai.

— Meiliju verčiau būdoj gyventi negu kampininkas būti.

— Ploškienė sako, kad pas juos kraustytumės žiemos praleisti, pati pasiūlė mums trobą, iš geros širdies.

— Iš geros širdies. Taigi, tikriausiai nori motinai akibrokštą padaryti, juk jiedvi riejasi tarpusavy kaip šunes. Terba pasmirdusi, nereikia man jos gerumo. Nebijok, Nastuse, ištaisysiu tau tokią pirkią, kad ir langas bus, ir kaminas, ir viskas, ko tik reikia. Pamatysi, kaip amen poteriuose, po trijų savaičių bus gatava, nors rankas nutrinčiau bedirbdamas, bet bus.

— A jau, gal jau vienas pastatysi!

— Matas man padės, prižadėjo!

— Ar motina nepadėtų kuo? — pasakė ji būgštaudama.

— Kad ir pastipt reikėtų, jos neprašysiu! — suriko jis, bet matydamas, kad ji dar labiau nuliūdo, didžiai susirūpino ir, juodviem atsisėdus palei rugius, baimingai ėmė aiškinti.

— Tai ar galiu, Nastuse? Kaipgi, juk ji mane išvarė ir tave plūsta.

— Dieve brangus, kad nors kokią karvutę duotų, antraip kaip tie paskutiniai ubagai, be niekur nieko, net baisu pagalvoti.

— Bus ir karvė, Nastuse, bus, vieną esu nužiūrėjęs.

— O čia nei trobos, nei kokio gyvulėlio, nei nieko! — pravirko ji, glausdamasi prie jo; jis šluostė jai akis, glostė galvelę, bet ir jį pagavo toks gailestis, jog vos ištvėrė nesubliovęs, tad pašoko į kojas, čiupo kastuvą ir suriko, lyg smarkiai papykęs:

— Dievo bijok, moterie, tiek darbo, o tu tik skundies ir verki!

Ji atsikėlė, kupina sunkių minčių ir didelių rūpesčių.

— Jeigu badu nenumirsim, tai mus vilkai suės šioj dykynėj.

Jis papyko ne juokais ir, stverdamasis darbo, kietai tarė:

— Jei žadi žliumbti ir plepėti nei šį nei tą, verčiau pasilik savo troboj.

Ji norėjo prisiglausti prie jo ir jį apraminti, bet jis ją atstūmė.

— Taigi, ne metas dabar myluotis, taigi! — tačiau leidosi nuraminamas, nors ir tebepyko už bobišką plepėjimą, o ji nuėjo rami ir net linksma.

— Vaje! Juk ir boba žmogus, o žmoniškai nesupranta. Tik verkia, dejuoja, o juk nieko iš dangaus nenukris, jei rankomis nepadarysi. Kaip vaikai, čia juokias, čia verkia, čia pyksta ir skundžiasi! Vaje!

Murmėjo jis, įnikęs į darbą, ir netrukus užmiršo visą pasaulį.

Ir taip jis dirbo kasdien, keldavosi priešaušriu ir grįždavo tik vėlai vakare, tad dažnai net burnos nepraverdavo per kiauras dienas žodžio kam pasakyti, valgyti jam atnešdavo Teresė arba kas kitas, nes Nastusė ėjo dienas prie klebono bulvių.

Iš pradžių užsukdavo pas jį koks kaimynas, bet kad jis nenorėjo šnekėtis, tai jie tik iš tolo žiūrėjo, stebėdamiesi jo nenuvargstamu darbu.

— Kietas, bestija! Kas būtų tikėjęsis,— murmėjo Kiombas.

— Kam gi būtų Dominikienės veislė! — juokdamasis sušuko kažkas, bet Gželia, nuo pat pradžių atidžiai sekęs Simą, tarė:

— Teisybė, kad jis pluša kaip jautis, bet reiktų jam truputį padėti.

— Žinoma, pats vienas neįstengs, reiktų, jis to vertas! — teigė, tačiau niekas neskubėjo pirmas, visi laukė, kad jis pats paprašytų.

Bet Simas neprašė, jam tai net neatėjo į galvą, tad vieną dieną labai nustebo, pamatęs kažkokį vežimą, atidardantį pas jį.

Vežikavo Andrius ir jau iš tolo linksmai šaukė:

— Parodyk, kur reikia užarti! Taigi čia aš!

Simas tik ilgai žiūrėjęs įtikėjo akims.

— Kad ir drįsai, na, na, išpers tau kailį, vargšeli, pamatysi.

— Tegu! O jei mane išpers, tai jau visai prie tavęs prisidėsiu.

— Ar pats sumanei man padėti?

— Ogi pats! Seniai jau norėjau, tik bijojau, sergėjo mane ir iš pradžių Jagusė atkalbinėjo,— pasakojo jis plačiai, imdamasis darbo, o paskui jau drauge juodu arė; traukdamas namo, jis pažadėjo atvykti dar ir kitą dieną.

Ir atvyko su saule, o Simas tuoj pamatė jo bent kiek mėlynėmis paženklintus skruostus, bet paklausė tik pavakarėj.

— Smarkią peklą tau pakėlė?

— Ė... akla, tai nelengva jai mane sugraibyti, o pats juk po nagais nelendu,— atsakė kažkaip liūdnai.

— O Jagna tavęs neišdavė?

— Juk Jagusė mums nepriešinga.

— Kol jai kas makaulėn neužeina, kas ten supaisys moteris! — gailiai atsidūsėjo Simas ir uždraudė jam lankytis.

— Pats įveiksiu, vėliau man padėsi, kai reikės sėti.

Ir vėl pasiliko vienas ir dirbo nenuvargdamas, kaip arklys, įkinkytas į suktuvą, nepaisydamas nei nuovargio, nei kaitros, o dienos ėjo tokios karštos, šutrios ir tvankios, net žemė skilo, vandenys džiūvo, žolė gelto, o javai linko jau vos begyvi tame pragariškame gaisre, laukai tuštėjo ir tilo, nes neįmanoma buvo ištverti darbe, stačiai gyva ugnis iš dangaus liejosi, ir saulė graižė akis. Pabalęs, blandus dangus kybojo lyg ugninga, įsivirpėjusi marška, gaubianti visą žemę tokiu karš-

čiu, jog nei vėjas papūs, nei medis pajudės, nei paukštis sugiedos, nei žmogaus balsas kur pakils, ir kiekvieną dieną vienodai iš rytų į vakarus keliavo saulė, žerdama nenumaldomą ugnį ir sausrą.

Bet ir Simas kiekvieną dieną vienodai stojo dirbti, nesiduodamas kaitros nuvejamas, net ir naktis dabar miegodavo lauke, kad tik nereiktų laiko gaišti, Matas jau ėmė stabdyti jo įniršį, bet jis atsakė jam trumpai:

— Šventądien pasilsėsiu.

Ir iš tikrųjų, šeštadienį vakare jis parėjo į trobą, tačiau toks nuvargęs, jog užmigo prie dubens, o kitą dieną miegojo kone ligi pat vakaro, nes tik pavakarėj atsikėlė ir, šventadieniškai apsitaisęs, atsisėdo prie kupinų dubenų; moterys vaikščiojo apie jį kaip apie kokį svarbų asmenį, dažnai pridėdamos valgio ir sekdamos kiekvieną jo mostą, o jis, ligi soties prisikimšęs, atsileido diržą, įsirėžė ir linksmai šūktelėjo:

— Dieve atlygink, motin! O dabar eiva truputį pasilinksminti!

Ir ištraukė su Nastuse į karčiamą, o drauge su jais ir Matas su Terese.

Žydas lenkėsi jam ligi žemės, degtinės statė nešaukiamas ir gaspadorium jį vadino, dėl to Simas didžiai pūtėsi ir, gerokai įkaušęs, grūdosi tarp pirmųjų ir apie viską savo nuomonę reiškė.

Karčiamoj buvo daug žmonių ir muzika griežė, kad linksmiau būtų, tačiau niekas dar nešoko, tik visi sveikinosi stikliukais, skųsdamiesi kaitra ar priešpjūte, kaip paprastai karčiamoje.

Net ir Borynai su kalviais atėjo, bet nutraukė į alkierių ir, matyti, neblogai linksminosi, nes žydas dažnai tempė jiems degtinės ir alaus.

— Antanas žiūri šiandien į savo pačią kaip varna į kaulą, net žmogaus nepažįsta,— skundėsi liūdnai Jam-

brožis, veltui žvilgčiodamas į alkierių, iš kur sklido skambūs, jam malonūs garsai.

— O kad jam geriau savo klumpė negu čebatai, kur kiekvienai kojai tinka,— juokdamasi tarė Jagustynka.

— Užtat tokie kojos žmogui nenutrins! — pridūrė kažkas, o visa karčiama sugriaudė juoku, nes visi suprato, kad Jagusę turi galvoje.

Tik Simas nesijuokė ir, apkabinęs Andrių už kaklo, bučiavo jį ir šnekėjo jau gerokai įkaušęs.

— Turi manęs klausyti, tik pagalvok, kas tau sako.

— Taigi žinau, taigi... tik kad motulė liepė,— mikčiojo anas verksmingai.

— Ką ten motulė! Manęs turi klausyti, aš gaspadorius.

Muzikantai užrėžė chodzoną, kilo triukšmas, trinktelėjo kulnys, sukvykė grindys, pasigirdo dainelės, ėmė suktis poros, tad ir Simas, stvėręs per liemenį Nastusę, milinę paleido, kepurę nusistūmė ant šalies, šūktelėjo, prasiveržė pats pirmas ir visų garsiausiai rėkavo, užsimirštiniausiai trankė grindis, smarkiausiai sukiojosi ir ritosi agniai, linksmai, triukšmingai, tarytum pavasariškos galios pritvinęs upokšnis.

Bet pašckęs vieną ir kitą šokį, leidosi moterų išvedamas iš smuklės ir, jau gerokai išsiblaivęs, sėdėjo su jomis trobos pašalėj; ir Jagustynka atslinko, tad visi šnekučiavosi. Kad ir vėlu jau buvo ir Simas rengėsi grįžti, bet nelabai norėjo, delsė, laukė, prie Nastės glaustėsi ir kažko dūsavo, net jos motina pasakė:

— Pernakvok daržinėj, kur čia bastysies naktį.

— O kad jo patalas ten, pašiūrėj,— aiškino Nastusė.

— Tai įsileisk jį po savo duknom, Nastuse,— atsiliepė Jagustynka.

— Ką jūs galvojat! Taigi, dar ko! — gynėsi ji susigėdusi.

— Juk jis tavo vyras! Kad ir truputį anksčiau, prieš kunigui pašventinant, jau ne griekas, o vaikinas pluša kaip jautis, ar nenusipelnęs dovanos.

— Šventa teisybė! Nastuse! Nastuse! — jis šoko kaip viikas prie merginos, sugriebė ją kažkur sode ir, nepaleisdamas iš glėbio, bučiavo ir maldavo:

— Ar varai mane, Nastuse? Nejau varai, mieliausia, tokią naktį?

Motinai atsirado kažkoks reikalas priemenėj, o Jagustynka, rengdamasi eiti namo, tarė:

— Nedrausk jam, Nastuse! Maža gero tėra gyvenime, o kad pasitaiko lyg aklai vištai grūdas, tai nepaleisk iš nagų.

Ji prasilenkė tarputvoriuose su Matu, kuris, pamatęs pro langą kas darosi, sušuko Simui:

— Tavim dėtas, aš seniai būčiau taip padaręs!

Ir švilpaudamas ištrūko į kaimą ieškotis pasismaginimo.

Bet kitą rytą auštant Simas stojo į darbą kaip visuomet ir dirbo nenuilsdamas, tik kai Nastusė atnešė jam pusryčius, jis godžiau siekė jos raudonų lūpų negu lauknešėlių.

— Tik apgauk mane, tai snukį tau nuplikysiu,— grasė ji, šliedamasi prie jo.

— Mano tu, Nastuse... pati man daveisi... jau tavęs nebepaleisiu,— vapėjo jis karštai ir, žvilgtelėjęs jai į akis, tyliau pridūrė: — Pirmas turi būti berniukas.

— Kvailas tu! Žiū, kokie niekai jam galvoj! — atstūmė jį ir išraudusi pabėgo, nes netoliese pasirodė ponas Jackus; rūkė sau pypkelę, smuikelį pasispaudęs po pažastimi, ir taręs pagarbintą ėmė klausinėti šio ir to. Simas noriai gyrėsi, ką jau nuveikęs, ir staiga ne-

teko žado, išsprogino akis, nes ponas Jackus padėjo smuiką, nusimetė milinę ir ėmėsi minkyti molį.

Simas net kastuvą iš rankų išmetė ir išsižiojo.

— Ko taip stebiesi, ką?

— Tai kaip čia dabar? Tai ponas Jackus su manim dirbs?

— Ogi dirbsiu, padėsiu tau trobą statytis, manai, kad nesugebėsiu? Pamatysi.

Ir dirbo dabar jau dviese. Teisybę pasakius, senis nedaug spėkų beturėjo ir prie sunkaus darbo nebuvo pratęs, bet žinojo tokių išmoningų būdų, jog darbas ėjo kur kas greičiau ir sklandžiau. Aišku, kad Simas stropiai jo visur klausė, tik tarpais murmėjo:

— Vajezau! Dar to nėra buvę sviete... Kad ponas...

Ponas Jackus tik šypsojosi ir ėmė kalbėti apie įvairius dalykus ir tokių stebuklų pasakojo apie pasaulį, jog Simas vos nepuolė jam po kojų iš dėkingumo ir nuostabos, tačiau nedrįso, o vakare nulėkė apie viską papasakoti Nastusei.

— Sakė, kad pakvaišęs, o jis kaip kunigas išmintingiausias! — baigė jis.

— Kitas gudriai kalba, o kvailai daro! Žinia, jei turėtų sveiką protą, manai, padėtų tau, ką? Arba gal ganytų Veronkos karves?

— Teisybė, neįmanoma to suprasti.

— Nieko kito, tik jam galvoj negerai.

— Bet ir geresnį žmogų sunku rasti sviete.

Ir buvo be krašto dėkingas jam už gerumą, bet nors ir dirbo drauge, iš vienų lauknešėlių valgė, vienais kailiniais apsikloję miegojo, vis dėlto Simas nedrįso su juo laisvai susibičiuliauti.

„Vis dėlto jis ponų giminės",— galvojo su didžia pagarba ir dėkingumu, nes, anam padedant, pirkelė augo kaip ant mielių, o kai dar Matas atėjo padėti ir

Klombų Adomas atvežė iš girios ko reikėjo,— lūšna radosi tokia puiki, net buvo matyti iš Lipcų. Matas beveik visą savaitę smarkiai plušėjo, kitus ragindamas, ir kai šeštadienį po pietų baigė, jis įsmeigė prie kamino žalią gairę ir išlėkė prie savo darbo.

Simas dar baltino trobą, šlavė drožles, o ponas Jackus apsitvarkė, pasibruko smuikelį po pažastim ir juokdamasis tarė:

— Gūžta gatava, tupdyk dabar pereklę...

— Taigi ryt po mišparų šliūbas,— puolė jam dėkoti.

— Ne dykai dirbau! Kai mane iš kaimo išvys, tai ateisiu pas tave kampininku,— užsirūkė pypkelę ir nukiūtino į mišką.

O Simas, kad ir visa baigęs, dar kažko slankiojo, rąžė išvargintus kaulus ir su nesitikėtu džiaugsmu žvilgčiojo į lūšną.

— Mano! Taigi mano! — kalbėjo ir, tarytum netikėdamas akimis, lietė sienas, vaikščiojo aplink ir žvilgčiojo pro langą, su malonumu uosdamas rūgštelėjusį kalkių ir šlapio molio kvapą, ir tik temstant nutraukė į kaimą rengtis rytojaus dienai.

Aišku, jau visi žinojo apie vestuves, tad ir Dominikienei kažkuri kaimynė pranešė, tačiau senė apsimetė nesuprantanti, ką jai sako.

O rytojaus dieną, sekmadienį, jau nuo pat ankstyvo ryto Jagusė dažnai išsivogdavo iš trobos su nemažais ryšuliais, kuriuos tempė pas Nastusę, tačiau senė, nors gerai jautė, kas darosi, niekuo nesipriešino, tik slankiojo tylėdama ir tokia apsiblaususi, kad Andrius tik po sumos išdrįso prie jos prieiti.

— Tai jau eisiu, motut! — sušnibždėjo, stovėdamas toli, atsargiai.

— Verčiau arklius išgintum į dobilieną...

— Šiandien Simo vestuvės, ar nežinot...

— Dėkui Dievui, kad ne tavo! — nusijuokė ji pašaipiai. — Tik nusigerk man, tai pamatysi, ką tau padarysiu! — pagrasė piktai ir, vaikinui ėmus šventadieniškai taisytis, išdyrino kažkur į kaimą.

— Ir nusigersiu, tyčia nusigersiu! — murmėjo jis, bėgdamas per kaimą į Mato trobą, iš ten kaip tik jau ėjo į bažnyčią, bet tyliai, be dainų, be šūksmų ir be muzikos. Jungtuvės taip pat įvyko labai neturtingai, tik su dviem žvakėm, Nastusė net graudžiai apsiverkė, o Simas kažko puikavo ir įžūliai, priekabiai žiūrėjo į žmones ir tuščią bažnyčią. Laimė, išeinant vargoninkas užgriežė taip šoksmingai, net kojos pačios ėmė spardytis ir širdyje pasidarė kažkaip gaiviau ir linksmiau.

Tuoj po jungtuvių Jagusė grįžo pas motiną ir paskui tik tarpais užeidavo pas vestuvininkus, nes Matas griežė smuiku, Borynų Petrekas pritarė fleita, o kažkas taip smarkiai mušė būgną, jog ėmė šokti ankštoj troboj, o kiti, kur smarkesni mėgėjai, šoko priešais trobą, tarp stalų, kur susėdo vestuvininkai, valgė, gėrė į kits kito sveikatą ir šnekučiavosi tyliai, nes nepritiko rėkauti, kol dar diena ir negirti.

Simas nuolat slankiojo paskui žmoną, tempė ją į kerčias ir taip ugningai bučiavo, net kiti juokėsi iš jo, o Jambrožis niauriai pasakė:

— Džiaukis, žmogau, šiandien, ba ryt imsi verkti! — ir vijosi žlibėmis stikliuką.

Teisybę pasakius, ir smarkaus ūpo nebuvo, ir neatrodė, kad galėtų kilti didesnė linksmybė, nes kai kurie, šiek tiek užvalgę ir iš mandagumo kiek pasėdėję, saulei nusileidus ir dangui suliepsnojus žaromis, ėmė jau rengtis namo. Tik vienas Matas smarkiai įsilinksmino, griežė, dainavo, merginas šokti vedė, degtine vaišino, o atėjus Jagusei, smarkiai su ja susidrau-

gavo, į akis jai žvilgčiojo, karštai kažką kalbėjo, nepaisydamas ašaromis pasruvusių, jį sekančių Teresės akių.

Jagusė jo nesišalino, nes jis jos nei šildė nei šaldė, klausė kantriai, tik budriai sekė, ar neateina Antanai, su kuriais nieku gyvu nenorėjo susitikti. Laimė, juodu neatėjo, nebuvo nė vieno stambesnio ūkininko, nors kviečiami neatsisakė ir vestuvių atnašalus pagal papročius atsiuntė, tad kai kažkas apie tai užsiminė, Jagustynka sušuko:

— Jeigu čia jiems būtų skanėstų privirę, jeigu pakviptų ąsotis degtinės, tai nė lazda neatsigintum nuo pačių pirmųjų, o veltui kratyti pilvus ir sausai liežuviais malti jie nemėgsta.

Ji buvo jau šiek tiek įkaušusi, tad pamačiusi Jasių Griovą, kuris kažkur kerčioje gailiai dūsavo, nosį šluostėsi ir suglumusiomis akimis žvilgčiojo į Nastusę, jį pritempė prie jos pasityčioti.

— Pašok su ja, nors tiek pasinaudok, jei motina uždraudė tau ženytis, o apsisuk apie ją, gal tau iš malonės ką suteiks, ji dabar turi vyrą ir jai vis vien, ar vienam, ar daugiau.

Ir tauzijo tokias nešvankybes, net ausys leipo, o kai ir Jambrožis pripuolė prie stikliuko ir paleido liežuvį, tai jau abu dviese pirmavo, juokingai plepėdami, net pilvai visiems kretėjo, ir vestuvininkai nė nepamatė, kaip besilinksminant praėjo toji trumpa naktis.

Beregint iš svetimų pasiliko tik Jambrožis, besausinąs butelius ligi dugno, o jaunieji nusprendė tuojau pat persikraustyti į savo trobą; Matas kvietė pasibūti kurį laiką namuose, bet Simas užsispyrė, pasiskolino iš Klombo arklį, skrynias, patalus ir rakandus sukrovė vežiman, iškilmingai pasodino Nastusę, puolė po kojų

jos motinai, išbučiavo svainį, ligi žemės nusilenkė giminėms, persižegnojo, sudrožė arkliui ir išvažiavo, o šalimais ėjo lydėtojai.

Ir traukė taip tylėdami, tuo tarpu pasirodė saulė, rasomis įsikibirkščiavę išsidriekė laukai, skambą paukščių čiulbėjimu, sujudo sklidinos varpos, ir per visą pasaulį skriejo linksmas dienos džiaugsmas, kuris tarytum šventa malda dvelkė iš kiekvienos žolelės ir kilo į giedrą dangų.

Tik už malūno, kai aukštai viršum jų ėmė skrieti ratus du gandrai, pliaukštelėjusi delnais, atsiliepė motina:

— Kad tik neprasitarus! Geras ženklas, seksis judviem su vaikais.

Nastusė truputį nuraudo, o Simas, paremdamas vežimą kelduobėse, įžūliai švilptelėjo ir agniai sumetė žlibėmis.

O kai juodu pasiliko vienu du, Nastusė apsidairė savo ūkyje ir gailiai pravirko, net Simas suriko:

— Nežliumbk, kvaiša! Kiti nė tiek neturi! Dar pavydės tau! — pridūrė ir, būdamas didžiai pavargęs ir kiek įkaušęs, griuvo kerčioje ant šiaudų ir beregint ėmė knarkti, o ji atsisėdo trobos pašalėje ir verkšleno, žvilgčiodama į baltas, soduose matomas Lipcų sienas.

Ir ne kartą dar ji verkė dėl savo skurdo, bet vis rečiau ir rečiau, nes kaimas buvo tarytum susitaręs jiems padėti. Pirmoji atėjo Klombienė su perekle po pažastimi ir būreliu viščiukų krepšelyje ir, matyti, padarė gerą pradžią, nes kone kiekvieną dieną pas naujakurius užsukdavo kuri ūkininkė ir vis ne tuščiomis rankomis.

— Žmonės brangūs, kuo gi aš jums atsilyginsiu,— šnibždėjo ji susijaudinusi.

— O kad ir geru žodžiu,— atrėmė Sikorienė, duodama jai rietimą drobės.

— Kai prasigyvensi — atiduosi tam, kas mažiau turi,— pridūrė įsišniokštusi Ploškienė, traukdama iš po prijuostės geroką gabalą lašinių.

Ir prinešė jai tiek, jog ilgam galėjo užtekti, o vieną pavakarę Jasius atvedė jiems savo Brisių ir, pririšęs jį palei trobą, pabėgo tarsi nuplikytas.

Jie juokdamiesi papasakojo apie tai grįžtančiai iš girios Jagustynkai, o senė pašaipiai susiraukė ir tarė:

— Perpietėj jis rinko tau, Nastuse, uogas, bet motina iš jo atėmė.

VII

Ji nuėjo pas Borynus, nešdama raudonų uogų Juzei, o kad Hanka milžo karves prieš trobą, tai ji atsisėdo šalimais pasienyje ir ėmė plačiai pasakoti, kaip žmonės apdovanojo Nastę.

— Taigi tyčia, Dominikienės pykčiui tai daro,— užbaigė.

— Nastei tas vis tiek, bet ir man reikėtų jai ko nunešti,— sušnibždėjo Hanka.

— Parenkit, tai nunešiu,— pasisiūlė skubriai, o iš trobos atsklido silpnas, maldaujantis Juzės balsas:

— Hanuse, atiduokit jai mano kiaulaitę! Tikrai pasimirsiu, tai Nastusė sukalbės už mane kokį poterį.

Tai atitiko Hankos norą, ir ji tuojau liepė Vitekui parišti paršeliui virvę ir nuvaryti jį pas Nastusę, nes pati eiti kažkodėl nesiryžo.

— Vitek, tik pasakyk, kad kiaulaitė nuo manęs! Ir tegul ji greit atlekia pas mane, ba jau nebegaliu pasijudinti! — skausmingai prašneko Juzė, mat jau visą

savaitę sirgo vargšelė, gulėjo antrajame trobos gale sutinusi, karščiuodama ir visa išberta raupais. Pirma ją išnešdavo į sodą po medžiais, nes ji gailiai to prašė.

Bet ką gi, taip ėjo blogyn, kad Jagustynka uždraudė nešti ją į orą.

— Turi patamsy gulėti, ba saulėje gulint visi raupai puls į vidurius.

Tad ir gulėjo vieniša pritemdytoj troboj, tik vaitodama ir tylutėliai dejuodama, kad neprileidžia prie jos vaikų ir nė vienos draugės, nes ją globojanti Jagustynka lazdele varė visus šalin.

Dabar, išsikalbėjusi su Hanka, pakišo ligonei uogų ir ėmėsi minkyti tepalą iš grynų grikinių miltų, praskiestų šviežiu nesūdytu sviestu ir vienais tryniais. Storai apdėjo juo Juzei veidą ir kaklą, viršum užkrovė šlapių skudurų, o mergina kantriai leidosi gydoma, tik baimingai klausinėjo:

— Ar nebus rauplėti skruostai?

— Nekrapštyk, tai praeis be ženklo, kaip Nastusei.

— Kad taip nieżti, o Jėzau! Jau geriau pririškit man rankas — neištversiu! — prašė ji ašaringai, vos susilaikydama nedraskiusi odos, tuo tarpu senė sumurmėjo prie jos kažkokį užkalbėjimą, pasmilkė džiovintais šilokais ir, pririšusi jai rankas prie šlaunų, išėjo į darbą.

Juzė gulėjo ramiai, įsiklausiusi į musių zirzimą ir į tą keistą ūžesį, kuris be atlydos ritosi per galvą; ji lyg pro miegus girdėjo, kad tarpais kas namiškių žvilgtelėdavo į ją ir žodžio netaręs išeidavo, čia vėl jai vaidenosi, kad raudonais obuoliukais apsunkusios šakos karo žemai ties ja, o ji veltui kyla ir neįstengia jų pasiekti, čia vėl kad aplink ją grūdasi avelės, kažkaip gailiai birbdamos, bet Vitekui įslinkus į trobą, tuoj jį pažino.

— Ar nuvarei kiaulaitę? Ką gi pasakė Nastusė?

— Taip džiaugėsi paršeliu, jog vos jo nepabučiavo į uodegą!

— Matai, juoksis jis čia iš Nastusės!

— Teisybę sakau! Ir liepė pasakyti, kad rytoj atlėks pas tave.

Ji staiga ėmė blaškytis lovoje ir baimingai šaukti:

— Nuvyk jas, ba sumindžios mane, nuvyk! Buri, buri, buri! Bur!

Ir tarytum užmigusi gulėjo ramiai. Vitekas išėjo, bet dažnai užeidavo jos pasižiūrėti. Ji neramiai paklausė:

— Ar jau pietų metas?

— Turbūt netoli vidunakčio, visi miega.

— Teisybė, tamsu! Paimk tuos žvirblius iš palėpės, čirškia kaip nupešti!

Jis ėmė kažką pasakoti apie lizdus, bet ji suriko, stengdamasi atsikelti:

— O kur šėmoji?! Vitek, neleisk jos į javus — tėvas tau kailį išpers!

Vieną kažkurį kartą ji liepė jam atsisėsti arčiau ir pašnibždomis ėmė sakyti:

— Hanka man draudžia eiti į Nastusės vestuves, bet tyčia eisiu ir pasipuošiu žydra liemene ir tuo sijonu, su kuriuo buvau per atlaidus. Akis išžiūrės į mane, pamatysi! Vitek, paskink man obuolių, tik kad Hanka tavęs nesučiuptų! Žinoma, šoksiu vien tik su bernais! — ūmai pritilo ir užmigo, o Vitekas ištisomis valandomis sėdėjo prie jos, vaikė šaka muses ir davinėjo jai atsigerti, budėjo prie jos kaip pėreklė, nes Hanka buvo jį palikusi troboje padėti, o bandą drauge su savo galvijais jo vietoje ganė Klombų Macius.

Iš sykio berniukas ilgėjosi miško ir laisvės, bet Juzės liga sukėlė jam tokį gailestį, jog noriai būtų

dangų jai prilenkęs ir vis ką išgalvojęs, kad tik galėtų ją pasmaginti ir prajuokinti.

Vieną dieną jis atnešė jai visą pulkelį kurapkiukų.

— Juze, paglostyk paukštelius, tai ims cypauti, paglostyk.

— O kaipgi, kad neturiu kuo,— sudejavo ji, pakeldama galvą.

O kai jis atrišo jai rankas, ji paėmė paukštelius nutirpusiomis, bejėgėmis rankomis ir spaudė juos prie veido ir akių.

— Taip jiems širdytės plasta, taip jie bijo, vargšeliai! Paleisk juos, Vitek!

— Pats juos susekiau, kur čia tau dabar paleisiu,— gynėsi jis, tačiau paleido.

O kitą kartą vėl atnešė kiškiuką ir, laikydamas jį už ausų, patupdė prieš ją ant patalo.

— Triušis brangus, triušelis, iš motulės tave paėmė, našlaitėli, iš motulės.

Ji šnibždėjo, spausdama jį prie krūtinės lyg kūdikėlį, glostė ir glamonėjo, tačiau kiškis suriko tarsi draskomas, ištrūko jai iš rankų, šoko į priemenę, į visą būrį vištų, kurios išlakstė, pašėlusiai kvakšėdamos, o jis šiūsterėjo į priebutį ir pro snaudžiantį Lapą pasileido į sodą; šuo puolė jo vytis, o paskui juos rėkdamas Vitekas, ir kilo toks triukšmas, jog iš kiemo atbėgo Hanka, o Juzė net leipo juokais.

— Gal jį šuo pagavo, ką? — klausinėjo ji paskui truputį nerami.

— Taigi, tik pauodegį jo tepamatė, kiškis puolė į javus kaip akmuo į vandenį, smarkus bėgikas! Nenusimink, Juze, parnešiu tau kitą.

Ir nešė jai ką tik nutvėręs: čia auksu nubarstytų putpelių, čia ežį, čia prijaukintą voverę, kuri baisiai juokingai šokavo troboje, čia jaunų kregždžių, kurios

taip gailiai cypavo, jog senės krykštaudamos veržėsi į trobą, net Juzė liepė jam padėti jas atgal, čia vėl kitokių dalykų, jau nebeminint, kad obuolių ir kriaušių prinešdavo tiek, kiek tik begalėjo slapta nuo vyresniųjų suvalgyti, tačiau niekas jau jos nebelinksmino, ir ji dažnai žiūrėdavo lyg nesuprasdama, dažnai nusigręždavo pavargusi ir netekusi nuotaikos.

— Nenoriu, atnešk man ką naujo! — gaižavo, nugręždama akis ir net nežiūrėdama į gandrą, kuris šeimininkavo troboje, badė snapu visus puodus ir veltui palei duris tykojo Lapos. Tik tąsyk, kai jis atnešė jai gyvą meletą, ji šiek tiek išsiniaukstė.

— Vajezau, tai gražumėlis, kaip paveiksliukas!

— Saugokis, kad tau į nosį neįkirstų, pikta kaip šuo.

— Žiū, net nesiveržia pabėgti, prijaukinta, ar ką?

— Sparnus ir kojas jai surišau, o akis užliejau smala.

Kurį laiką žaidė paukščiu, bet meleta vis nejudėjo ir buvo liūdna, nenorėjo lesti ir pagaliau, visų namų nusiminimui, nugaišo.

Ir taip jiems slinko dienos.

O lauke vis kepino, ir juo labiau artinosi rugiapjūtė, juo kaitra didėjo, dieną neįmanoma buvo dirbti laukuose, o naktys taip pat nenešė vėsos, nes ėjo tvankios, įkaitusios, net soduose negalėjai išsimiegoti dėl karščio; stačiai pragaištis užgriuvo kaimą, žolė jau taip išdegė, kad galvijai grįždavo iš ganyklų alkani ir baubdavo kūtėse, bulvės nuvyto, užsimezgė lyg riešutai ir tokios paliko, nusvilintos avižos šiurpsojo vos pakilusios nuo žemės, miežiai pagelto, o rugiai per anksti išdžiūvo ir bolavo liesomis varpomis. Rūpinosi tuo visi didžiai, su liūdnoka viltimi žvelgdami į kiekvieną saulėlydį, ar kartais neparodys oro atmainos, bet dan-

gus vis būdavo be debesų ir visas aptrauktas tarsi stikline, balzgana pašvaiste, o saulė leisdavosi gryna, nė mažiausio debesėlio nepritemdyta.

Ne vienas jau širdingai maldavo prieš šventus paveikslus Viešpaties atsimainymo, tačiau nieko nepadėjo, laukai vis labiau alpo, vyto, iš medžių biro neprinokę vaisiai, šuliniai džiūvo, net tvenkinyje vanduo taip išseko, kad lentpjūvė nebegalėjo dirbti, ir malūnas taip pat stūksojo uždarytas, tad sielvarto pagauti žmonės susidėjo votyvai su išstatymu, kurios susirinko visas kaimas.

Ir meldėsi taip karštai ir iš visos širdies, kad net akmuo būtų pasigailėjęs.

Ir, matyti, Viešpats Jėzus pasidavė savo gailestingumui, nes rytojaus dieną, nors buvo taip karšta, tvanku ir šutringa, jog paukščiai krito nualpę, karvės gailiai baubė ganyklose, arkliai nenorėjo eiti į lauką, o žmonės, visiškai nusikankinę, be jėgų klaidžiojo įkaitusiuose soduose, net ir į daržą bijodami išeiti, tačiau kažkaip pačiu vidudieniu, kai jau atrodė, jog viskas leidžia paskutinį kvapą, toje pabalusioje, įsimirgliavusioje kaitroje ūmai saulė aptemo ir pablanko, lyg būtų kas žerstelėjęs į ją saują pelenų, o netrukus kažkur aukštai suūžė tarsi koks pulkas paukščių didžiuliais sparnais, ir iš visų pusių ėmė traukti mėlynumo pritvinę debesys, leisdamiesi vis žemiau ir grėsmingiau.

Dvelktelėjo baimė, visi gyviai pritilo ir sustojo, slėpdami virpėjimą.

Sudardėjo tolimi griausmai, pakilo trumpas vėjas, keliais susisuko dulkių viesulai, saulė išsiliejo lyg trynys smėlyje, ūmai sutemo, ir danguje sukirbėjo spiečiai žaibų, lyg būtų kas mirginęs ugninėmis virvėmis, ir kažkur netoliese trenkė pirmas perkūnas, net žmonės išbėgo prieš trobas.

Staiga viskas ligi dugno sukunkuliavo, saulė užgeso, radosi nuožmi maišatis ir ėmė siausti tokia vėtra, jog susivėlusiose tamsybėse tik liejosi akinančios šviesybės srautai, trankėsi perkūnai, griausmai ritosi dangumi, ūžė liūtis ir dejavo vėjas ir medžiai.

Perkūnai trankėsi vienas po kito, net akis žlibino, ir puolė tokia liūtis, jog pasaulio negalėjai įžiūrėti, o pašaliais slinko kruša.

Audra truko gal valandą, net javai palinko, ir keliais išsiliejo ištisos upės putoto vandens, o jei tik valandėlę aprimdavo ir imdavo giedrytis,— beregint ir vėl sugriausdavo, tarytum tūkstančiai vežimų dardėdavo sušalusiu gruodu, ir naujas lietus pildavo kaip iš karties.

Baimingai žvilgčiojo žmonės į lauką, vienur kitur jau užžiebė lemputes ir giedojo „Tavo apgynimo", kitur nešė į prieangius šventus paveikslus apsisaugoti nuo nelaimės, bet, dėkui Dievui audra praslinko, nepadariusi didesnių nuostolių, ir tik kai jau buvo kone visai nurimusi ir lynojo vis smulkiau, iš kažkokio paskutinio debesies, pakibusio ties kaimu, trenkė perkūnas į vaito daržinę.

Išsiveržė liepsnos ir dūmai, tuo akimirksniu visą daržinę apsiautė ugnis, kaime pakilo baisus riksmas, ir kas tik galėjo, visi bėgo prie gaisro, tačiau nė kalbos negalėjo būti apie gelbėjimą. Daržinė degė nuo viršaus ligi apačios lyg krūva suverstų skiedrų, Antanas su Matu ir kitais nirtingai gynė nuo ugnies tik Koziolų pirkią ir kitus jų trobesius; laimė — nestigo vandens ir purvo kelyje, nes kai kurie stogai jau buvo pradėję rūkti ir į artimiausias sodybas skrido tankios kibirkštys.

Vaito nebuvo namie, dar anksti rytą buvo išvykęs į valsčių, o vaitienė baisiai dejavo, lakstydama aplin-

kui kaip įsikvakšėjusi pereklė, tad pavojui jau praėjus ir žmonėms skirstantis, prislinko prie jos Koziolienė ir įsisprendusi pašaipiai suriko:

— Matai, įveikė tave Viešpats Jėzus, ponia vaitiene, įveikė! Už mano skriaudas!

Ir būtų priėjęs ligi peštynių, nes vaitienė šoko prie jos su nagais, bet Antanas suskubo jiedvi išskirti ir taip aprėkė Koziolionę, jog ji nelyginant paspirtas šuo grįžo į savo trobą, tik urgzdama ir baigdama loti:

— Pūskis, ponia vaitiene, pūskis, atgausiu aš savo su procentais.

Bet niekas jos jau nebeklausė, daržinė sudegė, rūkstančius degėsius užvertė purvu ir išsiskirstė namo, pasiliko viena vaitienė, besiskundžianti Antanui, kuris kantriai išklausė, kiek tik galėjo, į kitus jos skundus numojo ranka ir nuėjo sau.

Audra buvo jau nusiritusi ant miškų ir girių, pasirodė saulė, žydru dangumi traukė kaimenės baltų debesų, sučvireno paukščiai, oras pasidarė gaivus ir vėsokas, o žmonės ėjo vandens leisti ir išrausų lyginti.

Kone palei pat trobą Antanas netikėtai susidūrė su Jaguse; ji ėjo su pintinėle ir kauptuku, jis skubriai ją pasveikino, tačiau ji žvilgtelėjo vilko žlibėmis ir praėjo be žodžio.

— Žiū, kokia didi! — murmtelėjo papykęs ir, pastebėjęs tarputvoriuose Juzę, rūsčiai ją apibarė, kam slankioja drėgmėje.

Mat mergina jau buvo tiek pagerėjusi, kad galėjo kiauras dienas gulėti sode, spuogai jau buvo užgiję puikiausiai, nepalikę jokių žymių, ir Jagustynka tik vogčiomis tepė ją tepalu, nes Hanka raukėsi, kam eikvoja tiek daug sviesto ir kiaušinių.

Ir gulėjo ji sau, pamažėli taisydamasi, per kiauras dienas kone visiškai viena, nes Vitekas grįžo prie kar-

vių, ir tik tarpais atlėkdavo kuri draugė trumpai paplepėti arba Rokas valandėlę pasėdėdavo prie jos, dar senoji Agota pasakodavo vis tą patį: kad tikriausiai per rugiapjūtę pasimirsianti Klombų troboje gaspadoriškai; bet daugiausia mergina laiką leido su Lapa, kuris neatsitraukdamas ją saugojo, su gandrù, kuris prieidavo šaukiamas, ir su paukščiais, kurie suskrisdavo duonos trupinių.

Vieną dieną, kai troboje nieko nebuvo, užsuko pas ją Jagusė ir atnešė visą saują saldainių, bet Juzei nesuskubus nė padėkoti, kažkur pasklido Hankos balsas, ir Jagna išsigandusi pabėgo.

— Į sveikatą tau! — sušuko per tvorą ir pradingo.

Ji lėkė pas brolį, kažką jam nešdama po pažasčia.

Nastusę rado prie karvės, kuri gėrė iš auseklio, o Simas statė kažkokį priestatėlį ir smarkiai švilpavo.

— Ir karvę jau turite? — ji nepaprastai nustebo.

— Ogi turim! Ką, ar ne puiki? — su pasididžiavimu pasakė Nastusė.

— Gera karvė, turbūt iš dvaro, kada pirkotės?

— Žinoma — karvė mūsų, nors ir nepirkom jos! Kai viską papasakosiu — už galvos nusitversi ir nepatikėsi! Taigi vakar apyaušry pajutau, kad kažkas taip kasosi į kampą, net visa pašiūrė dreba, manau sau: gena į ganyklas, ir kokia kiaulė priėjo nusibraukti purvo. Atsiguliau vėl ir dar nespėjau užmigti, o čia kažkas tylutėliai mykia. Išeinu, žiūriu, karvė stovi, pririšta prie durų, prieš ją padėtas gniužulas dobilų, pritvinkusi ir tiesia į mane snukį. Nusibraukiau akis, ba man pasirodė, kad miegai man dar nenulakstę, bet ne, gyva karvė stovi, mykia ir laižo man pirštus. Žinoma, pamaniau, kad atsiskyrė nuo bandos, ir Simas taip pat sako: tuoj čia atlėks jos. Tik man nedavė ramybės mintis, kad ji pririšta. Kaipgi, juk pati prie sai-

to neprisirišo. Bet praėjo pietūs, ir niekas jos neatėjo, pamilžau ją, kad jai lengviau būtų, nes jau pienas varvėjo iš spenių. Praėjo vakaras, praėjo naktis, klausinėjau kaime, net ir dvaro skerdžių klausinėjau, tik nieks nebuvo girdėjęs, kad būtų kam dingusi karvė. Senis Klombas pasakė, kad čia gali būti koks vagių dalykas ir geriau būtų karvę nuvesti į kanceliariją! Gaila man buvo, bet nieko nepeši, o per pietus ateina Rokas ir sako:

— Tu esi gera, tau karvės reikia, tai Viešpats Jėzus ir padovanojo.

— Na jau, kurgi ne, karvės mat iš dangaus byra, net ir kvailas nepatikės,— o jis tik nusijuokė ir eidamas sau sako:

— Karvė jūsų, nebijokit, niekas jos iš jūsų neatims!

Supratau taip, kad čia jis bus ją atvedęs, puoliau jam po kojų dėkoti, bet jis ištrūko.

— O kai sutiksit poną Jackų,— sako jis juokdamasis,— tai jam už karvę nedėkokit, nes, ko gero, dar lazdele jus pasveikins, jis nemėgsta padėkų!

— Tai, matyt, Jackus davė jums karvę!

— O kas gi kitas atsiras toks gailestingas biedniems žmonėms!

— Teisybė, juk jis davė Stachui medžių trobai ir tiek padeda!

— Stačiai šventas žmogus, dabar kasdien už jį poterius kalbu!

— Kad tik nepavogtų tau kas gyvulėlio.

— Ką? Karvę pavogti! Vajezau, taigi akis išdraskyčiau, į platųjį pasaulį jos eičiau ieškoti! Viešpats Dievas neleis tokios skriaudos! Į trobą ją įsivesiu nakčiai, kol Simas pastatys kūtelę. Ir Jasiaus Brisius pasaugos gyvulėlį! Mano paguoda brangiausia, mano mylimiausia! — šnibždėjo ji, apkabinusi ją už kaklo, ir

bučiavo į snukį, karvė net sustenėjo, šuo ėmė džiaugsmingai loti, pasibaidžiusios vištos įsikudakino, o Simas švilpavo vis garsiau.

— Iš to matyti, kad Viešpats Dievas jus laimina! — atsidūsėjo Jagusė, tarsi su tyliu gailesčiu atidžiai žvelgdama į anuodu. Pasirodė jai labai pasikeitę, ypač Simas ją domino, juk pažino jį liurbį, kuris ligi trijų suskaičiuoti nesugebėjo, troboje buvo pastumdėlis, ir niekino jį visi, kas tik norėjo, o dabar atrodė visiškai kitoks, pramoningai vertėsi, didžiu vedėsi ir kalbėjo kaip gudragalvis.

— Kuris gi čia jūsų laukas? — paklausė ji, ilgai svarsčiusi.

Nastusė ėmė rodyti, pasakoti, kur ką sės.

— O iš kur gausit sėklos?

— Simas pasakė, kad bus, tai turės būti, tuščiomis jis neplepa.

— Jis mano brolis, o klausau apie jį kaip apie visai svetimą.

— O toks jis geras, toks sumanus ir toks darbininkas, kad rasi antro tokio nėra pasaulyje,— karštai išsipažino Nastusė.

— Taigi,— pritarė ji liūdnai,— o kieno šitos kapčiais nužymėtos dirvos?

— Antano Borynos! Nedirba dar jų, sako, laukia, kol pasidalys Motiejaus palikimą.

— Bus gal koks pusvalakis, na, na! Neblogai jiems sekasi.

— O tegu jiems Viešpats Dievas dar dešimt kartų dosniau visko duoda, juk Antanas laidavo ponui už mūsų žemę ir ne kartą mums padėjo.

— Antanas padėjo Simui! — ji net sustojo nustebusi.

— Ir Hanka už jį ne blogesnė, davė man kiaulaitę, ji dar paršelis, bet bus iš jos džiaugsmo, ba geros veislės.

— Stebukłus pasakoji. Hanka davė tau kiaulaitę, stačiai nepatikėtum.

Jiedvi grįžo prie trobos, ir Jagusė, išmezgusi iš skarelės dešimt rublių, įspraudė juos Nastusei į ranką.

— Paimk tuos kelis skatikus, anksčiau negalėjau — žydas už žąsis nebuvo užmokėjęs.

Juodu dėkojo jai iš visos širdies, tad eidama sau pasakė:

— Palaukit, motina atsileis ir jums dar šio to duos.

— Nereikia, tegu ji mano skriauda grabą sau išsikloja! — pratrūko Simas taip staiga ir taip užsimiršęs, jog ji pasitraukė, nebetarusi daugiau nė žodžio.

Ėjo namo susimąsčiusi, liūdna ir kažkodėl kupina ilgesio.

— O ką gi aš? Kaip tas sausas stagaras, kur niekam nerūpi,— graudžiai atsidūsėjo.

Kažkur pusiaukelėj sutiko Matą; jis lėkė pas seserį, bet pasuko atgal drauge su ja ir atidžiai klausėsi jos pasakojimų apie Simus.

— Ne visiems taip gera,— pasakė jis niūriai.

Juodviem nesisekė pasikalbėjimas, jis kažkodėl dūsavo, susirūpinęs krapštėsi pakaušį, o Jagusė įsižiūrėjo į saulėlydžio žarų nušviestus Lipcus.

— Ė, trošku šiame pasaulyje ir ankšta,— tarė jis tarytum pats sau.

Ji klausiamai žvilgtelėjo jam į akis.

— Ó kas gi tau? Raukiasi lyg acto paragavęs.

Jis ėmė skųstis, kad jam įgrisęs gyvenimas ir kaimas, ir viskas, ir kad jis tikriausiai ištrauks į pasaulį, kur akys veda.

— Apsiženyk, ir turėsi permainą,— juokavo ji.

— Kad norėtų manęs toji, kuri man galvoj,— pažvelgė jai į akis įsispyręs, o ji nugręžė galvą nepatenkinta ir drauge sumišusi.

— Paklausk ją! Kiekviena už tavęs tekėtų, ir ne viena jau laukia piršlių.

— O jei atsakys! Bus gėda ir susigraužimas.

— Tai pasiųsi su degtine pas kitą.

— Aš ne toks, nužiūrėjau sau vieną ir manęs prie kitų netraukia.

— Vyriškam visos vienodai kvepia ir su kiekviena patinka arti susieiti.

Jis nesigynė, tik pradėjo iš kito krašto.

— Žinai, Jaguse, vaikinai tik laukia laiko siųsti pas tave su degtine.

— Tegu sau patys išlaka, netekėsiu nė už vieno! — ištarė ji tvirtai, net jis susimąstė, ir nuoširdžiai ji taip pasakė, nes nė vienas nebuvo jai mielesnis už kitus, beje, gal tik Jasius...

Ji sunkiai atsidūsėjo, meiliai pasiduodama atsiminimams apie jį, tad Matas, nebegalėdamas susikalbėti, pasuko atgal pas seserį.

O ji, baimingomis akimis glėbdama pasaulį, pagalvojo:

— Ką jis ten dabar beveikia, ką?

Suspurdėjo smarkiai, kažkas nelauktai apkabino ją ir suspaudė.

— Nepabėgsi dabar nuo manęs,— aistringai šnibždėjo vaitas.

Ištrūko jam iš nagų įsiutusi:

— Jei dar kartą mane paliesit, žlibes jum išdraskysiu ir tokį pragarą pakelsiu, kad visas kaimas sulėks.

— Nešauk, Jaguse, juk lauktuvių tau parvežiau,— ir bruko jai į rankas karolius.

— Įsikiškit juos sau kur nelenda, tiek man rūpi jūsų dovanos, kiek tas sulaužytas pagalys!

— Jaguse, ką tu darai, ką? — mikčiojo jis nustebęs.

— O tą, kad jūs — kiaulius, ir tiek! Ir nedrįskit kibti prie manęs.

Ji pabėgo nuo jo užsirūstinusi ir kaip viesulas įpuolė į trobą. Motina skuto bulves, o Andrius milžo karves tarputvoriuose, tad ji gyvai ėmėsi vakaro ruošos, bet visa virpėjo pykčiu ir, negalėdama nurimti, vos sutemus vėl susirengė bėgti.

— Užsuksiu pas vargoninkus,— pasakė motinai.

Dažnai dabar ji ten užeidavo, visaip jiems įsiteikinėjo, kad nors retkarčiais gautų išgirsti žodį kitą apie Jasių.

Tad ir lėkė, ištroškusi žinių apie jį, su kažkokia slapta viltimi išgirsti šiandien ką naujo.

Netrukus tamsoje sužėrėjo Jasiaus kambario langai, kur Mykolas kažką rašė po kabančia lempa, o vargoninkai sėdėjo prieš trobą, vėsumoj.

— Ryt po pietų parvažiuoja Jasius! — pasveikino ją vargoninkienė su naujiena, nuo kurios ji vos nekrito negyva, kojos jai linko, širdis sujudo plakti ligi kvapo netekimo, ją visą apsiautė liepsnos ir virpėjimas, tad, tik valandėlę pasėdėjusi, kad nesuprastų, pabėgo lyg vejama, net kažkur į tuopų kelią, nudūmė į pamiškę...

— Jėzau mano brangiausias! — prasiveržė dėkingai, ištiesdama rankas, ašaros pabiro jai iš akių, ir taip širdy įsidainavo džiaugsmas, kad ji norėjo juoktis ir šaukti, ir kažkur lėkti, ir bučiuoti medžius, ir glaustis prie laukų, sumigusių mėnulio spindesy.

— Jasius parvažiuoja, parvažiuoja,— šnibždėjo protarpiais, pakildama staiga lyg paukštis, ir skrido, pa-

gauta visos laukimo ir ilgesio galios, tarytum savo likimo ir neapsakomos laimės pasitikti.

Buvo jau vėlus vakaras, kai pargrįžo, langai jau buvo tamsūs, tik vienų Borynų degė žiburys, nes pas juos susirinko nemaža žmonių; ji parėjo namo laukti tos rytojaus dienos ir sapnuoti apie Jasiaus grįžimą.

Tačiau veltui vartėsi nuo vieno šono ant kito, tad vos motinai ėmus knarkti tylutėliai atsikėlė ir, apsisiautusi skara, atsisėdo palei trobą laukti miego arba aušros.

Borynų pirkioje, anapus tvenkinio, dar tebešvietė langai viename gale, ir tarpais iš ten sklido slopinami pasikalbėjimų atgarsiai.

Ji išsyk įsižiūrėjo į virpančius vandenyje šviesos atspindžius ir užmiršo viską, skendėdama ūkanotuose ir įsimirgėjusiuose mąstymuose, kurie apraizgė ją kaip voratinkliai ir beregint nunešė į kažkokį tylų, žaromis raudonuojantį vakarą, į platųjį nenuraminamo ilgesio pasaulį.

Mėnulis jau buvo nusileidęs, palšas santėmis siautė laukus, aukštai švietė žvaigždės, ir tarpais viena jų nukrisdavo taip greitai ir taip kažkur baisiai toli, net kvapo krūtinėje stigo ir šaltis žvarbino kaulus; kai kada glamoningai braukiojo įšilęs, lengvutis dvelktelėjimas, tarsi kieno mylimiausios rankos, o iš laukų kilo kaitrus, kvapnus atsidūsėjimas ir vėrė širdį, Jagusė net rąžėsi, išskėsdama rankas. Čia vėl sėdėjo, visa paskendusi mintyse ir neapsakomos saldybės nuojautoje, lyg metūgė, kuri stiebiasi ir kaupiasi galios... o naktis žengė per ją tyliai, atsargiai, tarytum nenorėdama žmogaus laimės baidyti.

Borynų tebebuvo su šviesa, ir kelią budriai sergėjo Vitekas, kad kas neprašytas nepasiklausytų, nes ten

buvo suėję tyliai, draugiškai pasitarti dėl rytojaus sueigos kanceliarijoj, į kurią vaitas užragino visus Lipcų ūkininkus.

Troboj buvo tamsoka, kažkoks žvakigalis silpnai smilko ant gaubto, tad tik kai kurias galvas galėjai įžiūrėti iš pulko, nes buvo suėję apie dvidešimt vyrų, vis tie, kur ėjo išvien su Antanu ir Gželia.

Kažkur patamsyje sėdįs Rokas plačiai aiškino, kas būtų kaimui, jeigu sutiktų pastatyti mokyklą Lipcuose, o paskui Gželia kiekvieną skyrium mokė, ką kuris turi pasakyti viršininkui ir kaip balsuoti.

Ilgai naktį tarėsi, tad neišsivertė be barnių ir nesutikimų, bet pagaliau nusprendė vieningai ir prieš aušt ant skubiai išsiskirstė, nes rytojaus dieną reikėjo anksti važiuoti.

Tik Jagusė dar pasiliko prieš trobą, tarsi visiškai pradingusi mintyse ir naktyje, sėdėjo akla ir kurčia viskam, tik protarpiais šnibždėdama sakytum karštus neužbaigtus poterių žodžius:

— Parvažiuos, parvažiuos!

Ir lenkėsi bejėgiškai tarytum ties rytojumi, tarytum norėdama įžiūrėti, ką jai neša toji aušra, pilkėjanti virš žemės, su baime ir džiaugsmu pasiduodama tam, kas turėjo įvykti.

VIII

Artėjo dienovidis, kaitra darėsi vis smarkesnė, ir žmonės jau visi susirinko prieš kanceliariją, o viršininko vis nebuvo. Raštininkas dažnai išeidavo į tarpdurį ir, prisidengęs akis, žvelgdavo į platų, kreivais žilvičiais apaugusį kelią, bet ten tik likusios po vakar die-

nos liūties valkos tviskėjo, pamažėli riedėjo kažkoks pasivėlinęs vežimas, ir kur ne kur tarp medžių subaltuodavo kaimiečio milinė.

Vyrija kantriai laukė, tik vienas vaitas lakstė kaip pasvilintas, žvilgčiojo į kelią ir vis garsiau ragino vyrus, kurie lygino vandens išrausas ir duobes aikštėje prieš kanceliariją.

— Greičiau, vyručiai! Vajezau, kad tik suspėtumėt, kol atvažiuos.

— Tik nesusileiskit iš baimės,— atsiliepė iš būrio kažkieno balsas.

— Krutėkit, žmonės! Aš čia tarnyboj, ne metas juokauti.

— Vaite, taigi tik vieno Dievo bijok,— nusijuokė kažkuris Žepkų vyras.

— O jei kuris dar žiaunas atvers, tą į cypę liepsiu įgrūsti! — rūsčiai suriko vaitas ir išlėkė pasižiūrėti nuo šventoriaus, ant kalnelio, o į jį galu buvo prisikišusi kanceliarija.

Viršum jos kilo didžiuliai, praamžini medžiai, pro šakas pilkavo bažnyčios bokštas, o iš už akmeninės tvoros virš stogų ir kelio, einančio per kaimą, kyšojo juodos kryžių rankos.

Nieko neįžiūrėjęs vaitas paliko prie žmonių vieną šaltyšių ir pats įėjo į kanceliariją, kur nuolat kas įeidavo ir išeidavo, nes raštininkas dažnai pasišaukdavo kurį ūkininką, tyliai primindavo jam nesumokėtus mokesčius, neįneštus pinigus teismui arba ir dar ką geresnio. Aišku, niekam juk nebuvo malonūs tie prisiminimai, tačiau klausė dūsaudami, nes ką gi galėjo padaryti dabar, per tą sunkią priešpjūtę? Ar galėjo mokėti, jei ne vienam jau ir druskai nusipirkti pinigų stigo, tad tik lenkėsi jam iki žemės, vienas kitas net ir ranką bučiavo, o kiti ir paskutinį auksinėlį į atkištą

jo delną bruko, ir visi kaip vienas maldavo palaukti ligi rugiapjūtės arba ligi artimiausio prekymečio.

Raštininkas buvo gudrus ir velnių priėdęs diegas, tad ir lupo žmonėms odą, net braškėjo, tariamai viską žadėjo, vienus gąsdino stražnikais, antriems dūmus pūtė į akis, su trečiais broliavosi ir iš visų ką nors sau išlojo: čia jam avižų mat pritrūko, čia reikėjo jaunų žąselių viršininkui, ten vėl prašė šiaudų grįžtėms, ir žmonės norom nenorom turėjo prižadėti visa, ko tik jis geidė, o jis aniems išeinant geresnius pažįstamus traukė į šalį ir lyg draugiškai jiems patarinėjo:

— Ir žiūrėkit, nuspręskit statyti mokyklą, nes jeigu priešinsitės, viršininkas gali supykti ir dar, ko gero, pagadins jums susitarimą su ponu dėl girios,— įspėjo Lipcų žmones.

— Tai kaip čia dabar — su ponu darom taiką geru noru! — nustebo Ploška.

— Teisybė, bet ar nežinot: ponas su ponu midų geria, o mužikui kailį peria.

Ploška pasitraukė didžiai susirūpinęs, o raštininkas toliau šaukinėjo žmones, vis iš kitų kaimų, kiekvieną kuo kitu gąsdindamas ir į tą pačią pusę lenkdamas; šitai tučtuojau pasklido vyrų sueigoj.

Žmonių buvo susirinkęs nemažas pulkas, suėjo gal apie du šimtu vyrų, kurie pradžioje stovėjo kaimais, saviškiai su saviškiais, ir lengvai galėjai pažinti, kurie iš Lipcų, kurie iš Modlicos, o kurie iš Pšylenko ar Žepkų, nes kiekvieno kaimo buvo kiek kitokie apdarai, bet vos pasklidus žiniai, kad reikia balsuoti už mokyklą, nes taip norįs pats viršininkas, žmonės ėmė maišytis, eiti iš būrio į būrį ir spiestis į draugę, kur kam tiko, ir tik vieni Žepkų šlėktos laikėsi skyrium, nenuolankiai, įžūliai žvelgdami į kaimiečius, nors patys buvo tokie skurdžiai, kad, anot tų juokų, trise lai-

kėsi įsikibę vienos karvės uodegos; o kiti visi žmonės, susipynę kaip virkščios, išsibarstė aikštėje ir glaudėsi šventoriaus paūksmėje ir prie vežimų.

Labiausiai spaudėsi palei didžiulę karčiamą, kuri stūksojo priešais kanceliariją, medžių kupste, lyg ūksmingoj giraitėj; ten daugiausia būriavosi; mat, nors laukus vilnijo vėsokas vėjas, bet kaitra kilo žiauri, taip svilino, jog ne vienas jau vos bepūtė ir ėjo aluje ieškoti atsivėsinimo. Dėl to ir karčiama buvo perpildyta, ir po medžiais būriais stovėjo žmonės, tyliai šnekučiuodamiesi ir svarstydami tą naujieną, drauge budriai stebėdami kanceliariją ir raštininko butą antrame namo gale kur vis daugėjo maišaties ir sukiojimosi.

Kartkarčiais raštininkienė kyšteldavo pro langą putlų snukį ir šaukdavo:

— Paskubėk Magde! Kad rankas kojas susilaužytum, kerėžos velėna tu!

Mergė dažnai perbėgdavo per kambarius, net dundėjo ir skambėjo stiklai, dangų veriančiu balsu ėmė rėkti kažkoks kūdikis, kažkur už namų kudakavo pabaidytos vištos, o suplukęs sargas ėmė vaikyti beišlakstančius po javus ir keliu viščiukus.

— Man rodos, kad vaišins viršininką,— tarė kažkuris.

— Sako, vakar raštininkas parvežęs pilną bričką gėrimų.

— Nusilaks kaip pernai.

— O gal neturi iš ko, ar maža žmonės suneša mokesčių, o juk niekas jiems rankų netikrina,— tarė Matas, bet kažkas sušuko:

— Tylėkit, stražnikai atėjo!

— Kaip vilkai slankioja, kad nė nepajusi, kur ir pro kur.

Tačiau baimingai pritilo visi, nes stražnikai susėdo priešais kanceliariją, apsupti pulko žmonių, tarp kurių buvo vaitas, malūninkas, o šiek tiek toliau sukinėjosi kalvis, ausylai klausydamasis.

— Malūninkas vizgina uodegą kaip išalkęs šuo!

— Nes ko kiti bijo, tas jam mieliausias!

— Kad jau yra stražnikai, tai viršininkas atsiras beregint! — sušuko Gželia, vaito brolis, ir pasitraukė į šalį, kur stovėjo Antanas, Matas, Klombas ir Stasys Ploška. Pasitarę tarpusavy, jie išsiskirstė tarp žmonių, ėmė jiems kažką sakyti ir kažką svarbaus dėstyti; žmonės klausė jų didelėje tyloje, tik tarpais vienas kitas atsidūsėdavo, susirūpinęs pasikasydavo arba šaudavo žlibėmis į stražnikų pusę ir vis labiau spausdavosi į būrį.

Antanas, pečiais atsišliejęs į smuklės kampą, kalbėjo trumpai, stipriai ir kone įsakomai, o kitame būryje, po medžiais, Matas porino su patyčiomis, tad ne vienas nusijuokdavo, o trečioje draugijoje, palei šventorių, Gželia kalbėjo taip išmintingai, tarsi iš atskleistos knygos skaitė, net sunku buvo suprasti.

Visi trys įkalbinėjo tą patį: neklausyti viršininko, neklausyti tų, kurie su valdžia visuomet eina išvien, ir nebalsuoti už mokyklos statymą.

Žmonės klausėsi susikaupę, siūbuodami čia į vieną, čia į kitą pusę, visiškai lyg giria, sūkuringam vėjui papūtus.

Niekas nieko neatsakė, visi pritardami lingavo galvas, nes ir kvailiausias suprato, jog iš naujos mokyklos tiek tebus naudos, kad uždės jiems naujus mokesčius, o iš to nė vienam jokio smagumo.

Tačiau vyriją ėmė siausti nerimas, žmonės mindžikavo, krenkštė, kosčiojo, ir niekas dar nežinojo, ką daryti.

Teisybė, išmintingai dėstė Gželia, tiesiai į širdį kalbėjo Antanas, bet vis tiek buvo baisu priešintis viršininkui ir pyktis su valdžia.

Visi dairėsi vienas į kitą, kiekvienas skyrium galvojo, ir visi žvalgėsi į turtingesniuosius, tačiau malūninkas ir kitų kaimų patys pirmieji laikėsi kažkaip nuošaliai, tarytum tyčia sustoję ten, kur juos galėjo matyti stražnikai ir raštininkas.

Priėjo prie jų Antanas, norėdamas ką išdėstyti, bet malūninkas burbtelėjo:

— Kas turi protą, tas ir pats žino, kaip jam reik balsuoti,— ir nusigręžė į kalvį, kuris visiems teigė, bet neramiai sukinėjosi vyrijoje, uostinėdamas kas darosi, čia pas raštininką landė, čia su malūninku kalbėjosi, Gželią vaišino taboka ir taip slėpė savo mintis, kad ligi pat galo nežinojai, su kuriais išvien eina.

Tačiau daugumas jau buvo linkę balsuoti prieš mokyklą, išsibarstė po aikštę ir, nepaisydami vidudienio kaitros, postringavo vis garsiau ir atkakliau, kol raštininkas sušuko pro langą:

— Prieikit čia kuris vienas!

Bet niekas nepasijudino, tarytum nenugirdę.

— Nubėkit kuris į dvarą žuvies, žadėjo iš ryto atsiųsti, bet kažkodėl nesiunčia! Tik greičiau! — griaudė įsakomai.

— Ne tarnų vietoj čia bėgioti atėjom! — atsiliepė kažkieno atkaklus balsas.

— Pats tegu lekia, gaila jam pilvą pakratyti,— nusijuokė kažkas, mat raštininko pilvas buvo it būgnas.

Raštininkas tik nusikeikė, o po valandėlės iš kiemo išėjo vaitas, nusigavo už smuklės ir greit nudrožė kaimo pakluonėmis į dvarą.

— Ponios raštininkienės vaikus pervystė ir apšluostė, tegu labar truputį prasivėdins.

— Žinia, ponia raštininkienė nemėgsta smarvės kambariuose.

— Netrukus ir naktinius puodus lieps jam nešioti,— šaipėsi.

— Ale kad dvaro pono dar nematyti,— stebėjosi kažkuris vienas, bet kalvis tarė, gudriai sukrizenęs:

— Ne kvailas jis čia rodytis!

Pažvelgė į jį klausiamai.

— Aišku, kas jam liepia pyktis su viršininku, o juk už mokyklą jis nebalsuos, ar maža turėtų už ją mokėti! Gudrus!

— Bet tu, Mykolai, su mumis išvien, ką? — primygtinai spyrė jį Matas.

Kalvis rangėsi nelyginant užmintas kirminas ir, kažką sumurmėjęs, ėmė spraustis prie malūninko, kuris priėjęs prie vyrų, garsiai kalbėjo seniui Ploškai, kad ir kiti girdėtų:

— O aš jums patariu taip: balsuokit, kaip valdžia nori. Mokyklos reikia, ir nors ji būtų blogiausia — vis geriau, negu jokios neturėti. O tokios, kokią jūs turit galvoj — neduos. Nieko nepeši, galva mūro nepramuši. Jei nenorėsit nutarti — pastatydins ir be jūsų leidimo.

— Kai neduosim pinigų, tai iš ko gi pastatydins? — atsiliepė kažkas iš būrio.

— Kvaily! Patys paims, o jei geruoju neduosi — parduos paskutinę tavo karvę ir dar tave patį į cypę įkiš už priešinimąsi! Supranti! Čia tau ne su ponu byla,— kreipėsi į lipciečius,— su viršininku ne juokai. Sakau jum, darykit, kaip liepia, ir dėkokit Dievui, kad blogiau nėra.

Pritarė jam taip pat galvojantys, o senis Ploška, ilgai svarstęs, netikėtai tarė:

— Teisybę sakot, o Rokas tik žmones sudrumstė ir į pražūtį stumia.

Tada prabilo kažkuris Pšylenko ūkininkas ir garsiai pasakė:

— Mat Rokas su ponais išvien ir todėl kiršina žmones prieš valdžią!

Užrėkė jį iš visų pusių, tačiau vyras nepabūgo ir, tik aniems aprimus, vėl pakėlė balsą:

— O kvailiai jam padeda! Sakau! — apvedė aplink gudriomis akimis. — O kam nepatinka, tegu pasirodo, į akis jam pakartosiu: kvailys! Nes nežino, jog visuomet taip būdavo, kad ponai maištauja, žmones kiršina, bėdą užtraukia, o kai reikia už tai atsakyti, kas atsako? Žmonės! Kai jums kazokų į kaimus atsiųs, kas ragaus bizūnų? Kas kentės? Ką po turmas tampys?! Ogi tik jus, prastus žmones! Ponai jūsų neužstos, ne, išsižadės visko kaip judošiai, dar vyresnybę vaišins dvaruose.

— O kas jiems žmonės — tik tiek, kad vietoj jų kaulus girgždintų.

— Jei tik galėtų rytoj pat sugrąžintų baudžiavą! — pakilo šauksmai.

— Gželia sako,— vėl kalbėjo jis,— tegu mūsiškai moko, o jei nenori, tai nenutarti mokyklą statyti, neduoti nė skatiko, priešintis,— taigi tik bernas gali riktelti gaspadoriui: nebedirbsiu, pabučiuok man ten ir ten — ir pabėgti nenubaustas. Bet žmonės nepabėgs ir už maištą gaus į kailį, nes niekas kitas už juos mušamos vietos neatkiš... Sakau jum, pigiau išeis pastatydinti mokyklą, negu valdžiai priešintis. O kad mūsiškai nemoko, teisybė, bet vis vien ruskiais mūsų nepavers, nes nė vienas kitaip nepoteriaus ir su žmogumi nesikalbės, o tik kaip motina išmokė! O pagaliau dar jums pasakysiu: mes tik savo žiūrėkim! O kad ponai tarpusavy pjaunasi, ne mūsų reikalas, tegu sau vaidijas ir draskos, tokie jie mums broliai vieni, tokie ir kiti, tegu maras jų neaplenkia.

Susigrūdo aplink jį spūstimi ir užėrėkė nelyginant pasiutusį šunį, veltui jį gynė malūninkas, veltui kiti užstojo. Gželios šalininkai net ėmė jam kumščiais grūmoti, ir gal kas blogo būtų įvykę, bet senis Pričkus sušuko:

— Stražnikai klausosi!

Pritilo ūmai, o senis prabilo ir kone piktai prišnekėjo:

— Šventą teisybę jis pasakė: savo naudos, žiūrėkim! Tylėkit, savo pasakei, tai ir kitam leisk žodį tarti! Rėkauja ir mano, kad jie didžiausi galvočiai! Žinia, jeigu protas susidėtų vien iš riksmo, tai kiekvienas pleperza daugiau už patį kleboną išmanytų! Juokitės, šunsnukiai, o aš jum pasakysiu, kaip būdavo tais metais, kai ponai buntavodavo; gerai pamenu, kaip mus mulkino ir saikdino, kad kai bus Lenkija, mus iš dvaryščių paleis, ir žemės duos, ir girios, ir viskol Prižadėjo, kalbėjo, o davė kas kitas ir dar turėjo juos nubausti, kad niekuo nenorėjo žmonėms palengvinti! Klausykit ponų, kad kvaili esat, o manęs pelais neprimasinsit, žinau, ką reiškia ta jų Lenkija: tik stirnakojis mums, baudžiava ir priespauda! Dar mane...

— Duokit jam kuris per snukį, kad nutiltų! — ištrūko kažkieno balsas.

— O dabar,— traukė jis toliau,— aš toks pat ponas, kaip ir jie, savo teisę turiu, ir niekas nedrįsta manęs nė pirštu paliesti! Ten man Lenkija, kur man gera, kur turiu...

Nutraukė jį patyčių balsai, kurie pasipylė iš visų pusių lyg kruša:

— Ir kiaulė kriuksi, kai patenkinta, giria tvartą ir pilną lovį!

— Ir už tą ėdalą gaus vėzdu per galvą ir peiliu į pagurklį!

— Per jomarką jį stražnikas išvanojo, o dabar sako, kad niekas jo paliesti nedrįsta!

— Plepa, o tiek teišmano, kiek arklio uodega!

— Stambus ponas, valią turi, žinia, utėlės pačios jį neša į valią!

— Ir virkščios iš čebatų taip gebėtų pamokyti!

— Vištos pažiūrėti nesugebąs, o čia mat balsą kels! Mėšlius, šunsnukis! Avinas!

Senis smarkiai supyko, bet tiek tepasakė:

— Rupūžės! Net ir žilo plauko nebegerbiat!

— Tai gal ir šyvą kumelę reikėtų gerbti vien už tai, kad pražilus, ką?

Sugriaudė juokas, ir beregint ėmė gręžtis nuo jo, keldami akis į kanceliarijos stogą, kur užlipo valsčiaus pasiuntinys ir, laikydamasis už kamino, žiūrėjo į tolį.

— Juozai, užčiaupk burną, ba dar įskris kas! — šaukė pašaipiai, nes visas būrys karvelių suko ratą viršum jo, bet jis staiga suriko:

— Atvažiuoja! Atvažiuoja! Jau vingyje ties Pšylenku!

Vyrija ėmė rinktis artyn prie namo ir vis tirščiau grūstis, kantriai žvilgčiodama į dar tuščią kelią.

Ir saulė jau buvo persiritusi į laidos pusę, už stogo keteros, ir iš pastogės slinko vis ilgesnis šešėlis, kuriame pastatė žaliai užtiestą stalą su kryžiumi viduryje. Rudagalvis, pultliaveidis padėjėjas dėjo ant stalo raštus ir nesiliaudamas kažką meistravo sau nosyje.

Raštininkas galvotrūkščiais ėmė rengtis šventadieniškai, o visuose namuose vėl kilo raštininkienės riksmas, lėkščių skambėjimas, stumdomų baldų ir lakstymo trenksmas; netrukus atsirado ir vaitas. Atsistojo tarpduryje, raudonas kaip burokas ir sukaitęs, vos kvapą beatgaunąs, bet jau su grandine; perbraukęs žlibėmis vyriją, griežtai suriko:

— Nurimkit, žmonės, juk čia ne karčiama!

— Petrai, prieikit arčiau, jums kai ką pasakysiu! — sušuko jam Klombas.

— Čia nėra jokio Petro, yra valdininkas! — burbtelėjo atgal išdidžiai.

Kiti pagavo liežuviais tą jo pasakymą, net pilvai jiems kretėjo iš juoko, kai staiga vaitas iškilmingai sušuko:

— Prasiskirkit, žmonės! Viršininkas!

Tuo metu ant kelio pasirodė brička ir, pasišokėdama per duobes, pasuko prie kanceliarijos.

Viršininkas pridėjo ranką prie kaktos, žmonės nusiėmė skrybėles, užėjo tyla, vaitas su raštininku pripuolė laipinti jo iš vežimo, o stražnikai sustojo palei duris, išsitiesę kaip pagaliai.

Viršininkas leidosi išlaipinamas, išvelkamas iš balto apsiausto ir atsigręžęs apvedė akimis vyriją, pasiglostė gelsvą barzdžiukę, prisikaupė rūstybės, linktelėjo galvą ir įėjo į vidų, kur jį kvietė dvilinkas susirietęs raštininkas.

Brička nuvažiavo, žmonės ir vėl susigrūdo aplink stalą, supratę, kad beregint prasidės susirinkimas, bet praėjo geras laiko tarpas, būtum galėjęs sukalbėti „sveika Marija", o gal ir visus poterius, tačiau viršininkas nesirodė, tik iš raštininko kambarių sklido stiklų skambėjimas, juokas ir kažkokie nosį kuteną kvapai.

O kadangi įgriso laukti ir saulė vis labiau kepino, vienas kitas ėmė vogčiomis gautis į karčiamą, bet vaitas suriko:

— Nesiskirstyti! Jei kurio trūks, tam pabauda bus užrašyta...

Teisybė, nustojo skirstytis, tik vis ugningiau keikėsi ir nekantriai žvalgėsi į raštininko buto langus, nes kažkas juos privėrė iš vidaus ir užleido.

— Gėdinasi lakti visų akyse!

— Geriau taip, ba kiekvienas tik ryklę krutina ir veltui seiles ryja! — kalbėjo žmonės.

Iš daboklės, stovinčios greta kanceliarijos, ištrūko gailus, pratisas bliovimas, o po valandėlės iš ten išniro pasiuntinys, tempdamas už saito geroką veršį, kuris spyriojosi iš visų jėgų ir staiga trenkė jam galva, net vyras kėžterėjo žemėn, o veršis užrietė uodegą ir nukūrė, tik dulkės pakilo.

— Laikyk vagį! Laikyk!

— Užpilk jam druskos ant uodegos, tai sugrįš!

— Koks akiplėša, pabėgo iš cypės ir dar uodegą užrietė, rodydamas ponui vaitui!

Taip sau porino, šaipydamiesi iš pasiuntinio, kuris vaikėsi veršį ir tik šaltyšių padedamas įvarė jį kieman. Nespėjo jie nė atsikvėpti, o jau vaitas liepė jiems šluoti daboklę, pats prižiūrėjo, ragino ir padėjo, bijodamas, kad viršininkas neužsimanytų ten pažiūrėti.

— Vaite, reikia išrūkyti, kad anas neužuostų, koks ten buvo areštantas!

— Nebijokit, po degtinės anas bus visai uoslės netekęs!

Vis svaidė kandžius žodžius, net vaitas žybčiojo žlibėmis ir sukando dantis, bet jiems pagaliau ir šaipytis nusibodo ir taip įkyrėjo laukti saulėje ir alkti, jog visu pulku nusirito po medžiais, nepaisydami vaito draudimo, o Gželia jam pasakė:

— O ką, gal žmonės tai šunes, neprieis tau prie kojų, kad ir ligi vakaro šauksi! — ir patenkintas, kad pasitraukė nuo stražnikų akių, vėl ėmė sukiotis tarp žmonių, kiekvienam skyrium primindamas, kaip reikia balsuoti.

— Tik nebijokit! — pridurdavo. — Teisybė mūsų pusėje! Ką nutarsim, taip ir bus, o ko vyrija nenorės — niekas neprivers daryti.

Tačiau žmonės dar nespėjo išsitiesti paūksmėse, nesuskubo nė ko užkąsti, jau šaltyšiai ėmė šaukti, o vaitas atlėkė rėkdamas:

— Viršininkas eina! Eikit greičiau! Pradedam!

— Prisiuostė skanių valgių, tai dabar varo! Mums neskubu! Tegu palaukia!

Piktai murmėjo, vangiai rinkdamiesi prieš kanceliariją.

Šaltyšiai sustojo savo kaimų priekyje, o vaitas atsisėdo prie stalo, šalia jo sėdėjo raštininko padėjėjas ir krapštydamasis nosį švilpavo karveliams, nes jie, klegesio pabaidyti, pakilo nuo stogo ir įsiplazdėjusiu, baltu debesiu skriejo ratus.

— *Molčat!* — staiga suriko vienas palei duris išsitempęs stražnikas.

Visų akys nukrypo į duris, bet pro jas išėjo tik raštininkas su raštu rankoje ir įsispraudė į užstalę.

Vaitas suskambino varpeliu ir iškilmingai tarė:

— Pradedame, brangūs žmonės! Nurimkit ten, modliciečiai! Ponas sekretorius paskaitys apie tą mokyklą! Klausykit atidžiai, kad visi suprastumėt, koks čia dalykas!

Raštininkas užsidėjo akinius ir pamažu, aiškiai ėmė skaityti.

Jau gerą laiko tarpą skaitė visiškoj tyloj, tik šit kažkas suriko:

— Kad nesuprantam!

— Skaityti mūsiškai! Nesuprantam! — pakilo daug balsų.

Stražnikai atidžiai ėmė dairytis spūstyje.

Raštininkas susiraukė, bet dabar jau ėmė skaityti, versdamas į lenkų kalbą.

Stojo tyla, visi klausėsi susikaupę, svarstydami kiekvieną žodį ir žiūrėdami į skaitantįjį kaip į paveikslą.

Raštininkas pamažėli traukė:

— ...kadangi įsakyta pastatyti mokyklą Lipcuose, kuri būtų ir Modlicai, Pšylenkui, Žepkams ir kitiems mažesniems kaimams.

Paskui ilgai išvadžiojo, kokia iš to būsianti nauda, kokia gėrybė yra švietimas, kaip valdžia dieną naktį galvoja žmonėms padėti, juos remti, šviesti ir ginti nuo pikto. O galop skaičiavo, kiek reikės sklypui su lauku, kiek pačiam pastatui ir mokyklai išlaikyti drauge su mokytoju, ir kad tam reikės nutarti atskirą mokestį po dvidešimt kapeikų nuo margo. Nutilo, pasišluostė akinius ir tarė, tarytum pats sau:

— Ponas viršininkas pasakė, kad jeigu šiandien nutarsit, jis leis pradėti statybą dar šiemet, ir kitą rudenį vaikai jau eis mokyklon.

Jis baigė, tačiau niekas neatsiliepė, kiekvienas kažką svarstė mintyse, lyg gūždamasis po naujo mokesčio našta, ir pagaliau vaitas atsiliepė:

— Ar gerai girdėjot, ką ponas sekretorius perskaitė?

— Girdėjom! Girdėjom, juk mes ne kurčiai! — atsiliepė šen ir ten.

— O kuris tam priešingas, tegu išeina ir savo pasako.

Ėmė vieni kitus alkūnėmis baksnoti, stumti į priekį, krapštyti, dairytis į kitus ir į vyresniuosius, tačiau niekas neturėjo drąsos prabilti pirmas.

— Jei šitaip, tai greitai nutarkim mokesčius, ir namo,— pasiūlė vaitas.

— Tai ką, ar visi vienu balsu sutinkat? — iškilmingai paklausė raštininkas.

— Ne! Nenorim! Ne! — užriko Gželia, o paskui jį dar keliasdešimt vyrų.

— Nereikia mums tokios mokyklos! Nenorim! Gana mums mokesčių! Ne! — šaukė jau iš visų pusių, vis drąsiau, garsiau ir atkakliau.

Sulig tuo riksmu pasirodė viršininkas ir atsistojo tarpdury, žmonės pritilo jį pamatę, o jis pešiojosi barzdelę ir didžiai maloniai tarė:

— Sveiki gyvi, gaspadoriai!

— Sveikas, pone! — atsakė pirmieji nuo krašto, siūbuodamiesi stumiami minios, besiveržiančios priekin paklausyti viršininko, kuris atsirėmęs į stiklą, ėmė kažką šnekėti rusiškai, tačiau vis atsirūgdamas.

Stražnikai šoko į žmonių tarpą ir kad ims šaukti:

— *Šapki doloi! Šapki!*

— Eik šalin, maita, ir nesipainiok po kojų! — plūdo juos kažkas.

O viršininkas, nors saldžiai kalbėjęs, baigė įsakomai lenkų kalba:

— Tuojau patvirtinkit mokestį, nes aš neturiu laiko.

Ir griežtai žvelgė į veidus, jog ne vieną pagavo baimė, minia susiūbavo, pasklido baimingi, nuslopinti šnibždesiai.

— Tai ką, balsuosim už mokyklą? Sakykit, Ploška! Tai kaip darysim?.. Kurgi Gželia? Liepia balsuoti! Balsuokim, žmonės, balsuokim!

Vis garsiau ėmė virti, kai prabilo Gželia ir drąsiai tarė:

— Tokiai mokyklai nepatvirtinsim nė skatiko.

— Nepatvirtinsim! Nenorim! — parėmė jį gal šimtas balsų.

Viršininkas rūsčiai susiraukė.

Vaitas apmirė iš baimės, o raštininkui net akiniai nukrito nuo nosies, tik vienas Gželia neišsigando, įrėmė į aną atkaklias akis, norėjo dar kažką pridurti, tuo tarpu išėjo priekin senis Ploška ir, žemai nusilenkęs, nuolankiai pasakė:

— Prašau šviesųjį poną malonės nesupykti už tai, ką pasakysiu, kiek mano galva išneša: mokyklą, žinia, patvirtinsim, ale kaip mums rodos, kad auksinas ir dešimt grašių nuo margo bus per daug. Metas dabar sunkus ir gyvą pinigą gauti nelengva! Tik tai norėjau pasakyt.

Viršininkas nieko neatsakė, nugrimzdęs kažkokiose savo mintyse, tik lingavo galvą lyg pritardamas ir trynėsi akis, tad to padrąsintas vaitas ėmė ugningai kalbėti mokyklos naudai; paskui jį ir jo vienminčiai ėmė lenkti į tą pusę, o malūninkas tratėjo karščiausiai, nepaisydamas aštrių Gželios šalininkų kandžiojimų, kol pagaliau supykęs Gželia sušuko:

— Tik pilstom iš tuščio į dyką,— ir nužiūrėjęs patogų akimirksnį, priėjo arčiau ir paklausė:

— O kokia gi žada būti toji nauja mokykla?

— Kaip ir visos! — atsakė viršininkas, atmerkdamas akis.

— Tai mums tokia nereikalinga!

— Savo mokyklai nutarsim ir po pusę rublio nuo margo, o kitokiai — nė skatiko!

— Kam mums tokia mokykla, maniškiai mokėsi trejus metus ir nei be nei me.

— Nurimkit, žmonės, nurimkit!

— Pradėjo spardytis avinai, o čia tik žiūrėk — vilkas ir šoks į būrį!

— Tauzija, bestijos, naują bėdą visiems ištauzys!

Šūkavo vieni per kitus, kilo smarkus triukšmas, nes kiekvienas įrodinėjo savo ir puldinėjo kitus. Kaito vis

labiau, išsiskirstė būreliais, ir visur jau užvirė barniai ir vaidai, o Gželios šalininkai rėkavo garsiausiai, nirtulingiausiai kildami prieš mokyklą. Veltui vaitas, malūninkas ir kitų kaimų ūkininkai aiškino jiems, prašė ir net gąsdino Dievas žino kuo,— daugumas vis įžūliau šiaušėsi ir kalbėjo, kas tik ant liežuvio užeidavo.

O viršininkas sėdėjo, tartum nieko negirdėdamas, šnibždėjosi kažką su raštininku, leisdamas aniems išsikalbėti lig valios, o nusprendęs, kad pakaks tuščio jų lojimo, liepė vaitui suskambinti.

— Tylėkit ten! Tylėkit! Klausykit! — ramino šaltyšiai.

Ir dar visai nenutilus, pasklido jo įsakmus balsas:

— Mokykla turi būti, suprantat! Klausyti ir daryti, kas jums liepiama!

Griežtai jis prašneko, tačiau anie neišsigando, ir Klombas šiūsterėjo atgal:

— Mes nieko neverčiam galvomis vaikščioti, tai tegu ir mums leidžia taip krutėti, kaip kojos išaugusios.

— Užverkit žiaunas! Tylėkit, šunsnukiai! — plūdo vaitas, veltui skambindamas.

— Pasakiau ir pakartosiu, kad mūsų mokykloj turi mūsiškai mokyti.

— *Karpenko! Ivanov!* — sustaugė viršininkas stražnikams, stovintiems vidury minios, bet vyrai tuo akimirksniu juos suspaudė, ir kažkas jiems sušnibždėjo:

— Tik palieskit kurį... mūsų čia gal trys šimtai... neužmirškit...

Ir tuoj prasiskyrė, darydami laisvą kelią ir grūsdamiesi paskui juos priešais viršininką su gūdžiu, įsiutusiu klegesiu, tik šniokšdami, plūsdami ir grūmodami kumščiais; iš pulko nuolat veržėsi šūksmai:

— Kiekvienas gyvulys turi savo balsą, tik mums liepia turėti svetimą!

— Ir vis įsakymai, o tu, žmogau, klausyk, mokėk ir kepure žemę šluok!

— Netrukus be leidimo nė už daržinės nebeleis nueiti savu reikalu.

— Jei tokie galingi, tegu įsako kiaulėms, kad čiulbėtų kaip vieversiai! — ūktelėjo Antanas. Suvirpo juokas, o jis šaukė įsiutęs:

— Arba tegu jiems žąsis ima baubti. Kai taip padarys, tai mes patvirtinsim mokyklą!

— Liepia mokesčius — mokam; liepia rekrutus — duodam, bet šalin nuo...

— Nutilkit, Klombai. Pats šviesiausias ciesorius davė nuostatus, ir ten kaip jaučio skūroj įrašyta, kad mokyklos ir teismai turi būti lenkiški! Taip prisakė pats ciesorius, jo ir klausysim! — rėkė Antanas.

— *Ty kto takoj?* — paklausė viršininkas, įrėmęs į jį akis.

Jis sudrebėjo, bet tarė drąsiai, rodydamas į gulinčius ant stalo raštus:

— Ten parašyta. Ne šarka mane pametė,— pridūrė įžūliai.

Viršininkas pasikalbėjo kažką su raštininku, ir šis netrukus paskelbė, kad Antanas Boryna, turįs baudžiamąją bylą, neturi teisės dalyvauti valsčiaus sueigoje.

Antanas išraudo pykčiu, bet kol surado kokį žodį, viršininkas suriko:

— *Pašol von!* — ir parodė į jį akimis stražnikams.

— Nepatvirtinkit, vyručiai! Mūsų teisybė! Nieko nebijokit! — atkakliai sušuko Antanas.

Ir nutraukė pamažėli kaimo link, žvilgčiodamas į stražnikus nelyginant vilkas į šunis taip, jog tie vis labiau ėmė atsilikti.

Bet vyrija staiga užvirė lyg koks katilas, visi draugė ėmė kalbėti, šaukti ir nirtingai bartis, nebegirdėjo

jau vieni kitų, ir tik pavieniai plūdimo, grasymų ir tyčiojimosi žodžiai skraidė viršum galvų kaip akmenys. Tarsi piktasis būtų juos apsėdęs, taip nirtingai jie rėkavo, ir niekas negalėjo suvokti, iš kur tai atėjo ir kodėl.

Ginčijosi dėl mokyklos, dėl Antano, dėl vakarykščio lietaus, vieni pernykščias eibes minėjo kaimynams, kiti šiaip lengvino sau kepenis, treti tik taip sau, vien tam, kad priešintųsi, barėsi, ir pakilo toks sąmyšis, toks riksmas ir maišatis, jog jau atrodė, kad tuo akimirksniu kibs vieni kitiems į čiupras ir griebs už atlapų. Bandė raminti Gželia, bandė ir kiti, tačiau neįveikė pasiutimo. Vaitas taip skambino, net jam rankos nutirpo, šaukdamas tvarkos, bet veltui. Nelyginant įsiutę kalakutai šokinėjo žmonės vieni kitiems į akis, viskam jau akli ir apkurtę.

Pagaliau tik tąsyk, kai vienas šaltyšius ėmė tvoti lazda į tuščią statinę, stovinčią pasieny, ir ji sudundėjo kaip būgnas,— žmonės kiek atsipeikėjo, ėmė vieni kitus raminti.

Negalėdamas sulaukti, kol nutils, viršininkas supykęs sušuko:

— Tylėkit! Gana tų pasitarimų! Tylėkit, kai aš kalbu, ir klausykit. Mokyklą patvirtinkit.

Nutilo visi, aguonos byrant būtų girdėjęsi, baimė užgulė visus, šaltis pervėrė kaulus, žmonės stovėjo tarsi nutirpę, be žado, bejėgiškai žvilgčiodami vieni į kitus, nė galvoj jiems nebebuvo priešintis, nes jis stovėjo grėsmingai, vadžiodamas akimis per baimės apimtus jų veidus.

Jis ir vėl atsisėdo, o vaitas, malūninkas ir kiti puolė į žmonių tarpą, ėmė įkalbinėti nesipriešinti ir smarkiai gąsdinti.

— Balsuoti už mokyklą! Balsuoti!

— Gali būti blogai. Girdėjot?

Tuo tarpu raštininkas darė dalyvių patikrinimą, ir vis čia vienas, čia kitas atsiliepdavo:

— Yra! Yra!

Po patikrinimo vaitas užlipo ant kėdutės ir sukomandavo:

— Kas už mokyklą, tegu pereina į dešinę pusę ir pakelia ranką.

Nemaža perėjo, bet dar daugiau žmonių pasiliko vietoje; viršininkas susiraukė ir įsakė, kad teisingumo dėlei balsuotų po vieną, pavardėmis šaukiami.

Gželia tuo susirūpino, gerai suprasdamas, kad kiekvienas, skyrium balsuodamas, nedrįs priešintis.

Tačiau nieko negalėjo padaryti. Padėjėjas ėmė šaukti, ir visi ėjo iš eilės, po vieną, o raštininkas ties pavarde ženklino brūkšnelį, kas balsavo už mokyklą, ir dėjo kryželį,— kas prieš.

Ilgai tai truko, nes žmonių buvo didelė minia, bet pagaliau paskelbė:

— Du šimtai balsų už mokyklą, aštuoniasdešimt prieš.

Gželios šalininkai pakėlė riksmą:

— Iš naujo balsuoti! Apgavo!

— Aš sakiau: ne, o jis pastatė man brūkšnelį! — rėkė kažkas, paskui jį ir kiti tą pat tvirtino, o karštesnieji ėmė šūkauti:

— Neleisti, suplėšyti popierius, suplėšyti!

Laimė, prie kanceliarijos privažiavo dvaro brička, ir žmonės norom nenorom turėjo pasitraukti į šalis, o viršininkas paskaitęs liokajaus jam įteiktą raštą, iškilmingai paskelbė:

— Taip, labai gerai, mokykla Lipcuose bus.

Aišku, niekas nė neprasižiojo ką pasakyti, visi stovėjo kaip mūras, ramiai į jį žiūrėdami.

Jis pasirašė kažkokius raštus, įsėdo į bričką ir pajudėjo.

Žmonės žemai jam lenkėsi, bet jis į nieką nepažvelgė, nė galvos nelinktelėjo, tik dar pasikalbėjęs su stražnikais, pasuko šaliniu keliu į Modlicos dvarą.

Žiūrėjo įkandin dar kurį laiką tylėdami, o pagaliau vienas Gželios šalininkas tarė:

— Avinėlis nekaltasis, nors prie žaizdos dėk, o nė nepamatysi, kai griebs tave iltimis, pikčiau negu vilkas, ir pamins po kanopom.

— O kuo gi kvailius valdytų, jeigu ne grasymais?

Gželia tik atsidūsėjo, žvilgtelėjo į pulką ir tyliai sušnibždėjo:

— Pralaimėjom šiandien, nieko nepeši, žmonės dar nepratę priešintis.

— Bijo visko, sunkiai beįpras.

— Tamstele, o koks tas žmogus, net įstatymus perniek laiko.

— Žinia, juk įstatymą rašė mums, o ne sau.

Priėjo kažkuris Pšylenko vyras ir skundėsi Gželiai:

— Norėjau išvien su jumis, bet kai jis pergręžė mane žlibėmis, tai užmiršau turįs liežuvį burnoje, ir raštininkas užrašė, kaip jam patiko.

— Tiek buvo apgavysčių, kad patvirtinimą galima būtų apskųsti.

— Eikim į karčiamą. Kad juos kur perkūnai! — nusikeikė Matas ir, atsigręžęs į vyriją, sušuko:

— Ar žinot, žmonės, ką viršininkas užmiršo jums pasakyti? Užmiršo pasakyti, kad jūs vėplos ir avinai. Ir gerai užmokėsit už savo klusnumą, bet tegu jum neria kailį, kad tokie mulkiai esat!

Jie pradėjo atsikirtinėti, kažkas net ėmė jį plūsti, tačiau veikiai nutilo, nes pro šalį pravažiavo kažkoks žydo vežimas, kuriame sėdėjo vargoninkų Jasius.

Jį apsupo lipciečiai, o Gželia viską papasakojo. Jasius išklausė, pasišnekėjo apie šį bei tą ir liepė važiuoti toliau.

O žmonės nutraukė į smuklę, ir po antro stikliuko Matas ūktelėjo:

— O aš jums sakau, kad viskuo kalti vaitas ir malūninkas!

— Teisybė, juodu daugiausia įkalbinėjo ir gąsdino,— pritarė Stasys Ploška.

— O kai viršininkas grasė, tai atrodė, lyg ką jau žinotų apie Roką,— šnibždėjo kažkas.

— Jei nežino, tai jam pasakys. Atsiras tokių!

— Kur stražnikai? — neramiai paklausė Gželia.

— Tarytum į Lipcų pusę nuėjo.

Gželia apsisuko smuklėje, ir kiti net nepastebėjo, kaip jis išsinešdino ir nutraukė ežiomis į kaimą, atidžiai dairydamasis.

IX

Antanas atsigręždamas žvilgčiojo į vyriją nelyginant katinas, nuvytas nuo dubens, ir svarstė, ar negrįžti atgal, bet pamatęs sekančius stražnikus, ūmai kažką sumanė, išsilaužė pakeliui didoką pagalį ir, atsirėmęs tvoros, ėmė genėti, taikydamas prie rankos ir stebėdamas maskolius, kurie, kad ir kaip pamažu stengėsi eiti, netrukus jį prisivijo.

— Kurgi ponas staršas traukia šnipinėti? — užkalbino pasityčiojamai.

— Tarnybos reikalais, pone gaspadoriau, o gal mums bus pakeliui, ką?

— Iš grynos širdies norėčiau, tik man rodos, kad mūsų keliai skyrium.

Jis greitai apsidairė, kelyje nebuvo nė gyvos dvasios, tačiau kanceliarija buvo dar per arti, tad nutraukė drauge su jais, laikydamasis patvorio ir akylai žiūrėdamas, kad neužpultų jo netikėtai.

Vyresnysis sumetė ir kad ims bičiuliškai kalbėti ir skųstis nuo pat ryto dar nieko burnoje neturėjęs.

— Viršininkui raštininkas nešykštėjo, tikriausiai ir ponui staršui paliko kokių kaulų. Kaimuose juk skanėstais nepavaišins; ką ten kukulaičiai ir kopūstai, ne tokiems ponams,— šaipėsi jis tyčia, jaunesnysis, stambus, šmaikščių akių vyras, kažką sumurmėjo, bet vyresnysis neišleido nė žodelio.

Antanas tik šaipėsi, vis greičiau karpydamas kojomis, o anie vos begalėjo suskubti paskui, nepaisydami jau nei kelduobių, nei valkų.

Kaimas buvo tuščias, lyg išmiręs, ir saulė taip kepino, jog tik retkarčiais kas išeidavo iš trobos žvilgtelti į juos, arba kur paūksmėje suboluodavo vaikų galvelės, ir tik vieni šuneliai ištikimai juos lydėjo, smarkiai lodami ir puldinėdami.

Vyresnysis užsirūkė papirosą ir, šmirkštelėjęs pro dantis, ėmė guostis, kad jis niekad neturįs ramios nakties nei dienos, nes vis tarnyba ir tarnyba.

— Žinia, nelengva dabar kad ir menkniekį iš žmonių išplėšti...

Stražnikas tik nusikeikė, paminėdamas net motiną, bet Antanas, kuriam nusibodo vis kilpas narstyti, stipriau suspaudė pagalį ir tarė jau visiškai priekabingai:

— Teisybę pasakius, iš tos jūsų tarnybos tiek tėra naudos, kad kaimuose šunes prisiloja lig valios ir vienas kitas žmogus paskutinio auksino netenka.

Ir tai vyresnysis dar ištvėrė, nors jau pažaliavęs iš pykčio graibstinėjo kardą, bet tik jiems priėjus paskutinę trobą, staiga puolė Antaną ir sušuko savo sėbrui:

— Griebk jį!

Tačiau blogai sumanė, nes nespėjus jiems sulaikyti, jis bloškė juodu į šalį lyg šunis, šoko į kitą pusę, palei trobą, iššiepė dantis nelyginant vilkas ir, grūmodamas pagaliu, suurzgė prismaugtu, trūkinėjančiu balsu:

— Drožkit savo keliu... su manim nelaimėsit... nepasiduosiu nė keturiems... o dantis išdaužysiu kaip šunims. Ko norit iš manęs?.. Aš niekuo nekaltas... O jei norit pasipešti, gerai... tik užsisakyk pirma vežimą kaulams... Tik prieikit katras prie manęs, tik palieskit, pabandykit! — suriko, grūmodamas pagaliu, pasirengęs net ir nudobti.

Stražnikai sustojo lyg įkalti, nes jis buvo vyras kaip milžinas, įsiutintas, ir lazda net urzgė jo rankoje, tad vyresnysis, matydamas, kad čia nebe kas, pamėgino viską paversti juokais.

— Cha! Cha! Cha! Puiku, tai kad pavyko mums juokas! — ir susiėmęs už šonų, tarytum iš juoko, pasuko atgal, tačiau nuėjęs keliolika žingsnių, pagrūmojo jam kumščiu ir jau visai kitoniškai suriko:

— Mudu dar pasimatysim, pone gaspadoriau, ir pasikalbėsim.

— O kad tu sprandą pirma nusisuktum! — šūktelėjo Antanas atgal. — Taigi mat baimė jį surietė, tai dabar juokais išsisukinėja, pasikalbėsiu ir aš su tavim, tegu tik nutykosiu kur nuošaliai,— murmėjo sekdamas, kol anie du pranyko jam iš akių.

„Anas užsiundė mane, mulkis, manė, kad pagaus kaip šunes kiškį. Tai už mano priešinimąsi, žinia, teisybė, jam tai nepatiko",— galvojo jis ir, priėjęs dvaro daržą, gerokai už kaimo, atsisėdo paūksmėje kiek pasilsėti, nes visas dar virpėjo ir buvo prakaitu suplukęs kaip pelė.

Pro medinę tvorą buvo matyti balti dvaro rūmai, stūksą aukštų maumedžių giraitėje; atdari langai juodavo kaip skylės, o priebuty sėdėjo kažkokie ponai ir, matyti, valgė, nes apie juos vis sukiojosi tarnai, taukšėjo indai, o tarpais atskrisdavo pratisas linksmas juokas.

„Tokiems gerai! Valgo, geria, ir jiems vis vien",— galvojo, imdamas duonos su sūriu, kur Hanka buvo jam įbrukusi į kišenę.

Valgė sau, vadžiodamas akimis per didžiules liepas, kurios augo palei kelią; visos buvo aplipusios žiedais ir skambėjo bičių dūzgesiu; saldus, saulėje sušutęs kvapas vėrė jį malonumu, kažkur kūdroje suplerpsėjo antis, ir sklido mieguistas varlių kunksėjimas, tankmės tylutėliai virpėjo įvairiausių gyvių balsais, o laukuose tarpais pagarsėdavo ir vėl pritildavo žiogų muzika, tačiau netrukus visas pasaulis ėmė tilti tarsi saulės gaisro apimtas. Jis neteko žado, ir kas tik gyvas, nuo gaisro pasislėpė paūksmėse, tik vienos kregždės šmaikščiojo nesiliaudamos.

Dienovidis jau kunkuliavo tokiu karščiu, net akys skaudėjo nuo spindulių ir kaitros, net paūksmės svilino, paskutinės valkos išdžiūvo, o iš kone prinokusių javų ir iš sukepusių pūdymų tarpais dvelkčiojo lyg iš atdaros krosnies.

Pasilsėjęs Antanas gyvai nutraukė link netolimų girių, bet išslinkęs iš paūksmės į saulės tvano užlietą kelią, pasijuto taip, lyg būtų jį kas karštomis žarijomis apibėręs, ir dabar ėjo toliau tarsi pro kunkuliuojančias, balzganas liepsnas. Nusivilko švarką, bet vis vien marškiniai lipo prie suplukusio kūno tarytum įkaitinta skarda; jis nusiavė batus ir grimzdo smėlyje lyg karštuose pelenuose.

Vienur kitur stūksą susisukę berželiai dar neklojo šešėlių, rugiai lenkė ties keliu apsunkusias varpas, ir kaitroje kabojo apakę nualpę žiedai.

Kaitri tyla tvyrojo ore, ir niekur nebuvo matyti nei žmogaus, nei paukščio, nei kokio gyvulio, ir niekur nevirpėjo nei vienas lapelis, nei menkiausia žolelė, tarsi šiuo metu pasaulį būtų užgulusi vidudienio žiežmara ir sukepusiomis lūpomis iš nualpusios žemės išči ulpusi visą galią.

Antanas ėjo vis lėčiau, galvodamas apie susirinkimą, ir dažnai jį pagaudavo pyktis, čia vėl griebdavo juokas, čia perverdavo nusivylimas.

„Ir padaryk ką su tokiais! Kiekvieno stražniko bijos... Jei jiems įsakytų klausyti viršininko bato, irgi klausytų. Avinai, šunsnukiai, avinai! — galvojo su pasigailėjimu ir pykčiu. — Teisybė, kad kiekvienam bloga, kiekvienas raitosi kaip primintas gružas iš skurdo vos begyvas, tai kur jie tau rūpinsis tokiais dalykais. Žmonės tamsūs ir suvargę, net ir neišmano, ko jiem reikia,— susirūpino jis didžiai už visus ir nuoširdžiai susigraužė. — Žmogus tai nelyginant kiaulė, sunku jam pakelti knyslę į saulę."

Mąstė ir dūsavo ir nuo tų svarstymų ir rūpinimosi pajuto, jog ir jam bloga, o gal dar blogiau negu kitiems.

„Nes tik tam gera, kas nieko nesupranta!"

Numojo ranka ir ėjo keliu, taip susimąstęs, jog kone užlipo ant žydo skudurninko, besėdinčio palei javus.

— Pavargot, žinia, toks karštis,— atsiliepė pirmas kiek stabtelėjęs.

— Tai pečius, tai Dievo koronė, o ne karštis,— pratrūko žydas ir atsikėlęs įnėrė į pavalkus savo seną, susikūprinusį sprandą, įsikibo į vienratį nelyginant

siurbėlė ir stūmė jį pirma savęs neapsakomai sunkiai, nes buvo prikrautas maišų su skudurais ir medinių dėžių, o ant jų dar stovėjo pintinė kiaušinių ir narvas su viščiukais; be to, kelias buvo smėlėtas ir baisi kaitra, tad nors plėšėsi iš paskutiniųjų, nors stūmė iš visų jėgų, dažnai turėjo ilsėtis.

— Nuchim, tu pasivėlinsi į šabą! — verksmingai ragino pats save. — Nuchim, tu stumk, tu esi stiprus kaip arklys! — murmėjo drąsindamasis. — Nuchim, nu, viens... du... trys... — ir puldinėjo vienratį su sielvarto šauksmu, pastūmėdavo jį keliolika žingsnių ir vėl stabčiojo.

Antanas linktelėjo jam ir buvo benueinąs, bet žydas maldaujamai sušuko:

— Padėkit, pone gaspadoriau, gerai užmokėsiu, jau nebegaliu, jau visai nebegaliu,— parpuolė ant vienračio išblyškęs kaip lavonas, vos bekvėpuodamas.

Antanas, nė žodžio netaręs, apsigręžė, užmetė ant vienračio savo švarką ir batus, stipriai jį suėmė ir ėmė stumti taip greitai, net ratas girgždėjo ir kilo dulkės. Žydas kiūtino greta, uždusęs, krūtine gaudydamas kvapą, ir maginamai kalbėjo:

— Tik ligi miško, ten jau geras kelias, jau nebetoli, duosiu jum visą griveną.

— Įsikišk ją sau į nosį! Mulki, rūpi mat man tavo grivena! Na, kad tie žydai mano, jog viskas pasauly tik už pinigus.

— Nepykit, aš jums duosiu puikių švilpynėlių vaikams, ne? Tai gal siūlų, adatų, kokių kaspinų? Ne! Gal pyrago, cukierkų, baronkų ar dar ko? Aš visko turiu. O gal ponas gaspadorius nupirks pakelį tabokos? O gal duoti stikliuką fain degtinės? Aš tik sau laikau, bet pažįstamam... Kaip mane gyvą matot, tik pažįstamam!

Jis sukosėjo, net žlibės jam išsprogo, o Antanui kiek sulėtinus žingsnį, įsikibo į vienratį ir slinko, ašaringai į jį žvelgdamas.

— Bus geras derlius, rugių kainos jau krito,— pradėjo iš kito galo.

— O kai neuždera, taip pat mažiau moka. Visuomet ūkininkui nuostolis.

— Puikų orą Dievas davė, grūdai jau sausi,— jis aižė varpas ir valgė grūdus.

— Taigi, mat pasidaro sau tokią pramogą Viešpats, miežiai jau pražuvo.

Šnekučiavosi pamažėli apie šį bei tą, kol užkliudė susirinkimą, apie kurį žydas žinojo, nes baimingai dairydamasis aplinkui, tarė:

— Žinot ką, dar žiemą viršininkas padarė kontraktą su vienu meistru pastatyti Lipcuose mokyklą. Mano žentas jiems tarpininkavo.

— Dar žiemą? Prieš patvirtinimą? Ką jūs sakot?

— O gal jis turėjo klaustis leidimo? Ar jis ne ponas savo apskrity?

Antanas ėmė klausinėti, nes žydas žinojo daug įdomių dalykų ir noriai pasakojo, o pagaliau atlaidžiai tarė:

— Taip turi būti. Gaspadorius minta iš žemės, kupčius iš kupčiavimo, ponas iš dvaro, kunigas iš parapijos, o valdininkas iš visų. Taip turi būti, užtat kad kožnas turi biskį gyventi. Ar ne teisybė?

— Man taip atrodo, jog ne to reikia, kad vienas kitam kailį nertų, o kad visi gyventų teisingai, kaip Dievo įsakyta.

— O ką padarysi? Kožnas gyvena, kaip išgali.

— Žinau, kad visi savo ropę lupa, ir todėl visiems taip bloga.

Žydas tik palingavo galvą ir laikėsi savo nuomonės.

Pagaliau juodu priėjo girią ir kietesnį kelią.

Antanas paliko vienratį, už visą auksiną nupirko saldainių vaikams, o žydui ėmus jam dėkoti, murmtelėjo:

— Mulki, padėjau tau, nes man taip patiko.

Ir smarkiai nudrožė link Lipcų, jį apsiautė maloni vėsuma, išsišakoję medžiai taip dengė kelią, jog tik per vidurį matėsi dangaus ruožas, o žeme kibirkščiavo įsimirguliavusi saulės upė. Giria buvo sena ir aukšta, ąžuolai, pušys ir beržai sumišai grūdosi spūstimi, o apačioje prie storulių kamienų glaudėsi smulki lazdynų, drebulių, kadugių ir skroblų giminė, o vietomis įžūliai plėtėsi eglių giraitės, godžiai tįsdamos į saulę.

Kelyje dar tankiai tviskėjo vakarykščios audros paliktos valkos, mėtėsi nulaužtos viršūnės ir šakos, kur ne kur dargi išbėginis medelis, išrautas su šaknimis, gulėjo skersai kelio it lavonas.

Buvo tylu tylu, gaivu ir tamsoka, kvepėjo pelėsiais ir grybais, medžiai stūksojo nejudėdami, tarytum įsižiūrėję į dangų, o pro susiglaudusius vainikus tik vietomis veržėsi saulės spinduliai, nelyginant auksiniai vorai ropinėdami samanomis, raudonomis it sukrešėjusio kraujo lašai uogomis, išbrinkusiomis ant blyškių žolių.

Antaną taip paveikė vėsa ir gili miško rimtis, jog jis, prisėdęs kažkur po medžiu, nejučiom užsnūdo. Jį prižadino kanopų trepsėjimas ir arklio prunkštimas; pamatęs jojantį poną, jis priėjo prie jo.

Juodu pasisveikino paprastai, kaimyniškai.

— Tai kad kepina,— prašneko ponas, glostydamas neramią kumelę.

— Taigi kepina smagiai, po savaitės reikės eiti su dalgiais.

— Modlicos laukuose jau kerta rugius, net skamba.

— Ten smėlys, tik kad šiemet ir visur anksčiau rugiapjūtė.

Ponas paklausė jį apie susirinkimą valsčiuje ir išgirdęs viską, kaip buvo, net akis išpūtė nustebęs.

— Ir jūs taip garsiai, atvirai reikalavot lenkiškos mokyklos?

— Taigi sakau, juk iš savo burnos aulo nedarau.

— Kad ir išdrįsot tokį dalyką iškelti viršininkui, na, na!

— Įstatyme parašyta aiškiai, turėjau teisę.

— Bet iš kur jums atėjo galvon reikalauti lenkiškos mokyklos?

— Iš kur, juk mes lenkai, o ne vokiečiai ar kiti kokie.

— Kas gi jums šitai įkalbėjo? — paklausė tyliau, pasilenkęs prie jo.

— Ir vaikai be mokytojo įgauna proto,— išsilenkė tiesaus atsakymo.

— Matau, kad Rokas ne veltui sukinėjosi po kaimus,— traukė taip pat.

— Ogi juodu su pono dėde kaip išgali, taip ir moko žmones.

Tai jis įterpė primygtinai, gyvai žvelgdamas jam į akis. Ponas kažkaip neramiai pasisukiojo ir ėmė apie kitką kalbėti, tačiau Antanas tyčia grįžo prie to dalyko ir prie įvairiausių ūkininkų skaudulių, nuolat skųsdamasis tamsumu ir apsileidimu, kuriame žmonės gyvena.

— O kad nieko neklauso! Puikiai žinau, kaip kunigai dėl jų darbuojasi, kaip ragina dirbti, bet viskas lyg žirniai į sieną.

— Taigi, pamokslas tiek padės, kiek numirėliui pasmilkymas.

— Tai kas gi padės? Išgudrėjai, matau, kalėjime,— sviedė kandžiai, Antanas net išraudo, žybtelėjo žlibėmis, bet atsakė ramiai:

— Išgudrėjau, dabar žinau, kad viso pikto šaknis — ponai.

— Niekus plepi, o ką gi blogo jie tau padarė?

— O tą, jog lenkų laikais tiek žmonėmis tesirūpino, kad turėtų ką botagais lupti ir niokoti, o patys taip ūžė, net praūžė visą tautą, ir dabar viską reikia iš naujo pradėti.

Ponas, karštakošis būdamas, papyko ir sušuko:

— Kas tau rūpi, chame, ką ponai darė, verčiau žiūrėk savo mėšlo ir šakių, supranti! O liežuvį prikąsk, kad tau jo nenupjautų!

Šmaikštelėjo rimbu ir pasileido, net kumelei blužnis sužvagėjo.

O Antanas nutraukė savo keliu, taip pat piktas ir įsiaudrinęs.

— Šunų veislė! — murmėjo piktai. — Šviesūs ponai, šunsnukiai! Kai buvo reikalingas žmonių malonės, tai su visais broliavosi. Maita! Pats net keptos utėlės nevertas, o kitus chamais pravardžiuoja! — giežė jis, iš piktumo spardydamas po kojų pasipainiojusias musmires.

Jau buvo beišeiną iš girios į tuopų kelią, kai staiga išgirdo tarsi pažįstamus balsus; apsidairė atidžiai: palei kryžių, berželių paūksmėje, glūdėjo kažkieno dulkinas vežimas, o pamiškėje stovėjo vargoninkų Jasius su Jaguse.

Persibraukė akis, įsitikinęs, kad jam taip pasimatė, bet ne, juodu stovėjo vos už keliolikos žingsnių, įsižiūrėję vienas į antrą ir nubstabiai juokdamiesi.

Jis labai nustebo, drauge pastatė ausis, tačiau nors ir girdėjo balsus, negalėjo sugaudyti ir suprasti nė žodelio.

„Ji grįžo iš miško, jis važiavo, ir susitiko",— pagalvojo, bet tuo akimirksniu kažkas gnybtelėjo jam į širdį, jis paniuro, ir krūtinėn durstelėjo tylus, dygus įtarimas.

„Ne kitaip, tik buvo susitarę!" — bet pamatęs kunigiškus Jasiaus drabužius ir tokį lyg šventą jo veidą, jis nurimo ir lengviau atsikvėpė, tik negalėjo suprasti, kodėl Jagusė taip pasišvietė, eidama į girią? Ir kodėl taip žydravo jos įsikibirkščiavusios akys? Kodėl taip virpėjo raudonos jos lūpos ir veržėsi iš jos toks džiaugsmas? Jis glostinėjo ją alkano vilko žlibėmis, kai ji, atstačiusi išpūstas krūtis, laikė pintinėlę, iš kurios Jasius rinkosi uogas, pats valgė ir jai kišo į lūpas...

— Bemaž jau kunigas, o nori žaisti kaip vaikas,— sušnibždėjo jis su pasigailėjimu ir greitai nutraukė į namus, iš saulės nustatęs, kad jau pavakarių metas.

„Kol nepajudini tos rakšties, tol neskauda! — galvojo apie Jagusę. — O kaip ji godžiai žiūrėjo į aną, rodos, ims ir praris. Ogi tegul, tegul sau..."

Tačiau veltui kratėsi, rakštis vis vien skaudino jį ligi širdies gelmių.

„O nuo manęs tai bėga kaip nuo apkrėsto. Žinia, naujas žaislas labiau traukia, tik laimė, kad su Jasium nieko ji nepeš,— vis labiau skaudinosi. — Kita moteris tai kaip kalė, kas tik švilptelia, paskui tą ir lekia."

Jis žengė greitai, tačiau neįstengė iškratyti tų karčių prisiminimų; kažkokie žmonės jį lenkė, jis net nepastebėjo; nurimo pagaliau prie pat kaimo, nes pamatė vargoninkienę, su neriama kojine rankoje sėdinčią pagriovy, jauniausiasis ritinėjosi prieš ją smėlyje, o tarp tuopų skabė žolę pulkelis apipešiotų žąsų.

— Net iki čia atsivarius ponia su žąsimis? — stabtelėjo jis, šluostydamasis suprakaitavusį veidą.

— Išėjau Jasiaus pasitikti, beregint turi parvažiuoti.

— Taigi ką tik pralenkiau jį pamiškėje.

— Jasių! Tai jau parvažiuoja? — sušuko ji pašokdama. — Ziul, ziul, ziul, ziuliukai, o kur, eibininkai, o kur? — suriko ji, nes žąsys netikėtai puolė į palei kelią augančius rugius ir nirtingai ėmė juos kulti.

— Vežimas stovėjo po smūtkeliu, o jis kalbėjosi su kažkokia moterimi.

— Turbūt susitiko su kokia pažįstama ir šnekučiuojasi. Tai jis beregint čia atvažiuos. Gerutėlis bernelis, jis net svetimo šuns nepraleidžia nepaglostęs. O kurią gi jis ten sutiko?

— Tikrai nepažinau, bet man taip pasirodė, kad Jagusę,— ir matydamas, kad senė kažkaip atkariai susiraukė, reikšmingai nusijuokęs pridūrė: — Nepažinau, ba pradingo man iš akių kažkur į tankmę... turbūt nuo kaitros...

— Viešpatie gailestingasis ir visi šventieji! Ką jūs galvojat, kur čia Jasius prasidės su tokia...

— Tokia ji, kaip ir kitos, o gal dar ir geresnė!.. — smarkiai supyko jis.

Vargoninkienė greičiau ėmė krutinti virbalus, kažkodėl atidžiai žiūrėdama į kojinę. „Kad tau liežuvis nudžiūtų, tauzyla,— galvojo ji, labai įsižeidus. — Jasius tau prasidės su tokia merga... bemaž jau kunigas..." — Bet atsiminė įvairias kunigų istorijas, ir ją apsiautė nerimas; ji pasikasė virbalu pakaušį, ryžosi plačiau išklausinėti, bet Antano jau nebebuvo, o kelyje nuo pamiškės pakilo debesis dulkių ir vis greičiau ritosi prie jos. Nebūtum nė „sveika Marija" sukalbėjęs, o Jasius jau spaudė ją iš visų jėgų ir širdingai kalbėjo:

— Motule brangiausia! Motule!

— O Viešpatie! Pasmaugsi mane! Paleisk, slibine, paleisk! — ir jam paleidus, pati ėmė jį globstinėti, bučiuoti ir žvelgti į jį meilės kupinomis akimis.

— Tai kad suvargino tave, krisleli! Toks išblyškęs, sūneli! Toks sumenkęs!

— Nuo švęsto vandens sriubos nenusipenėsi,— juokavo jis, ūžčiodamas brolį, kuris net cypė iš džiaugsmo.

— Nebijok, aš tave nupenėsiu,— šnibždėjo ji, švelniai glostydama jo veidą.

— Tai važiuokim, motule, greičiau būsim namie.

— O žąsys? Viešpatie ir visi šventieji! Vėl rugiuose!

Jis šoko varyti, nes jos vėl buvo supuolusios į rugius ir lesinėjo varpas, net gražu, paskui įsodino broliuką į vežimą ir, varydamasis priešais žąsis, nutraukė viduriu kelio ir pasakojo apie kelionę.

— Žiūrėk, kaip tas bubulis išsibuzojo! — pastebėjo ji, rodydama į vaiką.

— Prisigretino prie mano uogų. Valgyk, Staseli, valgyk! Sutikau miške Jagusę, ji ėjo uogavusi ir man truputį nupylė... — išraudo gėdingai.

— Kaip tik prieš valandėlę man sakė Boryna, kad judu sutiko...

— Nemačiau jo, turbūt kur šalimais praėjo.

— Vaikeli mano, kaime žmonės ir pro sienas mato, ir net tai, ko visiškai nebuvo! — ištarė ji primygtinai, nuleisdama akis į spinksinčius virbalus.

Jasius lyg apsimetė nesupratęs, nes išvydęs žemaĩ per javus skrendantį karvelių būrį, sviedė į juos akmenį ir linksmai sušuko:

— Tuojau pažinsi, kad klebono... iš nupenėtų pilvų...

— Tylėk, Jasiau, dar kas išgirs! — švelniai sudraudė jį, įsisvajodama mintimis, kaip jis ilgainiui bus kle-

bonas, o ji pasiliks prie jo karšti, paskutinių gyvenimo dienų ramybėje ir laimėje leisti.

— O kada gi Felekas parvažiuos atostogų?

— Tai ar mama nežino, kad jis suimtas?

— Viešpatie ir visi šventieji! Suimtas! Ir ką gi jis padarė? Aš visuomet sakiau, visuomet pranašavau, kad jam blogai baigsis! Toks nedorėlis, kaip sykis tinka kokiu raštininkėliu būti, bet malūninkai užsimanė padaryti iš jo daktarą! O taip juo didžiavosi, taip nosį rietė, o dabar sūnelis cypėj, turi dabar džiaugsmo! — ji net virpėjo kažkokiu kerštingu džiugesiu.

— Bet kad čia visai kitas dalykas, jis sėdi citadelėj.

— Citadelėj, tai turbūt dėl kokių politinių priežasčių? — ji nuslopino balsą.

Jasius negalėjo atsakyti, o gal nenorėjo, ir ji baimingai sušnibždėjo:

— Mano krisleli, tik tu niekur nesikišk.

— Pas mus net kalbėti apie tokius nevalia, tuoj išvytų!

— Matai! Išvytų tave, ir nebūtum kunigas! Taigi juk aš mirčiau iš gėdos ir susikrimtimo! Viešpatie gailestingas, pasigailėk mūsų!

— Prašau nebijoti dėl manęs, mama.

— Juk pats supranti, kaip plušam ir stengiamės, kad jums nors kiek gerėliau būtų. Pats žinai, kaip sunku, tiek mūsų namie, o pajamos vis mažesnės, ir jei ne tas gabalėlis žemės, tai su tokiu kaip mūsų klebonu turėtume dažnai badą kęsti. Žinai, klebonas dabar pats su žmonėmis derasi dėl jungtuvių ir laidotuvių, pats, ar girdėti dalykai! Sako, kad tėvas žmones lupo! Mat koks geradaris iš svetimos kišenės.

— O kad iš tikrųjų lupo! — iškošė jis nedrąsiai.

— Ką tu! Prieš tėvą kilsi? Prieš tikrą tėvą! O jei ir lupo, tai kam? Juk ne sau, o tik jums, tau, tavo mokslui,— ėmė skausmingai skųstis.

Jasius sujudo ją atsiprašinėti, tačiau jį nutraukė kažkoks skardus skambinimas, plaukiąs kažkur nuo tvenkinio pusės.

— Ar girdi, mama? Turbūt kunigas pas ligonį eina su ponu Dievu.

— Greičiau bitėms čia skambina, kad nepabėgtų, kaip tik klebonijoje spiečiasi. Klebonas dabar labiau žiūri savo buliaus ir bityno negu bažnyčios.

Buvo kaip sykis beprieiną šventorių, kai staiga pabiro į juos skambus dūzgesys, ir Jasius tik suskubo šūktelti vežėjui:

— Bitės! Laikykit arklius, nes pasibaidys!

Ir iš tikrųjų, viršum aikštės palei bažnyčią ūžė didžiulis spiečius, skrido aukštai it zvimbiantis debesis, suko ratus, ieškodamas patogios vietos, čia vėl leidosi, praplaukdamas tarp medžių, paskui jį lėkė klebonas vien su kelnėm ir marškiniais, be skrybėlės, užduseęs, mojuodamas šlėktuvu, o Jambrožis, sėlindamas pašaliais, pašešėliais, nirtingai skambino ir rėkė; aplėkė taip aikštę du kartu, nesustodami nė valandėlės, nes bitės leidosi vis žemiau, tarytum ketindamos kristi ant kurio namo, tačiau staiga truputį pakilo ir nukūrė tiesiai prie Jasiaus vežimo. Vargoninkienė suriko ir, užsiplėšusi sijoną ant galvos, pritūpė kažkur griovyje, arkliai ėmė draskytis, net vežėjas šoko uždengti jiems akių, žąsys išlakstė, ir tik vienas Jasius stovėjo ramus, atkraginęs galvą, o spiečius ūmai apsisuko verpetu viršum jo ir nutraukė tiesiai ant varpinės.

— Vandens! — subaubė klebonas, pasileido šuoliais paskui bites, pripuolė iš arti ir taip jas pašlakstė, kad

jos, nebegalėdamos pajudinti sušlapusių sparnelių, ėmė tūpti ant varpinės.

— Jambrožiai! Kopėčias, rėtį, tik greičiau, nes nuskris! Pasijudink gi, šlubi! Sveikas gyvas, Jasiau, užkurk smilkytuvą, reikia jas parūkyti, tai nurims! — rėkė jis įsikarščiavęs, nesiliaudamas šlakstyti tupinčio spiečiaus, ir netrukus palei varpinę jau stovėjo kopėčios, Jambrožis skambino, Jasius leido dūmus iš smilkytuvo kaip iš kamino; o kunigas kopė aukštyn ir, pasiekęs bites, ėmė jas graibstinėti, ieškodamas motinos.

— Yra! Dėkui Dievui, jau nebepabėgs! Parūkyk, Jasiau, iš apačios, nes ima skirstytis! — įsakinėjo, plikomis rankomis žerdamas bites; mat visiškai jau nebijojo, nors jos nutūpė jam galvą ir ropinėjo veidu, tik kažką joms sakė ir vis šlavė į rėtį ir rankiojo, nes spiečius buvo labai didelis.

— Atsargiai! Pyksta, gali imt gilti! — įspėjo leisdamasis kopėčiomis žemyn, apsuptas viso debesies, besisukančio verpetu viršum jo su dūzgimu ir ūžesiu. Nusileidęs žemėn, nešė rėtį priešais save taip rimtai ir iškilmingai, tarytum monstranciją, Jasius jį rūkė, siūbuodamas smilkytuvą, Jambrožis skambino, vis šlakstydamas, ir tokia štai procesija traukė į bityną už klebonijos, kur atskiroj užtvaroj stovėjo keliasdešimt avilių, taip ūžiančių, lyg iš kiekvieno eitų spiečius.

O klebonui užsiėmus bičių įkurdinimu, smarkiai išalkęs ir pavargęs Jasius tylomis išslinko namo.

Aišku, kad namiškiai neapsakomai juo apsidžiaugė, ir kiek ten buvo cypimo, bučiavimosi ir klausimų, nė neapsakytum, o pirmam džiaugsmui praėjus, jį pasodino prie stalo ir kad ims nešti įvairiausių skanėstų, jam brukti ir prašyti, raginti valgyti, net visas namas drebėjo riksmais ir lakstymu, nes visi iš karto norėjo jam patarnauti ir būti kiek galėdami arčiau jo.

Per tą sąmyšį įpuolė užduseęs Gželia, vaito brolis, neramiai klausinėdamas, ar nematę Roko? Bet niekas nebuvo jo matęs.

— Niekur negaliu jo rasti,— skundėsi jis susirūpinęs ir, nesiveldamas į kalbas, išlėkė toliau ieškoti pakiemiais, o vos jam išėjus Jasių pašaukė į kleboniją. Jis delsė, nenorėjo, bet turėjo eiti.

Klebonas laukė jo priebuty, valgydamas pavakarius, tėviškai jį išbučiavo ir, pasisodinęs greta savęs, didžiai maloniai tarė:

— Džiaugiuosi, kad parvažiavai, turėsiu su kuo skaityti brevijorių! Bet ar žinai, kiek turiu šiemetinių spiečių? Penkiolika! O stiprūs kaip seni, kai kurię prinešė medaus po ketvirtį avilio! Spietėsi ir daugiau, Ambrazui liepiau sergėti bityną, bet jis, vėpla, užmigo, ir bitelės bzzz... į miškus, į girias. O vieną spiečių man pavogė malūninkas! Na, sakau tau, kad pavogė! Suskrido jo kriaušėn, jis pasiėmė kaip savo, ir nė girdėti nenorėjo atiduoti. Pyksta už bulių, tai ir keršija man kuo tik galėdamas, grobikas! Ar jau girdėjai apie Feleką? Tos bestijos kerta kaip širšės, a štiš! — sudejavo jis, gindamasis nosine nuo musių, kurios nuolat puldinėjo jam plikę.

— Tik tiek, kad sėdi citadelėj.

— Kad tik tuo baigtųs! Priėjo liepto galą, ką? O sakiau, o kalbėjau, neklausė, asilas, ir dabar turi balių! Senis — sukčius ir godišius, bet Feleko gaila, gabus šelmis, lotyniškai moka dėstyti, kad ir pats vyskupas geriau nesugebės. Bet ką, makaulėje vėjai laksto, tai ir puola saulę su kauptuku... O pasakyta: kaipgi... aa! Ko negalima, to neliesk, o kas uždrausta, to lenkis iš tolo. Glaudus veršis dvi karves žinda... taigi... — traukė jis tyliau ir vis silpniau, gindamasis nuo musių. — Gerai įsikalk į galvą, Jasiau! Na, sakau, įsikalk! —

jis panarino galvą ir sudribo giliame krėsle, tačiau Jasiui atsikėlus pramerkė akis ir sumurmėjo: — Nuvargino mane bitelės! Ateidinėk vakarais brevijoriaus skaityti. Bet žiūrėk savęs ir su kaimiečiais nesibroliauk, nes kas prasideda su pelais, tą kiaulės suės! Na, sakau, suės, ir baigta! — užsiklojo plikę nosine ir ėmė knarkti kaip reikiant.

Matyti, taip galvojo ir vargoninkas, nes kai bernas vedė naktigonėn arklius ir Jasius užšoko ant vieno, senis suriko:

— Nulipk tuoj! Netinka kunigui be balno jodinėti ir su piemenimis prasidėti!

Jis baisiai norėjo pajodinėti, bet nulipo kaip musę kandęs ir, kadangi jau leidosi santėmis, nutraukė už daržų vakarinių maldų atkalbėti, tačiau ar galėjo susikaupti, jei kažkur netoliese skambėjo mergelės daina, ir kažkuriame sode tarškėjo bobos, net kiekvienas žodis skrido rasomis, ir vaikai rėkavo, besimaudydami tvenkinyje, kitur virpėjo juokas ir karvės mykė, čia vėl klebono patarškos veriamai plėšė gerkles, ir visas kaimas ūžė įvairiausiais balsais lyg koks įsidūzgėjęs avilys, tad jis nuolat klydo, o kai pagaliau pagavo siūlo galą ir, atsiklaupęs parugėj, paskandino maldingas akis žvaigždėtame danguje ir nuskraidino sielą kažkur už pasaulio krašto, iš kaimo išsiveržė tokie skardūs riksmai, dejavimai ir plūdimas, kad jis parlėkė namo, didžiai nusigandęs ir sujudęs.

Motina kaip sykis buvo išėjusi priešais šaukti jo vakarienės.

— Kas ten atsitiko? Pešasi, ar ką?

— Juozas Vachnikas grįžo iš valsčiaus truputį įkaušęs ir susimušė su savo boba. Seniai jau reikėjo bobai gerai įkirsti. Nebijok, nieko jai neatsitiks.

— Betgi ir rėkia, lyg jai kas kailį nertų.

— Paprasti bobiški riksmai, jei jis vanotų ją lazda, tai ji tylėtų! Atmuš ji rytoj savo ruožtu, atmuš! Eikš, krisleli, nes vakarienė atauš.

Jis vos prisilietė prie valgio ir, jausdamasis labai kelionės išvargintas, tuojau nuėjo gulti.

Bet rytą, saulei tik sušvitus, jis buvo jau ant kojų. Aplakstė laukus, parnešė arkliams dobilų, paerzino klebono kalakutus, net jie suburbuliavo, pasveikino šunelius, tie vos grandinių nenutraukė iš džiaugsmo, pabėrė karveliams grūdų, padėjo jaunesniajam išginti karves, priskaldė malkų už Mykolą, paragavo sode nokstančių vasarinių kriaušių, pažaidė su kumeliuku ir visur viską sveikino bučiuojančiomis akimis, lyg širdingus bičiulius, lyg tikrus brolius, net ir tas žiedais nubertas pilrožes, net ir saulėje besišildančius paršiukus, net dilgėles ir piktžoles, prigludusias patvoryje, o motina, lakstydama paskui jį įsimylėjusiais žvilgsniais, atlaidžiai šypsojosi ir šnibždėjo:

— Patrakėli tu! Patrakėli!

O jis skleidėsi ir spinduliavo, kaip ir toji liepos diena giedras, besijuokiąs, pritvinęs šilimos ir glėbiąs visą pasaulį mylinčia siela, bet vos mažajam varpeliui suskambinus, metė viską ir išlėkė į bažnyčią.

Klebonas išėjo votyvos, pirma jo ėjo Jasius su nauja kamža, papuošta naujais raudonais kaspinais, vargonai užgriežė berlia, triukšminga gaida, nuo viškų pakilo storas balsas, nuo kurio suvirpėjo šviesos, keliolika asmenų priklaupė prieš altorių — ir prasidėjo pamaldos.

Nors ir tarnaudamas mišioms ir pertraukomis karštai melsdamasis, Jasius vis dėlto pamatė Jagusę, kuri klūpojo šiek tiek šone, ir kiekvieną kartą pakėlęs gal-

vą matydavo jos žydras, žibančias akis, įsmigusias į jį, ir kažkokią slepiamą šypseną jos pravirose, raudonose lūpose.

Tuoj po mišių kunigas pasiėmė jį į kleboniją ir prisodino rašyti, tad tik po vidudienio jis ištrūko į kaimą lankyti pažįstamų.

Pirmiausia užėjo pas Klombus, nes jie gyveno arčiausia, tik per kelelį, tačiau troboje nieko nerado, ir tik kiaurai atdaroje priemenėje kažkas kerčioje sujudėjo ir kažkieno balsas sugirgždėjo:

— Taigi čia aš, Jagata! — pakilo ji, išskėsdama rankas nustebusi. — Vajezau, ponas Jasius!

— Gulėkit ramiai! Ar sergat? — klausinėjo jis rūpestingai ir, prisistūmęs trinką, atsisėdo arti, vargiai bepažindamas jos išdžiūvusį it žemė veidą.

— Tik jau Viešpaties pasigailėjimo belaukiu,— jos balsas suskambo iškilmingai.

— O kas gi jums?

— Ogi nieko, mirtis sau manyje auga ir pjūties laukia. Klombai mane priglaudė, kad pas juos pasimirčiau, tai poterius kalbu ir kantriai laukiu tos valandos, kada giltinė pasibels ir pasakys: eikš, pailsusi siela.

— O kodėl jūsų negulina troboj?

— Tai, kol ne metas, kam be reikalo jiems vietą užimsiu... ir taip veršį turėjo išvesti iš priemenės. Bet prižadėjo man, kad tą paskutinę valandą perkels mane į trobą, paguldys lovoj po paveikslais ir žvakę man užžiebs... ir kunigą parkvies... o paskui šventadieniais drabužėliais mane apvilks ir gaspadoriškai palaidos. Aišku, daviau jiems viskam... o žmonės jie geri, gal nenuskriaus varguolės. Juk neilgai jiems čia po kojų painiosiuos, ne... Ir prie liudininkų man prižadėjo, prie liudininkų.

— Ar nenusibosta jums vienai? — jo balsas suskambo gailesiu ir grauduliu.

— Visai man gera, ponaitėli. Ar maža svieto matau pro duris? Kas, žiūrėk, keliu tau praeis, kas prakalbės kur, kitas ir užsuks, o dar kitas mes gerą žodį, taigi lyg po kaimą sau vaikštinėčiau. O kai visi išeina į darbą, tai vištos pasikapsto šiukšlyne, kiaulės pakriuksi už sienos, šuneliai užsuka, žvirbliai įskrenda į priemenę, saulė truputį pašviečia prieš laidą, o kartais koks išdykėlis grumstą įmeta, ir diena pralekia, net nespėji apsidairyti žmogus. O naktimis taip pat pas mane ateina....taigi.. ir ne vieni...

— Kas gi tokie? Kas? — jis pažvelgė į jos atmerktas, bet tarsi neregінčias akis.

— O tie manieji, kurie jau seniai pasimirė, ir giminės, ir pažįstami. Teisybę sakau, ponaitėli, ateina... O kartą,— ji šnibždėjo su neapsakomos laimės ir saldumo šypsniu,— atėjo pas mane Panelė Švenčiausia ir tylutėliai sako: gulėk sau, Jagata, Jėzus tau atlygins!.. Pati Čenstakavos Panelė Švenčiausia, tuoj pažinau... Ji buvo su karūna, su ploščium ir visa auksu ir karoliais nusagstyta. Paglostė man galvą ir tarė: nebijok, našlaitėle, būsi sau gaspadinė, pati pirmoji dangaus dvare, ponia sau būsi, dvaro ponia...

Senė sau šnekučiavo nelyginant beužminganti paukštelė, o Jasius, prie jos pasilenkęs, klausėsi ir žiūrėjo tarsi į kažkokią neįspėjamą gelmę, kur kažkas slaptingo kunkuliuoja, ir šneka, ir žybčioja, ir darosi kažkas, ko žmogaus protas negali suvokti.

Jam pasidarė kažkaip baisu, tačiau neįstengė atitrūkti nuo to žmogystės lauželio, nuo to sudūlėjusio stuobrelio, kuris tarsi santėmy gęstanti liepsna virpėdamas dar sapnuoja naujo gyvenimo dienas.

Pirmą kartą gyvenime jis žvelgė iš arti į nenumaldomą žmogaus likimą, tad ir nenuostabu, jog jį pervėrė nuožmi baimė, gailestis sugniaužė sielą, ašaros užtvindė akis, užuojauta ir pasigailėjimas prilenkė prie žemės, o karšta, prašymo kupina malda pati jau veržėsi iš jo virpančių lūpų.

Senė atsipeikėjo ir, keldama galvą, susižavėjusi šnibždėjo:

— Aniuole švenčiausias! Kunigėli mano brangiausias!

O jis paskui ilgai stovėjo palei kažkokią sieną, šildėsi saulėje ir džiugino akis tąja giedra diena ir aplinkui verdančiu gyvenimu.

Nes ir kas jau čia, kad kažkokia žmogaus siela dejavo mirties naguose!

Saulė nesiliovė švietusi, javai šnarėjo, aukštai aukštai plaukė balti debesys, ant kelių žaidė vaikai, soduose raudonavo nokstantys obuoliai, kalvėje plakė kūjai, net skambėjo visas kaimas, kažkas taisė vežimą, kažkas dalgį plakė, rengdamasis rugių kirsti, kvepėjo šviežiai kepta duona, tratėjo moterys, ant tvorų džiūvo skalbiniai, žmonės judėjo laukuose ir sodybose, kaip kiekvieną dieną, kaip visuomet, kirbėjo žmogiškasis spiečius tarp rūpesčių ir triūso, nė neimdamas galvon, kuris čia pirmas nusiris nuo kranto.

Kokia kam iš to būtų buvusi nauda!

Tad ir Jasius greitai nusikratė liūdesį ir ištraukė į kaimą.

Pasėdėjo kurį laiką prie Mato, kuris jau rentė Stacho trobą; pastovėjo ties tvenkiniu su Ploškiene, kuri baltino drobes; aplankė sergančią Juzę; prisiklausė vaitienės skundų; pasižiūrėjo kalvėj, kaip kalvis grūdina dalgius ir kerta ašmenis pjautuvams; užsuko ir į daržus, kur dirbo daugiausia merginų ir moterų, o visur

ir visi jo džiaugėsi, bičiuliškai sveikino ir žiūrėjo su pasididžiavimu: juk jis buvo Lipčų vaikas, tad tarytum visiems giminė.

Ir tik į pat pabaigą užėjo pas Dominikienę: senė sėdėjo priešais trobą ir verpė vilnas; jam buvo nuostabu, nes jos akys buvo aptvarstytos.

— Gi pirštais užčiuopiu, tai ir žinau, koks siūlas, ar plonas, ar per storas,— aiškino ji ir, labai nudžiugusi dėl jo apsilankymo, pašaukė Jagusę, kuri darbavosi kažkur kieme.

Ji beregint atlėkė, tik truputį neapsitaisiusi, nes vien su sijonu ir marškiniais, tačiau išvydusi Jasių, užsidengė krūtis rankomis ir, it vyšnia nuraudusi, pabėgo į trobą.

— Jaguse, atnešk pieno, gal ponas Jasius norės atsivėsinti!

Ji netrukus atnešė pilną puodynę ir puoduką, pati apsirišusi skarele, tačiau tokia kažkodėl susigėdusi, kad ėmus pilti pieną, jai rankos virpėjo, ir ji čia raudo, čia blyško, nedrįsdama į jį akių pakelti.

Ir per visą laiką nepratarė į jį nė žodelio, ir tik jam išėjus, palydėjo į kelią, žiūrėdama pavymu, kol pradingo jai iš akių.

Neapsakomai stūmė ją kažkas paskui jį ir taip baisiai traukė, jog bijodama susigundyti, įpuolė į sodą, abiem rankom įsikibo į kažkurį medį ir, prisiglaudusi prie jo, stovėjo kone visiškai be kvapo ir sąmonės, nukarusiomis obelų šakomis tarytum apsiaustu apgaubta; stovėjo prisimerkusi, su šypsena, slypinčia lūpų kertelėse, kupina laimės ir drauge baimės ir kažkokių saldžių ašarų ir meilingo virpėjimo, kaip tąsyk, kai žiūrėjo į jį pro langą aną pavasario naktį.

Bet ir Jasių traukė prie jos, nes, kad ir nenoromis, o vis užsukdavo pas jas, trumpam, ir išeidavo iš jų

nuostabiai džiaugsmingas ir kasdien matydavo ją bažnyčioje, nes ji visuomet klūpodavo per visas mišias, tokia didžiai paskendusi maldoje ir tarsi susižavėjusi, jog jis žvelgdavo į ją saldžiai susijaudinęs, o kartą ėmė pasakoti apie jos pamaldumą.

Motina tik gūžtelėjo pečiais.

— Turi už ką Dievą atsiprašinėti, turi...

Jasiaus siela buvo skaisti kaip balčiausias žiedas, tad jis nesuprato užuominos, o kadangi ji dažnai užeidavo į jų namus ir visi namiškiai ją mėgo, kadangi jis matė, kokia ji pamaldi, tad jam nekilo jokio įtarimo; tik dabar jis stebėjosi, kad jam parvažiavus ji nė karto nebuvo užėjusi.

— Kaip tik pasiunčiau jos atkviesti, nes daug reikia lyginti,— atsakė motina.

Ir ji atėjo netrukus, tokia išsipuošusi, kad Jasius nustebo.

— Tai ką, ar į vestuves einat?

— O gal atsiuntė kas pas jus piršlius su degtine? — sucypė kažkuri mergina.

— Kas čia išdrįstų, juk išvyčiau juos lauk! — nusijuokė ji, raudonuodama lyg rožė, mat visi į ją žiūrėjo.

Senė tuoj pristatė ją lyginti, paskui ją nulėkė vargoninkiukai drauge su Jasium, ir taip visiems netrukus pasidarė linksma, taip jie griaudė juoku dėl menko nieko ir šūkavo, jog vargoninkienė turėjo drausti:

— Nutilkit, šarkos! Jasiau, verčiau eik į sodą, netinka tau čia dantis kaišioti!

Tad norom nenorom jis pasiėmė knygą ir išslinko, kaip paprastai, į laukus, ir ten, kažkur toli už kaimo, ežiose po kriaušėmis, ant kapčių, sėdėjo, įsigilinęs į knygą arba šiaip galvodamas.

Tačiau Jagusė jau gerai žinojo tas vienišas jo slėptuves, gerai žinojo, kur ieškoti jo pasiilgusiomis aki-

mis, kur skristi prie jo nors tik džiaugsminga mntimi; mat ji skrajojo aplink jį kaip drugys šviesos rate, ir turėjo skrajoti, nes kažkas nesulaikomai stūmė ją prie jo ir traukė taip nenumaldomai, kad ji jau užsimiršusi pasidavė tarytum putotiems vandenims, kurie nešė ją į kažkokius išsapnuotus laimės kraštus, pasidavė visa siela ir širdimi, net negalvodama, į kokį krantą ir kokią dalią jie ją išneš.

Ar vėlai naktį gulant, ar anksti rytą pašokant iš guolio, jos širdis visad viena malda virpėjo:

— Pamatysiu jį vėl! Pamatysiu!

Ir ne kartą, kai ji klūpodavo prieš altorių, ir kai kunigas išeidavo mišių, ir kai vargonai užgrodavo širdį veriančią giesmę, ir kai pakvipdavo smilkytuvo dūmai ir pabirdavo karšti poterių šnibždesiai, ir kai ji maldos kupinomis akimis įsižiūrėdavo į Jasių, kuris su baltais rūbais, lieknas, neapsakomai dailus, susidėjęs rankas judėdavo tuose dūmuose ir iš langų besiveržiančiose spalvose,— jai atrodydavo, kad gyvas angelas nusileido iš paveikslo ir štai plaukia į ją su saldžia šypsena... eina... atrodydavo, kad jos sieloje atsivėrė dausos, ir ji puldavo kniūbsčia į dulkes, glausdama lūpas prie tų vietų, kur mynė jo pėdos, ir susižavėjimo pagauta visomis žmogiškosios laimės išgalėmis giedojo:

— Šventas! Šventas! Šventas!

Ir ne kartą tikdavos taip, kad jau ir mišios pasibaigdavo, ir žmonės išsiskirstydavo, ir Jambrožis tuščioje bažnyčioje skambindavo raktais, o ji vis dar klūpodavo, įsižiūrėjusi į tuščią vietą, kur Jasiaus stovėta, įsimeldusi švenčiausia apsvaigimo tyla, tuo skausmo pritvinusiu džiaugsmu, vien tomis ašaromis, kur pačios byrėdavo iš jos akių kaip brandūs, sunkūs ir gryniausi grūdai.

Ir dienos būdavo jai tarsi nesibaigianti šventė, kaip tie iškilmingi atlaidai su nesiliaujančiu džiaugsmu pamaldų, nuolatos laikomų jos sieloje, mat vos jai išėjus į laukus — beregint tą patį skambindavo prinokusios varpos, skambindavo sukepusi žemė, skambindavo sodai, palinkę po vaisių našta, skambindavo tolimos girios, ir tie debesys klajokliai, ir toji švenčiausia saulės ostija, iškilusi viršum pasaulio, ir viskas giedodavo drauge su jos siela vieną dangų siekiantį padėkos ir džiaugsmo himną.

— Šventas! Šventas! Šventas!

Vaje, koks puikus tas pasaulis, kai į jį žiūri įsimylėjusios akys!

O koks žmogus galingas tą šventą metą! Su Dievu eitų grumtynių, mirčiai nepasiduotų, net likimui pasipriešintų! Būtis jam vien džiaugsmas, ir kad ir menkiausia būtybė — brolis! Prieš kiekvieną dieną pultų keliaklupsčias su padėka, kiekvieną naktį laimintų ir kiekvienoje vietoje visą save dalintų artimiesiems, pats didžturtis pasilikdamas ir vis daugiau įgaudamas galios ir meilės, ir gyvendamas vis nuostabesnes dienas!

Jo siela sklando pasauliais, aukštybėse iš arti žiūri į žvaigždes, įžūliai siekia dangaus, sapnuoja apie amžiną laimę, nes jai atrodo, kad jos galiai ir meilei nebėra nei krašto nei kliūties.

Taip rodėsi ir įsimylėjusiai Jagusei.

Dienos ėjo paprastos, prakaitu nušlakstytos pasirengimų rugiapjūtei dienos, o ji sukosi su darbais čiulbėdama kaip vieversys, nenuvargdama, džiugi ir linksmai pražydusi tarsi jos darželio rožė, tarsi pilrožė liekna ir lyg kokia Viešpaties laukų gėlė visų puikiausia, ir tokia akis traukianti, tokia žėrinčiomis akimis viliojanti, tokia nuolat besijuokianti, jog net ir seniai se-

kiojo ją akimis, o vaikinai ir vėl ėmė apie ją suktis ir dūsaudami stoviniuoti palei jos trobą, bet ji vijo visus.

— Kad ir į žemę įaugtum stovėdamas — vis tiek nieko neišstovėsi,— tyčiojosi ji.

— Iš visų jau ji juokias! O didi kaip ponia! — skundėsi jie, girdint Matui, kuris gailiai atsidūsėjo, nes net ir jis tiek begaudavo, kad kartais galėdavo sambrėškoje pasiplepėti su Dominikiene, pasižiūrėti į Jagusę, triūsiančią troboje, ir pasiklausyti jos dainelių. Tad ir žiūrėjo, ir klausėsi taip karštai, jog išeidavo vis labiau apsiblausęs ir vis dažniau užsukdavo į smuklę, o paskui namie visaip triukšmaudavo. Aišku, daugiausia kliūdavo Teresei, tad ji slankiojo jau vos gyva iš susikrimtimo ir, kartą sutikusi Jagusę, nusigręžė nuo jos ir nusispjovė.

Tačiau Jagusė, įsižiūrėjusi kažkur priešais save, praėjo, jos net nepastebėjusi.

Supykusi Teresė kreipėsi į skalbiančias prie tvenkinio merginas:

— Ar matėt, kaip pučias? Eina pro šalį ir nė nepasižiūri į nieką!

— O pasišvietusi kaip į atlaidus.

— Kurgi ne, ligi pat pietų sėdi ir šukuojas.

— Ir vis perkasi kaspinų ir pašvaitų,— kalbėjo jos pavydžiai, nes ir vėl, jau kuris metas, vos jai pasirodžius kaime, slankiojo paskui ją it nagai aštrūs ir it gyvatės nuodingi bobų žvilgsniai. Valkiojo ją liežuviais kiekviena proga ir taip nagrinėjo, kad apsaugok Viešpatie, mat negalėjo jai dovanoti, kad labiau už visas puošiasi, kad visų gražiausia, neminint jau to, ką ji išdarinėjo su vyrais.

— Taip pučias prieš kitas, kad sunku ir pakęst!

— Ir puošias kaip ponia, ir iš kur viskam tam pinigų?

— Te, o gal vaitas ne jos malonėj?

— Sako, kad ir Antanas nešykšti,— kuždėjosi moterys, susirinkusios Ploškienės tarputvoriuose.

— Antanui tiek ji rūpi, kiek šuniui penkta koja,— įterpė Jagustynka. — Čia kam kitam bėda darosi! — ji taip nuovokiai nusijuokė, kad jos visais šventaisiais ėmė ją maldauti, tačiau ji neprasitarė, tik pagaliau joms pasakė:

— Aš liežuvių nenešioju. Turit akis, pačios nužiūrėkit.

Ir nuo tos akimirkos šimtas porų žlibių dar nirtingiau šoko sekti Jagusės, nelyginant skalikai kiškio.

Tačiau Jagusė, kad ir sutikdama kiekviename žingsnyje tas tykojančias, besekančias žlibes, nieko nenuvokė; pagaliau ką jai visa tai rūpėjo, jei ji kiekvienu metu galėjo matyti Jasių ir mirtinai skęsti jo akyse.

Pas vargoninkus užeidavo kone kasdien ir visuomet tokiu metu, kai Jasius būdavo namie, tad kartais, jam arti atsisėdus, pajutusi jo žvilgsnį, vos nealpdavo iš geismo, taip nupildavo ją karštis, taip virpėdavo kojos ir širdis plakdavo tarytum kūjis; o vėl kitąsyk, kai gretimame kambaryje jis mokė seseris, ji net kvapą sulaikė, įsiklausiusi į jo balsą lyg į saldžiausią skambinimą, net vargoninkienė paklausė:

— Ko taip ausylai klausotės?

— O kad ponas Jasius taip mokytai kalba, kad nieko negaliu suprasti!

— Norėtumėt! — nusijuokė anoji atlaidžiai. — Ar menkose mokyklose jis mokosi,— pridūrė su pasididžiavimu ir įsivėlė į platų pasikalbėjimą apie sūnų, nes ji mėgo Jagusę ir mielai ją kviesdavo, mat toji noriai

padėdavo jai kiekviename darbe, o be to, dažnai ir atnešdavo šio to: čia kriaušių, čia uogų, o kartais net ir šviežio sviesto gniužulėlį.

Jagusė visuomet su vienodu užsidegimu klausydavosi tų pasakojimų, tačiau vos tik Jasius išeidavo iš namų, tuoj ir ji skubėdavo, lyg pas motiną; mat baisiai mėgo sekti jį iš tolo ir ne kartą, pritykojusi, pasislėpusi kur javuose ar už kokio medžio, žiūrėdavo į jį ilgai ir taip jautriai, jog negalėdavo susilaikyti nepravirkusi.

Bet mieliausios jai buvo tos trumpos, įkaitusios, šviesios naktys, tad vos motinai užmigus, ji išsinešdavo patalą į sodą ir, atsigulusi aukštielninka, įsižiūrėjusi į dangų, mirgantį pro šakas, nugrimzdavo į kažkokias saldžias, neaprėpiamas svajas. Karšti nakties dvelkimai braukiojo jai veidą, žvaigždės žvilgčiojo į plačiai atmerktas akis, kvapų prisisunkę patamsių garsai, kupini neraminančio karščio ir goslybės balsai, kvapo netekę lapų šnibždesiai, mieguisti, nutrūkstami gyvulių šlamesiai, tarsi slopinami atsidūsėjimai, tarsi šaukimai, plaukiantys kažkur iš po žemės, tarsi pabaidyti krizenimai liejosi į ją lyg keista muzika ir vėrė karščiu, virpuliais gniaužė kvapą ir rąžė tokiais rąžuliais, jog ji nusirisdavo į šaltą, rasotą žolę, krisdama sunkiai, lyg prinokęs vaisius... ir gulėdavo bejėgė, pritvinusi kažkokios šventos, gimdančios galios, ir būdavo kaip tie nokstantys laukai, kaip vaisių apsunkintos šakos, kaip tas priėjusių kviečių rėžis, pasirengęs pasiduoti pjautuvams, paukščiams ar vėtroms, nes jau bet kokios dalies seniai pasiilgęs laukia.

Tokios buvo tos trumpos, įšilusios, šviesios Jagusės naktys ir tokios tos kaitrios, šutrios liepos dienos, ir slinko jos lyg koks saldus, visuomet trokštamas sapnas.

Ji vaikščiojo tad lyg sapne, vos atskirdama dieną nuo nakties.

Dominikienė nujautė, kad jai darosi kažkas keista, tačiau negalėjo suvokti kas, tad tik džiaugėsi jos netikėtu ir karštu pamaldumu.

— Pasakysiu tau, Jaguse, jog kas su Dievu, su tuo ir Dievas! — kartoja ji su gerumu.

Jagusė tik šypsojosi, kupina tylios, nusižeminusios laimės ir laukimo.

Ir vieną dieną visiškai netyčia ji susidūrė su Jasiumi. Jis sėdėjo palei kapčių su knyga rankoje, ji nebegalėjo pasitraukti ir atsistojo prie jo, visa išraudusi ir smarkiai susisarmatijusi.

— Ką gi jūs čia veikiat?

Ji mikčiojo išsigandusi, ar kartais jis ko nenumano.

— Sėskit, matau, pavargusi.

Ji varžėsi, nežinodama, ką beveikti, o jis patraukė ją už rankos, tad atsisėdo greta, skubiai slėpdama po sijonu basas kojas.

Tačiau ir Jasius buvo sumišęs, dairėsi aplinkui, neįmanydamas, ką pradėti.

Laukuose buvo tuščia, Lipcų stogai ir sodai kyšojo iš javų tarsi tolimos salos, vėjas lengvai braukiojo varpas, kvepėjo įšilusiais čiobreliais ir rugiais, viršum jų praskrido kažkoks paukštis.

— Baisiai karšta šiandien! — tarė jis, kad tik ką pradėtų.

— Ir vakar smarkiai kepino! — sugriebė ją už gerklės kažkokia džiaugsminga baimė, net vos beįstengė prakalbėti.

— Netrukus prasidės rugiapjūtė.

— Taigi... žinia... — teigė ji, įsmeigusi į jį sunkias akis.

Jis nusišypsojo ir pabandė kalbėti laisvai, bemaž juokaudamas:

— Jagusė tai kasdien vis gražesnė...

— Kas iš to mano gražumo! — visa išraudo, patamsėjusios akys sušvytravo liepsnomis, o lūpos suvirpėjo slepiamu džiaugsmo šypsniu.

— Ir iš tikrųjų Jagusė nenori tekėti?

— Nė nesapnuoju, gal man bloga vienai!

— Ir niekas jums nepatinka, ką? — jis įgavo vis daugiau drąsos.

— Niekas, niekas, ne, niekas! — ji kratė galvą, žvelgdama į jį saldžiai susisvajojusiomis akimis, jis pasilenkė ir pažvelgė giliai į tas žydras prarajas; jos žvilgsnyje buvo giliausia, saldžiausia ir pasitikinti malda, karštas širdies šauksmas, besiveržiąs per pakylėjimą. Siela taip virpėjo kaip saulės kibirkštys ant laukų, plazdėjo kaip paukštis, čyruliuojąs aukštai viršum žemės.

Jis pasitraukė kažkaip keistai neramiai, persibraukė delnu akis ir atsikėlė.

— Turiu jau eiti namo! — linktelėjo galvą atsisveikindamas ir nuėjo sau plačia ežia kaimo link, tarpais skaitydamas knygą arba klaidžiodamas akimis, tačiau vienąsyk atsigręžė ir stabtelėjo.

Jagusė ėjo paskui jį už poros žingsnių.

— Ir man čia arčiausia,— aiškinosi ji, kažkokia išsigandusi.

— Tad eikiva drauge,— murmtelėjo jis, nelabai patenkintas draugija, įspyrė akis į knygą ir, pamažėli eidamas, skaitė pusbalsiu.

— Apie ką ten parašyta? — paklausė ji baimingai, žvilgčiodama į lapus.

— Jei norit, jums truputį paskaitysiu.

O kad kaip tik netoliese augo plačiai išsikerojęs medis, tai jis prisėdo paūksmėje ir ėmė skaityti, o Jagusė pritūpė prieš jį ir, atrėmusi smakrą į kumščius, įsiklausė visa siela, nenuleisdama nuo jo akių.

— Kaip jums patinka? — metė jis po valandėlės, pakeldamas galvą.

Ji išraudo ir, pabėgusi akimis, susigėdusi murmtelėjo:

— Bene žinau... Tai ne apie karalius istorija, ką?

Jis tik susiraukė ir ėmė vėl skaityti, tačiau dabar jau aiškiai, pamažu ir žodis po žodžio: apie laukus ir javus skaitė, apie kažkokį dvarą, kuris stūksojo beržais apaugęs, tarytum apie pono sūnų, kuris pargrįžo namo, ir apie dvaro panelę, kuri sėdėjo sau sode su vaikais... Ir viskas buvo sutaikyta eilėmis, lygiai kaip tose šventose giesmėse, atrodė, lyg kas iš sakyklos mokė, ne kartą jai net užėjo noras atsidūsėti, persižegnoti ir pravirkti, taip visa tai smigo į širdį.

Tačiau tame užkampyje, kur juodu sėdėjo, buvo baisiai karšta, aplinkui stūksojo tanki rugių siena, prisipynusi rugiagėlių, žirnelių ir kvepiančių vijoklių, tad nė mažiausias dvelktelėjimas negaivino, tik toje kaitrioje tyloje tarpais byrėjo nukarusių varpų šnaresys, tarpais tarp šakų sučiršėdavo žvirbliai, zvimbtelėdavo praskrendanti bitė ir skambėjo Jasiaus balsas, pritvinęs keisto saldumo, tačiau Jagusė, kad ir įsižiūrėjusi į jį lyg į puikiausią paveikslą, ir nepraleidusi nė vieno žodžio, knaptelėjo kartą ir kitą, nes ją veikė kaitra ir taip ėmė miegas, jog vos begalėjo ištverti.

Laimė, jis liovėsi skaitęs ir giliai pažvelgė jai į akis.

— Teisybė juk, koks puikus dalykas, ką?

— Taigi, puikumėlis... lyg būčiau pamokslo klausiusis.

Jam net akys sužibo ir veidas nusidažė spalvomis, kai ėmė pasakoti, dar kartą skaitydamas tas vietas, kur buvo aprašyti laukai ir girios, tačiau ji nutraukė jį:

— Juk ir vaikas žino, kad giriosė auga medžiai, kad upėmis teka vanduo, o javus sėja laukuose, tai kam reikia apie visa tai rašyti knygas?..

Jis net atsitraukė nustebęs.

— Man patinka tik tokios pasakos apie karalius, apie slibinus arba apie šmėklas, kai apie juos klausantis, net skruzdėlės ima žmogų kirbinti ir lyg kas į krūtinę žarijų pripila. Kai Rokas kartais pasakoja tokias istorijas, tai galėčiau klausytis per dienas ir naktis. O ponas Jasius ar turi tokių knygų?

— Kas gali skaityti tokius niekus! — prasiveržė jis paniekinamai, didžiai pasipiktinęs.

— Plepalai! Taigi... Juk Rokas skaitė pasakas, ir iš knygos.

— Niekus jums skaitė ir vien primeluotus dalykus!

— Nejaugi tokie stebuklai galėtų būti primeluoti?..

— O taip, visa tai pasakos ir prasimanymai.

— Tai neteisybė ir apie žiežmaras, ir apie slibinus? — klausinėjo ji vis gailiau.

— Neteisybė, juk sakau jums! — atsakinėjo jis nekantriai.

— Gal ir tas neteisybė, kad Viešpats Jėzus vaikštinėjo po svietą su šventu Petru, ką?..

Jis nesuskubo atsakyti, nes staiga, lyg iš po žemių, išaugo Koziolienė ir, sustojusi palei juodu, įsispitrėjo patyčios kupinomis žlibėmis.

— Taigi pono Jasiaus ieško po visą kaimą,— tarė ji saldutėliai.

— O kas ten jau taip atsitiko?

— Net trys vežimai žandarų atvažiavo į kleboniją.

Jis neramiai pašoko ir kone tekinas nubėgo.

Ir Jagusė patraukė link kaimo, tačiau kažkodėl labai apsiblaususi.

— Turbūt nutraukiau judviem poterius, ką? — sušnypštė Kozioliehė, eidama greta.

— Kur ten poterius! Jis skaitė man tokias pasakas, eilėmis sudėtas.

— Žiū, o aš visai ką kita maniau. Vargoninkienė išsiuntė mane jo ieškoti... bėgu į šią pusę, dairausi... tuščia... pastūmėjo mane kažkas pasižiūrėti palei kriaušę... Taigi, vieta patogi... toli nuo žmonių akių... taigi...

— Kad jum tas jūsų bjaurus liežuvis susisuktų,— prasiveržė išbėgdama priekin.

— Ir bus kas tau išrišimą duoda! — sušuko anoji pasityčiojamai jai pavymu.

X

Jagusė tuoj iš pat karto suprato, kad kaime darosi kažkas svarbaus, šunes kažkaip nirtingiau lojo sodybose, vaikai slapstėsi soduose, tik žvilgčiodami iš už medžių ir tvorų, žmonės jau traukė iš laukų, nors saulė dar tebebuvo aukštai, kitur rinkosi tyliai besikalbančios moterys, ir visų veiduose buvo matyti didelis nerimas, ir visų akys buvo kupinos baimės ir laukimo.

— Kas čia darosi? — paklausė ji Balcerekaitės, žvilgčiojančios iš už kampo.

— Nežinau, sako, kariuomenė traukia nuo miško.

— Jėzau Marija! Kariuomenė! — net kojos jai sulinko iš baimės.

— O Klombiukas ką tik sakė, kad iš Volios eina kazokai,— pridūrė kažkur bėganti Pričkaitė.

Jagusė paskubino žingsnius ir, didžios baimės apimta, pribėgo savo trobą; motina sėdėjo ant slenksčio su verpstu, o prie jos pora užsiplepėjusių moterų.

— Mačiau juos kaip jus dabar, sėdi gonkose, o vyresnieji klebono kambariuose.

— O vargoninkų Mykolą pasiuntė vaito pašaukti.

— Vaito! Tamstele, čia ne juokai. Vaje, vaje, bus dalykėlių, bus...

— O gal tik mokesčių ieškoti atvažiavo?

— Taigi... Kur tau tiek daug jų važiuotų, ką? Matyti, kažkas kitą.

— Turbūt, tik, sakau, nieko gero iš to neišeis, pamatysit, atminsit mano žodžius.

— Tai aš jums pasakysiu, ko jie atvažiavo,— tarė priėjusi prie jų Jagustynka.

Jos susigrūdo būrelin ir, lyg žąsys ištempusios kaklus, godžiai klausėsi.

— Ogi jus užrašinės į vaiską,— nusijuokė anoji traškiai, bet nė viena jai nepritarė, tik Dominikienė priekaištingai tarė:

— Jums tai vis vėjai galvoje.

— Tai kad iš adatos vežimą priskaldot! Visos vos dantų neišbarsčiusios iš baimės, o kiekviena noriai laukia kokios bėdos. Didelio čia daikto — žandarai!

Ploškienė įritino savo nupenėtą pilvą į tarputvorius ir kad ims pasakoti, kaip ji tuoj nujautė, tik pamačiusi vežimus, kaip...

— Tylėkit! Štai Gželia su vaitu lekia į kleboniją.

Jos pakėlė akis į anapus tvenkinio, lydėdamos einančius.

— Žiū, ir Gželią pašaukė!

Tačiau neįspėjo, nes Gželia paleido brolį pirma, o pats apžiūrėjo priešais kleboniją stovinčius vežimus, išklausinėjo vežėjus, pažiūrėjo į priebutyje sėdinčius

žandarus ir kažkaip smarkiai sunerimęs nulėkė pas Matą, kuris triūsė su Stacho troba; kaip tik sėdėjo apžergęs sienoją, kirsdamas lizdą gegnei.

— Ar dar neišvažiavo? — paklausė, nemesdamas darbo.

— Ne, ir visa bėda, kad nežinia, ko atvažiavo.

— Čia slypi kažkas negera! — ėmė mikčioti Bylica.

— O gal dėl susirinkimo! Viršininkas grasino, ir stražnikai jau šen ir ten klausinėjo, kas Lipcus kursto,— tarė Matas ir nulipo žemėn.

— Vadinasi, būtų manęs atvažiavę! — sušnibždėjo Gželia, neramiai dairydamasis, išblyško ir sunkiai alsavo.

— O man taip rodos, kad greičiausiai Roko! — pastebėjo Stachas.

— Teisybė, juk apie jį jau klausinėjo! Kad nė pagalvot to nepagalvojau! — atsikvėpė jis lengviau, bet smarkiai anuo susirūpinęs, liūdnai tarė:

— Taip ir bus, jei jau ką ims, tai tik Roką!

— Tai ką, ar atiduosim jį, ką? Savo tikrą tėvą? — sušuko Matas.

— Taigi, nėra kaip jiems priešintis, nė kalbos...

— Tegu jis kur pasislepia, reikia jį įspėti, taigi... — mikčiojo Bylica.

— O gal čia kas kita, gal čia dėl vaito visas dalykas... — nedrąsiai įterpė Stachas.

— Dėl viso ko lėksiu jo įspėti! — sušuko Gželia ir puolė į javus, norėdamas prasigauti daržais į Borynus.

Antanas sėdėjo priebuty, plakdamas pjautuvus ant priekalėlio, ir pašoko išsigandęs, sužinojęs, kas yra.

— Ką tik ir parėjo. Rokai, ateikit pas mus! — sušuko.

— O kas yra? — paklausė senis, iškišęs galvą pro langą, tačiau kol anie spėjo jam pasakyti, atlėkė smarkiai užduseęs vargoninkų Mykolas.

— Žinot, taigi pas jus, Antanai, traukia žandarai! Jau ties tvenkiniu...

— Tai manęs! — sudejavo Rokas, liūdnai panarindamas galvą:

— Jėzau Marija! — sušuko Hanka, sustojusi tarpdury, ir pravirko.

— Tylėkit! Reikia ką nors daryti! — sušnibždėjo Antanas, smarkiai sukdamas galvą.

— Sušauksiu kaimą, ir neduosim jūsų, Rokai! — smarkavo Mykolas, išsilaužė storą pagalį ir rūsčiai vadžiojo akimis.

— Nepaistyk! Rokai, už stirtos ir į rugius, tik greičiau! Prisigūžkit kur vagoj, kol jus pašauksim. Tik greičiau, kad neužtiktų...

Rokas apsisuko troboje, metė kažkokius popierius lovoje gulinčiai Juzei ir sušnibždėjo:

— Paslėpk po savimi ir neišduok!

Ir, kaip stovėjęs, be kepurės ir milinės, puolė į sodą ir dingo kaip akmuo vandenyje, tik kažkur už stirtos sujudėjo rugiai.

— Eik sau, Gželia! Hanka, prie savo darbo! Bėk, Mykolai, ir nė žodelio! — įsakinėjo Antanas, sėsdamas prie nutraukto darbo ir vėl ėmė lygutėliai plakti pjautuvą, ir taip ramiai, kaip ir anksčiau, tik dažnai kėlė ašmenis prieš šviesą ir šaudė akimis į visas puses, nes šunų lojimas vis artėjo, ir netrukus pasigirdo sunkūs žingsniai, kardų žvangčiojimas ir kalbos...

Jam suspurdo širdis ir suvirpėjo rankos, bet jis ir toliau plakė vienodai, tiksliai, dūžis į dūžį, neatplėšdamas akių, ligi jie sustojo jam priešais.

— Ar Rokas namie? — paklausė didžiai išsigandęs vaitas.

Antanas apmetė žvilgsniu visą būrį ir pamažėli atsakė:

— Turbūt bus kaime, nes nemačiau jo nuo pat ryto.

— Atidaryti! — griausmingai įsakė kažkoks vyresnysis.

— Juk atidarytos! — murmtelėjo Antanas atgal, keldamasis nuo suolo.

Valdininkas drauge su žandarais įėjo į trobą, o stražnikai išlakstė saugoti sodo ir visos sodybos.

Ant kelio jau susirinko bent pusės kaimo žmonės ir žiūrėjo, kaip krato namus lyg šieno kupetą. Antanas turėjo jiems viską rodyti ir atidarinėti, o Hanka sėdėjo palangėj su kūdikiu prie krūtinės.

Aišku, veltui jie ieškojo, bet taip visur rausėsi, nieko nepraleisdami, jog vienas žvilgtelėjo net į palovius.

— Taigi, ten jis ir sėdi, ir laukia jūsų! — sumurmėjo ji.

Vyresnysis pamatė ant stalo kažkokias knygeles, prispaustas kryželiu, šoko prie jų kaip lūšis ir atidžiai ėmė žiūrinėti.

— Iš kur jas turit?

— Turbūt Rokas bus padėjęs, tai ir guli sau.

— Borynienė beraštė,— paaiškino vaitas.

— Kuris iš jūsų moka skaityti?

— Ogi nė vienas nemoka, mokykloje mus taip mokė, kad dabar niekas negali paskaityti net ir iš maldaknygės! — atsakė Antanas.

Vyresnysis perdavė knygeles kitam ir išėjo į antrąjį trobos galą.

— Kas čia, ar ji serga? — paėjo kiek arčiau prie Juzės.

— Taigi, jau dvi savaitės serga raupais.

Valdininkas skubiai pasitraukė į priemenę.

— Ar šitoj troboj jis gyveno? — ėmė klausinėti vaitą.

— Ir šitoj, ir kur tik pasitaikydavo, kaip visada ubagas.

Jie apžiūrėjo visas kertes, ieškodami net ir už paveikslų; Juzė sekiojo juos degančiomis akimis ir taip drebėjo iš baimės, kad vienam jų priėjus prie jos, lyg be sąmonės sučirškė:

— Gal po savim jį paslėpiau, ką? Ieškokit!..

O kai jie baigė, Antanas priėjo prie vyresniojo ir, lenkdamasis jam ligi juostos, nusižeminęs paklausė:

— Prašau pono malonės, ar Rokas bus ką blogo padaręs?..

Valdininkas žvilgtelėjo kažkaip labai iš arti jam į veidą ir primygtinai tarė:

— O jei pasirodys, kad tu jį slepi, tai jau drauge abudu iškeliausit, ar girdi?!..

— Taigi girdėt girdžiu, tik neišmanau, dėl ko visa ta byla! — susirūpinęs pasikasė, o valdininkas aštriai pasižiūrėjo ir išsinešdino į kaimą.

Jie vaikščiojo dar daug pas ką, žvilgčiojo vienur ir kitur, klausinėdami kiekvieną sutiktą, net ir saulė jau nusileido, ir kelius užkimšo iš ganyklų pargenamos kaimenės, ir jie pagaliau išvažiavo, nieko nepešę.

Kaimas atsikvėpė, ir tąsyk prašneko visi, nes kiekvienas ėmė pasakoti, kaip ieškojo po Klombus, kaip pas Gželią, kaip pas Matą, ir kiekvienas matęs geriausiai, ir mažiausiai bijojęs, ir labiausiai ančios kandžiojęs.

O Antanas, kai jau pasiliko visiškai vieni, tyliai tarė Hankai:

— Matau, dalykas toks, kad jau nebegalima jo laikyti troboje.

— Tai ką, išvysi jį! Toks šventas žmogus, toks geradaris!

— O, kad velniai kur griebtų! — nusikeikė jis, nebežinodamas ką daryti, bet laimė, netrukus atlėkė Gželia su Matu, ir jie užsidarė daržinėj ko nors sutarti, nes į trobą nuolat kas užbėgdavo pasiteirauti.

Jau visiškai sutemo, Hanka pamilžo karves, Petrekas pargrįžo iš girios, ir pagaliau jie iš ten išėjo.

Antanas tuoj ėmėsi rengti vežimą, o Gželia su Matu, norėdami sumėtyti pėdas, išėjo ieškoti Roko pakiemiais.

Žmonės labai tuo stebėjosi, nes kiekvienas juk būtų galėjęs prisiekti, kad jis sėdįs kur paslėptas pas Boryną.

— Tuoj po pietų kažkur pradingo, ir nė girdo! — skelbė draugai.

— Turi laimę, jau būtų bekeliaująs, apkaltas grandinėmis!

Ir tuo akimirksniu pasklido žinia, kaip anie ir norėjo, kad Roko jau nuo pietų nebėra kaime.

— Užuodė ir išdūmė kur pipirai auga! — kalbėjo žmonės patenkinti.

— Tegu tik daugiau nebegrįžta, nėr jam ko čia veikti! — tarė senis Ploška.

— Ar jum užkliūva? O gal jus nuskriaudė, ką? — suurzgė Matas.

— O ar maža privirė košės? Maža jus prikiršino? Per jį dar visas kaimas nukentės...

— Tai pagaukit jį ir išduokit!

— Kad turėtumėt protą, tai seniai anie būtų jį jau pasiėmę...

Matas išburnojo jį ir norėjo primušti, vos kiti juodu išskyrė, tad jis tik pagrūmojo jam kumščiu, prišunsnukiavo ir pasitraukė, o kadangi jau buvo visiškai sutemę, tai ir žmonės išsiskirstė po namus.

To ir laukė Antanas, nes tik keliams ištuštėjus, žmonėms susėdus vakarienės ir po kaimą pasklidus spirgintų lašinių kvapui, šaukštų kaukšėjimui ir tylioms kalboms prie dubenų, jis atvedė Roką į Juzės pusę, neleisdamas žiebti žiburio.

Senis paskubomis šio to užkando, susirinko savo mantą ir atsisveikino su moterimis. Hanka puolė jam po kojų, o Juzė surudo dejuodama gailiu verksmu.

— Pasilikit su ponu Dievu, gal dar pasimatysim! — šnibždėjo jis ašaringai, spausdamas jas prie krūtinės ir bučiuodamas į galvas lyg tikras tėvas, bet kadangi Antanas ragino, tad palaiminęs dar vaikus ir namus, Rokas persižegnojo ir išėjo link perlipos palei stirtą.

— Arkliai lauks pas Simą Podlesėj, o Matas jus nuveš.

— Turiu dar užsukti pas vieną kitą kaime... Kur susitiksim?..

— Prie smūtkelio pagiry, tuoj ten ir einam...

— Tai gerai, mat turiu dar daug apie ką pasikalbėti su Gželia.

Ir dingo patamsy, net jo žingsnių nebuvo girdėti.

Antanas pakinkė arklius, įkrovė į vežimą gal ketvirtį rugių ir maišą bulvių, ilgai kažką kalbėjo su Viteku nuošaliai ir balsiai tarė:

— Vitek, nuvaryk arklius pas Simą į Podlesę ir pats tuoj grįžk! Ar supratai?

Berniukas tik žybtelėjo akimis, puolė prie arklių ir išdardėjo iš vietos taip smarkiai, jog Antanas sušuko įkandin:

— Lėčiau, arklius man nuvarysi, varle tu!

Tuo tarpu Rokas vogčiomis nusigavo pas Dominikienę, kur turėjo kažkokių daiktų, ir užsidarė alkieriuje.

Andrius saugojo kelią, Jagusė dažnai žvilgčiojo į tarputvorius, o senė, sėdėdama troboje, neramiai klausėsi.

Praėjo geroka valandėlė, kol jis išėjo, pasikalbėjo dar nuošaliai su Dominikiene ir, užsimetęs ryšulį ant kupros, norėjo jau eiti, bet Jagusė užsispyrė panešti jam daiktus nors ligi girios.

Jis nesipriešino ir, atsisveikinęs su sene, ištraukė pro sodą į laukus.

Ėjo ežiomis pamažu, atsargiai ir tylėdami.

Naktis buvo giedra, smarkiai įsikibirkščiavusi tarputvorius, o senė, sėdėdama troboje, neramiai klaukaime lojo šuo...

Buvo jau beprieiną girią, kai Rokas stabtelėjo ir paėmė ją už rankos.

— Jaguse! — tarė su gerumu. — Paklausyk manęs atidžiai.

Ji ausylai klausėsi, virpėdama kažkokiu blogu nujautimu.

Jis mokė kaip kunigas per išpažintį, prikaišiojo jai Antaną, vaitą, o jau labiausiai Jasių! Prašė, saikdino visomis šventenybėmis, kad atsipeikėtų ir kitaip pradėtų gyventi!

Ji susigėdusi nugręžė veidą, ją aptvieskė deginanti gėdos ugnis, ir širdis susigniaužė kančia, bet jam priminus Jasių, ji išdidžiai pakėlė galvą.

— O ką gi blogo darau su juo? Ką?

Jis ėmė savotiškai išvadžioti, švelniai dėstyti, į kokias pagundas juodu einą ir prie kokios nuodėmės bei papiktinimo galįs juodu piktasis privesti...

Ji neklausė, tik dūsavo ir skrido mintimis pas Jasių, net žvilgančios, kraujo pritvinusios lūpos pačios karštai, užsimirštinai šnibždėjo:

— Jasiau! Jasiau!

O įsižėrėjusios akys lėkė kažkur tarsi džiaugsmingai giedantys paukščiai ir suko ratus ties jo mylimiausia galva...

— Taigi juk eičiau paskui jį kad ir į pasaulio galą! — nejučiomis ištrūko jai, net Rokas suvirpėjo, pažvelgė į jos plačiai atmerktas akis ir nutilo.

Pamiškėje palei kryžių subolavo tarsi kieno milinės.

— Kas ten? — jis neramiai stabtelėjo.

— Čia mes! Savi!

— Kojos man jau pinasi, truputį pasilsėsiu,— tarė jis, sėsdamasis tarp jų. Jagusė padėjo ryšulį ir atsisėdo kiek šone, palei kryžių, tirštame beržų šešėlyje.

— Kad tik neturėtumėt kokių naujų rūpesčių...

— Ė... blogiausia, kad jūs paliekat mus! — pasakė Antanas.

— Galbūt kada nors grįšiu, galbūt!..

— Šunsnukiai, taip žmogų vaikyti nelyginant tą šunį pagedusį! — pratrūko Matas.

— Ir už ką, Dieve brangus, už ką? — sudejavo Gželia.

— Už tą, kad noriu teisybės ir teisingumo žmonėms! — atsiliepė jis iškilmingai.

— Visiems gyventi bloga, bet jau blogiausia teisingam.

— Nesisielok, Gželia, pasikeis dar į gera, pasikeis...

— Ir aš taip tikiuos, nes sunku pamanyti, kad visas triūsas perniek, veltui.

— Kol saulė patekės, rasa akis išės! — atsiduso Antanas įsižiūrėjęs į šešėlius, kur bolavo Jagusės veidelis.

— Sakau jums — kas rauna piktžoles ir gerą sėklą sėja, tas susilauks pjūties!

— O jei neužderės? Juk ir taip gali tiktis, ar ne?

— Taip, bet kiekvienas sėja, tikėdamasis, kad jam dvigubai užderės.

— Aišku, kas gi norėtų veltui vargti!

Giliai susimąstė apie tuos dalykus.

Papūtė vėjas, sušlamo beržai viršum jų, gūdžiai suošė giria, ir laukais nuskrido šnarus javų šlamesys.

Išplaukė mėnulis ir lėkė dangumi tarsi gatve baltų, eilėmis sukrautų debesų, medžiai paklojo šviesos prisijotus šešėlius, tyliu, vingriu skrydžiu sukiojosi viršum jų galvų lėlys, ir kažkoks liūdesys vėrė širdis.

Jagusė tylutėliai pravirko, nežinia ko.

— Kas gi tau, kas? — su gerumu klausinėjo Rokas, glostydamas jai galvą.

— Bene žinau, šiaip man liūdna.

Bet ir visiems buvo liūdna, ir kažkoks gailesys gniaužė sielas, jie sėdėjo apsiblausę, suvytusiomis akimis glėbdami Roką, kuris dabar jiems atrodė kaip tas Viešpaties šventasis. Jis sėdėjo po kryžium, nuo kurio sunkiai kybantis Kristus tarsi laimino kruvinomis rankomis jo žilą, iškankintą galvą, o jis ėmė pasitikėjimo kupinu balsu sakyti:

— O dėl manęs nebijokit, aš tik krislelis, tik stiebelis vešlaus lauko, kad ir paims mane, kad ir pražudys, kas iš to, juk tokių dar daug liks, ir kiekvienas jų taip pat pasirengęs mirti dėl mūsų reikalų... O kai ateis metas, atsiras jų tūkstančiai, ateis iš miestų, ateis iš lūšnų, ateis iš dvarų ir netrūkstančia eile padės jie galvas, atiduos savo kraują ir kris vieni po kitų, rikiuodamiesi kaip akmenys, kol pasistatys iš jų toji šventa, su pasiilgimu laukiama bažnyčia... Sakau jums, kad

iškils ir stovės per amžių amžius, ir jau jokia pikta galybė jos neįveiks, nes ji bus išaugusi iš aukų kraujo ir meilės...

Ir plačiai pasakojo, kad nė vienas lašelis kraujo, nė viena ašara, nė viena pastanga neprapuls veltui, kad be atlydos, tarsi javai įtręštoj žemėj, gimsta vis nauji gynėjai, naujos jėgos, naujos aukos, kol pagaliau ateis toji šventa diena, prisikėlimo diena, teisybės ir visiems žmonėms teisingumo diena...

Kalbėjo karštai, tarpais tokiais aukštais žodžiais, kad neįmanoma buvo visko suprasti, tačiau juos persmelkė šventa liepsna, širdys pritvino užsidegimo ir tokio tikėjimo, galios ir troškimų, jog Antanas sušuko:

— Vajezau... tik veskit... kad ir mirti tektų, eisiu...

— Visi eisim, o kas pastos mums kelią — sutrypsim!

— O kas gi mums pasipriešins, kas mus įveiks? Tegu tik pabando!..

Šūkavo vienas po kito, vis užsimirštiniau, net jis turėjo juos tildyti ir, prislinkęs dar arčiau, ėmė mokyti, kokia bus toji trokštama diena ir ką reikia daryti, kad ji greičiau ateitų...

Jis kalbėjo tokius svarius ir visiškai netikėtus dalykus, jog jie klausėsi jo sulaikę kvapą, su baime ir drauge su džiaugsmu, kiekvieną jo žodį priimdami su širdingo tikėjimo šiurpu, tarytum švenčiausią komuniją... Nes jis atvėrė jiems dangų, parodė dausas, net jų sielos puolė keliaklupsčios, susižavėjimo pavergtos, akys regėjo neapsakomus stebuklus, o širdys sotinosi angeliškų, saldžiausiu vilties giedojimu...

— Jūsų galioje, kad taip įvyktų! — baigė jis, jau gerokai pavargęs.

Mėnulis pasislėpė už debesies, dangus supilkėjo, o laukai susidrumstė, giria kažką tyliai prašneko, ir bai-

mingai sušnarėjo javai, o kažkur iš tolimų kaimų sklido šunų lojimas. O jie sėdėjo nebylūs, nuostabiai tylūs, dar įsiklausę ir tarsi apsvaigę nuo jo žodžių ir tokie iškilmingi, lyg po didelės priesaikos.

— Jau metas man traukti! — tarė jis atsikėlęs ir ėmė kiekvieną jų globstyti ir bučiuoti atsisveikindamas. Nuostabu, kad neapsiverkė visi iš gailesčio, o jis priklaupė, trumpai pasimeldė, puolė kniūbsčias ir pravirko, apkabinęs rankomis žemę, tarsi amžinai paliekamą motiną.

Jagusė net sukukčiojo verksmu, vyrai slapčiomis šluostėsi akis.

Ir tuoj išsiskirstė.

Į kaimą grįžo tik Antanas su Jaguse, anie dingo kažkur pamiškėj.

— Tik niekam nepasakok, ką čia girdėjai! — tarė jis po ilgos valandėlės.

— Bene lakstau su naujienomis po trobas! — suurzgė ji piktai.

— Ir jau gink Dieve, kad nesužinotų vaitas,— griežtai mokė ją.

Ji neatsakė, tik pagreitino žingsnius, tačiau jis nesileido pralenkiamas, laikėsi greta jos, dažnai žvilgčiodamas į jos apsiverkusį ir papykusį veidą...

Mėnulis vėl pasirodė ir kybojo tiesiai viršum kelio, tad juodu ėjo tarsi kokia sidabrine ežia, apkraštuota susukiotais medžių šešėliais. Ūmai jam suvirpėjo širdis, ilgesys ištiesė nepasotinamas rankas, jis prislinko truputį arčiau, taip arti, kad tik ištiesk ranką ir pritrauk ją prie savęs, bet jis nesiekė, nes pritrūko drąsos ir laikė jos atkaklus, paniekinamas tylėjimas, tad tik pasakė kandžiai:

— Taip leki, lyg norėdama nuo manęs pabėgti...

— O kad taip ir yra! Pamatys dar mudu kas, ir gatavi nauji liežuviai.

— O gal tau skubu pas ką kitą!

— Aišku, gal man negalima! Gal aš ne našlė!

— Matau, ne veltui sako, kad rengiesi kunigo gaspadine būti...

Ji pasileido kaip viesulas, ir ašaros ištryško jai iš akių sodriais, deginančiais srautais.

XI

Jau vietomis, kur smėlėtos ir lengvos dirvos, žmonės ėjo su pjautuvais, jau kur ne kur aukštumose švytravo dalgiai, bet kaimuose, kurių žemė sunkesnė, dar tik ėmė rengtis, ir rugiapjūtė turėjo netrukus prasidėti.

Tad ir Lipcuose, gal porai dienų praslinkus po Roko pabėgimo, ėmė smarkiai ruoštis rugiapjūtei; galvotrūkčiais taisė kryples ir mirkė tvenkinyje labiau perdžiūvusius vežimus, valė klojimus, jie stovėjo kiaurai atdari, kitur sodų paūksmėse suko grįžtes, ir kone palei visas trobas skambėjo plakami dalgiai, o moterys triūsė, kepdamos duoną ir ruošdamos maisto atsargą, ir dėl to susidarė tiek plušimo ir maišaties, kad kaimas atrodė tarytum prieš kokią didelę šventę.

O kadangi, be to, dar nemaža žmonių suvažiavo iš kitų kaimų, tai ant kelių ir palei malūną kirbėjo lyg prekymety, nes daugiausia visi buvo suvažiavę su grūdais malti, tačiau lyg tyčia vandens buvo tiek maža, jog malė tik vienom girnom, ir tai vos vos, bet žmonės kantriai laukė savo eilės, nes kiekvienas norėjo susimalti dar prieš rugiapjūtę.

Taip pat nemaža žmonių grūdosi į malūninko namus pirktis miltų, kruopų, net ir iškeptos duonos.

Malūninkas sirgo, gulėjo lovoje, bet, matyti, niekas nesidarė be jo leidimo, nes jis sušuko žmonai, sėdinčiai kieme, palei atdarą langą:

— O Žepkų žmonėms neduok nė už skatiką, jie vedė savo karves pas klebono bulių, tai tegu jiems dabar klebonas duoda bargan ir ko kito.

Ir jau nepadėjo jokie prašymai nei maldavimai, veltui ji užstojo vargingiausius, jis užsikirto ir nė vienam, kuris tik vedė karvę į kleboniją, neleido duoti patikin nė pusės kvortos miltų.

— Patiko jiems klebono bulius — tegu sau dabar jį melžia! — šaukė jis.

Malūninkienė, taip pat kažko negaluojanti, apsiverkusi ir apsirišusi veidą, gūžčiojo pečiais, tačiau kiek galėdama ne vienam vogčiomis davė šio to patikin.

Priėjo Klombienė, prašydama pusės ketvirties grūstinių kruopų.

— Jei tuoj mokėsit, tai gausit, o bargan neduosiu nė kruopelės.

Ji didžiai susirūpino, nes, aišku, buvo atėjusi be pinigų.

— Tomas su juo išvien, tai tegu išprašo kruopų iš jo.

Ji įsižeidė ir atžariai tarė:

— Žinia, kad jis išvien su klebonu ir bus išvien, bet čia daugiau nė kojos nekels!

— Mažas nuostolis, negaila! Pabandykit kur kitur malti.

Ji išėjo didžiai susirūpinusi, nes namie nebuvo jau nė skatiko, tačiau susidūrusi su kalviene, kuri sėdėjo palei uždarytą kalvę, išsiguodė jai ir apsiverkė dėl tokio malūninko pasielgimo.

Bet kalvienė juokdamasi atsiliepė:

— Tiek jums pasakysiu, kad jau nebeilgai jis ponaus.

— Taigi, o kas ką padarys tokiam turtuoliui, kas?

— Kai pastatys jam pašonėj vėjo malūną, tai padarys.

Klombienė net akis išpūtė nustebusi.

— Ogi manasis pastatys vėjo malūną. Ką tik išėjo su Matu rinktis medžių, Podlesėj statys, tam lauke ties kryžium.

— Žiū... Mykolas statosi vėjo malūną, veikiau mirties būčiau tikėjusis, na, na. Bet gerai tam lupikui, gal jam pilvas suliesės.

Taip jai palengvėjo, kad jau skubiau ėjo namo, bet pamačiusi palei trobą skalbiančią Hanką, užsuko pasidalyti su ja tąja nelaukta naujiena.

Antanas krapštėsi kažko apie vežimą ir, išgirdęs pasikalbėjimą, tarė:

— Magdė teisybę jums pasakė, kalvis jau pirkosi iš pono dvidešimt margų Podlesėj, ties kryžium, ir ten pastatys vėjo malūną! Malūninkas pasius iš piktumo, bet tegu ragus nulaužo! Taip jau jis visus priveikė, kad niekas jo nepasigailės!

— Ar nieko nežinot apie Roką?

— Ničnieko,— kažkaip skubiai nusigręžė nuo jos.

— Tai keista, jau trečia diena, ir nežinia, kas jam nutiko.

— Juk ne kartą taip yra buvę, kad išeidavo kur, o paskui vėl atsirasdavo.

— O kas jūsų eina į Čenstakavą? — paklausė Hanka.

— Ogi mano Jevka su Maciusiu. Šiemet nedaug kas iš kaimo rengiasi.

— Ir aš eisiu, kaip tik skalbiuosi kelionei lengvesnius drabužius.

— Sako, iš kitų kaimų nemaža rengias.

— Gerą metą išsirinko, pačiu darbymečiu,— murmtelėjo Antanas, bet žmonai nesipriešino, seniai žinodamas, kokia intencija ji apžadus padariusi.

Ėmė viena kitai pasakoti šį ir tą, o tuo tarpu įpuolė Jagustynka.

— Ar žinot,— rėkė ji,— taigi gal prieš valandą pargrįžo Jasius iš kariūmenės!

— Teresės vyras! Ogi ji sakė, kad pargrįšiąs tik per bulviakasį.

— Ką tik mačiau jį, toks pasišvietęs ir baisiai saviškių išsiilgęs.

— Geras vyras, tik atkaklus. Teresė ar namie?

— Rauna kebono linus ir dar nežino, kas jos namie laukia.

— Vėl užvirs Lipcuose, juk tuoj jam kas nors išklos!

Antanas atidžiai klausėsi, nes naujiena jį labai sudomino, bet neatsiliepė, o Hanka su Klombiene, nuoširdžiai gailėdamosi Teresės, ėmė svarstyti kas blogiausia jos laukia, kol jas nutraukė Jagustynka:

— Šuniui ant uodegos tokia teisybė! Taigi mat! Išeis tau koks veršis į svietą metų metams, paliks moterį vieną, o paskui, kai vargšelei kas atsitinka, tai gatavas kad ir negyvai nudobti! O ir visi kaip žvėrys ant jos! Kur čia teisybė? Vyras tai gali naudotis kaip per šunų veseliją, ir niekas jam blogo žodelio netars! Suvis kvaila tvarka sviete! Tai ką, gal moteris ne gyvas žmogus, gal iš medžio nutašyta, ką? Taigi! Kad jau turi atsakyti, tai tegu ir kavalierius lygiomis atmoka, juk kartu griešijo. Kodėl tik jam vienam smagumas, o jai tik ašaros, ką?

— Tamstele, toks jau sutvarkymas nuo amžinųjų amžių, taip ir paliks! — sušnibždėjo Klombienė.

— Paliks, kad žmonės niekais eitų, o piktasis džiaugtųsi, ale aš kitaip nustatyčia: paėmė kuris svetimą moterį, tai tegu ir pasilieka su ja visados, o jei nenori, ba jau nauja jam pakvipo,— vėzdais bestiją ir į cypę!

Antanas nusijuokė iš tokio jos įkarščio, o ji šoko prie jo rėkdama:

— Jums šitai tik juoko verta, ką? Žmogžudžiai pasmirdę, kožna jums mieliausia, kol jos negavot! O paskui dar tyčiojas!

— Rėkiat kaip šarka prieš lietų! — sviedė jis apmaudžiai.

Ji išlėkė į kaimą ir tik pavakarėj pargrįžo, bet smarkiai apsiverkusi.

— Kas gi jums atsitiko? — neramiai paklausė Hanka.

— O ką, prisigėriau žmonių skausmo, ir net bloga ant širdies pasidarė,— pravirko ir pro ašaras ir kukčiojimus ėmė kalbėti: — Žinot, taigi Koziolienė paėmė į savo globą Jasių ir viską jam ištroško.

— Ne ji, tai kita būtų pasakiusi, tokie dalykai paslapty nelieka.

— Sakau jums, kažkas baisaus bus jų troboj! Nulėkiau pas juos — neradau nieko. Užsukau dabar — abu sėdi ir žliumbia, ant stalo išdėliotos lauktuvių dovanos, kurias jis jai parnešė. Jėzau, net šaltis mane pervėrė, lyg į kapą būčiau pažvelgusi. Nieko vienas antram nesako, tik verkia. Mato motina pasakojo man, kaip ten buvo, net plaukai man ant galvos pasišiaušė.

— Nežinot, ar minėjo jis Matą? — neramiai paklausė Antanas.

— Keikia jį, kad Dieve apsaugok! Jasius jam to nedovanos, ne!

— Nebijokit, Matas nemaldaus jo meilės,— metė jis piktai atgal ir daugiau nebeklausydamas išlėkė į Podlesę bičiulio įspėti.

Surado jį pagaliau pas Simus, jis sėdėjo su Naste pasieny ir juodu kažką tyliai kalbėjosi; pašaukė jį tuojau ir, geroką kelio galą nuėjęs, papasakojo.

Matas net užspringo ir ėmė keiktis:

— A, kad ją kur perkūnai, tokią naujieną!

Grįžo į kaimą. Matas raukėsi ir kažkaip skausmingai, sunkiai dūsavo.

— Matau, kad tau liūdna ir gaila,— atsargiai įterpė Antanas.

— Ko čia gailėsies, ji man jau šikšna buvo pasmirdusi. Kitkas man rūpi.

Antanas nustebo, bet nebuvo kaip klausinėti.

— Laiko neužtektų kiekvienos gailėtis! Pakliuvo man į nagus, tai paėmiau, kiekvienas būtų taip padaręs. Nemanyk, turėjau smagumo kaip šuo šuliny, nes kiek gavau prisiklausyti bliovimų ir aimanų, tai užtektų dešimčiai vyrų. Jei pabėgdavau, tai kaip šešėlis slankiodavo iš paskos. Tegu ir Jasius pasidžiaugia jąja. Ne mylimosios man galvoj, visai kas kita.

— Aišku, metas būtų tau vesti.

— Ir Nastė tą pat man sakė.

— Mergių kaime kaip aguonų, nesunku išsirinkti.

— Jau nuo seno turiu nužiūrėjęs vieną,— ištrūko jam nenoromis.

— Tai kviesk mane piršliu ir kelk vestuves, nors ir tuoj po rugiapjūtės.

Nepatiko jam tai, nes susiraukė ir vėl ėmė kalbėti apie Jasių, o visko išklausinėjęs, ėmė pasakoti apie Simo ūkį ir drauge lyg netyčia prasitarė, kad

Andrius sakęs Nastei slaptai, jog Dominikienė žadanti paduoti į teismą dėl Motiejaus Jagusei užrašytos žemės.

— Tėvas jai užrašė, niekas to ir neginčija. Aišku, pačios žemės neduosiu, bet šventai išmokėsiu tiek, kiek ji verta! Bylinėtoja, norisi jai po teismus tampytis!

— Ar teisybė, kad Jagusė užrašą atidavusi Hankai? — atsargiai klausinėjo Matas.

— Kas iš to, kad ji nepanaikino užrašo pas notarą.

Matas kažkodėl pralinksmėjo ir, jau nebegalėdamas susilaikyti, kalbėdamasis vis minėjo Jagusę ir labai ją gyrė.

Antanas, suvokęs, kas anam rūpi, pašaipiai tarė:

— Ar girdėjai, ką vėl apie ją kalba?

— Bobos visuomet jai lopų prisiūdavo.

— Paskui vargoninkų Jasių lakstanti kaip kalė,— pridūrė tyčia.

— Ar matei? — Matas net išraudo supykęs.

— Sekioti jos nesekioju, nes man nei šilta nei šalta, bet yra kas mato kasdien, kaip ji susitinka girioj su Jasium arba ežiose...

— Kailį išperti toms boboms, tai beregint liautųsi liežuvavusios.

— Pabandyk, gal išsigąs ir liausis! — kalbėjo pamažėli, nes jį sukrėtė staigus, baisiai draskantis pavydas dėl Jagusės, o jau tos mintys, kad Matas gali ją vesti, kandžiojo jį kaip pasiutę šunes.

Neatsakinėjo į jo priekabingus ir dažnai nemalonius žodžius, bijodamas parodyti savo kančią, bet skirdamasis nebeištvėrė ir tarė, piktai nusijuokęs:

— O kas ją ves, tas turės daug svainių...

Išsiskyrė gana šaltai.

Keletą žingsnių žengęs, Matas tyliai nusijuokė ir pamanė:

„Turbūt arti jo neprisileidžia, tai ir pyksta ant jos, ir šneka. Tegu sau laksto su Jasium, jis toks vaikėzas. Ją labiau prie jo traukia kunigas, negu vaikinas."

Galvojo atlaidžiai, nes patyręs iš Antano apie tą Motiejaus užrašą, jau tikrai nusprendė ją vesti. Sulėtino žingsnius ir skaičiavo sau galvoje, po kiek reikėtų išmokėti Andriui ir Simui, kad pats galėtų pasilikti ūkyje, ant visų dvidešimt margų.

— Senė bjauri, teisybė, bet juk ne su saule gyvens.

Prisiminė Jagusės darbelius, tas jį truputį surūpino.

— Kas buvo, to nebėra, o jei ir vėl užsimanys šėlti, tai greit išvarysiu jai pasiutį.

Tarputvoriuose prieš trobą jo laukė motina.

—Jasius pargrįžo,— sušnibždėjo ji išsigandusi,—. jau jam viską pasakė.

— Dar geriau, nereikės meluoti.

— Teresė jau porą kartų buvo atlėkusi, graso nusiskandinsianti... jeigu ne...

— Žinia, ji gali tai padaryti, žinia,— sušnibždėjo jis išsigandęs ir taip labai tuo susirūpino, kad atsisėdęs prieangyje vakarieniauti, negalėjo valgyti, tik vis klausėsi atgarsių iš Jasiaus sodo, nes jų gyvenimai buvo greta.

Jį vėrė vis didesnis nerimas, tad atstūmė dubenį ir, rūkydamas papirosus vieną po kito, veltui grūmėsi su baimės virpuliu, veltui plūdo pats save ir visas moteris ir veltui norėjo visą dalyką paversti juokais, nes baimė dėl Teresės augo vis labiau ir jau nebepakenčiamai jį kamavo. Jau porą kartų buvo besikeliąs eiti kur į kaimą, į žmones, bet vis pasilikdavo, lūkuriuodamas nežinia ko.

Buvo jau naktis užėjusi, kai ūmai išgirdo kažkieno žingsnius, ir kol suvokė, iš kurios pusės jie artinosi, Teresė jau kabėjo jam ant kaklo.

— Gelbėk, Matai! Vajezau, taip laukiau tavęs, taip ieškojau.

Jis pasisodino ją greta, bet ji spaudėsi jam prie krūtinės lyg kūdikis ir pro čiurkšle besiliejančias ašaras, pro kančias ir sielvartą šnabždėjo:

— Pasakė jam viską! Veikiau mirties būčiau tikėjusis, negu jo pargrįžtant. Buvau prie klebono linų... atlekia viena ir sako... vos nekritau negyva... ėjau kaip mirti... nebuvo tavęs namie... išėjau ieškoti... nebuvo tavęs ir kaime... sukau ratą gal valandą ir turėjau eiti... įeinu į trobą... o jis stovi vidury, išblyškęs kaip siena... kad šoks šoks prie manęs su kumščiais... teisybės klausia... teisybės...

Matas net sudrebėjo ir ėmė šluostytis nuo veido šaltą ledinį prakaitą.

— Prisipažinau jam... nieko nebūt padėję meluoti... jis kirvio stvėrėsi... pamaniau, jau galas, ir pati pirma jam pasakiau: užmušk, abiem pasidarys lengviau! Bet jis nė pirštu manęs nepalietė! Tik pasižiūrėjo į mane, atsisėdo palangėj ir pravirko!.. Jėzau gailestingasis, kad nors būtų mane išvanojęs, prispardęs, suniekinęs, būtų buvę lengviau, lengviau, o jis sėdi ir verkia! Ir ką man dabar daryti, vargšei, ką? Kur pasidėti?! Gelbėk mane, nes šoksiu į šulinį arba ką blogo sau pasidarysiu, gelbėk! — suriko ji, griūdama jam po kojų.

— Ką gi galiu tau padėti, vargšele, ką? — mikčiojo jis bejėgiškai.

Staiga ji pašoko su nuožmiu pikto pašėlimo urzgesiu.

— Tai kam mane ėmei? Kam mane apgavai? Kam atvedei prie grieko?

— Visas kaimas sulėks, nerėk!

Ji ir vėl pripuolė jam prie krūtinės, apsikabino ir, nuklojusi jį bučiniais, suunkštė visa baimės, meilės ir sielvarto galia:

— Mano tu vieninteli, mano tu išrinktasis iš tūkstančių, nudėk mane vietoj, tik nevaryk nuo savęs! Ar myli mane, ką? Myli? Taigi priglausk mane paskutinį kartą, taigi paimk mane, apkabink ir neatiduok kančiai, neatiduok ašaroms, neatiduok pražūčiai! Tik tave vieną vienintelį beturiu šiame sviete, vienintelį... Tik palik mane prie savęs, tarnausiu tau kaip ištikimiausias šuo, kaip pati paskutinė merga!

Ji dejavo graudžiais žodžiais, plėšiamais iš pačių iškankintos sielos gelmių.

O Matas raitėsi tarytum replėm suspaustas ir kiek galėdamas išsisukinėjo nuo griežto atsakymo, tenkino ją bučiniais ir mylavimu ir viską, ko tik ji norėjo, žadėdamas, baimingai, vis nekantriau dairėsi, nes jam pasirodė, kad ant perlipos sėdi Jasius.

Tačiau kažkuriuo akimirksniu Teresė, ligi dugno permaniusi teisybę, atstūmė jį nuo savęs ir suriko, pliekdama žodžiais kaip botagais:

— Meluoji kaip šuo! Visuomet man melavai! Jau dabar manęs nesuvadžiosi. Bijai Jasiaus lazdos, tai ir raitaisi kaip užmintas kirminas! O aš juo tikėjau lyg geru daiktu! Dieve brangus, Dieve brangus! O Jasius toks geras, parvežė man dovanų, niekad nepasakė blogo žodžio, ir aš taip jam atsimokėjau. Ir tokiu viliūgu patikėjau, tokiu žmogžudžiu! Tokiu šunim! Lėk sau paskui Jagusę! — suriko ji, šokdama prie jo su kumščiais. — Eik, ir tegu jus rakalis suženija, tinkat vienas antram, paleistuvė ir apgavikas!

Ji pargriuvo žemėn ir pratrūko baisiu, beprotišku verksmu.

Matas stovėjo prie jos, neįmanydamas ką daryti, motina žliumbė kažkur pasieny, tuo tarpu iš sodo išėjo Jasius ir, priėjęs prie žmonos, ėmė jai šnibždėti jautrius, ašarų vilgomus, gerumo kupinus žodžius:

— Eikš namo, eikš, vargšele. Nebijok, nenuskriausiu tavęs, lig soties gavai už savo kaltę, eikš, žmona...

Pakėlė ją, paėmė ant rankų ir, nunešęs iki perlipos, sušuko Matui:

— Kol gyvas būsiu, jos skriaudos tau neatleisiu, taip padėk man, Viešpatie Dieve!

Matas tylėjo, jį smaugė gėda ir širdį užpylė tokiu kartėliu ir tokiu veriančiu skausmu, jog jis išsineš-dino į smuklę ir girtuokliavo ten kiaurą naktį.

Visas šis dalykas tuo akimirksniu pasklido po kaimą, ir visi didžiai nustebę ir su didžia pagarba kalbėjo apie Jasiaus pasielgimą.

— Dieną su žvake antro tokio nerastum,— kalbėjo susigraudinusios moterys, drauge smarkiai puldamos Teresę, bet Jagustynka karštai ją gynė.

— Teresė nekalta! — rėkė ji visur tarputvoriuose, kur tik išgirsdavo aną liežuviais valkiojant. — Snarglė ji dar buvo, kai Jasių paėmė į kariūmenę, paliko viena, net ir be vaiko, tai ir nenuostabu, kad per tiek metų išsiilgo vyro. Nė viena nebūtų atlaikiusi tokio pasninko. O Matas užuodė kaip šuo ir ėmė į akis dūmus pūsti, saldžius žodelius kalbėti, į karčiamą šokti vestis ir sumulkino kvailę.

— Kad ir teisybės nėra tokiems suvadžiotojams,— atsidūsėjo viena.

— Pakaušis jam jau šeriasi, o dar paskui moteris ląksto.

— Viengungis vargšas, tai iš ko gi pasisotintų, jei ne iš svetimo,— šaipėsi bernai.

— Ir Matas nekaltas, gal nežinot — jei kalaitė neduos, tai šunelis nepaims! — nusijuokė Ploškų Stachas ir vos negavo į kailį.

Tačiau beregint liovėsi apie tai kalbėti, nes rugiapjūtė buvo už slenksčio, dienos slinko lyg tyčia tam parinktos, sausos ir kaitrios, rugiai kalvose tarsi prašyte prašėsi dalgių, ir miežiai jau baigė prieiti, tad kasdien vienas kitas traukė laukų tyrinėti, o turtingesnieji jau dairėsi samdinių.

Pats pirmasis ištraukė vargoninkas, vesdamasis prie rugių keliolika moterų, net pati vargoninkienė stojo su pjautuvu, ėmė pjauti ir dukterys, o senis budria akimi visko žiūrėjo. Jasius atlėkė po mišių, bet neilgai džiaugėsi rugiapjūte, nes vidudienio kaitrai pakilus, motina jį parvarė, kad saulėje nepersikaitintų galvos.

— Pasiieškos paūksmės pas Jagusę, tik to jam ir bereikia,— suurzgė paskui jį Koziolienė.

Tačiau namie buvo karšta, nuobodu, ir musės taip smarkiai kando, kad jis išsirengė į kaimą ir, eidamas pro Klombų namus, išgirdo kažkieno duslius vaitojimus, plaukiančius iš kiaurai atdaros trobos.

Tai Agota gulėjo priemenėj, palei slenkstį, troboje buvo tuščia, nes visa šeimyna buvo išėjusi prie rugių.

Jis perkėlė ją į trobą, paguldė į lovą, davė atsigerti ir taip gaivino, tad ji šiek tiek atsipeikėjo ir atmerkė ašarotas akis.

— Taigi jau baigiuosi, ponaitėli,— nusišypsojo ji, tarsi prižadintas kūdikis.

Jis tuoj norėjo bėgti kunigo, bet ji sulaikė jį už sutanos.

— Panelė Švenčiausia šiandien man pasakė: „Būk pasirengusi rytdienai, dūšele iškankinta!" Dar spėsiu, ponaitėli! Ryt... dėkui tau, Viešpatie gailestingasai, dėkui! — mikčiojo vis silpniau, šypsnelis suruseno jos lūpose, ji sudėjo rankas ir, įsižiūrėjusi kažkur, į kažkokius tolius, nugrimzdo tarsi į gilią sielos maldą, o Jasius, supratęs, kad jau merdinti, išlėkė Klombų šaukti.

Užsuko ir vėl pas ją po pietų; ji gulėjo lovoje su visa sąmone, palei ją ant suolo stovėjo skrynelė, o ji imliojo iš jos stingstančiomis rankomis visa, ką buvo sau parengusi paskutinei valandai: švarią drobulę lovai užtiesti ir naujus apvalkalus patalams, švęstą vandenį, dar visiškai naują šlėktuvą, geroką galą graudulinės ir Čenstakavos Panelės Švenčiausios paveikslėlį į rankas įdėti ir naujus marškinius, klostytą sijoną, išsiuvinėtą kyką drauge su skarele aprišti ir visiškai naujus batelius,— visą mirtinį kraitį, suišmaldautą per visą gyvenimą, išdėliojo aplink save, džiaugdamasi kiekvienu daiktu ir girdamasi moterims, o kykelį net prisitaikė ir, pasižiūrėjusi į veidrodėlį, sušnibždėjo, didžiai laiminga:

— Gražu bus, atrodau kaip stambi gaspadinė.

Įsakė, kad ją apvilktų visomis tomis bragenybėmis ryt iš pat ryto.

Aišku, niekas jai neprieštaravo, visi vaikščiojo aplink ją pirštų galais ir kaip įmanydami malonino jai tas paskutines valandas.

Jasius išsėdėjo prie jos ligi sambrėškos, balsiai skaitydamas maldas, o ji kartojo paskui jį, nuolat užsnūsdama su kažkokiu lengvučiu šypsneliu.

O kai sėdo vakarienlauti, ji paprašė kiaušinienės, tiesa, knabtelėjo tiktai kartą kitą ir tuoj atstūmė val-

gį ir jau visą vakarą gulėjo tylutėlė, tik kai jau rengėsi gulti, pašaukė Tomą.

— Nebijok, neilgai bekliūsiu tau čia, ne,— ištarė baimingai.

Rytojaus dieną ją apvilko, kaip buvo įsakiusi, paguldė į Klombienės lovą, į nuosavus jos patalus, ir ji pati žiūrėjo, kad viskas būtų kaip reikiant, pati drebėdama purtė liesas duknas, pati pripylė švęsto vandens į lėkštę ir padėjo ant jos šlėktuvą, o nustačiusi, kad viskas jau taip parengta, kaip turi būti tokią valandą pas ūkininkus, paprašė kunigo.

Jis atėjo su ponu Dievu, parengė ją į paskutinę kelionę ir pavedė Jasiui likti ligi galo, nes pats kažkur skubėjo.

Jasius atsisėdo prie jos ir tyliai skaitė brevijorių, Klombai irgi liko namie, o netrukus atlėkė Jagusė ir susigūžė kažkur kertelėj, tylutėlė kaip kiškis.

Troboj tik musės zirzė, nes žmonės slankiojo be garso kaip šešėliai, baimingai žvilgčiodami į Agotą... Ji gulėjo su rožančium rankoje, dar su visa sąmone, atsisveikindavo su kiekvienu, kas tik užeidavo į trobą, o kai kuriems vaikams, kurie grūdosi priemenėj ir palangėj, dalino po porą skatikų.

— Še, ir sukalbėk poterius už Agotą! — šnibždėjo ji meiliai.

O paskui jau ištisomis valandomis nebeprašneko į nieką.

Ir gulėjo sau oriai, ūkininkiškai, lovoje, po šventais paveikslais, kaip buvo svajojusi per visą gyvenimą. Gulėjo kupina tylaus pasididžiavimo ir neapsakomos laimės, džiaugsmo ašaros blandžiai spindėjo jos akyse. Kažko krutino lūpas, palaimingai šypsodama, įsižiūrėjusi pro langą į gilų dangų, į neaprėpiamus laukus, kur jau vietomis skambčiodami švytravo dal-

giai ir gulė prinokę, brandūs rugiai, žiūrėjo į kažkokius, vien jos apmirusiai sielai tematomus tolius.

Tačiau vienu tarpu, kai jau diena ėjo prie laidos ir trobą užliejo raudonos saulėlydžio žaros, ji smarkiai sudrebėjo, atsisėdo ir, ištiesusi rankas, sušuko stipriu, tarsi svetimu balsu:

— Metas jau man, metas!

Ir griuvo aukštielninka.

Troboj pasidarė baisu, išsiveržė raudos, visi suklaupė palei lovą, Jasius ėmė skaityti maldą už mirštančius, Klombienė užžiebė žvakę, mirštančioji kartojo maldą paskui Jasių, bet vis silpniau, vis tyliau, vis labiau vapėdama, jos akys geso lyg toji kaitrų išvarginta vasaros diena, jos veidas grimzdo į amžino santėmio rūkus, ji paleido iš rankų žvakę ir mirė.

Ir pasimirė ubagė Agota kaip pati pirmoji kaime, o Jambrožis, kuris kaip tik suskubo į patį galą, užmerkė jai akis, Jasius karštai sukalbėjo už ją poterius, ir visas kaimas ėjo prie jos kūno pasimelsti, paverkti ir pavydžiai stebėtis laiminga mirtimi ir lengvu merdėjimu.

Tik vieną Jasių, pažvelgusį į jos negyvas akis ir į tą gruodu sustingusį, mirties nagų suakėtą veidą, nupurtė tokia baimė, kad jis pabėgo namo, krito į lovą, įspaudė veidą į priegalvius ir pravirko.

Įkandin išlėkė Jagusė ir, nors pati kupina pasibaisėjimo ir gailesčio, ėmė jį raminti ir šluostyti jo apsiašarojusį veidą. Jis prisiglaudė prie jos kaip prie motinos, padėjo įsiskaudėjusią galvą ant jos krūtų, apkabino ją už kaklo ir, net springdamas kukčiojimais, gailiai skundėsi:

— Dieve brangus, kaip tai baisu, kaip tai baisu!..

Tuo tarpu įėjo vargoninkienė, pamatė, ir ją nupurtė nuožmus pyktis.

— Kas čia darosi?! — ji žengė į vidurį kambario ir vos jau besivaldydama sušnypštė: — Matai kokia jautri ramintoja, tik, deja, Jasius jau nebereikalingas auklės ir pats sugeba nosį nusišluostyti!

Jagusė pakėlė į ją apsiverkusias akis ir virpėdama išsigandusi ėmė pasakoti apie senės mirtį. Jasius taip pat skubriai šoko aiškinti motinai, kas jam atsitiko, bet vargoninkienė, matyti, jau gerokai kūmų prikurstyta, paleido ant jo gerklę:

— Kvailas tu kaip veršis! Verčiau užsičiaupk, kad ir tau nekliūtų kartais!

Ji šoko ūmai prie durų, atvėrė jas kiaurai ir suriko Jagusei:

— O tu nešdinkis, ir kad nė kojos daugiau čia nekeltum, nes šunimis užpjudysiu!

— Kuo gi aš kalta, ką? — mikčiojo ji, jau visiškai iš gėdos ir kančios apdujusi.

— Eik lauk tuo akimirksniu, nes šunis liepsiu paleisti! Aš tai jau neverksiu per tave kaip Hanka ar vaitienė! Aš tau parodysiu zulintis, beždžione tu, žinosi tu man, pasileidėle! — plėšė ji gerklę.

Jagusė pratrūko verkti, išbėgo iš namų ir nukūrė į platų pasaulį.

O Jasius stovėjo it perkūno trenktas.

XII

Staiga pašoko bėgti paskui ją.

— O tu kur? — grėsmingai suurzgė motina, užstodama jam duris.

— Kodėl mama ją išvarei, už ką? Kad ji buvo man tokia gera? Tai neteisinga, aš to neleisiu! Ką ji padarė blogo? Ką? — šūkavo jis nebe savo balsu, veržđamasis iš kietų motinos rankų.

— Sėskis ramiai, nes pašauksiu tėvą... Už ką? Tuoj tau pasakysiu: ketini būti kunigas, tai aš nenoriu, kad po mano pastoge įsitaisytum sau meilužę, nenoriu prigyventi tokios gėdos ir pažeminimo, kad žmonės imtų mane pirštais badyti! Todėl ją išvariau, dabar supranti?!

— Vardan Dievo Tėvo ir Sūnaus! — suaimanavo jis, giliausiai pasipiktinęs.

— Sakau tą, ką žinau! Aišku, žinojau, kad su ja susitinki šen ir ten, bet Viešpats tebūnie mano liudytoju, kad neįtariau tavęs niekuo blogu! Visuomet maniau sau, kad jei mano sūnus nešioja kunigo rūbą, tai niekad neišdrįs jo suteršti! Taigi prakeikčiau tave amžinai ir išplėščiau iš širdies, nors ji tuo akimirksniu turėtų sprogti... — Jos akys suliepsnojo tokia šventa rūstybe ir atkaklumu, kad Jasius nutirpo iš baimės. — Tik Koziolienė pagaliau atmerkė man akis, o dabar ir pati pamačiau, prie ko norėjo tave privesti toji kalė...

Jis gailiai apsiverkė ir pro kukčiojimus ir skundus dėl tų baisių įtarimų taip nuoširdžiai nupasakojo visus susitikimus, jog motina visiškai patikėjo ir, prigląudusi jį prie krūtinės, ėmė jam šluostyti ašaras ir raminti.

— Nesistebėk, kad pabūgau dėl tavęs, juk ji blogiausia pasileidėlė kaime...

— Jagusė! Blogiausia kaime! — Jis netikėjo savo ausimis.

— Man gėda, bet tavo paties naudai turiu tau viską pasakyti.

Ir papasakojo jam apie ją įvairiausių istorijų, nešykštėdama priedo nei liežuvių, nei visokiausių prasimanymų.

Jasiui plaukai ant galvos šiaušėsi, jis net pašoko iš vietos ir riktelėjo:

— Tai neteisybė, niekad nepatikėsiu, kad Jagusė galėtų būti tokia niekšė, niekad...

— Motina tau tai sako, supranti? Juk iš piršto viso to neišlaužiau.

— Pasakos, daugiau nieko! Juk tai būtų baisu! — jis sielvartingai grąžė rankas.

— O kodėl ją taip atkakliai gini, ką?

— Kiekvieną nekaltą ginu, kiekvieną!

— Kvailas tu kaip avinas. — Ji supyko, jo nepasitikėjimo didžiai įžeista.

— Kaip mamai patinka. Bet jei Jagusė tokia jau blogiausia, tai kodėl mama leido jai ateidinėti pas mus? — jis karštai užsidegė it gaidžiukas.

— Nesiaiškinsiu, jei tu toks kvailas, kad nieko nesupranti, tik sakau tau: šalinkis jos, nes jei judu kur sučiupsiu drauge, tai kad ir viso kaimo akyse, taip ištaisysiu jai kailį, jog per amžius neužmirš! Ir tau drauge gali kliūti...

Išėjo, trinktelėjusi durimis iš piktumo.

O Jasius, pats nesuvokdamas, kodėl jam taip rūpi Jagusės garbės plėšimas, gromuliavo motinos žodžius lyg dygias usnis, springo jomis, sotindamas sielą pelynų kartumu.

— Tai tu tokia, Jaguse! Tai tu tokia! — skundėsi su gailiu priekaištu, ir jei ji tuo momentu būtų čia atsiradusi, jis būtų nuo jos nusigręžęs su panieka ir piktumu. Ar galėjo ko panašaus tikėtis? Juk net į galvą jam neateidavo tokie baisūs dalykai. Tačiau svarstė juos su vis didėjančiu skausmu ir jau šimtą kartų buvo bešokąs bėgti pas ją, stoti jai prieš akis ir mesti į veidą visą nuodėmių litaniją... Tesužino, ką apie ją sako, ir tegu užsigina, jei gali... Tegu garsiai pasako: neteisybė! Jis galvojo karštligiškai, tačiau vis labiau tikėjo jos nekaltumu, ir jį siautė gėda, ir

kilo tylus ilgesys, ir kėlėsi kažkokie saldūs, džiaugsmingi susitikimų atsiminimai, ir kažkoks saulėtas nesuvokiamas palaimos rūkas užtraukė jam akis ir kankino širdį, net jis ūmai pašoko ir ėmė šaukti tarsi visam pasauliui:

— Neteisybė! Neteisybė! Neteisybė!

Bet per vakarienę atkakliai žiūrėjo į lėkštę, vengdamas motinos akių, ir nors buvo kalbama apie Agotos mirtį, jis nesikišo į kalbą, tik vis gaižavo, purkštavo dėl valgio, priešinosi seserims, skundėsi kambario tvankumu ir, vos nukrausčius dubenis, išdūmė į kleboniją. Klebonas sėdėjo sau priebutyje su pypke dantyse ir kažką rimtai kalbėjo Jambrožiui. Jasius apėjo juodu iš tolo ir, vaikštinėdamas po medeliais, susirūpinęs galvojo.

— O gal ir teisybė! Juk mama to nepramanė.

Iš klebonijos langų liejosi ruožai šviesos į gėlyną, kur išdykavo šuneliai, draugiškai vieni ant kitų urgzdami, o iš priebučio plaukė storas balsas.

— Ar miežius žiūrėjai Knisyklų lomoj?

— Šiaudas dar truputį žalias, bet grūdai jau kaip pipirai.

— Turėtum rytoj išvėdinti arnotus, visai supelys. Kamžą ir albą nunešk Dominikienei, tegu Jagusė išskalbia. O kas buvo po pietų karvę atvedęs?

— Kažkas iš Modlicos. Malūninkas sutiko jį ant tilto ir bandė nutempti pas savo bulių, žadėjo net dykai prileisti, bet žmogus meilijo mūsiškį...

— Ne kvailas, už vieną rublį visam gyvenimui turės naudos, bent karvių prisiaugins. Nežinai, ar Klombai kels Agotos laidotuves?

— Juk ji palikusi laidotuvėms bent dešimt auksinų.

— Palaidosim ją iškilmingai, kaip gaspadinę. Ir pasakyk brostvininkams, kad vaško aš jiems parduosiu, tegu prisiperka tik baltinto. Rytoj bažnyčią apruoš Mykolas, o tu eik su žmonėmis prie rugių ir ragink, barometras kažko nepastovus, gali užeiti audra! O kada gi renkasi kompanija į Čenstakavą?

— Votyvą užsakė ketvirtadieniui, tai, žinia, tuoj po mišių ir ištrauks...

Jasių tas pasikalbėjimas truputį erzino, tad pasitraukė toliau, net ligi žemos pintinės tvoros, kuri skyrė sodą nuo bityno, į siaurą, apžėlusį takelį, ir vaikštinėjo sau, tarpais bakstelėdamas galva į obuoliais apsunkusias šakas.

Vakaras buvo įšilęs ir tvankus, kvepėjo medus ir kažkur už sodo nukirsti rugiai, oras buvo sunkus, prisigėręs kaitros, baltinti kamienai dūlavo santėmy tarytum padžiauti maršk onai, prie tvenkinio piktai lojo šunes, o iš Klombų sodybos tarpais atplaukdavo gedulingos, dejuojamos raudos.

Savo minčių nuvargintas, Jasius buvo besukąs jau namo, tik staiga išgirdo tarsi iš bityno sklindančius kažkokius duslius, karštus šnibždesius.

Neįžūrėjo nieko, tačiau stabtelėjo ir, sulaikęs kvapą, klausėsi.

— ...kad tu surūgtum... paleisk, paleisk, rėksiu!

— ...kvaile... Ko dabar rėki? Ar nuskriaust tave noriu, nuskriaust?..

— ...dar nugirs kas. Vajergutėliau, kaulus man sulaužysi... paleisk...

Borynų Petrekas ir klebonijos Maryna! Jasius pažino juos iš balso ir nusišypsojęs žengė porą žingsnių eiti sau, bet vėl grįžo į seną vietą ir klausėsi su keistai plakančia širdimi. Tankūs krūmai ir tamsa juodu dengė, neįmanoma buvo nieko matyti, bet jis vis aiš-

kiau girdėjo trumpus, nutraukiamus, karščiu kunkuliuojančius žodžius, kurie veržėsi lyg liepsnos, ir ilgais protarpiais karštligiškai virė uždusę alsavimai ir grumtynės.

— ...visai tokią kaip Jagusės, pamatysi... tik negink man, Maryse, tik...

— ...taip tau ir patikėsiu... manai, aš tokia... vajergutėliau, leisk dvasią atgauti...

Smarkiai sutratėjo krūmai, kažkas sunkiai griuvo žemėn, bet netrukus ir vėl suvirpėjo trumpi, įkaitę šnabždesiai, slopinamas juokas ir bučkiai.

— ...nė užmigt jau nebegaliu, tik apie tave, Maryse... apie tave, brangiausia...

— Visoms tą pat loji... laukiau tavęs ligi vidunakčio... pas kitą buvai...

Jasius staiga tarytum apkurto ir sudrebėjo lyg epušės lapas. Per sodą praskrido vėjas, medžiai sujudo ir sušnibždėjo tylutėliai, sakytum pro miegus, iš bityno dvelktelėjo tokie medaus kvapai, net jam suspaudė krūtinę ir akys pasruvo ašaromis, jį pervėrė kažkoks virpantis karštis, ir kažkas tokio geidulingo ėmė jį kankinti, jog jis tik rąžėsi ir dūsavo.

— ...tiek ji man rūpi, kiek tos žvaigždės... Jasių dabar prisijaukino...

Jis atsipeikėjo, prisišliejo prie tvoros ir vis labiau virpėdamas klausėsi.

— ...teisybė... kasnakt vaikšto pas jį... Koziolienė užklupo juodu miške...

Pasaulis visas ėmė suktis ratu drauge su juo, akys aptemo, jis vos besilaikė ant kojų, o ten tankmėje erzinamai vis pliaukšėjo bučkiai, kikenimai ir šnibždesiai...

— ...tai tau snukį nuplikysiu karštu vandeniu kaip šuniui...

— ...tik tą vieną sykį, brangiausia... taigi juk nenuskriausiu tavęs... pamatysi...

— Petrek, vajergutėliau, Petrek...

Jasius atšoko ir nudūmė kaip vėjas, plėšydamas sutaną pro krūmus, įpuolė į namus, išraudęs kaip burokas, apsiliejęs prakaitu ir karščio apimtas, bet, laimė, niekas neatkreipė į jį dėmesio. Motina sėdėjo prie židinio su kuodeliu ir verpė, tyliai giedodama: „Visus mūsų dienos darbus", seserys plonais balsais pritarė drauge su Mykolu, kuris šveitė žvakides, tėvas jau buvo atsigulęs.

Jasius užsidarė savo kambaryje ir ėmėsi brevijoriaus, bet ką gi, nors ir atkakliai kartojo lotyniškus žodžius, vis vien be atlydos girdėjo anuos šnibždesius ir anuos bučkius, tad pagaliau atrėmė kaktą į knygą ir jau nenoromis pasidavė kažkokioms mintims, deginančioms tarsi ugnies sukūrys.

„Vadinasi, šitaip?" — galvojo jis su vis didėjančiu siaubu ir drauge su kažkokiu geidulingu šiurpu. — „Vadinasi, šitaip!" — pakartojo ūmai balsu ir, norėdamas atitrūkti nuo tų įgrisusių minčių, pasikišo brevijorių po pažasčia ir nuėjo pas motiną.

— Eisiu sukalbėti poterių prie Agotos,— tarė tyliai ir nuolankiai.

— Eik, sūnau, paskui užeisiu tavęs,— ji pažvelgė į jį labai maloniai.

Klombų pirkioj jau beveik nieko nebuvo, tik vienas Jambrožis murmėjo iš knygos prie mirusios, kuri gulėjo apklota marška; ant lovos atkaltės smilko graudulinė, įsmeigta į puodelį, pro atdarus langus žvilgčiojo obuoliais apsunkusios šakos, žvaigždėmis įsikibirkščiavusi naktis, o tarpais kyšteldavo veidą koks vėlybas praeivis, priemenėje nuolat urzgė šunes.

Jasius atsiklaupė prie šviesos ir taip karštai pasidavė maldai, jog nė nepajuto, kaip Jambrožis išślubavo namo, Klombai sugulė kažkur sode ir pragydo pirmieji gaidžiai, tik laimė, kad motina jo neužmiršo.

Bet ką gi, miegas jo neėmė, vos tik pradėdavo snausti, o čia beregint atsistodavo prieš jį Jagusė tarsi gyva, net jis pašokdavo iš lovos, trindavosi akis ir išsigandęs dairydavosi; aišku, nebūdavo nieko, visi namai gulėjo, nugrimzdę į kietą miegą, o iš gretimo kambario sklido tėvo knarkimas.

„Tai gal ji dėl to... — jis susimąstė, atsiminęs jos karštus bučinius, įsižėrėjusias akis ir virpantį balsą. — O aš maniau!" — sudrebėjo iš gėdos, iššoko iš lovos, atidarė langą ir, atsisėdęs palei jį, ligi pat aušros mąstė ir gailėjosi savo nenoromis padarytų nusikaltimų ir pagundų.

O ryto metą, per mišias, nedrįso net akių pakelti į žmones nei pasižvalgyti bažnyčioje, bet juo karščiau meldėsi už Jagusę, nes jau visiškai buvo įtikėjęs jos baisiomis nuodėmėmis, tik neįstengė širdy sukelti prieš ją pykčio ir pasibjaurėjimo.

— Kas tau? Taip dūsavai, jog nuostabu, kad neužgeso žvakės! — paklausė jį klebonas zakristijoje.

— Sutana mane taip svilina! — nusiskundė jis, skubiai nugręždamas veidą.

— Kai priprasi, tai dėvėsi ją lyg antrą odą.

Jasius pabučiavo jam ranką, išėjo pusryčių, taikydamas eiti paūksmėmis, palei tvenkinį, nes saulė jau kepino nepakenčiamai, ir susidūrė su klebonijos Maryna; ji tempė už karčių akląjį arklį ir rėksmingai dainavo.

Atsiminimai pervėrė jį tarsi yla, ir jis priėjo prie jos papykęs.

— Ko jau čia Marysė taip džiaugiasi? — žiūrėjo į ją su gėdingu smalsumu.

— O kad man linksma! — nusijuokė ji, net žybtelėjo baltĩ jos dantys, patraukė arklį ir uždainavo dar skardžiau.

„Po vakarykščio tokia linksma!" — jis greitai nusigręžė, nes iš po aukštai pasikaišyto sijono žaibavo balti jos pakinkliai; jis bejėgiškai išskėtė rankas ir užėjo pas Klombus. Agota jau iškilmingai gulėjo viduryje trobos, apvilkta šventadieniais drabužiais, su klostytu virš kaktos kyku, su nauju sijonu ir raudonais raiščiais užrištais bateliais, su karoliais ant kaklo. Jos veidas buvo tarsi nulietas iš baltinto vaško ir nuostabiai džiaugsmingas, sustingusiuose pirštuose kreivai smygsojo paveikslėlis, abipus jos galvos degė dvi žvakės, Jagustynka didele šaka vaikė muses, kadugių dūmai plaukė iš židinio ir sklaistėsi po visą trobą, kaskart vis kas įeidavo sukalbėti poterių už velionę, o pasienyje glaustėsi keletas vaikų.

Jasius kažkaip baimingai dairėsi po tamsią trobą.

— Klombai išvyko į miestą,— sušnibždėjo jam Jagustynka. — Nemaža jiems amžinatilsį paliko, tai turi iškelti pakasynas, ne bet kokias, juk giminė buvo! Išlydės tik vakare, nes Matas dar nespėjo padaryti grabo...

Troboje buvo tvanku, ir vaikiną tokia baime vėrė tas geltonas, šypsena sustingęs numirėlės veidas, jog jis tik persižegnojo ir išėjo. Tuoj pat prieš trobą kaktomušom susitiko su Jaguse. Ji ėjo su savo motina ir, jį pamačiusi, stabtelėjo, tačiau jis praėjo netaręs nė žodžio, nepasakė pagarbinto, tik jau būdamas tarputvoriuose, nejučiom atsigręžęs žvilgtelėjo į ją, o ji dar tebestovėjo vietoje, įsižiūrėjusi į jį liūdnomis akimis.

Namie jis nenorėjo valgyti pusryčių, skundėsi, kad labai galvą skauda.

— Eik, truputį pasivaikščiok, gal praeis,— patarė jam motina.

— O kurgi eiti? Ar kad vėl mama Dievas žino ką pamanytum!

— Jasiau, ką tu plepi!

— Juk mama neleidi man išeiti iš namų nė žingsnio! Juk mama man uždraudei net kalbėtis su žmonėmis! Juk... — jis keršijo, smarkiai suirzęs. O pasibaigė taip, kad ji aprišo jam galvą actu sudrėkintu skuduru, paguldė tamsiame kambaryje ir, išvariusi vaikus į kiemą, budėjo prie jo kaip pereklė, kol jis gerai išsimiegojo ir kaip reikiant užvalgė.

— O dabar eik, pasivaikščiok, eik į tuopų alėją, ten didesnė paūksmė ir vėsiau.

Jis nieko neatsakė, bet jausdamas, jog motina budriai jį seka, tyčia nuėjo visai į kitą pusę; slankiojo po kaimą, žiopsojo į kalančius kūjais kalvius, užsuko į malūną, vaikštinėjo sodais, godžiai žvilgčiodamas į linų rėžius ir visur, kur tik raudonavo moterų apdarai, pasėdėjo su ponu Jackum, kuris ganė kažkur paežiuose Veronkos karves, atsigėrė pieno pas Simus Podlesėj ir grįžo į kaimą tik prietemoj, niekur nesutikęs Jagusės.

Pamatė ją tik rytojaus dieną per Agotos laidotuves. Ji taip žiūrėjo į jį per visas pamaldas, net raidės jam šokinėjo akyse, ir jis vis klydo giedodamas, o kai kūną lydėjo į kapus, nepaisydama rūsčių vargoninkienės žvilgsnių, ji ėjo kone greta jo, ir jis, klausydamasis gailių jos dūsavimų, tirpo viduje tarsi sniegas pavasario saulėje.

O kai grabą leido į duobę ir pratrūko raudos, jis išgirdo ir jos gailų verksmą, tačiau suprato, kad ne

mirusios ji taip verkia, o tik iš sunkios įskaudintos, nuskriaustos širdies kančios.

„Turiu su ja pasikalbėti",— nusprendė jis, grįždamas iš laidotuvių, tačiau greitai negalėjo ištrūkti laisvėn, nes tuoj pat dienovidžiu ėmė rinktis į Lipcus kitų kaimų, net kitų parapijų žmonės rytdienos iškylon į Čenstakavą.

Būrys rengėsi išvykti rytoj rytą, tuoj po iškilmingos votyvos, tad jau pamažėli rinkosi, ir tuoj buvo pilni keliai palei tvenkinį vežimų ir klegesio, ir Jasius turėjo sėdėti ir atlikinėti už kleboną įvairiausius reikalus, tačiau kažkaip pavakarėj, nužiūrėjęs patogią valandėlę, pasiėmė knygą ir nepastebimai išsinešdino į ežią pakluonėse, prie kriaušės, kur ne kartą buvo jo sėdėta su Jaguse.

Beje, jis nepalietė akimis knygos, tik sviedė ją kažkur į žolę ir, apsidairęs laukais, šoko į rugius ir pagūžomis, kone keturpėsčias nusigavo į Dominikienės daržus.

Jagusė tuo laiku ruopliojo bulves, visiškai nemanydama, kad kas į ją žiūri, nes tarpais sunkiai išsitiesdavo ir, atsirėmusi į kauptuką, liūdnomis akimis perbraukdama pasaulį, ilgai ir giliai dūsaudavo.

— Jaguse! — pašaukė jis baikščiai.

Ji išbalo kaip drobė ir stovėjo it įkasta, vos betikėdama jau savo akimis, pritrūko kvapo, ir kažkas suspaudė po krūtine, bet ji žiūrėjo į jį tarsi į kokį nuostabų regėjimą, o jos staiga išraudusiose lūpose suruseno saldus šypsnys, sumirguliavo liepsnomis ir prasiveržė it saulė.

Ir Jasiui įsižėrėjo akys, ir medus užliejo širdį, bet jis neatsileido, tylėjo, tik atsisėdo ant užuoganos ir žiūrėjo į ją su nuostabiu meilumu.

— Bijojau, kad pono Jasiaus galiu niekad nebepamatyti...

Tarsi kvapnus vėjas dvelktelėjo iš pievų ir jį palietė, net jis panarino galvą, taip jam tas balsas skambėjo sieloje bemaž nuvokti neįmanoma laime.

— O pas Klombus vakar ponas Jasius nė nepažvelgė...

Ji stovėjo prieš jį įsiliepsnojusi it rožių krūmas, lyg obels žiedas, alpstąs ilgesio kaitroje, kupina laimės ir panaši į stebuklą.

— Nuostabu, kaip širdis man neplyšo! Nuostabu, kad iš galvos neišėjau.

Ant jos blakstienų sužvilgo ašaros, tarsi deimantais pridengdamos žydrą dangų.

— Jaguse! — ištrūko jam iš kažkur, iš pat širdies.

Ji priklaupė vagoje ir, glausdamasi prie jo kelių, įrėmė į jį akis, ugningas prarajas, akis žydras kaip dangus ir kaip dangus neišmatuojamas, akis svaiginančias tarytum bučiniai ir tarytum mylimų rankų glamonėjimai, gundančias ir drauge nekaltas vaikiškas akis.

Jis smarkiai sudrebėjo ir, tarsi gindamasis nuo vilionių, skaudžiai ėmė jai prikaišioti jos nuodėmes, visas, kurias jam buvo sakiusi motina. Ji gerte gėrė kiekvieną žodį, nenuleisdama nuo jo akių, bet nedaug teįstengė suvokti, nes tik viena žinojo, kad štai jis sėdi priešais ją, jis, iš visų išrinktasis, kad jis kažką kalba, kad jam akys žėri, o ji klūpo prieš jį lyg prieš šventąjį ir meldžiasi neišmatuojamu meilės tikėjimu.

— Pasakysi, Jaguse, kad visa tai netiesa? Pasakyk! — mygo prašė.

— Netiesa! Netiesa! — teigė ji taip nuoširdžiai, kad jis išsyk patikėjo, turėjo patikėti, o ji įsirėmė krūti-

mis į jo kelius ir, paskendusi jo akyse, tylutėliai jam išpažino savo meilę... Tarsi per šventą išpažintį, kiaurai atvėrė jam savo sielą, metė po kojų lyg paklydusią paukštelę ir maldingu, karštu prašymu visa pasidavė jo malonei ar nemalonei.

Jasius drebėjo kaip smarkaus viesulo draskomas lapelis, norėjo ją atstumti ir bėgti, tačiau tik šnibždėjo kone nualpęs, netekęs sąmonės:

— Cit, Jaguse, taip negalima, nuodėmė, cit!

Ir ji nutilo, visiškai netekusi jėgų, dabar jau abudu tylėjo, vengdami vienas antro akių, o drauge taip arti glausdamiesi vienas prie antro, jog girdėjo savo širdis plakant ir tylius, deginančius atsikvėpimus; jiedviem buvo baisiai gera ir džiugu, per išblyškusius veidus abiem riedėjo ašaros, juokėsi abiejų raudonos lūpos, o sielos tarytum per pakylėjimą buvo paskendusios kažkokioj švenčiausioj, slaptai kažkur aukštybėse spindinčioj tyloj ir kilo dar aukščiau, viršum pasaulio.

Saulė jau nusileido, ir žemėje patvino žaros tarsi auksinė rasa, viskas pritilo, viskas sulaikė kvapą ir viskas tarsi apmirė, klausėsi varpų, kurie skambino vakaro maldos, ir viskas tarytum meldėsi tyliais padėkos poteriais už šventą atimamos dienos malonę.

Juodu ėjo žarų dulkėmis nubarstytais laukais, ėjo kažkokiomis ežiomis, pilnomis gėlių, ėjo per prinokusius javus, braukydami rankomis nukarusias jiems ligi kelių varpas, ėjo, įsižiūrėję į saulėlydžio pašvaistes, į plačias auksines dangaus prarajas, ėjo su dangumi sielose ir su dangumi akyse ir tarsi su dangiškomis vaivorykštėmis viršum galvų.

Tarytum mišios jų sielose buvo laikomos, tokie juodu buvo kupini švento pamaldumo, taip klūpojo

jųdviejų susižavėjusios sielos ir taip jiems giedojo dangiško žavesio apimtos širdys apie Viešpaties malonę, tik jiems tą gyvenimo valandą apreikštą.

Nė vieno žodžio juodu vienas antram nebepratarė, nė vieno žodžio, tik tarpais it žaibai susikeisdavo jųdviejų žvilgsniai, visiškai jau atbukinti liepsnų ir visiškai netekę nuovokos apie save.

Juodu nežinojo, kad gieda kažkokią giesmę, kuri iš jų pačių gimė ir tarytum čiulbantis paukštis skrenda į patamsių gaubiamus laukus, į visą platųjį pasaulį.

Juodu nebežinojo, kur esą ir kur einą, ir ko?

Staiga ir iš kažkur arti jų galvas užgriuvo kietas ir sausas balsas.

— Jasiau, namo!

Jis išsiblaivė tuo akimirksniu; juodu buvo tuopų alėjoje, o motina stovėjo čia pat priešais rūsčiu, nenumaldomu veidu — jis ėmė kažką vapėti ir pinti nei šį, nei tą.

— Eik namo!

Ji paėmė jį už rankos ir piktai patraukė paskui save, o jis pasidavė nesipriešindamas, visiškai nuolaidžiai...

Jagusė ėjo paskui anuodu tarsi apkerėta, tik staiga vargoninkienė pakėlė nuo kelio akmenį ir sviedė į ją su baisingu įniršiu.

— Eik šalin! Į būdą tu, kale! — suriko paniekinamai.

Jagusė apsidairė aplink nesuprasdama, kam toji šitai taiko, bet aniems pranykus iš akių, ilgai klaidžiojo keliais, o paskui, kai troboje visi sugulė, ji atsisėdo pasieny ir išsėdėjo ligi išaušiant.

Valandos slinko paskui valandas, giedojo skėtrūnai, žvengė arkliai prie vežimų palei tvenkinį, jau

švito, kaimas ėmė busti, jau sėmė vandenį tvenkinyje, jau ginė galvijus į ganyklas, vienas kitas jau traukė į darbą, kažkur jau tratėjo moterys, kažkur gižliai verkšleno vaikai, o ji vis sėdėjo vienoj vietoj ir su atmerktomis akimis budėdama sapnavo apie Jasių,— kad su juo kalbasi, kad juodu žvelgia vienas į antrą taip iš arti, net ją apėmė saldžios liepsnos, kad juodu kažkur eina ir dainuoja kažką, ko neįstengė atsiminti,— vis tą pat ir tą pat.

Iš tų nuostabių regėjimų ją prižadino motina, o labiausiai Hanka, kuri atėjo jau pasirengusi į kelionę ir, nors ir nedrąsiai, pirmoji ištiesė ranką susitaikyti.

— Į Čenstakavą einu, atleiskit man, ką esu jums nusikaltusi...

— Dėkui už gerą žodį, bet kur skriauda, vis tiek skriauda! — murmtelėjo senė.

— Nelieskim to! Iš grynos širdies prašau jus man atleisti.

— Piktumo jums jau nebeturiu širdyje,— sunkiai atsidūsėjo Dominikienė.

— Nei aš! Nors ir nemaža prisikentėjau! — rimtai ištarė Jagna ir, išgirdusi mažąjį varpelį, nuėjo rengtis bažnyčion.

— Ar žinot, vargoninkų Jasius eina drauge su kompanija,— po valandėlės prašneko Hanka.

Išgirdusi tą naujieną, Jagusė išbėgo iš trobos dar neapsirengusi.

— Pati vargoninkienė ką tik man pasakė, kad jis būtinai užsispyrė eiti į Čenstakavą! Drąsiau mums bus keliauti su kunigėliu ir garbė didesnė! Pasilikit su ponu Dievu. — Ji draugiškai atsisveikino ir išėjo į bažnyčią, sutiktiems pasakodama naujieną. Aišku, žmonės labai tuo stebėjosi, tik Jagustynka palingavo galvą ir tyliai tarė:

— Čia kas nors yra! Jau savo geru noru tai jis neina, ne...

Tačiau ne metas buvo ilgiau išvadžioti, nes kone pusė kaimo susirinko į bažnyčią, ir kunigas jau ėjo votyvos, laikomos keliaujančių intencija.

Jasius kaip visuomet tarnavo mišioms, tik šiandien jo veidas buvo kažko labiau išblyškęs ir keistai skausmingas, akys pakaustytos mėlynais lankais ir dar žvilgančios ašaromis, tad visa bažnyčia jam dūlavo tarsi pro rūką: kryžiumi per visas pamaldas gulinti Teresė, išsigandusios Jagusės akys, motina, sėdinti dvaro suole, ir komunijos einantieji keliauninkai — lyg pro miglas, jis matė visa tai pro vos besulaikomas ašaras, pro širdį draskantį gailestį ir pro mirtiną liūdesį.

Klebonas nuo altoriaus žegnojo iškeliaujančius, o kai jie išsigrūdo į šventorių, pašlakstė juos švęstu vandeniu ir palaimino. Beregint iškėlė vėliavą, priekyje sužibėjo kryžius, kažkas užtraukė giesmę, ir pulkas sujudo tolimon kelionėn.

Iš Lipcų ėjo: Hanka, Marysė Balcerekaitė, Klombienė su dukterimi, Gželia kreivaburnis, Teresė su vyru — juodu buvo apsižadėję per visą kelią nevalgyti nieko karšto — ir pora trobelninkų, o drauge su kitų kaimų žmonėmis susirinko apie šimtą keliauninkų.

Juos lydėjo visas sodžius, o užpakaly riedėjo ryšulių prikrauti vežimai. Nors buvo dar ankstus rytas, kaitra jau augo, saulė akino akis ir kilo dulkės taip, jog jie ėjo tarsi pilkuose, troškiuose debesyse.

Jagusė ėjo su motina ir su kitais, buvo baisiai sumenkusi, virpėjo viduje iš gailesčio ir, rydama karčias ašaras, žvelgė į Jasių tarytum į saulę, aišku, kad tik iš tolo, nes vargoninkienė su vaikais nepasitraukė

nuo jo nė valandėlės, ir neįmanoma buvo nei jo prakalbinti, nei net jam akyse atsistoti.

Matas kažką jai kalbėjo, šnekino motina ir kiti, bet ką gi, ji tik tiek žinojo, kad Jasius išeina amžinai, kad ji nebematys jo daugiau niekad, niekados!

Palei smūtkelį Podlesėj atsisveikino su keliauninkais, kurie tučtuojau ištraukė toliau, giedodami vis labiau tolo, kol visiškai pranyko iš akių, ir tik kažkur saulėtuose toliuose virš kelių kilo dulkių debesys.

— Kodėl? Kodėl? — vaitojo, it numirėlis slinkdama paskui grįžtančius į kaimą.

„Griūsiu ir mirsiu!" — galvojo, jausdama viduje tarsi mirties pradžią, ėjo vis lėčiau ir sunkiau, netekusi jėgų dėl karščio, nuovargio ir tos baisios savo kančios.

— Ir ką man dabar daryti, ką? — klausė ji tą keistai tuščią ir skausmingai akinančią dieną.

Ištroškusi laukė nakties ir tylos, tačiau ir naktis neatnešė jai atlydžio ir nusiraminimo, ji klaidžiojo ligi pat aušros aplink trobą, ėjo keliais, buvo nulėkusi net į Podlesę, prie smūtkelio, kur paskutinį kartą matė Jasių, ir nuo kančios sukepusiomis akimis ieškojo plačiame smėlėtame kelyje nors jo pėdų, nors palikto šešėlio, nors jo paliesto žemės grumstelio.

Nebuvo, nebuvo jai nieko ir niekur, nebebuvo jau nei pasigailėjimo, nei išsigelbėjimo.

Pagaliau ji net ir ašarų pritrūko, liūdesio ir sielvarto nužudytos jos akys švietė tarytum neišmatuojamo skausmo šuliniai.

Ir tik tarpais, jai besimeldžiant, iš jos sukepusių lūpų ištrūkdavo gailus skundas:

— Ir už ką, Dieve brangus, už ką?

XIII

Dominikienės namuose pasidarė taip, kad jau nebeįmanoma buvo ištverti. Jagusė slankiojo kaip iš galvos išėjusi ir visą pasaulį užmiršusi, Andrius irgi tik dėl akių dirbo, vis dažniau laiką leisdamas pas Simus, o ūkyje prasidėjo toks nuopuolis ir apleidimas, jog dažnai išgindavo į ganyklas nepamilžtas karves, kiaulės žviegė alkanos ir arkliai graužė ėdžias, žvengdami prie tuščių lovių, nes senė neįstengė viena visur apsitekti. Ji vis dar šlubčiojo pasiramsčiuodama lazda, aptvarstytomis akimis, pusaklė, tad ir nenuostabu, kad jai galva plyšo nuo rūpesčių.

Nes ir kurgi neplyš: mėšlas kviečių pūdyme džiūvo, ir nebuvo kas jį aparia, linai jau patys prašėsi raunami, bulves būtų buvę pravartu dar kartą apravėti ir atarinėti, stigo malkų, ūkio padargai gedo, rugiapjūtė buvo čia pat, darbo kad ir dešimčiai rankų, o viskas ėjo, lyg nosį kas krapštinėtųsi. Ji pasisamdė net trobelninkę, pati taip pat kiek galėdama plušėjo ir vaikus ragino prie darbo, bet Jagusė buvo tarsi kurčia visiems prašymams ir aiškinimams, o Andrius, motinai pagrasius, įžūliai urzgė:

— Trenksiu viską ir išeisiu į svietą! Išvarėt Simą, tai dabar pati dirbkit! Jam jūs neberūpit, jis turi savo trobą, turi skatiko, turi moterį, turi karvę ir yra gaspadorius per visą stuomenį. — Taip jis pramaniai burnojo, laikydamasis atokiau.

— Dievaži, tas žmogžudys sugebėjo gerai įsigyventi! — sunkiai atsidūsėjo senė.

— Kur tau nesugebės, net Nastė stebis!

— Reikėtų dar ką pasamdyti arba berną sulygti...— galvojo ji balsu.

Andrius pasikrapštė pakaušį ir nedrąsiai tarė:

— Še tau, kam svetimo ieškot, kad Simas savas yra... Tik vieną žodelį jam...

— Mulki! Netįsčiok kaklo, jei ne tave užgeria! — suurzgė ji ir labai dėl viso to susikrimto, nes, šiaip ar taip, matyti, reikės nusileisti ir kaip nors su anuo susitaikyti.

Tačiau labiausiai ji krimtosi dėl Jagusės, nes veltui stengėsi iš jos išgauti, kas jai yra? Andrius taip pat nežinojo, o kūmų klausinėti ji nedrįso, kad kartais per daug nepridėtų. Kiauras tris dienas, maldininkams išėjus į Čenstakavą, ji klaidžiojo su įvairiausiais spėjimais lyg po bjaurius patamsius, o pagaliau šeštadienį po pietų, jau visiškai netekusi kantrybės, pasikišo po pažasčia riebų gaigalą ir išėjo į kleboniją.

Pargrįžo pavakarėj, įsiaudrinusi kaip rudens naktis, apsiverkusi ir sunkiai dūsaudama, nepratarė niekam nė žodžio, ir tik po vakarienės, kai pasiliko viena su Jaguse, uždarė priemenės duris ir prabilo:

— Ar žinai, ką šneka apie tave ir Jasių?

— Nesmalsi aš liežuvių! — atsakė atkariai, pakeldama karščio kupinas akis.

— Smalsi ar ne, o turi žinoti, kad nuo žmonių nieko nepaslėpsi! O kas tylomis daro, apie tą garsiai šneka! O apie tave taip šneka, kad Dieve apsaugok!

Ji plačiai papasakojo, ką sužinojusi iš klebono ir vargoninkų.

— Tuoj pat naktį padarė jam teismą, vargoninkas sučaižė kailį, klebonas nuo savęs pridėjo kandikliu ir apsaugai nuo tavęs išsiuntė į Čenstakavą. Ar girdi? Pagalvok, ko pridarei! — sušuko rūsčiai.

— Jėzau Marija! Jį mušė! Jasių mušė! — pašoko ji, pasirengusi bėgti jo ginti, tačiau tik suriko pro sukąstus dantis:

— Kad jiems rankos nudžiūtų, kad jų myrius neaplenktų! — ir pravirko. Iš paraudusių akių pasipylė graudžių ašarų srautai, o visos sielos žaizdos apsiliejo tarsi gyvu širdies krauju.

— Vieną sykį tam turi būti galas, supranti? Toliau taip gyventi negalima! — šaukė motina vis nirtingiau, nors iš po skudurų, kuriais buvo aptvarstytos jos akys, liejosi deginančios ašaros. — Kad tave laikytų paskutine, kad badytų pirštais! Tokia gėda man senatvėj, tokia gėda, vajezau! — dejavo sielvartingai.

— Ir tamsta jaunystėje ne geresnė, sako, buvai! — trenkė jai piktu žodžiu.

Senė taip įsiuto, jog vargiai beišvapėjo:

— Kad ir šventas būtum, vis tiek nedovanos!

Nedrįso daugiau jos kamuoti, o Jagusė ėmėsi lyginti kažkokius drabužėlius rytojaus dienai; vakaras buvo vėjuotas, ošė medžiai, smulkiais debesimis užgriozdintu dangumi skrido mėnulis, kažkur kaime dainavo merginos, ir kažkieno smuikelis čirškė didžiai šoksminga gaida.

Už langų pasigirdo praeinančios vaitienės balsas:

— Kaip išvažiavo vakar į kanceliariją, taip ir dingo...

— Išvažiavo su raštininku į apskritį, dar vakar iš vakaro. Šaltyšius sakė, kad juodu pasišaukė viršininkas,— atsakė Matas.

Aniems praėjus, senė ir vėl atsiliepė, tačiau dabar švelniau:

— Kodėl išvarei iš trobos Matą?

— O kad įgriso jis man, ir ko jam čia sėdėti! Aš neieškau vyro!

— Metas jau būtų tau apsidairyti, metas! Tuoj ir žmonės liautųsi tave puldinėję! Kad ir Matas, irgi vyras, sumanus, geras...

Ilgai ji kalbėjo apie jį ir didžiai maginamai, tačiau Jagusė neatsiliepė nė žodelio, pasinėrusi vien į savo darbą ir į savo širdgėlą, tad senė pagaliau liovėsi ir ėmėsi rožančiaus. Lauke balsai jau nutilo, buvo jau vėli naktis, mėnulis tarsi visiškai nugrimzdo tarp griuvenų, ir tik kur ne kur švietė debesų krašteliai ir veržėsi šviesos pėdai.

— Jaguse, rytoj tau reikės eiti išpažinties. Palengvės, nusikračius griekų.

— Kas man, neisiu!

— Nenori išpažinties! — net balsas jai užkimo iš pasibaisėjimo.

— Ogi ne. Kunigas bausti greitas, bet su pagalba tai neskuba...

— Tylėk, kad tavęs Viešpats nenubaustų už tokias bedieviškas kalbas! O aš tau sakau — eik išpažinties, atgailok ir melskis, gal dar viskas tau išeis į gera.

— Ar maža atgailoju, ką? O kuo aš nusidėjau? Už ką? Gal už mano meilę ir už kentėjimus man toks atlygis tenka, ką? Kas tik gali būti blogiausia, viskas mane ištiko! — skundėsi ji gailiai.

Nenujautė net vargšelė, kad ją užgrius kai kas dar blogesnio ir staigesnio, ir neteisingesnio.

Mat rytojaus dieną, sekmadienį, prieš sumą, sugriaudė kaime visiškai neįtikėtina naujiena, kad vaitą suėmė už pinigų trūkumą valsčiaus kasoj.

Iš sykio neįmanoma buvo patikėti ir, nors kas valanda vis kas nors atlėkdavo su nauju ir vis blogesniu priedu, žmonės dar nesiėmė to per daug į širdį.

— Dykūnai išsigalvoja ką ir smaginasi perkratinėdami! — kalbėjo rimtesnieji.

Tačiau patikėjo, kai grįžo iš miesto kalvis ir viską pažodžiui patvirtino, o Jankelis vidudieny pasakė visai vyrijai:

— Viskas teisybė! Kasoj trūksta penkių tūkstančių, atims iš jo visą ūkį, o jei bus per maža, tai Lipcai turės už jį primokėti!

Visus šitai sujaudino, kad apsaugok Viešpatie, kurgi tau ne, vargas visur net cypia, ne vienas prasiskolinęs, kad tik įstengtų pratraukti ligi rugiapjūtės, o čia reikės mokėti už vagį! To jau buvo per daug žmonių kantrybei, tad ir nenuostabu, kad visas kaimas tarsi pasiuto iš pykčio; plūdimas, grasymai ir pravardžiavimai pabiro lyg akmenys:

— A, kad tu pastiptum, rupūže, kaip šuo!

— Nebuvau jo kompanionas, tai ir nemokėsiu už jį!

— Ir aš ne! Uliojo sau, naudojosi, o tu, žmogus, kentėk už svetimas nuodėmes! — kalbėjo taip susirūpinę, jog ne vienas jau verkti norėjo iš apmaudo.

— Seniai jį įtariau ir sakiau, prie ko tai veda, aiškinau, neklausėt, o dabar turit balių! — tyčia kalbėjo senis Ploška, o Ploškienė jam padėjo, pasakodama visiems, kas tik norėjo klausytis.

— Ar žinot, Antanas jau apskaičiavo, kad ponui vaitui šelpti mes sumokėsim po tris rublius nuo margo, bet už tokį prietelių negaila ir dešimties...

Tos žinios taip prislėgė žmones, jog nedaug jų ėjo į bažnyčią, tik vis tarėsi, vieni antriems skųsdamiesi, tad pilna jų buvo tarputvoriuose, prieš trobas, o ypač palei tvenkinį, tačiau veltui suko galvas, kur jis galėjo padėti tiek pinigų.

— Turbūt jį kas apkraustė, negali būti, kad pats vienas tiek būtų vėjais paleidęs.

— Raštininkui patikėdavo, o juk žinia, kas jis per paukštis!

— Gaila žmogaus, žinia, mums padarė skriaudą, bet save labiausiai nuskriaudė! — kalbėjo kai kurie

rimtesnieji, bet tuo akimirksniu tarp jų įspraudė savo riebų pilvą Ploškienė, ir kad ims su tariama pagaila dejuoti ir šluostyti sausas žlibes:

— O man gaila vaitienės! Vargšė moteris, ponia sau buvo ir nosį rietė, o dabar kas? Trobą atims, lauką parduos, ir teks jai, nabagėlei, kampininke būti, rankpelniauti. Ir kad nors jai kas būtų tekę iš to!

— O ar maža ji prisiragavo visokio skanumo! — karštai užriko Koziolienė, tik antraip pritardama. — Pagyveno, rupūžės, kaip kokie ponai. Kasdien mėsą valgė! Vaitienė pusę puoduko cukraus į kavą dėdavosi, o gryną araką stiklinėmis gėrė! Pati mačiau, kaip jis vežė iš miesto pilnais vežimais visokių skanumynų. O ko jiems pilvai išsipūtė, juk ne iš bado!

Klausė jos rimtai, nors galop ji ėmė plepėti nei šį nei tą, bet tik vargoninkienė pagaliau pataikė visiems į širdį. Pasirodė ji kaime tarytum atsitiktinai ir, pasiklausiusi kalbų, lyg tarp kitko tarė:

— Kaip jūs nežinot, kur vaitas išleido tiek pinigų?

Žmonės ėmė grūstis aplink ją, versdami atsakyti.

— Taigi dėl Jagusės išeikvojo, žinoma.

To niekas nesitikėjo, tad tik nustebę žvilgčiojo vieni į kitus.

— Jau visa parapija kalba apie tai nuo pat pavasario! Aš jums nepasakosiu, bet klauskit ko tik norit, nors ir Modlicos žmonių, sužinosit visą teisybę!

Ir atsitraukė, tarsi nenorėdama išsiplepėti netyčia, tačiau bobos jos nepaleido, prirėmė prie tvoros ir taip kamantinėjo, jog ji ėmė pasakoti tariamai slaptai: kokių vaitas parveždavo Jagusei gryno aukso žiedų, kokių šilkinių skarų, o kiek jai davęs grynais pinigais! Aišku, ji melavo, net rūko, tačiau moterys šventai patikėjo, tik viena Jagustynka piktai atsiliepė:

— Kūmutytė kūmutytei sakė pasakė! Ar matei gi, ponia?

— Taigi mačiau ir net bažnyčioj prisiekti galėčiau, kad dėl jos apsivogė, dėl jos, o gal ji net ir prikalbino aną. Oho, oho, ji viską įmanytų, jai nėra nieko švento, visai neturi nei gėdos, nei sąžinės! Kaip kokia pasiutusi kalė laksto po kaimą ir nešioja papiktinimą ir bėdą! Net mano Jasių norėjo suvedžioti, vaikis nekaltas kaip kūdikėlis, tai pabėgo nuo jos ir man viską išpasakojo! Ar ne baisu, net ir kunigo nelenkia! — tratėjo ji greitai, vos pagaudama kvapą iš pykčio.

Tarsi kibirkštys krito į paraką, taip staiga išsiveržė visas senas apmaudas prieš Jagusę, visas pavydas ir piktumai, ir neapykanta; bobos ėmė minėti, ką kuri turėjo širdyje, ir pakilo neapsakomas riksmas. Rėkė vienos per kitas, ir vis pasiučiau.

— Kaip ir šventa žemelė tokią laiko!

— O per ką pasimirė Motiejus? Tik prisiminkit!

— Visas kaimas turės atsakyti už tokią pasileidėlę!

— Net ir kunigą norėjo sugundyti! Jėzau, pasigailėk mūsų!

— O kiek per ją girtuokliavimo, piktumų ir Dievo rūstinimo!

— Ji viso kaimo dėmė! Per ją Lipcus pirštais bado!

— Maras nebūt blogesnis už tokią derglą.

— Kol tokia bus kaime, tol bus nuodėmės, pasileidimas ir blogis, užtat kad šiandien vaitas dėl jos apsivogė, rytoj kitas tą pat padarys!

— Pagaliais užbakinti ir maitą šunims išmesti!

— Išgrūsti ją iš kaimo, išvyti į miškus ir girias, kaip kokį marą!

— Išgrūsti! Vienas išsigelbėjimas! Išgrūsti! — ėmė rėkti įniršusios, pasirengusios jau viskam ir, vargoninkienės įkalbėtos, patraukė pas vaitienę.

Ji pasitiko jas sutinusi nuo ašarų ir tokia suvargusi, tokia nelaiminga, dejuojanti, jog moterys ėmė ją glėbesčiuoti, verkti dėl jos ir iš visos širdies guosti.

Ir tik po valandėlės vargoninkienė priminė Jagusę.

— Šventa teisybė! Ji viskuo kalta! — sielvartingai sudejavo vaitienė. — Ta kalė padraika, ta pragaro išpera! Kad tu pastiptum kur patvory už mano skriaudą, kad tave kirminai sugraužtų už mano gėdą, už mano nelaimes! — krito kažkur ant suolo, ritinėdamasi iš neapsakomos kančios, ir kukčiojo.

Moterys prisiverkė dėl jos ligi soties, išsiguodė ir išsiskirstė namo, nes saulė jau linko prie laidos. Pasiliko tik vargoninkienė ir, užsidariusi su vaitiene, kažką abi svarbaus nutarė, nes dar nesutemus išlėkė į kaimą ir trobose pradėjo kažkokį tylų, slaptą darbą.

Prie jų prisidėjo Ploškai, prikalbėjo dar kitus, ir visi nuėjo pas kleboną... Jis visko išklausė, tačiau skėstelėjo rankas ir sušuko:

— Nesikišiu į nieką, darykit ką norit, aš nieko nežinau, o ryt iš ryto išvažiuoju į Žarnovą visai dienai!

Vakaras pasidarė didžiai barningas, kupinas pasitarimų, vaidų ir slaptų šnibždėjimų, o kai jau užėjo tamsi naktis, visi susimokėliai suėjo į karčiamą ir, vargoninkų vaišinami, vėl ėmė tartis ir svarstyti. O susirinkę buvo patys pirmieji ūkininkai ir kone visos ištekėjusios moterys ir jau gana ilgai tarėsi, tik štai Ploškienė sušuko:

— O kurgi Antanas Boryna? Visas kaimas suėjęs, jis pirmas Lipcų gaspadorius, be jo negalima nutarti, nebus kaip reikiant.

— Teisybė, pakviesti jį! Turi ateiti! Be jo negalima! — rėkė balsai.

— O gal jis gins ją, ką gali žinoti? — sušnibždėjo kažkuri moteris.

— Kur tau išdrįs visam kaimui priešintis! Kad jau visi, tai visi!

Nulėkė jo kviesti šaltyšius ir turėjo traukti iš lovos, nes buvo jau užmigęs.

— Turit eiti ir savo tarti! O jei neisit, pasakys, kad ją užstojat ir prieš vyriją einat! Bobos jums nedovanos senų nuodėmių! Eikit, reikia sykį šitai pabaigti.

Ir nors sunkia širdimi, jis nuėjo, nes turėjo eiti.

Smuklė buvo prisigrūdusi sausakimšai, sunku jau buvo net pirštą įsprausti, ir tyliai ūžė, nes vargoninkas stovėjo užsilipęs ant suolo ir tarsi pamokslą sakė:

— ...ir kito būdo nėra! Kaimas tai lyg namai, tegu vienas vagis išlupa pamatą, antras tesusigundo sijomis, o trečias teužsimano išimti dalį sienos, ir pagaliau troba sugrius ir visus negyvai prispaus! Supraskit gerai! O jei čia visiems bus leista vogti, skriausti, plėšti, pasileidimą skleisti, tai kas bus su kaimu? Sakau jums, tai nebebus kaimas, o tik velnio tvartas, o geriems žmonėms gėda ir pažeminimas! Ir visi lenks jį iš tolo ir žegnosis jo vardą išgirdę! Bet sakau jums, anksčiau ar vėliau tokį kaimą turi užgriūti dievo bausmė, kaip užgriuvo Sodomą ir Gomorą! Užgrius ir visus išžudys, nes visi lygiai kalti, ir tie, kur blogai daro, ir tie, kur leidžia nuodėmei vešėti! Šventas Raštas mus moko: jei tave piktina tavo ranka, nukirsk ją; o jei piktina akis, išlupk ją ir išmesk šunims! O Jagusė, sakau jums, blogesnė už marą, blogesnė už myrių, nes sėja papiktinimą, nusikalsta visiems įsakymams ir užtraukia kaimui Dievo rūstybę ir baisų jo kerštą! Išvykit ją, kol dar metas! Jau persipildė jos

nuodėmių indas, ir atėjo bausmės valanda! — baubė jis kaip jautis, net jam akys išsprogo išraudusiame veide.

— Aišku! Metas! Žmonės, visi suėję, gali nubausti, žmonės gali ir dovanoti! Išvyti ją iš kaimo! Išvyti! — rėkė vis garsiau.

Kalbėjo dar Gželia, vaito brolis, šnekėjo senis Ploška, plepėjo Gulbasas, tačiau maža kas besiklausė, nes jau visi kartu kalbėjo. Vargoninkienė be paliovos pasakojo, kaip buvo su Jasium, vaitienė taip pat savo skriaudas visiems į ausis kišo, o ir kiti paleido gerkles, tad virė tarytum per prekymetį.

Tik vienas Antanas nieko nesakė, stovėjo prie smukliininko stalo apsiblausęs kaip naktis, sukandęs dantis, pablyškęs iš kančios, ir užeidavo jam tokie akimirksniai, jog jis norėdavo griebti suolą ir tvoti juo tiems visiems rėkaujantiems snukiams ir trypti juos kulnimis lyg bjauriausius kirminus, ir taip jam viskas pasidarė abuoja, jog jis gėrė stiklą po stiklo, tik spjaudėsi ir tyliai keikė.

Priėjo prie jo Ploška ir garsiai, kad visa smuklė girdėtų, paklausė:

— Jau visi susitarė vienaip, kad Jagusę reikia iš kaimo išvyti. Tark ir tu, Antanai, savo žodį.

Staiga smuklė nutilo, visų akys įstrigo į jį, visi buvo įsitikinę, kad jis pasipriešins, tačiau jis atsipūtė, išsitiesė ir garsiai tarė:

— Kaime gyvenu, tai išvien su kaimu ir einu! Norit ją išvyti — išvykit; o jei norit pasodinti ant altoriaus — pasodinkit! Man vis tas pat!

Ranka atstūmė užstojančius jam kelią ir, į nieką nepažvelgęs, išėjo.

Jam išėjus, dar ilgai tarėsi, kone ligi pat aušros, o ryto metą jau visi žinojo, kad nutarta Jagusę išvyti iš kaimo.

Nedaug kas stojo jos ginti, nes kiekvieną visi užrėkdavo, tik vienas Matas, nieko neišsigandęs, plūdo visus į akis ir keikė visą kaimą, o pagaliau, jau visiškai įsiutęs, nulėkė ieškoti pagalbos pas Antaną.

— Ar žinai apie Jagusę? — buvo išblyškęs kaip lavonas ir visas virpėjo.

— Ogi žinau, jie turi teisę! — metė trumpai, praus-damasis prie šulinio.

— Kad juos perkūnas kur trenktų su tokia teise! Tai vargoninkų darbas! Tai ką, ar leisim tokią neteisybę! O ką gi ji kam padarė? Kuo ją kaltina, tai neteisybė, grynas melas! Vajezau, išdrįsk tu man išvyti žmogų kaip kokį pasiutusį šunį. Negalima leisti, kad taip būtų!

— Ar pasipriešinsi visam kaimui?

— Taip sakai, lyg su jais išvien eitum,— suurzgė grėsmingu priekaištu.

— Su niekuo neinu, tik tiek ji man terūpi, kiek tas akmuo.

— Gelbėk, Antanai, patark ką nors! Vajezau, jau man galvoj maišosi! Pamanyk tik, ką gi ji veiks, kurgi pasidės! A, šunsnukiai, žmogžudžiai, vilkai! Turbūt griebsiu kirvį ir kaposiu, bet neleisiu, neleisiu!

— Nieko tau nepadėsiu. Kad jau nusprendė, tai ką čia padarysi, vienas priešindamasis, nieko.

— Tu piktas ant jos! — suriko netikėtai.

— Piktas ar ne, tai niekam nerūpi,— pasakė rūsčiai ir, atsirėmęs į šulinį, įsižiūrėjo kažkur į tolį. Skausmingu kamuoliu susigumulavo viduj prigludusi, tačiau amžinai gyva meilė ir pavydas, tad jis svyravo, tyliai vaitodamas tarsi vėtros draskomas medis.

Ūmai apsidairė, Mato nebebuvo, o kaimas pasirodė kažkoks svetimas ir keistai ogus, ir baisiai rėksmingas.

Teisybę pasakius, ir šita atmintina diena buvo kažkokia nepaprasta. Saulė slinko blyški ir tarytum pabijinkusi, buvo tvanku ir baisiai karšta, dangus kybojo žemai, užgriozdintas bjaurių debesų, tarpais pakildavo vėjas ir šluodavo, o ant kelių sūkuriavo gumulai dulkių, artinosi audra, kažkur viršum girių lyg ir žaibavo.

O žmonėse jau kaupėsi smarki vėtra; jie lakstė po kaimą it pašėlę, visose trobose virė barniai, kažkokios bobos susimušė palei tvenkinį, šunes lojo be atlydos, bemaž niekas neišėjo į laukus, neišginti galvijai baubė kūtėse, net klebonas tą rytą nelaikė mišių ir su aušra išvažiavo, su kiekvienu akimirksniu kilo vis didesnė maišatis ir augo nerimas.

Antanas, pamatęs, kad vargoninkų tarputvoriuose renkasi vis daugiau žmonių, užsidėjo ant peties dalgį ir skubiai išėjo į lauką, į pamiškę.

Jam kliudė vėjas, painiodamas javus ir žerdamas į akis smėlį, tačiau jis įsirėmė į rėžį ir ėmė kirsti, drauge ramiai klausydamasis tolimo klegesio.

— Gal jau,— prabėgo jam staiga per galvą mintis, širdis suplakė lyg kūjis, supurtė pyktis, jis ištiesė nugarą, jau buvo besirengiąs mesti dalgį ir lėkti gelbėti, bet dar laiku atsipeikėjo.

— Kas nusikalto, tas tegu gauna ir bausmę. Tegu, tegu.

Rugiai šnarėdami linko jam po kojų ir ūžčiojo į jį tarytum įsisiūbavę vandenys, vėjas taršė jam plaukus ir džiovino veidą, suprakaitavusį iš kančios, akys bemaž nieko nematė, jis visas tarsi buvo ten, prie Jagusės, ir tik kietos, pripratusios rankos mojavo dalgį, klodamos pradalgę po pradalgės.

Vėjas atnešė iš kaimo kažkokį ilgą, pratisą riksmą.

Jis metė dalgį ir atsisėdo palei rugių sieną, tarsi įsirėmė į žemę, tarsi įsikibo į ją iš visų jėgų, sugriebė lyg geležiniais nagais, ir išturėjo, ir nepasidavė, nors jo akys lakstė į kaimą tarytum pašėlę paukščiai, nors širdis jam spirgėjo iš baimės, nors jis visas drebėjo ir virpėjo iš nerimo.

„Viskas turi eiti savo keliu, viskas. Reik arti, kad galėtum sėti, reik sėti, kad būtų ką pjauti, o kas kliudo, tą reikia išrauti kaip piktžolę",— bylojo jam kažkoks rūstus, praamžinas balsas, tarsi tos žemės ir tų sodybų balsas.

Dar maištavo, bet jau klausėsi vis labiau susitaikydamas.

— Žinia, kiekvienas turi teisę gintis nuo vilkų, kiekvienas.

Jį pagavo kažkoks paskutinis gailestis, ir mintys tarytum žiaurios, kandžios vėtros apipūtė jį tamsiu rūku, keldamos iš vietos.

Pašoko į kojas, pasipustė dalgį, persižegnojo, pasispjaudė delnus ir ėmėsi darbo, klodamas pradalgę po pradalgės su tokiu įniršiu, net švilpčiojo lėkšni dalgio ašmenys ir vaitojo rugių siena.

O tuo tarpu kaime užėjo baisi teismo ir bausmės valanda, ir net neapsakysi, kas ten darėsi. Lipcus apėmė tarsi pamišimas, ir žmonės visiškai pasiuto, nes kurie buvo apdairesni, tie užsidarė trobose arba išbėgo į laukus, o kiti krūvomis susibūrė prie tvenkinio ir, tarytum apsvaigę nuo pykčio, vis karščiau kunkuliavo, kiršindami vieni antrus riksmais, kol pagaliau visi jau rėkė, visi keikė, visi drauge rūstavo, keldami gausmą, panašų į tolimą grėsmingą griaustinį.

Ir po valandėlės jau visas kaimas traukė pas Dominikienę lyg kokia patvinusi, ūžianti upė, o visus

vedė vargoninkienė su vaitiene, o paskui jas staugdama grūdosi visa įniršusi kaimenė.

Įsiveržė į trobą kaip audra, net sienos sudrebėjo. Dominikienė pastojo kelią, tad ją sutrypė, Andrius šoko ginti — tuo akimirksniu jam padarė tą pat, pagaliau Matas norėjo juos sulaikyti prie kamaros ir, nors tvojo mietu, nors visomis išgalėmis gynė, bet greit gulėjo kažkur pasieny su pramušta galva, netekęs sąmonės.

Jagusė buvo užsidarius alkieriuje, ir kai išplėšė duris, ji stovėjo prilipusi prie sienos ir nesigynė, net nesuriko, buvo išblyškusi it lavonas, o jos plačiai atmerktose akyse degė niauri siaubo ir mirties liepsna.

Šimtas rankų išsitiesė į ją, šimtas rankų alkanais, godžiais nagais iš visų pusių sugriebė ją, išrovė tarsi lėkštai žemėj augantį kerą ir išvilko į tarputvorius.

— Suriškit ją, dar ištrūks ir pabėgs,— tvarkė vaitienė.

Ant kelio jau stovėjo parengtas vežimas, ligi kryplių kraštų prikrautas kiaulių mėšlo ir pakinkytas pora juodų karvių, metė ją ant mėšlo, suristą it aviną, ir pajudėjo važiuoti pragariškoj maišaty: patyčios, plūdimai, juokas ir keiksmai pabiro ant jos tarytum šimtą kartų žudanti kruša.

Tačiau ties bažnyčia visa eisena stabtelėjo.

— Reikia ją nurengti nuogą ir prie bobinčiaus nuplakti rykštėmis! — suriko Koziolienė.

— Visad tokias plakdavo prie bažnyčios! Ligi pirmo kraujo, čiupkit ją! — rėkė moterys.

Laimė, šventoriaus vartai buvo užrakinti, o varteliuose stovėjo Jambrožis su klebono šautuvu rankose ir, aniems tik stabtelėjus, iš visos krūtinės subaubė:

— Kas išdrįs įžengti į šventorių, tą nušausiu, kaip Dievą myliu! Nudėsiu kaip šunį,— grasė jis ir taip

kažkaip baisingai žvelgė, laikydamas ginklą tarytum šauti, jog visi atsisakė ketinimo ir nutraukė toliau, į tuopų kelią.

Ėmė net skubėti, nes kiekvienu akimirksniu galėjo kilti audra, dangus vis labiau niaukėsi, vėjas plakė tuopas, net jos gulė, iš po kojų kilo dulkių gumulai, užberdami akis, ir pašaliais dundėjo griaustiniai.

— Varyk, Petrek, greičiau! — ragino, neramiai dairydamosi į dangų, kažkodėl pritilo, be tvarkos ėjo pašaliais, nes kelio viduryje buvo gilu smėlio, ir tik tarpais kuri pasiutesnė, prišokusi prie vežimo, lengvindavo sau širdį, nirtulingai šūkaudama:

— Tu kiaule! Tu paleistuve! Pas kareivius marš, išjoda pasmirdusi!

— Smaginais, tai dabar atsiryk gėdos, paragauk širdgėlos! — plėšė gerklę ant jos.

Petrekas, Borynų bernas, kuris vežikavo, nes niekas kitas nenorėjo, ėjo greta vežimo, šmaikščiojo karves ir, tik nutaikęs valandėlę, jai gailestingai šnibždėjo:

— Jau nebetoli... kerštо reik už tokią skriaudą... tik pakentėk...

O Jagusė, surišta virvėmis, mėšle, sumušta ligi kraujo, suplėšytais drabužiais, paniekinta visam gyvenimui, nuskriausta labiau, negu gali suvokti žmogaus protas, ir nelaimingiausia, gulėjo, tarytum nebegirdėdama ir nebejausdama, kas aplink ją darosi, tik gyvos ašaros nepaliaujama čiurkšle tekėjo mėlynėmis nuženklintu jos veidu, o tarpais tarytum suakmenėjusiu šauksmu iškildavo krūtinė.

— Greičiau, Petrek, greičiau! — šaukė vis dažniau, nes augo jų nekantrumas, tarsi atsipeikėjimas, tad jau kone tekini pasiekė savo laukų ribos kapčius pačioje pamiškėje.

Pakėlė vežimo kryples ir išvertė su mėšlu, nelyginant biaurią dvėseną, net žemė po ja sustenėjo; ji krito aukštielninka ir net nepasijudino.

Prišoko prie jos vaitienė ir, spyrusi koja, suriko:

— O jei grįši į kaimą — užpjudysim tave šunimis! — pakėlė kažkokį grumstą ar akmenį ir sviedė į ją iš viso vieko. — Už mano vaikų skriaudas!

— Už viso kaimo gėdą! — tvojo jai antroji.

— Kad tu pražūtum amžinai!

— Kad tave šventa žemė išmestų!

— Kad tu pastiptum badu ir troškuliu!

Daužė ją balsai, žemės grumstai, akmenys ir saujos smėlio. o ji gulėjo nelyginant rąstas, įsižiūrėjusi į viršum jos siūbuojančius medžius.

Staiga pasaulis paniuro, ėmė pilti stambus, sodrus lietus.

Petrekas prie vežimo kažko krapštėsi, tad jau nebelaukdami jo grįžo būriais, kažkaip keistai tylėdami, o pusiaukelėj sutiko Dominikienę, ėjo sukruvinta, sudraskytais drabužiais, nusiverkusi, vargiai graibydama vėzdu kelią, o suvokusi, kas ją lenkia, pratrūko baisiu balsu:

— Kad jus maras išsmaugtų! Kad jus myrius! Kad jūsų nei ugnis, nei vanduo neaplenktų!

Visi tik įtraukė galvas į pečius ir išsigandę pasileido bėgti.

O ji dideliais žingsniais nuskubėjo Jagusei pagalbon.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Audra jau įsismarkavo kaip reikiant, dangus pamėlo lyg kepenys, dulkės susigumulavo dideliais kamuoliais, tuopos su kažkokiu verksmu ir šauksmu lenkėsi prie žemės, sustaugė viesulai ir ėmė vis nirtingiau griūti į javus, kurie išlakstė į visas puses, ir

maurodami kaip įniršę buliai, smogė į susiplakusias, įsisiūbavusias ir dangų veriamai ošiančias girias.

Griaustiniai jau skubėjo paskui griaustinius, risdamiesi su dardesiu per visą pasaulį, net žemė drebėjo ir trobos virpėjo.

Susipynę variniai debesų gaurai nukarino žemai pripampusius, sutinusius pilvus ir tarpais vis kuris praplyšdavo, trenkdavo perkūnas ir prasiveržd avo akinančios šviesos srautai.

Tarpais biro reta kruša, tratėdama lapais ir šakomis.

O mėlyname dienos, dulkių ir krušos santėmyje sielvartingai trūkčiojo medžiai, krūmai ir javai, tarytum veržd amiesi pabėgti, tačiau iš visų pusių vėtros smogiami, žaibų akinami, pašėlę nuo ūžesio, tik sukosi ir draskėsi, nuožmiai švilpaudami, o kažkur aukštybėse, pro debesis, tamsybes ir viesulus, lakstė žydri žaibai, skriejo tarsi pulkas ugnies žalčių, skrido, iš kažkur išplėšti ir nežinia kur svaidomi, skrido mirgantys ir pasimetę, akinantys visą pasaulį, tačiau akli ir nebylūs, kaip žmogaus dalia.

Ir truko taip su perstogėmis ligi pat vakaro, ir tik pačioj sambrėškoj visiškai nurimo, ir užėjo tyli, tamsi ir vėsoka naktis.

O rytojaus diena pakilo nuostabi, dangus buvo be debesėlio ir žydravo tarsi nuplautas, žemė žvilgėjo rasomis, linksmai čiulbėjo paukščiai, ir visi gyviai su džiaugsmu skendėjo gaiviame, kvapniame ore.

Lipcuose viskas grįžo į senas vėžes, tačiau saulei vos iškilus per du stuomenis, visi it susitarę išėjo rugių kirsti, ir jau iš visų trobų traukė ištisais būriais, iš visų trobų švytravo pjautuvai ir dalgiai, iš kiekvienos sodybos ritosi vežimai į ežias ir lauko kelelius.

O mažajam varpeliui sučiulbus bažnyčioje, visi jau stovėjo pasirengę savo ežioje ir, išgirdę skambinimą, o kiti, kurių laukai arčiau, ir veriantį vargonų balsą, ėmė kalbėti poterius; vieni priklaupė, kiti net balsu meldėsi, tieti tik pamaldžiai dūsavo, drauge kaupdamiesi kvapo ir spėkų, ir visi žegnojosi, spjaudėsi delnus, kojomis tvirtai rėmėsi į rėžį, lenkė sprandus ir, karštai stverdamiesi pjautuvo ar dalgio, ėmė kirsti ir pjauti.

Didelė, iškilminga tyla apsiautė kertamų javų laukus, tarytum būtų prasidėjusios šventos sunkaus, nepaliaujamo ir vaisingo darbo pamaldos.

Saulė kilo vis aukščiau, kaitra augo su kiekviena valanda, laukus užliejo ugningos žaros, ir rugiapjūtės diena ėmė ristis kaip kviečių auksas ir skambėti brandžiais, prinokusiais grūdais.

Kaimas pasiliko tuščias ir tarsi išmiręs, trobos stūksojo uždarytos, nes visa, kas gyva ir galėjo krutėti, išėjo pjūties, net vaikai, net ligoniai ir seniai, net šuneliai plėšėsi nuo grandinių ir bėgo iš ištuštėjusių sodybų paskui žmones.

Ir jau visuose laukuose, kiek tik siekė akis, baisioje kaitroje, tarp auksinių javų, mirgančiame ir akinančiame ore, nuo pat aušros ligi vėlaus vakaro švytravo pjautuvai ir dalgiai, bolavo marškiniai, raudonavo sijonai, triūsė nenuvargstantys žmonės, ir ėjo tylus, įtemptas darbas, ir niekas jau netingėjo, į kaimynus nesidairė, apie nieką kitą negalvojo, tik pasilenkęs ant rėžio kaip jautis, šluostydamasis prakaitą, dirbo.

Tik vienos Dominikienės laukai tįsojo apleisti ir tarytum užmiršti; grūdai jau byrėjo iš varpų, javai alpo nuo sausros, o tačiau niekas ten net nesirodė, su baimingu liūdesiu žmonės gręžė nuo jų akis, ne

vienas jau dūsavo dėl jų, ne vienas susirūpinęs krapštėsi pakaušį, baimingai dairėsi į kitus ir paskui dar smarkiau kibo į darbą, nes ne metas buvo galvoti apie tą pragaištį ir nuostolį.

Nes rugiapjūtės dienos ritosi jau kaip auksiniais saulės stipinais mirgantys tekiniai ir slinko vienos po kitų, ir vis greičiau, ir lygiai karštos, ir lygiai sunkiam, bet džiaugsmingam triūsui paskirtos.

O netrukus, po kelių dienų, kadangi oras buvo lyg tyčia tam parinktas ir nuolat giedra, ėmė nukirstus rugius rišti storais pėdais, statyti juos gubomis rėžiuose ir pamažėli vežti į Lipcus.

Ir jau be atlydos ritosi sunkūs, pasišiaušę vežimai; ritosi iš visų laukų, visais keliais ir į visus kiaurai atdarus klojimus, tarytum berlaus aukso pritvinusios bangos liejosi keliais, kiemais ir plūktais, barstėsi net ties tvenkiniu, net ant medžių pakelėj kybojo auksinės šiaudų barzdos, o visas pasaulis pakvipo suvytusiais šiaudais, žolėmis ir šviežiais grūdais.

Jau kur ne kur plūktuose dundėjo spragilai, skubiai kuldami duonai. O erdviuose, tuštėjančiuose laukuose, auksinėse rugienose godžiai ieškojo varpų pulkai žąsų, ganėsi ištisos kaimenės avių ir karvių, kur ne kur rūko pirmosios ugnelės, ir jau kiauras dienas skambėjo merginų dainos, linksmi rėkavimai, šauksmai, vežimų dardėjimas, ir švietė įdegę, laimingi žmonių veidai.

Ir dar nespėjo baigti rugių kirsti, o jau ant kalvelių avižos ėmė maldauti dalgio, ir miežiai noko kone bežiūrint, ir kviečiai vis grynesniu auksu gelto, taigi nebuvo laiko nei atsikvėpti, nei šiaip taip užvalgyti, bet kad ir toks buvo darbymetis, ir toks visų nuo-

vargis, jog ne vienas užmigdavo prie dubens, vakarais, kai sutraukdavo iš laukų, Lipcai net drebėdavo nuo džiaugsmingo klegesio, juokų, pasakojimų, dainų ir muzikos.

Nes pasibaigė priešpjūtė, klojimai buvo pilni, javai brandūs, ir visi, kad ir vargingiausieji, išdidžiai kėlė galvas ir su pasitikėjimu žvelgė į rytojų ir svajojo apie nuo seno trokštamą laimę.

Vieną tokią auksinę pjūties dieną, kai jau vežė miežius, per kiemą, vedamas šuns, ėjo aklas ubagas, tačiau kad ir smarkiai kepino, jis niekur neužsuko, nes skubino į Podlesę. Sunku jam buvo nešti storą pilvą ir kilnoti šleivas kojas, tad slinko pamažėli ir nuolat traukiojo orą nosimi, budriai karpė ausimis ir, stabtelėjęs ties kirtėjais, garbino Dievą, vaišino taboka, o kai netikėtai jam kliūdavo koks skatikas, murmėdavo poterius, tačiau drauge gudriai, tarsi netyčia, klausinėjo apie Jagusę ir kitus Lipcų dalykus.

Nedaug tačiau tesužinojo, nes visi nenoriai ir tik šį tą jam tepasakydavo.

Pagaliau Podlesėj, kai atsisėdo palei smūtkelį šiek tiek atsikvėpti, jį užtiko Matas, kuris netoliese rengė medžiagą kalvio vėjiniam malūnui.

— Parodykit man kelią pas Simus! — paprašė ubagas, keldamasis su ramentais.

— Nepasilsėsit pas juos! Ten vien tik ašaros ir širdgėla! — sušnibždėjo Matas.

— Ar Jagusė tebeserga? Sakė, kad jai galvoj kažkas pasigadino...

— Neteisybė, tik vis guli ir visą svietą bemaž užmiršusi! Akmuo, ir tas jos pasigailėtų! O žmonės, žmonės!

— Taip pražudyti žmogų krikščionį! Ale, sako, senė apskundusi visą kaimą?

— Nieko nepešl Visi nusprendė, visu kaimu, turi teisę...

— Baisus dalykas — visų žmonių pyktis, baisus! — net suvirpėjo.

— Žinia, bet kvailas ir neteisingas! — pratrūko Matas ir, nuvedęs jį ligi pat trobos, pats žvilgtelėjo į vidų, tačiau beregint išėjo, vogčiomis šluostydamasis ašaras. Nastusė pasieny verpė linus, ubagas atsisėdo greta jos ir išsitraukė mėlyną butelį.

— Ar žinot, reikia šituo vandeniu šlakstyti Jagusę tris kartus per dieną ir trinti jai smilkinius, tai per nedėlią kaip ranka atimsl Tą vandenį man davė Pšyrovo vienuolės!

— Dėkui jums! Jau dvi nedėlios praėjo, o ji vis guli be sąmonės, tik tarpais pašoka kažkur bėgti, vaitoja ir Jasiaus šaukiasi.

— O kaip Dominikienė?

— Ogi taip pat kaip lavonas, tik prie jos sėdi. Neilgai jiedvi patrauks, neilgai.

— Vajezau, kiek žmonių žūsta, Jėzau! O kurgi Simas?

— Lipcuose sėdi, juk viskas ant jo galvos, nes aš turiu jas abi sergėti.

Ji įspraudė jam į delną griveną, bet ubagas nenorėjo imti.

— Iš geros širdies jai atnešu ir dar kokį poterį pridėsiu į Viešpaties atsimainymą! Gera ji buvo vargšams kaip reta kas sviete, gerutė!

— Teisybė, gerą širdį turėjo, teisybė! O gal per tai ir turi tiek kentėti! — sušnibždėjo ji, liūdnomis akimis perbraukdama tolius.

Iš Lipcų atskrido vakaro maldos varpas, tarpais atplaukdavo vežimų dardėjimas, pustomų dalgių girgždėjimas ir tolimos dainos, auksiniai saulėlydžio ūkai apgaubė visą kaimą ir visus laukus ir girias.

Ubagas atsikėlė, nuvijo šunis, pasitaisė terbas ir, pasirėmęs ramentais, tarė:

— Pasilikit su ponu Dievu, žmonės brangūs!

UDK 884-3
Re 95

3-iasis leidimas
1-asis leidimas 1937—1938 m.
2-asis leidimas 1956 m.

ISBN 9986-551-04-8 (2-as tomas)
ISBN 9986-551-03-X (2 tomai)

WŁADYSŁAW ST. REYMONT
KAIMIEČIAI II
Romanas

Redaktorius *D. Urbas*
Techn. redaktorė *V. Puidienė*
Korektorė *B. Balčienė*

SL 1815. Pasirašyta spaudai 1994.12.02. 22 apsk. leid. l. Formatas 84×108/32. Tiražas 7 000 egz. Užsakymo Nr. 2989. Kaina sutartinė.
Išleido leidykla „Tyrai", Karaliaus Dvaro 10, 3000 Kaunas.
Spausdino „Aušros" spaustuvė, Vytauto pr. 23, 3000 Kaunas.

W. Reymonto (1867—1925) „Kaimiečiai" — didinga mozūrų kaimo epopėja, sukurta 1901—1908 m. Keturios romano dalys pavadintos metų laikais — „Ruduo", „Žiema", „Pavasaris", „Vasara" — o kaimas ir jo gyventojai alsuoja žeme ir triūsia gamtos ir Dievo malonės prieglobstyje. Kaimiečiai lyg tikri gamtos vaikai moka džiaugtis grožio blyksniais, parodyti dosnią ir gerą širdį, iki užsimiršimo siausti šventėse, bet būna pikti ir pašėlę lyg gamtos gaivalai. Senieji dar mena 1863 m. sukilimą, o jauniesiems skirta rekrūtų dalia. Skriaudų lauk ir iš rusų caro, ir iš lenkų dvaro!

Autorius myli savo kaimiečius, jų gailisi, bet neidealizuoja. Tas pats kaimas gali būti baisus, kai sukrunta juodosios jo galios,— tada žmogų prislegia tamsi jo rūstybės jėga, čaižo pikti žodžiai, o ypač už meilę, už skaudžią ir nuodėmingą švelniasielės kaimo gražuolės Jagusės, ištekėjusios už senio našlio Borynos, meilę posūniui Antanui. Tada ir įvyksta tragedija, nes kaimas paleistuvę smerkia ir baudžia baisingai, tiesiog kaip viduramžiais...

Už šį didį meno kūrinį rašytojui 1924 m. buvo paskirta Nobelio literatūros premija.

KLASIKOS AUKSO FONDAS

W. Reymonto (1867-1925) "Kaimiečiai" - didinga mozūrų kaimo epopėja, sukurta 1901-1908 m.

Autorius myli savo kaimiečius, jų gailisi, bet neidealizuoja.Tas pats kaimas gali būti baisus, kai sukrunta juodosios jo galios, - tada žmogų prislegia tamsi jo rūstybės jėga, čaižo pikti žodžiai, o ypač už meilę, už skaudžią ir nuodėmingą švelniasielės kaimo gražuolės Jagusės, ištekėjusios už seno našlio Borynos, meilę posūniui Antanui. Tada ir įvyksta tragedija, nes kaimas paleistuvę smerkia ir baudžia baisingai, tiesiog kaip viduramžiais...

Už šį didį meno kūrinį rašytojui 1924 m. buvo paskirta Nobelio literatūros premija.

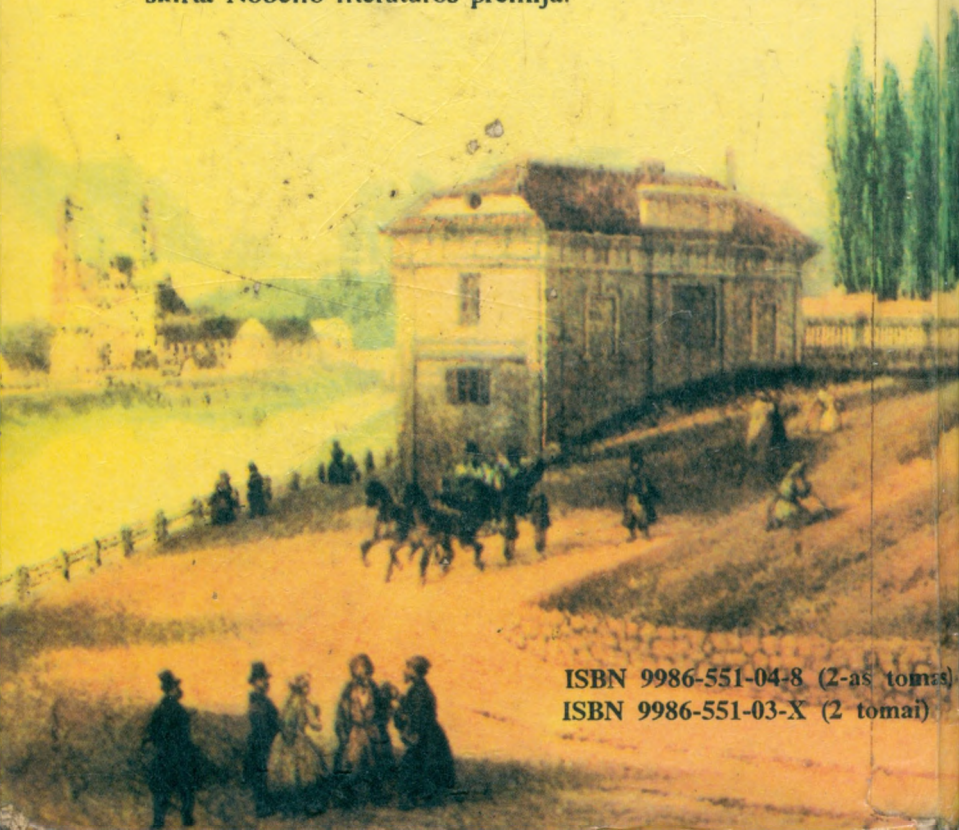

ISBN 9986-551-04-8 (2-as tomas)
ISBN 9986-551-03-X (2 tomai)